

พระสุตตันตปิฎก

ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท

เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒

ตอนที่ ๓

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

คาถาธรรมบท

ปาปวรรคที่ ๕

ว่าด้วยบุญและบาป

[๑๕] ๑. บุคคลพึงรีบชวนขายในความดี พึงห้ามจิต
เสียจากบาป เพราะหาเมื่อบุคคลทำความดีซำอยู่
ใจจะยินดีในบาป.

๒. ถ้าบุรุษพึงทำบาปไชรั้ ไม่ควรทำบาปนั้น
บ่อย ๆ ไม่ควรทำความพอใจในบาปนั้น เพราะ
ความสังสมเป็นเหตุให้เกิดทุกข์.

๓. ถ้าบุรุษพึงทำบุญไชรั้ พึงทำบุญนั้นบ่อย ๆ
พึงทำความพอใจในบุญนั้น เพราะความสังสมบุญ
ทำให้เกิดสุข.

๑. วรรคนี้มีอรรถกถา ๑๒ เรื่อง.

๔. แม้นผู้ทำบุญ ย่อมเห็นบาปว่าดี ตลอด
กาลที่บาปยังไม่ผลัดผล แต่เมื่อใดบาปผลัดผล
เมื่อนั้นเขาย่อมเห็นบาปว่าชั่ว ฝ่ายคนทำกรรมดี ย่อม
เห็นกรรมดีว่าชั่ว ตลอดกาลที่กรรมดียังไม่ผลัดผล
แต่เมื่อใดกรรมดีผลัดผล เมื่อนั้นเขาย่อมเห็นกรรม
ดีว่าดี.

๕. บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบาปว่า บาปมีประมาณ
น้อยจักไม่มาถึง แม้นมือน้ำยังเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตก
ลง (ทีละหยาดๆ) ได้ฉับไฉน ชนพาลเมื่อสั่งสมบาป
แม้ทีละน้อยๆ ย่อมเต็มด้วยบาปได้ฉับไฉน.

๖. บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบุญว่า บุญมีประมาณ
น้อยจักไม่มาถึง แม้นมือน้ำยังเต็มด้วยหยาดน้ำที่
ตกลงมา (ทีละหยาดๆ) ได้ฉับไฉน ชีรชน (ชนผู้มี
ปัญญา) สั่งสมบุญแม้ทีละน้อยๆ ย่อมเต็มด้วยบุญ
ได้ฉับไฉน.

๗. บุคคลพึงเว้นกรรมชั่วทั้งหลายเสีย เหมือน
พ่อค้ามีทรัพย์มาก มีพวคน้อย เว้นทางอันพึงกลัว
(และ) เหมือนผู้ต้องการจะเป็นอยู่ เว้นยาพิษเสีย
ฉะนั้น.

๘. ถ้าแปลไม่พืงมีในฝ่ามือไชร้ บุคคลพึงนำยา
พิษไปด้วยฝ่ามือได้ เพราะยาพิษย่อมไม่ซึมเข้าไปสู่

ฝ่ามือที่ไม่มีแผล จันใด บาปย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่ทำอยู่
จันนั้น.

๕. ผู้ใด ประทูลร้ายต่อมหาชนผู้ไม่ประทูลร้าย
ผู้บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสจุนเจิม บาปย่อมกลับถึงผู้นั้น
ซึ่งเป็นคนพาลนั่นเอง เหมือนธูลีอันละเอียดที่เขาขัด
ทวนลมไปฉะนั้น.

๑๐. คนทั้งหลายบางพวก ย่อมเข้าถึงกรรม ผู้มี
กรรมลามก ย่อมเข้าถึงนรก ผู้มีกรรมเป็นเหตุแห่ง
สุคติ ย่อมไปสวรรค์ ผู้ไม่มีอาสวะย่อมปรินิพพาน.

๑๑. บุคคลที่ทำความชั่วไว้ หนีไปแล้วในอากาศ
ก็ไม่พึงพ้นจากกรรมชั่วได้ หนีไปในท่ามกลางมหา-
สมุทร ก็ไม่พึงพ้นจากกรรมชั่วได้ หนีเข้าไปสู่ชอก
ภูเขา ก็ไม่พึงพ้นจากกรรมชั่วได้ (เพราะ) เขาอยู่
แล้วในประเทศแห่งแผ่นดินใด พึงพ้นจากกรรมชั่ว
ได้ ประเทศแห่งแผ่นดินนั้น ห้ามอยู่ไม่.

๑๒. บุคคลที่ทำความชั่วไว้ หนีไปแล้วในอากาศ
ก็ไม่พึงพ้นจากกรรมชั่วได้ หนีไปในท่ามกลางมหา-
สมุทร ก็ไม่พึงพ้นจากกรรมชั่วได้ หนีเข้าไปสู่ชอก
ภูเขา ก็ไม่พึงพ้นจากกรรมชั่วได้ (เพราะ) เขาอยู่
แล้วในประเทศแห่งแผ่นดินใด ความตายพึงครอบงำ
ไม่ได้ ประเทศแห่งแผ่นดินนั้น ห้ามอยู่ไม่.

จบปาปวรรคที่ ๕

๕. ปาปวรรคมนา

๑. เรื่องพราหมณ์ชื่อจูเพกสาฎก [๕๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพราหมณ์ ชื่อจูเพกสาฎก ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อภิตฺถเรถ กลฺยาณ" เป็นต้น.

พราหมณ์และพราหมณีผลัดกันไปฟังธรรม

ความพิสดารว่า ในการแห่งพระวิปัสสีทศพล ได้มีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อมหาเอกสาฎก. แต่ในกาลนี้ พราหมณ์นี้ได้เป็นพราหมณ์ ชื่อจูเพกสาฎกในเมืองสาวัตถี. ก็ผ้าสาฎกสำหรับนุ่งของพราหมณ์นั้นมีผืนเดียว. แม้ของนางพราหมณีก็มีผืนเดียว. ทั้งสองคนมีผ้าห่มผืนเดียวเท่านั้น. ในเวลาไปภายนอก พราหมณ์หรือพราหมณีข้อมห่มผ้าผืนนั้น. ภายหลังวันหนึ่ง เมื่อเขาประกาศการฟังธรรมในวิหาร พราหมณ์กล่าวว่า "นางเขาประกาศการฟังธรรม. เจ้าจักไปสู่สถานที่ฟังธรรมในกลางวัน หรือกลางคืน? เพราะเราทั้งสองไม่อาจไปพร้อมกันได้ เพราะไม่มีผ้าห่ม" พราหมณีตอบว่า "นาย จันจักไปในกลางวัน" แล้วได้ห่มผ้าสาฎกไป.

พราหมณ์คิดบูชาธรรมด้วยผ้าสาฎกที่ห่มอยู่

พราหมณ์ยังอยู่ในเรือนตลอดวัน ต่อกลางคืนจึงได้ไปนั่งฟังธรรมทางด้านพระพักตร์พระศาสดา. ครั้งนั้น ปิติ ๕ อย่างซาบซ่าน

๑. ปิติ ๕ คือ ขุททกาปิติ ปิติน้อย ๑ ขณิกาปิติ ปิติชั่วขณะ ๑ โลกกันติกาปิติ ปิติเป็นพัก ๆ ๑ อุพเพกาปิติ ปิติน้อยโลดโผน ๑ พรรณาปิติ ปิติซาบซ่าน ๑.

ไปทั่วสระของพราหมณ์นั้นเกิดขึ้นแล้ว. เขาเป็นผู้ใคร่จะบูชาพระศาสดา คิดว่า " ถ้าเราจักถวายผ้าสาฎกนี้ไซ้, ผ้าห่มของนางพราหมณ์จักไม่มี ของเราก็จักไม่มี " ขณะนั้นจิตประกอบด้วยความตระหนี่พันดวงเกิดขึ้นแล้วแก่เขา, จิตประกอบด้วยสัทธาดวงหนึ่งเกิดขึ้นอีก. จิตประกอบด้วยความตระหนี่พันดวงเกิดขึ้นครอบงำสัทธาจิต แม้นั้นอีก. ความตระหนี่อันมีกำลังของเขาคอยกัดกันสัทธาจิตไว้ คุงจับมัดไว้อยู่เที่ยว ด้วยประการฉะนี้.

ชนะมัจเจรจิตด้วยสัทธาจิต

เมื่อเขากำลังคิดว่า " จักถวาย จักไม่ถวาย " ดังนี้แน่แท้ ปฐมยามล่วงไปแล้ว. แต่นั้น ครั้นถึงมัชฌิมยาม เขาไม่อาจถวายในมัชฌิมยาม แม้นั้นได้. เมื่อถึงปัจฉิมยาม เขาคิดว่า " เมื่อเรารับกับสัทธาจิตและมัจเจรจิตอยู่นั้นแล ๒ ยามล่วงไปแล้ว. มัจเจรจิตนี้ของเรามีประมาณเท่านี้ เจริญอยู่ จักไม่ให้ยักศิระขึ้นจากอบาย ๔, เราจักถวายผ้าสาฎกละ. " เขาช่มความตระหนี่ตั้งพันดวงได้แล้วทำสัทธาจิตให้เป็นปุเรจาริก ถือผ้าสาฎกไปวางแทบบาทมูลพระศาสดา ได้เปล่งเสียงดังขึ้น ๓ ครั้งว่า " ข้าพเจ้าชนะแล้ว ข้าพเจ้าชนะแล้ว เป็นต้น ."

ทานของพราหมณ์ให้ผลทันตาเห็น

พระเจ้าปเสนทิโกศล กำลังทรงฟังธรรม ได้สดับเสียงนั้นแล้ว ตรัสว่า " พวกท่านจงถามพราหมณ์นั้นดู. ได้ยินว่า เขาชนะอะไร ?."

พราหมณ์นั้นถูกพวกราชบุรุษถาม ได้แจ้งความนั้น. พระราชาได้สดับความนั้นแล้ว ทรงดำริว่า " พราหมณ์ทำสิ่งที่บุคคลทำได้ยาก เราจักทำการสงเคราะห์เขา " จึงรับสั่งให้พระราชทานผ้าสาฎก ๑ คู่.

เขาได้ถวายผ้าเมื่อนั้นแต่พระตถาคตเหมือนกัน พระราชาจึงรับสั่งให้พระราชทานทำให้เป็นทิวคูณอีก คือ ๒ คู ๔ คู ๘ คู ๑๖ คู. เขาได้ถวายผ้าแม่เหล่านั้นแต่พระตถาคตนั้นเทียว. ต่อมา พระราชารับสั่งให้พระราชทานผ้าสาฎก ๓๒ คูแก่เขา.

พราหมณ์เพื่อจะป้องกันวาทะว่า "พราหมณ์ไม่ถือเอาเพื่อตน สละผ้าที่ได้แล้ว ๆ เสียสิ้น " จึงถือเอาผ้าสาฎก ๒ คูจากผ้า ๓๒ คู่นั้นคือ " เพื่อตน ๑ คู เพื่อนางพราหมณี ๑ คู " ได้ถวายผ้าสาฎก ๓๐ คูแต่พระตถาคตที่เดียว. ฝ่ายพระราชา เมื่อพราหมณ์นั้นถวายถึง ๙ ครั้ง ได้มีพระราชประสงค์จะพระราชทานอีก. พราหมณ์ซื้อมหาเอกสาฎก ในกาลก่อน ได้ถือเอาผ้าสาฎก ๒ คูในจำนวนผ้าสาฎก ๖๔ คู. ส่วนพราหมณ์ซื้อจุฬกสาฎกนี้ ได้ถือเอาผ้าสาฎก ๒ คู ในเวลาที่ตนได้ผ้าสาฎก ๓๒ คู.

พระราชา ทรงบังคับพวกราชบุรุษว่า " พนาย พราหมณ์ทำสิ่งที่ทำไต่ยาก. ท่านทั้งหลายพึงให้นำเอาผ้ากำพล ๒ ผืนภายในวังของเรามา." พวกราชบุรุษได้กระทำอย่างนั้น. พระราชารับสั่งให้พระราชทานผ้ากำพล ๒ ผืนมีค่าแสนหนึ่งแก่เขา. พราหมณ์คิดว่า " ผ้ากำพลเหล่านี้ไม่สมควรแต่ต้องที่สรีระของเรา. ผ้าเหล่านั้นสมควรแก่พระพุทธรศาสนาเท่านั้น " จึงได้ขึงผ้ากำพลผืนหนึ่ง ทำให้เป็นพาดานไว้เบื้องบนที่บรรทมของพระศาสดาภายในพระคันธกุฎี. จึงผืนหนึ่งทำให้เป็นพาดานในที่ทำกตกิจของภิกษุผู้ฉันเป็นนิตย์ในเรือนของตน. ในเวลาเย็น พระราชาเสด็จไปสู่สำนักของพระศาสดา ทรงจำผ้ากำพลได้แล้ว ทูลถามว่า " ใครทำการบูชา พระเจ้าข้า ? " เมื่อพระศาสดาตรัสตอบว่า " พราหมณ์ซื้อเอกสาฎก " ดังนี้แล้ว ทรงดำริว่า " พราหมณ์เลื่อมใสในฐานะที่เราเลื่อมใสเหมือน

กัน " รับสั่งให้พระราชทานหมวด ๔ แห่งวัตถุทุกอย่าง จนถึงร้อยแห่ง วัตถุทั้งหมด ทำให้เป็นอย่างละ ๔ แก่พราหมณ์นั้น อย่างนี้ คือช้าง ๔ ม้า ๔ กหาปณะสี่พัน สตรี ๔ ทาสี ๔ บุรุษ ๔ บ้านส่วย ๔ ตำบล.

รีบทำกุศลดีกว่าทำชั่ว

ภิกษุทั้งหลาย สนทนากันในโรงธรรมว่า " แม่ ! กรรมของพราหมณ์ ชื่ออุพเพกสาฎก น้าอัศรชัย. ชั่วครู่เดียวเท่านั้น เขาได้หมวด ๔ แห่ง วัตถุทุกอย่าง. กรรมอันงามเขาทำในที่อันเป็นเนื่อนาในบัดนี้นั้นแล ให้ ผลในวันนี้ทีเดียว. "

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เธอทั้งหลาย นั่งสนทนากันด้วยถาอะไรเล่า ? " เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า " ด้วยถาชื่อ นี้ พระเจ้าข้า " ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเอกสาฎกนี้จักได้อาจเพื่อถวาย แก่เราในปฐมยามไซ้ร้ เขาก็ได้สรรพวัตถุอย่างละ ๑๖, ถ้าจักได้อาจ ถวายในมัชฌิมยามไซ้ร้ เขาก็ได้สรรพวัตถุอย่างละ ๘, แต่เพราะถวาย ในเวลาจวนใกล้รุ่ง เขาก็ได้สรรพวัตถุอย่างละ ๔, แท้จริง กรรมงาม อันบุคคลผู้เมื่อกระทำ ไม่ให้จิตที่เกิดขึ้นเสื่อมเสียควรทำในทันทีนั่นเอง, ด้วยว่า กุศลที่บุคคลทำชั่ว เมื่อให้สมบัติ ย่อมให้ชั่วเหมือนกัน เพราะ ฉะนั้น พึงทำกรรมงามในลำดับแห่งจิตอุปบาททีเดียว " เมื่อทรงสืบอนุ- สอนชี้แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๑. อภิตุเรธ	กฤษยาณ	ปาปา	จิตต์	นิवारเย		
ทนฺธิ	หิ	กรโต	ปฺญญํ	ปาปสุมี	รมตี	มโน
ทนฺธิ	หิ	กรโต	ปฺญญํ	ปาปสุมี	รมตี	มโน.

๑. เป็นชื่อเงินตราชนิดหนึ่ง ซึ่งในอินเดียโบราณ มีค่าเท่ากับ ๔ บาท.

**"บุคคลพึงรีบขวนขวายในความดี, พึงห้ามจิต
เสียจากบาป, เพราะว่า เมื่อบุคคลทำความดีช้าอยู่,
ใจจะยินดีในบาป."**

แก้้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อภิตุเรธ** ความว่า พึงทำค่ว่นๆ คือ
เร็ว ๆ. จริงอยู่ ฤๅห้สัถ์เมื่อจิตเกิดขึ้นว่า "จักทำกุศลบางอย่าง ในกุศล
ทานทั้งหลายมีถวายเป็นต้น " ควรทำไว ๆ ทีเดียว ด้วยคิดว่า
เราจะทำก่อน เราจะทำก่อน " โดยประการที่ชนเหล่าอื่นจะไม่ได้โอกาส
ขณะนั้น. หรือบรรพชิต เมื่อทำวัตรทั้งหลายมีอุปัชฌายวัตรเป็นต้น ไม่ให้
โอกาสแก่ผู้อื่น ควรทำเร็ว ๆ ทีเดียว ด้วยคิดว่า "เราจะทำก่อน เราจะ
ทำก่อน."

สองบทว่า **ปาปา จิตฺตํ** ความว่า ก็บุคคลพึงห้ามจิตจากบาปกรรม
มีกายทุจริตเป็นต้น หรือจากอกุศลจิตตูปบาท ในที่ทุกสถาน.

สองบทว่า **ทณฺธิ หิ กรโต** ความว่า ก็ผู้ใดคิอยู่อย่างนั้นว่า "เรา
จักให้, จักทำ, ผลนี้จักสำเร็จแก่เราหรือไม่ " ชื่อว่าทำบุญช้าอยู่ เหมือน
บุคคลเดินทางลื่น. ความช้าของผู้นั้นยอมได้โอกาส เหมือนมัจฉเรจิต
พันดวงของพราหมณ์ชื่อเอกสาฎกจะนั้น. เมื่อเช่นนั้นใจของเขายอมยินดี
ในความช้า, เพราะว่าในเวลาที่ทำกุศลกรรมเท่านั้นจิตยอมยินดีในกุศล
กรรม, พ้นจากนั้นแล้ว ย่อมโน้มไปสู่ความช้าได้แท้.

ในกาลจบคาถา ชนเป็นอันมาก ได้บรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพราหมณ์ชื่ออุเพกสาฎก จบ.

๒. เรื่องพระเสยยสกัถเถระ [๘๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระเสยยสกัถเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ปาปญฺเจ ปุริโส กยิรา" เป็นต้น.

พระเถระทำปฐมสังฆาติเสส

ดังได้สดับมา พระเสยยสกัถเถระนั้น เป็นสัททิวาหาริกของพระโลพูทาเถระ บอกความไม่ยินดีของตนแก่พระโลพูทาเถระนั้น ถูกท่านชักชวนในการทำปฐมสังฆาติเสส เมื่อความไม่ยินดีเกิดทวีขึ้น ได้ทำกรรมนั้นแล้ว.

กรรมชั่วให้ทุกข์ในภพทั้ง

พระศาสดา ได้สดับกิริยาของเธอ รับสั่งให้เรียกเธอมาแล้ว ตรัสถามว่า " ได้ยินว่า เธอทำอย่างนั้นจริงหรือ ? " เมื่อเธอทูลว่า " อย่างนั้นพระเจ้าข้า ? " จึงตรัสว่า " แน่ะโมฆบุรุษ เหตุไร เธอจึงได้ทำกรรมหนักอันไม่สมควรเล่า ? " ทรงติเตียนโดยประการต่าง ๆ ทรงบัญญัติตีกขาบทแล้ว ตรัสว่า " ก็กรรมเห็นปานนี้ เป็นกรรมยังสัตว์ให้เป็นไปเพื่อทุกข์อย่างเดียว ทั้งในภพนี้ทั้งในภพหน้า " เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๒. ปาปญฺเจ ปุริโส กยิรา น นํ กยิรา ปุณฺปุณฺ

น ตมฺหิ ฉนฺทํ กยิราถ ทุกฺโข ปาปสฺส อจฺจุโย.

"ถ้าบุรุษพึงทำบาปไซ้, ไม่ควรทำบาปนั้น

บ่อย ๆ ไม่ควรทำความพอใจในบาปนั้น. เพราะว่า

ความสั่งสมบาปเป็นเหตุให้เกิดทุกข์."

๑. อนภริตี บางแห่งแปลว่า ความกระสัน.

แก้อรธ

เนื้อความแห่งพระคาถานั้นว่า " ถ้าบุคคลพึงทำกรรมลามกคราวเดียว. ควรพิจารณาในขณะนั้นแหละ สำเนียงว่า " กรรมนี้ไม่สมควรเป็นกรรมหยาบ " ไม่ควรทำกรรมนั้นบ่อย ๆ. พึงบรรเทาเสีย ไม่ควรทำแม้ซึ่งความพอใจ หรือความชอบใจในบาปกรรมนั้น ซึ่งจะพึงเกิดขึ้นเลย.

ถามว่า " เพราะเหตุไร ? "

แก้ว่า " เพราะว่า ความสังสม คือความพอกพูนบาป เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ คือย่อมนำแต่ทุกข์มาให้ ทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้า. "

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก ได้บรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระเสยสกัถเระ จบ.

๓. เรื่องนางลาชเทวธิดา [๕๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภนางลาชเทวธิดา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "บุญบุญเจ ปุริโส กยิรา" เป็นต้น. เรื่องเกิดขึ้นแล้วในเมืองราชกฤห์.

หญิงถวายข้าวตอกแก่พระมหากัสสป

ความพิสดารว่า ท่านพระมหากัสสป อยู่ที่ปิปลิคุหา เข้าฌานแล้ว ออกในวันที่ ๗ ตรวจดูที่เที่ยวไปเพื่อภิกษาคด้วยทิพยจักขุ เห็นหญิงรักษานาข้าวสาลีคนหนึ่ง เต็มรวงข้าวสาลีทำข้าวตอกอยู่ พิจารณาว่า "หญิงนี้มีศรัทธาหรือไม่หนอ" รู้ว่า "มีศรัทธา" ใคร่ครวญว่า "เธอจักอาจ เพื่อทำการสงเคราะห์แก่เราหรือไม่หนอ?" รู้ว่า "กุลธิดาเป็นหญิงแก่กล้า จักทำการสงเคราะห์เรา, ก็แลครั้นทำแล้ว จักได้สมบัติเป็นอันมาก" จึงครองจีวรถือบาตร ได้ยืนอยู่ที่ใกล้นาข้าวสาลี. กุลธิดาพอเห็นพระเถระก็มีจิตเลื่อมใส มีสระรีอันปีติ ๕ อย่างถูกต้องแล้ว กล่าววา "นิมนต์หยุดก่อน เจ้าข้า" ถือข้าวตอกไปโดยเร็ว เกลี่ยลงในบาตรของพระเถระแล้ว ไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ได้ทำความปรารถนาว่า "ท่านเจ้าข้า ขอดิฉันพึงเป็นผู้มีสวนแห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้ว."

จิตเลื่อมใสในทานไปเกิดในสวรรค์

พระเถระได้ทำอนุโมทนาว่า "ความปรารถนาอย่างนั้น จงสำเร็จ." ฝ่ายนางไหว้พระเถระแล้ว พลังนึกถึงทานที่ตนถวายแล้วกลับไป. ก็ใน ๑. คำว่า เบญจางคประดิษฐ์ แปลว่า ตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ ๕ หมายความว่า ไหว้ได้องค์ ๕ คือ ฝ่ามือทั้ง ๒ และเข่าทั้ง ๒ จดลงที่พื้น จึงรวมเป็น ๕.

หนทางที่นางเดินไป บนคันนา มีงูพิษร้ายนอนอยู่ในรูแห่งหนึ่ง งูไม่
อาจขบกัดแข่งพระเถระอันปกปิดด้วยผ้ากาสาชะได้. นางพลางระลึกถึง
ทานกลับไปถึงที่นั่น. งูเลื้อยออกจากรู กัดนางให้ล้มลง ณ ที่นั่นเอง
นางมีจิตเลื่อมใส ทำกาละแล้ว ไปเกิดในวิมานทองประมาณ ๓๐ โยชน์
ในภพดาวดึงส์ มีอัทภาพประมาณ ๓ คาวุต* ประดับเครื่องอลังการทุก
อย่าง เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น.

วิธีทำทิพยสมบัติให้ถาวร

นางนุ่งผ้าทิพย์ประมาณ ๑๒ สอกผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง แวดล้อม
ด้วยนางอัปสรตั้งพัน เพื่อประกาศบุรพกรรม จึงยืนอยู่ที่ประตูวิมาน
อันประดับด้วยชั้นทองคำ เต็มด้วยข้าวตอกทองคำห้อยระย้าอยู่ ตรวจดู
สมบัติของตน ใคร่ครวญด้วยทิพยจักขุว่า "เราทำกรรมสิ่งไรหนอ จึง
ได้สมบัตินี้" ได้รู้ว่า "สมบัตินี้เราได้แล้ว เพราะผลแห่งข้าวตอกที่เรา
ถวายพระผู้เป็นเจ้ามหากัสสปเถระ." นางคิดว่า "เราได้สมบัติเห็นปานนี้
เพราะกรรมนิคหน้อยอย่างนี้ บัดนี้เราไม่ควรประมาท. เราจักทำวัตร
ปฏิบัติแก่พระผู้เป็นเจ้า ทำสมบัตินี้ให้ถาวร" จึงถือไม้กวาด และกระเช้า
สำหรับเทมูลฝอยสำเร็จด้วยทองไปกวาดบริเวณของพระเถระ แล้วตั้งน้ำ
ฉันทน้ำใช้ไว้แต่เช้าตรู่.

พระเถระเห็นเช่นนั้น สำคัญว่า "จักเป็นวัตรที่ภิกษุหนุ่มหรือสามเณร
บางรูปทำ." แม้ในวันที่ ๒ นางก็ได้ทำอย่างนั้น. ฝ่ายพระเถระก็สำคัญ
เช่นนั้นเหมือนกัน. แต่ในวันที่ ๓ พระเถระได้ยินเสียงไม้กวาดของนาง
๑. คาวุต ๑ ขาวเท่ากับ ๑๐๐ เส้น.

และเห็นแสงสว่างแห่งสรีระฉายเข้าไปทางช่องลูกคาล จึงเปิดประตู (ออกมา) ถามว่า " ใครนั่น กวาดอยู่? "

นาง. ท่านเจ้าข้า ดิฉันเอง เป็นอุปัฏฐายิกาของท่าน ชื่อลาช-
เทวธิดา.

พระเถระ. อันอุปัฏฐายิกาของเรา ผู้มีชื่ออย่างนั้น คุณเหมือนไม่มี.

นาง. ท่านเจ้าข้า ดิฉัน ผู้รักษานาข้าวสาละ ถวายข้าวตอกแล้ว มีจิต
เลื่อมใสกำลังกลับไป ถูกรุกัด ทำกาลละแล้ว บังเกิดในเทวโลกชั้นดาวดึงส์.
ท่านเจ้าข้า ดิฉันคิดว่า " สมบัตินี้เราได้เพราะอาศัยพระผู้เป็นเจ้า, แม้ใน
บัดนี้ เราจักทำวัตรปฏิบัติแก่ท่าน ทำสมบัติให้มั่นคง, จึงได้มา. "

พระเถระ. ทั้งวานนี้ทั้งวานช้านี้ เจ้าคนเดียวกวาดที่นี่. เจ้าคนเดียว
เข้าไปตั่งน้ำฉันทน้ำใช้ไว้หรือ ?

นาง. อย่างนั้น เจ้าข้า.

พระเถระ. จงหลีกเลี่ยง นางเทวธิดา, วัตรที่เจ้าทำแล้ว จงเป็น
อันทำแล้ว, ตั่งแต่นี้ไป เจ้าอย่ามาที่นี่ (อีก).

นาง. อย่าให้ดิฉันฉิบหายเสียเลย เจ้าข้า, ขอพระผู้เป็นเจ้า จงให้
ดิฉันทำวัตรแก่พระผู้เป็นเจ้า ทำสมบัติของดิฉันให้มั่นคงเถิด.

พระเถระ. จงหลีกเลี่ยง นางเทวธิดา, เจ้าอย่าทำให้เราถูกพระ-
ธรรมกลักทั้งหลาย นั่งจับพัดอันวิจิตร ฟังกล่าวในอนาคตว่า ' ได้ยินว่า
นางเทวธิดาผู้หนึ่ง มาทำวัตรปฏิบัติ เข้าไปตั่งน้ำฉันทน้ำใช้เพื่อพระมหา-
กัสสปเถระ, ' แต่ไป เจ้าอย่ามา ณ ที่นี้ จงกลับไปเสีย.

นางจึงอ่อนวอนซ้ำ ๆ อีกว่า " ขอท่านอย่าให้ดิฉันฉิบหายเลย
เจ้าข้า. "

พระเถระคิดว่า " นางเทวธิดานี้ไม่เชื่อฟังถ้อยคำของเรา " จึงปรบมือด้วยกล่าวว่า " เจ้าไม่รู้จักประมาณของเจ้า. "

นางไม่อาจดำรงอยู่ในที่นั้นได้ เหาะขึ้นในอากาศ ประคองอัญชไลได้ยื่นร้องไห้ (คร่ำครวญอยู่) ในอากาศว่า " ท่านเจ้าข้า อย่าให้สมบัติที่ดิฉันได้แล้วฉิบหายเสียเลย, จงให้เพื่อทำให้มันคงเกิด. "

บุญให้เกิดสุขในภพทั้งสอง

พระศาสดา ประทับนั่งในพระคันธกุฏินั้นเอง ทรงสดับเสียงนางเทวธิดานี้ร้องไห้ ทรงแผ่พระรัศมีดูประทับนั่งตรัสอยู่ในที่เฉพาะหน้านางเทวธิดา ตรัสว่า " เทวธิดา การทำความสังวรนั้นเทียว เป็นภาระของกัศสปผู้บุตรของเรา. แต่การกำหนดว่า ' นี่เป็นประโยชน์ของเราแล้วมุ่งกระทำแต่บุญ ย่อมเป็นภาระของผู้มีความต้องการด้วยบุญ, ด้วยว่า การทำบุญเป็นเหตุให้เกิดสุขอย่างเดียวกัน ทั้งในภพนี้ ทั้งในภพหน้า " ดังนี้ เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๓. ปุณฺณญเจ ปุริโส กยิรา กยิราเถนํ ปุณฺปปุณฺ
ตมฺหิ จนฺทํ กยิราถ สุโข ปุณฺณสุตฺต อจฺจโย.
" ถ้าบุรุษพึงทำบุญไชร้, พึงทำบุญนั้นบ่อย ๆ พึง
ทำความพอใจในบุญนั้น, เพราะว่า ความสั่งสมบุญ
ทำให้เกิดสุข. "

แก้อรรถ

เนื้อความแห่งพระคาถานั้นว่า " ถ้าบุรุษพึงทำบุญไชร้. ไม่พึงงดเว้นเสียด้วยเข้าใจว่า " เราทำบุญครั้งเดียวแล้ว, พอละ ด้วยบุญเพียง

เท่านั้น ฟังทำบ่อยๆ แม้ในขณะที่ทำบุญนั้น ฟังทำความพอใจ คือความ
ชอบใจ ได้แก่ความอุตสาหะในบุญนั้นแหละ.

ถามว่า " เพราะเหตุไร? "

วิสัชนาว่า เพราะว่าความสั่งสมบุญให้เกิดสุข อธิบายว่า เพราะว่า
ความสั่งสมคือความพอกพูนบุญ ชื่อว่าให้เกิดสุข เพราะเป็นเหตุนำความ
สุขมาให้ในโลกนี้และโลกหน้า.

ในกาลจบเทศนา นางเทวธิดานั้น ยืนอยู่ที่สุดทาง ๔๕ โยชน์
นั้นแล ได้บรรลุโศดาปัตติผลแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องนางลาชเทวธิดา จบ.

๔. เรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี [๕๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภเศรษฐีชื่อ อนาถบิณฑิกะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ปาโปปี ปสฺสตี ภทฺธํ " เป็นต้น.

ท่านเศรษฐีบำรุงภิกษุสามเณรเป็นนิตย์

ความพิสดารว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี จ่ายทรัพย์ตั้ง ๕๔ โกฏิ ใน พระพุทธศาสนาเฉพาะวิหารเท่านั้น. เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวัน ไปสู่ที่บำรุงใหญ่ ๓ แห่งทุกวัน, ก็เมื่อจะไป คิดว่า " สามเณร ก็ดี ภิกษุหนุ่มก็ดี พึงแลดูแม่มือของเรา ด้วยการนี้ว่า เศรษฐีนั้นถืออะไรมาบ้าง ดังนี้ ไม่เคยเป็นผู้เชื่อว่ามีมือเปล่าไปเลย, เมื่อไปเวลาเช้าให้คนถือข้าวต้มไป บริโภคอาหารเช้าแล้วให้คนถือเกศทั้งหลาย มีเนยใส เนยข้น เป็นต้นไป. ในเวลาเย็น ให้ถือวัตถุต่างๆ มีระเบียบดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้และผ้า เป็นต้น ไปสู่วิหาร. ถวายทาน รักษาศีล อย่างนั้น ทุก ๆ วัน ตลอดกาลเป็นนิตย์ทีเดียว.

การหมดสิ้นแห่งทรัพย์ของเศรษฐี

ในกาลต่อมา เศรษฐี ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งทรัพย์. ทั้งพวกพวณิก ก็กู่หนี่เป็นทรัพย์ ๑๘ โกฏิจากมือเศรษฐีนั้น. เงิน ๑๘ โกฏิแม้เป็นสมบัติแห่งตระกูลของเศรษฐี ที่ฝังตั้งไว้ใกล้ฝั่งแม่น้ำ เมื่อฝังพังลงเพราะน้ำ (เขาะ) ก็จมลงยังมหาสมุทร. ทรัพย์ของเศรษฐีนั้นได้ถึงความหมดสิ้นไปโดยลำดับ ด้วยประการอย่างนี้.

เศรษฐีถวายทานตามมีตามได้

เศรษฐีแม้เป็นผู้เช่นนั้นแล้ว ก็ยังถวายทานแก่สงฆ์เรื่อยไป. แต่ไม่อาจถวายทำให้ประณีตได้. ในวันหนึ่ง เศรษฐี เมื่อพระศาสดารับสั่งว่า "คฤหบดี ก็ทานในตระกูล ท่านยังให้อยู่หรือ ?" กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ทานในตระกูล ข้าพระองค์ยังให้อยู่. ก็แลทานนั้น (ใช้) ข้าวปลายเกเรียน มีน้ำส้มพะอุมเป็นที่ ๒."

เมื่อมีจิตฟ่องใสทานที่ถวายไม่เป็นของเลว

ที่นั่น พระศาสดา ตรัสกะเศรษฐีว่า "คฤหบดี ท่านอย่าคิดว่า 'เราถวายทานเศร้าหมอง.' ด้วยว่าเมื่อจิตประณีตแล้ว, ทานที่บุคคลถวายแด่พระอรหันต์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ชื่อว่าเศร้าหมองย่อมไม่มี. คฤหบดี อีกประการหนึ่ง ท่านได้ถวายทานแด่พระอริยบุคคลทั้ง ๘ แล้ว; ส่วนเราในกาลเป็นเวลาพราหมณ์นั้น กระทำชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น ให้พักไถนา ยังมหาทานให้เป็นไปอยู่ ไม่ได้ทักษิณียบุคคลใดๆ แม้ผู้ถึงซึ่งไตรสรณะ. ชื่อว่าทักษิณียบุคคลทั้งหลาย ยากที่บุคคลจะได้ด้วยประการฉะนี้. เพราะเหตุนั้น ท่านอย่าคิดเลยว่า 'ทานของเราเศร้าหมอง' ดังนี้แล้ว ได้ตรัสเวลายามสูตร* แก่เศรษฐีนั้น.

เทวดาเตือนเศรษฐีให้เลิกการบริจาค

ครั้งนั้น เทวดาซึ่งสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูของเศรษฐี เมื่อพระศาสดาและสาวกทั้งหลายเข้าไปสู่เรือน. ไม่อาจจะดำรงอยู่ได้เพราะเดชแห่งพระศาสดาและพระสาวกเหล่านั้น คิดว่า "พระศาสดาและพระสาวกเหล่านี้จะ

ไม่เข้าไปสู่เรือนนี้ได้ด้วยประการใด. เราจะยุงคฤหบดีด้วยประการนั้น: แม้ใครจะพูดกะเศรษฐีนั้น ก็ไม่ได้ใจเพื่อจะกล่าวอะไร ๆ ในกาลที่ เศรษฐีเป็นอิสระ " คิดว่า " ก็บัดนี้เศรษฐีนี้เป็นผู้ยากจนแล้ว. คงจักเชื่อ ฟังคำของเรา " ในเวลารাত্রี เข้าไปสู่ห้องอันเป็นสรีของเศรษฐี ได้ยืนอยู่ในอากาศ.

ขณะนั้น เศรษฐีเห็นเทวดานั้นแล้วถามว่า " นั่นใคร ? "

เทวดา. มหาเศรษฐี ข้าพเจ้าเป็นเทวดาสติอยู่ที่ซุ้มประตูที่ ๔ ของ ท่าน มาเพื่อต้องการเตือนท่าน.

เศรษฐี. เทวดา ถ้าเช่นนั้น เชิญท่านพูดเถิด.

เทวดา. มหาเศรษฐี ท่านไม่เหลียวแลถึงกาลภายหลังเลย จำ ทรัพย์เป็นอันมากในศาสนาของพระสมณโคดม. บัดนี้ ท่านแม้เป็นผู้ยากจนแล้ว ก็ยังไม่ละการจ่ายทรัพย์อีก. เมื่อท่านประพฤติดังนี้ จักไม่ได้แม้วัตถุสักว่าอาหารและเครื่องนุ่งห่ม โดย ๒-๓ วันแน่แท้; ท่านจะต้อง การอะไรด้วยพระสมณโคดม ท่านจงเลิกจากการบริจาคเงิน (กำลัง) เสีย แล้วประกอบการทำงานทั้งหลาย รวบรวมสมบัติไว้เถิด.

เศรษฐี. นี่เป็นโอวาทที่ท่านให้แก่ข้าพเจ้าหรือ ?

เทวดา. จ๊ะ มหาเศรษฐี.

เศรษฐี. ไปเถิดท่าน. ข้าพเจ้า อันบุคคลผู้เช่นท่าน แม้ตั้งร้อย ตั้งพัน ตั้งแสนคน ก็ไม่อาจให้หวั่นไหวได้. ท่านกล่าวคำไม่สมควร จะ ต้องการอะไรด้วยท่านผู้อยู่ในเรือนของข้าพเจ้า. ท่านจงออกไปจากเรือนของข้าพเจ้าเร็ว ๆ.

เทวดาถูกเศรษฐีขับไล่ไม่มีที่อาศัย

เทวดานั้น ฟังคำของเศรษฐีผู้เป็นโสดาบันอรียสาวกแล้ว ไม่อาจดำรงอยู่ได้ จึงพาทารกทั้งหลายออกไป, ก็แล ครั้นออกไปแล้วไม่ได้ที่อยู่ในที่อื่น จึงคิดว่า "เราจักให้ท่านเศรษฐีอดโทษแล้วอยู่ในที่เดิม นั้นเข้าไปหาเทพบุตรผู้รักษาพระนคร แข็งความผิดที่ตนทำแล้ว กล่าววว่า "เชิญมาเถิดท่าน, ขอท่านจงนำข้าพเจ้าไปยังสำนักของท่านเศรษฐี ให้ท่านเศรษฐีอดโทษแล้วให้ที่อยู่ (แก่ข้าพเจ้า)."

เทพบุตรห้ามเทวดานั้นว่า "ท่านกล่าวคำไม่สมควร, ข้าพเจ้าไม่อาจไปยังสำนักของเศรษฐีนั้นได้."

เทวดานั้นจึงไปสู่สำนักของท้าวมหาราชทั้ง ๔ ก็ถูกท่านเหล่านั้นห้ามไว้ จึงเข้าไปเฝ้าท้าวสักกเทวราช กราบทูลเรื่องนั้น (ให้ทรงทราบ) แล้ว ทูลวิงวอนอย่างน่าสงสารว่า "ข้าแต่เทพเจ้า ข้าพระองค์ไม่ได้ที่อยู่ ต้องจูงพวกทารกเที่ยวระหกระเหิน หาที่พึ่งมิได้. ขอได้โปรดให้เศรษฐีให้ที่อยู่แก่ข้าพระองค์เถิด."

ท้าวสักกะทรงแนะนำอุบายให้เทวดา

ครานั้น ท้าวสักกะ ตรัสกะเทวดานั้นว่า "ถึงเราก็จักไม่อาจกล่าวกะเศรษฐีเพราะเหตุแห่งท่านได้ (เช่นเดียวกัน). แต่จักบอกอุบายให้แก่ท่านสักอย่างหนึ่ง."

เทวดา. ดีละ เทพเจ้า ขอพระองค์ทรงพระกรุณาตรัสบอกเถิด.

ท้าวสักกะ. ไปเถิดท่าน. จงแปลงเพศเป็นเสมียนของเศรษฐี ให้ใครนาหนังสือ (สัญญาตู้เงิน) จากมือเศรษฐีมาแล้ว (นำไป) ให้เขาชำระ

ทรัพย์ ๑๘ โกฎิ ที่พวกค้าขายถือเอาไป ด้วยอานุภาพของตนแล้ว บรรจ
ไว้ให้เต็มในห้องเปล่า. ทรัพย์ ๑๘ โกฎิ ที่จมลงยังมหาสมุทรมีอยู่ที่ดี.
ทรัพย์ ๘ โกฎิ ส่วนอื่น ซึ่งหาเจ้าของมิได้ มีอยู่ในที่โน้นก็ดี. จงรวบรวม
ทรัพย์ทั้งหมดนั้น บรรจไว้ให้เต็มในห้องเปล่าของเศรษฐี ครั้นทำ
กรรมชื่อนี้ให้เป็นทัณฑกรรมแล้ว จึงขอขมาโทษเศรษฐี.

เศรษฐีกลับรวยอย่างเดิม

เทวดานั้น รับว่า " คีละ เทพเจ้า " แล้วทำกรรมทุก ๆ อย่างตาม
นัยที่ท้าวสักกะตรัสบอกแล้วนั้นแล ยังห้องอันเป็นสิริของท่านเศรษฐีให้
สว่างไสว ดำรงอยู่ในอากาศ เมื่อท่านเศรษฐีกล่าวว่า " นั้น ใคร " จึง
ตอบว่า " ข้าพเจ้าเป็นเทวดาอันธพาล ซึ่งสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูที่ ๔ ของ
ท่าน. คำใด อันข้าพเจ้ากล่าวแล้วในสำนักของท่านด้วยความเป็นอันธ-
พาล. ขอท่านจงอดโทษคำนั้นแก่ข้าพเจ้าเถิด. เพราะข้าพเจ้าได้ทำทัณฑ-
กรรมด้วยการรวบรวมทรัพย์ ๕๔ โกฎิ มาบรรจไว้เต็มห้องเปล่า ตาม
บัญชาของท้าวสักกะ. ข้าพเจ้าเมื่อไม่ได้ที่อยู่ ย่อมลำบาก. "

เศรษฐีอดโทษแก่เทวดา

อนาถบิณฑิกเศรษฐี จินตนากรว่า " เทวดานี้ กล่าวว่ " ทัณฑ-
กรรม อันข้าพเจ้ากระทำแล้ว " ดังนี้. และรู้สึกโทษ (ความผิด) ของตน.
เราจักแสดงเทวดานั้นแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า. " ท่านเศรษฐี นำเทวดา
นั้นไปสู่สำนักของพระศาสดา กราบทูลกรรมอันเทวดานั้นทำแล้ว
ทั้งหมด.

เทวดาหมอบลงด้วยเศียรเกล้า แพบพระบาทยุคลแห่งพระศาสดา

กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่ทราบพระคุณทั้งหลาย
ของพระองค์ ได้กล่าวคำใดอันชั่วช้า เพราะความเป็นอันธพาล. ขอ
พระองค์ทรงดโทษค่านันแก่ข้าพระองค์ ให้พระศาสดาทรงอดโทษแล้ว
จึงให้ท่านมหาเศรษฐีอดโทษให้ (ในภายหลัง).

เมื่อกรรมให้ผล คนโง่จึงเห็นถูกต้อง

พระศาสดา เมื่อจะทรงโอวาทเศรษฐีและเทวดา ด้วยสามารถวิบาก
แห่งกรรมดีและชั่วนั้นแล จึงตรัสว่า " ดูก่อนคฤหบดี แม้บุคคลผู้ทำบาป
ในโลกนี้ ย่อมเห็นบาปว่าดี ตลอดกาลที่บาปยังไม่ผลัดผล. แต่เมื่อใด
บาปของเขาผลัดผล, เมื่อนั้น เขาย่อมเห็นบาปว่าชั่วแท้ ๆ; ฝ่ายบุคคล
ผู้ทำกรรมดี ย่อมเห็นกรรมดีว่าชั่ว ตลอดกาลที่กรรมดียังไม่ผลัดผล,
แต่เมื่อใด กรรมดีของเขาผลัดผล. เมื่อนั้น เขาย่อมเห็นกรรมดีว่า
ดีจริง ๆ " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบนุสนธิแสดงธรรม จึงได้ภายิตพระ-
คาถาเหล่านี้ว่า

๔. ปาโปปิ ปุสฺสติ ภทฺรํ ยาว ปาปํ น ปจฺจติ
ยทา จ ปจฺจติ ปาปํ อถ (ปาโป) ปาปานิ ปุสฺสติ.
ภทฺรปิ ปุสฺสติ ปาปํ ยาว ภทฺรํ น ปจฺจติ
ยทา จ ปจฺจติ ภทฺรํ อถ (ภทฺร) ภทฺรานิ ปุสฺสติ.

" แม้คนผู้ทำบาป ย่อมเห็นบาปว่าดี ตลอดกาล
ที่บาปยังไม่ผลัดผล, แต่เมื่อใด บาปผลัดผล,
เมื่อนั้น เขาย่อมเห็นบาปว่าชั่ว, ฝ่ายคนทำกรรมดี
ย่อมเห็นกรรมดีว่าชั่ว ตลอดกาลที่กรรมดียังไม่ผลัด

ผล แต่เมื่อใด กรรมดีผลัดผล เมื่อนั้น เขาย่อม
เห็นกรรมดีว่าดี."

แก้อรรถ

บุคคลผู้ประกอบบาปกรรมมีทุจริตทางกายเป็นต้น ชื่อว่าคนผู้บาป
ในพระกาลานั้น.

ก็บุคคลเมื่อนั้น เมื่อยังเสวยสุขอันเกิดขึ้น ด้วยอานุภาพแห่งสุจริต
กรรมในปางก่อนอยู่ ย่อมเห็นแม้บาปกรรมว่าดี.

บาทพระคาถาว่า ยาว ปาปํ น ปจฺจติ เป็นต้น ความว่า บาปกรรม
ของเขานั้น ยังไม่ให้ผลในปัจจุบันภพหรือสัมปรายภพเพียงใด. (ผู้ทำ
บาป ย่อมเห็นบาปว่าดี เพียงนั้น). แต่เมื่อใดบาปกรรมของเขานั้นให้ผล
ในปัจจุบันภพหรือในสัมปรายภพ. เมื่อนั้น ผู้ทำบาปนั้น เมื่อเสวยกรรม-
ภพต่าง ๆ ในปัจจุบันภพ และทุกข์ในอบายในสัมปรายภพอยู่ ย่อมเห็น
บาปว่าชั่วร้ายเสีย.

ในพระคาถาที่ ๒ (พึงทราบเนื้อความดังต่อไปนี้). บุคคลผู้ประ-
กอบกรรมดีมีทุจริตทางกายเป็นต้น ชื่อว่าคนทำกรรมดี. คนทำกรรมดี
เมื่อนั้น เมื่อเสวยทุกข์อันเกิดขึ้นด้วยอานุภาพแห่งทุจริตในปางก่อน ย่อม
เห็นกรรมดีว่าชั่ว.

บาทพระคาถาว่า ยาว ภาฏํ น ปจฺจติ เป็นต้น ความว่ากรรมดี
ของเขานั้น ยังไม่ให้ผล ในปัจจุบันภพหรือในสัมปรายภพเพียงใด. (คน
ทำกรรมดี ย่อมเห็นกรรมดีว่าชั่วอยู่ เพียงนั้น). แต่เมื่อใด กรรมดีนั้น
ให้ผล, เมื่อนั้นคนทำกรรมดีนั้น เมื่อเสวยสุขที่อิงอามิส มีลาภและสักการะ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 23

เป็นต้นในปัจจุบันภพ และสุขที่อิงสมบัติ อันเป็นทิพย์ในสัมปรายภพอยู่
ย่อมเห็นกรรมดีว่า ดีจริง ๆ ดังนี้.

ในกาลจบเทศนา เทวดานั้น ดำรงอยู่ในโศคาปัตติผล. พระธรรม-
เทศนา ได้มีประโยชน์แม้แก่บริษัทผู้มาประชุมกัน ดังนี้แล.

เรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี จบ.

๕. เรื่องภิกษุไม่ถนอมบริวาร [๕๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง ผู้ไม่ถนอมบริวาร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " มวมณฺเณถ ปาปสุส " เป็นต้น.

ของสงฆ์ใช้แล้วควรรีบเก็บ

ได้ยินว่า ภิกษุนั้น ใช้สอยบริวารอันต่างด้วยเตียงและตั้งเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง ในภายนอกแล้ว ทิ้งไว้ในที่นั่นนั่นเอง. บริวารย่อมเสียหายไป เพราะฝนบ้าง แดดบ้าง พวกสัตว์มีปลวกเป็นต้นบ้าง. ภิกษุนั้น เมื่อพวกภิกษุกล่าวเตือนว่า " ผู้มีอายุ ธรรมดาบริวาร ภิกษุควรเก็บงำมิใช่หรือ ? " กลับกล่าวว่า " กรรมที่ผมทำนั้นนิดหน่อย ผู้มีอายุ, บริวารนั้นไม่มีจิต, ความวิจิตรก็ไม่มี " ดังนี้แล้ว (ยังขึ้น) ทำอยู่อย่างนั้น นั่นแลอีก. ภิกษุทั้งหลายกราบทูลกิริยา (การ) ของเธอแต่พระศาสดา.

พระศาสดารับสั่งให้เรียกภิกษุนั้นมาแล้ว ตรัสถามว่า " ภิกษุ ข่าว่า เธอทำอย่างนั้นจริงหรือ ? " เธอแม้ถูกพระศาสดาตรัสถามแล้ว ก็กราบทูลอย่างดูหมิ่นอย่างนั้นนั่นแหละว่า " ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้อนั้นจะเป็นอะไร, ข้าพระองค์ทำกรรมเล็กน้อย. บริวารนั้น ไม่มีจิต. ความวิจิตรก็ไม่มี. "

อย่าดูหมิ่นกรรมชั่วว่านิดหน่อย

ที่นั่น พระศาสดาตรัสกับเธอว่า " อันภิกษุทั้งหลายทำอย่างนั้น ย่อมไม่ควร, ขึ้นชื่อว่าบาปกรรม ใคร ๆ ไม่ควรดูหมิ่นว่า นิดหน่อย;

เหมือนอย่างว่า ภาชนะที่เขาเปิดปากตั้งไว้กลางแจ้ง เมื่อฝนตกอยู่ ไม่เต็มได้ด้วยหยาดน้ำหยาดเดียวโดยแท้, ถึงกระนั้น เมื่อฝนตกอยู่บ่อย ๆ ภาชนะนั้นย่อมเต็มได้แน่ ๆ ฉันทิ. บุคคลผู้ทำบาปกรรมอยู่ ย่อมทำกองบาปให้ใหญ่โตขึ้นโดยลำดับได้อย่างแน่ ๆ ฉันทิเหมือนกัน " ดังนี้แล้ว. เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๕. มวมนุญเณถ ปาปสุส น มตุต อากมิสุสติ
อุทพินทุนิปาเตน อุทกมุโหปี ปุรติ
อาปุรติ พาโล ปาปสุส โลกํ โลกปี อาจัน.

" บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบาปว่า 'บาปมีประมาณน้อยจักไม่มาถึง' แม้หม้อน้ำยังเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกลง (ทีละหยาดๆ) ได้ฉันทิ, ชนพาลเมื่อสั่งสมบาปแม้ทีละน้อยๆ ย่อมเต็มด้วยบาปได้ ฉันทิ. "

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มวมนุญเณถ ความว่า บุคคลไม่ควรดูหมิ่น.

บทว่า ปาปสุส แปลว่า ซึ่งบาป.

บาทพระคาถาว่า น มตุต อากมิสุสติ ความว่า บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบาปอย่างนั้นว่า " เราทำบาปมีประมาณน้อย, เมื่อไร บานั่นจักผลัดผล ? "

บทว่า อุทกมุโหปี ความว่า ภาชนะดินชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เขาเปิดปากทิ้งไว้ในเมื่อฝนตกอยู่ ย่อมเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกลงแม้ทีละหยาดๆ

โดยลำดับได้ฉันใด. บุคคลเหล่า เมื่อสั่งสมคือเมื่อพอกพูนบาปแม่ทีละ
น้อย ๆ ย่อมเต็มด้วยบาปได้ฉันนั้นเหมือนกัน.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอรุณผลทั้งหลาย มีโศดา-
ปัตติผลเป็นต้นแล้ว. แม่พระศาสดา ก็ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ว่า " ภิกษุ
ลาดที่นอน (ของสงฆ์) ไว้ในที่แจ้งแล้ว ไม่เก็บไว้ตามเดิมต้องอาบัติชื่อนี้ "
ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุไม่ถนอมบริวาร จบ.

๖. เรื่องเศรษฐีซื้อพิพาลปกะ [๑๐๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภเศรษฐีซื้อพิพาลปกะ (เศรษฐีตีนแมว) ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " มวมมฺเณล ปุณฺณสฺส เป็นต้น.

ให้ทานองและชวนคนอื่น ได้สมบัติ ๒ อย่าง

ความพิสดารว่า สมัยหนึ่ง ชาวเมืองสาวัตถีพากันถวายทานแต่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน โดยเนื่องเป็นพวกเดียวกัน. อยู่มาวันหนึ่ง พระศาสดา เมื่อจะทรงทำอนุโมทนา ตรัสอย่างนี้ว่า " อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานด้วยตน, (แต่) ไม่ชักชวนผู้อื่น. เขาย่อมได้โภคสมบัติ, (แต่) ไม่ได้บริวารสมบัติ ในที่แห่งตนเกิดแล้ว ๆ; บางคนไม่ให้ทานด้วยตน. ชักชวนแต่คนอื่น. เขาย่อมได้บริวารสมบัติ (แต่) ไม่ได้โภคสมบัติในที่แห่งตนเกิดแล้ว ๆ; บางคนไม่ให้ทานด้วยตนด้วย ไม่ชักชวนคนอื่นด้วย. เขาย่อมไม่ได้โภคสมบัติ ไม่ได้บริวารสมบัติ ในที่แห่งตนเกิดแล้ว ๆ; เป็นคนเที่ยวกินเดน บางคน ให้ทานด้วยคนด้วย ชักชวนคนอื่นด้วย. เขาย่อมได้ทั้งโภคสมบัติ และบริวารสมบัติ ในที่แห่งตนเกิดแล้ว ๆ."

บัณฑิตเรียไรของทำบุญ

ครั้งนั้น บัณฑิตบุรุษผู้หนึ่ง พังธรรมเทศานั้นแล้ว คิดว่า " โอ ! เหตุนี้น่าอัศจรรย์, บัดนี้ เราจักทำกรรมที่เป็นไปเพื่อสมบัติทั้งสอง," จึงกราบทูลพระศาสดาในเวลาเสด็จจุกไปว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พรุ่งนี้ขอพระองค์จงทรงรับภิกษาขอพวกข้าพระองค์."

พระศาสดา. ก็ท่านมีความต้องการด้วยภิกษุสักเท่าไร ?

บรูษ. ภิกษุทั้งหมด พระเจ้าข้า.

พระศาสดาทรงรับแล้ว. แม้เขาก็เข้าไปยังบ้าน เทียวป่าร้องว่า "ข้าแต่แม่และพ่อทั้งหลาย ข้าพเจ้านิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน เพื่อฉันภัตตาหารในวันพรุ่งนี้, ผู้ใดอาจถวายแก่ภิกษุทั้งหลายมีประมาณเท่าใด, ผู้นั้นจงให้วัตถุต่าง ๆ มีข้าวสารเป็นต้น เพื่อประโยชน์แก่อาหารมียาคุเป็นต้น เพื่อภิกษุทั้งหลายมีประมาณเท่านั้น, พวกเราจักให้หุงต้มในที่แห่งเดียวกันแล้วถวายทาน"

เหตุที่เศรษฐีชื่อว่าพิพาลปทกะ

ทีนั้น เศรษฐีคนหนึ่ง เห็นบรูษนั้นมาถึงประตูร้านตลาดของตน ก็โกรธว่า "เจ้าคนนี้ ไม่นิมนต์ภิกษุแต่พ่อ (กำลัง) ของตน ต้องมาเที่ยวชักชวนชาวบ้านทั้งหมด (อีก)," จึงบอกว่า "ແจງนำเอาภาชนะที่แก้อือมา" ดังนี้แล้ว เอานิ้วมือ ๓ นิ้วหีบ ได้ให้ข้าวสารหน่อยหนึ่ง, ถั่วเขียว ถั่วราชมาษก็เหมือนกันแล. ตั้งแต่นั้น เศรษฐีนั้นจึงมีชื่อว่าพิพาลปทเศรษฐี. แม้เมื่อจะให้เกสัชมีเนยใสและน้ำอ้อยเป็นต้น ก็เอียงปากขวดเข้าที่หมี้อ ทำให้ปากขวดนั้นติดเป็นอันเดียวกัน ให้เกสัชมีเนยใสและน้ำอ้อยเป็นต้นไหลลงที่ละหยด ๆ ได้ให้หน่อยหนึ่งเท่านั้น.

อุบาสกทำวัตถุทานที่คนอื่นให้โดยรวมกัน (แต่) ได้ถือเอาสิ่งของที่เศรษฐีนี้ให้ไว้แผนกหนึ่งต่างหาก.

เศรษฐีให้คนสนิทไปดูการทำของบรูษผู้เรียไร

เศรษฐีนั้น เห็นกิริยาของอุบาสกนั้นแล้ว คิดว่า "ทำไมหนอ เจ้าคนนี้จะรับสิ่งของที่เราให้ไว้แผนกหนึ่ง ?" จึงส่งจุกูฎฐากคนหนึ่ง

ไปข้างหลังเขา ด้วยสั่งว่า "เจ้าจงไป, จงรู้กรรมที่เจ้านั้นทำ." อุบาสก นั้นไปแล้ว กล่าวว่า "ขอผลใหญ่จงมีแก่เศรษฐี." ดังนี้แล้วใส่ข้าวสาร ๑-๒ เมล็ด เพื่อประโยชน์ แก่ยาอุ กัด และขนม, ใส่ถั่วเขียวถั่วราชมาช บ้าง หยาดน้ำมันและหยาดน้ำอ้อยเป็นต้นบ้าง ลงในภาชนะทุก ๆ ภาชนะ. จุฬปฏิฐากไปบอกแก่เศรษฐีแล้ว. เศรษฐีฟังคำนั้นแล้ว จึงคิดว่า "หาก เจ้าคนนั้นจักกล่าวโทษเราในท่ามกลางบริษัทไซ้, พอมันเอ่ยชื่อของเรา ขึ้นเท่านั้น เราจักประหารมันให้ตาย." ในวันรุ่งขึ้น จึงเหินบกฤษไว้ใน ระหว่างฝ้านุ่งแล้ว ได้ไปยืนอยู่ที่โรงครัว.

ฉลาดพูดทำให้ผู้มุ่งร้ายกลับอ่อนน้อม

บุรุษนั้น เลี้ยงลูกภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน แล้วกราบ ทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ชักชวนมหา-ชนถวายทานนี้, พวกมนุษย์ข้าพระองค์ชักชวนแล้วในที่นั้น ได้ให้ข้าวสาร เป็นต้นมากบ้างน้อยบ้าง ตามกำลังของตน, ขอผลอันไพศาลจงมีแก่ มหาชนเหล่านั้นทั้งหมด."

เศรษฐีได้ยินคำนั้นแล้ว คิดว่า "เรามาด้วยตั้งใจว่า 'พอมันเอ่ย ชื่อของเราขึ้นว่า 'เศรษฐีชื่อโน้นถือเอาข้าวสารเป็นต้นด้วยหีบมือให้,' เราก็จักฆ่าบุรุษนี้ให้ตาย, แต่บุรุษนี้ ทำทานให้รวมกันทั้งหมด แล้ว กล่าวว่า 'ทานที่ชนเหล่าใดดวงด้วยทานเป็นต้นแล้วให้ก็ดี, ทานที่ ชนเหล่าใดถือเอาด้วยหีบมือแล้วให้ก็ดี, ขอผลอันไพศาล จงมีแก่ชน เหล่านั้นทั้งหมด,' ถ้าเราจักไม่ให้บุรุษเห็นปานนี้อดโทษไซ้, อาชญา ของเทพเจ้าจักตกลงบนศีรษะของเรา." เศรษฐีนั้นหมอบลงแทบเท้าของ

อุบาสกนั้นแล้วกล่าวว่า " นาย ขอนายจงอดโทษให้ผมด้วย," และถูก
อุบาสกนั้นถามว่า "นี่อะไรกัน?" จึงบอกเรื่องนั้นทั้งหมด.

พระศาสดาทรงเห็นกริยานั้นแล้ว ตรัสถามผู้ชวนขวยในทานว่า
"นี่อะไรกัน?" เขากราบทูลเรื่องนั้นทั้งหมดตั้งแต่วันที่แล้ว ๆ มา.

อย่าดูหมิ่นบุญว่านิดหน่อย

ที่นั่น พระศาสดาตรัสถามเศรษฐีนั้นว่า " นัยว่า เป็นอย่างนั้น
หรือ? เศรษฐี." เมื่อเขากราบทูลว่า " อย่างนั้น พระเจ้าข้า." ตรัสว่า
" อุบาสก ขึ้นชื่อว่าบุญ อัน ใคร ๆ ไม่ควรดูหมิ่นว่า 'นิดหน่อย.' อัน
บุคคลถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเช่นเราเป็นประธานแล้ว ไม่
ควรดูหมิ่นว่า 'เป็นของนิดหน่อย.' ด้วยว่า บุรุษผู้บัณฑิต ทำบุญอยู่
ย่อมเต็มไปด้วยบุญโดยลำดับแน่แท้ เปรียบเหมือนภาชนะที่เปิดปาก ย่อม
เต็มไปด้วยน้ำ ฉะนั้น." ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบนุสนธิแสดงธรรม จึง
ตรัสพระคาถานี้ว่า

๖. มวมณฺเณถ ปุณฺณสุตฺตํ น มตฺตํ อคมิสุตฺติ
อุทฺทพิณฺทฺธิปาเตน อุทฺทกฺกุโภปิ ปุริตฺติ
อาปุริตฺติ ธีโร ปุณฺณสุตฺตํ โลกํ โลกํปิ อาจินฺ.

" บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบุญว่า 'บุญมีประมาณน้อย
จักไม่มาถึง' แม้หม้อน้ำยังเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกลงมา
(ที่ละหยาดๆ) ได้ฉันใด, ธีรชน (ชนผู้มีปัญญา) สั่ง-
สมบุญแม้ทีละน้อย ๆ ย่อมเต็มด้วยบุญได้ฉันนั้น."

แก้อรรถ

เนื้อความแห่งพระคาถานี้ว่า " มนุษย์ผู้บัณฑิต ทำบุญแล้วอย่า

คูหมื่น คือไม่ควรดูถูกบุญ อย่างนี้ว่า "เราทำบุญมีประมาณน้อย บุญมีประมาณน้อยจักมาถึง ด้วยอำนาจแห่งวิบากก็หาไม่. เมื่อเป็นเช่นนี้กรรมนิคหน้อยจักเห็นเราที่ไหน? หรือว่าเราจักเห็นกรรมนั้นที่ไหน? เมื่อไรบุญนั้นจักเสียดผล? เหมือนอย่างว่า ภาชนะดินที่เขาเปิดฝาตั้งไว้ ย่อมเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกลงมา (ที่ละหยาด ๆ) ไม่ขาดสายได้ ฉนใด, ธีรชน คือบุรุษผู้เป็นบัณฑิต เมื่อสั่งสมบุญทีละน้อย ๆ ชื่อว่าเต็มด้วยบุญได้ ฉนนัน."

ในกาลจบเทศนา เศรษฐีนั้นบรรลุโศดาปัตติผลแล้ว. พระธรรมเทศนาได้มีประโยชน์แม้แก่บริษัทที่มาประชุมกัน ดังนี้แล.

เรื่องเศรษฐีชื่อพิฬาลปทกะ จบ.

๓. เรื่องมหาธนาณิชา [๑๐๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพ่อค้ามีทรัพย์มาก ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "วาณิชา ภิยม มลฺลํ" เป็นต้น.

พ่อค้านิมนต์ภิกษุ ๕๐๐ เดินทางร่วม

ดังได้สดับมา พวกโจร ๕๐๐ คน แสวงหาช่องในเรือนของพ่อค้านั้น ไม่ได้(ช่อง)แล้ว. โดยสมัยอื่น พ่อค้านั้นบรรทุกเกวียน ๕๐๐ เล่ม ให้เต็มด้วยสิ่งของแล้ว ให้เผด็จแก่ภิกษุทั้งหลายว่า "เราจะไปสู่ที่ชื่อนั้นเพื่อค้าขาย พระผู้เป็นเจ้าเหล่าใดประสงค์จะไปสู่ที่นั้น. ขอนิมนต์พระผู้เป็นเจ้าเหล่านั้นจงออกไป. จักไม่ลำบากด้วยภิกษาในหนทาง." ภิกษุ ๕๐๐ รูปฟังคำนั้นแล้ว ได้เดินทางไปกับพ่อค้านั้น. โจรแม่เหล่านั้นได้ขำว่า "ได้ยินว่า พ่อค้านั้นออกไปแล้ว " ได้ไปชุมนุมอยู่ในดง.

ฝ่ายพ่อค้าไปแล้ว ยึดเอาที่พักใกล้บ้านแห่งหนึ่งที่ปากดง จัดแจงโคและเกวียนเป็นต้นสิ้น ๒-๓ วัน และถวายภิกษาแก่ภิกษุเหล่านั้นเป็นนิตย์เทียว.

พวกโจรให้คนใช้ไปสืบข่าวพ่อค้า

พวกโจร เมื่อพ่อค้านั้นล่าช้าอยู่ จึงส่งบุรุษคนหนึ่งไปด้วยสั่งว่า "เจ้าจงไป. จงรู้วันออก (เดินทาง) ของพ่อค้านั้นแล้วจงมา." บุรุษนั้นไปถึงบ้านนั้นแล้ว ถามสหายคนหนึ่งว่า "พ่อค้าจักออกไปเมื่อไร" สหายนั้นตอบว่า " โดยกาลล่วงไป ๒-๓ วัน " ดังนี้แล้วกล่าววว่า " ก็ท่านถามเพื่ออะไร ? "

ที่นั่น บรุษนั้นบอกแก่เขาว่า " พวกข้าพเจ้าเป็นโจร ๕๐๐ ชุ่มอยู่ในคดเพื่อต้องการพ่อค้ำนั้น." ฝ่ายสหาย กล่าวว่า " ถ้าเช่นนั้น ท่านจงไป. พ่อค้ำจักออกไปโดยเร็ว " ส่งบรุษนั้นไปแล้ว คิดว่า " เราจักห้ามพวกโจรหรือพ่อค้ำดีหนอ ? " ตกลงใจว่า " ประโยชน์อะไรของเราด้วยพวกโจร ภิกษุ ๕๐๐ รูปอาศัยพ่อค้ำเป็นอยู่. เราจักให้สัญญาแก่พ่อค้ำ " แล้วได้ไปสู่สำนักของพ่อค้ำนั้น ถามว่า " ท่านจักไปเมื่อไร " พ่อค้ำตอบว่า ในวันที่ ๓ " กล่าวว่า " ท่านจงทำตามคำของข้าพเจ้า, ได้ยินว่าพวกโจร ๕๐๐ ชุ่มอยู่ในคดเพื่อต้องการตัวท่าน, ท่านอย่าเพิ่งไปก่อน. "

พ่อค้ำถูกสกัดต้องพักอยู่ในระหว่างทาง

พ่อค้ำ. ท่านรู้อย่างไร ?

บรุษสหาย. เพื่อนของข้าพเจ้ามีอยู่ในระหว่างพวกโจรเหล่านั้น. ข้าพเจ้ารู้เพราะคำบอกเล่าของเขา.

พ่อค้ำ. ถ้าเช่นนั้น ประโยชน์อะไรของเราด้วยการไปจากที่นี่. เราจักกลับไปเรือนละ.

เมื่อพ่อค้ำนั้นซักไซ้ บรุษที่พวกโจรเหล่านั้นส่งมาอีก มาถึงแล้วถามสหายนั้น ได้ฟังความเป็นไปนั้นแล้ว ไปบอกแก่พวกโจรว่า " ได้ยินว่า พ่อค้ำจักกลับคืนไปเรือนทีเดียว. " พวกโจรฟังคำนั้นแล้ว ได้ออกจากคดนั้นไปชุ่มอยู่ริมหนทางนอกนี้. เมื่อพ่อค้ำนั้นซักไซ้อยู่ โจรเหล่านั้นก็ส่งบรุษไปในสำนักของสหายแม่อีก. สหายนั้นรู้ความที่พวกโจรชุ่มอยู่ในที่นั้นแล้ว ก็แจ้งแก่พ่อค้ำอีก.

พ่อค้ำคิดว่า " แม้ในที่นี้ ความขาดแคลน (ด้วยอะไร ๆ) ของเราก็ไม่มี, เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจักไม่ไปข้างโน้น ไม่ไปข้างนี้, จักอยู่ที่นี้

แหละ " ดังนี้แล้ว ไปสู่สำนักของภิกษุทั้งหลาย เรียนว่า " ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า พวกโจรประสงค์จะปล้นผม ชุ่มอยู่ริมหนทาง, ครั้นได้ยินว่า บัดนี้ พ่อค้าจักกลับมาอีก.' (จึงไป) ชุ่มอยู่ริมหนทางนอกนี้, ผมจักไม่ไป ทั้งข้างโน้นทั้งข้างนี้ จักพักอยู่ที่นี้แหละชั่วคราว; ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ประสงค์จะอยู่ที่นี้ก็จะอยู่. ประสงค์จะไปก็จะไปตามความพอใจของตน. "

ภิกษุลาพ่อค้ากลับไปเมืองสาวัตถี

พวกภิกษुकล่าวว่า " เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกฉันจักกลับ." อ้อลา พ่อค้าแล้ว ในวันรุ่งขึ้น ไปสู่เมืองสาวัตถี ถวายบังคมพระศาสดานั่งอยู่แล้ว.

สิ่งทีควรเว้น

พระศาสดา ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่ไปกับพ่อค้า มีทรัพย์มากหรือ ? " เมื่อพวกภิกษุนั้นกราบทูลว่า " อย่างนั้น พระเจ้าข้า พวกโจรชุ่มอยู่ริมทางทั้งสองข้าง เพื่อต้องการปล้นพ่อค้าผู้มีทรัพย์มาก. เพราะเหตุนั้น เขาจึงพักอยู่ที่นั่นแล, ส่วนพวกข้าพระองค์ ลาเขากลับมา " ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย พ่อค้าผู้มีทรัพย์มาก ย่อมเว้นทาง (ที่มีภัย) เพราะความที่พวกโจรมีอยู่, บุรุษแม้ใครจะเป็นอยู่ ย่อมเว้น ยาพิษอันร้ายแรง. แม้ภิกษุทราบว่ 'ภพ ๓ เป็นเช่นกับหนทางที่พวกโจรชุ่มอยู่.' แล้วเว้นกรรมชั่วเสียควร.' ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๓. วาณิโชว ภยฺ มคฺคํ   อปฺปสตฺโต มหฺทฺธโน
    วิสฺสํ ชีวิตฺตกาโมว   ปาปานิ ปริวชฺชเย.

บุคคลพึงเว้นกรรมชั่วทั้งหลายเสีย, เหมือนพ่อ-
ค้ำมีทรัพย์มาก มีพวกล้น เว้นทางอันพึงกลัว,
(และ) เหมือนผู้ต้องการจะเป็นอยู่ เว้นยาพิษเสีย
ฉะนั้น."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ภัย ได้แก่ อันน่ากลัว, อธิบายว่า
ชื่อว่ามิภัยเฉพาะหน้า เพราะเป็นทางที่พวกโจรชุมอยู่. ท่านกล่าวอธิบาย
คำนี้ไว้ว่า "พ่อค้ำผู้มั่งคั่งมาก มีพวกล้น เว้นทางที่มีภัยเฉพาะหน้า
นั้นใด. ผู้ต้องการจะเป็นอยู่ ย่อมเว้นยาพิษอันร้ายแรงจันใด. ภิกษุผู้
บัณฑิต ควรเว้นกรรมชั่วทั้งหลายแม้มีประมาทน้อยเสียจันนั้น."

ในกาลจบเทศนา ภิกษุเหล่านั้น บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วย
ปฏิสัมภิทาทั้งหลาย. พระธรรมเทศนาได้เป็นประโยชน์แม้แก่มหาชนผู้มา
ประชุม ดังนี้แล.

เรื่องมหาชนวณิชจบ.

๘. เรื่องนายพรานกุกกุมิตร [๑๐๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภนายพรานชื่อ กุกกุมิตร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ปาณิมหิ เจ วโณ นาสส " เป็นต้น.

ธิดาเศรษฐีรักพรานกุกกุมิตร

ได้ยินว่า ธิดาเศรษฐีคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ เจริญวัยแล้ว เพื่อประโยชน์แก่การรักษา มารดาบิดาจึงมอบหญิงคนใช้ให้คนหนึ่ง ให้อยู่ในห้องบนปราสาท ๗ ชั้น ในเวลาเย็นวันหนึ่ง แลไปในระหว่างถนน ทางหน้าต่าง เห็นนายพรานคนหนึ่งชื่อกุกกุมิตร ผู้ถือบ่วง ๕๐๐ และ หลาว ๕๐๐ ฆ่าเนื้อทั้งหลายเลี้ยงชีพ ฆ่าเนื้อ ๕๐๐ ตัวแล้วบรรทุกเกวียนใหญ่ให้เต็มไปด้วยเนื้อสัตว์เหล่านั้น นั่งบนแอกเกวียนเข้าไปสู่พระนคร เพื่อต้องการขายเนื้อ เป็นผู้มิจิตปฏิพัทธ์ในนายพรานนั้น ให้บรรณาการในมือหญิงคนใช้ ส่งไปว่า " เจ้าจงไป. จงให้บรรณาการแก่นรุษนั้น รู้เวลาไป (ของเขา) แล้วจงมา. "

หญิงคนใช้ไปแล้ว ให้บรรณาการแก่นายพรานนั้นแล้ว ถามว่า " ท่านจักไปเมื่อไร ? " นายพรานตอบว่า " วันนี้เราขายเนื้อแล้ว จักออกไปโดยประตูชื่อโน้นแต่เช้าเทียว. " หญิงคนใช้ฟังคำที่นายพรานนั้นบอกแล้ว กลับมาบอกแก่นาง.

ธิดาเศรษฐีลอบหนีไปกับนายพราน

ธิดาเศรษฐีรวบรวมผ้าและอาภรณ์อันควรแก่ความเป็นของที่ตนควรถือเอา นุ่งผ้าเก่า ถือหม้อออกไปแต่เช้าตรู่เหมือนไปสู่น้ำกับพวก

นางทาสี ถึงที่นั่นแล้วได้ยื่นคอยการมาของนายพรานอยู่. แม้นายพรานก็
จับเกี่ยวออกไปแต่เช้าตรู่. ฝ่ายนางก็เดินตามหลังนายพรานนั้นไป. เขา
เห็นนางจึงพูดว่า " ข้าพเจ้าไม่รู้จักเจ้าว่า ' เป็นธิดาของผู้ชื่อนั้น .' แน่ะ
แม่ เจ้าอย่าตามฉันไปเลย." นางตอบว่า " ท่านไม่ได้เรียกฉันมา ฉัน
มาตามธรรมดาของตน. ท่านจงนั่ง จับเกี่ยวของตนไปเถิด." เขาห้าม
นางแล้ว ๆ เล่า ๆ ทีเดียว. ครั้นนางพูดกับเขาว่า " อันการห้ามสิริอันมา
สู่สำนักของตนย่อมไม่ควร " นายพรานทราบการมาของนางเพื่อตนโดย
ไม่สงสัยแล้ว ได้อุ้มนางขึ้นเกี่ยวไป.

มารดาบิดาของนางให้คนหาข้างโน้นข้างนี้ก็ไม่พบ สำคัญว่า " นาง
จักตายเสียแล้ว " จึงทำภัตเพื่อผู้ตาย. แม้นางอาศัยการอยู่ร่วมกับนาย-
พรานนั้น ตลอดบุตร ๗ คนโดยลำดับ ผู้บุตรเหล่านั้นผู้เจริญวัยเติบโต
แล้ว ด้วยเครื่องผูกคือเรือน".

กุกกุกุมิตรอาฆาตในพระพุทธเจ้า

ภายหลังวันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง
ทรงเห็นนายพรานกุกกุกุมิตรกับบุตรและสะใภ้ เข้าไปภายในข่ายคือพระ-
ญาณของพระองค์ ทรงใคร่ครวญว่า " นั้นเหตุอะไรหนอแล ? " ทรง
เห็นอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติมรรคของชนเหล่านั้นแล้ว ทรงถือบาตรและ
จีวร ได้เสด็จไปที่ตักบ่วงของนายพรานนั้นแต่เช้าตรู่. วันนั้นแม่เนื้อ
ตักตัวหนึ่งก็ได้ติดบ่วง.

พระศาสดาทรงแสดงรอยพระบาท ที่ใกล้บ่วงของเขาแล้วประทับ
นั่งที่ไต้ร่มพุ่มไม้พุ่มหนึ่งข้างหน้า. นายพรานกุกกุกุมิตรถือธนูไปสู่อบ่วง
๑. ทำบุญเลี้ยงพระแล้วอุทิศผลบุญให้ผู้ตาย. ๒. จัดแจงแต่งงานให้มีเมียเรือน.

แต่เขารู้ ควบคุม่วงจำเดิมแต่ต้น ไม่พบแม่ตัวเดียวซึ่งติดบ่วง ได้เห็นรอยพระบาทของพระศาสดาแล้ว. ที่นั่นเขาได้ดำริจะนี้ว่า " ใครเที่ยวปล่อยเนื้อตัวติด (บ่วง) ของเรา." เขาผูกอาฆาตในพระศาสดา เมื่อเดินไปก็พบพระศาสดาประทับนั่งที่โคนพุ่มไม้คิดว่า " สมณะองค์นี้ปล่อยเนื้อของเรา. เราจักมาสมณะนั้นเสีย." ดังนี้แล้ว ได้โก่งธนู.

พระศาสดาให้โก่งธนูได้ (แต่) ไม่ให้ยิง (ธนู) ไปได้. เขาไม่อาจทิ้งเพื่อปล่อยลูกศรไป ทั้งตกลง มีสีข้างทั้ง ๒ ปานดังจะแตกมีน้ำลายไหลออกจากปาก เป็นผู้อ่อนเพลีย ได้ยืนอยู่แล้ว.

ครั้งนั้น พวกบุตรของเขาไปเรื้อนพุดกันว่า " บิดาของเราล่าช้าอยู่. จักมีเหตุอะไรหนอ ?" อันมารดาส่งไปว่า " พ่อทั้งหลาย พวกเจ้าจงไปสู่สำนักของบิดา." ต่างก็ถือธนูไปเห็นบิดายืนอยู่เช่นนั้น คิดว่า " ผู้นี้จักเป็นปัจฉามิตรของบิดาพวกเรา." ทั้ง ๗ คนโก่งธนูแล้ว ได้ยืนอยู่เหมือนกับบิดาของพวกเขายืนแล้ว เพราะอานุภาพแห่งพระพุทธเจ้า.

กุกกุฎุมิตรเลิกอาฆาตในพระพุทธเจ้า

ลำดับนั้น มารดาของพวกเขาคิดว่า " ทำไมหนอแล ? บิดา (และ) บุตรจึงล่าช้าอยู่ " ไปกับลูกสะใภ้ ๗ คน เห็นชนเหล่านั้นยืนอยู่อย่างนั้น คิดว่า " ชนเหล่านั้นยืนโก่งธนูต่อใครหนอแล ?" แลไปก็เห็นพระศาสดา จึงประคองแขนทั้ง ๒ ร้องลั่นขึ้นว่า " พวกท่านอย่ายิงบิดาของเราให้พินาศ พวกท่านอย่ายิงบิดาของเราให้พินาศ."

นายพรานกุกกุฎุมิตรได้ยินเสียงนั้นแล้ว คิดว่า " เราหนีบหายแล้วหนอ, นัยว่า ผู้นั้นเป็นพ่อตาของเรา. ตายจริง เราทำกรรมหนัก." แม้พวกบุตรของเขาก็คิดว่า " นัยว่า ผู้นั้นเป็นตาของเรา, ตายจริง เราทำ

กรรมหนัก." นายพรานกุกกุมิตร เข้าไปตั้งเมตตาคิดไว้ว่า "คนนี้เป็น
พ่อตาของเรา." แม่พวกบุตรของเขาก็ก้าวไปตั้งเมตตาคิดว่า "คนนี้เป็น
ตาของพวกเรา." ขณะนั้น ธิดาเศรษฐีผู้มารดาของพวกเขาคิดว่า "พวก
เจ้าจงทิ้งธนูเสียโดยเร็วแล้วให้บิดาของฉันทอดโทษ."

เขาทั้งหมดสำเร็จโศดาปัตติผล

พระศาสดา ทรงทราบจิตของเขาเหล่านั้นอ่อนแล้ว จึงให้ลดธนูลง
ได้. ชนเหล่านั้นทั้งหมด ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ให้พระองค์อดโทษ
ว่า "ข้าแต่พระองค์เจริญ ขอพระองค์ทรงอดโทษแก่ข้าพระองค์ ดัง
นี้แล้ว นิ่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง. ลำดับนั้นพระศาสดา ตรัสอนุพุทพิกถาแก่
พวกเขา. ในเวลาจบเทศนา นายพรานกุกกุมิตรพร้อมทั้งบุตรและสะใภ้
มีตนเป็นที่ ๑๕ ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผลแล้ว. พระศาสดาเสด็จเที่ยวไป
บิณฑบาต ได้เสด็จไปสู่วิหารภายหลังภัต. ลำดับนั้น พระอานนท์เถระ
ทูลถามพระองค์ว่า "วันนี้พระองค์เสด็จไปไหน? พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. ไปสำนักของกุกกุมิตร อานนท์.

พระอานนท์. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นายพรานกุกกุมิตรพระองค์
ทำให้เป็นผู้ไม่ทำกรรมคือปาณาติบาตแล้วหรือ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เออ อานนท์ นายพรานกุกกุมิตรนั้นมีตนเป็นที่ ๑๕
ตั้งอยู่ในศรัทธาอันไม่คลอนแคลน เป็นผู้หมดสงสัยในรัตนะ ๓ เป็นผู้ไม่
ทำกรรมคือปาณาติบาตแล้ว.

พวกภิกษุกราบทูลว่า "แม่ภริยาของเขามีมิใช่หรือ? พระเจ้าข้า"

พระศาสดา ตรัสว่า "อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย, นางเป็นกุมาริกาในเรือน
ของผู้มีตระกูลเที่ยว บรรลุโศดาปัตติผลแล้ว."

พระโศดาบันไม่ทำบาป

พวกภิกษุสนทนากันว่า " ได้ยินว่า ภริยาของนายพรานกุกกุกุมิตร บรรลุโศดาปัตติผลในกาลที่ยังเป็นเด็กหญิงนั้นแล แล้วไปสู่เรือนของนายพรานนั้น ได้บุตร ๗ คน. นางอันสามีสั่งตลอดกาลเท่านั้นว่า ' หล่อนจงนำธนูมา นำลูกศรมา นำหอกมา นำหลาวมา นำข่าขามา.' ได้ให้สิ่งเหล่านั้นแล้ว, นายพรานนั้นถือเครื่องประหารที่นางให้ไปทำปาณาติบาต; แม้พระโศดาบันทั้งหลายยังทำปาณาติบาตอยู่หรือหนอ ? "

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร ? " เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า " ด้วยเรื่องชื่อนี้." ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย พระโศดาบันย่อมไม่ทำปาณาติบาต. แต่นางได้ทำอย่างนั้น ด้วยคิดว่า ' เราจักทำตามคำสามี.' จิตของนางไม่มีเลยว่าจะเอาเครื่องประหารนี้ไปทำปาณาติบาต; จริงอยู่ เมื่อแผลในฝ่ามือไม่มี ยาพิษนั้นก็ไม้อาจจะให้โทษแก่ผู้ถือยาพิษได้ฉันใด. ชื่อว่าบาปย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่ทำบาป แม้นำเครื่องประหารทั้งหลายมีธนูเป็นต้นออกให้เพราะไม่มีอกุศลเจตนา ฉะนั้นเหมือนกัน, ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๘. ปาณิมฺหิ เจ วโณ นาสฺส   หเรยฺย ปาณินา วิตํ
    นาพุพฺถํ วิสมเนวติ   นตฺถิ ปาปํ อกุพฺพโต.
    " ถ้าแผลไม่พองมีในฝ่ามือไซ้, บุคคลพึงนำยา
    พิษไปด้วยฝ่ามือได้, เพราะยาพิษย่อมไม่ซึมเข้าสู่ฝ่า
    มือที่ไม่มีแผล ฉนใด, บาปย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่ทำอยู่
    ฉนนัน."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นาสุส แปลว่า ไม่พึงมี.

บทว่า หเรยฺย แปลว่า พึงอาจนำไปได้.

ถามว่า " เพราะเหตุไร ? "

แก้ว่า " เพราะยาพิษไม่ซึมไปสู่ฝ่ามือที่ไม่มีแผล " จริงอยู่ ยาพิษย่อมไม่อาจซึมซาบเข้าสู่ฝ่ามือที่ไม่มีแผล ฉะนั้น; ชื่อว่าบาบย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่ทำบาป แม้นำเครื่องประหารทั้งหลายมีธนูเป็นต้นออกให้ เพราะไม่มีอกุศลเจตนา ฉะนั้นเหมือนกัน, แท้จริง บาบย่อมไม่ติดตามจิตของบุคคลนั้น เหมือนยาพิษไม่ซึมเข้าไปสู่ฝ่ามือที่ไม่มีแผลฉะนั้น ดังนี้แล.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุนิธิผลทั้งหลายมีโศดาปัตติผลเป็นต้นแล้ว.

บุรพกรรมของกุกกุกุมิตรพร้อมด้วยบุตรและสะใภ้

โดยสมัยอื่น พวกภิกษุสนทนากันว่า " อะไรหนอแล เป็นอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติมรรค ของนายพรานกุกกุกุมิตร ทั้งบุตร และสะใภ้ ? นายพรานกุกกุกุมิตรนี้ เกิดในตระกูลของพรานเนื้อเพราะเหตุอะไร ? "

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ ? " เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า " ด้วยเรื่องชื่อนี้. " ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล หมู่ชนจัดสร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุของพระกัสสปทสพล กล่าวกันอย่างไรว่า " อะไรหนอจักเป็นดินเหนียว ? อะไรหนอ จักเป็นน้ำเชื้อ แห่งเจดีย์นี้ ? "

การสร้างเจดีย์ในสมัยก่อน

ที่นั่น พวกเขาได้มีปริวิตกนี้ว่า " ทรดาลและมโนศิลาจักเป็นดินเหนียว. น้ำมันงาจักเป็นน้ำเชื้อ." พวกเขาตำหรดาลและมโนศิลาแล้ว ผสมกับน้ำมันงา ก่อด้วยอิฐ ปิดด้วยทองคำ แล้วเขียนลวดลายข้างใน. แต่ที่ मुखภายนอกมีอิฐเป็นทองทั้งแท่งเทียว. อิฐแผ่นหนึ่ง ๆ ได้มีค่าแสนหนึ่ง. พวกเขาเมื่อเจดีย์สำเร็จแล้ว จนถึงกาลจะบรรจุพระธาตุ คิดกันว่า " ในกาลบรรจุพระธาตุ ต้องการทรัพย์มาก. พวกเราจักทำไครหนอ แล ให้เป็นหัวหน้า ? "

แย่งกันเป็นหัวหน้าในการบรรจุพระธาตุ

ขณะนั้น เศรษฐีบ้านนอกคนหนึ่ง กล่าวว่า " ข้าพเจ้า จักเป็นหัวหน้า " ได้ใส่เงิน ๑ โกฎิ ในที่บรรจุพระธาตุ. ชาวแวนแคว้นเห็นกริยานั้น ดิเตียนว่า " เศรษฐีในกรุงนี้ ย่อมรวบรวมทรัพย์ไว้ถ้ายเดียว, ไม่อาจเป็นหัวหน้าในเจดีย์เห็นปานนี้ได้. ส่วนเศรษฐีบ้านนอก ใส่ทรัพย์ ๑ โกฎิ เป็นหัวหน้าทีเดียว."

เศรษฐีในกรุงนั้น ได้ยินถ้อยคำของชนเหล่านั้นแล้ว กล่าวว่า " เราจักให้ทรัพย์ ๒ โกฎิแล้วเป็นหัวหน้า " ได้ให้ทรัพย์ ๒ โกฎิแล้ว.

เศรษฐีบ้านนอกคิดว่า " เราเองจักเป็นหัวหน้า " ได้ให้ทรัพย์ ๓ โกฎิ. ครั้นเศรษฐีทั้ง ๒ เพิ่มทรัพย์กันด้วยอาการอย่างนั้น. เศรษฐีในกรุง ได้ให้ทรัพย์ ๘ โกฎิแล้ว.

ส่วนเศรษฐีบ้านนอก มีทรัพย์ ๕ โกฎิเท่านั้นในเรือน. เศรษฐีในกรุงมีทรัพย์ ๔๐ โกฎิ. เพราะฉะนั้น เศรษฐีบ้านนอก จึงคิดว่า " ถ้าเราให้ทรัพย์ ๕ โกฎิไซ้. เศรษฐีนี้จักกล่าวว่า " เราจักให้ ๑๐ โกฎิ."

เมื่อเป็นเช่นนั้น ความหมดทรัพย์ของเราจักปรากฏ" เธอจึงกล่าวอย่างนั้น ว่า "เราจักให้ทรัพย์ประมาณเท่านี้, และเราทั้งลูกและเมียจักเป็นทาสของเจดีย์ ดังนี้แล้ว พานบุตรทั้ง ๗ คน สะใภ้ทั้ง ๗ คนและภริยา มอบแก่เจดีย์พร้อมกับตน.

เศรษฐีบ้านนอกได้เป็นหัวหน้า

ชาวแวนแคว้นทำเศรษฐีบ้านนอกนั้นให้เป็นหัวหน้า ด้วยอ้างว่า "ชื่อว่าทรัพย์ใคร ๆ ก็อาจให้เกิดขึ้นได้, แต่เศรษฐีบ้านนอกนี้พร้อมทั้งบุตรและภริยา มอบตัว (เฉพาะเจดีย์). เศรษฐีนี้แหละจงเป็นหัวหน้า." คนทั้ง ๑๖ คนนั้น ได้เป็นทาสของเจดีย์ด้วยประการฉะนี้. แต่ชาวแวนแคว้นได้ทำพวกเขาให้เป็นไท. แต่เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกเขาก็ปฏิบัติเจดีย์นั้นแล ดำรงอยู่ตลอดอายุ จุตจากอัทธานั้นแล้ว บังเกิดในเทวโลก. เมื่อชนเหล่านั้น อยู่ในเทวโลกตลอด ๑ พุทธันดร ในพุทธรูปบาทนี้ ภริยาจุตจากเทวโลกนั้น บังเกิดเป็นธิดาเศรษฐีในกรุงราชคฤห์.

คติของผู้ไม่เห็นสังจะไม่แน่นอน

นางยังเป็นเด็กหญิงเที่ยว บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว. ก็ชื่อว่าปฏิสนธิของสัตว์ผู้ยังไม่เห็นสังจะ เป็นภาระหนัก เพราะฉะนั้น สามีนางจึงเวียนกลับไปเกิดในสกุลพรานเนื้อ. ความสืเนหาในก่อนได้ครอบงำธิดาของเศรษฐี พร้อมกับการเห็นนายพรานกุกกุมิตรนั้นแล. จจริงอยู่แม้พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ตรัสคำนี้ไว้ว่า

"ความรักนั้น ย่อมเกิด เพราะอาศัยเหตุ ๒
ประการ อย่างนี้ คือ เพราะการอยู่ร่วมกันในกาล

ก่อน ๑ เพราะการเกื้อกูลกันในปัจจุบัน ๑ ดูกดอกบัว
เกิดในน้ำ (เพราะอาศัยเปลือกตมและน้ำ) ฉะนั้น."

ธิดาของเศรษฐีนั้น ได้ไปสู่ตระกูลของพรานเนื้อเพราะความสืเนหา
ในปางก่อน, แม่พวกบุตรของนางก็จูดิจากเทวโลก ถือปฏิสนธิในท้อง
ของนางนั้นแล.

แม่เหล่าสะใภ้ของนาง บังเกิดในที่นั้น ๆ เจริญวัยแล้ว ได้ไป
สู่เรือนของชนเหล่านั้นนั้นแหละ. ชนเหล่านั้นทั้งหมด ปฏิบัติเจตีย์ในกาล
นั้น ด้วยประการฉะนี้แล้ว จึงได้บรรลุโศดาปัตติผล ด้วยอานุภาพแห่ง
กรรมนั้น ดังนี้แล.

เรื่องนายพรานกุกกุมิตร จบ.

๕. เรื่องนายพรานสุนัขชื่อโกกะ [๑๐๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภนายพรานสุนัขชื่อโกกะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย อปฺปทฺถุสฺส นรฺสฺส ทฺสฺสติ " เป็นต้น.

นายพรานพบพระเถระเที่ยวบิณฑบาต

ได้ยินว่า เวลาเช้าวันหนึ่ง นายพรานนั้นถือธนู มีสุนัขห้อมล้อม ออกไปป่า พบภิกษุถือบิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง กำลังเที่ยวบิณฑบาต ในระหว่างทาง โกรธแล้ว พลังคิดว่า " เราพบคนกาลกรรณิ, วันนี้ จักไม่ได้สิ่งอะไรเลย " ดังนี้ จึงหลีกไป. ฝ่ายพระเถระเที่ยวบิณฑบาตใน หมู่บ้าน ทำภัตกิจแล้วจึงกลับไปสู่วิหารอีก.

นายพรานให้สุนัขกัดพระเถระ

ฝ่ายนายพรานนอกนี้ เที่ยวไปในป่าไม่ได้อะไร ๆ เมื่อกลับมา ก็พบพระเถระอีก จึงคิดว่า " วันนี้ เราพบคน(กาลกรรณิ)นี้แล้ว ไปป่าจึงไม่ได้อะไร ๆ. บัดนี้เธอได้มาเผชิญหน้าของเราแม้อีก. เราจักให้สุนัขทั้งหลาย กัดพระรูปนั้นเสีย ดังนี้แล้ว จึงให้สัตตัญญาปล่อยสุนัขไป.

พระเถระอ่อนวอนว่า " อุบาสก ท่านอย่าทำอย่างนั้น. " เขาจึงบอกว่า " วันนี้ ข้าพเจ้าไม่ได้อะไร เพราะประสบท่าน. ท่านก็มาประสบข้าพเจ้าแม้อีก. ข้าพเจ้าจักให้สุนัขกัดท่าน " ดังนี้แล้ว จึงให้สุนัข (กัด). พระเถระรีบขึ้นต้นไม้ต้นหนึ่งโดยเร็ว นั่งในที่สูงชั่วบุรุษหนึ่ง. สุนัขทั้งหลายก็พากันล้อมต้นไม้ไว้.

นายพรานแทงพระเถระ

นายโกกะไปแล้ว ร้องบอกว่า " ท่านแม่ขึ้นต้นไม้ก็ไม่มีความฝันไปได้ " ดังนี้แล้ว จึงแทงพื้นเท้าของพระเถระด้วยปลายลูกศร. พระเถระได้แต่อ้อนวอนว่า " ขอท่านอย่าทำเช่นนั้น. " นายโกกะนอกนี้ไม่คำนึงถึงคำวอนของท่าน กลับแทงกระหน่ำใหญ่. พระเถระเมื่อพื้นเท้าข้างหนึ่งถูกแทงอยู่ จึงยกเท้าขึ้นขึ้น หย่อนเท้าที่ ๒ ลง. แม่เมื่อเท้าที่ ๒ นั้นถูกแทงอยู่ จึงยกเท้าขึ้นขึ้นเสีย, นายโกกะไม่คำนึงถึงคำอ้อนวอนของพระเถระแทงพื้นเท้าทั้งสองแล้วด้วยอาการอย่างนี้เทียว. สรีระของพระเถระได้เป็นประจุฉุกรมด้วยคบเพลิง. ท่านเสวยเวทนาไม่สามารถจะคุมสติไว้ได้, จีวรที่ท่านห่มแม่หลุดลงก็กำหนดไม่ได้. จีวรนั้น เมื่อตกลง ก็ตกลงมาคลุมนายโกกะ ตั้งแต่ศีรษะทีเดียว.

สุนัขรุมกัดนายพราน

เหล่าสุนัขรุมกันเข้าไปในระหว่างจีวร ด้วยสำคัญว่า " พระเถระตกลงมา " ดังนี้แล้วก็รุมกันกัดกินเจ้าของของตน ทำให้เหลืออยู่เพียงกระดูก. สุนัขทั้งหลายออกมาจากระหว่างจีวรแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ภายนอก. ที่นั่น พระเถระจึงหักกิ่งไม้แห้งกิ่งหนึ่งขว้างสุนัขเหล่านั้น. เหล่าสุนัขเห็นพระเถระแล้ว รู้ว่า " พวกตัวกัดกินเจ้าของเอง " จึงหนีเข้าป่า.

พระเถระสงสัยในศีลและสมณภาพของตน

พระเถระเกิดความสงสัยขึ้นว่า " บุรุษนั้นเข้าสู่ระหว่างจีวรของเราฉิบหายแล้ว. ศีลของเราไม่ต่างพร้อยหรือหนอ ? " ท่านลงจากต้นไม้แล้ว ไปสู่สำนักของพระศาสดา กราบทูลเรื่องราวนี้ตั้งแต่ต้นแล้วทูลถามว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุบาสกนั้น อาศัยจีวรของข้าพระองค์ฉิบหายแล้ว

ศีลของข้าพระองค์ไม่ต่างพร้อยแลหรือ ? สมณภาพของข้าพระองค์ ยังคงมีอยู่แลหรือ ? "

พระศาสดาทรงรับรองศีลและสมณภาพ

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของพระเถระนั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุ ศีลของเธอไม่ต่างพร้อย, สมณภาพของเธอยังมีอยู่. เขาประทุษร้าย ต่อเธอผู้ไม่ประทุษร้าย จึงถึงความพินาศ. ทั้งมิใช่แต่ในบัดนี้อย่างเดียวเท่านั้น. แม้ในอดีตกาล เขาก็ประทุษร้ายต่อผู้ไม่ประทุษร้าย ถึงความพินาศแล้วเหมือนกัน " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น ทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัสว่า)

บุรพกรรมของนายพราน

" คังได้สดับมา ในอดีตกาล หมอผู้หนึ่งเที่ยวไปถึงหมู่บ้าน เพื่อต้องการประกอบเวชกรรม ไม่ได้กรรมอะไร ๆ อันความหิวรบกวนแล้ว ออกไปพบเด็ก ๆ เป็นอันมาก กำลังเล่นอยู่ที่ประตูบ้าน จึงคิดว่า ' เราจักให้ลูกเด็กเหล่านั้นแล้วรักษา ก็จักได้อาหาร ' ดังนี้แล้ว จึงแสดงงูนอนชูศีรษะในโพรงไม้แห่งหนึ่ง บอกว่า ' แน่ะ เจ้าเด็กผู้เจริญทั้งหลาย นั้น ลูกรกสาธิกา, พวกเจ้าจงจับมัน."

ทันใดนั้น เด็กน้อยคนหนึ่ง จับงูที่คอดอย่างมันดึงออกมา รู้ว่ามันเป็นงู จึงร้องขึ้น สลัดไปบนกระหม่อมของหมอผู้ยืนอยู่ไม่ไกล. งูรัดก้านคอของหมอ ก็คอดอย่างถนัด ให้ถึงความสิ้นชีวิตในที่นั้นนั่นเอง. นายโกกะพรานสุนัขนี้ แม้ในกาลก่อนก็ประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษร้าย ถึงความพินาศแล้วอย่างนั้นเหมือนกัน."

พระศาสดา ครั้นทรงนำอดีตนิทานนี้มาแล้ว เมื่อจะทรงสืบบุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๕. โย อปฺปทฺถุจฺจสฺส นรฺสฺส ทฺถุสฺสติ
สุทฺถุสฺส โปสฺสฺส อณฺจณฺสฺส
ตเมว พาลํ ปจฺเจติ ปาปํ
สุขุโม รโห ปฏฺิวาตัว จิตฺโต.

"ผู้ใด ประทูลร้ายต่อนรชนผู้ไม่ประทูลร้าย ผู้
บริสุทธี ไม่มีกิเลสจวนั้น, บาปย่อมกลับถึงผู้นั้น
ซึ่งเป็นคนพาลนั่นเอง เหมือนธูลีอันละเอียดที่เขา
ซัดทวนลมไปฉะนั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อปฺปทฺถุจฺจสฺส** คือผู้ไม่ประทูลร้ายต่อตน
หรือต่อสรรพสัตว์. บทว่า **นรฺสฺส** ได้แก่ สัตว์. บทว่า **ทฺถุสฺสติ** แปลว่า
ย่อมประพฤติผิด. บทว่า **สุทฺถุสฺส** คือผู้ไม่มีความผิดเลย. แม้คำว่า
โปสฺสฺส นี้ ก็เป็นชื่อของสัตว์นั่นเอง โดยอาการอื่น.

บทว่า **อณฺจณฺสฺส** คือผู้ไม่มีกิเลส. คำว่า **ปจฺเจติ** ตัดบทเป็น
ปฏฺิวา (แปลว่า ย่อมกลับถึง).

บทว่า **ปฏฺิวา** เป็นต้น ความว่า ธูลีที่ละเอียด อันบุรุษผู้หนึ่งซัด
ไป ด้วยความเป็นผู้ใคร่ประหารคนผู้ยืนอยู่ในที่เหนียวลมย่อมกลับถึงบุรุษ
นั่นเอง คือตกลงที่เบื้องบนของผู้ซัดไปนั่นเอง ฉนั้นใด. บุคคลใด เมื่อให้
การประหารด้วยฝ่ามือ เป็นต้น ชื่อว่าย่อมประทูลร้ายต่อบุรุษผู้ไม่ประทูล-
ร้าย. บาปนั้นเมื่อให้ผลในปัจจุบันนี้ หรือในอบายทั้งหลายมีนรก เป็นต้น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 49

ในภพหน้า ชื่อว่ายอมกลับถึงบุคคลนั้นแหละผู้เป็นพาล ด้วยสามารถ
วิบากทุกข์ ฉะนั้นเหมือนกัน.

ในกาลจบเทศนา ภิกษุเหล่านั้นดำรงอยู่ในพระอรหัตผล. พระธรรม-
เทศนาได้มีประโยชน์แม้แก่บริษัทผู้ประชุมกันแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องนายพรานสุนัขชื่อโกกะ จบ.

๑๐. เรื่องพระติสสเถระผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว* [๑๐๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระเถระชื่อติสสเถระผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "คพฺภเมเก อุปฺปชฺชนติ" เป็นต้น.

พระเจ้าปเสนทิโกศลส่งแก้วให้นายช่างเจียรไน

ได้ยินว่า พระเถระนั้นฉัน (ภัต) อยู่ในสกุลของนายมณิการผู้หนึ่ง สิ้น ๑๒ ปี. ภรรยาและสามีในสกุลนั้นตั้งอยู่ในฐานะเพียงมารดาและบิดาปฏิบัติพระเถระแล้ว.

อยู่มาวันหนึ่ง นายมณิการกำลังนั่งหันเนื้อข้างหน้าพระเถระ. ในขณะนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงส่งแก้วมณีดวงหนึ่งไป ด้วยรับสั่งว่า "นายช่างจงจัดและเจียรไนแก้วมณีนี้แล้วส่งมา." นายมณิการรับแก้วนั้น ด้วยมือทั้งเปื้อนโลหิต วางไว้บนเตียงแล้ว ก็เข้าไปข้างในเพื่อล้างมือ.

แก้วมณีหายนายช่างสืบหากนเอาไป

ก็ในเรื่องนั้น นกกระเรียนที่เขาเลี้ยงไว้มีอยู่. นกนั้นกลืนกินแก้วมณีนั้น ด้วยสำคัญว่าเนื้อ เพราะกลืนโลหิต เมื่อพระเถระกำลังเห็นอยู่ เทียว. นายมณิการมาแล้ว เมื่อไม่เห็นแก้วมณีจึงถามภริยา ธิดาและบุตร โดยลำดับว่า "พวกเจ้าเอาแก้วมณีไปหรือ?" เมื่อชนเหล่านั้นกล่าวว่า "มิได้เอาไป" จึงคิดว่า " (ชะรอย) พระเถระจักเอาไป จึงปรึกษากับภริยาว่า "แก้วมณี (ชะรอย) พระเถระจักเอาไป" ภริยาบอกว่า " เนาะ นาย นายอย่ากล่าวอย่างนั้น. ดิฉันไม่เคยเห็นโทษอะไร ๆ ของพระเถระ

๑. หมายความว่าผู้สนิทสนมกับสกุล ได้รับอุปการะจากสกุลนั้น.

เลยตลอดกาลประมาณเท่านี้. ท่านยอมไม่ถือเอาแก้วมณี (แน่นอน)."
นายมณีการถามพระเถระว่า " ท่านขอรับ ท่านเอาแก้วมณีในที่นี้ไปหรือ? "

พระเถระ. เราไม่ได้ถือเอาดอก อุบาสก.

นายมณีการ. ท่านขอรับ ในที่นี้ไม่มีคนอื่น. ท่านต้องเอาไปเป็น
แน่, ขอท่านจงให้แก้วมณีแก่ผมเถิด.

เมื่อพระเถระนั้นไม่รับ, เขาจึงพูดกะภริยาว่า " พระเถระเอาแก้วมณี
ไปแน่, เราจักบีบคั้นถามท่าน. "

ภริยาตอบว่า " แน่ นาย นายอย่าให้พวกเราฉิบหายเลย, พวกเรา
เข้าถึงความเป็นทาสเสียยังประเสริฐกว่า, ก็การกล่าวหาพระเถระผู้เห็น
ปานนี้ไม่ประเสริฐเลย. "

ช่างแก้วทำโทษพระติสสเถระเพราะเข้าใจผิด

นายช่างแก้วนั้นกล่าวว่า " พวกเราทั้งหมดด้วยกัน เข้าถึงความเป็น
ทาส ยังไม่เท่าค่าแก้วมณี " ดังนี้แล้ว จึงถือเอาเชือกพันศีรษะพระเถระ
ขึ้นด้วยท่อนไม้. โลหิตไหลออกจากศีรษะหูและจมูกของพระเถระ. หน่วย
ตาทั้งสองได้ถึงอาการทะเล้นออก, ท่านเจ็บปวดมาก ก็ล้มลง ณ ภาคพื้น.
นกกะเรียนมาด้วยกลืนโลหิต ต้มกินโลหิต.

ช่างแก้วเตะนกกะเรียนตายแล้วจึงทราบความจริง

ขณะนั้น นายมณีการจึงเตะมันด้วยเท้าแล้วเข้าไปปลางกล่าวว่า
" มึงจะทำอะไรหรือ? " ด้วยกำลังความโกรธที่เกิดขึ้นในพระเถระ. นก
กะเรียนนั้นล้มลงตายด้วยการเตะที่เดียวเท่านั้น. พระเถระเห็นนกนั้น จึง
กล่าวว่า " อุบาสก ท่านจงผ่อนเชือกพันศีรษะของเราให้หย่อนก่อนแล้ว

๑. เวทนาปฺปตุโต ถึงซึ่งเวทนา.

จงพิจารณาคุณกกระเรียนนี้ (ว่า) มันตายแล้วหรือยัง?" ลำดับนั้น นายช่างแก้วจึงกล่าวกะท่านว่า "แม่ท่านก็จักตายเช่นนกนั้น."

พระเถระตอบว่า "อุบาสก แก้วมณีนั้น อันนกกินกินแล้ว. หากนกนี้จักไม่ตายไซ้, ข้าพเจ้าแม่จะตาย ก็จักไม่บอกแก้วมณีแก่ท่าน."

ช่างแก้วได้แก้วมณีคืนแล้วขอขมาพระติสสเถระ

เขาแหวะท้องนกนั้นพบแก้วมณีแล้ว งงันอยู่ มีใจสลด หมอบลงใกล้เท้าของพระเถระ กล่าวว่า "ขอพระผู้เป็นเจ้าจงอดโทษแก่ผม, ผมไม่รู้ที่อยู่ ทำไปแล้ว."

พระเถระ. อุบาสก โทษของท่านไม่มี. ของเราก็ไม่มี มีแต่โทษของวิญญูะเท่านั้น. เราอดโทษแก่ท่าน.

นายมณีการ. ท่านขอรับ หากท่านอดโทษแก่ผมไซ้. ท่านจงนั่งรับภิกษาในเรือนของผมตามทำนองเถิด.

พระเถระเห็นโทษของการเข้าชายนเรือน

พระเถระกล่าวว่า "อุบาสก ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เราจักไม่เข้าไปภายในชายนเรือนของผู้อื่น เพราะว่าเป็นโทษแห่งการเข้าไปภายในเรือนโดยตรง. ตั้งแต่นี้ไป เมื่อเท้าทั้งสองยังเดินไปได้ เราจักยืนที่ประตูเรือนเท่านั้น รับภิกษา" ดังนี้แล้ว สมทานธุดงค์กล่าวคาถานี้ว่า

" ภัตในทุกสกุล ๆ ละนิดหน่อย อันเขาหุงไว้

เพื่อมุณี เราจักเที่ยวไปด้วยปลื้แข่ง, กำลั้งแข่งของ

เรายังมีอยู่. "

ก็แล พระเถระ ครั้นกล่าวคาถานี้แล้ว ต่อกาลไม่นานนักก็ปรินิพพานด้วยพยาธินั้นนั่นเอง.

คนทำบาปกับคนทำบุญมีคติต่างกัน

นกกะเรียนได้ถือปฏิสนธิในท้องแห่งภริยาของนายช่างแก้ว. นายช่างแก้วทำกาละแล้ว ก็บังเกิดในนรก. ภริยาของนายช่างแก้วทำกาละแล้ว เกิดในเทวโลก เพราะความเป็นผู้มีจิตอ่อนโยนในพระเถระ.

ภิกษุทั้งหลายทูลถามอภิธรรมของชนเหล่านั้น กะพระศาสดา.

พระศาสดาตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย สัตว์บางจำพวกในโลกนี้ ย่อมเกิดในครรภ์. บางจำพวกทำกรรมลามก ย่อมเกิดในนรก. บางจำพวกทำกรรมดีแล้ว ย่อมเกิดในเทวโลก. ส่วนผู้ไม่มีอาสวะ ย่อมปรินิพพาน " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๑๐. คพฺภเมเก อุปฺปชฺชนฺติ นิริยํ ปาปกมฺมิโน

สคฺคํ สุคฺติโน ยนฺติ ปรีนินฺพุพฺพนฺติ อนาสวา.

" ชนทั้งหลายบางพวก ย่อมเข้าถึงครรภ์, ผู้มีกรรมลามก ย่อมเข้าถึงนรก, ผู้มีกรรมเป็นเหตุแห่งสุคติ ย่อมไปสวรรค์ ผู้ไม่มีอาสวะย่อมปรินิพพาน. "

แก้อรรถ

ในบทเหล่านั้น ครรภ์มนุษย์เทียว พระศาสดาทรงประสงค์เอาในบทว่า คพฺภํ นี. คำที่เหลือในคาถานี้มีเนื้อความตื้นตื้นนั้น ฉะนั้นแล.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลายมีโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระติสสเถระผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว จบ.

๑๑. เรื่องชน ๓ คน [๑๐๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภชน ๓ คน
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "น อนตฺถิกฺข น สมฺมุตฺตมฺมชฺเฌ" เป็นต้น.

กาถูกไฟไหม้ตายในอากาศ

ได้ยินว่า เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ในพระเชตวัน ภิกษุหลายรูป
มาเพื่อต้องการจะเฝ้าพระศาสดา เข้าไปสู่บ้านตำบลหนึ่ง เพื่อบิณฑบาต.
ชนชาวบ้านรับบาตรของภิกษุเหล่านั้นแล้ว นิมนต์ให้นั่งในโรงฉัน ถวาย
ข้าวยากูและของเคี้ยว เมื่อรอเวลาบิณฑบาต นั่งฟังธรรมแล้ว. ในขณะ
นั้น เปลวไฟลุกขึ้นจากเตาของหญิงคนหนึ่ง ผู้หุงข้าวแล้วปรุงสุปะและ
พัชชนะอยู่ ดิดชวยคา. เสวียนหญ้าอันหนึ่งปลิวขึ้นจากชายคานั้น อัน
ไฟไหม้อยู่ลอยไปสู่อากาศ. ในขณะนั้น กาดัวหนึ่งบินมาทางอากาศ สอด
คอเข้าไปในเสวียนหญ้านั้น อันเกลียวหญ้าพันแล้ว ไหม้ตกลงที่กลาง
บ้าน. พวกภิกษุเห็นเหตุนั้นคิดว่า "โอ กรรมหนัก, ผู้มีอายุ ท่าน
ทั้งหลายจงดูอาการแปลกที่กาถึงแล้ว, เว้นพระศาสดาเสีย ใครจักรู้กรรม
ที่กานี้ทำแล้ว พวกเราจักทูลถามกรรมของกานี้กะพระศาสดา " ดังนี้
แล้ว ก็พากันหลีกไป.

ภรรยาขายเรือถูกถ่วงน้ำ

เมื่อภิกษุอีกพวกหนึ่ง โดยสารเรือไป เพื่อต้องการจะเฝ้าพระศาสดา
เรือได้หยุดนิ่งเฉยในกลางสมุทร. พวกภิกษุพากันคิดว่า "คนกาลกรรมณี
พึงมีในเรือนี้." ดังนี้แล้ว จึงแจกสลาก (ให้จับ). ก็ภรรยาของนายเรือ

ตั้งอยู่ในปฐมวัย (กำลัง) นำดู สลากถึงแก่นางนั้น. พวกมนุษย์พากัน
กล่าวว่า " จงแจกสลากอีก." แล้วให้แจกถึง ๓ ครั้ง. สลากถึงแก่นาง
นั้นคนเดียวถึง ๓ ครั้ง. พวกมนุษย์แลดูหน้านายเรือ (เป็นที่จะพูดว่า)
" อย่างไรก็ตาม ? นายครับ " นายเรือกล่าวว่า " ข้าพเจ้าไม่อาจให้มหาชน
ฉิบหาย เพื่อประโยชน์แก่นางนี้. พวกท่านจงทิ้งนางในน้ำเถิด." นางนั้น
เมื่อพวกมนุษย์จับจะทิ้งน้ำ กลัวต่อมรณภัย ได้ร้องใหญ่แล้ว นายเรือ
ได้ยินเสียงร้องนั้น จึงกล่าวว่า " ประโยชน์อะไร ด้วยอาภรณ์ของนางนี้
(จะ) ฉิบหายเสีย (เปล่าๆ). พวกท่านจงเปลื้องเครื่องอาภรณ์ทั้งหมด ให้
นางนุ่งผ้าเก่าผืนหนึ่งแล้วจงทิ้งนางนั้น. ก็ข้าพเจ้าไม่อาจดูนางนั้น ผู้ลอย
อยู่เหนือหลังน้ำได้, เพราะฉะนั้น พวกท่านจงเอากระออมที่เต็มด้วยทราย
ผูกไว้ที่คอแล้ว โยนลงไปเสียในสมุทรเถิด (ทำ) โดยประการที่ข้าพเจ้าจะ
ไม่เห็นเขาได้." พวกมนุษย์เหล่านั้น ได้กระทำตามนั้นแล้ว. ปลาและ
เต่ารุมกินนางแม้นั้นในที่คั่นเอง. พวกภิกษุฟังเรื่องนั้นแล้ว ก็คิดว่า
" ใครคนอื่น เว้นพระศาสดาเสีย จักรู้กรรมของหญิงนั้นได้. พวกเราจะ
ทูลถามกรรมของหญิงนั้นกะพระศาสดา " ถึงถิ่นที่ประสงค์แล้ว จึงพากัน
ลงจากเรือหลีกไป.

ภิกษุ ๗ รูป อดอาหาร ๗ วันในถ้ำ

ภิกษุ ๗ รูปอีกพวกหนึ่ง ไปจากปัจฉิมชนบท เพื่อต้องการจะ
เฝ้าพระศาสดา เวลาเย็น เข้าไปสู่วัดแห่งหนึ่ง แล้วถามถึงที่พัก. ก็ในถ้ำ
แห่งหนึ่ง มีเตียงอยู่ ๗ เตียง, เมื่อภิกษุเหล่านั้นได้ถ้ำนั้นแล นอนบน
เตียงนั้นแล้ว. ตอนกลางคืน แผ่นหินเท่าเรือนยอดคดกลงมาปิดประตูถ้ำ
ไว้ พวกภิกษุเจ้าของถ้ำกล่าวว่า " พวกเราให้ถ้ำนี้ถึงแก่ภิกษุอาคันตุกะ,

ก็แผ่นดินใหญ่นี้ ได้ตั้งปิดประตูถ้าเสียแล้ว. พวกเราจักนำแผ่นดินนั้น ออก " แล้วให้ประชุมพวกมนุษย์จากบ้าน ๗ ตำบลโดยรอบ แม้พยายาม อยู่ ก็ไม่อาจยังแผ่นดินนั้นให้เขื่อนจากที่ได้.

แม้พวกภิกษุผู้เข้าไป (อยู่) ในภายใน ก็พยายามเหมือนกัน. แม้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ยังไม่อาจให้แผ่นดินนั้นเขื่อนได้ตลอด ๗ วัน, พวก ภิกษุอาศัยกันดูจะ อันความหิวแผดเผาแล้วตลอด ๗ วัน ได้เสวยทุกข์ใหญ่ แล้ว. ในวันที่ ๗ แผ่นดินก็ได้กลับกลิ้งออกไปเอง. พวกภิกษุออกไป แล้ว คิดว่า " บาบของพวกเรานี้ เว้นพระศาสดาเสียแล้วใครเล่าจักรู้ได้ พวกเราจักทูลถามพระศาสดา " ดังนี้แล้ว ก็พากันหลีกไป.

พวกภิกษุทูลถามถึงกรรมของตนและของผู้อื่น

ภิกษุเหล่านั้น มาบรรจบกันกับภิกษุพวกก่อนในระหว่างทาง รวม เป็นพวกเดียวกันเข้าเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง มีปฏิสันถารอันพระศาสดาทรงทำแล้ว จึงทูลถามถึงเหตุที่ตนเห็นและที่ ตนเสวยมาแล้วโดยลำดับ. แม้พระศาสดาก็ตรัสพยากรณ์แก่ภิกษุเหล่านั้น โดยลำดับอย่างนี้.

บุรพกรรมของกา

ภิกษุทั้งหลาย กานั้นได้เสวยกรรมที่ตนทำแล้วนั้นแหละโดยแท้. ก็ในอดีตกาล ชวานาผู้หนึ่งในกรุงพาราณสี ฝึกโคของตนอยู่ (แต่) ไม่ อาจฝึกได้. ด้วยว่าโคของเขานั้นเดินไปได้หน่อยหนึ่งแล้วก็นอนเสีย. แม้ เขาตีให้ลุกขึ้นแล้ว เดินไปได้หน่อยหนึ่ง ก็กลับนอนเสียเหมือนอย่างเดิมนั้นแล. ชวานานั้น แม้พยายามแล้วก็ไม่อาจฝึกโคนั้นได้ เป็นผู้อันความ โกรธครอบงำแล้ว จึงกล่าวว่า 'บัดนี้เจ้าจักนอนสบายตั้งแต่นี้ไป' ดังนี้

แล้ว ทำโคนั้นให้เป็นคูกฟอนฟาง พันคอโคนั้นด้วยฟางแล้วก็จุดไฟ. โคนูกไฟคลอกตายในที่นั่นเอง. ภิกษุทั้งหลาย กรรมอันเป็นบาปนั้น อัน กานันท์ทำแล้วในครั้งนั้น. เขาไหม้อยู่ในรถสิ้นกาลนาน เพราะวิบาก ของกรรมอันเป็นบาปนั้นเกิดแล้วในกำเนิดกา ๗ ครั้ง (ถูกไฟ) ไหม้ตาย ในอากาศอย่างนั้นแหละด้วยวิบากที่เหลือ."

บุรพกรรมของภรรยานายเรือ

" ภิกษุทั้งหลาย หญิงแม่นั้น เสวยกรรมที่ตนทำแล้วเหมือนกัน. ก็ ในอดีตกาล หญิงนั้นเป็นภรรยาแห่งคฤหบดีคนหนึ่งในกรุงพาราณสีได้ทำ กิจทุกอย่างมีตักน้ำ ซ้อมข้าว ปรุงอาหาร เป็นต้น ด้วยมือของนางเอง. สุนัขตัวหนึ่งของนางนั่งแลดูนางนั้น ผู้ทำกิจทุกอย่างอยู่ในเรือน. เมื่อ นางนำภัตไปนาก็ดี ไปป่าเพื่อต้องการวัตถุต่าง ๆ มีฟืนและผักเป็นต้นก็ดี สุนัขนั้นย่อมไปกับนางนั้นเสมอ. พวกคนหนุ่มเห็นดังนั้น ย่อมเยาะเย้ยว่า 'แน่ะพ่อ พรานสุนัขขอกแล้ว. วันนี้พวกเราจักกิน (ข้าว) กับเนื้อ' นางขวยเงินเพราะคำพูดของพวกคนเหล่านั้น จึงประหารสุนัขด้วยก้อน ดินและท่อนไม้เป็นต้นให้หนีไป. สุนัขกลับแล้วก็ตามไปอีก. ได้ยินว่า สุนัขนั้นได้เป็นสามีของนางในอัฐภาพที่ ๑; เหตุนั้น มันจึงไม่อาจตัดความ รักได้. จริงอยู่ ใคร ๆ ชื่อว่าไม่เคยเป็นเมียหรือเป็นผัวกัน ในสงสาร มีที่สุดอันบุคคลไปตาม ไม่รู้แล้ว ไม่มีโดยแท้; ถึงกระนั้น ความรักมี ประมาณยิ่ง ย่อมมีในผู้ที่ปัญญาติกันในอัฐภาพไม่ไกล; เหตุนั้น สุนัขนั้น จึงไม่อาจละนางนั้นได้. นางโกรธสุนัขนั้น เมื่อนำข้าวยาคุไปเพื่อสามีที่ นาน (จึง) ได้เอาเชือกใส่ไว้ในชายพกแล้วไป. สุนัขไปกับนางเหมือนกัน. นางให้ข้าวยาคุแก่สามีแล้ว ถือกระโอบมเปลา่ไปสู่ท่าน้ำแห่งหนึ่ง บรรจ

กระออมให้เต็มด้วยทรายแล้ว ได้ทำเสียง (สัญญาณ) แก่สุนัขซึ่งยืนแลดูอยู่ในที่ใกล้. สุนัขดีใจว่า นานแล้วหนอ เราได้ถ้อยคำที่ไพเราะในวันนี้, จึงกระดิกหางเข้าหานาง. นางจับสุนัขนั้นอย่างมั่นที่คอแล้ว จึงเอาปลายเชือกข้างหนึ่งผูกกระออมไว้ เอาปลายเชือกอีกข้างหนึ่งผูกที่คอสุนัข ผลักกระออมให้กลิ้งลงน้ำ. สุนัขตามกระออมไปตกลงน้ำ ก็ได้ทำกาะในน้ำนั่นเอง. นางนั้นไหม้อยู่ในรกรกสันกาลนาน เพราะวิบากของกรรมนั้น ด้วยวิบากที่เหลือจึงถูกเขาเอากระออมเต็มด้วยทรายผูกคอถ่วงลงในน้ำ ได้ทำกาะแล้วตลอด ๑๐๐ อัฒภาพ."

บุรพกรรมของภิกษุ ๗ รูป

ภิกษุทั้งหลาย แม้พวกเธอก็เสวยกรรมอันตนกระทำแล้วเหมือนกัน. ก็ในอดีตกาล เด็กเลี้ยงโค ๗ คนชาวกรุงพาราณสี เทียวเลี้ยงโคอยู่คราวละ ๗ วัน ในประเทศใกล้ดงแห่งหนึ่ง วันหนึ่งเทียวเลี้ยงโคแล้วกลับมาพบเหยี่ยวใหญ่ตัวหนึ่ง จึงไล่ตาม. เหยี่ยวนี้เข้าไปสู่จอมปลวกแห่งหนึ่ง. ก็ช่องแห่งจอมปลวกนั้นมี ๗ ช่อง. พวกเด็กปรึกษากันว่า บัดนี้ พวกเราจักไม่อาจจับได้ พຽງนี้จึงจักมาจับคั้งนี้แล้ว จึงต่างคนต่างก็ถือเอากิ่งไม้ที่หักได้คนละกำ ๆ แม่ทั้ง ๗ คนพากันปิดช่องทั้ง ๗ ช่องแล้วหลีกไป. ในวันรุ่งขึ้นเด็กเหล่านั้นมิได้ค้ำนั่งถึงเหยี่ยวนั้น ต้อนโคไปในประเทศอื่น ครั้นในวันที่ ๗ พาโคกลับมา พบจอมปลวกนั้น กลับได้สติ คิดกันว่า 'เหยี่ยวนั้นเป็นอย่างไรหนอ' จึงเปิดช่องที่ตน ๆ ปิดไว้แล้ว. เหยี่ยวหมดอาลัยในชีวิต เหลือแต่กระดูกและหนังสั้นคลานออกมา. เด็กเหล่านั้นเห็นดังนั้นแล้ว จึงทำความเอ็นดูพูดกันว่า 'พวกเราอย่าฆ่ามันเลย. มันอดเหยื่อตลอด ๗ วัน' จึงลูบหลังเหยี่ยวนั้นแล้วปล่อยไป ด้วยกล่าวว่า 'จงไปตามสบายเถิด.'

เด็กเหล่านั้นไม่ต้องไหม้ในนรกก่อน เพราะไม่ได้ฆ่าเหย้า. แต่ชนทั้ง ๗ นั้น ได้เป็นผู้อดข้าวร่วมกันตลอด ๗ วัน ๆ ใน ๑๔ อัณฑภาพ ภิกษุทั้งหลาย กรรมนั้น พวกเขาคือเด็กเลี้ยงโค ๗ คนทำไว้แล้วในกาลนั้น."

พระศาสดาทรงพยากรณ์ปัญหา อันภิกษุเหล่านั้นทูลถามแล้ว ๆ ด้วย ประการดังนี้."

คนจะอยู่ที่ไหน ๆ ก็ไม่พ้นจากกรรมชั่ว

ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง ทูลพระศาสดาว่า " ความพ้นย่อมไม่มีแก่ สัตว์ที่ทำความเป็นบาปแล้ว ผู้ซึ่งเหาะไปในอากาศก็ดี แล่นไปสู่สมุทรก็ดี เข้าไปสู่ชอกแห่งภูเขาก็คดี หรือ ? พระเจ้าข้า."

พระศาสดา ตรัสบอกว่า " อย่างนั้นแหละ ภิกษุทั้งหลาย แม้ในที่ทั้งหลาย มีอากาศเป็นต้น ประเทศแม้สักส่วนหนึ่งที่บุคคลอยู่แล้ว พึ่งพ้นจากกรรมชั่วได้ ไม่มี " เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ตรัส พระคาถานี้ว่า

๑๑. น อนุตฺติกุเข น สมุทฺทมชฺเณ

น ปพฺพตานํ วิวริ ปวีถํ

น วิชฺชตี โส ชคฺติปฺปเทโส

ยตฺรภูจฺจิตฺ มุญฺเจยฺย ปาปมฺมา.

" บุคคลที่ทำความชั่วไว้ หนีไปแล้วในอากาศ ก็ไม่พึ่งพ้นจากกรรมชั่วได้, หนีไปในท่ามกลางมหาสมุทร ก็ไม่พึ่งพ้นจากกรรมชั่วได้, หนีเข้าไปสู่ชอกแห่งภูเขา ก็ไม่พึ่งพ้นจากกรรมชั่วได้, (เพราะ) เขา

อยู่แล้วในประเทศแห่งแผ่นดินใด ฟุ้งพินจากกรรม
ชั่วได้, ประเทศแห่งแผ่นดินนั้น หามีอยู่ไม่."

แก้อรธ

ความแห่งพระคานานั้นว่า " ก็หากว่า คนบางคนคิดว่า 'เราจัก
พินจากกรรมชั่วด้วยอุบายนี้ ฟุ้งนึ่งในอากาศก็ดี. ฟุ้งเข้าไปสู่มหาสมุทร
อันลึกแปดหมื่นสี่พันโยชน์ก็ดี ฟุ้งนึ่งในชอกแห่งภูเขาก็ดี. เข้าไม่พินพิน
จากกรรมชั่วได้เลย.' ด้วยว่า ในส่วนแห่งแผ่นดินคือภาคแห่งปฐพีมี
ปรีติภิมทิศเป็นต้น โอกาสแม้ประมาณเท่าปลายขนทรายที่บุคคลอยู่แล้ว
พินอาจพินจากกรรมชั่วได้ หามีไม่. "

ในกาลจบเทศนา ภิกษุเหล่านั้น บรรลุนิรมิตทั้งหลาย มีโศดา-
ปัตติผลเป็นต้น. พระธรรมเทศนาเป็นกถามีประโยชน์ แม้แก่มหาชนผู้
ประชุมกันแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องชน ๓ คน จบ

๑๒. เรื่องเจ้าสุปปพุทธศากยะ [๑๐๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในนิโครธาราม ทรงปรารภเจ้าศากยะ พระนามว่าสุปปพุทธะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " น อนุตฺตฺถิเก น สมฺมุตฺตมชฺเช " เป็นต้น.

เจ้าสุปปพุทธะแกลึ่งนั่งปิดทางเสด็จพระศาสดา

ดังได้สดับมา เจ้าสุปปพุทธะพระองค์นั้น ผูกอาฆาตในพระศาสดา ด้วยเหตุ ๒ ประการนี้ คือ พระสมณโคดมนี้ทิ้งลูกสาวของเราออกบวช ประการ ๑ ให้ลูกชายของเราบวชแล้วตั้งอยู่ในฐานะแห่งผู้มีเวรต่อลูกชาย นั้นประการ ๑, วันหนึ่ง ทรงดำริว่า " บัดนี้ เราจักไม่ให้พระสมณโคดม นั้นไปฉันยังสถานที่นิมนต์ " ดังนี้ จึงปิดทางเป็นที่เสด็จไป นั่งเสวย น้ำจันทน์ในระหว่างทาง.

ลำดับนั้น เมื่อพระศาสดามีภิกษุสงฆ์ห้อมล้อมเสด็จมาที่นั่น พวก มหาดเล็กทูลท้าวเธอว่า " พระศาสดาเสด็จมาแล้ว." ท้าวเธอตรัสว่า " พวกเจ้าจงล่วงหน้าไปก่อน. จงบอกพระสมณะนั้นว่า 'พระสมณโคดม องค์นี้ไม่เป็นใหญ่กว่าเรา เราจักไม่ให้ทางแก่พระสมณโคดมนั้น ' แม้ พวกมหาดเล็กทูลเตือนแล้ว ๆ เล่า ๆ ก็คงประทับนั่งรับสั่งอย่างนั้นแล.

พระศาสดาไม่ได้หนทางจากสำนักของพระมาตุละ (ลุง) แล้วจึง เสด็จกลับจากที่นั่น. แม้ท้าวเธอก็ส่งจารบุรุษ (คนสอดแนม) ไปคนหนึ่ง ด้วยกำชับว่า " เจ้าจงไป ฟังคำของพระสมณโคดมนั้นแล้วกลับมา."

เจ้าสุปปพุทธะทำกรรมหนักจักถูกแผ่นดินสูบ

แม้พระศาสดาเสด็จกลับมา ทรงทำการเยี่ยมพระโอรส พระอานนทเถระทูลถามว่า "อะไรหนอแล ? เป็นปัจจัยแห่งกรรมคือการเยี่ยมพระโอรสให้ปรากฏ พระเจ้าข้า " จึงตรัสว่า " อานนท์ เธอเห็นเจ้าสุปปพุทธะไหม ? "

พระอานนทเถระ. ทูลว่า " เห็น พระเจ้าข้า. "

พระศาสดา ตรัสว่า " เจ้าสุปปพุทธะนั้นไม่ให้ทางแก่พระพุทธเจ้าผู้เช่นเรา ทำกรรมหนักแล้ว ในวันที่ ๗ แต่วันนี้ ท้าวเธอจักเข้าไปสู่แผ่นดิน (ธรณีสูบ) ณ ที่ใกล้เชิงบันได ในภายใต้ปราสาท. "

เจ้าสุปปพุทธะมุ่งจับผิดพระศาสดาด้วยคำเท็จ

จารบรูษได้ฟังพระคำรสนั้นแล้ว ไปสู่สำนักของเจ้าสุปปพุทธะ ๓ ครั้นตรัสถามว่า " หลานของเราเมื่อกลับไปพูดอะไรบ้าง ? " จึงกราบทูลตามที่ตนได้ยินแล้ว.

ท้าวเธอได้สดับคำของจารบรูษนั้นแล้ว ตรัสว่า " บัดนี้ โทษในการพูด (ผิด) แห่งหลานของเราย่อมไม่มี เธอตรัสคำใด คำนั้นต้องเป็นอย่างนั้นจริง ๆ ทีเดียว. แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น คราวนี้ เราจักจับผิดเธอด้วยการพูดเท็จ. เพราะเธอไม่ตรัสกะเราโดยไม่เจาะจงว่า 'ท่านสุปปพุทธะจักถูกธรณีสูบในวันที่ ๗ ' ตรัสว่า ' ท่านสุปปพุทธะจักถูกธรณีสูบที่ใกล้เชิงบันได ในภายใต้ปราสาท ' ตั้งแต่วันนี้ไป เราจักไม่ไปอยู่ที่นั่น. เมื่อเป็นเช่นนั้น เราไม่ถูกธรณีสูบในที่นั้นแล้ว จักข่มขีเธอด้วยการพูดเท็จ. "

เจ้าสุปพุทธรังทำการรักษาพระองค์อย่างแข็งแรง

ท้าวเธอรับสั่งให้พวกมหาดเล็กขนเครื่องใช้สอยของพระองค์ออกทั้งหมดไว้บนปราสาท ๗ ชั้น ให้ชักบันได ปิดประตู ตั้งคนแข็งแรงประจำไว้ที่ประตู ประตูละ ๒ คน ตรัสว่า " ถ้าเราเป็นผู้มุ่งจะลงไปข้างล่างโดยความประมาทไซ้ร้ พวกเจ้าต้องห้ามเราเสีย." ดังนี้แล้วประทับนั่งในห้องอันเป็นสิรินบนพื้นปราสาทชั้นที่ ๗.

จะหนีผลแห่งกรรมชั่วอย่าหนีพ้น

พระศาสดา ทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย เจ้าสุปพุทธรังมิใช่จะนั่งบนพื้นปราสาทอย่างเดียว, ต่อให้เหาะขึ้นไปสู่เวหาส นั่งในอากาศก็ตาม. ไปสู่สมุทรด้วยเรือก็ตาม. เข้าซอกเขาก็ตาม, ธรรมดาพระดำรัสของพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเป็นสองไม่มี, ท้าวเธอจักถูกธรณีสูบในสถานที่เราพูดไว้นั้นแหละ." เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๑๒. น อนุตฺตลิกฺเข น สมฺมุตฺตมชฺเฌ

น ปพุพฺตานิ วิวรํ ปวีถํ

น วิชฺชติ โส ชคตฺติปฺปเทโส

ยตุรฏฺฐิตํ นปฺปสฺสเหยฺย มจฺจุ.

" บุคคลที่ทำการกรรมชั่วไว้ หนีไปแล้วในอากาศ ก็ไม่พึงพ้นจากกรรมชั่วได้, หนีไปในท่ามกลางมหาสมุทร ก็ไม่พึงพ้นจากกรรมชั่วได้. หนีไปสู่ซอกภูเขา ก็ไม่พึงพ้นจากกรรมชั่วได้ (เพราะ) เขาอยู่แล้วในประเทศแห่งแผ่นดินใด ความตายพึงครอบงำไม่ได้ ประเทศแห่งแผ่นดินนั้น หามีอยู่ไม่. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า **นปฺปสเหยย มจฺจุ** ความว่า ประเทศคือแผ่นดิน แม้เพียงเท่าปลายผม ที่มรณะไม่พึงยำย คือไม่พึงครอบงำผู้สถิตอยู่ ย่อมไม่มี คำที่เหลือ ก็เช่นกับคำก่อนนั้นเที่ยวดังนี้แล.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลูดุริยผลทั้งหลาย มีโศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

ม้ามงคลเป็นเหตุให้ท้าวเธอเสด็จลงจากปราสาท

ในวันที่ ๗ ในเวลาคล้ายกับเวลาที่เจ้าสุปปพุทธะปิดหนทางภิกษาจารของพระศาสดา ม้ามงคลของเจ้าสุปปพุทธะในภายใต้ปราสาทกึกคะนอง กระแทกแล้วซึ่งฝานั้น ๆ.

ท้าวเธอประทับนั่งอยู่ชั้นบนนั่นเอง ได้สดับเสียงของม้านั้น จึงตรัสถามว่า "นั่นอะไรกัน ?" พวกมหาดเล็กทูลว่า "ม้ามงคลคะนอง." ส่วนม้านั้น พอเห็นเจ้าสุปปพุทธะ ก็หยุดนิ่ง.

เกิดเหตุน่าประหลาดเพราะกรรมชั่ว

ขณะนั้น ท้าวเธอมีพระประสงค์จะจับม้านั้น ได้เสด็จลุกจากที่ประทับบ้ายพระพักตร์มาทางประตู. ประตูทั้งหลายเปิดเองทีเดียว; บันไดตั้งอยู่ในที่ของคนตามเดิม. คนแข็งแรงผู้ยืนอยู่ที่ประตูจับท้าวเธอที่พระศอ ผลักให้มีพระพักตร์คะมำลงไป. โดยอุบายนั้นประตูที่พื้นทั้ง ๗ ก็เปิดเองทีเดียว บันไดทั้งหลายก็ตั้งอยู่ในที่เดิม. พวกคนที่แข็งแรง (ประจำอยู่) ที่ชั้นนั้น ๆ จับท้าวเธอที่พระศอเที่ยวแล้วผลักให้มีพระพักตร์คะมำลงไป.

ท้าวเธอถูกแผ่นดินสูบไปเกิดในอเวจีนรก

ขณะนั้น มหาปฐพีแตกแยกออกคอยรับเจ้าสุปปพุทธะนั้นผู้ถึงที่
ใกล้เชิงบันไดที่ภายใต้ปราสาทนั่นเอง. ท้าวเธอไปบังเกิดในอเวจีนรก
แล้วแล.

เรื่องเจ้าสุปปพุทธศากยะ จบ

ปาปวรรคกรรมนา จบ

วรรคที่ ๕ จบ.

คาถาธรรมบท

กัณฑ์วรรคที่ ๑๐

ว่าด้วยอาชญามีผล

[๒๐] ๑. สัตว์ทั้งหมด ย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา สัตว์

ทั้งหมดย่อมกลัวต่อความตาย บุคคลทำตนให้เป็น

อุปมาแล้ว ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ผู้อื่นให้ฆ่า.

๒. สัตว์ทั้งหมด ย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา ชีวิต

ย่อมเป็นที่รักของสัตว์ทั้งหมด บุคคลควรทำตนให้

เป็นอุปมาแล้ว ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้ฆ่า.

๓. สัตว์ผู้เกิดแล้วทั้งหลาย เป็นผู้ใคร่สุข บุคคล

ใดแสวงหาสุขเพื่อตน แต่เบียดเบียนสัตว์อื่นด้วย

ท่อนไม้ บุคคลนั้นละไปแล้วย่อมไม่ได้สุข สัตว์ผู้

เกิดแล้วทั้งหลายเป็นผู้ใคร่สุข บุคคลใดแสวงหาสุข

เพื่อตน ไม่เบียดเบียน (ผู้อื่น) ด้วยท่อนไม้ บุคคล

นั้นละไปแล้ว ย่อมได้สุข.

๔. เธออย่าได้กล่าวคำหยาบกะใครๆ ชนเหล่า

อื่นถูกเธอว่าแล้ว จะฟังว่าตอบเธอ.

๕. นายโคบาล ย่อมต้อนโคทั้งหลายไปสู่ที่หา

กิน ด้วยท่อนไม้ฉันใด ชราและมัจจุย่อมต้อนอายุ

ของสัตว์ทั้งหลายไปฉันนั้น.

๑. วรรคที่ ๑๐ มีอรรถกถา ๑๑ เรื่อง.

๖. อันคนพาล ทำกรรมทั้งหลายอันลามกอยู่
ย่อมไม่รู้ (สัก) บุคคลผู้มีปัญญาธรรม ย่อมเดือดร้อน
ดุจถูกไฟไหม้ เพราะกรรมของตนเอง.

๗. ผู้ใด ประทุษร้ายในท่านผู้ไม่ประทุษร้าย
ทั้งหลาย ผู้ไม่มีอาชญาด้วยอาชญา ย่อมถึงฐานะ
๑๐ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งพลันทีเดียว คือ ถึง
เวทนากลา ๑ ความเสื่อมทรัพย์ ๑ ความสลายแห่ง
สตรีระ ๑ อาพาธหนัก ๑ ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ๑
ความขัดข้องแต่พระราชา ๑ การถูกกล่าวต่ออย่างร้าย
แรง ๑ ความย่อยับแห่งเครื่องญาติ ๑ ความเสียหาย
แห่งโภคะทั้งหลาย ๑ อีกอย่างหนึ่ง ไฟป่าย่อมไหม้
เรือนของเขา ๑ ผู้นั้นมีปัญญาธรรม เพราะกายแตก
ย่อมเข้าถึงนรก.

๘. การประพฤติเป็นคนเปลือย ก็ทำสัตว์ให้
บริสุทธฺ์ไม่ได้ การเกล้าชฎาก็ไม่ได้ การนอนเหนือ
เปือกตมก็ไม่ได้ การไม่กินข้าวก็ดี การนอนบนแผ่น-
ดินก็ดี ความเป็นผู้มีกายหมักหมมด้วยธุลีก็ดี ความ
เพียรด้วยการนั่งกระหย่งก็ดี (แต่ละอย่าง) หากทำ
สัตว์ผู้ยังไม่ล่วงสงสัยให้บริสุทธฺ์ได้ไม่.

๙. แม้ถ้าบุคคลประดับแล้ว ฟังประพฤติสมา
เสมอ เป็นผู้สงบ ฝึกแล้ว เที่ยงธรรม มีปกติประ-

พฤติประเสริฐ วางเสียซึ่งอาชญาในสัตว์ทุกจำพวก
บุคคลนั้นเป็นพราหมณ์ เป็นสมณะ เป็นภิกษุ.

๑๐. บุรุษผู้ห้ามอกุศลวิตก ด้วยหิริได้ น้อยคน
จะมีในโลก บุคคลใดกำจัดความหลับ ตื่นอยู่ เหมือน
ม้าดีหลบแส้ไม่ให้ถูกตน บุคคลนั้นหาได้ยาก ท่าน
ทั้งหลายจงมีความเพียร มีความสดใจ เหมือนม้าดี
ถูกเขาตีด้วยแส้แล้ว (มีความบากบั่น) ฉะนั้น ท่าน
ทั้งหลายเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล วิริยะ สมาธิ
และด้วยคุณเครื่องวินิจัยธรรม มีวิชาและจรณะ
ถึงพร้อม มีสติมั่นคง จักละทุกข์อันมีประมาณไม่
น้อยนี้ได้.

๑๑. อันคนไข่น้ำทั้งหลาย ย่อมไข่น้ำ ช่างสร
ทั้งหลาย ย่อมตัดสร ช่างถากทั้งหลาย ย่อมถากไม้
ผู้สอนง่ายทั้งหลาย ย่อมฝึกตน.

จบทัณฑาวรรคที่ ๑๐

๑๐. ทัณฑวารรควรรณนา

๑. เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ [๑๐๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุฉัพพัคคีย์ ๖ ตรีสพระธรรมเทศานี้ว่า "สพฺเพ ตสฺสฺสฺส" เป็นต้น.

เหตุทรงบัญญัติปหารทานสิกขาบท

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง เมื่อเสนาสนะอันภิกษุสัตตรสพัคคีย์ ๖ ช่อมแซมแล้ว ภิกษุฉัพพัคคีย์กล่าวว่า "พวกท่านจงออกไป, พวกผมแก่กว่า, เสนาสนะนั้นถึงแก่พวกผม." เมื่อภิกษุสัตตรสพัคคีย์เหล่านั้นพูดว่า "พวกผมจักไม่ยอมให้, (เพราะ) พวกผมซ่อมแซมไว้ก่อน " ดังนี้แล้ว จึงประหารภิกษุเหล่านั้น. ภิกษุสัตตรสพัคคีย์อุกมรณภัยคุกคามแล้ว จึงร้องเสียงลั่น.

พระศาสดา ทรงสดับเสียงของภิกษุเหล่านั้น จึงตรัสถามว่า "อะไรกันนี้ ? " เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้ " ดังนี้แล้ว ตรัสว่า " คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย จำเดิมแต่บัดนี้ ธรรมดาภิกษุไม่ควรทำอย่างนั้น, ภิกษุใดทำ, ภิกษุนั้นย่อมต้องอาบัติชื่อนี้. " ดังนี้แล้ว ทรงบัญญัติปหารทานสิกขาบท ตรัสว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุรู้ว่า 'เราซ่อมหวาดห้วนต่ออาชญา กลัวต่อความตายฉันใด, แม้สัตว์เหล่าอื่นก็ย่อมหวาดห้วนต่ออาชญา กลัวต่อความตายฉันนั้นเหมือนกัน ' ไม่ควรประหาร

๑. ภิกษุมีพวก ๖. ๒. ภิกษุมีพวก ๑๗.

เอง ไม่ควรใช้ให้ฆ่าผู้อื่น " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบนุสนธิแสดงธรรม
จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๑. สพุเพ ตสนฺติ ทณฺทสุส สพุเพ ภายุนฺติ มจฺจุโน

อตฺตานิ อุปมํ กตฺวา น หนฺยฺย น ฆาตเย.

" สัตว์ทั้งหมด ย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา, สัตว์
ทั้งหมด ย่อมกลัวต่อความตาย, บุคคลทำตนให้เป็น
อุปมาแล้ว ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ผู้อื่นให้ฆ่า."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า " สพุเพ ตสนฺติ " ความว่า สัตว์
แม่ทั้งหมด เมื่ออาชญาจะตกที่ตน ย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา.

บทว่า มจฺจุโน ได้แก่ ย่อมกลัวแม่ต่อความตายแท้.

ก็พยัญชนะแห่งเทศนานี้ไม่มีเหลือ. ส่วนเนื้อความยังมีเหลือ. เหมือน
อย่างว่า เมื่อพระราชารับสั่งให้พวกราชบุรุษตีกลองเที่ยวป่าวร้องว่า " ชน
ทั้งหมดจงประชุมกัน " ชนทั้งหลายที่เหลือเว้นพระราชาและมหาอำมาตย์
ของพระราชาเสีย ย่อมประชุมกันฉันใด. แม้เมื่อพระศาสดา ตรัสว่า
" สัตว์ทั้งหมด ย่อมหวาดหวั่น " ดังนี้. สัตว์ทั้งหลายที่เหลือเว้นสัตว์วิเศษ
๔ จำพวกเหล่านั้น คือ 'ช่างอาชาไนย ม้าอาชาไนย โคอุสถอาชาไนย
และพระจันตาสพ' บัณฑิตพึงทราบว่าย่อมหวาดหวั่นฉันนั้นเหมือนกัน.

จริงอยู่ บรรดาสัตว์วิเศษเหล่านี้ พระจันตาสพ ไม่เห็นสัตว์ที่จะตายเพราะ
ความที่ท่านละสักกายทิฏฐิเสียได้แล้วจึงไม่กลัว. สัตว์วิเศษ ๓ พวกนอกนี้

๑. อธิบายว่า พงตามพยัญชนะ แสดงว่า สัตว์ทั้งหลายกลัวต่อความตาย ไม่มีเว้นใครเลย แต่
ตามอรธ มีเว้นสัตว์บางพวก จึงกล่าวว่ายังมีเหลือ.

ไม่เห็นสัตว์ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตน เพราะความที่สักกายทิฐิ มีกำลังจึงไม่กลัว.

พระคาถาว่า น หนฺยฺน น มาตเย ความว่า บุคคลรู้ว่า "เราฉันใด. แม้สัตว์เหล่าอื่นก็ฉันนั้น" ดังนี้แล้ว ก็ไม่ควรฆ่าเอง (และ)ไม่ควรใช้ผู้อื่นให้ฆ่า.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุนิพพานทั้งหลายมีโศดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุณัฬพัคคีย์ จบ.

๒. เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ [๑๐๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "สพฺเพ สนฺติ" เป็นต้น.

เหตุให้ทรงบัญญัติตลัตตติกสิกขาบท

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เจียดเจือหอกคือฝ่ามือแก่พวกภิกษุสัตตรสพัคคีย์เหล่านั้น ด้วยเหตุที่ตนประหารพวกสัตตรสพัคคีย์ ในสิกขาบทก่อนนั้นนั่นแล.

แม้ในเรื่องนี้ พระศาสดาทรงสดับเสียงของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ก็ตรัสถามว่า "นี่อะไรกัน?" ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" แล้วตรัสว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จำเดิมแต่จะไป ธรรมดาภิกษุไม่ควรทำอย่างนี้, ภิกษุใดทำ, ภิกษุนั้นย่อมต้องอาบัติชื่อนี้" ดังนี้แล้ว ทรงบัญญัติตลัตตติกสิกขาบท ตรัสว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุทราบว่ามีสัตว์เหล่าอื่นยอมหวาดหวั่นต่ออาชญา อย่างเดียวกับเราเหมือนกัน, อนึ่ง ชีวิตก็ยอมเป็นที่รักของสัตว์เหล่านั้น เหมือนของเราโดยแท้ ไม่ควรประหารเอง ไม่ควรใช้ผู้อื่นให้ฆ่า" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๒. สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺฑสฺส สพฺเพสํ ชีวิตํ ปิยํ

อตฺตานํ อุปมํ กตฺวา น หนฺยฺย น ฆาตये.

" สัตว์ทั้งหมด ย่อมหวาดหวั่นต่ออาชญา ชีวิตยอมเป็นที่รักของสัตว์ทั้งหมด. บุคคลควรทำตนให้เป็นอุปมาแล้ว ไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้ฆ่า. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า สพุเพถ ชีวิติ ปิยํ ความว่า
ชีวิตย่อมเป็นที่รักยิ่งของเหล่าสัตว์ที่เหลือ เว้นพระจิณาสพเสย. อันพระ-
จิณาสพ ย่อมเป็นผู้วางเฉยในชีวิตหรือในมรณะโดยแท้. คำที่เหลือ เช่น
กับคำอันมีในก่อนนั้นแล.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก ได้บรรลุอรุณผลทั้งหลายมีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ จบ.

๓. เรื่องเด็กหลายคน [๑๐๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภเด็กเป็นอันมาก ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " สุขกามานิ ภูตานิ " เป็นต้น.

พระศาสดาทรงพบพวกเด็กติงู

ความพิสดารว่า ในวันหนึ่ง พระศาสดาเสด็จทรงบาตรเข้าไปในกรุงสาวัตถี ทรงเห็นพวกเด็กเป็นอันมาก เอาไม้ติงูเรื้อนตัวหนึ่ง ในระหว่างทาง ตรัสถามว่า " แน่ะ เจ้าเด็กทั้งหลาย พวกเจ้าทำอะไรกัน ? " เมื่อเด็กเหล่านั้นกราบทูลว่า " พวกข้าพระองค์เอาไม้ติงู " พระเจ้าข้า " ตรัสถามอีกว่า " เพราะเหตุไร ? " เมื่อพวกเขากราบทูลว่า " เพราะกลัวมันกัด พระเจ้าข้า " จึงตรัสว่า " พวกเจ้าติงูนี้ด้วยคิดว่า ' จักทำความสุขแก่ตน ' จักไม่เป็นผู้ได้รับความสุขในที่แห่งตนเกิดแล้ว ๆ. แท้จริง บุคคลเมื่อปรารถนาสุขแก่ตน (แต่) ประหารสัตว์อื่น ย่อมไม่ควร " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบนุสนธิแสดงธรรม จึงได้ทรงภายิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๑. สุขกามานิ ภูตานิ	โย ทณฺเฑน วิหีสติ
อตฺตโน สุขเมสฺสโน	เปจฺจ โส น ลภเต สุขํ.
สุขกามานิ ภูตานิ	โย ทณฺเฑน น หีสติ
อตฺตโน สุขเมสฺสโน	เปจฺจ ลภเต สุขํ.

" สัตว์ผู้เกิดแล้วทั้งหลาย เป็นผู้ใคร่สุข บุคคลใดแสวงหาสุขเพื่อตน, แต่เบียดเบียนสัตว์อื่นด้วยท่อนไม้ บุคคลนั้นละไปแล้วย่อมไม่ได้สุข. สัตว์ผู้

๑. คืองูที่อาศัยอยู่ตามเรือน เช่นงูเขียว งูลายสอ เป็นต้น.

เกิดแล้วทั้งหลาย เป็นผู้ใคร่สุข, บุคคลใดแสวงหา
สุขเพื่อตน, ไม่เบียดเบียน (ผู้อื่น) ด้วยท่อนไม้,
บุคคลนั้นละไปแล้ว ย่อมได้สุข.

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า โย ทนุแทน ความว่า บุคคลใด
ยอมเบียดเบียน (ผู้อื่น) ด้วย ท่อนไม้หรือวัตถุทั้งหลายมีก้อนดินเป็นต้น.

บาทพระคาถาว่า เปจฺจ โส น ลภเต สุขํ ความว่า บุคคลนั้น
ยอมไม่ได้สุขสำหรับมนุษย์ สุขอันเป็นทิพย์ หรือสุขคือพระนิพพาน อัน
เป็นปรมัตถ์ (สุข) ในโลกหน้า.

ในพระคาถาที่ ๒ (มีความว่า) หลายบทว่า เปจฺจ โส ลภเต สุขํ
ความว่า บุคคลนั้นยอมได้สุขทั้ง ๓ อย่าง มีประการดังกล่าวแล้วใน
ปรโลก.

ในกาลจบเทศนา เด็กเหล่านั้นทั้ง ๕๐๐ ตั้งอยู่ในโศคาปีตติผล
ดังนี้แล.

เรื่องเด็กหลายคน จบ.

๔. เรื่องพระโกณฑธานเถระ [๑๑๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระเถระชื่อ
โกณฑธานะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " มาโวจ ผรุสํ กณฺหิ " เป็นต้น.

รูปสตรีติดตามพระเถระไปทุกแห่ง

ดังได้สดับมา จำเดิมแต่วันที่พระเถระนั้นบวชแล้ว รูปสตรีรูปหนึ่ง
เที่ยวไปกับพระเถระ (แต่) พระเถระไม่เห็นรูปสตรีนั้น, ส่วนมหาชนเห็น
เมื่อท่านแม่ที่วิวาห์มาตอยู่ภายในบ้าน. พวกมนุษย์ถวายภิกษาทัพพี ๑
แล้ว พูกว่า " ท่านขอรับ ส่วนนี้จึงเป็นของสำหรับท่าน, แต่ส่วนนี้
สำหรับสตรีผู้สหายของท่าน " ดังนี้แล้ว ก็ถวายภิกษาแม่ทัพพีที่ ๒.

บุรพกรรมของพระเถระ

ถามว่า " บุรพกรรมของท่านเป็นอย่างไร ? "

ตอบว่า " ได้ยินว่า ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสปะ
ภิกษุ ๒ รูปเป็นสหายกัน ได้เป็นผู้กลมเกลียวกันอย่างยิ่ง คุจตลอดจาก
กรรมก็มารดาเดียวกัน."

ก็ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระชนมายุยืน ภิกษุทั้งหลายย่อม
ประชุมกัน เพื่อประโยชน์แก่การทำอุโบสถทุก ๆ ๑ ปี หรือทุก ๆ ๖ เดือน
(ครั้งหนึ่ง) เพราะฉะนั้น แม่ท่านทั้งสองรูปนั้น ก็ออกไปจากที่อยู่ด้วย
คิดว่า " จักไปสู่โรงอุโบสถ. "

เทวดาแกล้งทำพระเถระให้แตกกัน

เทวดาผู้เกิดในชั้นดาวดึงส์ผู้หนึ่ง เห็นท่านทั้งสองแล้ว คิดว่า " ภิกษุ
เหล่านั้นช่างกลมเกลียวกันเหลือเกิน, เราอาจทำลายภิกษุเหล่านี้ได้หรือ

หนอ?" ดังนี้แล้ว ได้มาในลำดับเวลาที่ตนคิดแล้วนั้นแล เพราะความ
ที่ตนเป็นผู้เกเร. ในภิกษุ ๒ รูปนั้น เมื่อรูปหนึ่งกล่าวว่า "ผู้มีอายุ ขอ
ท่านจงรอลูกผู้หนึ่ง ผมมีความต้องการถ่ายอุจจาระ" จึงนิรมิตเพศ
เป็นหญิงมนุษย์คนหนึ่ง. ในกาลที่พระเถระเข้าไปในระหว่างพุ่มไม้แล้ว
ออกมา เอามือข้างหนึ่งเกล้ามวยผม ข้างหนึ่งจัดผ้าถุง (เดินตาม) ออก
มาข้างหลังพระเถระนั้น. ท่านไม่เห็นหญิงนั้น. แต่ภิกษุรูปที่ยืนอยู่ข้าง
หน้าซึ่งคอยท่านอยู่ เหลียวมาแลดูเห็นหญิงนั้นทำอย่างนั้น (เดินตาม)
ออกมา.

รังเกียจกันด้วยศีลเภท

เทวดานั้นรู้ภาวะแห่งตน อันภิกษุนั้นเห็นแล้ว ก็อันตรธานไป.
ภิกษุรูปนอกนี้ (ที่คอยอยู่) พุดกะภิกษุนั้น ในเวลาที่มาสู่ที่ใกล้ตนว่า
"ผู้มีอายุ ศีลของท่านทำลายเสียแล้ว."

ภิกษุนั้นกล่าวว่า "ผู้มีอายุ กรรมเห็นปานนั้นของผมไม่มี." ภิกษุ
นอกนั้นก็กล่าวว่า "เดี๋ยวนี้เอง หญิงรุ่นสาว (เดินตาม) ออกมาข้างหลัง
ท่าน ทำกรรมชื่อนี้ผมเห็นแล้ว. ท่านยังพุด (ปฏิเสธ) ได้ว่า 'กรรมเห็น
ปานนี้ของผมไม่มี.'"

ภิกษุนั้น ปานประหนึ่งถูกสายฟ้าฟาดลงที่กระหม่อม กล่าววิงวอน
ว่า "ผู้มีอายุ ขอท่านจงอย่าให้ผมฉิบหายเลย. กรรมเห็นปานนั้นของผม
ไม่มีจริง ๆ."

ภิกษุนอกนั้นก็พุดว่า "ผมเห็นด้วยนัยน์ตาทั้งสองเอง, จักเชื่อท่าน
๑. สรรีกิจเจน ด้วยกิจแห่งสรีระ.

ได้อย่างไร " ดังนี้แล้ว ก็แตกกันคุดก่อนไม้แล้วหลีกไป. แม้ในโรงอุโบสถก็นั่งด้วยตั้งใจว่า " เราจักไม่ทำอุโบสถร่วมกับภิกษุนี้. "

ภิกษุนอกนี้ (ผู้ถูกหา) แย้งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า " ท่านขอรับจุดคำแม่เท่าเมล็ดงา ย่อมไม่มีในศีลของผม. "

แม้ภิกษุนั้น ก็กล่าวขันว่า " กรรมลามกนั้นผมเห็นเอง. "

เทวดาขยายความจริง

เทวดาเห็นภิกษุรูปที่คอยนั้น ไม่ปรารถนาจะทำอุโบสถร่วมกับภิกษุ (รูปที่ตนเกลียด) นั้น หวนคิดว่า " เราทำกรรมหนักแล้ว " ดังนี้ จึงชี้แจงว่า " ความทำลายแห่งศีลของพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าย่อมไม่มี. แต่ข้าพเจ้าทำกรรมอันลามกนั้น ก็ด้วยสามารถจะทดลองดู, ขอท่านจงทำอุโบสถร่วมกับพระผู้เป็นเจ้านั้นเถิด. "

ภิกษุรูปที่คอยนั้น เมื่อเทวดานั้น ดำรงอยู่ในอากาศชี้แจงอยู่จึงเชื่อแล้วได้ทำอุโบสถ (ร่วมกัน) แต่หาได้เป็นผู้มีจิตซัดเซื่อในพระเถระเหมือนในกาลก่อนไม่.

บุรพกรรมของเทวดามีประมาณเท่านี้. ก็ในเวลาสิ้นอายุ พระเถระเหล่านั้น ได้บังเกิดในเทวโลกแสนสบาย.

เทวดามาเกิดเป็นพระโกณฑธานะ

ฝ่ายเทวดาบังเกิดในอเวจีแล้ว หมกไหม้อยู่ในอเวจินั้นสิ้น ๑ พุทธันดร ในพุทธรูปบาทกาลนี้ ได้บังเกิดในกรุงสาวัตถี ถึงความเจริญวัยแล้ว ได้บรรพชาอุปสมบทในพระศาสนา. ตั้งแต่วันที่ท่านบวชแล้ว รูปสตรี ๑. ระหว่างกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งซึ่งปรินิพพานแล้ว องค์ใหม่อุบัติขึ้น.

นั่นก็ได้ปรากฏอย่างนั้นนั่นแล. เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุทั้งหลายจึงได้
ขนานนามท่านว่า " โกณฑธานะ."

พวกภิกษุบอกกฤหัสถ์ให้จับได้

ภิกษุทั้งหลายเห็นท่านเที่ยวไปอยู่อย่างนั้น จึงบอกอนาถปิณฑิก-
เศรษฐีว่า " ท่านเศรษฐี ท่านจงจับได้ภิกษุผู้ทุศีลรูปนี้ออกจากวิหารของ
ท่านเสีย. เพราะว่า ความเสียหายจะเกิดขึ้นแก่ภิกษุที่เหลือ."

เศรษฐี. ท่านผู้เจริญ ก็พระศาสดาไม่มีในวิหารหรือ ?

ภิกษุ. มีอยู่ ท่านเศรษฐี.

เศรษฐี. ท่านผู้เจริญ ถ้ากระนั้น พระศาสดาคงจักทรงทราบ.

ภิกษุทั้งหลายก็ไปแจ้งแม่แก่นางวิสาขาอย่างนั้นเหมือนกัน.

ถึงนางวิสาขา ก็ได้ให้คำตอบแก่ภิกษุเหล่านั้นเหมือนกัน.

ฝ่ายภิกษุทั้งหลาย อันท่านเหล่านั้นไม่รับถ้อยคำ (ของตน) จึงได้
ทูลแต่พระราชว่า " มหาบพิตร ภิกษุชื่อโกณฑธานะ พาหญิงคนหนึ่ง
เที่ยวไป จะยังความเสียหายให้เกิดแก่ภิกษุทุกรูป. ขอมหาบพิตรทรงจับได้
ภิกษุนั้นออกจากแคว้นแคว้นของพระองค์เสีย."

พระราช. ภิกษุนั้นอยู่ที่ไหนเล่า ?

พวกภิกษุ. อยู่ในวิหาร มหาบพิตร.

พระราช. อยู่ในเสนาสนะหลังไหน ?

พวกภิกษุ. ในเสนาสนะชื่อโน้น.

พระราช. ถ้าเช่นนั้น ขออาราธนาพระคุณเจ้าไปเถิด. ข้าพเจ้า
จักสั่งให้จับภิกษุรูปนั้น.

พระราชาสด็จไปสอบสวนพระโกณฑธานะ

ในเวลาเย็น ท้าวเธอเสด็จไปวิหาร รับสั่งให้พวกบุรุษล้อมเสนาสนะนั้นไว้แล้ว ได้เสด็จผินพระพักตร์ตรงที่อยู่ของพระเถระ.

พระเถระได้ยินเสียงเอะอะ จึงได้ออกจากวิหาร (ที่อยู่) ยืนอยู่ที่หน้ามุข. พระราชาได้ทอดพระเนตรเห็นรูปสตรีเมื่อนั้น ยืนอยู่ข้างหลังพระเถระนั้น. พระเถระทราบที่พระราชาสด็จมา จึงขึ้นไปยังวิหารนั่งอยู่แล้ว. พระราชาไม่ทรงไหว้พระเถระ, ไม่ได้ทอดพระเนตรเห็นแม่สตรีนั้น ท้าวเธอทรงตรวจดูที่ชอกประตูข้าง ที่ใต้เตียงบ้าง ก็มีได้ทรงประสพเลย จึงได้ตรัสกะพระเถระว่า " ท่านขอรับ ผมได้เห็นสตรีคนหนึ่งในที่นี่, เขาไปเสียไหน ? "

พระเถระทูลว่า " อาตมภาพไม่เห็น มหาบพิตร. แม้เมื่อพระราชาดร้สว่า " เมื่อกี้ ข้าพเจ้าเห็นสตรียืนอยู่ข้างหลังท่าน. " ก็ทูลยืนยันว่า " อาตมภาพไม่เห็น มหาบพิตร. "

พระราชาทรงดำริว่า " นี่มันเป็นเรื่องอะไรหนอ ? " แล้วตรัสว่า " ขอนิมนต์ท่านออกไปจากที่นี่ก่อน ขอรับ " เมื่อพระเถระออกไปจากที่นั่น ยืนอยู่ที่หน้ามุข. สตรีนั้นก็ได้ยืนอยู่ข้างหลังของพระเถระอีก. พระราชาทอดพระเนตรเห็นสตรีนั้นแล้ว จึงเสด็จขึ้นไปชั้นบนอีก.

พระเถระทราบความที่พระราชนั้นเสด็จมาแล้ว จึงนั่งอยู่.

พระราชา แม้ทรงตรวจดูสตรีนั้นในที่ทุกแห่งอีก ก็มีได้ทรงประสพ จึงตรัสถามพระเถระนั้นซ้ำอีกว่า " สตรีนั้นมีอยู่ ณ ที่ไหน ? ขอรับ. "

พระเถระ. อาตมภาพไม่เห็น (สตรีนั้น) มหาบพิตร.

พระราชา. ขอท่านโปรดบอกเถิด ขอรับ เมื่อก็นี้เอง ผมเห็น
สตรียืนอยู่ข้างหลังของท่าน.

พระเถระ. ขอถวายพระพร มหาบพิตร แม่มหาชนก็พูดว่า " สตรี
เที่ยวไปข้างหลังอาตมภาพ." ส่วนอาตมภาพไม่เห็น (สตรีนั้นเลย).

พระราชาทรงสันนิษฐานว่าเป็นรูปเทียม

พระราชาทรงกำหนดว่า " นั้นพึงเป็นรูปเทียม " แล้วรับสั่งกะ
พระเถระอีกว่า " ท่านขอรับ ขอท่านจงลงไปจากที่นี้ดูที. " เมื่อพระเถระ
ลงไปยืนอยู่ที่หน้ามุข. ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นสตรีนั้นยืนอยู่ข้างหลังของ
พระเถระนั้นอีก ครั้นเสด็จขึ้นไปข้างบน ก็กลับมิได้ทอดพระเนตรเห็น.
ท้าวเธอทรงซักถามพระเถระอีก. เมื่อท่านทูล (ยืนกรานคำเดียว) ว่า
" อาตมภาพไม่เห็น. " ก็ทรงสันนิษฐานได้ว่า " นั้นเป็นรูปเทียมแน่ "
จึงตรัสกะพระเถระว่า " ท่านขอรับ เมื่อสังกิลส (เครื่องเสว้าหมอง)
เห็นปานนั้น เทียวติดตามไปข้างหลังท่านอยู่. คนอื่นใคร ๆ จักไม่ถวาย
ภิกษาแก่ท่าน. ท่านจงเข้าไปพระราชวังของข้าพเจ้าเนื่องนิศย์. ข้าพเจ้า
จักบำรุง (ท่าน) ด้วยปัจจัย ๔, " ทรงนิมนต์พระเถระแล้ว ก็เสด็จหลีกไป.

พวกภิกษุติเตียนพระราชากับพระเถระ

ภิกษุทั้งหลาย ยกโทษว่า " ผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดู
กิริยาของพระราชารู้ลามก. เมื่อพวกเราทูลว่า ' ขอพระองค์ทรงจับได้
ภิกษุ นั้นออกจากวิหารเสีย. ก็เสด็จมา (กลับ) นิมนต์ (ภิกษุ นั้น) ด้วย
ปัจจัย ๔ แล้วเสด็จกลับ. "

ภิกษุทั้งหลาย ก็กล่าวกะพระเถระนั้นว่า "เฮ้ย คนทุศีล บัดนี้ พระราชากลายเป็นคนชั่วแล้ว."

แม้พระเถระนั้น ในกาลก่อนไม่อาจจะกล่าวอะไรๆ กะภิกษุทั้งหลาย ได้, บัดนี้ กล่าวตอบทันทีว่า "พวกท่านเป็นผู้ทุศีล. พวกท่านเป็นคนชั่ว, พวกท่านพาหญิงเที่ยวไป."

ภิกษุเหล่านั้น ไปกราบทูลแต่พระศาสดาว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระโกณฑธานะ อันข้าพระองค์ทั้งหลายว่ากล่าวแล้ว กลับกล่าวต่างๆ เป็นต้นว่า 'แม้พวกท่าน ก็เป็นผู้ทุศีล.' "

พระศาสดาทรงไต่สวนทั้งสองฝ่าย

พระศาสดา รับสั่งให้เรียกพระโกณฑธานะนั้นมาแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุ ขาวว่า เธอกล่าวอย่างนั้น จริงหรือ?"

พระเถระ กราบทูลว่า "จริง พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. เพราะเหตุไร? เธอจึงกล่าวอย่างนั้น.

พระเถระ. เพราะเหตุที่ภิกษุเหล่านั้นกล่าวกับข้าพระองค์.

พระศาสดา. ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุไร? แม้พวกท่านจึงกล่าว กะภิกษุนี้ (อย่างนั้น).

พวกภิกษุ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เห็นหญิงเที่ยวไปข้างหลังภิกษุนี้ จึงกล่าวอย่างนั้น.

พระศาสดา. นัยว่า ภิกษุเหล่านี้เห็นหญิงเที่ยวไปกับเธอ จึงกล่าว (ขึ้นอย่างนั้น) ส่วนตัวเธอไม่ได้เห็นเลย เหตุไฉน? จึงกล่าวกะภิกษุ

เหล่านี้ (อย่างนั้นเล่า?). ผลนี้ เกิดขึ้นเพราะอาศัยทิวฏฐิตามกของเธอในกาลก่อนมิใช่หรือ? เหตุไร ในบัดนี้ เธอจึงถือทิวฏฐิตามกอีกเล่า?

พวกภิกษุทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ภิกษุนี้ได้ทำกรรมอะไรในปางก่อน?"

ที่นั่น พระศาสดา ตรัสบุรพกรรมของท่านแก่ภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า "ภิกษุ เธออาศัยกรรมตามกนี้ จึงถึงประการอันแปลกนี้แล้ว บัดนี้ การที่เธอถือทิวฏฐิตามกเห็นปานนั้นอีก ไม่สมควร. เธออย่ากล่าวอะไร ๆ กับภิกษุทั้งหลายอีก. จงเป็นผู้ไม่มีเสียง เช่นกัณฐคาลอันเขาตัดขอบปากแล้ว. เมื่อทำอย่างนั้น จักเป็นผู้ชื่อว่าบรรลुพระนิพพาน" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงได้ทรงภายิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๔. มาโจจ ผรุสํ กณฺหิ   วุตฺตา ปภฺวิเวทยฺย ตํ
ทุกฺขา หิ สารมฺภกฺกา   ปภฺวิทฺฐา หุเสยฺย ตํ.
สเจ เนเรสิ อตุตฺตานํ   กํโส อุปฺหโต ยถา
เอส ปตุตฺตสิ นิพฺพานํ   สารมฺโภ เต น วิชฺชติ.

"เธออย่าได้กล่าวคำหยาบกะใคร ๆ, ชนเหล่าอื่นถูกเธอว่าแล้ว จะฟังตอบเธอ, เพราะการกล่าวแข่งขันกันให้เกิดทุกข์ อาชญาตอบฟังถูกต้องเธอ, ผิเธออาจยังตนไม่ให้ห้วนไหวได้ ดังกัณฐคาลที่ถูกกำจัดแล้วไชร้ เธอนั้นย่อมบรรลุพระนิพพาน, การกล่าวแข่งขันกัน ย่อมไม่มีแก่เธอ."

๑. ระฆังวงเดือน.

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **กณฺจิ** ความว่า อย่าได้กล่าวคำหยาบ
กะใคร ๆ คือแม้กะบุคคลผู้หนึ่ง.

บทว่า **วุตฺตา** ความว่า คนเหล่าอื่นถูกเธอกล่าวว่า " เจ้าพวกทุสิต, "
ฟังกล่าวตอบเธอบ้าง อย่างนั้นเหมือนกัน.

บทว่า **สارมฺภกฺกา** ขึ้นชื่อว่า การกล่าวแข่งขันกันเกินกว่าเหตุ นั้น
ให้เกิดทุกข์.

บทว่า **ปฺปฺพิทฺตฺตา** ความว่า เมื่อเธอประหารผู้อื่น ด้วยอาชญา
ทั้งหลาย มีอาชญาทางกาย เป็นต้น. อาชญาตอบเช่นนั้นแหละ ฟังตกลง
เหนือกระหม่อมของเธอ.

บทว่า **สเจ เนเรติ** ความว่า ถ้าเธอจักอาจทำตนไม่ให้หวั่นไหวได้
ไซ้.

บาทพระคาถาว่า **กํโส อฺปฺโหโต ยถา** ความว่า เหมือนกังสดาล ที่
เขาตัดขอบปากทำให้เหลือแต่พื้นวางไว้. จริงอยู่ กังสดาลเช่นนั้น แม้
บุคคลตีแล้วด้วยมือ เท้า หรือด้วยท่อนไม้ ก็ย่อมไม่คัง.

สองบทว่า **เอส ปฺตฺโตติ** ความว่า ถ้าเธอจักอาจเป็นผู้เห็นปานนั้น
ได้ไซ้. เธอนั้น บำเพ็ญปฏิบัติอยู่. เป็นผู้ไม่ประมาทแล้วในบัดนี้
ชื่อว่าบรรลुพระนิพพาน.

บาทพระคาถาว่า **สارมฺภเ เต น วิชฺชติ** ความว่า ก็เมื่อเป็นอย่าง
นั้น แม้ความแข่งขันกัน มีอันกล่าวทำให้ยิ่งกว่ากันเป็นลักษณะ เป็นต้น
อย่างนั้นว่า " เจ้าเป็นผู้ทุสิต " ว่า " พวกเจ้าเป็นผู้ทุสิต " ดังนี้ ย่อมไม่มี
คือจักไม่มีแก่เธอเลย.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุอรหัตผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้นแล้ว. แม้พระโกณฑธานเถระ ตั้งอยู่ในพระโอวาทที่
พระศาสดาประทานแล้ว ก็ได้บรรลุพระอรหัตผล. ต่อกาลไม่นานนัก
ท่านได้เหาะขึ้นไปในอากาศ จับสลากเป็นครั้งแรก ดังนี้แล.

เรื่องพระโกณฑธานเถระ จบ.

๑. ได้ยินว่า ท่านได้จับสลากได้ที่ ๑ สามครั้ง คือพระศาสดาจะเสด็จไปสู่อุคคนคร ในกิจ
นิมนต์ของนางมหาสุภัททา ๑ เมื่อเสด็จไปสู่เมืองสาเกต ในกิจนิมนต์ของนางสุภัททา ๑ เมื่อ
เสด็จไปสู่สุนาปรีตชนบท ๑ ในกิจนิมนต์เหล่านั้น ต้องการแต่พระจีณาสพล้วนๆ ๕๐๐ องค์.
นัย. มโน., ๑/๒๘๓.

๕. เรื่องอุโบสถกรรม [๑๑๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในบุพพาราม ทรงปรารภอุโบสถกรรมของอุบาสิกาทิ้งหลายมีนางวิสาขาเป็นต้น ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ยลาทญฺเฑน โคปาโล " เป็นต้น.

หญิงรักษาอุโบสถมุ่งผลต่างกัน

ดังได้สดับมา ในวันอุโบสถวันหนึ่ง หญิงประมาณ ๕๐๐ คนในนครสาวัตถี เป็นผู้รักษาอุโบสถ ได้ไปสู่วิหาร. นางวิสาขาเข้าไปหาหญิงแก่ๆ ในจำนวนหญิง ๕๐๐ นั้นแล้ว ถามว่า " แน่แม่ทั้งหลาย พวกท่านเป็นผู้รักษาอุโบสถ เพื่ออะไร ? " เมื่อหญิงแก่เหล่านั้นบอกว่า " พวกฉันปรารถนาทิพยสมบัติ จึงรักษาอุโบสถ. " ถามพวกหญิงกลางคน, เมื่อพวกหญิงเหล่านั้นบอกว่า " พวกฉันรักษาอุโบสถ ก็เพื่อต้องการพ้นจากการอยู่กับหญิงร่วมสามี. " ถามพวกหญิงสาว ๆ. เมื่อพวกเขาบอกว่า " พวกฉันรักษาอุโบสถ เพื่อต้องการได้บุตรชายในการมีครรภ์คราวแรก. " ถามพวกหญิงสาวน้อย. เมื่อพวกเขาบอกว่า " พวกฉันรักษาอุโบสถ เพื่อต้องการไปสู่สกุลผู้แต่ในวัยสาว ๆ. " (นาง) ได้ฟังถ้อยคำแม่ทั้งหมดของหญิงเหล่านั้นแล้ว ก็พาพวกเขาไปสู่สำนักพระศาสดา กราบทูล (ความประสงค์ของหญิงเหล่านั้น) ตามลำดับ.

สรรพสัตว์ถูกส่งไปเป็นทอด ๆ

พระศาสดาทรงสดับคํานั้นแล้วตรัสว่า " วิสาขา ธรรมคาสภาวธรรมทั้งหลายมีชาติเป็นต้นของสัตว์เหล่านี้ เป็นเช่นกับนายโคบาลที่มี

ท่อนไม้ในมือ. ชาตีส่งสรรพสัตว์ไปสู่สำนักชรา ชราส่งไปสู่สำนักพยาธิ
พยาธิส่งไปสู่สำนักมรณะ มรณะยอมตัดชีวิต คุงบุคคลตัดต้นไม้ด้วย
ขวาน. แต่เมื่อเป็นอย่างนั้น ปวงสัตว์ชื่อว่าปรารธนาวิวิญญะ(พระนิพพาน)
ยอมไม่มี, มัวแต่ปรารธนาวิวิญญะเท่านั้น. " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบนุสนธิ
แสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๕. ยถา ทณฺฑเทน โคปาโล คาโว ปาเชติ โคจรั

เอวฺ ชรา จ มจฺจุ จ อายุํ ปาเชนฺติ ปาณินฺ.

" นายโคบาล ย่อมต้อนโคทั้งหลายไปสู่ที่หากิน

ด้วยท่อนไม้ ฉันทโค, ชราและมัจจุ ย่อมต้อนอายุ

ของสัตว์ทั้งหลายไป ฉันทนั้น. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปาเชติ ความว่า นายโคบาลผู้ฉลาด
กันโคทั้งหลาย ตัวเข้าไปสู่ระหว่างคันทันด้วยท่อนไม้ ตีด้วยท่อนไม้นั้น
นั้นแหละ นำไปอยู่ ชื่อว่า ย่อมต้อน (โคทั้งหลาย) ไปสู่ที่หากิน ซึ่ง
มีหญ้าและน้ำหาได้ง่าย.

สองบทว่า อายุํ ปาเชนฺติ ความว่า ย่อมตัดอินทรีย์คือชีวิต คือ
ยอมยังชีวิตินทรีย์ให้สิ้นไป. ในพระคาถานี้ มีคำอุปมาอุปไมย ฉะนั้นว่า
ก็ชราและมัจจุ เปรียบเหมือนนายโคบาล, อินทรีย์คือชีวิต เปรียบ
เหมือนฝูงโค, มรณะ เปรียบเหมือนสถานที่หากิน. บรรดาสภาพธรรม
เหล่านั้น ชาตีส่งอินทรีย์คือชีวิตของสัตว์ทั้งหลายไปสู่สำนักชรา ชราส่ง

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 88

ไปสู่สำนักพยาชิ พยาชิส่งไปสู่สำนักมรณะ, มรณะนั้นแลตัด (ชีวิตินทรีย์
ของสัตว์ทั้งหลาย) ไป เหมือนบุคคลตัดต้นไม้ด้วยขวานฉะนั้น.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลุนิพพานผลทั้งหลายมีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องอุโบสถกรรม จบ.

๖. เรื่องอชกรเปรต [๑๑๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภอชกรเปรต
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อถ ปาปนิ กมฺมานิ " เป็นต้น.

พระมหาโมคคัลลานะเห็นเปรตถูกไฟไหม้

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะเฝ้ากับพระ-
ลักษณะลงจากเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นสัตว์ชื่ออชกรเปรต ประมาณ ๒๕
โยชน์ ด้วยจักขุทิพย์. เปลวไฟตั้งขึ้นแต่ศีรษะของเปรตนั้น ลามถึงหาง,
ตั้งขึ้นแต่หาง ลามถึงศีรษะ. ตั้งขึ้นแต่ข้างทั้งสองไปรวมอยู่ที่กลางตัว.

เล่าการเห็นเปรตให้พระเถระฟัง

พระเถระครั้งเห็นเปรตนั้นแล้วจึงยิ้ม อันพระลักษณะเถระถามเหตุ
แห่งการยิ้มแล้ว ก็ตอบว่า " ผู้มีอายุ กาลนี้ ไม่ใช่กาลพยากรณ์
ปัญหานี้, ท่านค่อยถามผมในสำนักพระศาสดาเถิด " เทียบวิณฑบาทใน
กรุงราชคฤห์. ในกาลไปยังสำนักพระศาสดา พระลักษณะเถระถามแล้ว
จึงตอบว่า " ผู้มีอายุ ผมได้เห็นเปรตตนหนึ่งในที่นั่น. อตภาพของมัน
ชื่อว่ามิรุปอย่างนี้; ผมครันเห็นมันแล้ว ได้ทำการยิ้มให้ปรากฏ ก็ด้วย
ความคิดว่า 'อตภาพเห็นปานนี้ เราไม่เคยเห็นเลย. "

พระศาสดาก็เคยทรงเห็นเปรตนั้น

พระศาสดา เมื่อจะตรัสคำเป็นต้นว่า " ภิกษุทั้งหลาย สาวกของ
เรา เป็นผู้มิจักขุอยู่หนอ " ทรงรับรองถ้อยคำของพระเถระแล้ว จึง
ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย เปรตนั้น แม้เราก็ได้เห็นแล้วที่โพธิมณฑลสถาน

เหมือนกัน. แต่เราไม่พูด เพราะคิดเห็นว่า 'ก็เลขนเหล่าใดไม่พึงเชื่อ คำของเรา ความไม่เชื่อนั้นของคนเหล่านั้น พึงเป็นไปเพื่อหาประโยชน์ ก่อกุศลมิได้' บัดนี้ เราได้โมกคัลลภาวะเป็นพยานแล้วจึงพูดได้." อัน กิจกฐ์ทั้งหลายทูลถามบูรพกรรมของปรตนั้นแล้ว จึงทรงพยากรณ์ (ดังต่อไปนี้) ว่า

บูรพกรรมของอชกรปรต

ดังได้ยินมา ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสปะ เศรษฐีชื่อว่าสุมงคล ปลูกพื้นที่ด้วยแผ่นอิฐทองคำ ให้สร้างวิหารในที่ ประมาณ ๒๐ อสุภะ ด้วยทรัพย์ประมาณเท่านั้นแล้ว ก็ให้ทำการฉลองด้วย ทรัพย์ประมาณเท่านั้นเหมือนกัน. วันหนึ่ง ท่านเศรษฐีไปสู่สำนักพระ- ศาสตราแต่เช้าตรู่ เห็นโจรคนหนึ่งนอนเอาผ้ากาสาจะคลุมร่างตลอดถึงศีรษะ ทั้งมีเท้าเปื้อนโคลน อยู่ในศาลาหลังหนึ่ง ใกล้ประตูพระนคร จึงกล่าวว่า "เจ้าคนนี้ มีเท้าเปื้อนโคลน คงจักเป็นมนุษย์ที่เที่ยวเตร่ในเวลากลางคืน แล้ว (มา) นอน."

กรรมชั่วให้ผลชั่ว

โจรเปิดหน้าเห็นเศรษฐีแล้ว คิดในใจว่า "เอาเถอะนะ. เราจัก รู้กรรมที่ควรทำแก่มัน " ดังนี้แล้วก็ผูกอาฆาตไว้ ได้เผาณา (ของเศรษฐี) ๗ ครั้ง ตัดเท้าโคทั้งหลาย ในคอก ๗ ครั้ง เผาเรือน ๗ ครั้ง เขาไม่อาจ ให้ความแค้นเคืองดับได้ แม้ด้วยทารุณกรรมมีประมาณเท่านั้น จึงทำการ สนิทชิดเชื้อกับคนใช้ของเศรษฐีนั้นแล้ว ถามว่า "อะไรเป็นที่รักของ เศรษฐี (นาย) ของท่าน ? " ได้ฟังว่า " วัตถุเป็นที่รักยิ่งของเศรษฐีอื่น

จากพระคันธกุฎี ย่อมไม่มี " คิดว่า " เออละ, เราจักเผาพระคันธกุฎี ยังความแค้นเคืองให้ดับ. " เมื่อพระศาสดาเสด็จเข้าไปบิณฑบาต. จึงทูปหม้อน้ำสำหรับดื่มและสำหรับใช้ ใ้จุดไฟที่พระคันธกุฎีแล้ว.

เศรษฐีได้ทราบว่ " ข่าวว่า พระคันธกุฎีถูกไฟไหม้ " เดินมาอยู่ ในเวลาพระคันธกุฎีถูกไฟไหม้แล้ว จึงมาถึง แลดูพระคันธกุฎีที่ไฟไหม้ ก็มีได้ทำความเสียใจแม้สักเท่าปลายขนทราย คู่แขนข้างซ้ายเข้ามาปรบด้วยมือข้างขวาอย่างขนานใหญ่.

ขณะนั้น ประชาชนยืนอยู่ ณ ที่ใกล้ ถามท่านเศรษฐีว่า " นายขอรับ เพราะเหตุไร ท่านจึงปรบมือ ในเวลาที่พระคันธกุฎีซึ่งท่านสละทรัพย์ประมาณเท่านี้สร้างไว้ถูกไฟไหม้เล่า ? "

เศรษฐีตอบว่า " พ่อแม่ทั้งหลาย ข้าพเจ้าทำกรรมประมาณเท่านี้ (ชื่อว่า) ใ้ฝังทรัพย์ไว้ในพระศาสนาที่ไม่สาธารณะแก่อันตรายมีไฟเป็นต้น, ข้าพเจ้าจึงมีใจยินดี ปรบมือด้วยคิดว่า ' เราจักใ้สละทรัพย์ประมาณเท่านี้ สร้างพระคันธกุฎี (ถวาย) พระศาสดาแม่อีก. "

ท่านเศรษฐี สละทรัพย์ประมาณเท่านั้น สร้างพระคันธกุฎีอีก ใ้ถวายแด่พระศาสดา ซึ่งมีภิกษุ ๒ หมื่นรูปเป็นบริวาร.

โจรเห็นภิกษุนั้นแล้ว คิดว่า " เราไม่ฆ่าเศรษฐีนี้เสีย จักไม่อาจทำให้เก้อเขินได้, เออเอละ, เราจักฆ่ามันเสีย, " ดังนี้แล้ว จึงช้อนกริชไว้ในระหว่างฝ่ามือ แม้เดินเตร่อยู่ในวิหารสิ้น ๗ วัน ก็ไม่ได้โอกาส.

ฝ่ายมหาเศรษฐีถวายทานแด่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุขสิ้น ๗ วัน ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุรุษผู้หนึ่งเผาของข้าพระองค์ ๗ ครั้ง ตัดเท้าโคในคอก ๗

ครั้ง, เฝ้าเรือน ๗ ครั้ง, บัดนี้ แม้พระคันธกุฎี ก็จักเป็นเจ้าคนนั้น
แหละเฝ้า ข้าพระองค์ขอให้ส่วนบุญในทานนี้แก่เขาก่อน."

ผู้ทำกรรมดีย่อมชนะผู้ทำกรรมชั่ว

โจรได้ยินคำนั้น ระทมทุกข์ว่า "เราทำกรรมอันหนักหนอ เมื่อ
เป็นอย่างนั้น บุญนี้ก็มีได้มีแม่สักว่าความแค้นเคืองในเราผู้ทำผิด (ยัง
กลับ) ให้ส่วนบุญในทานนี้แก่เราก่อนเสียด้วย; เราคิดประทุษร้ายใน
บุญนี้ (ไม่สมควรเลย) แม้เทพทัณฑ์พึงตกลงบนกระหม่อมของเราผู้ไม่
ให้บุญผู้เห็นปานนี้อดโทษให้." ดังนี้แล้ว จึงไปหมอบลงที่ใกล้เท้าของ
เศรษฐี กล่าวว่า "นายขอรับ ขอต่านจงกรุณาอดโทษแก่ผมเถิด. เมื่อ
เศรษฐีกล่าวว่า "อะไรกันนี้?" จึงเรียนว่า "นายขอรับ ผมได้ทำกรรม
ประมาณเท่านี้ ๆ. ขอต่านจงอดโทษนั้นแก่ผมเถิด,"

ที่นั่น เศรษฐีถามกรรมทุก ๆ อย่างกะเขาว่า "เจ้าทำกรรมนี้ด้วย
นี้ด้วย ประมาณเท่านี้แก่เราหรือ?" เมื่อเขาได้รับสารภาพว่า 'ขอรับ ผม
ทำ' จึงถาม (ต่อไป) ว่า "เราไม่เคยเห็นเจ้าเลย เหตุไรเจ้าจึงโกรธ
ได้ทำอย่างนั้นแก่เรา?"

เขาเตือนให้เศรษฐีระลึกถึงคำ ที่ตนผู้ออกจากพระนครในวันหนึ่ง
พูดแล้ว ได้บอกว่า "ผมเกิดความแค้นเคืองขึ้นเพราะเหตุนี้."

เศรษฐีระลึกถึงความแค้นเคืองคำที่ตนพูดได้แล้ว ให้โจรอดโทษให้
ด้วยถ้อยคำว่า "เออพ่อ เราพูดจริง, เจ้าจงอดโทษชื่อนั้นแก่เราเถิด."
แล้วกล่าวว่า "ลูกขึ้นเถิด เราอดโทษให้แก่เจ้าละ, เจ้าจงไปเถิด."

โจร. นายขอรับ ถ้าท่านอดโทษแก่ผมไซ้. ขอจงทำผมพร้อม
ทั้งบุตรและภริยา ให้เป็นทาส (ผู้รับใช้) ในเรือนของท่านเถิด

เศรษฐี. แน่ะพ่อ เมื่อเรากล่าวคำมีประมาณเท่านี้. เจ้าก็ได้ทำการ
ตัดเห็นปานนี้. เราไม่อาจจะกล่าวอะไร ๆ กับ เจ้าผู้อยู่ในเรือนได้เลย. เรา
ไม่มีกิจเกี่ยวข้องกับเจ้าผู้จะอยู่ในเรือน. เราคโทยให้แก่เจ้า, ไปเถิด พ่อ

โจรครั้นทำกรรมนั้นแล้ว ในกาลสิ้นอายุ บังเกิดแล้วในอเวจี
ใหม่ในอเวจีสิ้นกาลนาน ในกาลบัดนี้ เกิดเป็นอชครเปรต ถูกไฟไหม้
อยู่ที่เขาคิฆณภู ด้วยวิบาก [แห่งกรรม] ที่ยังเหลือ.

พระศาสดา ครั้นตรัสบุรพกรรมของเปรตนั้นอย่างนี้แล้ว จึง
ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ชรรณดาคนพาล ทำกรรมอันลามกอยู่ ย่อมไม่
รู้. แต่ภายหลัง เราร้อนอยู่เพราะกรรมอันตนทำแล้ว ย่อมเป็นเช่นกับ
ไฟไหม้ป่า ด้วยตนของตนเอง " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดง
กรรม จึงได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

๖. อถ ปาปานิ กมฺมานิ   กรํ พาลो น พุชฺฌติ
เสหิ กมฺเมหิ ทุมฺเมโธ   อคฺคิหฺวาโธว ตปฺปติ.
" อันคนพาล ทำกรรมทั้งหลายอันลามกอยู่ ย่อม
ไม่รู้ (สัก) บุคคลมีปัญญาทราม ย่อมเดือดร้อน ดูจ
ถูกไฟไหม้ เพราะกรรมของตนเอง. "

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อถ ปาปานิ ความว่า คนพาลหาใช่ทำ
บาปทั้งหลายด้วยสามารถแห่งความโกรธอย่างเดี๋ยวไม่, แม้ทำอยู่ก็ไม่รู้สัก.
แต่เมื่อทำบาปอยู่ จะชื่อว่า "ไม่รู้" "เราทำบาป" ย่อมไม่มี.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า " ย่อมไม่รู้ เพราะความไม่รู้ " ผล
ของกรรมนี้ มีชื่อเห็นปานนี้."

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 94

บทว่า เสหิ ความว่า เพราะกรรมอันเป็นของตนเหล่านั้น.

บทว่า ทุมฺเนโธ ความว่า บุคคลผู้มีปัญญาทราม เกิดในนรกข้อม
เดือดร้อน เหมือนถูกไฟไหม้.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก ได้บรรลุอริยผลทั้งหลาย มี
โสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องอชกรเปตต จบ.

๗. เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ [๑๑๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภพระมหาโมคคัลลานเถระ. ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย ทณฺเฑน อทณฺเฑสุ " เป็นต้น.

พวกเดียรฉัตรคิดหาอุบายฆ่าท่าน

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง พวกเดียรฉัตรประชุมกัน คิดว่า " ท่านผู้มีอายุ ท่านทั้งหลายทราบหรือ? ด้วยเหตุไร ลากสักการะ จึงเกิดขึ้นเป็นอันมากแก่พระสมณโคดม? เดียรฉัตรพวกหนึ่งกล่าวว่า " พวกข้าพเจ้าไม่ทราบ ส่วนพวกท่านทราบหรือ? " เดียรฉัตรที่รู้เรื่องก็พากันตอบว่า ขอรับ พวกข้าพเจ้าทราบ ลากและสักการะเกิดขึ้นเพราะอาศัยพระเถระรูปหนึ่ง ชื่อมหาโมคคัลลานะ เพราะพระเถระนั้น ไปเที่ยวโลก ถามกรรมที่พวกเทวดาทำแล้ว ก็กลับมาบอกกับพวกมนุษย์ว่า ' ทวยเทพทำกรรมชื่อนี้ ย่อมได้สมบัติเห็นปานนี้.' แม้ไปนรก ก็ถามกรรมของหมู่สัตว์ผู้เกิดในนรกแล้วกลับมาบอกพวกมนุษย์ว่า ' พวกเนรยิกสัตว์ทำกรรมชื่อนี้ ย่อมเสวยทุกข์เห็นปานนี้.' พวกมนุษย์ได้ฟังถ้อยคำของพระเถระนั้นแล้ว ย่อมนำลากสักการะเป็นอันมากไป (ถวาย). ถ้าพวกเราจักสามารถฆ่าพระเถระนั้นได้ไซ้. ลากและสักการะนั้น ก็จักเกิดแก่พวกเรา. "

เดียรฉัตรอ้างพวกโจรฆ่าพระเถระ

เดียรฉัตรเหล่านั้นต่างรับรองว่า " อุบายนี้ใช้ได้ " ทุกคนเป็นผู้มีฉันทะอันเดียวกัน ตกลงกันว่า " พวกเราจักทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

มาพระเถระนั้นเสีย " ดั่งนี้แล้ว ชักชวนพวกอุปัฏฐากของตนได้ทรัพย์
พันกหาปณะ ให้เรียกหมูโจรผู้เกี่ยวข้องทำกรรมคือฆ่าบุรุษมาแล้ว สั่งว่า
" พระเถระชื่อมหาโมคคัลลานะอยู่ที่กาฬสิดา. พวกเจ้าไปในที่นั้นแล้ว
จงมาพระเถระนั้น. " ดั่งนี้แล้ว ก็ได้ให้กหาปณะ (แก่พวกโจร).

พวกโจร รับคำเพราะความโลภในทรัพย์ ตั้งใจว่า " พวกเราจัก
ฆ่าพระเถระ " ดั่งนี้แล้ว ไปล้อมที่อยู่ของพระมหาโมคคัลลานะเถระนั้นไว้.

พระเถระถูกพวกโจรทูป

พระเถระ ทราบความที่ตนถูกพวกโจรเหล่านั้นล้อมแล้ว จึงออก
ไปทางช่องลูกกุญแจเหล็กไปเสีย. ในวันนั้น พวกโจรนั้น มิได้เห็นพระ-
เถระ. วันรุ่งขึ้น จึงไปล้อม (อีก).

พระเถระทราบแล้ว ก็ทำลายมณฑลช่อฟ้าหะไปสู่อากาศ. เมื่อ
เป็นเช่นนี้ ในเดือนแรกก็ดี ในเดือนท่ามกลางก็ดี พวกเดียรถีย์นั้น ก็
มิได้อาจจับพระเถระได้. แต่เมื่อมาถึงเดือนสุดท้าย. พระเถระทราบภาวะ
คือการชักมาแห่งกรรมอันตนทำไว้แล้ว จึงมิได้หลบเลี่ยง.

พวกโจรไปจับพระเถระได้แล้ว ทูปกระดุกทั้งหลายของท่านให้
(แตกยับเป็นชิ้นน้อย) มีประมาณเท่าเมล็ดข้าวสารหัก. ที่นั้น พวกโจร
เหวี่ยงท่านไปที่หลังพุ่มไม้แห่งหนึ่ง ด้วยสำคัญว่า 'ตายแล้ว.' ก็หลีกไป.

พระเถระประสานกระดูกแล้วไปเฝ้าพระศาสดา

พระเถระคิดว่า " เราเฝ้าพระศาสดาเสียก่อนแล้วจักปรินิพพาน "
ดั่งนี้แล้ว จึงประสานอัฐกด้วยเครื่องประสานคือฉนวน ทำให้มันคง
แล้ว ไปสู่สำนักพระศาสดาโดยอากาศ ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว
กราบทูลว่า " ข้าพระองค์จักปรินิพพาน พระเจ้าข้า. "

พระผู้มีพระภาคเจ้า. เธอจักปรินิพพานหรือ ? โมคคัลลานะ.

พระเถระ. จักปรินิพพาน พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เธอจักปรินิพพาน ณ ที่ไหน ?

พระเถระ. ข้าพระองค์จักไปสู่ประเทศชื่อกาฬสลาแล้วปรินิพพาน
พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. โมคคัลลานะ ถ้ากระนั้น เธอกล่าวธรรมแก่เราแล้ว
จึงค่อยไป เพราะบัดนี้ เราไม่พบเห็นสาวกผู้เช่นเธอ (อีก).

พระเถระแสดงฤทธิ์แล้วปรินิพพาน

พระเถระกราบทูลว่า " ข้าพระองค์จักทำอย่างนั้น พระเจ้าข้า "
ดังนี้แล้ว ถวายบังคมพระศาสดาเหาะขึ้นไปในอากาศ แสดงฤทธิ์มีประ-
การต่าง ๆ อย่างพระสารีบุตรแสดงฤทธิ์ในวันปรินิพพานแล้วกล่าวธรรม
ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ไปสู่ดงใกล้กาฬสลาประเทศ ปรินิพพานแล้ว.

ถ้อยคำ (เล่าลือ) แม่นี่ว่า " ข่าว่า พวกโจรฆ่าพระเถระเสียแล้ว "
ดังนี้ ได้กระฉ่อนไปทั่วชมพูทวีป.

พวกโจรถูกजारบुरुขจับได้

พระเจ้าอชาตศัตรู ทรงแต่งजारบुरुขไปเพื่อต้องการสืบเสาะหาพวก
โจร. เมื่อโจรแม่เหล่านั้ ซึ่งกำลังดื่มสุราอยู่ในโรงดื่มสุรา, โจรคนหนึ่ง
ก็ถองหลังโจรคนหนึ่งให้ล้มลง. โจรที่ถูกถองนั้น ชูตะคอกโจรนั้นแล้ว
พูดว่า " เฮ้ย อ้ายหัวคือ ทำไมจึงถองหลังกูเล่า."

โจรผู้หนึ่ง. เฮ้ย อ้ายโจรชั่วร้าย ก็พระมหาโมคคัลลานะ มีง
(ลงมือ) ตีก่อนหรือ ?

๑. บुरुขอดแนม.

โจรอีกผู้หนึ่ง. ก็มิรู้ว่าพระโมคคัลลนะถูกตีดอกหรือ ?

เมื่อพวกโจรเหล่านั้นพากันกล่าว (อวดอ้าง) อยู่ว่า "พระโมคคัลลนะ กูเองตีแล้ว ๆ."

จاربรูษเหล่านั้นได้ยินแล้ว จึงจับโจรเหล่านั้นไว้ทั้งหมดแล้ว กราบทูลแต่พระราชา.

พระราชาทรงมีรับสั่งให้เรียกพวกโจรมาแล้ว ตรัสถามว่า "พวกเจ้าฆ่าพระเถระหรือ ?"

พวกโจร. เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พระราชา. ใครใช้พวกเจ้าเล่า ?

พวกโจร. พวกสมณะเปลือย พระเจ้าข้า.

พวกเดียรฉัตรและพวกโจรถูกลงโทษ

พระราชา ทรงมีรับสั่งให้จับสมณะเปลือยประมาณ ๕๐๐ แล้วให้ฝังไว้ในหลุมประมาณเพียงสะดือที่พระลานหลวง รวมกับโจรทั้ง ๕๐๐ คน ให้กลบด้วยฟางแล้ว ก่อไฟ (เผา). ครั้นทรงทราบว่าพวกเหล่านั้นถูกไฟไหม้แล้ว จึงรับสั่งให้ไถด้วยไถเหล็ก ทำพวกนั้นทั้งหมดให้เป็นท่อนและหาท่อนมิได้. รับสั่งให้ทำการเสียบหลาวไว้ในโจร ๔ คน.

พระเถระถึงมรณะสมควรแก่กรรมของตน

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า "น่าสังเวชจริง พระมหาโมคคัลลนะ มรณภาพไม่สมควรแก่ตน."

๑. ถัด สมุฏฐาเปตุ แปลว่า ยังถ่าให้ตั้งขึ้นพร้อม. ๒. มรณ ปตุโต แปลว่า ถึงแล้วซึ่งมรณะ.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมกันด้วยถาอะไรหนอ ? " เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า " ด้วยถาชื่อนี้ พระเจ้าข้า " ดังนี้แล้วตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย โมคคัลลานะ มรณภาพไม่สมควรแก่อัตภาพนี้เท่านั้น, แต่เธอถึงมรณภาพสมควรแก่กรรมที่เธอทำไว้ในกาลก่อน " อันภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า " ก็บุรพกรรมของท่านเป็นอย่างไร ? พระเจ้าข้า " ได้ตรัส (อดีตนิทาน) อย่างพิสดาร (ดังต่อไปนี้) :-

บุรพกรรมของพระมหาโมคคัลลานะ

ดังได้สดับมา ในอดีตกาล กุลบุตรผู้หนึ่ง เป็นชาวเมืองพาราณสี ทำกิจต่าง ๆ มีค้าขายและหุงต้มเป็นต้นเองทั้งนั้น ปรนนิบัติมารดาบิดา.

ต่อมา มารดาบิดาของเขา พுகะเขาว่า " พ่อ เจ้าผู้เดียวเท่านั้นทำงานทั้งในเรือน ทั้งในป่า ย่อมลำบาก, มารดาบิดาจักนำหญิงสาวคนหนึ่งมาให้เจ้า," ถูกเขาห้ามว่า ' คุณแม่และคุณพ่อ ผมไม่ต้องการด้วยหญิงสาวเห็นปานนั้น, ผมจักบำรุงท่านทั้งสองด้วยมือของผมเอง トラบเท่าท่านทั้งสองยังมีชีวิตอยู่ " ก็อ่อนวอนเขาแล้ว ๆ เล่า ๆ แล้วนำหญิงสาวมา (ให้เขา).

หญิงช่วยยุงฝั้วฆ่ามารดาบิดา

หญิงนั้นบำรุงแม่ฝั้วและพ่อฝั้วได้เพียง ๒-๓ วันเท่านั้น ภายหลังก็ไม่อยากเห็นท่านทั้งสองนั้นเลย จึงบอกสามีว่า " ฉันไม่อาจอยู่ในที่แห่งนี้เดียวกับมารดาบิดาของเธอได้ " ดังนี้แล้ว ติเตียน (ต่าง ๆ นานา) เมื่อสามีนั้นไม่เชื่อถ้อยคำของตน, ในเวลาสามีไปภายนอก ถือเอาปอ ก้านปอ และฟองข้าวยาสูบ ไปเรียรายไว้ในที่นั้น ๆ (ให้กรูกรังเลอะเทอะ) สามีมา

แล้ว ก็ถามว่า "นี่ อะไรกัน " ก็บอกว่า "นี่ เป็นกรรมของคนแก่ผู้
บอดเหล่านี้, แก่ทั้งสองเที่ยวทำเรื้อนทั่วทุกแห่งให้สกปรก. ฉันไม่อาจ
อยู่ในที่แห่งเดียวกันกับแก่ทั้งสองนั้นได้.

เชื่อเมียต้องเสียพ่อแม่

เมื่อหญิงนั้น บ่นพร่ำอยู่อย่างนั้น. สัตว์ผู้มีบารมีบำเพ็ญไว้แล้ว
แม่เห็นปานนั้น ก็แตกกับมารดาบิดาได้. เขาพูดว่า "เอาเถอะ, ฉันจักรู้
กรรมที่ควรทำแก่ท่านทั้งสอง " ดังนี้แล้ว เชิญมารดาบิดาให้บริโภคน้ำแล้ว
ก็ชักชวนว่า "ข้าแต่พ่อและแม่ พวกญาติในที่ชื่อโน้น หวังการมาของ
ท่านทั้งสองอยู่. ผมจัก (พา) ไปในที่นั้น " ดังนี้แล้ว ให้ท่านทั้งสองขึ้น
สู่ยานน้อยแล้วพาไป ในเวลาถึงกลางดงลงว่า " คุณพ่อขอรับ ขอพ่อ
จงถือเชือกไว้. โศกทั้งสองจักไปด้วยสัญญาแห่งปฏิภัก, ในที่นี้มีพวกโจรชุม
อยู่, ผมจะลงไป " ดังนี้แล้ว มอบเชือกไว้ในมือของบิดา ลงไปแล้ว
ได้เปลี่ยนเสียงทำให้เป็นเสียงพวกโจรชุมอยู่.

มารดาบิดาตีเนหาในบุตรยิ่งกว่าตน

มารดาบิดาได้ยินเสียงนั้น ด้วยสำคัญว่า " พวกโจรชุมอยู่ " จึงกล่าว
ว่า " ลูกเอ๋ย แม่และพ่อแก่แล้ว, เจ้าจงรักษาเฉพาะตัวเจ้า (ให้พ้นภัย)
เถิด." เขาทำเสียงดุจโจร ทูบตีมารดาบิดา แม่ผู้ร้องอยู่อย่างนั้นให้ตาย
แล้ว ทิ้งไว้ในดง แล้วกลับไป.

ผลของกรรมชั่วตามสนอง

พระศาสดา ครั้นตรัสบุรพกรรมนี้ของพระมหาโมคคัลลานะนั้นแล้ว
ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย โมคคัลลานะ ทำกรรมประมาณเท่านี้ใหม่ใน
นรกหลายแสนปี, ด้วยวิบากที่ยังเหลือ จึงถูกทุบตีอย่างนั้นนั่นแล ละเอียด

หมด ถึงมรณะ สิ้น ๑๐๐ อัถภาพ, โมกคัลลภาวะ ได้มรณะอย่างนี้ ก็พอ
สมแก่กรรมของตนเองแท้. พวกเดียรฉัตร ๕๐๐ กับโจร ๕๐๐ ประทุษ-
ร้ายต่อบุตรของเราผู้ไม่ประทุษร้าย ก็ได้มรณะที่เหมาะสม (แก่กรรมของเขา)
เหมือนกัน, ด้วยว่า บุคคลผู้ประทุษร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้าย ย่อม
ถึงความพินาศนิพพานด้วยเหตุ ๑๐ ประการเป็นแท้ " ดังนี้แล้ว เมื่อจะ
ทรงสืบนุสนธิแสดงธรรม จึงได้ทรงภายิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๗. โย ทณฺฑเทน อทณฺฑเทนสุ   อปฺปทฺถุเจสุ ทฺตฺสตี
ทสฺนฺนมฺมณฺตฺรํ ฌานํ   จิปรฺปเมว นิคฺคจฺจตี
เวทณฺ์ ผรุสฺสํ ชานี   สรียฺรตฺตํ จ เภทณฺ์
ครุฑํ วาปี อาพาธํ   จิตฺตฺกฺเขปํ ว ปาปฺปเณ
ราชโฑ วา อฺปสฺสคฺคํ   อพฺภกฺขานํ ว ทารุณํ
ปริกฺขยํ ว ญฺาตีณํ   โภคานํ ว ปภฺงฺคณฺ์
อด วาสฺส อคารานี   อคฺคิ ททตี ปาวโก
กายสฺส เภทา ทฺปฺปฺลฺโย   นิริยํ โส อฺปฺปชฺชตี.

" ผู้ใด ประทุษร้ายในท่านผู้ไม่ประทุษร้ายทั้ง
หลาย ผู้ไม่มีอาชญา ด้วยอาชญา ย่อมถึงฐานะ ๑๐
อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งพลันทีเดียว คือ ถึงเวทนา
กล้า ๑ ความเสื่อมทรัพย์ ๑ ความสลายแห่งสรียระ ๑
อาพาธหนัก ๑ ความฟุ้งซ่านแห่งจิต ๑ ความขัดข้อง
แต่พระราชา ๑ การถูกกล่าวต่ออย่างร้ายแรง ๑ ความ
ย่อยยับแห่งเครื่องญาติ ๑ ความเสียหายแห่งโภคะ
ทั้งหลาย ๑ อีกอย่างหนึ่ง ไฟป่าย่อมไหม้เรือนของ

เขา, ผู้นั้นมีปัญญาทราชม เพราะกายแตก ย่อมเข้า
ถึงนรก."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อทญฺเฐสุ ความว่า ในพระจีณาสพ
ทั้งหลาย ผู้เว้น จากอาชญา มีอาชญาทางกายเป็นอาทิ.

บทว่า อปฺปทญฺเฐสุ ความว่า ผู้ไม่มีความผิดในชนเหล่าอื่น หรือ
ในตน.

บาทพระคาถาว่า ทสฺนุนนญฺฉตฺร ฐานํ ความว่า ในเหตุแห่งทุกข์
๑๐ อย่าง ซึ่งเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง.

บทว่า เวทณํ ได้แก่ เวทนากล้า อันต่างด้วยโรคมิโรคในศิระ
เป็นต้น.

บทว่า ชานี ได้แก่ ความเสื่อมทรัพย์ที่ได้โดยยาก.

บทว่า เภทณํ ได้แก่ ความสลายแห่งสิระมีการตัดมือเป็นต้น.

บทว่า ครุกํ ได้แก่ (หรือ) อาพาธหนักต่างโดยโรคมิโรคอำพาต*
มีจักขุข้างเดียว เปลี้ย ง่อย และโรคเรื้อนเป็นต้น.

บทว่า จิตฺตฺกฺเขปํ ได้แก่ ความเป็นบ้า.

บทว่า อฺปฺสฺสคฺคํ ได้แก่ (หรือ) ความขัดข้องแต่พระราชเป็นต้น
ว่า ถอดยศลดตำแหน่งเสนาบดีเป็นต้น.

บทว่า อพฺภุทฺทฺฆานํ ความว่า การถูกกล่าวต่ออย่างร้ายแรงเห็นปานนี้
ว่า 'กรรมมีการตัดที่ต่อเป็นต้นนี้ก็ดี, กรรมคือการประพตติผิดในพระ-
ราชานี้ก็ดี เข้าทำแล้ว.' ซึ่งตนไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยิน และไม่เคยคิดเลย.

๑. Caralysis โรคเส้นประสาทพิการทำให้เนื้อตัวตาย.

บาทพระคาถาว่า **ปริกขยั ว ณาตีนั** ได้แก่ ความย่อหย่อนแห่ง
เครื่องญาติ ผู้สามารถเป็นที่พำนักของตน.

บทว่า **ปภงฺกฺคุณั** คือ ความเสียหาย ได้แก่ ความสูญไป. ก็
ข้าวเปลือกในเรือนของเขา ย่อมถึงความสุ. ทอญคำถึงความเป็นถ่าน
เพลิง. แก้วมุกดาถึงความเป็นเมล็ดฝ้าย. กหาปณะถึงความเป็นชิ้นกระ-
เบื้องเป็นต้น. สัตว์ ๒ เท้า ๔ เท้า ถึงความเป็นสัตว์บอดเป็นอาทิ.

สองบทว่า **อฺคฺคิ ทฺทตี** ความว่า ในปีหนึ่ง เมื่อไฟผลาญอย่าง
อื่นแม้ไม่มี ไฟก็ออกสนิบาด ย่อมตกลงเผาผลาญ ๒-๓ ครั้ง. หรือไฟป่า
ตั้งขึ้นตามธรรมดาของมัน ย่อมไหม้เทียว.

บทว่า **นิริยั** เป็นต้น ความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า " ผู้นั้น
ย่อมเข้าถึงนรก " ก็เพื่อแสดงฐานะ อันการกบुकคคคแม้ถึงฐานะ ๑๐ อย่าง
เหล่านี้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งในปัจจุบันนี้แล้ว ก็พึงถึงในสัมปรายภพโดยอย่าง
เดียวกัน.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมาก ได้บรรลุอุริยผลทั้งหลาย มี
โศคาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ จบ.

๘. เรื่องภิกษุมีกัณเฑาะมาก [๑๑๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้มีกัณเฑาะมาก ครัสลพระธรรมเทศานี้ว่า " น นคฺคจฺริยา " เป็นต้น.

กุฎุมพีเตรียมเครื่องใช้ก่อนบวช

ได้ยินว่า กุฎุมพีชาวเมืองสาวัตถีผู้หนึ่ง มีภรรยาทำกาละแล้ว จึงบวช. เขาเมื่อจะบวช ให้สร้างบริเวณ เรือนไฟและห้องเก็บกัณเฑาะเพื่อตน บรรจุกัณเฑาะแม้ทั้งหมดให้เต็มด้วยวัตถุทั้งหลายมีเนยใสและน้ำมัน เป็นต้นแล้ว จึงบวช. ก็แล ครั้นบวชแล้วให้เรียกพวกทาสของตน มา หุงต้มอาหารตามที่ตนชอบใจ แล้วบริโภค. ได้เป็นผู้มีกัณเฑาะมาก และมีบริวารมาก. ฟ้านุ่งผ้าห่มในราตรีมีชุดหนึ่ง. กลางวันมีอีกชุดหนึ่ง. อยู่ในวิหารหลังสุดท้าย.

ถูกพวกภิกษุต่อว่าแล้วนำตัวไปเฝ้าพระศาสดา

วันหนึ่ง เมื่อภิกษุนั้น ตากจีวรและผ้าปูที่นอนอยู่. ภิกษุทั้งหลาย เดินเที่ยวจาริกไปตามเสนาสนะ เห็นแล้ว จึงถามว่า " ผู้มีอายุ จีวรและผ้าปูที่นอนเหล่านี้ของใคร ? " เมื่อเขาตอบว่า " ของผมขอรับ " ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า " ผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอนุญาตจีวร (เพียง) ๓ ผืน. ก็ท่านบวชในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้มีความปรารถนายน้อยอย่างนี้ (ทำไม) จึงเป็นผู้มีบริวารมากอย่างนี้ " ดังนี้แล้ว ได้นำภิกษุนั้นไปสู่สำนักพระศาสดา กราบทูลว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุรูปนี้ เป็นผู้มีกัณเฑาะมากเหลือเกิน."

๑. สังขมสิ่งของ. ๒. เสนาสนจาริก อาหิณฺฑชฺนฺดา. ๓. มังคลัตถทีปนี ทุติยภาค หน้า ๒๓๑
แก้ศัพท์นี้ว่า ไม่มีความปรารถนา.

พระศาสดาตรัสถาม (ภิกษุนั้น) ว่า "ได้ยินว่า เป็นอย่างนั้นจริงหรือ ? ภิกษุ " เมื่อภิกษุนั้นกราบทูลว่า " จริง พระเจ้าข้า " จึงตรัสว่า " ภิกษุ ก็เหตุไร เธอ เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อความเป็นผู้มีความปลอดภัยน้อยแล้ว, จึงกลับเป็นผู้มีภัยมากอย่างนี้เล่า ? "

ภิกษุนั้นโกรธแล้วด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล คิดว่า " บัดนี้เราจักเที่ยวไป โดยทำนองนี้ " ดังนี้แล้ว ทิ้ง (เปลื้อง) ผ้าห่ม มีจีวรตัวเดียว ได้ยืนอยู่ในท่ามกลางบริษัท.

พระศาสดาให้เธอกลับมีหิริและโอตตปปะ

ลำดับนั้น พระศาสดา เมื่อจะทรงอุปถัมภ์ภิกษुरुูปนั้น จึงตรัสว่า " ภิกษุ ในกาลก่อน เธอแสวงหาหิริและโอตตปปะ แม้ในกาลเป็นราชาชนา ก็แสวงหาหิริโอตตปปะอยู่ (ถึง) ๑๒ ปี มิใช่หรือ ? (แต่) บัดนี้ เธอบวชในพระพุทธศาสนาที่เคารพอย่างนี้แล้ว เปลื้องผ้าห่มละหิริและโอตตปปะ ยืนอยู่ในท่ามกลางบริษัท & เพราะเหตุไร ? "

ภิกษุนั้นฟังพระดำรัสของพระศาสดาแล้ว กลับตั้งหิริและโอตตปปะขึ้นได้ ห่มจีวรนั้น ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นั่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง.

ภิกษุทั้งหลายทูลขอพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อให้ทรงประกาศเนื้อความนั้น. ที่นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า:-

บุรพกรรมของภิกษุนั้น

" ได้ยินว่า ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในพระครรภ์พระอัครมเหสีของพระเจ้าพาราณสี. ในวันขนานพระนามของพระโพธิ-
๑. คือ เหลือสบงตัวเดียว เพราะ ตีจีวร ย่อมหมายผ้า ๓ ผืน.

สัตว์นั้น ชนทั้งหลายขนานพระนามของพระองค์ว่า " มหิสสา कुमार. " พระกนิษฐภคินีของพระองค์ ได้มีพระนามว่าจันทกุมาร. เมื่อพระชนนีของพระราชกุมารทั้งสองนั้น สิ้นพระชนม์แล้ว พระราชกัทรงสถาปนาสตรีอื่นไว้ในตำแหน่งพระอัครมเหสี.

พระนางแม่นั้นประสูติพระราชโอรส (พระองค์หนึ่ง). ชนทั้งหลายขนานพระนามของพระโอรสนั้นว่า " สุริยกุมาร " พระราชาทอดพระเนตรเห็นสุริยกุมารนั้นแล้ว ก็ทรงพอพระทัย ตรัส (พระราชทานพร) ว่า " เราให้พรแก่บุตรของเธอ. " ฝ่ายพระเทวีนั้นแลกราบทูลว่า " หม่อมฉันจักรับเอา ในเวลาที่ต้องการ " ดังนี้แล้ว ในกาลที่พระราชโอรสเจริญวัยแล้ว จึงทูลพระราชภาว่า " ขอเดชะสมมติเทพ พระองค์ได้พระราชทานพรไว้แล้ว ในเวลาบุตรของหม่อมฉันประสูติ. ขอพระองค์โปรดพระราชทานราชสมบัติแก่บุตรของหม่อมฉันเถิด. "

พระโพธิสัตว์ต้องเดินไฟ

พระราชามเหสีทรงห้ามว่า " บุตรทั้งสองของเรากำลังรุ่งเรืองดุจกองไฟ เทียวไป, เราไม่อาจให้ราชสมบัติแก่สุริยกุมารนั้นได้ (แต่) ทรงเห็นพระนางยังขึ้นอ่อนวอนอยู่บ่อย ๆ จึงทรงดำริว่า " นางนี้จะพึงทำแม่ความฉิบหายแก่บุตรของเรา " ดังนี้แล้ว จึงรับสั่งให้เรียกพระราชโอรสทั้งสองมา ตรัสว่า " พ่อทั้งสอง พ่อได้ให้พรไว้ในเวลาสุริยกุมารประสูติ. บัดนี้ มารดาของเขา ทูลขอราชสมบัติ. พ่อไม่อยากจะให้แก่เขาเลย มารดาของเขา จะพึงทำแม่ความฉิบหายแก่เจ้าทั้งสอง. เจ้าจงไป อยู่ในป่าแล้ว

๑. แปลว่า กุมารผู้ซัดไปซึ่งลูกศรใหญ่ ฉับยุโรปและสิงหลว่า มหิงสกกุมารโ. ๒. แปลว่า น้องชาย.

ค่อยกลับมารับราชสมบัติโดยกาลที่พ่อล่วงไป " ดังนี้แล้ว ทรงส่งไป.

สุริยกุมารเล่นอยู่ที่พระลานหลวง เห็นพระราชกุมารทั้งสองนั้น ถวายบังคมพระราชบิดาแล้วลงจากปราสาท ทราบเหตุนั้นแล้วจึงออกไป กับพระราชกุมารเหล่านั้นด้วย.

พระราชกุมารทั้งสองถูกรากษสจับไว้

ในกาลที่พระราชกุมารเหล่านั้น เข้าไปสู่หิมวันตประเทศ พระโพนธิด์เสด็จแยกออกจากทาง นั่งอยู่ที่โคนต้นไม้ต้นใดต้นหนึ่งแล้วตรัสกะสุริยกุมารว่า " แน่พ่อ เจ้าจงไปสู่สระนั้น อาบน้ำและดื่มน้ำแล้ว จงเอาใบบัวนำน้ำมาเพื่อพี่ทั้งสองบ้าง. " ก็สระนั้น เป็นสระที่รากษสน้ำาคนหนึ่งได้จากสำนักแห่งท้าวเวสวัณ. ก็ท้าวเวสวัณรับสั่งกะรากษสน้ำานั้นว่า " เว้นชนผู้รู้เทวกรรมเท่านั้น ชนเหล่าอื่นลงสู่สระนี้, เจ้ายอมได้เพื่อเกี่ยวกินชนเหล่านั้น. " ตั้งแต่นั้นมา รากษสน้ำนั้นถามเทวกรรมกะคนผู้ลงแล้ว ๆ ลงสู่สระนั้น ย่อมเกี่ยวกินคนผู้ไม่รู้อยู่.

ฝ่ายสุริยกุมาร มีทันพิจารณาสระนั้น ลงไป, และถูกรากษสนั้นถามว่า " ท่านรู้เทวกรรมหรือ ? " ก็ตอบว่า " พระจันทร์และพระอาทิตย์ ชื่อว่าเทวกรรม. " ลำดับนั้น รากษสกล่าวกะสุริยกุมารนั้นว่า " ท่านไม่รู้เทวกรรม. " แล้วก็จุกลงน้ำไปพักไว้ในภพของตน.

ส่วนพระโพนธิด์ เห็นสุริยกุมารนั้นช้ำอยู่ จึงส่งจันทกุมารไป แม้จันทกุมารนั้น ถูกรากษสนั้นถามว่า " ท่านรู้เทวกรรมหรือ ? " ก็ตอบว่า " ทิศ ๔ ชื่อว่า เทวกรรม, " รากษสน้ำก็จุกแม้จันทกุมารนั้นลงน้ำไปพักไว้เหมือนกัน.

๑. ปทานุกรม กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๐ ว่า รากษส (รากษด) ยักษ์ผีเสื้อน้ำ เป็นชื่อพวกอสูรอย่างเลว มีนิสัยชั่วร้าย ชอบเที่ยวตามป่า ทำลายพืชและคน.

พระโพธิสัตว์แสดงทวารธรรมแก่รากษส

พระโพธิสัตว์แม่เมื่อจันทกุมารนั้นเข้าอยู่ จึงคิดว่า "อันตรายจะ
พึงมี" ดังนี้แล้ว จึงไปเอง เห็นรอย (เท้า) ลงแห่งกุมารแม่ทั้งสองแล้ว
ก็ทราบว่ "สระนี้มีรากษสรักษา" จึงสอดพระขรรค์ไว้ ถือธนูได้ขึ้น
แล้ว. รากษสเห็นพระโพธิสัตว์นั้นไม่ลง (สู่สระ) จึงแปลงเพศเป็นชาย
ชาวป่า มากล่าวปราศรัยว่า "ดูก่อนบุรุษผู้เจริญ ท่านเดินทางอ่อนเปลี้ย
ทำไม จึงไม่ลงสู่สระนี้ อาน้ำ, ดื่มน้ำ, เคี้ยวกินเหง้าบัว ประดับดอกไม้
แล้ว จึงไปเปล่า?"

พระโพธิสัตว์พอเห็นบุรุษนั้นก็ทราบได้ว่า "ผู้นี้เป็นยักษ์" จึง
กล่าวว่า "ท่านจับเอาน้องชายทั้งสองของข้าพเจ้าไว้หรือ?"

ยักษ์. เออ ข้าพเจ้าจับไว้.

โพธิสัตว์. จับไว้ทำไม?

ยักษ์. ข้าพเจ้า ย่อมได้ (เพื่อกิน) ผู้ลงสู่สระนี้.

โพธิสัตว์. ก็ท่านย่อมได้ทุกคนเที่ยวหรือ?

ยักษ์. เว้นผู้รู้ทวารธรรม คนที่เหลือ ข้าพเจ้าย่อมได้.

โพธิสัตว์. ก็ท่านมีความต้องการด้วยทวารธรรมหรือ?

ยักษ์. ข้าพเจ้ามีความต้องการ.

โพธิสัตว์. ข้าพเจ้าจักกล่าว (ให้ท่านฟัง).

ยักษ์. ถ้ากระนั้น ขอท่านจงกล่าวเถิด.

โพธิสัตว์. ข้าพเจ้ามีตัวสกปรก ไม่อาจกล่าวได้.

ยักษ์ให้พระโพธิสัตว์อาบน้ำ ให้ดื่มน้ำอันควรดื่ม ตบแต่งแล้ว

เชิญขึ้นสู่บัลลังก์ ในท่ามกลางมณฑปอันแต่งไว้ ตัวเองหมอบอยู่แทบบาทมูลของพระโพธิสัตว์นั้น.

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์บอกกะยัคนั้นว่า "ท่านจงฟังโดยเคารพ" ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

**"นักปราชญ์ เรียกคนผู้ถึงพร้อมด้วยhiriและ
โอดตปปะ ตั้งมั่นดีแล้วในธรรมขาว เป็นผู้สงบเป็น
สัตบุรุษในโลกว่า 'ผู้ทรงเทวธรรม.'"**

ยัคน์ฟังธรรมเทศนานี้แล้วเลื่อมใส กล่าวกะพระโพธิสัตว์ว่า "ท่านบัณฑิต ข้าพเจ้าเลื่อมใสต่อท่านแล้ว จะให้น้องชายคนหนึ่ง, จะนำคนไหนมา?"

โพธิสัตว์. จงนำน้องชายคนเล็กมา.

ยัคน์. ท่านบัณฑิต ท่านรู้เทวธรรมอย่างเดียวกับท่านนั้น, แต่ท่านไม่ประพฤติในเทวธรรมเหล่านั้น.

โพธิสัตว์. เพราะเหตุไร?

ยัคน์. เพราะท่านให้นำน้องชายคนเล็กมาเว้นคนโตเสีย ย่อมไม่ชื่อว่าทำอปายิกกรรมต่อผู้เจริญ.

พระโพธิสัตว์ทั้งรู้ทั้งปฏิบัติเทวธรรม

พระโพธิสัตว์ตรัสว่า "ยัคน์ เรารู้ทั้งเทวธรรม, ทั้งประพฤติในเทวธรรมนั้น, เพราะเราอาศัยน้องชายคนเล็กนั้น พวกเราจึงต้องเข้าป่านี้, เหตุว่า มารดาของน้องชายนั้น ทูลขอราชสมบัติกะพระราชบิดาของเราทั้งสอง เพื่อประโยชน์แก่น้องชายนั้น, ก็พระบิดาของเราไม่พระราชทานพรนั้น ทรงอนุญาตการอยู่ป่า เพื่อประโยชน์แก่การตามรักษาเรา

๑. กรรมคือการทำความอ่อนน้อม.

ทั้งสอง. กุมารนั้นไม่กลับ มากับพวกเรา. แม้เมื่อข้าพเจ้าจะกล่าวว่า 'ยักษคนหนึ่งเฝ้าเกี่ยวกินน้องชายคนเล็กนั้น' ดังนี้ ใคร ๆ ก็จักไม่เชื่อ. เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าผู้กลัวต่อภัยคือการครหา จึงให้นำน้องชายคนเล็กนั้นผู้เดียวมาให้."

ยักษเลื่อมใสต่อพระโพธิสัตว์ สรรเสริญว่า "สาธุ ท่านบัณฑิต ท่านผู้เดียวทั้งรู้ทวกรรม ทั้งประพฤตินในทวกรรม" ดังนี้แล้ว จึงได้นำเอน้องชายแม่ทั้งสองคนมาให้.

พระโพธิสัตว์ได้ครองราชสมบัติ

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ตรัสพรรณนาโทษในความเป็นยักษแล้ว ใ้ยักษนั้นดำรงอยู่ในศีล ๕. พระโพธิสัตว์นั้น เป็นผู้มีความรักษาอันยักษนั้นจัดทำด้วยดีแล้ว อยู่ในป่านั้น. ครั้นเมื่อพระราชบิดาสวรรคตแล้ว. พายักษไปยังกรุงพาราณสี ครอบครองราชสมบัติแล้ว พระราชทานตำแหน่งอุปราชแก่จันทกุมาร พระราชทานตำแหน่งเสนาบดีแก่สุริยกุมาร โปรดให้สร้างที่อยู่ ณ รมณีสถานแก่ยักษ. (และ) ได้ทรงทำโดยประการที่ยักษนั้นจะถึงความเป็นผู้เลิศด้วยลาภ.

พระศาสดาทรงย่อชาดก

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า "รากษสน้ำนั้น ในกาลนั้น ได้เป็นภิกษุผู้มีกัณเฑาะมาก, สุริยกุมาร เป็นพระอานนท์. จันทกุมาร เป็นพระสารีบุตร. มหิสสาสกุมาร ได้เป็นเรานี้เอง."

พระศาสดา ครั้นตรัสชาดกอย่างนี้แล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุ ในกาลก่อน เธอแสวงหาทวกรรม ถึงพร้อมด้วยหิริและโอตตปปะเทียวไปอย่าง

นั่น. บัดนี้ เขย็นอยู่โดยทำนองนี้ ในท่ามกลางแห่งบริษัท ๔ กล่าวอยู่
ต่อหน้าเราว่า "ฉันมีความปรารถนาน้อย" ดังนี้ ชื่อว่าได้ทำกรรมอันไม่
สมควรแล้ว. เพราะว่า บุคคลจะชื่อว่าเป็นสมณะ ด้วยเหตุสักว่าห้ามผ้า
สาฎกเป็นต้นก็หาไม่ได้" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม
จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๘. น นคฺคจริยา น ชฎา น ปงฺกา

นानาสกา ตณฺหิตสายิกา वा

रिषच्छुल्लं อุกฺกุฏิกป)ปฺชานं

โสเชนฺติ มจฺจํ อวิตินฺณกฺขํ.

" การประพฤติเป็นคนเปลือย ก็ทำสัตว์ให้บริสุทธ
ไม่ได้, การเกล้าชฎาก็ไม่ได้ การนอนเหนือเปือกตม
ก็ไม่ได้, การไม่กินข้าวก็ดี การนอนบนแผ่นดินก็ดี
ความเป็นผู้มีกายหมักหมมด้วยธุลีก็ดี ความเพียร
ด้วยการนั่งกระโห้งก็ดี (แต่ละอย่าง) หาทำสัตว์ผู้ยัง
ไม่ล่วงสงสัยให้บริสุทธิได้ไม่.

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นานาสกา ตัดบทเป็น น อนาสกา.

ความว่า การห้ามภัด. การนอนบนแผ่นดิน ชื่อว่า ตณฺหิตสายิกา
ธุลีที่หมักหมมอยู่ในสรีระ โดยอาการคือตั้งฉาบทาด้วยเปือกตม ชื่อว่า
ริषच्छุล्लํ, ความเพียรที่ปรารถแล้ว ด้วยความเป็นผู้นั่งกระโห้ง ชื่อว่า
อุกฺกุฏิกปฺชานํ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอธิบายคำนี้ว่า " ก็สัตว์ใดเข้าใจว่า
เราจักบรรลุความบริสุทธิ กล่าวคือการออกจากโลก ด้วยการปฏิบัติ

อย่างนี้' ดังนี้แล้ว พึงสมาทานประพติวัดรอย่างใดอย่างหนึ่ง ในวัดร
มีการประพตติเป็นคนเปลือยเป็นต้น เหล่านี้. สัตว์นั้น พึงชื่อว่าเจริญ
ความเห็นผิด และพึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความลำบากโดยส่วนเดียว. ด้วยว่า
วัดรเหล่านั้น ที่สัตว์สมาทานดีแล้ว ย่อมยังสัตว์ที่ชื่อว่าผู้ยังไม่ล่วงความ
สงสัยอันมีวัดถู ๕ อันตนยังไม่ก้าวล่วงแล้วให้หมดจดไม่ได้."

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอรุณผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุผู้มีภักทะมาก จบ.

๕. เรื่องสันตติมหาอำมาตย์ [๑๑๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภสันตติมหาอำมาตย์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อลงฺกโต เจปิ สมณฺจเรยฺย" เป็นต้น.

สันตติมหาอำมาตย์ ได้ครองราชสมบัติ ๗ วัน

ความพิสดารว่า ในกาลครั้งหนึ่ง สันตติมหาอำมาตย์นั้นปราบปรามปัจฉิมชนบท ของพระเจ้าปเสนทิโกศล อันกำเริบให้สงบแล้วกลับมา ต่อมา พระราชาทรงพอพระฤทัย ประทานราชสมบัติให้ ๗ วัน ได้ประทานหญิงผู้ฉลาดในการพ้อนและการขับนางหนึ่งแก่เขา. เขาเป็นผู้มีนเมาสุราสิ้น ๗ วัน ในวันที่ ๗ ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่างแล้ว ขึ้นสู่คอช้างตัวประเสริฐไปสู่ท่าอาบนํ้า เห็นพระศาสดากำลังเสด็จเข้าไป บิณฑบาตที่ระหว่างประตู อยู่บนคอช้างตัวประเสริฐนั่นเอง ผงกศีรษะ ถวายบังคมแล้ว.

พระศาสดาทรงทำการแย้ม พระอานนท์ทูลถามว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแล ? เป็นเหตุให้ทรงกระทำการแย้มให้ปรากฏ" เมื่อจะตรัสบอกเหตุแห่งการแย้ม จึงตรัสว่า "อานนท์ เธอจงดูสันตติมหาอำมาตย์, ในวันนี้เอง เขาทั้งประดับด้วยอาภรณ์ทุกอย่างเทียว มาสู่สำนักของเรา จักบรรลुพระอรหัตในเวลาจบคาถาอันประกอบด้วยบท ๔ แล้ว นั่งบนอากาศ ชั่ว ๗ ลำตาล จักปรินิพพาน."

มหาชนได้ฟังพระดำรัสของพระศาสดา ผู้กำลังตรัสกับพระเถระอยู่

คน ๒ พวกมีความคิดต่างกัน

บรรดามหาชนเหล่านั้น พวกมิจฉาทิฎฐิ คิดว่า "ท่านทั้งหลาย จงดูกริยาของพระสมณโคดม, พระสมณโคดมนี้ ย่อมพูดสักแต่ปากเท่านั้น ได้ยินว่า ในวันนี้ สันตติมหาอำมาตย์นั้น มีนเมาสุราอย่างนั้น แต่งตัวอยู่ตามปกติ ฟังธรรมในสำนักของพระสมณโคดมนี้แล้ว จักปรินิพพาน, ในวันนี้ พวกเราจักจับผิดพระสมณโคดมนี้ด้วยมุสาวาท."

พวกสัมมาทิฎฐิ คิดกันว่า "น้าอัศจรรย์ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีอานุภาพมาก, ในวันนี้เราทั้งหลาย จักได้ดูการเอียงกรายของพระพุทธเจ้า และการเอียงกรายของสันตติมหาอำมาตย์."

ส่วนสันตติมหาอำมาตย์ เล่นน้ำตลอดวันที่ทำอาบน้ำแล้ว ไปสู่อุทยาน นั่งที่พ่นโรงค่อม.

หญิงพื่อนเป็นลมตาย

ฝ่ายหญิงนั้น ลงไปในท่ามกลางที่เดินรำ เริ่มจะแสดงการพื่อนและการขับ, เมื่อนางแสดงการพื่อนการขับอยู่ในวันนั้น ลมมิพิษเพียงดั่งศัสตราเกิดขึ้นแล้วในภายในท้อง ได้ตัดเนื้อหทัยแล้ว เพราะความที่นางเป็นผู้มีอาหารน้อยถึง ๗ วัน เพื่อแสดงความอ่อนแอแห่งสรีระ. ในที่ทันใดนั่นเอง นางมีปากกล้าและตาเหลือก ได้กระทำกาละแล้ว.

โศกเพราะภรรยาตาย

สันตติมหาอำมาตย์ กล่าวว่า "ท่านทั้งหลาย จงตรวจดูนางนั้น" ในขณะที่กล่าวคำอันชนทั้งหลายกล่าวว่า "หญิงนั้นดับแล้ว นาย" ดังนี้ ถูกความโศกอย่างแรงกล้าครอบงำแล้ว. ในขณะนั้นเอง สุราที่เธอดื่ม

ตลอด ๗ วัน ได้ถึงความเสื่อมหายแล้ว ประหนึ่งหยาดน้ำในกระเบื้องที่ร้อนระอุนั้น. เธอคิดว่า " คนอื่น เว้นพระตถาคตเสีย จักไม่อาจเพื่อจะยังความโศกของเราให้ดับได้ " มีพลกายแหวดล้อมแล้ว ไปสู่สำนักของพระศาสดาในเวลาเย็น ถวายบังคมแล้ว กราบทูลอย่างนั้นว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความโศกเห็นปานนี้เกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์, ข้าพระองค์มาแล้ว ก็ด้วยหมายว่า 'พระองค์จักอาจเพื่อจะดับความโศก ของข้าพระองค์นั้นได้.' ขอพระองค์จงทรงเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์เถิด. "

พระศาสดาระงับความโศกของบุคคลได้

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะเธอว่า " ท่านมาสู่สำนักของผู้สามารถ เพื่อดับความโศกได้แน่นอน, อันที่จริง น้ำตาที่ไหลออกของท่านผู้ร้องไห้ ในเวลาที่หญิงนี้ตาย ด้วยเหตุนี้แน่แล มากกว่าน้ำของมหาสมุทรทั้ง ๔ " ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

" กิเลสเครื่องกังวลใด มีอยู่ในกาลก่อน เธอจง
ยังกิเลสเครื่องกังวลนั้น ให้เหือดแห้งไป กิเลสเครื่อง
กังวล จงอย่ามีแก่เธอในภายหลัง, ถ้าเธอจักไม่ยึด
ถือขันธุ์ ในท่ามกลาง จักเป็นผู้สงบระงับเที่ยว
ไป. "

ในกาลจบพระคาถา สันตติมหาอำมาตย์ บรรลุพระอรหัตแล้ว พิจารณาอายุสังขารของตน ทราบความเป็นไปไม่ได้แห่งอายุสังขารนั้นแล้ว จึงกราบทูลพระศาสดาว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงทรงอนุญาตการปรินิพพานแก่ข้าพระองค์เถิด. "

พระศาสดาแม่ทรวงทราบกรรมที่เธอทำแล้ว ก็ทรงกำหนดว่า "พวก
มิจนาทิภูฏีประชุมกัน เพื่อข่มจี (เรา) ด้วยมุสาวาท จักไม่ได้โอกาส.
พวกสัมมาทิภูฏี ประชุมกัน ด้วยหมายว่า 'พวกเราจักดูการเยื้องกราย
ของพระพุทธเจ้า และการเยื้องกรายของสันตติมหาอำมาตย์' ฟังกรรม
ที่สันตติมหาอำมาตย์นี้ทำแล้ว จักทำความเอื้อเฟื้อในบุญทั้งหลาย " ดังนี้
แล้ว จึงตรัสว่า " ถ้ากระนั้น เธอจงบอกกรรมที่เธอทำแล้วแก่เรา,
ก็เมื่อจะบอก จงอย่ายืนบนภาคพื้นบอก จงยืนบนอากาศชั่ว ๗ ลำตาล
แล้วจึงบอก. "

แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ในอากาศ

สันตติมหาอำมาตย์นั้น ทูลรับว่า " คีละ พระเจ้าข้า " ดังนี้แล้ว
จึงถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ขึ้นไปสู่อากาศชั่วลำตาลหนึ่ง ลงมาถวาย
บังคมพระศาสดาอีก ขึ้นไปนั่งโดยบัลลังก์บนอากาศ ๗ ชั่ว ลำตาลตาม
ลำดับแล้ว ทูลว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์ทรงสดับ นุรพกรรม
ของข้าพระองค์ " (ดังต่อไปนี้):-

นุรพกรรมของสันตติมหาอำมาตย์

ในกาลปีที่ ๕๑ แต่กาลปีนี้ ครั้งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าวิปัสสี
ข้าพระองค์บังเกิดในตระกูล ๆ หนึ่ง ในพันธุมดินคร คิดแล้วว่า 'อะไร
หนอแล ? เป็นกรรมที่ไม่ทำการตัดรอนหรือบีบคั้น ซึ่งชนเหล่าอื่น '
ดังนี้แล้ว เมื่อใคร่ครวญอยู่ จึงเห็นกรรมคือการป่าวร้องในบุญทั้ง-
หลาย จำเดิมแต่กาลนั้น ทำกรรมนั้นอยู่ ชักชวนมหาชนเที่ยวป่าวร้อง
อยู่ว่า 'พวกท่าน จงทำบุญทั้งหลาย, จงสมาทานอุโบสถ ในวันอุโบสถ

ทั้งหลาย. จงถวายทาน, จงฟังธรรม, เชื่อว่า รัตนะอย่างอื่นเช่นกับ
พุทธรัตนะเป็นต้นไม่มี. พวกท่านจงทำสักการะรัตนะทั้ง ๓ เกิด. "

ผลของการชักชวนมหาชนบำเพ็ญการกุศล

พระราชารู้ใหญ่ทรงพระนามว่าพันธุมะ เป็นพระพุทธรูปศา ทรง
สดับเสียงของข้าพระองค์นั้น รับสั่งให้เรียกข้าพระองค์มาเฝ้าแล้ว ตรัสถาม
ว่า 'พ่อ เจ้าเที่ยวทำอะไร?' เมื่อข้าพระองค์ทูลว่า 'ข้าแต่สมมติเทพ
ข้าพระองค์เที่ยวประกาศคุณรัตนะทั้ง ๓ ชักชวนมหาชนในการบุญทั้ง-
หลาย.' จึงตรัสถามว่า 'เจ้านั่งบนอะไรเที่ยวไป?' เมื่อข้าพระองค์
ทูลว่า 'ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์เดินไป' จึงตรัสว่า 'พ่อ เจ้าไม่
ควรเพื่อเที่ยวไปอย่างนั้น, จงประดับพวงดอกไม้แล้ว นั่งบนหลังม้า
เที่ยวไปเถิด' ดังนี้แล้ว ก็พระราชทานพวงดอกไม้ เช่นกับพวงแก้วมุกดา
ทั้งได้พระราชทานม้าที่ฝึกแล้วแก่ข้าพระองค์.

ต่อมา พระราชารับสั่งให้ข้าพระองค์ ผู้กำลังเที่ยวประกาศอยู่อย่าง
นั้นนั่นแล ด้วยเครื่องบริหารที่พระราชทาน มาเฝ้า แล้วตรัสถาม
อีกว่า 'พ่อ เจ้าเที่ยวทำอะไร?' เมื่อข้าพระองค์ทูลว่า 'ข้าแต่สมมติเทพ
ข้าพระองค์ทำกรรมอย่างนั้นนั่นแล' จึงตรัสว่า 'พ่อ แม้ม้าก็ไม่สมควร
แก่เจ้า. เจ้าจงนั่งบนรถนี้เที่ยวไปเถิด' แล้วได้พระราชทานรถที่เทียม
ด้วยม้าสินธพ ๔. แม้ในครั้งที่ ๓ พระราชาทรงสดับเสียงของข้าพระองค์
แล้ว รับสั่งให้หา ตรัสถามว่า 'พ่อ เจ้าเที่ยวทำอะไร?' เมื่อข้าพระองค์
ทูลว่า 'ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ทำกรรมนั้นนั่นแล' จึงตรัสว่า 'แน่พ่อ
แม้อรถก็ไม่สมควรแก่เจ้า' แล้วพระราชทานโกศเป็นอันมาก และเครื่อง

ระดับใหญ่ ทั้งได้พระราชทานช้างเชือกหนึ่งแก่ข้าพระองค์. ข้าพระองค์
นั้น ประดับด้วยอาภรณ์ทุกอย่าง นั่งบนคอช้าง ได้ทำกรรมของผู้
ป่าร้องธรรมสิ้นแปดหมื่นปี กลิ่นจันทน์ฟุ้งออกจากกายของข้าพระองค์
นั้น กลิ่นอุบลฟุ้งออกจากปาก ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้; นี่เป็นกรรมที่
ข้าพระองค์ทำแล้ว. "

การปรินิพพานของสันตติมหาอำมาตย์

สันตติมหาอำมาตย์นั้น ครั้นทูลบุรพกรรมของตนอย่างนั้นแล้ว
นั่งบนอากาศเที่ยว เข้าเตโชธาตุ ปรินิพพานแล้ว. เปลวไฟเกิดขึ้นในสรีระ
ใหม่เนื้อและโลหิตแล้ว. ธาตุทั้งหลายจุจดอกมะลิเหลืออยู่แล้ว.

พระศาสดา ทรงคลี่ผ้าขาว. ธาตุทั้งหลายก็ตกลงบนผ้าขาวนั้น.
พระศาสดา ทรงบรรจุธาตุเหล่านั้นแล้ว รับสั่งให้สร้างสถูปไว้ที่ทางใหญ่
& แพร่ง ด้วยทรงประสงค์ว่า " มหาชนไหว้แล้ว จักเป็นผู้มีส่วน
แห่งบุญ. "

สันตติมหาอำมาตย์ควรเรียกว่าสมณะหรือพราหมณ์

พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า " ผู้มีอายุ สันตติมหาอำมาตย์
บรรลุประอรหัตในเวลาจบพระกาลา ๆ เดียว ยังประดับประดาอยู่นั้น
แหละ นั่งบนอากาศปรินิพพานแล้ว. การเรียกเธอว่า 'สมณะ' ควร
หรือหนอแล ? หรือเรียกเธอว่า 'พราหมณ์' จึงจะควร. "

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอ
นั่งประชุมกันด้วยถาอะไรหนอ ? เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลว่า ' พวก
ข้าพระองค์ นั่งประชุมกันด้วยถาชื่อนี้ " จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย

กาเรียกบุตรของเราแม้ว่า 'สมณะ' ก็ควร. เรียกว่า 'พราหมณ์'
ก็ควรเหมือนกัน " ดังนี้ เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม จึงตรัส
พระคาถานี้ว่า

๕. อลงกโต เจปิ สมนํ จเรยฺย*

สนฺโต ทนฺโต นียโต พุรหฺมจารี

สพฺเพสุ ภูเตสุ นิชาย ทณฺทำ

โส พุราหฺมโณ โส สมโณ ส ภิกฺขุ.

" แม้ถ้าบุคคลประดับแล้ว ฟังประพฤติสม่าเสมอ
เป็นผู้สงบ ฝึกแล้ว เทียงธรรม มีปกติประพฤติ
ประเสริฐ วางเสียซึ่งอาชญาในสัตว์ทุกจำพวก,
บุคคลนั้น เป็นพราหมณ์ เป็นสมณะ เป็นภิกษุ. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อลงกโต ได้แก้ ประดับด้วยผ้าและ
อาภรณ์. บัณฑิตฟังทราบความแห่งพระคาถานั้นว่า " แม้หากว่าบุคคล
ประดับด้วยเครื่องอลังการมีผ้าเป็นต้น ฟังประพฤติสม่าเสมอ ด้วยกาย
เป็นต้น. ชื่อว่าเป็นผู้สงบ เพราะความสงบระงับแห่งราคะเป็นต้น, ชื่อว่า
เป็นผู้ฝึก เพราะฝึกอินทรีย์, ชื่อว่าเป็นผู้เทียง เพราะเทียงในมรรคทั้ง ๘.
ชื่อว่าพหฺมจารี เพราะประพฤติประเสริฐ, ชื่อว่าวางอาชญาในสัตว์ทุก
จำพวก เพราะความเป็นผู้วางเสียซึ่งอาชญาทางกายเป็นต้นแล้ว. ผู้นั้น
คือผู้เห็นปานนั้น อันบุคคลควรเรียกว่า 'พราหมณ์' เพราะความเป็นผู้
มีบาปอันลอยแล้ว ก็ได้, ว่า 'สมณะ' เพราะความเป็นผู้มีบาปอันสงบ

๑. อรรถกถาเป็น สมณฺจเรยฺย.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 120

แล้ว ก็ได้, ว่า 'ภิกษุ' เพราะความเป็นผู้มีกิเลสอันทำลายแล้ว ก็ได้
โดยแท้."

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลुरुยผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องสันตติมหาอำมาตย์ จบ

๑๐. เรื่องพระปิไลติกเถระ [๑๑๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระปิไลติกเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "หิรินิโส ปุริโธ ปุริโส" เป็นต้น.

พระอานนทจัดการให้ปิไลติกะบวช

ความพิศดารว่า ในวันหนึ่ง พระอานนทเถระเห็นทารกคนหนึ่ง นุ่งผ้าท่อนเก่า ถือกระเบื้องเที่ยวขทานอยู่ จึงพูดว่า "เจ้าบวชเสียจะไม่ใช่ยิ่งกว่าการเที่ยวไปอย่างนี้เป็นอยู่หรือ?" เมื่อเขาตอบว่า "ใครจักให้ผมบวชเล่า? ขอรับ" จึงกล่าวรับรองว่า "ฉันจะให้บวช" แล้วพาเขาไปยังวิหารให้อาบน้ำด้วยมือของตน ให้กรรมฐานแล้วก็ให้บวช.

ก็พระอานนทเถระนั้น คลีท่อนผ้าเก่าที่ทารกนั้นนุ่งแล้ว ตรวจสอบดูไม่เห็นส่วนอะไร ๆ พอใช้สอยได้ แม้สักว่าทำเป็นผ้าสำหรับกรองน้ำ จึงเอาพาดไว้ที่กิ่งไม้กิ่งหนึ่งกับกระเบื้อง.

พระปิไลติกะอยากสึก

เขาได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว บริโภคลาภและสักการะอันเกิดขึ้นเพื่อพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย นุ่งห่มจีวรที่มีค่ามากเที่ยวไปอยู่ เป็นผู้มีสิริระอ้วนกระสันขึ้นแล้ว คิดว่า "ประโยชน์อะไรของเราด้วยการนุ่ง (ห่ม) จีวรอันชนให้ด้วยศรัทธาเที่ยวไป, เราจะนุ่งผ้าเก่าของตัวนี้แหละ" ดังนี้แล้ว ก็ไปสู่นั้นแล้ว จังผ้าเก่าทำผ้านั้นให้เป็นอารมณ์ แล้วจึงโอวาทตนด้วยตนเองว่า "เจ้าผู้ไม่มีหิริ หมดยางอาย เจ้ายังปรารถนาเพื่อจะละ

ฐานะคือการนุ่งห่มผ้าทั้งหลายเห็นปานนั้น (กลับไป) นุ่งผ้าท่อนเก่านี้ มีมือถือกระเบื้องที่ยาวของท่าน (อีกหรือ)".

ก็เมื่อท่านโอวาท (ตน) อยู่那儿 แหละจิตผ่องใสแล้ว. ท่านเก็บผ้าเก่าผืนนั้นไว้ที่เดิมนั้นแล้ว กลับไปยังวิหารตามเดิม. โดยกาลล่วงไป ๒-๓ วัน ท่านกระสันขึ้นอีก ไปกล่าวอย่างนั้นแหละ แล้วก็กลับ. ถึงกระสันขึ้นอีก ก็ไปกล่าวอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วด้วยประการฉะนี้.

พระปิโสดิกเถระบรรลुพระอรหัต

ภิกษุทั้งหลาย เห็นท่านเที่ยวไป ๆ มา ๆ อยู่อย่างนั้น จึงถามว่า "ผู้มีอายุ ท่านจะไปไหน ?"

ท่านบอกว่า "ผู้มีอายุ ผมจะไปสำนักอาจารย์" ดังนี้แล้ว ก็ทำผ้าท่อนเก่าของคนนั้น แหละให้เป็นอารมณ์ โดยทำนองนั้นนั่นเองห้ามตนได้ โดย ๒-๓ วัน เท่านั้น ก็บรรลुพระอรหัตผล.

ภิกษุทั้งหลาย กล่าว "ผู้มีอายุ บัดนี้ ท่านไม่ไปสำนักอาจารย์หรือ ? ทางนี้เป็นทางเที่ยวไปของท่านมิใช่หรือ ?"

คนหมดเครื่องข้อมไม่ต้องไป ๆ มา ๆ

ท่านตอบว่า "ผู้มีอายุ เมื่อความเกี่ยวข้องกับอาจารย์มีอยู่ผมจึงไป แต่บัดนี้ ผมตัดความเกี่ยวข้องได้แล้ว, เพราะฉะนั้น ผมจึงไม่ไปสำนักอาจารย์."

พวกภิกษุกราบทุกเรื่องราวแต่พระตถาคตว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระปิโสดิกเถระอวดอ้างพระอรหัตผล.

๑. อีกนัยหนึ่ง แปลว่า " กิจของท่านผู้โอวาท (ตน) อยู่那儿แล ผ่องใสแล้ว"ก็ได้.

พระศาสดา. เธอกล่าวอย่างไรเล่า? ภิกษุทั้งหลาย.

พวกภิกษุ. เธอกล่าวคำชื่อนี้ พระเจ้าข้า.

พระศาสดาทรงสดับคำนั้นแล้วตรัสว่า " ถูกละ ภิกษุทั้งหลาย, บุตร
ของเรา เมื่อความเกี่ยวข้องมีอยู่ จึงไปสำนักอาจารย์. แต่บัดนี้ ความ
เกี่ยวข้องเธอตัดได้แล้ว. เธอห้ามตนด้วยตนเอง บรรลุพระอรหัตแล้ว. "
ดังนี้แล้ว ได้ทรงภายิตพระคาถาเหล่านี้ว่า

๑๐. หิรินิเสธ ปุริโส โภจิ โลกสมิ วิชชติ

โย นิหุํ อปโพะเชติ อสุโส ภโหโร กสามิว

อสุโส ยถา ภโหโร กสานิวิญฺโจ

อาตาปีโน ลัมเวคิโน ภวาถ

สทุชชาย สีเลน จ วีริเยน จ

สมาธิना ธมฺมวินิจฺจนเยน จ

สมฺปนฺนวิชฺชาจรณา ปติสฺสตา

ปหสฺสถ ทฺวขฺมิตํ อนปฺป.

" บุรุษผู้ข้ามอกุศลวิตกด้วยหิริได้ น้อยคนจะมี
ในโลก, บุคคลใดกำจัดความหลับ ตื่นอยู่ เหมือน
ม้าดีหลบแส้ไม่ให้ถูกตน, บุคคลนั้นหาได้ยาก. ท่าน
ทั้งหลายจงมีความเพียร มีความสลัดใจ เหมือนม้าดี
ถูกเขาตีด้วยแส้แล้ว (มีความบากบั่น) ฉะนั้น.
ท่านทั้งหลายเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา สีล วิริยะ
สมาธิ และ ด้วยคุณเครื่องวินิจัยธรรม มีวิชาและ

จรณะถึงพร้อม มีสติมั่นคง จักละทุกข์อันมีประมาณ
ไม่น้อยนี้ได้."

แก้อรธ

คนผู้ชื่อว่า หิรินิเสธบุคคล ในพระกาลานั้น ก็เพราะอรธว่า
ห้ามอกุศลวิตกอันเกิดในภายในด้วยความละเอียดได้.

สองบทว่า โภจิ โลกสุมี ความว่า บุคคลเห็นปานนั้น หาได้ยาก
จึงชื่อว่า น้อยคนนักจะมีในโลก.

สองบทว่า โย นิทฺทํ ความว่า บุคคลใดไม่ประมาทแล้ว ทำสมณ-
ธรรมอยู่ คอยจับไล่ความหลับที่เกิดขึ้นแล้วแก้ตน ตื่นอยู่ เพราะฉะนั้น
บุคคลนั้นจึงชื่อว่า กำจัดความหลับให้ตื่นอยู่.

บทว่า กสฺสามิว เป็นต้น ความว่า บุคคลใดกำจัดความหลับ ตื่นอยู่
เหมือนม้าดีคอยหลบแสอันจะตกลงที่ตน คือไม่ให้ตกลงที่ตนได้ฉะนั้น.
บุคคลนั้นหาได้ยาก.

ในคาถาที่ ๒ มีเนื้อความ संबเพตังตอไปนี้:-

" ภิกษุทั้งหลาย แม้เธอทั้งหลาย จงเป็นผู้มีความเพียร มีความ
สลดใจ เหมือนม้าดีอาศัยความประมาท ถูกเขาฟาดด้วยแสแล้ว รู้สึก
ตัวว่า 'ชื่อแม่ตัวเรา ถูกเขาหวดด้วยแสแล้ว' ในกาลต่อมา ย่อมทำ
ความเพียรฉะนั้น. เธอทั้งหลายเป็นผู้เช่นนั้นแล้ว ประกอบด้วยศรัทธา
๒ อย่าง ที่เป็นโลกียะและโลกุตระ ด้วยปาริสุทธิศีล ๔ ด้วยความเพียร
เป็นไปทางกายและเป็นไปทางจิต ด้วยสมาธิสัมปยุตด้วยสมาบัติ ๘ และ
ด้วยคุณเครื่องวินิจฉัยธรรม มีอันรู้เหตุและมีไช้เหตุเป็นลักษณะ, ชื่อว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 125

วิชาและจรณะถึงพร้อม เพราะความถึงพร้อมแห่งวิชา ๓ หรือวิชา ๘ และจรณะ ๑๕, เชื่อว่าเป็นผู้มีสติมั่นคง เพราะความเป็นผู้มีสติตั้งมั่นแล้ว จักละทุกข์ในวิญญูะอันมีประมาณไม่น้อยนี้ได้."

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิพพานทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระปิโณทิกเถระ จบ.

๑๑. เรื่องสุขสามเณร [๑๑๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภสุขสามเณร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อุกกั หิ นยนฺติ เนตฺติกา " เป็นต้น.

เรื่องคันธเศรษฐี

ความพิสดารว่า ในอดีตกาล มีบุตรของเศรษฐีชาวเมืองพาราณสี คนหนึ่งชื่อว่า คันธกุมาร เมื่อบิดาของเธอถึงแก่กรรมแล้ว พระราชา รับสั่งให้หาเธอมาเฝ้า ทรงปลอบโยนแล้ว ได้พระราชทานตำแหน่งเศรษฐี แก่เธอแล้วแล ด้วยสักการะเป็นอันมาก. จำเดิมแต่กาลนั้นมา คันธกุมารนั้นก็ไต่ปรากฏนามว่า " คันธเศรษฐี " ครั้งนั้น ผู้รักษาเรือนคลังของเศรษฐี นั้น ได้เปิดประตูห้องสำหรับเก็บทรัพย์ ขนออกมาแล้ว ชี้แจงว่า " นาย ทรัพย์นี้ของบิดาท่าน มีประมาณเท่านี้. ของบุตรพुरुขมิปู้เป็นต้น มี จำนวนเท่านี้." เศรษฐีนั้นแลดูกองทรัพย์แล้ว พูกว่า " ก็ทำไม บุรพบุรุษ เหล่านี้ จงมิได้ถือเอาทรัพย์นี้ไปด้วย ? " ผู้รักษาเรือนคลังตอบว่า " นาย ชื่อว่าผู้ที่จะถือเอาทรัพย์นี้ไปด้วยไม่มี. แท้จริง สัตว์ทั้งหลายพาเอา แต่กุศลอกุศลที่ตนได้ทำไว้เท่านั้นไป "

เศรษฐีจ่ายทรัพย์สร้างสิ่งต่าง ๆ

เศรษฐีนั้นคิดว่า " บุรพบุรุษเหล่านั้น พวกมันสั่งสมทรัพย์ไว้แล้ว ก็ละทิ้งไปเสีย เพราะความที่ตนเป็นคนโง่. ส่วนเราจักถือเอาทรัพย์นั้น ไปด้วย." ก็คันธเศรษฐีเมื่อคิดอยู่อย่างนั้น มิได้คิดว่า " เราจักให้ทาน, หรือจักทำการบูชา. " คิดแต่ว่า " เราจักบริโภครทรัพย์นี้ให้หมดแล้วจึงไป. "

เศรษฐีนั้นได้สละทรัพย์แสนหนึ่ง ให้ทำซุ้มที่อาบน้ำ อันแล้วด้วย
แก้วผลึก, จ่ายทรัพย์แสนหนึ่ง ให้ทำกระดานสำหรับอาบน้ำ อันแล้วด้วย
แก้วผลึกเหมือนกัน, จ่ายทรัพย์แสนหนึ่ง ให้ทำบัลลังก์สำหรับนั่ง. จ่าย
ทรัพย์แสนหนึ่ง ให้ทำถาดสำหรับใส่โภชนะ, จ่ายทรัพย์อีกแสนหนึ่ง ให้
ทำมณฑปในที่บริโภค, จ่ายทรัพย์แสนหนึ่ง ให้ทำเตียงรองถาดโภชนะ,
ให้สร้างสิหบัญชรไว้ในเรือนด้วยทรัพย์แสนหนึ่งเหมือนกัน, จ่ายทรัพย์
พันหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่อาหารเช้าของตน. จ่ายทรัพย์อีกพันหนึ่ง แม้
เพื่อประโยชน์แก่อาหารเย็น. แต่ในวันเพ็ญ ได้ตั้งจ่ายทรัพย์แสนหนึ่ง
เพื่อประโยชน์แก่โภชนะ, ในวันบริโภคภักตนั้น ท่านเศรษฐีได้สละทรัพย์
แสนหนึ่ง ตกแต่งพระนคร ใช้คนเที่ยวตักลองประกาศว่า " ได้ยินว่า
มหาชนจงดูท่าทางแห่งการบริโภคภักตของคันธเศรษฐี. " มหาชนได้ผูก
เตียงซ้อนเตียงประชุมกัน.

ฝ่ายคันธเศรษฐีนั้นนั่งบนแผ่นกระดานอันมีค่าแสนหนึ่ง ในซุ้ม
อาบน้ำอันมีค่าแสนหนึ่ง อาบน้ำด้วยหม้อน้ำหอม๑๖ หม้อ เปิดสิหบัญชร
นั้นแล้ว นั่งบนบัลลังก์นั้น กาลนั้น พวกคนใช้วางถาดนั้นไว้บนเตียงรอง
นั้นแล้ว คดโภชนะอันมีค่าแสนหนึ่งเพื่อเศรษฐีนั้น. ท่านเศรษฐีอัน
หญิงนักฟ้อนแวดล้อมแล้ว บริโภคโภชนะนั้นอยู่ด้วยสมบัติเห็นปานนี้.

คนบ้านนอกกระหายในภัตของเศรษฐี

โดยสมัยอื่น คนบ้านนอกผู้หนึ่งบรรทุกพินเป็นต้น ใส่ในยาน
ย่อม ๆ เพื่อต้องการแลกเปลี่ยนเสบียงอาหารสำหรับตน ไปถึงพระนคร
แล้ว ก็พักอยู่ในเรือนของสหาย. ก็กาลนั้นเป็นวันเพ็ญ. ชนทั้งหลาย
เที่ยวตักลองประกาศในพระนครว่า " มหาชนจงดูท่าทางบริโภคของท่าน

คันธเศรษฐี." ครั้งนั้น สหายจึงกล่าวกะชาวบ้านนอกนั้นว่า " เพื่อนเอ๋ย ทำทางบริโภคภัตของคันธเศรษฐี เพื่อนเคยเห็นหรือ ? "

ชาวบ้านนอก. ไม่เคยเห็นเลย เพื่อน.

สหายชาวเมือง. ถ้ากระนั้นมาเถิดเพื่อน เราจักไปด้วยกัน, กลองนี้ เทียวไปทั่วพระนคร เราจักดูสมบัติใหญ่.

สหายชาวเมืองได้พาสหายชาวบ้านนอกไปแล้ว. แม้มหาชนก็ได้พากันขึ้นเตียงซ้อนเตียงอยู่. สหายชาวบ้านนอก พอได้สูดกลิ่นภัต ก็พูดกับสหายชาวเมืองว่า " กันเกิดกระหายในก้อนภัตในถาดนั้นแล้วละ. "

สหายชาวเมือง. อย่าปรารถนาก้อนภัตนั้นเลยเพื่อน เราไม่อาจจะได้ดอก.

ชาวบ้านนอก. เพื่อนเอ๋ย เมื่อไม่ได้ ก็จักไม่เป็นอยู่ (ต่อไปละ).

สหายชาวเมืองนั้น เมื่อไม่อาจห้ามสหายชาวบ้านนอกนั้นไว้ได้ ยืนอยู่ที่ท้ายบริษัท เปล่งเสียงดัง ๓ ครั้งว่า " นายฉันไหว้ท่าน " เมื่อคันธเศรษฐีถามว่า " นั่นใคร ? " จึงตอบว่า " ผมครับ นาย. "

เศรษฐี. นี่เหตุอะไรกัน.

สหายชาวเมือง. คนบ้านนอกผู้หนึ่งนี้ เกิดกระหายในก้อนภัตในถาดของท่าน, ขอบท่านกรุณาให้ก้อนภัตก้อนหนึ่งเถิด.

เศรษฐี. ไม่อาจจะได้ดอก.

สหายชาวเมือง. คำของเศรษฐี เพื่อนได้ยินไหม เพื่อน.

ชาวบ้านนอก. กันได้ยินแล้วเพื่อน เออ ก็กันเมื่อได้ จักเป็นอยู่เมื่อกันไม่ได้ ความตายจักมี.

สหยาขวเมืองร้องอีกว่า " นาย ได้ย่นว่า ซายคนนี เมื่อไม่ได้จ้กตาย. ซอท่านจงให้ชีวิตแก่เขาเถิด.

คันธเศรษฐี. ท่านผู้เจริญ ซื่อว่าก่อนกัถนี ย่อมถึงคำร้อยหนึ่งก็มี สองร้อยก็มี, ผู้ใดๆยอมซอ. เมื่อให้แก่ผู้นั้น ๆ ฉันจ้กบริโภกอะไร เล่า ?

สหยาขวเมือง. นาย ซายคนนี เมื่อไม่ได้จ้กตาย, ซอท่านจงให้ชีวิตแก่เขาเถิด.

คันธเศรษฐี. เขาไม่อาจได้เปเล่า ๆ ก็ถ้าเขาเมื่อไม่ได้จ้กไม่เป็นอยู่ ไชรี ซายน้นจงทำการรับจ้างในเรือนของน้น ๓ ปี, ฉันจ้กให้ถาดกัถแก่เขาถาดหนึ่ง.

ซาวซนบทยอมทำการรับจ้างในบ้านเศรษฐี

ซาวบ้านนอพงค่านันแล้ว จึงพูดกะสหยาว่า " อย่างนั้น เอาละเพื่อน " ค้งนีแล้ว ได้ละบุตรและภรรยา เข้าไปสู่เรือนของเศรษฐี ด้วยหมายใจว่า " จ้กทำการรับจ้างตลอด ๓ ปี. เพื่อประโยชน์แก่ถาดกัถถาดหนึ่ง. " เขาเมื่อทำการรับจ้าง ได้ทำกิจทุกอย่างโดยเรียบร้อย. การงานที่ควรทำในบ้าน ในป่า ในกลางวัน กลางคืน ได้ปรากฏว่า เขาทำเสร็จเรียบร้อย. เมื่อมหาซนเรียกเขาว่า " นายกัถตถกติกะ " ค่านันได้ปรากฏไปทั่วพระนคร.

กาลต่อมา เมื่อวัน (รับจ้าง) ของนายกัถตถกติกะครบบริบูรณ์แล้ว. ผู้จัดการกัถเรียนว่า " นาย วัน (รับจ้าง) ของนายกัถตถกติกะครบบริบูรณ์แล้ว เขาทำการรับจ้างอยู่ตลอด ๓ ปี ทำกรรมยากที่คนอื่นจะทำได้แล้ว, การงานแม้สักอย่างหนึ่ง ก็ไม่เคยเสียหาย. " คร้งนั้น ท่านเศรษฐี ได้ตั้ง

จ่ายทรัพย์ ๓ พันแก่ผู้จัดการภตนั้น คือสองพัน เพื่อประโยชน์แก่อาหาร
เย็นและอาหารเช้าของตน, พันหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่อาหารเช้าของนาย
ภตตติกะนั้น แล้วตั้งคนใช้ว่า "วันนี้ พวกเจ้าจงทำการบริหารที่พึงทำ
แก่เรา แก่นายภตตติกะนั้นเถิด." ก็แลครั้นตั้งแล้ว จึงสั่งแม่กะชนที่
เหลือ เว้นภรรยาเป็นที่รักษานามว่าจินตมณีนคนเดียว ว่า "วันนี้ พวกเจ้า
จงแวดล้อมนายภตตติกะนั้นเถิด." ดังนี้แล้ว ก็มอบสมบัติทั้งหมดให้แก่
นายภตตติกะนั้น.

นายภตตติกะเตรียมบริโภคน้ำ

นายภตตติกะ นั่งบนแผ่นกระดานนั้นในช้อนนั้นนั้นแล อาบ
น้ำด้วยสำหรับอาบของเศรษฐี นุ่งผ้าสาฎกสำหรับนุ่งของเศรษฐีนั้น
แหละ แล้วนั่งบนบัลลังก์ของเศรษฐีนั้นเหมือนกัน. แม้ท่านเศรษฐีก็ใช้
ให้คนเอากลองเที่ยวตีประกาศไปในพระนครว่า "นายภตตติกะทำการ
รับจ้างตลอด ๓ ปีในเรือนของคันธเศรษฐี ได้ถาดภตตติกะหนึ่ง, ขอชน
ทั้งหลายจงคุณสมบัติแห่งการบริโภคน้ำของเขา. มหาชนได้ขึ้นเตียงซ้อนเตียง
คูอยู่. ที่ๆชายชาวบ้านนอกคูแล้ว าก็ได้ถึงอาการห้วนไหว. พวก
นักพ่อนได้ยืมล้อมนายภตตติกะนั้น. พวกคนใช้ยกถาดภตตติกะหนึ่ง ตั้ง
ไว้ข้างหน้าของนายภตตติกะนั้นแล้ว.

ครั้งนั้น ในเวลาที่นายภตตติกะนั้นล้างมือ พระปัจเจกพุทธเจ้า
องค์หนึ่งที่ภูเขาคันธมาทน์ ออกจากสมบัติในวันที่ ๗ แล้ว ใคร่ครวญ
อยู่ว่า "วันนี้ เราจักไปเพื่อประโยชน์แก่ภิกขาจารในที่ไหนหนอแล? ก็ได้
เห็นนายภตตติกะแล้ว. ครั้งนั้น ท่านพิจารณาต่อไปอีกว่า "นาย
ภตตติกะนี้ ทำการรับจ้างถึง ๓ ปี จึงได้ถาดภต. ศรัทธาของเขามี

หรือไม่มีหนอ ? ใคร่ครวญไปก็ทราบได้ว่า " ศรัทธาของเขามีอยู่ " คิดไป
อีกว่า " คนบางพวก ถึงมีศรัทธา ก็ไม่อาจเพื่อทำการสงเคราะห์ได้.
นายภคตตติกะนี้ จักอาจหรือไม่หนอ เพื่อจะทำการสงเคราะห์เรา ? "
ก็รู้ว่า " นายภคตตติกะ จักอาจทีเดียว ทั้งจักได้มหาสมบัติเพราะอาศัย
เหตุคือการสงเคราะห์แก่เราด้วย " ดังนี้แล้ว จึงห่มจีวรถือบาตร เหาะขึ้น
สู่เวหาสไปโดยระหว่างบริษัท แสดงตนยืนอยู่ข้างหน้าแห่งนายภคตตติกะ
นั่นนั่นแล.

นายภคตตติกะถวายภัตแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า

นายภคตตติกะนั้น เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว คิดว่า " เราได้ทำ
การรับจ้างในเรือนคนอื่นถึง ๓ ปี ก็เพื่อประโยชน์แก่ถาดภัตถาดเดียว
เพราะความที่เราไม่ได้ให้ทานในกาลก่อน. บัดนี้ ภัตนี้ของเราพึงรักษา
เราก็เพียงวันหนึ่งคืนหนึ่ง, ก็ถ้าเราจักถวายภัตนั้นแก่พระผู้เป็นเจ้า ภัต
จักรักษาเราไว้มิใช่พันโกฏิกัลป์เดียว เราจักถวายภัตนั้นแก่พระผู้เป็น
เจ้าละ." นายภคตตติกะนั้น ทำการรับจ้างตลอด ๓ ปี ได้ถาดภัตแล้ว
ไม่ทันวางภัตแม้ก้อนเดียวในปาก บรรเทาความอยากได้ ยกถาดภัตขึ้น
เองทีเดียว ไปสู่สำนักของพระปัจเจกพุทธเจ้า ให้ถาดในมือของคนอื่น
แล้ว ไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว เอามือซ้ายจับถาดภัต เอามือขวา
เกลี้ยภัตลงในบาตรของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น. พระปัจเจกพุทธเจ้าได้
เอามือปิดบาตรเสีย ในเวลาที่ภัตยังเหลืออยู่กึ่งหนึ่ง.

ครั้งนั้น นายภคตตติกะนั้นเรียนท่านว่า " ท่านขอรับ ภัตส่วน
เดียวเท่านั้น ผมไม่อาจเพื่อจะแบ่งเป็น ๒ ส่วนได้, ท่านอย่าสงเคราะห์

ผมในโลกนี้เลย. ขอจงทำการสงเคราะห์ในปรโลกเถิด. ผมจักถวายทั้งหมด
ทีเดียว ไม่ให้เหลือ."

ทานที่ถวายไม่เหลือมีผลมาก

จริงอยู่ ทานที่บุคคลถวายไม่เหลือไว้เพื่อตนเองแต่น้อยหนึ่ง ชื่อว่า
ทานไม่มีส่วนเหลือ. ทานนั้นย่อมมีผลมาก. นายภัตตภคิกะนั้น เมื่อทำ
อย่างนั้น จึงได้ถวายหมด ให้อีกแล้ว เรียนว่า "ท่านขอรับ ผมอาศัย
ถาดภตถาดเดียว ต้องทำการรับจ้างในเรือนของคนอื่นถึง ๓ ปี ได้ส่วย
ทุกข์แล้ว. บัดนี้ ขอความสุขจงมีแก่กรรมในที่ที่บังเกิดแล้วเถิด. ขอ
กรรมพึงมีส่วนแห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้วเถิด." พระปัจเจกพุทธเจ้า
กล่าวว่า "ขอจงสมคิด เหมือนแก้วสารพัดนึก ความดำริอันให้ความใคร่
ทุกอย่าง จงบริบูรณ์แก่ท่าน เหมือนพระจันทร์ในวันเพ็ญฉะนั้น" เมื่อ
จะทำอนุโมทนา จึงกล่าวว่า

"สิ่งที่ท่านมุ่งหมายแล้ว จงสำเร็จพลันทีเดียว,

ความดำริทั้งปวง จงเต็มเหมือนพระจันทร์ในวันเพ็ญ.

สิ่งที่ท่านมุ่งหมายแล้ว จงสำเร็จพลันทีเดียว. ความ

ดำริทั้งปวง จงเต็มเหมือนแก้วมณีโชติรส ฉะนั้น "

ดังนี้แล้ว อริยฐานว่า "ขอมหาชนนี้ จงขึ้นเห็นเราจนกระทั่งถึงเขาคันธ-
มาทน์เถิด." ได้ไปสู่ภูเขาคันธมาทน์โดยอากาศแล้ว. ถึงมหาชนก็ได้ขึ้นเห็น
ท่านอยู่นั้นแหละ. พระปัจเจกพุทธเจ้า ไปสู่ภูเขาคันธมาทน์แล้ว ได้แบ่ง
บิณฑบาตนั้นถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ รูป พระปัจเจกพุทธเจ้า
ทุก ๆ รูป ได้รับเอาภัตเพียงพอแก่ตน ๆ แล้ว ใคร ๆ ไม่พึงคิดว่า

" บิณฑบาตเล็กน้อยจะพอเพียงอย่างไร ? " ด้วยว่าอินไตย ๔ อย่าง พระผู้มีพระเจ้าตรัสไว้แล้ว, ในอินไตย ๔ เหล่านั้น นี่ก็เป็นปัจเจกพุทธ-วิสัยแล.

คันธเศรษฐีแบ่งทรัพย์ให้นายภคตภิกขุ

มหาชน เห็นบิณฑบาตที่พระปัจเจกพุทธเจ้าแบ่งถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายอยู่ ก็ได้พากันยังพันแห่งสาธุการให้เป็นไปแล้ว. เสียงสาธุการได้เป็นประหนึ่งเสียงอสณิบาต. คันธเศรษฐีได้ยินเสียงนั้นแล้ว จึงคิดว่า " นายภคตภิกขุเห็นจะไม่สามารถทรงสมบัติเราให้แล้วได้. เพราะเหตุนั้น มหาชนนี้ เมื่อทำการหว่านระเมาะจึงได้ออฉาขึ้น. ท่านเศรษฐีนั้น ส่งคนไปเพื่อทราบเรื่องราวที่เป็นไปแล้ว. คนเหล่านั้น มาแล้วบอกว่า " นายขอรับ ธรรมดาผู้ทรงสมบัติ ย่อมเป็นเห็นปานนี้ " ดังนี้แล้ว จึงบอกเรื่องราวที่เป็นไปแล้วนั้น.

เศรษฐี ฟังเรื่องนั้นแล้ว เป็นผู้มึนระอันปีติมีวรรณะ ๕ ถูกต้องแล้ว จึงกล่าวว่า " น้าอัสจรรย นายภคตภิกขุ นั้น ทำสิ่งที่บุคคลทำได้ โดยยากแล้ว. เราดำรงอยู่ในสมบัติเห็นปานนี้ ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ ยังไม่ได้อาจเพื่อให้สิ่งไรได้ " ดังนี้แล้ว จึงให้เรียกนายภคตภิกขุ นั้น มาแล้ว ถามว่า " ได้ยินว่า เธอทำกรรมชื่อนี้จริงหรือ ? " เมื่อเขาตอบว่า " ขอรับ นาย " จึงกล่าวว่า " เอาเถิด เธอจงถือเอาทรัพย์พันหนึ่งแล้วแบ่งส่วนบุญในทานของเธอให้ฉันบ้าง. " นายภคตภิกขุ นั้น ได้ทำตามนั้นแล้ว. แม้เศรษฐีก็ได้แบ่งครึ่งทรัพย์สมบัติอันเป็นของ ๆ คนทั้งหมด ให้แก่นายภคตภิกขุ นั้น.

สัมปทา ๔ อย่าง

จริงอยู่ ชื่อว่าสัมปทามี ๔ อย่างคือ วัตถุสัมปทา ปัจจัยสัมปทา เจตนาสัมปทา คุณาติเรกสัมปทา. ในสัมปทา ๔ อย่างนั้น พระอรหันต์ หรือพระอนาคามี ควรแก่นิโรธสมาบัติ ผู้เป็นทักษิณียบุคคลล ชื่อวัตถุสัมปทา. การบังเกิดขึ้นแห่งปัจจัยทั้งหลาย โดยธรรมสมาเสมอ ชื่อปัจจัยสัมปทา. ความที่เจตนาใน ๓ กาล คือในกาลก่อนแต่ให้, ในกาลกำลังให้, ในกาลภายหลัง สัมปยุตด้วยญาณ อันกำกับโดยโสมนัส ชื่อเจตนาสัมปทา. ส่วนความที่ทักษิณียบุคคลออกจากสมาบัติ ชื่อว่าคุณาติเรกสัมปทา. ก็สัมปทาทั้ง ๔ อย่างคือ พระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้พิจารณาเป็นทักษิณียบุคคล. ปัจจัยที่เกิดขึ้นแล้ว โดยธรรม โดยความที่ทำการจ้างได้แล้ว. เจตนาบริสุทธิ์ใน ๓ กาล พระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้ออกจากสมาบัติเป็นผู้ยัง โดยคุณ สำเร็จแล้วแก่นายภัตตภทิกะนี้. ด้วยอานุภาพแห่งสัมปทา ๔ นี้ นายภัตตภทิกะ จึงบรรลุมหาสมาบัติในทันตาเห็นทีเดียว. เพราะฉะนั้น นายภัตตภทิกะนั้น จึงได้สมบัติจากสำนักของเศรษฐี.

นายภัตตภทิกะได้เป็นเศรษฐี

ก็ในกาลต่อมาแม้พระราช ทรงแสดงกรรมที่นายภัตตภทิกะนี้ทำแล้ว จึงได้รับสั่งให้เรียกเข้ามาเฝ้า แล้วพระราชทานทรัพย์ให้พันหนึ่ง ทรงรับส่วนบุญ ทรงพอพระทัย พระราชทานโกศเป็นอันมาก แล้วก็ได้พระราชทานตำแหน่งเศรษฐีให้. เขาได้มีชื่อว่า "ภัตตภทิกเศรษฐี" ภัตตภทิกเศรษฐีนั้น เป็นสหทัยกับคันธเศรษฐี กินดื่มร่วมกัน ดำรงอยู่ตลอดอายุแล้ว จุตติจากอภัพนั้นแล้ว ได้บังเกิดในเทวโลก เสวยสมบัติ

อันเป็นทิพย์ ๑ พุทธันดร ในพุทธรูปบาทกาลนี้ ได้ถือปฏิสนธิในตระกูล
อุปัฏฐากของพระสารีบุตรเถระ ในเมืองสาวัตถี.

นายภคตมติกะไปเกิดในเมืองสาวัตถี

ครั้งนั้น มารดาของทารกนั้น ได้ครรภ์บริหารแล้ว โดยล่วงไป
๒-๓ วัน ก็เกิดแพ้ท้องว่า " โอหนอ เราถวายโภชนะมีรส ๑๐๐ ชนิด
แก่พระสารีบุตรเถระพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป นุ่งผ้าข้อมฝาดแล้ว ถือ
ขันทองนั่งอยู่ ณ ท้ายอาสนะ ฟังบริโภคภัตที่เหลือเดนของภิกษุทั้งหลาย
นั้น " ดังนี้แล้ว ทำตามความคิดนั้นนั่นแล บรรเทาความแพ้ท้องแล้ว.
นางแม่ในกาลมงคลอื่นๆถวายทานอย่างนั้นเหมือนกัน คลอดบุตรแล้ว ใน
วันตั้งชื่อ จึงเรียนพระเถระว่า " จงให้สักขาบทแก่ลูกชายของฉันเถิด ท่าน
ผู้เจริญ. " พระเถระถามว่า " เด็กนั้นชื่อไร ? " เมื่อมารดาของเด็กเรียนว่า
ท่านผู้เจริญ จำเดิมแต่ลูกชายของฉันถือปฏิสนธิ ขึ้นชื่อว่าทุกซ์ ไม่เคยมี
แก่ใครในเรือนนี้, เพราะฉะนั้น คำว่า ' สุขกุมาร ' นั่นแล จักเป็นชื่อของ
เด็กนั้น. " จึงถือเอาคำนั้นแล เป็นชื่อของเด็กนั้น ได้ให้สักขาบทแล้ว.
ในกาลนั้น ความคิดได้เกิดแก่มารดาของเด็กนั้นอย่างนี้ว่า " เราจักไม่
ทำลายอวัยวะของลูกชายเรา. " แม้ในกาลมงคลทั้งหลาย มีมงคลเจาะหู
เด็กนั้นเป็นต้น นางก็ได้ถวายทานอย่างนั้นเหมือนกัน.

สุขกุมารบรรพชา

ฝ่ายกุมาร ในเวลาที่มีอายุ ๗ ขวบ ก็พูดว่า " คุณแม่ ผมอยากออก
บวชในสำนักของพระเถระ. " นางตอบว่า " ดีละ พ่อ แม่จักไม่ทำลาย
อวัยวะของเจ้า " ดังนี้แล้ว จึงนิมนต์พระเถระ ให้ท่านฉันแล้ว ก็เรียน
ว่า " ท่านผู้เจริญ ลูกชายของฉันอยากบวช, ในเวลาเย็น จักนำเด็กนี้ไป

สูวิหาร." ส่งพระเถระไปแล้ว ให้ประชุมพวกญาติ กล่าวว่า "ในเวลา
ที่ลูกชายของฉันทเป็นคฤหัสถ์ พวกเราจักทำกิจที่ควรทำในวันนี้แหละ."
ดังนี้แล้ว จึงแต่งตัวลูกชายนำไปวิหาร ด้วยสิริโสภาคอันใหญ่ แล้วมอบ
ถวายแก่พระเถระ. ฝ่ายพระเถระกล่าวกะสุขุมารนั้นว่า "พ่อ ธรรมดา
บรรพชา ทำได้โดยยาก. เจ้าจักอาจเพื่อภริยาหรือ?" เมื่อตอบว่า "ผม
จักทำตามโอวาทของท่าน ขอรับ" จึงให้กัมมัญฐาน ให้บวชแล้ว. แม้
มารดาบิดาของสุขุมารนั้น เมื่อทำสักการะในการบรรพชา ก็ถวายโภชนะ
มีรส ๑๐๐ ชนิดแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ในภายใน
วิหารนั่นเองตลอด ๗ วัน ในเวลาเย็น จึงได้ไปสู่เรือนของตน. ใน
วันที่ ๓ พระสารีบุตรเถระ เมื่อภิกษุสงฆ์เข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต. ทำ
กิจที่ควรทำในวิหารแล้ว จึงให้สามเณรถือบาตรและจีวร เข้าไปสู่บ้าน
เพื่อบิณฑบาต.

สามเณรฝึกตน

สามเณรเห็นเหมื่อนน้ำเป็นต้นในระหว่างทาง จึงถามพระเถระ
ดูสามเณรบัณฑิต. แม้พระเถระก็พยากรณ์แก่สามเณรนั้นอย่างนั้นเหมือน
กัน. สามเณรฟังเหตุนี้แล้ว จึงเรียนพระเถระว่า "ถ้าท่านพึงรับ
บาตรและจีวรของท่านไซ้. กระผมพึงกลับ." เมื่อพระเถระไม่ทำลาย
อหยาศัยของสามเณรนั้น กล่าวว่า จงเอาบาตรและจีวรของฉันทมา" รับ
บาตรและจีวรไปแล้ว. ก็ให้พระเถระ เมื่อจะกลับ จึงเรียนสั่งว่า "ท่าน
ขอรับ ท่านเมื่อนำอาหารมาเพื่อผม พึงนำเอาโภชนะมีรส ๑๐๐ ชนิดมา."
พระเถระ. จักได้โภชนะนั้น จากไหน?

สามเณร. เมื่อไม่ได้ด้วยบุญของท่าน ก็จักได้ด้วยบุญของผม ขอ
รับ.

ครั้งนั้น พระเถระให้ลูกกุญแจแก่สามเณรนั้นแล้ว ก็เข้าบ้านเพื่อ
บิณฑบาต. สามเณรนั้นไปวิหารแล้ว เปิดห้องของพระเถระเข้าไปแล้ว
ปิดประตู นั่งห้อยญาณลงในกายของตนแล้ว. ด้วยเดชแห่งคุณของสามเณร
นั้น อาสนะของท้าวสักกะแสดงอาการร้อนแล้ว. ท้าวสักกะพิจารณาว่า
"นี่เหตุอะไรหนอ?" เห็นสามเณรแล้ว ทรงดำริว่า "สุขสามเณรถวาย
จีวรแก่อุปัชฌาย์แล้ว กลับ (วิหาร) ด้วยคิดว่า 'จักทำสมณธรรม' ควร
ที่เราจะไปในที่นั้น" จึงรับสั่งให้เรียกท้าวมหาราชทั้ง ๔ แล้วทรงส่งไป
ด้วยคำรัสสั่งว่า "พ่อทั้งหลาย พวกท่านจงไป. จงไถ่คนที่มีเสียงเป็นโทษ
ใกล้ป่าแห่งวิหารให้หนีไป. ท้าวมหาราชทั้งหลายนั้น กระทำตามนั้นแล้ว
ก็ (พากัน) รักษาอยู่โดยรอบ. ท้าวสักกะ ทรงบังคับพระจันทร์และ
พระอาทิตย์ว่า "พวกท่านจงยึดวิมานของตนๆหยุดก่อน." แม้พระจันทร์
และพระอาทิตย์ก็กระตามนั้นแล้ว. แม้ท้าวสักกะเอง ก็ทรงรักษาอยู่ที่
สาวยุ. วิหารสงบเงียบปราศจากเสียง. สามเณรเจริญวิปัสสนาด้วยจิต
มีอารมณ์เป็นหนึ่ง บรรลุมรรคและผล ๓ แล้ว.

พระเถระ อันสามเณรกล่าวว่ "ท่านพึงนำโภชนะมีรส ๑๐๐ ชนิด
มา" ดังนี้แล้ว ก็คิดว่า "อันเราอาจเพื่อได้ในตระกูลของใครหนอแล?"
พิจารณาอยู่ ก็เห็นตระกูลอุปัชฌากผู้สมบุรณ์ด้วยอธยาศัยตระกูลหนึ่ง จึง
ไปในตระกูลนั้น อันชนเหล่านั้น มีใจยินดีว่ "ท่านผู้เจริญ ความดี
อันท่านผู้มาในที่นี้ ในวันนี้ กระทำแล้ว" รับบาตรนิมนต์ให้นั่ง ถวาย

ยาคุและของขบฉัน อัน เขาเชิญกล่าวธรรมชั่วเวลาภัต จึงกล่าวสาราณีย-
ธรรมกาแก่ชนเหล่านั้น กำหนดกาล ยังเทศนาให้จบแล้ว.

สามเณรบรรลुพระอรหัต

ที่นั่น ชนทั้งหลาย จึงถวายโภชนะมีรส ๑๐๐ ชนิด แก่พระเถระ
นั้น เห็นพระเถระรับโภชนะนั้นแล้วประสงคจะกลับ จึงเรียนว่า "ฉันเถิด
ขอรับ พวกผมจักถวายโภชนะแม้อื่นอีก" ให้พระเถระฉันแล้ว ก็ถวาย
จนเต็มบาตรอีก. พระเถระรับโภชนะนั้นแล้ว ก็รีบไปวิหาร ด้วยคิดว่า
"สามเณรของเราจักหิว." วันนั้น พระศาสดาเสด็จออกประทับนั่งใน
พระคันธกุฎีแต่เช้าตรู่ ทรงรำพึงว่า "วันนี้ สุขสามเณรรับบาตรและจีวร
ของอุปัชฌาย์แล้ว กลับไปแล้วตั้งใจว่า "จักทำสมณธรรม, กิจของเธอ
สำเร็จแล้วหรือ? พระองค์ทรงเห็นความที่มรรคผลทั้ง ๓ เทียบ อัน
สามเณรบรรลुแล้ว จึงทรงพิจารณาแม้อยิ่งขึ้นไปว่า "สุขสามเณรนี้ จักอาจ
ไหมหนอ? เพื่อจะบรรลุพระอรหัตในวันนี้, ส่วนพระสารีบุตรรับภัต
แล้ว ก็รีบออกด้วยคิดว่า "สามเณรของเราจักหิว" ถ้าเมื่อสามเณรนี้
ยังไม่บรรลุพระอรหัต. พระสารีบุตรจักนำภัตมาก่อน. อันตรายก็จักมี
แก่สามเณรนี้; ควรเราจะไปยึดอารักขาอยู่ที่ซุ้มประตู" ครั้นทรงดำริแล้ว
จึงเสด็จออกจากคันธกุฎี ประทับยืนยึดอารักขาอยู่ที่ซุ้มประตู. ฝ่ายพระ-
เถระก็นำภัตมา. ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสถามปัญหา ๔ ข้อแก่พระเถระ
นั้น โดยนัยที่กล่าวแล้วในหนหลังแล. ในที่สุดแห่งการวิชันาปัญหา
สามเณรก็บรรลุพระอรหัตแล้ว.

พระศาสดาตรัสเรียกพระเถระมาแล้ว ตรัสว่า "สารีบุตร จงไป
เถิด, จงให้ภัตแก่สามเณรของเธอ." พระเถระไปถึงแล้ว จึงเคาะประตู

สามเณรออกมาทำวัตรแก่อุปัชฌาย์แล้ว, เมื่อพระเถระบอกว่า " จงทำ กัตถกิจ, " ก็รู้ว่าพระเถระไม่มีความต้องการด้วยกัตถ เป็นเด็กมีอายุ ๗ ขวบ บรรลุพระอรหัตในขณะนั้นนั่นเอง ตรวจตราดูที่นั่งอันต่ำ ทำกัตถกิจแล้ว ก็ล้างบาตร. ในกาลนั้น ท้าวมหาราช ๔ องค์ ก็พากันเลิกการรักษา. ถึงพระจันทร์พระอาทิตย์ก็ปล่อยวิมาน. แม้ท้าวสักกะก็ทรงเลิกการรักษาที่ สายยู พระอาทิตย์ปรากฏเคลื่อนย้ายท่ามกลางฟ้าไปแล้วเทียว.

ภิกษุทั้งหลาย พากันพูดว่า " กาลเย็นปรากฏ, สามเณรเพิ่งทำกัตถกิจ เสร็จเรียบร้อยแล้ว. ทำไมหนอ วันนี้เวลาเช้าจึงมาก. เวลาเย็นจึงน้อย. " พระศาสดา เสด็จมาตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายนั่ง ประชุมกันด้วยกล่าวเรื่องอะไรหนอ ? " เมื่อภิกษุทั้งหลาย ทูลว่า " พระเจ้าข้า วันนี้ เวลาเช้ามืด เวลาเย็นน้อย สามเณรเพิ่งนั่งกัตถกิจเสร็จเรียบร้อยแล้ว. ก็แลเป็นไฉน พระอาทิตย์จึงปรากฏเคลื่อนย้ายท่ามกลางฟ้าไป, " จึง ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาทำสมณธรรมของผู้มีบุญทั้งหลาย ย่อม เป็นเช่นนั้นนั่นแล. ก็ในวันนี้ ท้าวมหาราช ๔ องค์ยี่ดอรักษาไว้โดย รอบ. พระจันทร์และพระอาทิตย์ได้ยี่ดอวิมานหยุดอยู่, ท้าวสักกะทรงยี่ด อารักษาที่สายยู ถึงเราก็ยี่ดอรักษาอยู่ที่ขุมประตู่; วันนี้ สุขสามเณร เห็น คนไข่น้ำเข้าเหมือง ช่างครัดครไให้ตรง ช่างตาก ตากทัพสัมภาระทั้งหลาย มีล้อเป็นต้นแล้ว ฝึกตน บรรลุพระอรหัตแล้ว " ดังนี้แล้วจึงตรัสพระ- คาถานี้ว่า

๑๑. อุทกํ หิ นยฺหฺนฺติ เนตฺติกา

อุตุการา นมยฺหฺนฺติ เตชนํ

ทาร์ นมยนุติ ตจจกา

อตฺตานํ ทมยนุติ สุพฺพตา.

" อันคนใจน้ำทั้งหลายย่อมน้ำใจน้ำ, ช่างศรทั้งหลาย
ย่อมหัดลูกศร, ช่างถากทั้งหลาย ย่อมถากไม้, ผู้
สอนง่ายทั้งหลาย ย่อมฝึกตน. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สุพฺพตา ความว่า ว่าง่าย คือฟังโอวาท
ฟังอนุศาสน์ โดยสะดวก. คำที่เหลือ มีนัยดังกล่าวแล้วในหนหลังแล.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้นแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องสุขสามเณร จบ.

ทัมทวรรคพรรณนา จบ.

วรรคที่ ๑๐ จบ.

คาถาธรรม

ชราวรรคที่ ๑๑

ว่าด้วยสิ่งที่คร่ำคร่า ชรา

[๒๑] ๑. เมื่อโลกสันนิเวศ อันไฟลุกลิงอยู่เป็นนิตย์

พวกเธอยังจะร่ำเรงบันเทิงอะไรกันหนอ เธอทั้งหลาย
อันความมืดปกคลุมแล้ว ทำไมจึงไม่แสวงหาประทีป
เล่า.

๒. เธอจงดูอัศพาทีที่ไม่มีความยั่งยืน (และ)
ความมั่นคง (อันกรรม) ทำให้วิจิตรแล้ว มีกายเป็น
แผล อันกระดูก ๓๐๐ ท่อน ยกขึ้นแล้ว อันอาดูร
ที่มหาชนครุ่นคิดแล้วโดยมาก.

๓. รูปนี้แก่ห่อมแล้ว เป็นรังของโลก เปื่อยพัง
กายของตนเป็นของเนา จักแตก เพราะชีวิตมีความ
ตายเป็นที่สุด.

๔. กระดูกเหล่านี้ใด อันเขาทิ้งเกลื่อนกลาดดู
น้ำเต้าในสารทกาล มีสีเหมือนนกกพิราบ ความยินดี
อะไรเล่า (จักมี) เพราะเห็นกระดูกเหล่านั้น.

๕. สรีระอันกรรมทำให้เป็นนครแห่งกระดูกทั้ง-
หลาย ฉาบด้วยเนื้อและโลหิต เป็นที่ตั้งลงแห่งชรา
มรณะ มานะ และมักขะ.

๑. วรรคนี้มีอรรถกถา ๕ เรื่อง.

๖. ราชรถที่วิจิตรดียังคร่ำคร่ำได้แล อนึ่ง ถึง
สตรีระ ก็ย่อมถึงความคร่ำคร่ำ ธรรมของสัตบุรุษหา
เข้าถึงความคร่ำคร่ำไม่ สัตบุรุษทั้งหลายแล ย่อม
ปราศรัยกับด้วยสัตบุรุษ.

๗. คนมีสุตะน้อยนี้ ย่อมแก่เหมือนโคถึก เนื้อ
ของเขาย่อมเจริญ แต่ปัญญาของเขาหาเจริญไม่.

๘. เราแสวงหาช่างผู้ทำเรือน เมื่อไม่ประสบ
จึงได้ท่องเที่ยวไปสู่สงสาร มีชาติเป็นอนเก ความ
เกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์ แนะนายช่างผู้ทำเรือน เราพบ
ท่านแล้ว ท่านจะทำเรือนอีกไม่ได้ ซี่โครงทุกซี่ของ
ท่านเราหักเสียแล้ว ยอดเรือนเราก็อ่หรือเสียแล้ว จิต
ของเราถึงธรรมปราศจากเครื่องปรุงแต่งแล้ว เพราะ
เราบรรลุธรรมเป็นที่สิ้นตัณหาแล้ว.

๙. พวกคนเขลาไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ได้
ทรัพย์ในคราวยังเป็นหนุ่มสาว ย่อมชบเซาด้งนก
กะเรียนแก่ ชบเซาอยู่ในเปือกตมที่หมดปลาจะนั้น.
พวกคนเขลาไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ได้ทรัพย์ใน
คราวยังเป็นหนุ่มสาว ย่อมนอนทอดถอนถึงทรัพย์เก่า
เหมือนลูกศรที่ตกจากแฉ่งจะนั้น.

๑๑. ชราวรรคพรรณนา

๑. เรื่องหญิงสหายของนางวิสาขา [๑๑๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพวกหญิงสหายของนางวิสาขา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โโก นุ หาสี กิมา-
นนุโท " เป็นต้น.

สามีมอบภรรยาของตนแก่นางวิสาขา

ดังได้สดับมา กุลบุตร ๕๐๐ คน ในพระนครสาวัตถี ได้มอบภรรยา
ของตนๆแก่นางวิสาขามหาอุบาสิกา ด้วยมุ่งหมายว่า " ด้วยอุบายอย่างนี้
ภรรยาเหล่านี้จักเป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาท. " หญิงเหล่านั้นเมื่อไปสวน
ก็ดี ไปวิหารก็ดี ย่อมไปกับนางวิสาขานั้นแล.

มหรสพเกี่ยวกับสุรา

ในคราวหนึ่ง เมื่อเขาโฆษณาการมหรสพว่า " จักมีการมหรสพ
เกี่ยวกับสุราตลอด ๗ วัน " หญิงเหล่านั้นก็จัดเตรียมสุราเพื่อสามีของตนๆ
สามีเหล่านั้น เล่นมหรสพเกี่ยวกับสุราตลอด ๗ วันแล้ว ในวันที่ ๘ ได้
ออกไปเพื่อทำการงาน.

หญิงเหล่านั้นคิดหาอุบายดื่มสุรา

หญิงแม่เหล่านั้นหารู้กันว่า " พวกเราไม่ได้ดื่มสุราต่อหน้าสามี,
ก็สุราที่เหลือยังมีอยู่, เราทั้งหลายจักดื่มสุรานี้ด้วยวิธีที่สามีเหล่านั้นจะไม่
รู้ " ดังนี้แล้ว จึงไปสำนักของนางวิสาขา กล่าวว่า " แม่เจ้า ดิฉันทั้งหลาย

ปรารถนาจะชมสวน " เมื่อนางวิสาขาตอบว่า " ดีละ แม่ทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น จงทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้วจึงออกไป. " ได้ไปพร้อมกับนางวิสาขานั้น ช้อนสุราไปโดยอาการอันมิดชิด คืมเสีย (จน) เมาแล้ว เทียวไปในสวน. นางวิสาขาคิดว่า " หญิงเหล่านี้ทำกรรมไม่สมควร. คราวนี้ถึงพวกเดียรถีย์ ก็จักคิดเตียนได้ว่า " สาวิกาทั้งหลายของพระสมณโคตม คืมสุราย่อมเทียวไป " จึงกล่าวกะหญิงเหล่านั้นว่า " นี่แน่ะแม่ เธอทั้งหลายทำกรรมไม่สมควร. พลอยให้เกิดอัปยศแก่ฉันด้วย. ถึงสามีกี่จะโกรธพวกเธอ. บัดนี้พวกเธอจักทำอะไรกัน ? " หญิงเหล่านั้นตอบว่า " แม่เจ้า ดิฉันทั้งหลายจักแสดงอาการลงว่าเป็นไข้ " นางวิสาขาจึงกล่าวว่า " ถ้าเช่นนั้น พวกเธอก็จักปรากฏด้วยกรรมของตน. " หญิงเหล่านั้นไปถึงเรือนแล้ว ทำท่าลงว่าเป็นไข้. ที่นั้นสามีของหญิงเหล่านั้นถามว่า " หญิงชื่อนี้และชื่อนี้ไปไหน ? " ได้ยินว่า " เป็นไข้ " ก็กำหนดจับได้ว่า " พวกนี้จักคืมสุราที่เหลือเป็นแน่ " จึงได้ทุบตีหญิงเหล่านั้นให้ถึงความเสื่อมเสีย. ในคราวมหรสพเมื่ออื่นอีก หญิงเหล่านั้นอยากคืมสุราเหมือนอย่างนั้น จึงเข้าไปหานางวิสาขา กล่าวว่า " แม่เจ้า โปรดพาดิฉันไปชมสวนเถิด " ถูกนางห้ามว่า " แม้ในคราวก่อน เธอทั้งหลายกระทำให้อัปยศแก่ฉัน. ไปเองเถอะ, ฉันจะไม่พาเธอทั้งหลายไปละ " ได้พูดเอาใจว่า " ที่นี้ พวกดิฉันจักไม่ทำอย่างนั้น " แล้วเข้าไปหานางวิสาขานั้น พูดใหม่ว่า " แม่เจ้า ดิฉันทั้งหลายประสงค์จะทำพุทธบูชา. ขอจงพาดิฉันทั้งหลายไปวิหารเถิด. " นางจึงพูดว่า " แน่แม่ บัดนี้ สมควร (แท้). เธอทั้งหลายจงไปจัดแจงเตรียมตัวเถอะ. หญิงเหล่านั้น ให้คนถือของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้น ด้วยผอบ หัวขวดมีสัณฐานคูกำมือ ซึ่งเต็มด้วยสุรา ด้วยมือทั้งสอง

คลุมผ้าผืนใหญ่เข้าไปหานางวิสาขาแล้ว เข้าไปวิหารพร้อมกับนางวิสาขา
นั้น นั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง ดื่มสุราด้วยขวดอันมีสัณฐานดุกกำมือนั่นเอง
แล้วทิ้งขวดเสีย นั่งตรงพระพักตร์พระศาสดาในโรงธรรม. นางวิสาขา
กราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ขอพระองค์แสดงธรรมแก่หญิงเหล่านี้. "
ฝ่ายหญิงเหล่านั้น มีตัวสั้นเทิ้มอยู่ด้วยฤทธิ์เมา เกิดความคิดขึ้นว่า " เรา
ทั้งหลายจักฟ้อน จักขับ. "

เทวบุตรมารบันดาลให้แสดงกายวิการแต่ไม่สำเร็จ

ลำดับนั้น เทวดองค์หนึ่ง ซึ่งนับเนื่องในหมู่มาร คิดว่า " บัดนี้
เราจักสิงในสรีระของหญิงเหล่านี้แล้ว จักแสดงประการอันแปลกตรง
พระพักตร์พระสมณโคดม " แล้วเข้าสิงในสรีระของหญิงเหล่านั้น บรรดา
หญิงเหล่านั้น บางพวกจะเริ่มปรบมือหัวเราะ, บางพวกเริ่มจะฟ้อน ตรง
พระพักตร์พระศาสดา. พระศาสดาทรงรำพึงว่า " นี้อย่างไรกัน ? " ทรง
ทราบเหตุนั้นแล้ว ทรงดำริแล้วว่า " บัดนี้ เราจักไม่ให้เทวดาผู้นับเนื่องใน
หมู่มารได้ช่อง. เพราะเมื่อเราบำเพ็ญบารมีตลอดกาลเท่านี้ ก็หาได้บำเพ็ญ
เพื่อมุ่งจะให้พวกเทวดาผู้นับเนื่องในหมู่มารได้ช่องไม่ " เพื่อจะให้หญิง
เหล่านั้นสังเวช จึงทรงเปล่งรัศมีจากพระโลมาระหว่างพระโขนง* ทนใด
นั่นเอง ความมีดมมอณการได้มีแล้ว. หญิงเหล่านั้นได้หวาดหวั่น อัน
มรณภัยคุกคามแล้ว ด้วยเหตุนี้ สุราในท้องของหญิงเหล่านั้นจึงสร้างคลาย
ไป. พระศาสดาทรงหายไป ณ บัลลังก์ที่ประทับนั่ง ประทับยืนอยู่บน
ยอดเขาสิเนรุ ทรงเปล่งพระรัศมีจากพระอุณาโลม. ขณะนั้น แสงสว่าง
ได้มีเหมือนพระจันทร์ขึ้นต้งพื้นดวง. ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสเรียกหญิง

๑. ภูมิโกมโตติ. ภูมิบุตร โลมโต.

เหล่านั้่นมาแล้ว ตรัสว่า " พวกเธอ เมื่อมาสำนักของเรา ประมาทแล้ว
หากว่ไม่, เพราะความประมาทของพวกเธอนั้่นเอง เทวดาซึ่งนับเนื่อง
ในหมู่มารจึงได้ช่อง ให้พวกเธอทำกายวิกรมมีหัวเราะเป็นต้น ในที่ซึ่งไม่
ควรทำกายวิกรมมีหัวเราะเป็นต้น, บัดนี้ พวกเธอทำความอุตสาหะ เพื่อ
มุ่งให้ไฟระคะเป็นต้นดับไปจึงควร " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานั้่นว่า

๑. โก นุ หาส กิমানนุโท นิจจํ ปชฺชลิเต สติ

อนุทธาเรน โอนทฐา ปทีปี น คเวสถ.

" เมื่อโลกสันนิวาต อันไฟลุกโพลงอยู่เป็นนิตย์,
พวกเธอยังจะร่าเริง บันเทิงอะไรกันหนอ ? เธอ
ทั้งหลายยอมความมืดปกคลุมแล้ว ทำไมจึงไม่แสวงหา
ประทีปเล่า ? "

แก้อรธ

ความยินดี ชื่อว่า อานนุโท ในพระคาถานั้่น. พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสเป็นคำอธิบายไว้ดังนี้ว่า " เมื่อโลกสันนิวาสนั้่น อันไฟ ๑๑ อย่าง มี
ระคะเป็นต้นลุกโพลงแล้วเป็นนิตย์. เธอทั้งหลายจะมั่วร่าเริงหรือเพลิด-
เพลินอะไรกันหนอ ? นั้่นไม่สมควรทำเลย มิใช่หรือ ? ก็เธอทั้งหลาย
อันความมืดคืออวิชาซึ่งมีวัตถุ ๘ ปกคลุมไว้ เหตุไรจึงไม่แสวงหา คือ
ไม่ทำประทีปคือญาณ เพื่อประโยชน์แก่การกำจัดความมืดนั้่นเสีย ? "

ผู้รับคำเตือนยอมได้ผล

ในเวลาจบพระธรรมเทศนา หญิง ๕๐๐ ตั้งอยู่ในโศคาปัตติผล
แล้ว. พระศาสดาทรงทราบความที่หญิงเหล่านั้่นเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในอจล-
สรัทธาแล้ว เสด็จลงจากยอดเขาสิเนรุ ประทับนั่งบนพุทธอาสนั้่น.

นางวิสาขาชี้โทษของสุราโดยบุคคลาธิษฐาน

ลำดับนั้น นางวิสาขาได้กราบทูลพระพุทธองค์ว่า " พระเจ้าข้า ขึ้นชื่อว่าสุรานี้, เลวทราม, เพราะว่าหญิงเหล่านี้ ชื่อเห็นปานนี้ นั่งตรงพระพักตร์พระพุทธเจ้าเช่นพระองค์ ยังไม่สามารถจะยังแม้เพียงอิริยาบถให้เรียบร้อยได้ เริ่มจะลุกขึ้นปรบมือ ทำการหัวเราะ ขับ และฟ้อนเป็นต้นแล้ว. " พระศาสดาตรัสว่า " นั้นแหละวิสาขา ขึ้นชื่อว่าสุรานี้ เลวทรามแท้, เพราะประชาชนอาศัยสุรานี้ ถึงความพินาศแล้วตั้งหลายร้อย. " เมื่อนางวิสาขากราบทูลว่า " ก็สุรานี้เกิดขึ้นเมื่อไร ? พระเจ้าข้า, " เพื่อจะตรัสอุปคตเหตุแห่งสุรานั้น (แก่นางวิสาขา) โดยพิสดาร จึงทรงนำอดีตนิทานมาแล้ว ตรัสกুমภชาดก^๑ ดังนี้แล.

เรื่องหญิงสหายของนางวิสาขา จบ.

๑. บุ. ขา. ตี. ๒๓/๔๗๗. อรรถกถา. ๓/๑๕๑.

๒. เรื่องนางสิริมา [๑๑๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภนางสิริมา
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ปลุส จิตฺตกตฺติ พิมพํ" เป็นต้น.

นางสิริมาบรรลุนิเวศนาปัตติผล

ดังได้สดับมา นางสิริมานั้นมีรูปร่างงดงามเป็นหญิงแพศยา ใน
กรุงราชคฤห์ ภายในพรรษาหนึ่ง ได้ประทุษร้ายต่ออุบาสิกานามว่าอุตตรา
ซึ่งเป็นธิดาของปุณณกเศรษฐี ผู้เป็นภริยาของสุมนเศรษฐีบุตร ประสงค์
จะให้นางอุตทรานั้นเลื่อมใส จึงทูลขอมาพระศาสดาผู้ทรงทำกัตติกับ
ภิกษุสงฆ์เสร็จแล้ว ในเรือนของนางอุตทรานั้น, ในวันนั้น ได้ฟัง
กัตตานุโมทนาของพระทศพล บรรลุนิเวศนาปัตติผลแล้ว ในเวลาจบพระ-
คาถาว่า

" พิงขานะคนโกธธ ด้วยความไมโกธธ, พิง
ชนะคนไม่ดี ด้วยความดี. พิงชนะคนตระหนี่ ด้วย
การให้ปัน, พิงชนะคนพูดพล่อย ๆ ด้วยคำจริง. "

นี่เป็นความย่อในเรื่องนี้. ส่วนเนื้อเรื่องพิสดาร จักมีแจ้งในวรรณนา
แห่งคาถานุโมทนาในโกธวรรคนั้นแล. นางสิริมานั้น ครั้นบรรลุนิเวศนา-
ปัตติผลอย่างนั้นแล้ว นิมนต์พระทศพล รุ่งขึ้นถวายทานเป็นอันมาก แล้ว
ได้ตั้งอัฐกภัตเพื่อพระสงฆ์ไว้เป็นประจำ. ตั้งแต่วันต้นมาภิกษุ ๘ รูป
ไปเรือนเสมอ. นางเอ่ยปากว่า " นิมนต์พระคุณเจ้าทั้งหลายรับเนยใส,

รับนมสด" ดังนี้เป็นต้นแล้ว (บรรจุกัด) ให้เต็มบาตรของภิกษุเหล่านั้น. อาหารบิณฑบาตที่ภิกษุรูปหนึ่งได้แล้ว ย่อมเพียงพอแก่ภิกษุ ๓ รูปบ้าง ๔ รูปบ้าง. นางถวายบิณฑบาตด้วยการจับจ่ายทรัพย์ ๑๖ กหาปณะทุกวัน. ต่อมาวันหนึ่ง ภิกษุรูปหนึ่งฉันทัญญฐกัตในเรือนของนางแล้ว ได้ไปวิหารแห่งหนึ่ง ณ ที่ไกล ๓ โยชน์. ครั้งนั้น พวกภิกษุถามเธอซึ่งนั่งอยู่ในที่บำรุงพระเถระในเวลาเย็นว่า "ผู้มีอายุ (ไป) รับภิกษาที่ไหนมา?" เธอตอบว่า "ผม (ไป) ฉันทัญญฐกัตของนางสิริมา (มา)." พวกภิกษุถามอีกว่า "นางทำของอันน่าพึงใจถวายไหม? ผู้มีอายุ."

ภิกษุพรรณาคความดีของนางสิริมา

เธอจึงกล่าวคุณของนางว่า "ผมไม่สามารถจะพรรณนาภักดีของนางได้. นางทำถวายแสนจะประณีต. กัดที่ภิกษุรูปหนึ่งได้ย่อมเพียงพอแก่ภิกษุ ๓ รูปบ้าง ๔ รูปบ้าง; แต่การได้เห็นนางนั้นแล ดีเสียยิ่งกว่าไทยธรรมของนางอีก. เพราะนางสวยงามเช่นนี้ ๆ." ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งได้ฟังถ้อยคำที่พรรณาคคุณของนาง เกิดความรักขึ้นแล้ว โดยมีได้เห็นตัวเลย คิดว่า "ควรที่เราจะไปดูนาง" แล้วบอกจำนวนพรรษาของตนแล้วถามลำดับกะภิกษุนั้นแล้ว ได้ยินว่า "ผู้มีอายุ พรุ่งนี้ ท่านเป็นพระสังฆเถระ จักได้ฉันทัญญฐกัตในเรือนนั้น" จึงคว่ำบาตรและจีวรหลีกไปในขณะนั้นเอง. เมื่ออรุณขึ้นแต่เช้าเทียว เข้าไปสู่โรงกัตยีน (คอย) อยู่แล้วเป็นพระสังฆเถระได้ฉันทัญญฐกัต ในเรือนของนาง.

นางสิริมาเจ็บ

ก็ในเวลาทีภิกษุนั้นฉันทัญญฐกัตแล้ว หลีกไปในวันวานนั้นเอง โรคได้เกิดขึ้นในสตรีระของนาง; ฉะนั้น นางจึงเปลื้องอาภรณ์แล้วนอน. ขณะนั้น

พวกทาสีของนางเห็นภิกษุทั้งหลายผู้ได้อัญญกัฏมาแล้ว จึงบอกแก่นาง. นางไม่สามารถจะรับบาตรแล้วนิมนต์ให้หนึ่ง หรืออังกาสด้วยมือของตนได้ จึงสั่งพวกทาสีว่า "แน่แม่ทั้งหลาย พวกเธอรับบาตรแล้วนิมนต์พระผู้เป็นเจ้าให้หนึ่ง ให้เต็มข้าวยากู ถวายของเคี้ยว ในเวลาฉันท จง (บรรจุกัฏ) ให้เต็มบาตรแล้วถวายเถิด." ทาสีเหล่านั้นรับว่า "ดีละ คุณแม่." แล้วนิมนต์ภิกษุทั้งหลายให้เข้ามา ให้เต็มข้าวยากู ถวายของเคี้ยวแล้ว ในเวลาฉันท (บรรจุกัฏ) ให้เต็มบาตรแล้ว บอกแก่นาง. นางกล่าวว่า "จงช่วยพวงฉันไปที, ฉันจักไหว้พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย" อันทาสีเหล่านั้น พวงไปสู่ที่ใกล้ภิกษุทั้งหลายแล้ว ได้ไหว้ภิกษุทั้งหลายด้วยทั้งสรีระอันสันเทิ่มอยู่. ภิกษุนั้นแลดูนางแล้ว คิดว่า "ความสวยงามแห่งรูปของหญิงผู้เป็นไฉนี้ (ยังสวยงาม) ถึงเพียงนี้. ก็ในเวลาไม่มีโรค รูปสมบัติของนางคนนี้ ที่ตกแต่งแล้วด้วยอาภรณ์ทุกอย่าง จะสวยงามสักเพียงไร." ครั้งนั้น กิเลสที่เธอสั่งสมไว้ตั้งหลายโกฏิปีกำเริบขึ้นแล้ว. ภิกษุนั้นมิได้มีใจจดจ่อที่อื่น (มีใจจดจ่อแต่เฉพาะนางเท่านั้น) ไม่สามารถจะฉันหาอาหารได้ จึงถือบาตรกลับวิหาร ปิดบาตรวางไว้ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ปุจิรนอนแล้ว. ลำดับนั้น ภิกษุหาย (ของเธอ) รูปหนึ่ง แม้อ่อนนอนอยู่ ก็ไม่สามารถจะให้เธอฉันได้. ภิกษุนั้นได้อุดอาหารแล้ว.

นางสิริมาถึงแก่กรรม

ในเวลาเย็นวันนั้นเอง นางสิริมาได้ทำกาลกิริยาแล้ว. พระราชาทรงส่งพระราชสาสน์ไปถวายพระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า นางสิริมาน้องสาวหมอชีวก ได้ทำกาลกิริยาเสียแล้ว." พระศาสดาทรงสดับเรื่องนั้น จึงส่งข่าวไปแต่พระราชาว่า "กิจคือการเผา (ศพ) นางสิริมา ยังไม่มี,

พระองค์จึงทรงรับสั่งให้เอาศพนางสิริมานั้นนอนในป่าช้าฝึคิบแล้ว ให้รักษาไว้โดยอาการที่กาและสุนัขจะกินไม่ได้เกิด." พระราชาได้ทรงทำตามรับสั่งแล้ว. สามวันล่วงไปแล้วโดยลำดับ ในวันที่ ๔ สรีระขึ้นพองแล้ว. หมู่นอนไปต่อออกจากปากแผลทั้ง ๕. สรีระทั้งสิ้นได้แตกสลายคล้ายถาดข้าวสารีณะนั้น. พระราชาให้พวกราชบุรุษตีกลองโฆษณาในพระนครว่า " เว้นเด็ก ๆ ที่เฝ้าเรือนเสีย ใครไม่มาคูนางสิริมาจะถูกปรับ ๘ กหาปณะ, " และได้ส่ง (พระราชสาสน์) ไปสำนักพระศาสดาว่า " นัยว่าภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ของจงมาคูนางสิริมา; พระศาสดา รับสั่งให้เผด็จแก่ภิกษุทั้งหลายว่า " เราทั้งหลายจะไปคูนางสิริมา. " ภิกษุหนุ่มแม้รูปนั้นไม่เชื่อฟังคำของใครๆเลย ตลอด ๔ วัน อดอาหารนอนแช่อยู่แล้ว. ข้าวยสวยในบาตรบูด, สนิมก็ตั้งขึ้นในบาตร. ลำดับนั้น ภิกษุสหายนั้น จึงเข้าไปหาเธอแล้วบอกว่า " ผู้มีอายุ พระศาสดาจะเสด็จไปทอดพระเนตรนางสิริมา. " เธอแม้ถูกความหิวเผดเผออย่างนั้น ก็ลุกขึ้นได้โดยรวดเร็ว ในเพราะบทที่กล่าวว่า " สิริมา " นั้นเอง กล่าวถามว่า " ท่านว่าอะไรนะ " เมื่อภิกษุสหายตอบว่า " พระศาสดาจะเสด็จไปทอดพระเนตรนางสิริมา ท่านจะไปด้วยไหม ? " รีบรับว่า " ไปขอรับ " แล้วเทข้าวล้างบาตรใส่ในถลก ได้ไปกับหมู่ภิกษุ. พระศาสดามีหมู่ภิกษุห้อมล้อมแล้ว ได้ประทับอยู่ ณ ข้างหนึ่ง. ภิกษุณีสงฆ์ก็ดี ราชบริพารก็ดี อุบาสกบริพารก็ดี อุบาสิกาบริพารก็ดี ได้ยืนอยู่พวกละข้าง.

ศพนางสิริมาผู้เลอโฉมหาค่ามิได้

พระศาสดาตรัสถามพระราชาว่า " นี่ใคร ? มหาบพิตร. "

พระราชา. น้องสาวหมอชีวก ชื่อสิริมา พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. นางสิริมาหรือนี้ ?

พระราชา. นางสิริมา พระเจ้าข้า.

พระศาสดา ถ้ากระนั้น ขอพระองค์ได้โปรดให้ราชบุรุษตีกลอง โฆษณาในพระนครว่า " ใครให้ทรัพย์พันหนึ่ง จงเอานางสิริมาไป."

พระราชาได้ทรงทำอย่างนั้นแล้ว. ผู้ที่จะออกปากว่า " ข้าพเจ้าหรือว่าเรา " แม้คนหนึ่งก็ไม่มี. พระราชาทูลแก่พระศาสดาว่า " ชนทั้งหลายไม่รับ พระเจ้าข้า. " พระศาสดาตรัสว่า " มหาบพิตร ถ้ากระนั้น จงลดราคาลง (อีก). พระราชารับสั่งให้ตีกลองโฆษณาว่า " ใครให้ทรัพย์ ๕๐๐ จงเอาไป " ไม่ทรงเห็นใครๆจะรับเอา จึงรับสั่งให้ตีกลองโฆษณาว่า " ใครให้ทรัพย์ ๒๕๐-๒๐๐-๑๐๐-๕๐-๒๕ กหาปณะ, ๑๐ กหาปณะ, ๕ กหาปณะ, ๑ กหาปณะ, ครึ่งกหาปณะ, บาท ๑, มาสก ๑, กากณิก ๑ แล้วเอานางสิริมาไป " (ก็ไม่เห็นใครจะรับเอาไป) จึงรับสั่งให้ตีกลองโฆษณาว่า " จงเอาไปเปล่าๆ ก็ได้ " ผู้ที่จะออกปากว่า " ข้าพเจ้า. หรือว่าเรา " (แม้คนหนึ่ง) ก็ไม่มี. พระราชาทูลว่า " พระเจ้าข้า ชื่อว่าผู้ที่จะรับเอาไปแม้เปล่าๆ ก็ไม่มี " พระศาสดาจึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงดูมาตุคามซึ่งเป็นที่รักของมหาชน. ในกาลก่อน ชนทั้งหลายในพระนครนี้แล ให้ทรัพย์พันหนึ่งแล้ว ได้ (ภิรมย์) วันหนึ่ง, บัดนี้แม้ผู้ที่จะรับเอาเปล่าๆ ก็ไม่มี. รูปเห็นปานนี้ ถึงความสิ้นและเสื่อมแล้ว. ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงดูอัทธภาพอันอาดูร " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า

๒. ปสฺส จิตฺตกตํ พิมฺพํ

อรุกายํ สมุสฺสิตํ

อาตุรํ พหุสฺสฺกปฺปํ

ยสฺส นตฺถิ ชฺวํ จิตฺติ.

" เธอจงดูอัฏฐภาพ ที่ไม่มีความยั่งยืน (และ)
ความมั่นคง (อันกรรม) ทำให้วิจิตรแล้ว มีกายเป็น
แผล อันกระดูก ๓๐๐ ท่อนยกขึ้นแล้ว อันอาตุร ที่
มหาชนครุ่นคิดแล้วโดยมาก. "

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า จิตตคตฺ ความว่า มีความวิจิตรอันกรรม
ทำแล้ว คือ (อันกรรม) ทำให้วิจิตรด้วยวัตถุต่างๆ มีอาภรณ์คือผ้าและ
เครื่องประดับ คือระเบียบดอกไม้ เป็นต้น. บทว่า พิมุพฺ ใต้แก้ ซึ่งอัฏฐภาพ
อันตั้งอยู่ถูกส่วนด้วยอวัยวะทั้งหลายใหญ่น้อย มีส่วนยาว เป็นต้น ในฐานะ
อันสมควรแก่ความเป็นอวัยวะยาว เป็นต้น. บทว่า อรุกายํ คือ มีกายเป็น
แผล ด้วยสามารถปากแผลทั้ง ๘. บทว่า สนุสุตฺติํ คือ อันกระดูก ๓๐๐
ท่อนยกขึ้นแล้ว. บทว่า อาตุรํ ความว่า เชื่อว่าเป็นไข้ประจำ เพราะความ
เป็นสถานที่ต้องบริหารด้วยอิริยาบถ เป็นต้นตลอดเวลา. บทว่า พหุสฺสฺกปฺปํ
ใต้แก้ อันมหาชนครุ่นคิดแล้วโดยมาก. บทพระคาถาว่า ยสฺส นตฺถิ ชฺว
จิติ ความว่า เธอทั้งหลายจงดูอัฏฐภาพนี้ ที่ไม่มีความยั่งยืน หรือความ
มั่นคง มีความแตกเรี่ยรายและกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา โดยส่วน
เดียวเท่านั้น.

ในเวลาจบเทศนา ธรรมากิสมัยได้มีแล้วแก่สัตว์ ๘ หมื่น ๔ พัน
ภิกษุแม้รูปนั้น ก็ได้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล ดังนี้แล.

เรื่องนางสิริมา จบ.

๓. เรื่องพระอุตตราเถรี [๑๒๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระอุตตราเถรี ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ปริชฌณมัท รูป " เป็นต้น.

พระเถรีอดอาหารเพราะน้ำใจกรุณา

ดังได้สดับมา พระเถรีมีอายุได้๑๒๐ปีโดยกำเนิด เทียวบิณฑบาต ได้บิณฑบาตแล้ว เห็นภิกษุรูปหนึ่งในระหว่างถนน ได้ถามโดยเอื้อเฟื้อด้วยบิณฑบาต เมื่อภิกษุนั้นไม่ห้ามรับเอา ก็ถวายทั้งหมด (ส่วนตน) ได้อดอาหารแล้ว; แม้ในวันที่ ๒ ที่ ๓ ก็ได้ถวายภัตแก่ภิกษุนั้นแหละในที่นั้นเหมือนกัน ได้อดอาหารแล้วอย่างนั้น.

ได้ฟังเทศนาบรรลุโสดาปัตติผล

แต่ในวันที่ ๘ พระเถรีเทียวบิณฑบาต พบพระศาสดาในที่แคบแห่งหนึ่ง เมื่อถอยหลังได้เหยียบมมจิวรของตนซึ่งห้อยอยู่ ไม่สามารถตั้งตัวได้ จึงชวณล้มแล้ว. พระศาสดาเสด็จไปสู่ที่ใกล้เธอแล้ว ตรัสว่า " นองหญิง อัดภาพของเธอแก่หง่อมแล้ว ต่อกาลไม่ช้านัก ก็จะแตกสลายไป " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า

๓. ปริชฌณมัท รูป โโรคนิทฺธํ ปภงฺกฺขณํ

ภิชฺชติ ปฺปติ สนฺเทโท มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ.

" รูปนี้แก่หง่อมแล้ว เป็นรังของโรค เปื่อยพัง,

กายของตนเป็นของเน่า จักแตก, เพราะชีวิตมีความ

ตายเป็นที่สุด. "

แก้อรรถ

เนื้อความแห่งพระคานันว่า " น้องหญิง รูปนี้ คือที่นับว่าสตรีระ
ของเธอ ชื่อว่าแก่ง่อมแล้ว เพราะความเป็นคนแก่. ก็รูปนั้นแล ชื่อว่า
เป็นรังของโรค เพราะอรรถว่า เป็นสถานที่อยู่อาศัยของโรคทุกชนิด;
เปรียบเหมือนสุนัขจิ้งจอกแม่หุ้ม เขาเรียกว่า "สุนัขจิ้งจอกแก่." เถา
หัวค้วนแม่อ่อน เขาเรียกว่า "เถาเนา" ฉันไค รูปนี้ก็ฉันนั้น เกิดใน
วันนั้น แม่เป็นรูปมีสีเหมือนทองคำ ก็ชื่อว่ากายเนา เปื่อยพัง เพราะ
อรรถว่า ไหลลอกเป็นนิคย์. กายของเธอเนิ่นเป็นของเนา ฟิงทราบเถิด
ว่า " จะแตก คือจักทำลาย ต่อกาลไม่นานนัก." เพราะเหตุไร ? เพราะ
ชีวิตมีความตายเป็นที่สุด. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเป็นคำอธิบายไว้ว่า
" เพราะชีวิตของสรรพสัตว์มีความตายเป็นที่สุดทั้งนั้น. "

ในกาลจบเทศนา พระเถริบรลุโสดาปัตติผลแล้ว. เทศนาได้เป็น
กถามีประโยชน์ แม่แก่มหาชนแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องพระอุตตราเถรี จบ.

๔. เรื่องพระอริยานิกิกษุ [๑๒๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพวกภิกษุผู้มีความสำคัญว่าตนได้บรรลุพระอรหัตผลหลายรูป ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ยานิมานิ " เป็นต้น.

พวกภิกษุสำคัญผิด

ดังได้สดับมา ภิกษุ ๕๐๐ รูปเรียนกรรมฐานในสำนักพระศาสดาแล้ว เข้าไปสู่ป่า พากเพียรพยายามอยู่ ยังฉานให้เกิดขึ้นแล้ว สำคัญว่า " กิจบรรพชิตของพวกเราสำเร็จแล้ว " เพราะกิเลสทั้งหลายไม่ฟุ้งขึ้น จึง (กลับ) มาด้วยหวังว่า " จักกราบทูลคุณที่ตนได้แล้วแต่พระศาสดา. "

พระศาสดาจึงแก้ความสำคัญผิดนั้น

ในเวลาที่พักเขถึงประชุมประตู่ขึ้นนอกเท่านั้น พระศาสดาตรัสกะพระอานนทเถระว่า " อานนท์ การงาน (เกี่ยว) ด้วยเราผู้อันภิกษุเหล่านี้เข้ามาเฝ้า ยังไม่มี. ภิกษุเหล่านี้จึงไปป่าช้าฝัดบิ (เสียก่อน) กลับมาจากที่นั่นแล้วจึงค่อยเฝ้าเรา." พระเถระไปแจ้งความนั้นแก่พวกเธอแล้ว. พวกเธอไม่พูดเลยว่า " พวกเราจะได้ประโยชน์อะไรด้วยป่าช้าฝัดบิ " คิดเสียว่า " พระพุทธเจ้าทรงเห็นการณ์ไกล จักทรงเห็น (เหตุ) การณ์ ดังนี้แล้ว ไปสู่ป่าช้าฝัดบิแล้ว เมื่อเห็นศพในที่นั้น กลับได้ความเกลียดชังในซากศพที่เขาทิ้งไว้ ๑ วัน ๒ วัน ยังความกำหนัดให้เกิดในสรีระอันสดซึ่งเขาทิ้งไว้ในขณะนั้น. ในขณะนั้นก็รู้ว่าตนยังมีกิเลส. พระศาสดาประทับนั่งในพระคันธกุฏินั้นเอง ทรงฉายพระรัศมีไป จุจตรัสอยู่เฉพาะหน้าของภิกษุเหล่านั้น. ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย การที่เธอทั้งหลายเห็นร่างกระดูก

เช่นนั้น ยังความยินดีด้วยอำนาจระคะให้เกิดขึ้น ควรละหรือ ? " ดังนี้แล้ว
ตรัสพระคาถานี้ว่า

๔. ยานิมานิ อปตฺถานิ   อลาปฺเนว* สารเท
    กาโปตฺกานิ อฏฺฐินิ   ตานิ ทิสฺวาน กา รติ.
    " กระจุกนี้เหล่าใด   อันเขาทิ้งเกลื่อนกลาด ดูจ
    น้ำเต้าในสารทกาล มีสีเหมือนนกพิราบ ความยินดี
    อะไรเล่า ? (จักมี) เพราะเห็นกระจุกเหล่านั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อปตฺถานิ ได้แก่อันเขาทิ้งแล้ว. บทว่า
สารเท ความว่า เหมือนน้ำเต้าที่ถูกลมและแดดกระทบ หล่นเกลื่อนกลาด
ในที่นั้นๆ ในสารทกาล. ว่า กาโปตฺกานิ แปลว่า มีสีเหมือนสีนก
พิราบ. สองบทว่า ตานิ ทิสฺวาน ความว่า ความยินดีอะไรเล่าของพวก
เธอ (จักมี) เพราะเห็นกระจุกเหล่านั้น คือเห็นปานนั้น การทำความ
ยินดีในกามแม้เพียงนิดหน่อย ย่อมไม่ควรเลย มิใช่หรือ ?

ในเวลาจบเทศนา ภิกษุเหล่านั้นได้บรรลุอรหัตผลแล้ว ตามที่ยืนอยู่
เทียว ชมเชย พระผู้มีพระภาคเจ้า มาถวายบังคมแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องพระอริมานิกภิกษุ จบ.

๑. อรรถกถาว่า อลาปฺเนว.

๕. เรื่องพระนางรูปนันทาเถรี [๑๒๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระนางรูปนันทาเถรี ซึ่งเป็นนางงามในชนบท ครัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อฏฺฐินํ นครํ กตํ " เป็นต้น.

พระนางรูปนันทาทรงผนวช

ได้ยินว่า วันหนึ่ง พระนางรูปนันทานั้น ทรงดำริว่า " เจ้าพี่ใหญ่ของเราสละสิริราชสมบัติ (ออก) ผนวช เป็นพระพุทธานุเจ้าผู้อัครบุคคโลกในโลกล. แม้โอรสของพระองค์ทรงนามว่าราหุลกุมาร ก็ผนวชแล้ว. แม้เจ้าพี่ของเรา (คือพระนันทะ) ก็ผนวชแล้ว. แม้พระมารดาของเรา ก็ทรงผนวชแล้ว. เมื่อคณะพระญาติมีประมาณเท่านี้ ทรงผนวชแล้ว. แม้เราจักทำอะไรในเรือน. จักผนวช (บ้าง). " พระนางเสด็จเข้าไปสู่สำนักภิกษุณีทั้งหลายแล้วทรงผนวชพระนางทรงผนวชเพราะเสนาหาในพระญาติเท่านั้น หาใช่เพราะศรัทธาไม่; แต่เพราะพระนางเป็นผู้มีพระโณมอันวิไล จึงปรากฏพระนามว่า " รูปนันทา. "

นางไม่เข้าเฝ้าศาสดาเพราะเกรงถูกตำหนิ

พระนางได้ทรงสดับว่า " ได้ยินว่า พระศาสดาตรัสว่า ' รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ' จึงไม่เสด็จไปเผชิญพระพักตร์พระศาสดา ด้วยทรงเกรงว่า " พระศาสดาจะพึงตรัสโทษในรูปแม่ของเราซึ่งนำคุณ นำเสื่อมใสอย่างนี้. "

ชวานครนิมพังชรรณ

ชาวพระนครสาวัดดีถวายท่านแต่เช้าตรู่ สมทานอุโบสถแล้วห่มผ้า สะอาด มีมือถือของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้น ในเวลาเย็น ประชุม กันฟังธรรมในพระเชตวัน. แม้อภิกษุณีสงฆ์ผู้เกิดนันทะในพระธรรมเทศนา ของพระศาสดา ก็ยอมไปวิหารฟังธรรม. ชาวพระนครสาวัดดีเหล่านั้น ครั้นฟังธรรมแล้ว เมื่อเข้าไปสู่พระนคร ก็กล่าวแต่คุณกถาของพระศาสดา เท่านั้นเข้าไป.

ความเลื่อมใสของบุคคล ๔ จำพวก

จริงอยู่ จำพวกสัตว์ในโลกสันนิวาสนี้ซึ่งมีประมาณ ๔ จำพวก ที่ เห็นพระตถาคตอยู่ ไม่เกิดความเลื่อมใส มีจำนวนน้อยนัก.

๑. รูปุปปมาณิกา

ด้วยว่าจำพวกสัตว์ที่เป็นรูปุปปมาณิกา (ถือรูปเป็นประมาณ) เห็น พระสรีระของพระตถาคต อันประดับแล้วด้วยพระลักษณะและอนุพยัญ- ชนะมีพระฉวีวรรณดุจทองคำ ย่อมเลื่อมใส.

๒. โฆสัพปมาณิกา

จำพวกโฆสัพปมาณิกา (ถือเสียงเป็นประมาณ) ฟังเสียงประกาศ พระคุณของพระศาสดา ซึ่งอาศัยเป็นไปแล้วตั้งหลายร้อยชาติ และเสียง ประกาศพระธรรมเทศนา อันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมเลื่อมใส.

๓. ลูขัพปมาณิก

แม้จำพวกลูขัพปมาณิกา (ถือการปฏิบัติเส้าหมองเป็นประมาณ)

๑. เสียงที่ประกอบด้วยองค์ ๘ คือ แจ่มใส ๑ ชัดเจน ๑ นุ่มนวล ๑ นำฟัง ๑ กลมกล่อม ๑ ไม่พร่า ๑ ลึก ๑ มีกังวาน ๑ ที. มหาวรรค ขนวสกุตร ข้อ ๑๕๘.

อาศัยความที่พระองค์เป็นผู้เศร้าหมองด้วยปัจจัยทั้งหลายมีจิวรเป็นต้น ย่อม
เลื่อมใส.

๔. รัชมัปปมาณิกา

แม้จำพวกรัชมัปปมาณิกา (ถือธรรมเป็นประมาณ) ก็ย่อมเลื่อมใส
ว่า " ศีลของพระทศพลเห็นปานนี้. สมาธิเห็นปานนี้. ปัญญาเห็นปานนี้.
พระผู้มีพระภาคเจ้าหาผู้เสมอมิได้ ไม่มีผู้เสมอเท่า หาผู้เสมอเหมือนมิได้
ไม่มีผู้ทัดเทียม ด้วยคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้น." เมื่อชนเหล่านั้นพรรณนา
คุณของพระตถาคตอยู่ ปากไม่เพียงพอ.

พระนางรูปนันทาเถรีเข้าเฝ้าทรงสดับธรรม

พระนางรูปนันทา ได้สดับคำพรรณนาคุณของพระตถาคต แต่
สำนักพวกภิกษุณีและพวกอุบาสิกา จึงทรงดำริว่า " ชนทั้งหลาย ย่อม
กล่าวชมเจ้าพี่ของเรานักหนาทีเดียว แม้ในวันหนึ่ง พระองค์เมื่อจะตรัส
โทษในรูปของเรา จะตรัสได้สักเท่าไร? ถ้ากระไร เราพึงไปกับพวก
ภิกษุณี ไม่แสดงตนเลย เฝ้าพระตถาคตฟังธรรมแล้วพึงมา." พระนาง
จึงตรัสบอกแก่พวกภิกษุณีว่า " วันนี้ ฉันจักไปสู่ที่ฟังธรรม." พวก
ภิกษุณีมีใจยินดีว่า " นานนักหนา การที่พระนางรูปนันทาทรงมีพระ-
ประสงค์จะเสด็จไปสู่ที่บำรุงพระศาสดาเกิดขึ้นแล้ว, วันนี้พระศาสดา ทรง
อาศัยพระนางรูปนันทานี้แล้ว จักทรงแสดงพระธรรมเทศนาอันวิจิตร "
ดังนี้แล้วพาพระนางออกไปแล้ว. ตั้งแต่เวลาที่ออกไป พระนางทรงดำริ
ว่า " เราจะไม่แสดงตนเลย. "

พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่พระนาง

พระศาสดาทรงดำริว่า " วันนี้ รูปนั้นทาจักมาที่บำรุงของเรา
ธรรมเทศนาเช่นไรหนอแล ? จักเป็นที่สบายของเธอ " ทรงทำความ
ตกลงพระหฤทัยว่า " รูปนั้นทานั้น หน้าในรูป มีความเชื่อใยในอรรถภาพ
อย่างรุนแรง การบรรเทาความเมาในรูปด้วยรูปนั้นแล เป็นที่สบายของ
เธอ คุณการบ่งนามด้วยนามฉะนั้น " ในเวลาที่พระนางเข้าไปสู่วิหาร
ทรงนิรมิตหญิงมีรูปสวยพริ้งผู้หนึ่ง อายุราว ๑๖ ปี นุ่งผ้าแดง ประดับ
แล้วด้วยอาภรณ์ทุกอย่าง ถือพัด ยืนถวายงานพัดอยู่ในที่ใกล้พระองค์
ด้วยกำลังพระฤทธิ ก็แล พระศาสดาและพระนางรูปนั้นทานั้น ทรง
เห็นรูปหญิงนั้น พระนางเสด็จเข้าไปวิหารพร้อมกับภิกษุณีทั้งหลาย ทรง
ยืนข้างหลังพวกภิกษุณี ถวายบังคมพระศาสดาด้วยเบญจางคประดิษฐ์ นั่ง
ในระหว่างพวกภิกษุณี ทรงแลดูพระศาสดาตั้งแต่พระบาท ทรงเห็น
พระสรีระของพระศาสดาวิจิตรแล้วด้วยพระลักษณะ รุ่งเรืองด้วยอนุพยัญ
ชนะ. อันพระรัศมีวาหนึ่งแวงล้อมแล้ว ทรงแลดูพระพักตร์อันมีสิริคุณ
พระจันทร์เพ็ญ ได้ทรงเห็นรูปหญิงยืนอยู่ในที่ใกล้แล้ว. พระนางทรง
แลดูหญิงนั้นแล้ว ทรงแลดูอรรถภาพ (ของตน) รู้สึกว่าตนเหมือนนางกา
(ซึ่งอยู่) ข้างหน้านางพระยาหงส์ทอง. ก็จำเดิมแต่เวลาที่ (พระนาง) ทรง
เห็นรูปอันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิทีเดียว พระเนตรทั้งสองของพระนางก็วิง
เวียน. พระนางมีจิตอันสิริโฉมแห่งสรีรประเทศทั้งหมดดึงดูดไปแล้วว่า
" โอสมของหญิงนี้ถึงงาม. โอน้ำผากถึงงาม " ดังนี้ ได้มีสติเนหาในรูปนั้น
อย่างรุนแรง. พระศาสดาทรงทราบความยินดีอย่างสุดซึ้งในรูปนั้นของ
พระนาง พอเมื่อจะทรงแสดงธรรม จึงทรงแสดงรูปนั้นให้ล่วงภาวะของ

ผู้มีอายุ ๑๖ ปี มีอายุราว ๒๐ ปี. พระนางรูปนั้นทาได้ทอดพระเนตร มีจิตเบื่อหน่ายน้อยหนึ่งว่า " รูปนี้ไม่เหมือนรูปก่อนหนอ." พระศาสดา (ทรงแสดงความแปรเปลี่ยนเพศ) ของหญิงนั้น โดยลำดับเทียว คือ เพศหญิงตลอดบุตรครั้งเดียว เพศหญิงกลางคน เพศหญิงแก่ เพศหญิงแก่ คร่ำคร่าแล้วเพราะชรา. แม้พระนางก็ทรงเบื่อหน่ายรูปนั้น ในเวลาที่ทรุดโทรมเพราะชราโดยลำดับเหมือนกัน ว่า " โอรุรูปนี้ หายไปแล้ว ๆ " (ครั้น) ทรงเห็นรูปนั้นมีพินหัก ผมหงอก หลังโก่ง มีซี่โครงขึ้นคุดกลอน มีไม้เท้ายันข้างหน้า งก้งนอยู่ ก็ทรงเบื่อหน่ายเหลือเกิน. ลำดับนั้น พระศาสดาทรงแสดงรูปหญิงนั้นให้ป็นรูปอันพยาธิครอบงำ ในขณะนั้นเอง หญิงนั้นทิ้งไม้เท้าและพัดใบตาล ร้องเสียงขรม ล้มลงที่ภาคพื้น จมลงในมูตรและกรีสของตน กลิ้งเกลือกไปมา. พระนางรูปนั้นทา ทรงเห็นหญิงนั้นแล้ว ทรงเบื่อหน่ายเต็มที. พระศาสดา ทรงแสดงมรณะของหญิงนั้นแล้ว. หญิงนั้นถึงความเป็นศพพองขึ้นในขณะนั้นเอง. สายแห่งหนองและหมุ่นอนไหลออกจากปากแผล๑ทั้ง ๕. ผุ่งสัตว์มีกาเป็นต้น รุมแย่งกันกินแล้ว. พระนางรูปนั้นทา ทรงพิจารณาซากศพนั้นแล้ว ทรงเห็นอรรถภาพโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงว่า " หญิงนี้ถึงความแก่ ถึงความเจ็บ ถึงความตาย ในที่นี้เอง. ความแก่ ความเจ็บ และความตาย จักมาถึงแก่อรรถภาพแม้เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน." และเพราะความที่อรรถภาพเป็นสภาพอันพระนางทรงเห็นแล้ว โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงนั่นเอง อรรถภาพนั้น จึงเป็นอันทรงเห็นแล้วโดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตาทีเดียว. ลำดับนั้น ภพทั้งสามปรากฏแก่พระนางจุฉุก ๑. แผล ๕ คือ ตา หู จมูก อย่างละ ๒ ปาก ๑ ทวารหนัก ๑ ทวารเบา ๑.

ไฟเผาจนแล้ว และคุชชากศพอันเขาผูกไว้ที่พระศอ จิตมุ่งตรงต่อกรรมฐานแล้ว. พระศาสดาทรงทราบว่า พระนางทรงคิดเห็นอติภาพโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยงแล้ว จึงทรงพิจารณาว่า "พระนางจักสามารถทำที่พึงแก้ตนได้เองทีเดียวหรือไม่หนอแล?" ทรงเห็นว่า "จักไม่อาจ. การที่พระนางได้ปัจจัยภายนอก (เสียก่อน) จึงจะเหมาะ" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรม ด้วยอำนาจธรรมเป็นที่สบายแห่งพระนาง ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

          " นันทา เธอจงดูกายอันกรรมยกขึ้น อันอาดูร
          ไม่สะอาด เปื่อยเน่า ไหลออกอยู่ข้างบน ไหลออก
          อยู่ข้างล่าง ที่พาลชนทั้งหลายปรารถนากันนัก; สรีระ
          ของเธอนี้ จันใด, สรีระของหญิงนั้น ก็จันนั้น,
          สรีระของหญิงนั้น จันใด สรีระของเธอนี้ ก็จันนั้น:
          เธอจงเห็นธาตุทั้งหลายโดยความเป็นของสูญ, อย่า
          กลับมาสู่โลกนี้อีก, เธอคลี่คลายความพอใจในภพ
          เสียแล้ว จักเป็นบุคคลผู้สงบเที่ยวไป.

พระนางนันทาลำเร็จโสดาปัตติผล

ได้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงปรารถนาพระนางนันทาภิกษุณี ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้แล. พระนางนันทา ทรงส่งญาณไปตามกระแสเทศนา บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว.

พระศาสดาทรงแสดงวิปัสสนา

ลำดับนั้น พระศาสดาเพื่อจะตรัสสุญญตกรรมฐาน เพื่อต้องการ

อบรมวิปัสสนาเพื่อมรรคผลทั้งสามยิ่งขึ้นไปแก่พระนาง จึงตรัสว่า "นันทา เธออย่าทำความเข้าใจว่า 'สาระในสรีระนี้ มีอยู่' เพราะสาระในสรีระนี้ แม้เพียงเล็กน้อย ก็ไม่มี, สรีระนี้ อันกรรมยกกระดูก ๓๐๐ ท่อนขึ้น สร้างให้เป็นนครแห่งกระดูกทั้งหลาย" ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

๕. อฏฺฐจัน นครํ กตฺติ มํสโลหิตเลปนํ

ยตุถ ชรา จ มจฺจุ จ มาโน มกฺโข จ โอิหิโต.

"สรีระอันกรรมทำให้เป็นนครแห่งกระดูกทั้งหลาย
ฉาบด้วยเนื้อและโลหิต เป็นที่ตั้งลงแห่งชรา มรณะ
มานะ และมักขะ"

แก้อรธ

เนื้อความแห่งพระคาถานั้นว่า "เหมือนอย่างว่า ชนทั้งหลายให้ ยกไม้ทั้งหลายขึ้น (เป็นโครง) เอาเถาวัลย์ผูกแล้ว ฉาบด้วยดินเหนียว ทำให้เป็นเรือนภายนอกถ้าวคือนคร เพื่อประโยชน์แก่การตั้งบุพพพัฒนา และอุปฐาตเป็นต้นลง ฉันท; แม้สรีระนี้ที่เป็นไปในภายใน ก็ฉันทนั้น อันกรรมยกกระดูก ๓๐๐ ท่อนให้ยกขึ้นแล้วทำให้เป็นนคร อันเส้นเอ็นรัดไว้ ฉาบทาด้วยเนื้อและโลหิต หุ้มห่อด้วยหนัง เพื่อประโยชน์แก่การตั้งลงแห่งชรา ซึ่งมีความทรุดโทรมเป็นลักษณะ แห่งมัจจุซึ่งมีความตายเป็นลักษณะ แห่งมานะซึ่งมีความเมา เพราะอาศัยความถึงพร้อมด้วยความระหังเป็นต้นเป็นลักษณะ และแห่งมักขะมีการทำกรรมที่เขาทำดีแล้วให้ฉิบหายเป็นลักษณะ. เพราะอาพาธอันเป็นไปทางกายและทางใจ

๑. อาโห เป็นส่วนสูง ปริณาท เป็นส่วนกลม งามพร้อม ได้ส่วนสด.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คถาชาดก เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 165
เห็นปานนี้นั้นแล ตั้งลงแล้วในสรีระนี้. นอกจากนี้ไม่มีอะไร ๆ ที่เข้า
ถึงความเป็นของจะพึงถือเอาได้.

ในกาลจบเทศนา พระนางรูปนันทาเถรีได้บรรลุพระอรหัตผล.
พระธรรมเทศนาได้เป็นกถามีประโยชน์แก่มหาชนแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องพระนางรูปนันทาเถรี จบ.

๖. เรื่องของพระนางมัลลิกาเทวี [๑๒๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระนางมัลลิกาเทวี ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ชีรนุติ เว ราชรธา สุจิตฺตา " เป็นต้น.

พระนางมัลลิกาทำสังถะกับสุนัข

ได้ยินว่า วันหนึ่ง พระนางมัลลิกาเทวีนั้น เสด็จเข้าไปยังซุ้มสำหรับทรงसन ทรงชำระพระโอยฐ์แล้ว ทรงน้อมพระสรีระลงปรารภเพื่อจะชำระพระขงฆ์ มีสุนัขตัวโปรดตัวหนึ่ง เข้าไปพร้อมกับพระนางทีเดียว. มันเห็นพระนางน้อมลงเช่นนั้น จึงเริ่มจะทำอสังกรรมสังถะ. พระนางทรงยินดีผัสสะของมัน จึงได้ประทับยืนอยู่. พระราชาทรงทอดพระเนตรทางพระแกลในปราสาทชั้นบน ทรงเห็นกิริยานั้น ในเวลาพระนางเสด็จมาจากซุ้มน้ำนั้น จึงตรัสว่า " หญิงถ้อย จงฉิบหาย เพราะเหตุไร เจ้าจึงได้ทำกรรมเห็นปานนี้ ? "

พระราชาแพรูพระนางมัลลิกา

พระนาง. หม่อมฉันทำกรรมอะไร พระเจ้าข้า.

พระราชา. ทำสังถะกับ สุนัข.

พระนาง. เรื่องนี้หามีได้ พระเจ้าข้า.

พระราชา. ฉันเองเห็น. ฉันจะเชื่อเจ้าไม่ได้. หญิงถ้อย จงฉิบหาย.

พระนาง. ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าฯ ผู้ใดผู้หนึ่งเข้าไปยังชุ่มน้ำนี้ผู้เดียวเท่านั้น ก็ปรากฏเห็นสองคน แก่ผู้ที่แลดูทางพระแกลนี้.

พระราชา. เจ้าพุดไม่จริง หญิงชั่ว.

พระนาง. พระเจ้าข้า ถ้าพระองค์ไม่ทรงเชื่อหม่อมฉัน. ขอเชิญพระองค์เสด็จเข้าไปยังชุ่มน้ำนั้น. หม่อมฉันจักแลดูพระองค์ทางพระแกลนี้.

พระราชาคิดจะเขลา จึงทรงเชื่อถ้อยคำของพระนาง แล้วเสด็จเข้าไปยังชุ่มน้ำ. ฝ่ายพระนางเทวีนั้นแล ทรงยืนทอดพระเนตรอยู่ที่พระแกล ทูลว่า "มหाराชผู้มิดเขลา ชื่ออะไรนั้น. พระองค์ทรงทำสนทนะกับนางแพะ" แม้เมื่อพระราชาจะตรัสว่า "นางผู้เจริญ ฉันมิได้ทำกรรมเห็นปานนั้น" ก็ทูลว่า "แม้หม่อมฉันเห็นเอง หม่อมฉันจะเชื่อพระองค์ไม่ได้" พระราชาทรงสดับคำนั้นแล้ว ก็ทรงเชื่อว่า "ผู้เข้าไปยังชุ่มน้ำนี้ ผู้เดียวเท่านั้น ก็ย่อมปรากฏเป็นสองคนแน่." พระนางมัลลิกา ทรงดำริว่า "พระราชนิ อันเราลวงได้แล้ว ก็เพราะพระองค์โง่เขลา. เราทำกรรมชั่วแล้ว, ก็พระราชนิ เรากล้าคู่ด้วยคำไม่จริง. แลแม้พระศาสดา จักทรงทราบกรรมนี้ของเรา. พระอัครสาวกทั้งสองก็ดี พระอสีติมหาสาวกก็ดี จักทราบ; ตายจริง เราทำกรรมหนักแล้ว." ทราบว่าพระนางมัลลิกานี้ ได้เป็นสหายในออสติสถานของพระราชา.

พระนางมัลลิกาเกิดในอเวจี

ก็ในออสติสถานนั้น การบริจาคที่ทรงทำในวันหนึ่ง มีค่าถึงทรัพย์ ๑๔ โกฏิ. ก็เสวตฉัตร บัลลังก์ประทับนั่ง เเชิงบาตร ตั้งสำหรับรองพระบาทของพระตถาคตเจ้า ๔ อย่างนี้ ได้มีค่านับไม่ได้. ในเวลาจะสิ้น

พระชนม์ พระนางมัลลิกานั้นมิได้ทรงนึกถึงการบริจาคนั้น เห็นปาน
นั้น ทรงระลึกถึงกรรมอันลามกนั้นอย่างเดียวนั้นสิ้นพระชนม์แล้ว ก็บังเกิด
ในอเวจี. ก็พระนางมัลลิกานั้นได้เป็นผู้โปรดปรานของพระราชาอย่างยิ่ง.

พระราชาทูลถามสถานที่พระนางเกิด

ท้าวเธออันความโศกเป็นกำลังครอบงำ รับสั่งให้ทำฅาปนกิจ
พระสรีระของพระนางแล้ว ทรงดำริว่า "เราจะทูลถามสถานที่เกิดของ
พระนาง " จึงได้เสด็จไปยังสำนักของพระศาสดา. พระศาสดาได้ทรงทำ
โดยประการที่ท้าวเธอระลึกถึงเหตุที่เสด็จมาไม่ได้. ท้าวเธอทรงสดับธรรม-
กถาชวนให้ระลึกถึง ในสำนักของพระศาสดาแล้ว ก็ทรงลืม; ในเวลา
เสด็จเข้าไปสู่พระราชนิเวศน์ ทรงระลึกได้ จึงตรัสว่า " พนาย จันตั้งใจ
ว่า 'จักทูลถามที่พระนางมัลลิกาเทวีเกิด ' ไปยังสำนักของพระศาสดาก็
ลืมเสีย. วันพรุ่งนี้ จันจะทูลถามอีก " ดังนี้แล้ว ก็ได้เสด็จไป แม้ใน
วันรุ่งขึ้น. ฝ่ายพระศาสดาก็ได้ทรงทำ โดยประการที่ท้าวเธอระลึกไม่ได้
ตลอด ๗ วันโดยลำดับ.

ฝ่ายพระนางมัลลิกานั้นใหม่ในนรกตลอด ๗ วันเท่านั้น. ในวันที่ ๘
จุดจากที่นั่นแล้ว เกิดในคสุติภพ.

ถามว่า " ก็เพราะเหตุไร พระศาสดา จึงได้ทรงทำความที่พระราชา
นั้น ทรงระลึกไม่ได้? "

แก้วว่า " ทราบว่า พระนางมัลลิกานั้น ได้เป็นที่โปรดปรานพอ
พระทัยของพระราชาเป็นอย่างที่สุด? " เพราะฉะนั้น ท้าวเธอทราบว่า
พระนางเกิดในนรกแล้ว ก็จะทรงยึดถืออิมิจฉาทิฎฐิ ด้วยทรงดำริว่า " ถ้า
หญิงสมบูรณ์ด้วยศรัทธาเห็นปานนี้ เกิดในนรกไซ้ เราจะถวายทานทำ

อะไร ? " ดังนี้แล้วก็จะรับสั่งให้เลิกนิตยภัตที่เป็นไปในพระราชนิเวศน์ เพื่อภิกษุ ๕๐๐ รูปแล้วพึงเกิดในนรก; เพราะฉะนั้น พระศาสดาจึงทรง ทำความที่พระราชานั้น ทรงระลึกล้มไม่ได้ตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๘ ทรง ดำเนินไปเพื่อบิณฑบาต ได้เสด็จไปยังประตูพระราชวังด้วยพระองค์เอง ทีเดียว. พระราชาทรงทราบว่ " พระศาสดาเสด็จมาแล้ว " จึงเสด็จ ออก ทรงรับบาตรแล้ว ประารถเพื่อจะเสด็จขึ้นสู่ปราสาท. แต่พระศาสดา ทรงแสดงพระอาการเพื่อจะประทับนั่งที่โรงรถ. พระราชาจึงทูลอัญเชิญ พระศาสดาให้ประทับนั่ง ณ ที่นั้นเหมือนกัน ทรงรับรองด้วยข้าวยาคุและ ของควรเคี้ยวแล้ว จึงถวายบังคม พอประทับนั่ง ก็กราบทูลว่า " หม่อมฉันมากี่ด้วยประสงค์ว่ 'จักทูลถามที่เกิดของพระนางมัลลิกาเทวี. แล้ว ลืมเสีย พระนางเกิดในที่ไหนหนอแล ? พระเจ้าข้า. "

พระศาสดา. ในคฤสถภพ มหาบพิตร.

พระราชา. พระเจ้าข้า เมื่อพระนางไม่บังเกิดในคฤสถภพ. คนอื่น ใครเล่าจะบังเกิด. พระเจ้าข้า หญิงเช่นกันพระนางมัลลิกานั้นไม่มี. เพราะ ในที่ ๆ พระนางนั่งเป็นต้น กิจอื่น เว้นการจัดแจงทาน ด้วยคิดว่า " พรุ่งนี้ จักถวายสิ่งนี้, จักทำสิ่งนี้, แต่พระตถาคต " ดังนี้ไม่มีเลย, พระเจ้าข้า ตั้งแต่เวลาพระนางไปสู่ปรโลกแล้ว สรีระของหม่อมฉัน ไม่ ค่อยกระปรี้กระเปร่า.

ธรรมของสัตบุรุษไม่เท่าเหมือนของอื่น

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะท้าวเธอว่า " อย่าคิดเลยมหาบพิตร นี้เป็นธรรมอันแน่นอนของสัตว์ทุกจำพวก " ตรัสถามว่า " นี้รณของ

ใคร ? มหาบพิตร." พระราชาทรงประดิษฐานอัญชลีไว้เหนือพระเศียร แล้ว ทูลว่า " ของพระเจ้าปู่ของหม่อมฉัน พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. นี้ ของใคร.

พระราชา. ของพระชนกของหม่อมฉัน พระเจ้าข้า.

เมื่อพระราชากราบทูลอย่างนั้นแล้ว พระศาสดาจึงตรัสว่า " มหาบพิตร รถของพระเจ้าปู่ ของมหาบพิตร เพราะเหตุไร จึงไม่ถึงรถของพระชนก ของมหาบพิตร. รถของพระชนก ของมหาบพิตร ไม่ถึงรถของมหาบพิตร. ความคร่ำคร่าย่อมมาถึง แม่แก่ก่อนไม่ซื้อเห็นปานนี้. ก็จะกล่าวไปใย ความคร่ำคร่าจักไม่มาถึงแม่แก่อัตกภาพเล่า? มหาบพิตร ความจริง ธรรมของสัตบุรุษเท่านั้นไม่มีความชรา. ส่วนสัตว์ทั้งหลายชื่อว่าไม่ชรา ย่อมไม่มี " ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า

๖. ชีรนฺติ เว ราชรธา สุจิตฺตา

อโธ สรีรมฺปิ ชรฺ อูเปติ

สตณฺจ ชมฺโม น ชรฺ อูเปติ

สนฺโต หเว สพุทฺธิ ปเวทยนฺติ.

" ราชรธ ที่วิจิตรดี ยังคร่ำคร่าได้แล, อนึ่งถึง สรีระ ก็ย่อมถึงความคร่ำคร่า, ธรรมของสัตบุรุษ หาเข้าถึงความคร่ำคร่าไม่, สัตบุรุษทั้งหลายแล ย่อมปราศรัยกับด้วยสัตบุรุษ."

แก้อรธ

ศัพท์ว่า เว ในพระคาถานั้น เป็นนิบาต. บทว่า สุจิตฺตา ความว่า

รถทั้งหลาย แม่ของพระราชาทรงหลาย อันวิจิตรดีแล้วด้วยรัตนะ ๗ และด้วยเครื่องประดับรตอย่างอื่น ย่อมคร่ำคร่าได้.

บทว่า **สรีรมุปี** ความว่า มิใช่รตอย่างเดียวเท่านั้น. ถึงสรีระที่ประคบบระหงมกันอย่างดีนี้ ก็ย่อมถึงความชำรุดมีความเป็นผู้มีพินหักเป็นต้น เชื่อว่าเข้าถึงความคร่ำคร่า.

บทว่า **สตถุจ** ความว่า แต่โลกุตรธรรมมีอย่าง ๘ ของสัตบุรุษทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมไม่ทำการกระทบกระทั่งอะไร ๆ เลย เชื่อว่าไม่เข้าถึงความทรุดโทรม.

บทว่า **ปเวทยนุติ** ความว่า สัตบุรุษทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมปราศรัยกับด้วยสัตบุรุษ คือด้วยบัณฑิตทั้งหลายอย่างนี้.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลुरुยผลทั้งหลาย มีโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระนางมัลลิกาเทวี จบ.

๓. เรื่องพระโลพูทายีเถระ [๑๒๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระโลพูทายีเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อปฺปสฺสุตฺตํ ปุริโส" เป็นต้น.

พระเถระกล่าวธรรมไม่เหมาะแก่งาน

ดังได้สดับมา พระโลพูทายีเถระนั้น ไปสู่เรือนของหมู่คนผู้ทำการมงคล ก็กล่าวอวมงคล โดยนัยเป็นต้นว่า "ติโรกฺขุเทสฺส ติฏฺฐนฺติ" ไปเรือนของผู้ทำการอวมงคล เมื่อควรกล่าว ติโรกฺขุเทสฺสเป็นต้น. ก็กล่าวมงคลคาถา โดยนัยเป็นต้นว่า "ทานญจ ชมฺมจฺริยา จ" หรือรัตนสูตร เป็นต้นว่า "ยงฺกิลฺลิจิ วิหิตฺติ อิท วา หุริ วา." เธอคิดว่า "เราจักสวดสูตรอื่น" แม้สวดสูตรอื่นอยู่ในที่นั้นๆ อย่างนั้นก็ไม่ว่า "เราสวดสูตรอื่น."

ถึงกาลก่อนก็เลอะเหมื่อนกัน

ภิกษุทั้งหลายฟังกถาของท่านแล้ว จึงกราบทูลแด่พระศาสดาว่า "พระเจ้าข้า เป็นอย่างไร พระโลพูทายี ในที่ทำการมงคลและอวมงคล ควรกล่าวสูตรอื่น ก็ไพล่ไปกล่าวสูตรอื่น?" พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย โลพูทายีนั่น กล่าวอย่างนั้น ในกาลบัดนี้เท่านั้น ก็หาไม่. ถึงในกาลก่อน โลพูทายี เมื่อสูตรอื่นอันตนควรกล่าว ก็ไพล่กล่าวสูตรอื่น" อันภิกษุเหล่านั้น ทูลอ้อนวอน จึงทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัสดังต่อไปนี้):-

บุรพกรรมของพระโลพูทายี

ในอดีตกาล บุตรของพราหมณ์ ชื่ออัคคิทัต ในกรุงพาราณสี

ชื่อโสมทัตกุมาร บำรุงพระราชแล้ว. เธอได้เป็นที่โปรดปรานพอพระ-
หฤทัยของพระราช. ส่วนพราหมณ์อาศัยกรรมเลี้ยงชีพ. พราหมณ์
นั้นมีโค ๒ ตัว. ใน ๒ ตัวนั้น ตัว ๑ ได้ล้มเสียแล้ว. พราหมณ์จึง
กล่าวกะบุตรชายว่า "พ่อโสมทัต พ่อจงทูลขอในหลวง นำโคมาให้พ่อ
ตัวหนึ่ง."

โสมทัตสอนพ่อให้ทูลขอโค

มหาดเล็กโสมทัตคิดว่า "ถ้าเราจักขอพระราชทานกะสมเด็จ
พระเจ้าอยู่หัวไชริ้, ความเป็นคนผลุนผลันจักปรากฏแก่เรา" จึงพูดว่า
"คุณพ่อขอรับ คุณพ่อเองจงขอพระราชทานกะในหลวงเถิด" เมื่อบิดา
พูดว่า "ลูกเอ๋ย ถ้ากระนั้น เจ้าจงพาเข้าไปเถิด," จึงคิดว่า "ท่าน
พราหมณ์นี้ มีปัญญาเล่นซ้ำ ย่อมไม่รู้จักแม่สักแต่คำพูดเป็นต้นว่า "จง
ไปข้างหน้า จงถอยมาข้างหลัง. เมื่อคำอื่นอันควรพูด ก็ไพล่พูดคำอื่น
เสีย เราจะให้สำเหนียกแล้วจึงพาท่านไป." เธอพาท่านไปป่าช้า ชื่อ
วีรณตัมภกะแล้ว จึงมัดฟ่อนหญ้าหลายฟ่อน ทำสมมติว่า "ฟ่อนหญ้านี้
นี้เป็นเจ้าชีวิต. ฟ่อนหญ้านี้เป็นวังหน้า. ฟ่อนหญ้านี้เป็นเสนาบดี" ดังนี้
เป็นต้น แสดงแก่บิดาตามลำดับแล้ว จึงชี้แจงว่า "อันคุณพ่อไปราชสกุล
ต้องเดินหน้าอย่างนี้. ต้องถอยหลังอย่างนี้. พระเจ้าอยู่หัว ต้องกราบ
บังคมทูลอย่างนี้. วังหน้าต้องกราบทูลอย่างนี้. คุณพ่อเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว
แล้ว ต้องถวายข้มงคลอย่างนี้ว่า 'ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าฯ
ขอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จงทรงชนะเถิด' ดังนี้ ฟังว่าคาถานี้
แล้ว ขอพระราชทานโคเถิด" จึงให้บิดาเรียนคาถาว่า

" ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ผู้สมมติเทพ โคสำหรับ
ไถนาของข้าพระพุทธเจ้ามี ๒ ตัว ในโค ๒ ตัวนั้น
ตัวหนึ่งล้มเสียแล้ว, พระองค์ผู้เทพขัตติยราช ขอ
พระองค์ผู้สมมติเทพ จงพระราชทานตัวที่ ๒ เถิด. "

โสมทัตพาพ่อเข้าเฝ้าพระราช

พราหมณ์นั้นท่องคานันให้คล่องแคล่วราวปีหนึ่ง จึงบอกความที่
คานันนั้นคล่องแคล่วแล้วแก่บุตร. เมื่อลูกนั้นกล่าวว่า " คุณพ่อขอรับ ถ้า
กระนั้นคุณพ่อจงเอาเครื่องบรรณาการนิคหน้อยนั้นแหละมาเถิด. ผมจะไป
ก่อน แล้วยื่นที่ราชสำนัก " จึงพูดว่า " คีละ ลูก " แล้วถือเครื่องบรรณา-
การไป เป็นผู้ถึงความอุตสาหะไปราชสกุล ในเวลาที่โสมทัตยืนอยู่
ในราชสำนัก เป็นผู้มีพระราชปฏิสันถาร อันพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชหทัย
ยินดี ทรงกระทำแล้ว เมื่อพระองค์ตรัสว่า " ตา แกมานานแล้วหรือ ?
นี่ที่นั่ง, แกงนึ่งแล้วพูดไปเถิด แกต้องการด้วยสิ่งใดเล่า ? " จึงว่า
คานันว่า

" ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ผู้สมมติเทพ โคสำหรับ
ไถนาของข้าพระพุทธเจ้ามี ๒ ตัว, ในโค ๒ ตัวนั้น
ตัวหนึ่งล้มเสียแล้ว, พระองค์ผู้เทพขัตติยราช ขอ
พระองค์ผู้สมมติเทพ จงทรงถือเอาตัวที่ ๒ มาเสีย. "

โสมทัตได้รับพระราชทาน

แม่เมื่อในหลวงตรัสว่า "ตา แกว่าอะไรนะ? จงว่าไปอีก." พราหมณ์นั้น ก็คงกล่าวคาถาบทนั่นเอง. ในหลวงทรงทราบความที่คาถานั้นพราหมณ์กล่าวผิด ทรงแย้มสรวลแล้วตรัสว่า "โสมทัต โคนในบ้านของเจ้าเห็นจะมากนะ." เมื่อโสมทัตกราบทูลว่า "ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทผู้สมมติเทวราช โคนอันได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานแล้วจักมีมาก" ดังนี้แล้ว ทรงโปรดปรานโสมทัต-ผู้โพธิสัตว์ จึงพระราชทานโค ๑๖ ตัวแก่พราหมณ์ สิ่งของเครื่องอสังการและบ้านที่อยู่แก่โพธิสัตว์นั้นให้เป็นพรหมไทยแล้ว จึงทรงส่งพราหมณ์ไปด้วยศใหญ่.

ผู้มีสุตะน้อยเหมือนโคถึก

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ประชุมชาดกว่า "พระเจ้าแผ่นดินในครั้งกระนั้น เป็นอานนท์. ตาพราหมณ์ในครั้งกระนั้น เป็นโลพูทัย. มหาเด็กโสมทัตในครั้งกระนั้น เป็นเรตถาคคณิแหละ " จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย โลพูทัยนี้ เมื่อคำอื่นอันคนควรพูด ก็ไปพล่พูดคำอื่นไปเสีย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น. แม้ในกาลก่อน เธอก็พูดแล้ว เพราะความที่ตนเป็นคนมีธรรมได้สดับน้อย. เพราะว่าเป็นคนมีสุตะน้อย ชื่อว่าเป็นเหมือนโคถึก จึงตรัสพระคาถาว่า

๓. อปฺปสุตฺตํ ปุริโส พฺลิตฺตํ ชีรติ

มฺหานิ ตสฺส วฑฺฒนฺติ ปญฺญา ตสฺส น วฑฺฒติ.

" คนมีสุตะน้อยนี้ ย่อมแก่เหมือนโคถึก,
เนื้อของเขาย่อมเจริญ แต่ปัญญาของเขาหาเจริญไม่. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น เนื้อความแห่งบทว่า **อปฺปสฺสุตฺตํ** ว่าคนชื่อ
ว่า อปฺปสฺสุตฺต เพราะไม่มีหมวดสูตร ห้าสิบ ๑ หมวด หรือ ๒ หมวด
ก็หรือว่า เพราะไม่มีวรรคสูตร ๑ วรรค หรือ ๒ วรรค โดยกำหนดที่สุด
ทั้งหมด เพราะไม่มีแม่สูตร ๑ หรือ ๒ สูตร. แต่ได้เรียนกรรมฐาน
เล็กน้อยประกอบความเพียรเนื่อง ๆ อยู่ ก็เป็นพหุสูตได้ทีเดียว.

สองบทว่า **พลฺลิตฺตํ** **ชิรฺติ** ความว่า เหมือนโคถึกเมื่อแก่
คือเมื่อเต่า ย่อมโตขึ้นเพื่อประโยชน์แก่โคแม่พ้อหาบได้เลย แก่โคที่เป็น
พี่น้องที่เหลือก็หาบได้. โดยที่แท้ก็แก่ไม่มีประโยชน์เลย จันใด, แม้
อปฺปสฺสุตฺตชนนี้ไม่ทำอุปัชฌาย์วัตร, ไม่ทำอาจารย์วัตร. และไม่ทำวัตรอื่น
มีอาคันตุกวัตรเป็นต้น. ไม่หมั่นประกอบแม่สักว่าภาวนา. ชื่อว่า ย่อมแก่
ไม่มีประโยชน์เลย จันนั้นนั่นแหละ.

บาทพระคาถาว่า **มฺสฺสํ** **ตฺสฺส** **วฑฺฒนฺนํ** มีอธิบายว่า เนื้อของโคถึก
ที่เจ้าของคิดว่า " อ้ายนี้ไม่อาจจะลากแอกไถเป็นต้นไหวแล้ว " ปล่อย
เสียในป่า เทียวเกี่ยวกินคิมอยู่ในป่านั้นแหละ ย่อมเจริญ จันใด. เนื้อแม่
ของอปฺปสฺสุตฺตชนนี้ อันพระครุภูณานิยะมีพระอุปัชฌาย์เป็นต้น ปล่อยเสีย
แล้ว อาศัยสงฆ์ได้ปัจจัย ๔ ทำกิจมีระบายน้องเป็นต้น เลี้ยงกายอยู่
ย่อมเจริญ คือว่าเธอเป็นผู้มีร่างกายอ้วนพีเทียวไป จันนั้น นั่นแหละ.

สองบทว่า **ปญฺญา** **ตฺสฺส** มีเนื้อความว่า ส่วนปัญญาที่เป็นโลกิยะ
โลกุตรของอปฺปสฺสุตฺตชนนั้น แม้ประมาณองคฺฐิเตยวก็ไมเจริญ แต่

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 177

ค้นหาและมานะ ๕ อย่าง ย่อมเจริญเพราะอาศัยทวาร ๖ เหมือนงอหญา
ลดาวัลย์เป็นต้น เจริญอยู่ในป่าฉะนั้น.

ในเวลาจบเทศนา มหาชนบรรลुरुยผลทั้งหลาย มีโศดาปัตติผล
เป็นต้นแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องพระโลพูทายีเถระ จบ.

๘. เรื่องปฐมโพธิกาล [๑๒๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาประทับนั่ง ณ ควงไม้โพธิพฤกษ์ ทรงเปล่งอุทานด้วย
สามารถเบิกบานพระหฤทัย ในสมัยอื่น พระอนันทเถระทูลถาม จึงตรัส
พระธรรมเทศานี้ว่า " อเนกชาติสังสาร " เป็นต้น.

ทรงกำจัดมารแล้วเปล่งอุทาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นแล ประทับนั่ง ณ ควงไม้โพธิ-
พฤกษ์ เมื่อพระอาทิตย์ยังไม่อัสดงคตเทียว ทรงกำจัดมารและพลแห่งมาร
แล้ว ในปฐมยาม ทรงทำลายความมืดที่ปกปิดบุพเพนิวาสญาณ. ใน
มัชฌิมยาม ทรงชำระทิพยจักขุให้หมดจดแล้ว. ในปัจฉิมยาม ทรงอาศัย
ความกรุณาในหมู่สัตว์ ทรงหยั่งพระญาณลงในปัจจยาการแล้ว ทรง
พิจารณาปัจจยาการนั้น ด้วยสามารถแห่งอนุโลมปฏิโลม. ในเวลาอรุณขึ้น
ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณพร้อมด้วยอัครรรย์หลายอย่าง เมื่อจะ
ทรงเปล่งอุทาน ที่พระพุทธรเจ้ามิใช่แสนเดียวไม่ทรงละแล้ว จึงได้ตรัส
พระคาถาเหล่านี้ว่า

๘. อเนกชาติสังสาร	สนฺธาวิสุตฺติ อนิพฺพิตฺติ
คหการกั คเวสนุโต	ทุกฺขา ชาติ ปุณฺปุณฺนี
คหการก ทิฏฺฐโจสี	ปุณฺ เคหํ น กาสสิ
สพฺพา เต ผาสูกา ภคฺคา	คหฺภูมฺมิ วิสฺขบฺตํ
วิสฺขบารคตํ จิตฺตํ	ตณฺหณํ ขยมชฺฌคฺคา.

" เราแสวงหานายช่างผู้ทำเรือน เมื่อไม่ประสบ
จึงได้ท่องเที่ยวไปสู่สงสาร มีชาติเป็นอนเก ความเกิด
บ่อยๆ เป็นทุกข์,* แนะนำช่างผู้ทำเรือน เราพบท่าน
แล้ว, ท่านจะทำเรือนอีกไม่ได้, ซ้ำโครงสร้าง^๑ของท่าน
เราหักเสียแล้ว ยอดเรือนเราก็รื้อเสียแล้ว, จิตของ
เราถึงธรรมปราศจากเครื่องปรุงแต่งแล้ว, เพราะเรา
บรรลุธรรมที่สิ้นตัณหาแล้ว. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า คหการี* คเวสวนุโต ความว่า เรา
เมื่อแสวงหานายช่างคือค้นหาผู้ทำเรือน กล่าวคืออรรถาพินิมิตินิหารอัน
ทำไว้แล้ว แทบบาทมูลแห่งพระพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า ทีปังกร เพื่อ
ประโยชน์แก่พระญาณ อันเป็นเครื่องอาจเห็นนายช่างนั้นได้ คือพระ-
โพธิญาณ เมื่อไม่ประสบ ไม่พบ คือไม่ได้พระญาณนั้นแล จึงท่องเที่ยว
คือเร่ร่อน ได้แคว้นเวียนไป ๆ มา ๆ สู่งสารมีชาติเป็นอนเก คือสู่
สังสารวัฏนี้ อันนับได้หลายแสนชาติ สิ้นกาลมีประมาณเท่านี้.

คำว่า ทุกฺขา ชาติ ปุณฺปุปฺนํ นี้ เป็นคำแสดงเหตุแห่งการแสวงหา
ช่างผู้ทำเรือน. เพราะชื่อว่าชาตินี้ คือการเข้าถึงบ่อย ๆ ชื่อว่าเป็นทุกข์
เพราะภาวะที่เจือด้วยชรา พยาธิและมรณะ. ก็ชาตินั้น เมื่อนายช่างผู้ทำ
เรือนนั้น อันใครๆ ไม่พบแล้ว ย่อมไม่กลับ. ฉะนั้น เราเมื่อแสวงหา
นายช่างผู้ทำเรือน จึงได้ท่องเที่ยวไป.

๑. ความเกิดเป็นทุกข์รำไป. ๒. อีกนัยหนึ่ง ภาสุกกา เป็นคำเปรียบกับเครื่องเรือน แปลว่า
จันทน์เรือนของท่านเราหักเสียหมดแล้ว. ๓. บาลีเป็น คหการกั.

บทว่า **ทิฏฺฐโธสิ** ความว่า บัดนี้เราตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณ พบ
ท่านแล้วแน่นอน. บทว่า **ปฺนุ เคหิ** ความว่า ท่านจักทำเรือนของเรา
กล่าวคืออัฐภาพ ในสังสารวัฏนี้อีกไม่ได้.

บาทพระคาถาว่า **สพฺพาเต ผาสูกา ภคฺคา** ความว่า ซึ่งโครงกล่าว
คือกิเลสที่เหลือนั้นหมดของท่าน เราหักเสียแล้ว.

บาทพระคาถาว่า **คหณฺณํ วิสฺขุขตํ** ความว่า ถึงมณฑลข้อฟ้ากล่าว
คืออวิชา แห่งเรือนคืออัฐภาพที่ท่านสร้างแล้วนี้ เราก็อธิษฐานแล้ว.

บาทพระคาถาว่า **วิสฺขุขรคตํ จิตฺตํ** ความว่า บัดนี้ จิตของเราถึง
คือเข้าไปถึงธรรมปราศจากเครื่องปรุงแต่งแล้ว คือพระนิพพาน ด้วย
สามารถแห่งอันกระทำให้เป็นอารมณ์.

บาทพระคาถาว่า **ตณฺหณํ ขยมฺชฺฌคฺคา** ความว่า เราบรรลु
พระอรหัต กล่าวคือธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหาแล้ว.

เรื่องปฐมโพธิกาล จบ.

๑. หรือ จันทน์เรือน กล่าวคือกิเลสที่เหลือนั้นหมด.

๕. เรื่องบุตรเศรษฐีมีทรัพย์มาก [๑๒๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทรงปรารภ
บุตรเศรษฐีผู้มั่งคั่งมาก ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อจริตวา
พรหมจรรย์. " เป็นต้น.

พวกนักเลงชวนเศรษฐีบุตรให้ดื่มเหล้า

ดังได้สดับมา บุตรเศรษฐีนั้น เกิดแล้วในตระกูลผู้มีสมบัติ ๘๐ โกฏิ
ในกรุงพาราณสี. ครั้งนั้น มารดาบิดาของเขาคิดว่า " ในตระกูลของเรา
มีกองโกศเป็นอันมาก. เราจักมอบกองโกศนั้นไว้ในมือบุตรของเรา
ทำให้ใช้สอยอย่างสบาย. กิจด้วยการงานอย่างอื่นไม่ต้องมี. " ดังนี้แล้วจึง
ให้เขาศึกษาศิลปะสักว่าการฟ้อน ขับ และประโคมอย่างเดียว. ในพระนคร
นั้นแล แม้ธิดาคนหนึ่ง ก็เกิดแล้วในตระกูลอื่น ซึ่งมีสมบัติ ๘๐ โกฏิ.
บิดามารดาแม่ของนางก็คิดแล้วอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วก็ให้นางศึกษาก็ได้
ศิลปะสักว่าการฟ้อนขับและประโคมอย่างเดียว. เมื่อเขาทั้งสองเจริญวัยแล้ว
ก็ได้มีการอาวาทวิวาหมงคลกัน ต่อมาภายหลัง มารดาบิดาของคนทั้งสอง
นั้นได้ถึงแก่กรรมแล้ว. ทรัพย์ ๑๖๐ โกฏิ ก็ได้รวมอยู่ในเรือนเดียวกัน
ทั้งหมด. เศรษฐีบุตร ย่อมไปอยู่ที่บำรุงพระราชาวันหนึ่งถึง ๓ ครั้ง ครั้งนั้น
พวกนักเลงในพระนครนั้น คิดกันว่า " ถ้าเศรษฐีบุตรนี้ จักเป็นนักเลง
สุรา. ความผาสุกก็จักมีแก่พวกเรา; เราจะให้เธอเรียนความเป็นนักเลง
สุรา. " พวกนักเลงนั้นจึงถือเอาสุรา มัดเนื้อสำหรับแกล่อม และก้อนเกลือ
ไว้ที่ชายผ้า ถือหัวผักกาด นึ่งแลดูทางของเศรษฐีบุตรนั้น ผู้มาจาก

ราชกุล เห็นเขากำลังเดินมา จึงดื่มสุรา เอาก่อนเกลือใส่เข้าไปในปาก กัดหัว
ผักกาด กล่าวว่า " จงเป็นอยู่ ๑๐๐ ปีเถิด นายเศรษฐีบุตร. พวกผม
อาศัยท่าน ก็พึ่งสามารถในการเคี้ยวและการดื่ม. "

บุตรเศรษฐีฟังคำของพวกนักเลงนั้นแล้ว จึงถามคนใช้สนิทผู้ตาม
มาข้างหลังว่า " พวกนั้น ดื่มอะไรกัน ? "

คนใช้. นำดื่มชนิดหนึ่ง นาย.

บุตรเศรษฐี. มีรสชาติอร่อยหรือ ?

คนใช้. นาย ธรรมดา น้ำที่ควรดื่ม เช่นกับน้ำดื่มนี้ ไม่มีในโลก
ที่เป็นอยู่นี้.

เศรษฐีบุตรหมดตัวเพราะประพฤติดบายมุข

บุตรเศรษฐีนั้นพูดว่า " เมื่อเป็นเช่นนั้น แม่เราดื่มก็ควร " ดังนี้
แล้ว จึงให้นำมาแต่ชนิดน้อยแล้วก็ดื่ม ต่อมาไม่นานนัก นักเลงเหล่านั้น
รู้ว่าบุตรเศรษฐีนั้นดื่ม จึงพากันแวดล้อมบุตรเศรษฐีนั้น เมื่อกาลล่วงไป
ก็ได้มีบริวารหมู่ใหญ่. บุตรเศรษฐีนั้น ให้นำสุรามาด้วยทรัพย์ ๑๐๐ บ้าง
๒๐๐ บ้าง ดื่มอยู่ตั้งกองกหาปณะไว้ในที่นั่งเป็นต้นโดยลำดับ ดื่มสุรา
กล่าวว่า " จงนำเอาดอกไม้มาด้วยกหาปณะนี้ จงนำเอาของหอมมาด้วย
กหาปณะนี้ ผู้นี้ฉลาดในการขับ ผู้นี้ฉลาดในการฟ้อน ผู้นี้ฉลาดในการ
ประโคม จงให้ทรัพย์ ๑ พันแก่ผู้นี้ จงให้ทรัพย์ ๒ พันแก่ผู้นี้. " เมื่อ
ใช้สุร่ายสุร่าอย่างนั้นต่อกาลไม่นานนัก ก็ยังทรัพย์ ๘๐ โกฏิ อันเป็นของ
ตนให้หมดไปแล้ว เมื่อเศรษฐีนึกเรียนว่า " นาย ทรัพย์ของนายหมด
แล้ว. " จึงพูดว่า " ทรัพย์ของภรรยาของข้าไม่มีหรือ ? " เมื่อเขาเรียนว่า
" ยังมีนาย " จึงบอกว่า " ถ้ากระนั้น จงเอาทรัพย์นั้นมา, " ได้ยังทรัพย์

เมื่อนั้นให้สิ้นไปแล้วอย่างนั้น เหมือนกัน แล้วชายสมบัติของตนทั้งหมดคือ
นา สวนดอกไม้ สวนผลไม้ ยานพาหนะ เป็นต้นบ้าง โดยที่สุด
ภาชนะเครื่องใช้บ้าง เครื่องลาด ผ้าห่ม และผ้าปูนั่งบ้าง โดยลำดับ
เคี้ยวกิน.

เศรษฐีต้องเที่ยวขทาน

ครั้นในเวลาที่เขาแก่ลง เจ้าของเรือนจึงไล่เขาออกจากเรือน ที่เขา
มีโภคะหมดแล้ว ชายเรือนของตัว (แต่ยัง) ถืออาศัยอยู่ก่อน. เขาพา
ภรรยาไปอาศัยเรือนของชนอื่นอยู่ ถือขึ้นกระเบื้องเที่ยวไปขทาน
ปรารภจะบริโภคภัตที่เป็นเดนของชนแล้ว. ครั้งนั้น พระศาสดาทอด
พระเนตรเห็นเขายืนอยู่ที่ประตูโรงฉัน คอยรับโภชนะที่เป็นเดนอันภิกษุ
หนุ่มและสามเณรให้ในวันหนึ่ง จึงทรงแยมพระโอษฐ์ ลำดับนั้น
พระอานนทเถระทูลถามถึงเหตุที่ทรงแยมกะพระองค์. พระศาสดา เมื่อ
จะตรัสบอกเหตุที่ทรงแยม จึงว่า "อานนท์ เธอจงดูบุตรเศรษฐี
ผู้มีทรัพย์มากผู้นี้ ผลาญทรัพย์เสีย ๑๖๐ โกฎิ พาภรรยาเที่ยวขทาน
อยู่ในนครนี้แล: ก็ถ้าบุตรเศรษฐีไม่ผลาญทรัพย์ให้หมดสิ้น จักประกอบ
การงานในปฐมวัย ก็จักได้เป็นเศรษฐีชั้นเลิศในนครนี้แล และถ้าจัก
ออกบวช, ก็จักบรรลุอรหัต. แม้ภรรยาของเขาก็จักดำรงอยู่ในอนาคามีผล.
ถ้าไม่ผลาญทรัพย์ให้หมดไป จักประกอบการงานในมัชฌิมวัย. จักได้เป็น
เศรษฐีชั้นที่ ๒. ออกบวชจักได้เป็นอนาคามี. แม้ภรรยาของเขาก็จักดำรง
อยู่ในสกทาคามีผล. ถ้าไม่ผลาญทรัพย์ให้สิ้นไป ประกอบการงานใน
ปัจฉิมวัยจักได้เป็นเศรษฐีชั้นที่ ๓ แม้ออกบวช ก็จักได้เป็นสกทาคามี,
แม้ภรรยาของเขาก็จักดำรงอยู่ในโสคาปัตติผล. แต่เดี๋ยวนี้บุตรเศรษฐีนั้น

ทั้งเสื่อมแล้วจากโรคะของภคหัตถ์ ทั้งเสื่อมแล้วจากสามัญผล. ก็แล
ครั้งเสื่อมแล้ว จึงเป็นเหมือนนกกะเรียนในเปือกตมแห่งฉะนั้น " ดังนี้แล้ว
จึงตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

๕. อจริตฺวา พุรหฺมจริยํ   อลทฺธนา โยพฺพเน ฐนํ
    ชิณฺณโกณฺจาว ฌายนฺติ   ชิณฺมจฺเจว ปฺลลฺเล
    อจริตฺวา พุรหฺมจริยํ   อลทฺธา โยพฺพเน ฐนํ
    เสนฺติ จาปาติชิณฺว   ปุราณานิ อนุตฺตุนํ.

" พวกคนเขลา ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ได้
ทรัพย์ในคราวยังเป็นหนุ่มสาว ย่อมชบเซาดังนก
กะเรียนแก่ ชบเซาอยู่ในเปือกตมที่หมดปลาฉะนั้น.
พวกคนเขลา ไม่ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่ได้ทรัพย์
ในคราวยังเป็นหนุ่มสาว ย่อมนอนทอดถอนถึงทรัพย์
เก่า เหมือนลูกศรที่ตกจากแสงฉะนั้น.

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อจริตฺวา ความว่า ไม่อยู่พรหมจริยवास.
บทว่า โยพฺพเน ความว่า ไม่ได้แม้ทรัพย์ในเวลาที่คุณสามารถ เพื่อจะยัง
โรคะที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือเพื่อตามรักษาโรคะที่เกิดขึ้นแล้ว. บทว่า
ชิณฺมจฺเจว ความว่า คนเขลาเห็นปานนั้นนั้น ย่อมชบเซา ดังนกกะเรียนแก่
มีขนเปียกอันเหี้ยนเกรียน ชบเซาอยู่ในเปือกตม. ที่ชื่อว่าหมดปลาแล้ว
เพราะไม่มีน้ำ. มีคำอธิบายกล่าวไว้ดังนี้ว่า " อันความไม่มีที่อยู่ของคนเขลา
เหล่านี้ เหมือนความไม่มีน้ำในเปือกตม. ความไม่มีโรคะของคนเขลา
เหล่านี้ เหมือนความหมดปลา, ความไม่สามารถจะรวบรวมโรคะไว้ได้

โดยทางน้ำหรือทางบกเป็นต้นในกาลบัดนี้แล ของคนขลาเหล่านี้ เหมือน
ความไม่มีการไผ่ขึ้นแล้วบินไปแห่งนกกระเรียนที่มีขนปีกอันเหียน; เพราะ
ฉะนั้น คนขลาเหล่านี้ จึงนอนชบเซาอยู่ในที่นี้เอง เหมือนนกกระเรียน
มีขนปีกอันเหียนแล้วฉะนั้น.

บทว่า **จาปาติชฌาว** ความว่า หลุดจากแฉ่ง คือพ้นแล้วจาก
แฉ่ง. มีคำอธิบายกล่าวไว้ดังนี้ว่า " ลูกศรพ้นจากแฉ่งไปตามกำลัง
ตกแล้ว. เมื่อไม่มีใครจับมันยกขึ้น. มันก็ต้องเป็นอาหารของหมู่ปลวก
ในที่นั้นเอง ฉันทไค; ถึงคนขลาเหล่านี้ ก็ฉันทนั้น ล่วง ๓ วัยไปแล้ว ก็จัก
เข้าถึงมรณะ เพราะความไม่สามารถจะยกตนขึ้นได้ในกาลบัดนี้; เพราะ-
ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **เสนฺติ จาปาติชฌาว.** "

บาทพระคาถาว่า **ปุราณานิ อนฺตุถุณฺ** ความว่า ย่อมนอนทอดถอน
คือเศร้าโศกถึงการกิน การดื่ม การพ้อน การจับ และการประโคม
เป็นต้น ที่คนทำแล้วในกาลก่อนว่า " พวกเรา กินแล้วอย่างนี้, ดื่มแล้ว
อย่างนี้."

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุนิพพานทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องบุตรเศรษฐีมีทรัพย์มาก จบ.

ชราวรรควรรณา จบ.

วรรคที่ ๑๑ จบ

คาถาธรรมบท

อถวรรคที่ ๑๒

ว่าด้วยเรื่องตน

[๒๒] ๑. ถ้าบุคคลทราบตนว่าเป็นที่รัก พึงรักษาตนนั้น

ให้เป็นอันรักษาด้วยดี บัณฑิตพึงประคับประคอง(ตน)

ตลอดยามทั้งสาม ยามใดยามหนึ่ง.

๒. บัณฑิตพึงตั้งตนนั้นแล ในคุณอันสมควร
ก่อนพึงสั่งสอนผู้อื่นในภายหลัง จะไม่พึงเศร้าหมอง.

๓. ถ้าผู้อื่นพราสอนผู้อื่นอยู่นั้นใด พึงทำตาม
นั้นนั้น บุคคลผู้มีตนฝึกดีแล้วหนอ (จึง) ควรฝึก
(ผู้อื่น) เพราะว่าได้ยินว่า ตนฝึกฝนได้โดยยาก.

๔. ตนแลเป็นที่พึงของตน บุคคลอื่นใครเล่าพึง
เป็นที่พึงได้ เพราะบุคคลมีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้
ที่พึงที่บุคคลได้โดยยาก.

๕. บาปอันตนทำไว้เอง เกิดในตน มีตนเป็น
แดนเกิด ย่อมยำยิบบุคคลผู้มีปัญญาทราวม ดุจเพชร
ยำยิบแก้วมณี อันเกิดแต่หินฉะนั้น.

๖. ความเป็นผู้ทุศีลล่วงส่วน รวบรวม (อศภาพ)
ของบุคคลใด ดุจเถาย่านทราย รัตตังต้นสาละฉะนั้น
บุคคลนั้น ย่อมทำตนอย่างเดียวกันกับที่โจรหัวใจ
ปรารถนาทำให้ตนฉะนั้น.

๑. วรรคนี้มีอรรถกถา ๑๐ เรื่อง.

๓. กรรมอันไม่ดี และไม่ประโยชน์แก่ตน
คนทำงาน กรรมใดแลเป็นประโยชน์แก่ตน และดี
กรรมนั้นแลทำยากอย่างยิ่ง.

๔. บุคคลใดปัญญาโหด อาศัยทิฏฐิอันชั่วช้า
คัดค้านคำสั่งสอนของพระอริยบุคคลผู้อรหันต์ มีปกติ
เป็นอยู่โดยธรรม บุคคลนั้นย่อมเกิดมาเพื่อมาฆ่าตน
เหมือนขุยแห่งไม้ไฟ.

๕. บาปอันผู้ใดทำแล้วด้วยตนเอง ผู้นั้นย่อม
เศร้าหมองด้วยตน บาปอันผู้ใดไม่ทำด้วยตน ผู้นั้น
ย่อมบริสุทธิ์ด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์ไม่บริสุทธิ์เป็น
ของเฉพาะตน คนอื่นทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้.

๑๐. บุคคลไม่พึงยังประโยชน์ของตนให้เสื่อม
เสียเพราะประโยชน์ของคนอื่นแม้มาก รู้จักประโยชน์
ของตนแล้ว พึงเป็นผู้ชวนชวายเป็นประโยชน์ของตน.

๑๒. อัครวรรคพรรณนา

๑. เรื่องโพธิราชกุมาร [๑๒๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในเกสภพาวัน ทรงปรารภโพธิราชกุมาร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อุตทานญเ " เป็นต้น.

โพธิราชกุมารสร้างปราสาทแล้วคิดฆ่านายช่าง

ดังได้สดับมา โพธิราชกุมาร รับสั่งให้สร้างปราสาท ชื่อโกกนท มีรูปทรงไม่เหมือนปราสาทอื่น ๆ บนพื้นแผ่นดิน ปานดังลอยอยู่ในอากาศ แล้ว ตรัสถามนายช่างว่า " ปราสาทที่มีรูปทรงอย่างนี้ เธอเคยสร้างในที่อื่นบ้างแล้วหรือ ? หรือว่าเป็นศิลปะครั้งแรกของเธอทีเดียว " เมื่อเขา ทูลว่า " ข้าแต่สมมติเทพ นี่เป็นศิลปะครั้งแรกทีเดียว " ท้าวเธอทรง ดำริว่า " ถ้านายช่างผู้นี้จักสร้างปราสาทมีรูปทรงอย่างนี้แม้แก่คนอื่นไซ้, ปราสาทนี้ก็จักไม่น่าอัศจรรย์; การที่เราฆ่านายช่างนี้เสีย ตัดมือและเท้า ของเขา หรือควักนัยน์ตาทั้งสองเสียย่อมควร; เมื่อเป็นเช่นนั้น เขาจะสร้าง ปราสาทแก่คนอื่นไม่ได้ ท้าวเธอตรัสบอกความนั้น แก่มาณพน้อยบุตร ของสัญชีวก ผู้เป็นสหายรักของตน.

นายช่างทำนกรูทจีหนิภัย

มาณพน้อยนั้น คิดว่า " พระราชกุมารพระองค์นี้ จักผลาญนายช่าง ให้ฉิบหายอย่างไม่ต้องสงสัย, คนผู้มีศิลปะเป็นผู้หาค่ามิได้, เมื่อเรายังมีอยู่ เขาจะอย่าฉิบหาย. เราจักให้สัญญาแก่เขา." มาณพน้อยนั้นเข้าไปหาเขา

แล้ว ถามว่า " การงานของท่านที่ปราสาทสำเร็จแล้วหรือยัง ? " เมื่อเขาบอกว่า " สำเร็จแล้ว. " จึงกล่าวว่ " พระราชกุมารมีพระประสงค์จะผลาญท่านให้ฉิบหาย. เพราะฉะนั้น ท่านพึงรักษาตน (ให้ดี). "

นายช่างพูดว่า " นาย ท่านบอก (ความนั้น) แก่ข้าพเจ้า ทำกรรมอันงามแล้ว. ข้าพเจ้าจักทราบกิจที่ควรทำในเรื่องนี้ ดังนี้แล้ว อันพระราชกุมารตรัสถามว่า " สหาย การงานของท่านที่ปราสาทของเรา สำเร็จแล้วหรือ ? " จึงทูลว่า " ข้าแต่สมมติเทพ การงาน (ที่ปราสาท) ยังไม่สำเร็จก่อน. ยังเหลืออีกมาก. "

ราชกุมาร. ชื่อว่าการงานอะไร ? ยังเหลือ.

นายช่าง. ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์จะทูล (ให้ทรงทราบ) ภายหลัง. ขอพระองค์จงตรัสสั่งให้ใคร ๆ ขนไม้มาก่อนเถิด.

ราชกุมาร. จะให้ขนไม้ชนิดไหนมาเล่า ?

นายช่าง. ไม้แห้งหาแก่นมิได้ พระเจ้าข้า.

ท้าวเธอได้รับสั่งให้ขนมาให้แล้ว. ลำดับนั้น นายช่างทูลพระราชกุมารนั้นว่า " ข้าแต่สมมติเทพ จำเดิมแต่บัดนี้ พระองค์ไม่พึงเสด็จมายังสำนักของข้าพระองค์. เพราะเมื่อข้าพระองค์ทำงานที่ละเอียดอยู่ เมื่อมีการสนทนากับคนอื่น ความฟุ้งซ่านก็จะมี. อนึ่ง เวลารับประทานอาหาร ภรรยาของข้าพระองค์เท่านั้น จักนำอาหารมา. " พระราชกุมารทรงรับว่า " ดีแล้ว. " ฝ่ายนายช่างนั่งตากไม้เหล่านั้นอยู่ในห้อง ๆ หนึ่ง ทำเป็นนกลครุฑ ควรที่บุตรภรรยาของตนนั่งภายในได้ ในเวลารับประทานอาหาร สั่งภรรยาว่า " เธอจงขายของทุกสิ่งอันมีอยู่ในเรือนแล้ว รับเอาเงินและทองไว้. "

นายช่างพาครอบครัวหนี

ฝ่ายพระราชกุมาร รับสั่งให้ล้อมเรือนไว้ ทรงจัดตั้งการรักษาเพื่อประโยชน์จะไม่ให้นายช่างออกไปได้. แม้นายช่าง ในเวลาที่นึกสำเร็จแล้ว สั่งภรรยาว่า "วันนี้ หล่อนพึงพาเด็ก แม่ทั้งหมดมา" รับประทานอาหารเช้าเสร็จแล้ว ให้บุตรและภรรยานั่งในท้องนก ออกทางหน้าต่างหลบหนีไปแล้ว. เมื่อพวกอารักขาเหล่านั้น พิโรราพันทูลว่า "ขอเดชะ สมมติเทพนายช่างหลบหนีไปได้" ดังนี้อยู่นั้นแหละ นายช่างนั้นก็ไปลงที่หิมวันตประเทศ สร้างนครขึ้นนครหนึ่ง ได้เป็นพระราชอา ทรงแรงพระนามว่า กัฏฐวาหนะ ในนครนั้น.

พระศาสดาไม่ทรงเหยียบผ้าที่ลาดไว้

ฝ่ายพระราชกุมาร ทรงดำริว่า "เราจะทำการฉลองปราสาท จึงตรัสสั่งให้นิมิตต์พระศาสดา ทรงทำการประพรมในปราสาทด้วยของหอมที่ผสมกัน ๔ อย่าง ทรงลาดแผ่นฝ้าน้อย ตั้งแต่ธรณีแรก. ได้ยินว่าท้าวเธอไม่มีพระโอรส, เพราะฉะนั้น จึงทรงดำริว่า "ถ้าเราจักได้บุตรหรือธิดาไซ้. พระศาสดาจักทรงเหยียบแผ่นฝ้าน้อยนี้ แล้วจึงทรงลาด. ท้าวเธอ เมื่อพระศาสดาเสด็จมา ถวายบังคมพระศาสดาด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว รับบาตร กราบทูลว่า "ขอเชิญพระองค์เสด็จเข้าไปเถิด พระเจ้าข้า" พระศาสดาไม่เสด็จเข้าไป. ท้าวเธอทรงอ้อนวอนถึง ๒ - ๓ ครั้ง พระศาสดาก็ยังไม่เสด็จเข้าไป ทรงแลดูพระอานนท์.

พระเถระทราบความที่ไม่ทรงเหยียบผ้าทั้งหลาย ด้วยสัญญาที่พระองค์ทรงแลดูนั่นเอง จึงทูลให้พระราชกุมารเก็บผ้าทั้งหลายเสีย ด้วยคำว่า

๑. ผู้มีท่อนไม้เป็นพาหนะ หรือผู้มีพาหนะอันทำด้วยท่อนไม้.

"พระราชกุมาร ขอพระองค์ทรงเก็บผ้าทั้งหลายเสียเถิด. พระผู้มีพระภาคเจ้าจักไม่ทรงเหยียบแผ่นดิน, (เพราะ) พระตถาคตทรงเล็งดูหมู่ชนผู้เกิดภายหลัง."

พระศาสดาตรัสบอกเหตุที่ไม่ทรงเหยียบผ้า

ท้าวเธอทรงเก็บผ้าทั้งหลายแล้ว ทูลอาราธนาพระศาสดาให้เสด็จเข้าไปภายใน ทรงเล็งดูให้อิมหน้าด้วยยากุและของเคี้ยว แล้วนั่งอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ถวายบังคมแล้วทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเป็นอุปัฏฐากของพระองค์ ถึง (พระองค์) ว่าเป็นที่พึงถึง ๓ ครั้งแล้ว (คือ) นับว่า ข้าพระองค์อยู่ในท้อง ถึง (พระองค์) ว่าเป็นที่พึงครั้งที่ ๑, แม้ครั้งที่ ๒ ในเวลาที่หม่อมฉันเป็นเด็กรุ่มนุ่ม, แม้ครั้งที่ ๓ ในกาลที่หม่อมฉัน ถึงความเป็นผู้รู้รู้ชั่ว; พระองค์ไม่ทรงเหยียบแผ่นดินน้อยของหม่อมฉันนั้น เพราะเหตุอะไร ?"

พระศาสดา. ราชกุมาร ก็พระองค์ทรงดำริอย่างไร ? จึงลาดแผ่นดินน้อย.

ราชกุมาร. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันคิดดังนี้ว่า "ถ้าเราจักได้บุตรหรือธิดาไซ้. พระศาสดาจักทรงเหยียบแผ่นดินน้อยของเรา." แล้วจึงลาดแผ่นดินน้อย.

พระศาสดา. ราชกุมาร เพราะเหตุนั้น อตมภาพจึงไม่เหยียบ.

ราชกุมาร. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็หม่อมฉันจักไม่ได้บุตรหรือธิดาเลยเทียวหรือ ?

พระศาสดา. อย่างนั้น ราชกุมาร.

ราชกุมาร. เพราะเหตุไร ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เพราะความที่พระองค์กับพระชายา เป็นผู้ถึงความ
ประมาทแล้วในอรรถภาพก่อน.

ราชกุมาร. ในกาลไหน? พระเจ้าข้า.

บุรพกรรมของโพธิราชกุมาร

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงนำอดีตนิทาน มาแสดงแต่พระราชกุมาร
นั้น:-

ดังได้สดับมา ในอดีตกาล มนุษย์หลายร้อยคนเล่นเรือลำใหญ่
ไปสู่มหาสมุทร. เรืออัปปางในกลางสมุทร สองสามีภรรยาคว้าได้แผ่น
กระดานแผ่นหนึ่ง (อาศัย) ว่ายเข้าไปสู่เกาะน้อยอันมีในระหว่าง มนุษย์
ที่เหลือทั้งหมดตายในมหาสมุทรนั้นนั่นแล. ก็หมุ่นกเป็นอันมากอยู่ที่เกาะ
นั้นแล เขาทั้งสองไม่เห็นสิ่งอื่นที่ควรกินได้ ถูกความหิวครอบงำแล้ว
จึงเผาฟองนกทั้งหลายที่ถ่านเพลิงแล้วเคี้ยวกิน. เมื่อฟองนกเหล่านั้นไม่
เพียงพอ ก็จับลูกนกทั้งหลายปิ้งกิน. เมื่อลูกนกเหล่านั้นไม่เพียงพอ
ก็จับนกทั้งหลาย (ปิ้ง) กิน. ในปฐมวัยก็ดี มัชฌิมวัยก็ดี ปัจฉิมวัยก็ดี
ได้เคี้ยวกินอย่างนี้แหละ. แม้ในวันหนึ่ง ก็มีได้ถึงความไม่ประมาท อนึ่ง
บรรดาชน ๒ คนนั้น แม้คนหนึ่งไม่ได้ถึงความไม่ประมาท.

พึงรักษาตนไว้ให้ดีในวัยทั้งสาม

พระศาสดา ครั้นทรงแสดงบุรพกรรมนี้ ของโพธิราชกุมารนั้นแล้ว
ตรัสว่า" ราชกุมาร ก็ในกาลนั้น ถ้าพระองค์กับภรรยาจักถึงความไม่
ประมาท แม้ในวัยหนึ่งไซ้ บุตรหรือธิดาพึงเกิดขึ้นแม้ในวัยหนึ่ง; ก็ถ้า
บรรดาท่านทั้งสองแม้คนหนึ่ง จักได้เป็นผู้ไม่ประมาทแล้วไซ้. บุตรหรือ
ธิดา จักอาศัยผู้ไม่ประมาทนั้นเกิดขึ้น, ราชกุมาร ก็บุคคลเมื่อสำคัญตน

อยู่ว่า เป็นที่รัก ฟังไม่ประมาท รักษาตนแม่ในวัยทั้งสาม เมื่อไม่อาจ (รักษา) ได้อย่างนั้น ฟังรักษาให้ได้แม่ในวัยหนึ่ง " ดังนี้แล้ว จึงตรัส พระคาถานี้ว่า :-

๑. อุตฺตานญฺเจ ปิยํ ชลฺลญา รุกฺเขยฺย นํ สุรฺกฺขิตํ

ติณฺณํ อญฺญตรํ ยามํ ปฏฺิขฺกฺเขยฺย ปณฺทิตฺโต.

" ถ้าบุคคลทราบตนว่า เป็นที่รัก ฟังรักษาตนนั้น ให้เป็นอันรักษาด้วยดี, บัณฑิตฟังประทับประคอง (ตน) ตลอดยามทั้งสาม ยามใดยามหนึ่ง."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยามํ นี้ พระศาสดาทรงแสดงทำวัยทั้ง ๓ ยัยด้วยหนึ่งให้ชื่อว่า ยาม เพราะความที่พระองค์ทรงเป็นใหญ่ในธรรม และเพราะความที่พระองค์ทรงฉลาดในเทศนาวิธี เพราะเหตุนั้น ในพระคาถานี้ บัณฑิตฟังทราบเนื้อความอย่างนั้นว่า " ถ้าบุคคลทราบตนว่า เป็นที่รัก, ฟังรักษาตนนั้น ให้เป็นอันรักษาดีแล้ว; ก็ฟังรักษาตนนั้น โดยประการที่ตนเป็นอันรักษาดีแล้ว."

บรรดาชนผู้รักษาตนเหล่านั้น ถ้าผู้เป็นคฤหัสถ์คิดว่า ' จักรักษาตน ' ดังนี้แล้ว เข้าไปสู่ห้องที่เขาปิดไว้ให้เรียบร้อย เป็นผู้มีอารักขาสมบูรณ์ อยู่บนพื้นปราสาทชั้นบนก็ดี, ผู้เป็นบรรพชิต อยู่ในถ้ำอันปิดเรียบร้อย มีประตูและหน้าต่างอันปิดแล้วก็ดี ยังไม่ชื่อว่ารักษาตนเลย, แต่ผู้เป็นคฤหัสถ์ทำบุญทั้งหลายมีทาน ศีล เป็นต้นตามกำลังอยู่, หรือผู้เป็นบรรพชิต ถึงความขวนขวายในวัตร ปฏิวัตร ปรียัติ และการทำไว้ในใจอยู่ ชื่อว่า ย่อมรักษาตน.

บุรุษผู้เป็นบัณฑิต เมื่อไม่อาจ (ทำ) อย่างนั้นได้ในวัย (ต้อง) ประคับประคองตนไว้ แม้ในวัยใดวัยหนึ่งก็ได้เหมือนกัน. ก็ถ้าผู้เป็นคฤหัสถ์ ไม่อาจทำกุศลได้ในปฐมวัย เพราะความเป็นผู้หมกมุ่นอยู่ในการเล่นไชร้. ในมัชฌิมวัย พึงเป็นผู้ไม่ประมาทบำเพ็ญกุศล. ถ้าในมัชฌิมวัย ยังต้องเลี้ยงบุตรและภรรยา ไม่อาจบำเพ็ญกุศลได้ไชร้. ในปัจฉิมวัย พึงบำเพ็ญกุศลให้ได้. ด้วยอาการแม้อย่างนี้ คนต้องเป็นอันเขาประคับประคองแล้วทีเดียว. แต่เมื่อเขาไม่ทำอย่างนั้น คนย่อมชื่อว่า ไม่เป็นที่รัก. ผู้^{นั้น} (เท่ากับ) ทำคน^{นั้น} ให้มีอบายเป็นที่ไปในเบื้องหน้าที่เดียว.

ก็ถ้าว่า บรรพชิต ในปฐมวัยทำการสาธยายอยู่ ทรงจำ บอก ทำวัตรและปฏิบัติอยู่ เชื่อว่าถึงความประมาท ในมัชฌิมวัย พึงเป็นผู้ไม่ประมาท บำเพ็ญสมณธรรม.

อนึ่ง ถ้ายังสอบถามอรรถกถาและวินิจฉัย และเหตุแห่งพระปริยัติ อันตนเรียนแล้วในปฐมวัยอยู่ เชื่อว่าถึงความประมาท ในมัชฌิมวัย. ในปัจฉิมวัย พึงเป็นผู้ไม่ประมาทบำเพ็ญสมณธรรม. ด้วยอาการแม้อย่างนี้ คนย่อมเป็นอันบรรพชิต^{นั้น} ประคับประคองแล้วทีเดียว. แต่เมื่อไม่ทำอย่างนั้น คนย่อมชื่อว่า ไม่เป็นที่รัก. บรรพชิต^{นั้น} (เท่ากับ) ทำคน^{นั้น} ให้เดือดร้อน ด้วยการตามเดือดร้อนในภายหลังแท้.

ในกาลจบเทศนา โพธิราชกุมารตั้งอยู่ในโศคาปิตติผลแล้ว พระธรรมเทศนาได้สำเร็จประโยชน์ แม้แก่บริษัทที่ประชุมกันแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องโพธิราชกุมาร จบ.

๒. เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร [๑๒๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระอุปนันทศากยบุตร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อดุตานเมว ปจัม " เป็นต้น.

พระเถระออกอุบายหาลาภ

ดังได้สดับมา พระเถระนั้นฉลาดกล่าวธรรมกถา. ภิกษุเป็นอันมาก ฟังธรรมกถาอันปฏิสังขตด้วยความเป็นผู้มีความปรารถนาล้นเป็นต้นของท่านแล้ว จึงบูชาท่านด้วยจิวรทั้งหลาย สมทานธุดงค์. พระอุปนันทะนั้นรูปเดียว รับเอาบริวารที่ภิกษุเหล่านั้นสละแล้ว.

เมื่อภายในกาลฝนหนึ่งใกล้เข้ามา พระอุปนันทะนั้นได้ไปสู่นบพแล้ว. ลำดับนั้น ภิกษุหนุ่มและสามเณรในวิหารแห่งหนึ่ง กล่าวกะท่านด้วยความรักในธรรมกถีกว่า " ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงเข้าพรรษาในที่นี้เถิด. " พระอุปนันทะถามว่า " ในวิหารนี้ ได้ผ้าจ่านำพรรษาก็ผืน ? " เมื่อภิกษุเหล่านั้น ตอบว่า " ได้ผ้าสาฎกองค์ละผืน " จึงวางรองเท้าไว้ในวิหารนั้น ได้ไปวิหารอื่น, ถึงวิหารที่ ๒ แล้วถามว่า " ในวิหารนี้ ภิกษุทั้งหลายได้อะไร ? " เมื่อพวกภิกษุตอบว่า " ได้ผ้าสาฎก ๒ ผืน " จึงวางไม้เท้าไว้. ถึงวิหารที่ ๓ ถามว่า " ในวิหารนี้ ภิกษุทั้งหลายได้อะไร ? " เมื่อพวกภิกษุตอบว่า " ได้ผ้าสาฎก ๓ ผืน. " จึงวางลักจั่นน้ำไว้; ถึงวิหารที่ ๔ ถามว่า " ในวิหารนี้ ภิกษุทั้งหลายได้อะไร ? " เมื่อพวกภิกษุตอบว่า " ได้ผ้าสาฎก ๔ ผืน. " จึงกล่าวว่า " ดีละ เราจักอยู่ในที่นี่ " ดังนี้แล้ว เข้าพรรษาในวิหารนั้น กล่าวธรรมกถาแก่คฤหัสถ์และภิกษุทั้งหลายนั้นแล. คฤหัสถ์และภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น บูชาพระอุปนันทะ

นั้นด้วยผ้าและจีวรเป็นอันมากทีเดียว. พระอุปนันทะนั้นออกพรรษาแล้ว
ส่งข่าวไปในวิหารแห่งนี้ว่า " เราควรได้ผ้าจําพรรษา เพราะเราวาง
บริวารไว้, ภิกษุทั้งหลายจงส่งผ้าจําพรรษาให้เรา " ให้นำผ้าจํา
พรรษาทั้งหมดมาแล้ว บรรทุกยานน้อยขับไป.

พระอุปนันทะตัดสินข้อพิพาท

ครั้งนั้นภิกษุหนุ่ม ๒ รูปในวิหารแห่งหนึ่ง ได้ผ้าสาฎก ๒ ผืน
และผ้ากัมพลผืนหนึ่ง ไม่อาจจะแบ่งกันได้ว่า " ผ้าสาฎกจงเป็นของท่าน,
ผ้ากัมพลเป็นของเรา " นั่งทะเลาะกันอยู่ใกล้หนทาง. ภิกษุหนุ่ม ๒ รูปนั้น
เห็นพระเถระนั้นเดินมา จึงกล่าวว่า " ขอท่านจงช่วยแบ่งให้แก่พวกผม
เถิด ขอรับ. "

เถระ. พวกคุณจงแบ่งกันเองเถิด.

ภิกษุ. พวกผมไม่สามารถ ขอรับ ขอท่านจงแบ่งให้พวกผมเถิด.

เถระ. พวกคุณจักตั้งอยู่ในคำของเราหรือ ?

ภิกษุ. ขอรับ พวกผมจักตั้งอยู่.

พระเถระนั้นกล่าวว่า " ถ้ากระนั้น ดีละ " ให้ผ้าสาฎก ๒ ผืนแก่
ภิกษุหนุ่ม ๒ รูปนั้นแล้ว กล่าวว่า " ผ้ากัมพลผืนนี้ จงเป็นผ้าห่มของเรา
ผู้กล่าวธรรมกถา " ดังนี้แล้ว ก็ถือเอาผ้ากัมพลมีค่ามากหลิกลงไป. พวก
ภิกษุหนุ่มเป็นผู้เดือดร้อน ไปสู่สำนักพระศาสดา กราบทูลเนื้อความนั้น
แล้ว.

บุรพกรรมของพระอุปนันทะ

พระศาสดา ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย อุปนันทะนี้ถือเอาของ ๆ พวก

เธอ กระทำให้พวกเธอเดือดร้อนในบัดนี้เท่านั้นก็หามิได้ แม้ในกาลก่อน ก็ทำได้แล้วเหมือนกัน " ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัส) ว่า :-

ก็ในอดีตกาล นาก๒ ตัว คือนากเที่ยวหากินตามริมฝั่ง ๑ นาก เที่ยวหากินทางน้ำลึก ๑ ได้ปลาตะเพียนตัวใหญ่ ถึงความทะเลาะกันว่า " ศิระจะงเป็นของเรา. หางจงเป็นของท่าน. " ไม่อาจจะแบ่งกันได้ เห็น สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง จึงกล่าวว่า " ลุงของท่านจงช่วยแบ่งปลานี้ ให้แก่ พวกข้าพเจ้า. "

สุนัขจิ้งจอก. เราอันพระราชาตั้งไว้ในตำแหน่งผู้พิพากษา, เรานั่ง ในที่วินิจฉัยนั้นนานแล้ว จึงมาเสียเพื่อต้องการเดินเที่ยวเล่น.° เดียวนี้ โอกาสของเราไม่มี.

นาก. ลุง ท่านอย่าทำอย่างนี้เลย. โปรดช่วยแบ่งให้พวกข้าพเจ้าเถิด.

สุนัขจิ้งจอก. พวกเจ้าจักตั้งอยู่ในคำของเราหรือ ?

นาก. พวกข้าพเจ้าจักตั้งอยู่ ลุง.

สุนัขจิ้งจอกนั้น กล่าวว่า " ถ้าเช่นนั้น ดีละ " จึงได้ตัดทำหัวไว้ข้างหนึ่ง. หางไว้ข้างหนึ่ง; ก็แลครั้นทำแล้ว จึงกล่าวว่า " พ่อทั้งสอง บรรดาพวกเจ้าทั้งสอง ตัวใดเที่ยวไปริมฝั่ง ตัวนั้นจึงถือหาง. ตัวใดเที่ยวไปในน้ำลึก. ศิระจะงเป็นของตัวนั้น. ส่วนท่อนกลางนี้จักเป็นของเรา ผู้ตั้งอยู่ในวินิจฉัยธรรม " เมื่อจะให้นากเหล่านั้นยินยอม จึงกล่าวคาถานี้ว่า:-

๑. ชงฆวิหาร ศัพท์นี้ แปลว่า เดินเที่ยวเล่นหรือพักผ่อน. ๒. ขุ. ขา. สัตตค. ๒๗/๒๑๖. อรรถกถา. ๕/๑๓๗.

" หางเป็นของนาค ผู้เที่ยวหากินตามริมฝั่ง, ศีรษะ
เป็นของนาค ผู้เที่ยวหากินในน้ำลึก, ส่วนท่อน
กลางนี้ จักเป็นของเรา ผู้ตั้งอยู่ในธรรม."

ดังนี้แล้ว คาบเอาท่อนกลางหลีกไป. แม่นากทั้งสองนั้นเดือดร้อน ได้
ยื่นแลดูสุนัขจึงจอกนั้นแล้ว.

พระศาสดา ครั้นทรงแสดงเรื่องอดีตนี้แล้ว ตรัสว่า แม้ในอดีตกาล
อุปนันทะนี้ได้กระทำพวกเธอให้เดือดร้อนอย่างนี้เหมือนกัน " ให้ภิกษุเหล่า
นั้นยินยอมแล้ว เมื่อจะทรงคติเตียนพระอุปนันทะ จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย
ธรรมคาผู้จะสั่งสอนผู้อื่น พึงให้ตนตั้งอยู่ในคุณอันสมควรเสียก่อนทีเดียว "
ดังนี้แล้ว ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๒. อุตฺตานเมว ปรมํ ปฏฺฐุเป นิเวสเย

อถลฺลมนุสาเสยฺย น กิลฺลิสฺเสยฺย ปณฺทิตฺโต.

" บัณฑิตพึงตั้งตนนั้นแล ในคุณอันสมควรก่อน.

พึงสั่งสอนผู้อื่นในภายหลัง. จะไม่พึงเศร้าหมอง. "

แก้รรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า ปฏฺฐุเป นิเวสเย ได้แก่ พึง
ยังตนให้ตั้งอยู่ในคุณอันสมควร. พระศาสดาตรัสคำนี้ว่า " บุคคลใด
ประสงค์จะสั่งสอนผู้อื่น ด้วยคุณมีความปรารถนาน้อยเป็นต้น หรือด้วย
ปฏิบัติของอริยวงศ์เป็นต้น. บุคคลนั้น พึงยังตนนั้นแลให้ตั้งอยู่ในคุณ
นั้นก่อน; ครั้นตั้งตนไว้อย่างนั้นแล้ว พึงสั่งสอนผู้อื่น ด้วยคุณนั้นใน
ภายหลัง. ด้วยว่าบุคคล เมื่อไม่ยังตนให้ตั้งอยู่ในคุณนั้น สอนผู้อื่นอย่าง

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 199

เดิวนเท่านั้น ได้ความนินทาจากผู้อื่นแล้ว ชื่อว่าย่อมเศร้าหมอง. บุคคล
เมื่อยังตนให้ตั้งอยู่ในคุณนั้นแล้ว สั่งสอนผู้อื่นอยู่ ย่อมได้รับความสรร-
เสริญจากผู้อื่น; เพราะฉะนั้นชื่อย่อมไม่เศร้าหมอง. บัณฑิตเมื่อทำอยู่
อย่างนี้ ชื่อว่าไม่พึงเศร้าหมอง.

ในกาลจบเทศนา ภิกษุสองรูปนั้น ดำรงอยู่แล้วในโศดาปัตติผล.
เทศนาได้เป็นไปด้วยประโยชน์แม่แก้วมหาชน ดังนี้แล.

เรื่องพระอุปนันทศากยบุตร จบ.

๓. เรื่องพระปธานิกติสเถระ [๑๒๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระปธานิกติสเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อตุตถาญเณ" เป็นต้น.

พระปธานิกติสเถระดีแต่สอนคนอื่น ตนไม่ทำ

ดังได้สดับมา พระเถระนั้นเรียนพระกัมมัฏฐานในสำนักของพระศาสดาแล้ว พวกภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปไปจำพรรษาในป่า กล่าวสอนว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านเรียนพระกัมมัฏฐานในสำนักของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงพระชนม์อยู่, จงเป็นผู้ไม่ประมาท ทำสมณธรรมเถิด" ดังนี้แล้ว ตนเองก็ไปนอนหลับ. ภิกษุเหล่านั้นจึงกรมในปฐมยามแล้ว เข้าไปสู่วิหารในมัชฌิมยาม. พระเถระนั้นไปสู่สำนักของภิกษุเหล่านั้น ในเวลาตนนอนหลับแล้วตื่นขึ้น กล่าวว่า "พวกท่านมาด้วยหวังว่า 'จักหลับนอน' ดังนี้ หรือ ? จงรีบออกไปทำสมณธรรมเถิด" ดังนี้แล้ว ตนเองก็ไปนอนเหมือนอย่างนั้นนั่นแล. พวกภิกษุนอกนี้ จึงกรมในภายนอกในมัชฌิมยามแล้ว เข้าไปสู่วิหารในปัจฉิมยาม. พระเถระนั้น ตื่นขึ้นแม้อีกแล้ว ไปสู่สำนักของภิกษุเหล่านั้น นำภิกษุเหล่านั้นออกจากวิหารแล้ว ตนเองก็ไปนอนหลับเสียอีก. เมื่อพระเถระนั้นกระทำอย่างนั้น ตลอดกาลเป็นนิตย์. ภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถจะทำการสาธยายหรือทำพระกัมมัฏฐานไว้ในใจได้. จึงได้ถึงความฟุ้งซ่านแล้ว. ภิกษุเหล่านั้นปรึกษากันว่า "อาจารย์ของพวกเรา ปรารภความเพียรเหลือเกิน, พวกเราจักคอยจับท่าน " เมื่อคอยจับอยู่ เห็นกิริยาของพระเถระนั้นแล้ว จึงกล่าวว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย พวกเรา นิบหายแล้ว, อาจารย์ของพวกเราข่อมร้องเปล่า ๆ " บรรดาภิกษุเหล่านั้น

ลำบากอยู่เหลือเกิน ภิกษุแม่รูปหนึ่ง ไม่สามารถจะยังคุณวิเศษให้บังเกิด
ได้. ภิกษุเหล่านั้นออกพรรษาแล้ว ไปสู่สำนักของพระศาสดา มีปฏิสันถาร
อันพระศาสดาทรงทำแล้ว ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเป็นผู้
ไม่ประมาท ทำสมณธรรมหรือ? จึงกราบทูลความนั้น.

เรื่องไก่ขันไม่เป็นเวลา

พระศาสดา ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ได้ทำอันตรายแก่พวก
เธอไม่ใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น. แม้ในกาลก่อน ภิกษุนั้นก็ได้ทำอันตรายแก่
พวกเธอเหมือนกัน " อันภิกษุเหล่านั้น ทูลอ้อนวอนแล้ว จึงทรงยังอภิล-
รรวถูกกุฎชาดก^๑ ให้พิสดาร (ความย่อ) ว่า :-

"ไก่ตัวนี้ เต็มโตแล้วในสำนักของผู้มีไร่मारดา

และบิดา อยู่ในสกุลแห่งผู้มีไร่อาจารย์ จึงไม่รู้จัก

กาลหรือมีไร่กาล "

ดังนี้แล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย อันธรรมดาภิกษุ เมื่อกล่าวสอนคนอื่น
พึงทำตนให้เป็นอันทรมานดีแล้ว, เพราะบุคคล เมื่อกล่าวสอนอย่างนั้น
เป็นผู้ฝึกดีแล้ว ชื่อว่าย่อมฝึกได้ " แล้วตรัสพระคาถานี้ :-

๓. อตุทานญเจ ตถา กยิรา ยถญญมนุสาสติ

สุทนต์โต วต ทเมถ อตุตา หิ กิร ทุทุทโม.

" ถ้าบุคคลพร่ำสอนผู้อื่นอยู่ฉันใด, พึงทำตน

ฉันนั้น, บุคคลผู้มีตนฝึกดีแล้วหนอ (จึง) ควรฝึก

(ผู้อื่น) เพราะว่าได้ยินว่า ตนฝึกได้โดยยาก."

๑. พุ. ชา. เอก. ๒๗/๓๘. อรรถกถา. ๒/๓๐๒. อภิลรรววิชาดก.

แก้อรธ

ฟังทราบความแห่งพระกาลานี้ว่า :-

"ภิกษุกล่าวแล้วว่า 'ฟังจงกรมในปฐมยามเป็นต้น' ชื่อว่าย่อมกล่าวสอนผู้อื่นจันใด ตนเองก็จันนั้น อธิษฐานกิมิจจงกรมเป็นต้น ชื่อว่าฟังกระทำตนเหมือนอย่างสอนผู้อื่น. เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุนั้นเป็นผู้มีตนฝึกดีแล้วหนอ ควรฝึก(บุคคลอื่น)."

บาทพระกาลาว่า **สุทนต์ วัต ทเมธ** ความว่า ภิกษุย่อมพำสอนผู้อื่น ด้วยคุณอันใด. เป็นผู้ฝึกฝนดีแล้วด้วยตน ด้วยคุณอันนั้น ควรฝึก(ผู้อื่น).

บาทพระกาลาว่า **อตุตา หิ กิริ ทุทุทโม** ความว่า เพราะว่าชื่อว่าตนนี้ เป็นสภาพอันบุคคลฝึกฝนได้ยาก. เพราะเหตุนั้น ตนนั้นย่อมเป็นสภาพอันบุคคลฝึกฝนดีแล้ว ด้วยประการใด ควรฝึกฝนตนด้วยประการนั้น.

ในกาลจบเทศนา ภิกษุแม้ประมาณ ๕๐๐ รูปนั้น บรรลุพระอรหัตผลแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องพระปธานิติสเถระ จบ.

๔. เรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ [๑๓๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ. ครัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อตุตา หิ อตุตโน นโถ " เป็นต้น.

มารดาของพระกุมารกัสสปบวช

ดังได้สดับมา มารดาของพระเถระนั้น เป็นธิดาของเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ ขอบรรพชาแล้วจำเดิมแต่เวลาตนถึงความเป็นผู้รู้เพียงสา, แม้อ่อนวอนอยู่บ่อย ๆ ก็ไม่ได้บรรพชา แต่สำนักของมารดาและบิดา เจริญวัยแล้ว ไปสู่ตระกูลสามี เป็นผู้มีสามีดังเทวดา อยู่ครองเรือนแล้ว. ครั้นต่อมาไม่นานนัก สัตว์เกิดในครรภ์ ตั้งขึ้นแล้วในท้องของนาง. แต่นางไม่ทราบความที่ครรภ์นั้นตั้งขึ้นเลย ยังสามีให้ยินดีแล้ว จึงขอบรรพชา. ครั้งนั้น สามีนำนางไปสู่สำนักของนางภิกษุณี ด้วยสักการะใหญ่ไม่ทราบอยู่ ให้บวชในสำนักของนางภิกษุณี ที่เป็นฝักฝายแห่งพระเวทตัดแล้ว.

โดยสมัยอื่น นางอุกนางภิกษุณีเหล่านั้น ทราบความที่นางมีครรภ์แล้ว ถามว่า " นี่อะไรกัน ? " จึงตอบว่า " แม่เจ้า ดิฉันไม่ทราบว่า 'นี่เป็นอย่างไร ? ' แต่ศีลของดิฉันไม่ต่างพร้อยเลย. " พวกนางภิกษุณีนำนางไปสู่สำนักของพระเวทตัดแล้ว ถามว่า " นางภิกษุณีนี้อบวชด้วยศรัทธา. พวกดิฉันไม่ทราบกาลแห่งครรภ์ของนางนี้ตั้งขึ้น; บัดนี้ พวกดิฉันจะทำอย่างไร ? " พระเวทตัด คิดเหตุเพียงเท่านั้นว่า " ความเสียชื่อเสียง จงอย่าเกิดขึ้นแก่พวกนางภิกษุณีผู้ทำตามโอวาทของเรา " จึง

กล่าวว่า " พวกเธอ จงให้นางนั้นสึกเสีย. " นางภิกษุณีสาวนั้น ฟังคำนั้นแล้ว กล่าวว่า " แม่เจ้า ขอแม่เจ้าทั้งหลาย อย่าให้ดิฉันฉิบหายเสียเลย. ดิฉันมิได้บวชเจาจงพระเทวทัต, แม่เจ้าทั้งหลาย จงมาเถิด จงนำดิฉันไปสู่พระเชตวัน ซึ่งเป็นสำนักของพระศาสดา. " นางภิกษุณีเหล่านั้นพานางไปสู่พระเชตวัน กราบทูลแด่พระศาสดาแล้ว.

พระกุมารกัสสปเกิด

พระศาสดา แม้ทรงทราบอยู่ว่า " ครรภ์ตั้งขึ้นแล้ว ในเวลานางเป็นคฤหัสถ์ " เพื่อจะเปลื้องเสียซึ่งถ้อยคำของชนอื่น จึงรับสั่งให้เชิญพระเจ้าปเสนทิโกศล ท่านมหาอนาถบิณฑิกะ ท่านจุลอนาถบิณฑิกะ นางวิสาขาอุบาสิกา และสกุลใหญ่อื่นๆ มาแล้ว ทรงบังคับพระอุบาลีเถระว่า " เธอจงไป. จงชำระกรรมของภิกษุณีสาวนี้ให้หมดจด ในท่ามกลางบริษัท ๔. " พระเถระให้เชิญนางวิสาขามา ตรงพระพักตร์พระราชแล้ว ให้สอบสวนอริกรรมนั้น. นางวิสาขานั้นให้คนล้อมเครื่องล้อมคือม่าน ตรวจดูมือ เท้า สะดือ และที่สุดแห่งท้องของนางภิกษุณีนั้นภายในม่าน แล้วนับเดือนและวันดู ทราบว่า " นางได้มีครรภ์ในเวลาเป็นคฤหัสถ์ " จึงบอกความนั้นแก่พระเถระ. ครั้งนั้น พระเถระยังความที่นางเป็นผู้บริสุทธิ์ ให้กลับตั้งขึ้นในท่ามกลางบริษัทแล้ว. โดยสมัยอื่น นางคลอดบุตรมีอานุภาพมาก ซึ่งมีความปรารถนาตั้งไว้ แทบบาทมูลของพระพุทธรเจ้า ทรงพระนามว่า ปทุมุตตระ.

มีกุมารนำหน้าเพราะพระราชาทรงเลี้ยง

ภายหลังวันหนึ่ง พระราชาเสด็จไป ณ ที่ใกล้สำนักของนางภิกษุณี ทรงสดับเสียงทารก จึงตรัสถามว่า " นี่เสียงอะไร ? " เมื่ออำมาตย์กราบ

ทูลว่า " พระเจ้าข้า บุตรของนางภิกษุณีนั่นเกิดแล้ว, นั่นเป็นเสียงของ
บุตรนางภิกษุณีนั่น." ทรงนำกุมารนั้นไปสู่พระราชมนเทียรของพระองค์
ได้ประทานให้แก่แม่นมทั้งหลาย. ก็ในวันตั้งชื่อ ชนทั้งหลายตั้งชื่อกุมาร
นั้นว่า " กัสสป " เพราะความที่กุมารนั้น เป็นผู้อันพระราชาทรงให้
เจริญแล้วด้วย เครื่องบริหารของพระกุมาร จึงรู้จักว่า " กุมารกัสสป." กุมาร
นั้นทุบัติเด็กในสนามกีฬาแล้ว. เมื่อพวกเด็กกล่าวว่า " พวกเราถูกคนไม่
มีแม่ไม่มีพ่อทุบัติแล้ว." จึงเข้าไปเฝ้าพระราชบิดา ทูลถามว่า " ข้าแต่
พระองค์ผู้เป็นสมมติเทพ พวกเด็กย่อมว่าหม่อมฉันว่า " ไม่มีมารดาและ
บิดา ขอพระองค์จงตรัสบอกมารดาแก่หม่อมฉัน." เมื่อพระราช
บิดาทรงแสดงหญิงแม่นมทั้งหลาย ตรัสว่า " หญิงเหล่านี้เป็นมารดาของเจ้า."
จึงกราบทูลว่า " มารดาของหม่อมฉันไม่มีเท่านี้. อันมารดาของหม่อมฉัน
พึงมีคนเดียว, ขอพระองค์ตรัสบอกมารดานั้น แก่หม่อมฉันเถิด."
พระราชบิดาทรงดำริว่า " เราไม่อาจลวงกุมารนี้ได้ " จึงตรัสว่า " พ่อ
มารดาของเจ้าเป็นภิกษุณี เจ้า อันเรานำมาแต่สำนักนางภิกษุณี."

กุมารกัสสปออกบวชบรรลุพระอรหัต

กุมารนั้น มีความสังเวชเกิดขึ้นพร้อมแล้ว ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น
นั้นแหละ กราบทูลว่า " ข้าแต่พระบิดา ขอพระองค์ทรงให้หม่อมฉัน
บวชเถิด " พระราชบิดาทรงรับว่า " ดีละ พ่อ " แล้วยังกุมารนั้นให้บวชใน
สำนักของพระศาสดา ด้วยสักการะเป็นอันมาก.

กุมารกัสสปนั้นได้อุปสมบทแล้ว ปรากฏว่า " พระกุมารกัสสป-
เถระ." ท่านเรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระศาสดา เข้าไปสู่ป่าพยายามแล้ว
ไม่สามารถจะให้คุณวิเศษบังเกิดได้ จึงคิดว่า " เราจะเรียนกัมมัฏฐานให้

พิเศษอีก " มาสู่สำนักของพระศาสดา อยู่ในป่าอันธวัณแล้ว. ครั้งนั้นภิกษุผู้ทำสมณธรรมร่วมกัน ในกาลแห่งพระกัสสปพุทธเจ้า บรรลุอนุคามิผลแล้ว บังเกิดในพรหมโลก มาจากพรหมโลกถามปัญหา ๑๕ ข้อ กะพระกুমารกัสสปนั้นแล้ว ส่งไปด้วยคำว่า " คนอื่นยกพระศาสดาเสีย ที่สามารถเพื่อจะพยากรณ์ปัญหาเหล่านี้ไม่มี. ท่านจงไป จงเรียนเนื้อความของปัญหาเหล่านั้นในสำนักของพระศาสดาเถิด. " ท่านทำเหมือนอย่างนั้น บรรลุพระอรหัตผลในเวลาทีพระศาสดาทรงแก้ปัญหาคบ.

มารดาพระกুমารกัสสปบรรลุพระอรหัต

ก็ตั้งแต่วันที่พระเถระนั้นออกไปแล้ว น้ำตาไหลออกจกนัยน์ตาทั้งสองของนางภิกษุณีผู้เป็นมารดาตลอด ๑๒ ปี. นางมีทุกข์เพราะพลัดพรากจากบุตร มีหน้าชุ่มไปด้วยน้ำตาทีเดียว เทียวไปเพื่อศึกษา พอเห็นพระเถระในระหว่างแห่งถนน จึงร้องว่า " ลูก ลูก " วิ่งเข้าไปเพื่อจะจับพระเถระ ชวนล้มลงแล้ว. นางมีถันหลังน้านมอยู่ ลูกขึ้น มีจิวรเปียก ไปจับพระเถระแล้ว พระเถระคิดว่า " ถ้ามารดานี้จักได้ถ้อยคำอันไพเราะจากสำนักของเรา. นางจักนิบคายเสีย; เราจักเจรจากับมารดานี้ ทำให้กระด้างเทียว. " ที่นั้น พระเถระกล่าวกะนางภิกษุณีผู้เป็นมารดานั้นว่า " ท่านเทียวทำอะไรอยู่? จึงไม่อาจตัดแม่มาตรว่าความรักได้. " นางคิดว่า " โอถ้อยคำของพระเถระหยาบคาย, " จึงกล่าวว่า " พ่อ พ่อพูดอะไร? " ถูกพระเถระว่าเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละอีก จึงคิดว่า " เราไม่อาจอดกลั้นน้ำตาไว้ได้สิ้น ๑๒ ปี เพราะเหตุแห่งบุตรนี้. แต่บุตรของเรา มีหัวใจกระด้าง ประโยชน์อะไรของเราด้วยบุตรนี้ " ตัดความเส่นหาในบุตรแล้ว บรรลุพระอรหัตผลในวันนั้นนั่นเอง.

พวกภิกษุพากันสรรเสริญพระพุทธคุณ

โดยสมัยอื่น ภิกษุทั้งหลายสนทนากัน ในโรงธรรมว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย พระกুমารกัสสปและพระเถรี ผู้สมบุรณ์ด้วยอุปนิสัยอย่างนี้ ถูกพระเทวทัตให้ฉิบหายแล้ว. ส่วนพระศาสดาเกิดเป็นที่พึงของท่านทั้งสองนั้น; โอ! น้าอัศรธรรย์ ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมเป็นอนุเคราะห์โลก."

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนากัน ด้วยเรื่องอะไรหนอ?" เมื่อภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นปัจฉัย เป็นที่พำนักของคนทั้งสองนี้ ในบัดนี้เท่านั้นก็หาไม่. แม้ในกาลก่อน เราก็ได้เป็นที่พำนักของคนทั้งสองนั้นเหมือนกัน" ดังนี้แล้วจึงตรัสนิโครชชาดกนี้โดยพิสดารว่า:-

**"เจ้าหรือคนอื่น พึงคบเนื้อชื่อนีนิโครชผู้เดียว
อย่าเข้าไปคบเนื้อชื่อว่าสาชะ; ความตายในสำนัก
ของเนื้อชื่อนีนิโครชประเสริฐกว่า. ความเป็นอยู่ใน
สำนักของเนื้อชื่อว่าสาชะนั้นจะประเสริฐอะไร."**

ทรงประมุขชาดกว่า "เนื้อชื่อว่าสาชะในครั้งนั้น ได้เป็นพระเทวทัต (ในบัดนี้). แม้บริษัทของเนื้อชื่อว่าสาชะนั้น (ก็) เป็นบริษัทของพระเทวทัตนั้นแหละ. แม่นเนื้อตัวถึงวาระได้เป็นพระเถรี. บุตรได้เป็นกุมารกัสสป. ส่วนพระยาเนื่อนามว่านิโครช ผู้ไปสละชีวิตแก่แม่เนื้อตัวมีครรภ์คือเราเอง," เมื่อจะทรงประกาศความที่พระเถรีตัดความรักในบุตรแล้ว

ทำที่พึ่งแก่ตนเองแล จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย เพราะบุคคลอาศัยคนอื่น ไม่สามารถเพื่อจะมีสวรรค์หรือมรรคเป็นที่ไปในเบื้องหน้าได้, ฉะนั้น ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของตน, คนอื่นจะทำอะไรได้ " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๔. อตุตา हि อตุตโน नाโถ โโก हि नाโถ ปโร สिया

อตุตนา हि सुทनुเตन นาคํ ลภति तुลลภํ.

" ตนแลเป็นที่พึ่งของตน. บุคคลอื่นใครเล่า พึ่งเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคล มีตนฝึกฝนดีแล้ว ย่อมได้ พึ่ง ที่บุคคลได้โดยยาก. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นาโถ คือเป็นที่พำนัก พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสคำนี้ไว้ว่า " บุคคลตั้งอยู่ในตน คือสมบุรณ์แล้วด้วยตน สามารถจะทำกุศลแล้วถึงสวรรค์ หรือเพื่อยังมรรคให้เจริญ หรือทำให้แจ้งซึ่งผลได้, เพราะเหตุฉะนั้นแหละ ตนแลพึ่งเป็นที่พึ่งของตน. คนอื่นใครเล่า? พึ่งเป็นที่พึ่งของใครได้. เพราะบุคคลมีตนฝึกดีแล้ว คือมีความเสพผิด ออกแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งซึ่งบุคคลได้โดยยากกล่าวคือพระอรหัตผล. ก็คำว่า " นาคํ ลภति तुลลภํ " นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหมายเอาพระอรหัต.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมาก บรรลูลุริยผลทั้งหลาย มีโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ จบ.

๕. เรื่องอุบาสกชื่อมหากาล [๑๓๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภอุบาสกผู้
โศกอันคนหนึ่งชื่อมหากาล ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อุตตนา หิ
กตํ ปาปํ " เป็นต้น.

มหากาลถูกหาว่าเป็นโจรเลยถูกทรมานตาย

ได้ยินว่า มหากาลนั้นเป็นผู้รักษาอุโบสถ ๘ วันต่อเดือน (เดือน
ละ ๘ วัน) ฟังธรรมกถาตลอดคืนยังรุ่งในวิหาร. ครั้งนั้นพวกโจรตัด
ที่ต่อในเรือนหลังหนึ่งในเวลากลางคืน ถือเอาห่อภัณฑะไป ถูกพวก
เจ้าของตื่นขึ้น เพราะเสียงภาชนะโลหะ (กระทบกัน) ติดตามแล้ว ings
ของที่ตนถือไว้แล้วก็หลบหนีไป.

ฝ่ายพวกเจ้าของ ติดตามโจรเหล่านั้นเรื่อยไป. พวกโจรเหล่านั้น
กระจัดกระจายหนีกันไปทั่วทิศ. ส่วนโจรคนหนึ่ง ถือเอาทางที่ไปยังวิหาร
ห่อภัณฑะไว้ข้างหน้ามหากาล ผู้ฟังธรรมกถาตลอดคืนยังรุ่ง ล้างหน้า
อยู่ริมสระโบกขรณีแต่เช้าตรู่แล้ว หลบหนีไป.

พวกมนุษย์ติดตามหมู่โจรมา พบห่อภัณฑะแล้ว จึงจับมหากาลนั้น
ไว้ ด้วยกล่าวว่า " แก่ตัดที่ต่อในเรือนของพวกฉัน ลักห่อภัณฑะไปแล้ว
เที่ยวเดินเหมือนฟังธรรมอยู่ " ได้ทุบให้ตายแล้วก็ทิ้งไว้เลยไป.

มหากาลตายสมแก่บุรพกรรม

ครั้งนั้น ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลายถือหม้อน้ำดื่มไปแต่เช้าตรู่
พบมหากาลนั้น กล่าวว่า " อุบาสกฟังธรรมกถาอยู่ในวิหาร ได้มรณะ
ไม่สมควร " ดังนี้แล้ว จึงได้กราบทูลแด่พระศาสดา.

พระศาสดา ตรัสว่า " อย่างนั้นภิกษุทั้งหลาย นายกาล* ได้มรณะไม่สมควรในอัฐภาพนี้, แต่เขาได้มรณะสมควรแก่กรรมที่เขาทำไว้แล้วในกาลก่อนนั้นแล " อันภิกษุหนุ่มและสามเณรเหล่านั้นทูลอาราธนา จึงตรัสบุรพกรรมของมหากาลนั้นว่า:-

บุรพกรรมของมหากาล

ดังได้สดับมา ในอดีตกาลพวกโจรชุ่มอยู่ที่ปากดงแห่งปัจฉิมคตคาม* แห่งหนึ่ง ในแคว้นของพระเจ้าพาราณสี. พระราชาทรงตั้งราชภักุคน* หนึ่งไว้ที่ปากดง. ราชภักุคนนั้นรับค่าจ้างแล้ว ก็นำคนไปจากปากข้างนี้ สู่ปากข้างโน้น. นำคนจากปากข้างโน้นมาสู่ปากข้างนี้.

ต่อมมนุษย์คนหนึ่ง พากิริยาอุปสวयของตนขึ้นสู่ยานน้อยแล้ว ได้ไปถึงที่นั่น. ราชภักุพอเห็นหญิงนั้น ก็เกิดเสียดใจ เมื่อมนุษย์นั้นแม็กกล่าวว่า " นาย ขอท่านจงช่วยกระผมทั้งสองให้ผ่านพ้นดงเถิด. " ก็ตอบว่า " บัดนี้ ค่ำมืดเสียแล้ว. เจ้าครูเถอะ เราจักช่วยให้ท่านพ้นไป. "

มนุษย์. นาย ยังมีเวลา, ขอโปรดนำกระผมทั้งสอง ไปเดี๋ยวนี้เถอะ.

ราชภักุ. กลับเถิดท่านผู้เจริญ อาหารและที่พักอาศัยจักมีในเรือนของเราที่เดียว.

มนุษย์นั้นไม่ปรารถนากลับไปเลย. ฝ่ายราชภักุคนออกนี้ ให้สัตตัญญาแก่พวกบุรุษ ยังยานน้อยให้กลับแล้ว ให้ที่พักอาศัยที่ชุ่มประตุ ให้ตระเตรียมอาหารแก่เขาผู้ไม่ปรารถนาเลย. ก็ในเรือนราชภักุคนนั้นมีแก้วมณีดวงหนึ่ง. เขาให้เอาแก้วมณีนั้นซ่อนไว้ในซอกแห่งยานน้อย ของมนุษย์ผู้นั้นแล้วในเวลาจวนรุ่ง ให้ทำเสียงเป็นพวกโจรเข้าไป (บ้าน).

๑. นำมิมหาด้วย. ๒. บ้านตั้งอยู่ริมเขตแดน. ๓. คนอันพระราชาชুবเลี้ยง ได้แก่ข้าราชการ

ลำดับนั้น พวกบุรุษแฉ่งแก่เขาว่า " นาย แก้วมณีถูกพวกโจรลักเอาไปแล้ว." เขาสั่งว่า " พวกเจ้าจงตั้งกองรักษาไว้ที่ประตูบ้านทั้งหลาย ตรวจค้นคนผู้ออกไปจากภายในบ้าน." ฝ่ายมนุษย์นอกนี้ จัศยานน้อยเสร็จแล้วก็ขับไปแต่เช้าตรู่. ที่นั่น พวกคนใช้ของราชภัฏ จึงค้นยานน้อยของมนุษย์นั้น พบแก้วมณีที่ตนซ่อนไว้จึงขู่พูดว่า " เจ้าลักเอาแก้วมณีหนีไป " ดังนี้แล้ว ก็โอบ แสดงแก่นายบ้านว่า " นาย พวกผมจับตัวได้แล้ว." เขาพูดว่า " ตัวเราเป็นถึงนายราชภัฏ ให้พักอาศัยในเรือนให้ภัยแล้ว. มันยังลักแก้วมณีไปได้. พวกเจ้าจงจับอ้ายบุรุษชั่วช้านั้น " ดังนี้แล้ว ให้ช่วยกันทุบตายแล้วให้ทิ้งเสีย. นี่เป็นบุรพกรรมของมหากาลนั้น. ราชภัฏนั้นเคลื่อนจากอศภาพนั้นแล้วเกิดในอเวจี ไหม้อยู่ในอเวจีนั้นสิ้นกาลนาน ถูกทุบถึงความตายอย่างนั้นแล ใน ๑๐๐ อศภาพ เพราะวิบากที่ยังเหลืออยู่.

บาปย่อมนำภัยผู้ทำ

พระศาสดา ครั้นทรงแสดงบุรพกรรมของมหากาลอย่างนั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย บาปกรรมอันตนทำไว้นั้นแล ย่อมนำภัยสัตว์เหล่านี้ในอบาย ๔ อย่างนี้ " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๕. อตุตนา กตํ ปาปํ   อตุตซ์ อตุตสมุภวํ

อภิมตุตติ ทุมเมธํ   วชิรฺวมุหฺย มณฺเฑ.

" บาป อันตนทำไว้เอง เกิดในตน มีตนเป็น

แดนเกิด ย่อมนำภัยบุคคลผู้มีปัญญาทราวม ดูจเพชร

ย่ำยีแก้วมณี อันเกิดแต่หินฉะนั้น. "

แก้orro

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า วชิรวมฺหยัง มณิ ความว่า
เปรียบดังเพชร (ย่ำยี) แก้วมณีที่เกิดแต่หิน. ท่านอธิบายคำนี้ไว้ว่า
"เพชรอันสำเร็จจากหิน มีหินเป็นแดนเกิด กัดแก้วมณีที่เกิดแต่หิน
คือแก้วมณีอันสำเร็จแต่หิน ซึ่งนับว่าเป็นที่ตั้งขึ้นของตนนั่นนั่นแล คือ
ทำให้เป็นช่องน้อยช่องใหญ่ ให้เป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ ทำให้ใช้สอยไม่
ได้ ฉันทิ; บาปอันตนทำไว้แล้ว เกิดในตน มีตนเป็นแดนเกิด ย่อม
ย่ำยี คือขจัดบุคคลผู้มีปัญญาทราม คือผู้ไร้ปัญญา ในอบาย ๔ ชั้นนั้น
เหมือนกัน."

ในกาลจบเทศนา ภิกษุที่มาประชุมบรรลูดุริยผลทั้งหลาย มีโศดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องอุบาสกช่อมหากาล จบ.

๖. เรื่องพระเทวทัต [๑๓๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภพระเทวทัต ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ยสฺส อจฺจนฺตทุสฺสึลฺลํ " เป็นต้น.

สนทนาเรื่องลามกของพระเทวทัต

ความพิสดารว่า ในวันหนึ่ง พวกภิกษุ สนทนากันในโรงธรรมว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย พระเทวทัตเป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก เกลี่ยกล่อม พระเจ้าอชาตศัตรู ยังลภสักการะเป็นอันมากให้เกิดขึ้น ชักชวนพระเจ้าอชาตศัตรู ในการฆ่าพระราชบิดา เป็นผู้ร่วมคิดกับพระเจ้าอชาตศตรุนั้น ตะเกียกตะกายเพื่อจะฆ่าพระตถาคตเจ้าด้วยประการต่าง ๆ เพราะตัณหาอันเจริญขึ้นแล้ว ด้วยเหตุคือความเป็นผู้ทุศีลนั่นเอง. "

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่ง สนทนากันด้วยกถาอะไรหนอ ? " เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า " ด้วยกถาเรื่องนี้, " จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่บัดนี้เท่านั้น. ถึงในกาลก่อน เทวทัตก็ตะเกียกตะกายเพื่อจะฆ่าเราด้วยประการต่าง ๆ เหมือนกัน " ดังนี้แล้ว จึงตรัสชาดกทั้งหลาย มีกรุงกชาดก เป็นต้น แล้วตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ตัณหาอันเกิดขึ้นเพราะเหตุคือเป็นผู้ทุศีลห่มห่อ รวบริดซ์ซึ่งบุคคลผู้ทุศีลล่วงส่วน ไปในอบายทั้งหลายมีนรก เป็นต้น เหมือนเถาย่านทรายริตติงต้นสาละจนหักรานลงจะนั้น " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๖. ยสฺส อจฺจนฺตทุสฺสึลฺลย. มาลฺวาทฺถ สาลมฺมิมฺวตฺถตฺตํ
กโรติ โส ตถตฺตทานํ ยถา นํ อจฺจนฺตํ ทิโส.

" ความเป็นผู้ทุศีลล่วงส่วน รวบริด (อรรถภาพ)
ของบุคคลใด ดูเถาย่านทรายรักริ่งต้นสาละ ฉะนั้น,
บุคคลนั้น ย่อมทำตนอย่างเดียวกันกับที่โจรหัวโจก
ปรารถนาทำให้ตนฉะนั้น. "

แก้อรธ

ความเป็นผู้ทุศีลโดยส่วนเดียว ชื่อว่า อจฺจนฺตทุสฺสึลฺลย ในพระคาถา
นี้. บุคคลผู้เป็นภคหัตถ์ ทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ ตั้งแต่เกิดก็ดี. ผู้เป็น
บรรพชิต ต้องครุกาบัติ ตั้งแต่วันอุปสมบทก็ดี ชื่อว่า ผู้ทุศีลล่วงส่วน.

แต่บทว่า อจฺจนฺตทุสฺสึลฺลย นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสในพระคาถา
นี้ ทรงหมายเอาความเป็นผู้ทุศีลอันมาแล้วตามคติของบุคคลผู้ทุศีลใน
๒ - ๓ อรรถภาพ.

อนึ่ง ตัณหาอันอาศัยทวาร ๖ ของผู้ทุศีลเกิดขึ้น บัณฑิตพึงทราบว่
" ความเป็นผู้ทุศีล " ในพระคาถานี้.

บาทพระคาถาว่า มาลฺวาทฺถ สาลมฺมิมฺวตฺถตฺตํ ความว่า ความเป็นผู้ทุศีล
กล่าวคือตัณหา รวบริด คือหุ้มห่ออรรถภาพของบุคคลใดตั้งอยู่. เหมือน
เถาย่านทรายรักริ่งต้นสาละ. คือปกคลุมทั่วทั้งหมดทีเดียว ด้วยสามารถรับ
น้ำด้วยใบในเมื่อฝนตก แล้วหักรานลงฉะนั้นแล. บุคคลนั้นคือผู้ถูกตัณหา
กล่าวคือความเป็นผู้ทุศีลนั้นหักราน ให้ตกไปในอบายทั้งหลาย เหมือน
๑. แปลว่า อาบดินหนัก ได้แก่ ปราชิก และสังฆาภิเสศ.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 215

ต้นไม้ถูกเถาย่านทรายหักราน ให้โคนลงเหนือแผ่นดินฉะนั้น. ชื่อว่า
ยอมทำตนอย่างเดียวกันกับที่โจรหัวใจผู้ใคร่ความพินาศปรารถนาทำให้
ฉะนั้น.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอรุณผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระเทวทัต จบ.

๗. เรื่องกระเลื่อกระสนเพื่อจะทำลายสงฆ์ [๑๓๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวันทรงปรารภการกระเลื่อกระสนเพื่อจะทำลายสงฆ์ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " สุตราณี " เป็นต้น.

พระเทวทัตพยายามทำลายสงฆ์

ความพิสดารว่า พระเทวทัตกระเลื่อกระสนเพื่อจะทำลายสงฆ์ วันหนึ่ง เห็นท่านพระอานนท์เที่ยวบิณฑบาตอยู่ บอกความประสงค์ของตนแล้ว. พระเถระฟังข่าวนั้นแล้วไปสู่สำนักของพระศาสดา ได้ทูลถามถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า " พระเจ้าข้า เวลาเช้า ข้าพระองค์ครองสบงที่เวฬุวันนี้แล้ว ถือบาตรจีวรเข้าไปสู่กรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต. พระเจ้าข้า พระเทวทัตได้เห็นข้าพระองค์เที่ยวบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์แล้วแลตามเข้าไปหาข้าพระองค์ ได้กล่าวคำนี้ว่า ' อาวุโส อานนท์ จำเดิมแต่วันนี้ฉันจักทำอุโบสถและสังฆกรรมแยกจากพระผู้มีพระภาคเจ้า แยกจากภิกษุสงฆ์; ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า วันนี้ พระเทวทัตจักทำลายสงฆ์. คือจักทำอุโบสถและสังฆกรรม. "

ความดีคนทำง่าย

เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนั้นแล้ว พระศาสดาทรงเปล่งพระอุทานว่า:-

" ความดีคนดีทำง่าย, ความดีคนชั่วทำยาก, ความคนชั่วทำง่าย, ความชั่วริบอนุคคลทำได้ยาก "

แล้วตรัสว่า " อานนท์ จึ้นชื่อว่ากรรมอัน ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน
ทำได้ง่าย. กรรมอันเป็นประโยชน์แก่ตนทำยากนักหนา " แล้วตรัสพระ-
คาถานี้ว่า:-

๗. สุกรานิ อสาฐนิ อตุตโน อหิตานิ จ

ยัมเว หิตลฺยจ สาธุลฺยจ ตัมเว ปรมทุกฺกริ.

" กรรมอันไม่ดีและไม่เป็นประโยชน์แก่ตน คน
ทำง่าย; กรรมใดแลเป็นประโยชน์แก่ตนและดี,
กรรมนั้นแลทำยากอย่างยิ่ง."

แก้อรรถ

ความแห่งพระคาถานี้ว่า :-

" กรรมเหล่าใดไม่ดี คือมีโทษและเป็นไปเพื่ออบาย ชื่อว่าไม่เป็น
ประโยชน์แก่คนเพราะทำนั้นแล กรรมเหล่านั้นทำง่าย. ฝ่ายกรรมใดชื่อ
ว่าเป็นประโยชน์แก่ตนเพราะทำ และชื่อว่าดี ด้วยอรรถว่าหาโทษมิได้คือ
เป็นไปเพื่อสุคติ และเป็นไปเพื่อพระนิพพาน. กรรมนั้นทำแสนยาก
ราวกับทدن้าแม่คงคาอันไหลไปทิศตะวันออก ทำให้ไหลกลับฉะนั้น. "

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากได้บรรลุโลกุตระผล มีโศดาปัตติ-
ผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องกระเสือกกระสนเพื่อจะทำลายสงฆ์ จบ.

๘. เรื่องพระกาลเถระ [๑๓๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระกาลเถระ ๓ พระธรรมเทสนานี้ว่า " โย สาสน " เป็นต้น.

พระเถระไม่ให้อุปัฏฐายิกาไปฟังธรรม

ดังได้ยินมา หญิงคนหนึ่งในกรุงสาวัตถี ตั้งอยู่ในที่แห่งมารดา ทำนุบำรุงพระเถระนั้นอยู่. พวกคนในเรือนแห่งผู้คุ้นเคยของหญิงนั้น ฟังธรรมในสำนักพระศาสดาแล้ว กลับมาเรือนแล้ว สรรเสริญอยู่ว่า " โอ ชื่อพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอัศจรรย์. โอ พระธรรมเทศนาก็ ไพเราะ. " หญิงนั้น ฟังถ้อยคำของคนพวกนั้นแล้ว จึงบอกแก่พระกาลเถระ ว่า " ท่านเจ้าข้า คิดฉันอยากจะฟังธรรมเทศนาของพระศาสดาบ้าง. " เธอ ห้ามเขาว่า " อย่าไปที่นั่นเลย. " หญิงนั้นในวันรุ่งขึ้นก็ขออีก แม้อัน พระกาลเถระนั้นห้ามอยู่ถึง ๓ ครั้งก็ยังอยากจะฟังอยู่นั้นแล. มีคำถามสอดเข้ามาว่า " ก็เหตุไฉน ? เธอจึงได้ห้ามเขาเสีย. " แก้วว่า " ได้ยินว่า เธอ ได้มีความเห็นเช่นนี้ว่า " อุบาสิกานี้ ได้ฟังธรรมในสำนักพระศาสดาแล้ว จักแตกจากเรา " เหตุนั้น เธอจึงได้ห้ามเขาเสีย.

วันหนึ่ง หญิงนั้นบริโภคอาหารเสร็จสมათานอุโบสถแล้ว สั่งบุตรสาวไว้ว่า " แม่ จงอังกาสพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าให้ดี " แล้วได้ไปวิหารแต่เช้าเทียว. ฝ่ายบุตรสาวของเขาก็อังกาสพระกาลเถระโดยเรียบร้อย ในกาลเธอมาถึง เธอ ถามว่า " อุบาสิกาผู้ใหญ่ไปไหน ? " (นาง) ตอบว่า " ไปวิหารเพื่อฟัง ธรรม. " เธอพอได้ฟังข่าวนั้น ทูรันทุรายอยู่เพราะความกัลลัคลุ่มอันตั้ง ขึ้นในท้อง (ควรจะเป็น อนุโตะ ในภายใน) นึกว่า " เดียวนี้ อุบาสิกา

นั้นแตกจากเราแล้ว " รีบไป เห็นหญิงนั้นฟังธรรมอยู่ในสำนักพระศาสดา
จึงทูลพระศาสดาว่า " พระเจ้าข้า หญิงคนนี้เขลา ไม่เข้าใจธรรมกถาอัน
ละเอียด. อย่าตรัสธรรมกถาอันละเอียดซึ่งประดับด้วยสภาวะธรรมมีขั้น
เป็นต้น ตรัสแต่เพียงทานกถาหรือศีลกถาแก่เขาก็พอ."

สักการะย่อมน่าคนถ้อย

พระศาสดา ทรงทราบอัชฌาสัยของเธอแล้ว ตรัสว่า " เธอเป็น
คนปัญญาโหด อาศัยทิฏฐิอันชั่วช้า ห้ามปรามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า.
เธอพยายามเพื่อฆ่าตนเอง " แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๘. โย ฐาสนํ อรหํ อริยานํ ชมฺมชีวินํ

ปฏิกุโถสิ ทุมฺเมโธ ทิฏฺฐิํ นิสฺสาย ปาปิกํ

ผลานิ กณฺฏกสฺเสว อตุตฺตมณฺเฑย ผลิตฺติ.

" บุคคลใดปัญญาโหด อาศัยทิฏฐิอันชั่วช้า คัด
ค้านคำสั่งสอนของพระอริยบุคคล ผู้อรหันต์ มีปกติ
เป็นอยู่โดยธรรม, บุคคลนั้นย่อมเกิดมาเพื่อฆ่าตน
เหมือนขุยแห่งไม้ไฟ. "

แก้อรธ

ความแห่งพระคาถานั้นว่า :-

บุคคลใดปัญญาโหด อาศัยทิฏฐิอันชั่วช้า ห้ามปรามพวกคนผู้
กล่าวอยู่ว่า ' จักฟังธรรมก็ดี.' ว่า ' จักถวายทานก็ดี.' เพราะกลัวแต่
เสื่อมสักการะของตน ชื่อว่าโต้แย้งคำสั่งสอนของพระอริยบุคคลผู้อรหันต์
มีปกติเป็นอยู่โดยธรรม คือพระพุทธเจ้า. การโต้แย้งและทิฏฐิอันเลวทราม
นั้นของบุคคลนั้น ย่อมเป็นเหมือนขุยของไม้มีหนาม กล่าวคือไม้ไฟ,

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 220

เหตุ นั้น ไม้ไผ่เมื่อตกขุย ย่อมตกเพื่อฆ่าตนเท่านั้น ฉนั้นใด ; แม้บุคคล
นั้นก็ย่อมเกิดมาเพื่อฆ่าตน คือว่าเกิดมาเพื่อผลาญตนเอง ฉนั้นนั้น. สมจริง
แม้คาถาประพันธ์นี้ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสไว้ว่า :-

" ผลนั้น แลย่อมฆ่าต้นกล้วยเสีย. ผลนั้นแลย่อม
ฆ่าไม้ไผ่เสีย, ผลนั้นแลย่อมฆ่าไม้้อเสีย, ฤกใน
ท้องย่อมฆ่าแม่ม้าอัศตรเสีย ฉนั้นใด, ตักการะก็ย่อม
ฆ่าบุรุษถ้อยเสีย ฉนั้นนั้น."

ในเวลาจบเทศนา อุบาสิกาดั่งอยู่ในโศคาปัตติผล เทศนาได้มี
ประโยชน์แม้แก่บริษัทผู้ประชุมกันแล้ว คังนี้แล

เรื่องพระกาลเถระ จบ.

๕. เรื่องอุบาสิกาชื้อจุลกกาล [๑๓๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภอุบาสกชื้อจุลกกาล ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อดตนาถ กตฺ ปาป " เป็นต้น.

จุลกกาลถูกกล่าวหาว่าเป็นโจร

ความพิสดารว่า วันหนึ่งพวกโจรขุดอุโมงค์ อันเจ้าของทั้งหลายติดตามแล้ว จึงทิ้งห่อภัณฑะไว้ข้างหน้าของอุบาสก ผู้ฟังธรรมภายในวิหารตลอดราตรี เดินออกจากวิหารแต่เช้าตรู่มาสู่กรุงสาวัตถีแล้ว ก็หลบหนีไป โดยนัยที่กล่าวไว้ในเรื่องมหากาลนั้นแล. พวกภิกษุเห็นเข้าแล้ว พูกว่า " คนนี้ ทำโจรกรรมในราตรีแล้ว ทำทีเหมือนฟังธรรมเที่ยวไป, ท่านทั้งหลายจงช่วยกันจับมันไว้ ดังนี้แล้ว โบยอุบาสกนั้น.

จุลกกาลรอดตายเพราะนางกุมภทาสีช่วย

หมูนางกุมภทาสี เดินไปทำน้ำ ประสบเหตุ นั้น จึงกล่าวว่า " นายท่านทั้งหลายจงหนีไป. ท่านผู้นี้ยอมไม่ทำกรรมเห็นปานนั้น " ดังนี้แล้ว ให้ภิกษุพวกนั้นปล่อยเขาแล้ว. เขาไปวิหาร บอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า " ท่านขอรับ ก็กระผมถูกภิกษุทั้งหลายให้จับหายแล้ว. กระผมได้ชีวิตเพราะอาศัยพวกนางกุมภทาสี. " ภิกษุทั้งหลายกราบทุกความนั้นแต่พระตถาคต.

จะเสerahmongหรือฝ่องแผ้วเพราะตน

พระศาสดา ทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุ

ทั้งหลาย จุกกาลอุบาสก ได้ชีวิตเพราะอาศัยพวกนางกุมภทาสี และ
ความที่ตนไม่ใช่ผู้ทำ; ด้วยว่า ธรรมดาสัตว์เหล่านี้ทำบาปกรรมด้วยตน
แล้ว ย่อมเศร้าหมองด้วยตนเอง ในอบายมีนรกเป็นต้น. ส่วนสัตว์
ทั้งหลายทำกุศลแล้ว ไปสู่สุคติและนิพพาน ย่อมชื่อว่าบริสุทธิดีด้วยตน
เอง" ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๕. อตุตนา ว กตํ ปาปํ อตุตนา สงฺกิลิสฺสตี
อตุตนา อกตํ ปาปํ อตุตนา ว วิสุทฺถตี
สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตุตํ นาณฺโณ อณฺณํ วิโสชเย.
" บาบอันผู้ใดทำแล้วด้วยตนเอง ผู้นั้นย่อมเศร้า
หมองด้วยตน ; บาบอันผู้ใดไม่ทำด้วยตน, ผู้นั้นย่อม
บริสุทธิด้วยตนเอง ; ความบริสุทธิไม่บริสุทธิ เป็น
ของเฉพาะตน, คนอื่นทำคนอื่นให้บริสุทธิไม่ได้. "

แก้อรธ

ความแห่งพระคาถานั้นว่า :-

อกุศลกรรมเป็นกรรมอันผู้ใดทำแล้วด้วยตน. ผู้นั้นเมื่อเสวยทุกข์
ในอบาย ๔ ชื่อว่าเศร้าหมองด้วยตนเอง ; ส่วนบาปอันผู้ใดไม่ได้ทำด้วย
ตน ผู้นั้นเมื่อไปสู่สุคติและนิพพาน ชื่อว่าย่อมบริสุทธิด้วยตนเอง. ความ
บริสุทธิกล่าวคือกุศลกรรม และความไม่บริสุทธิกล่าวคืออกุศลกรรม เป็น
ของเฉพาะตน คือย่อมเสด็จผลเฉพาะในตนของสัตว์ผู้ทำทั้งหลาย. บุคคล

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 223

อื่นทำบุคคลอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้ คือให้หมดจดไม่ได้เลย ให้เศร้าหมอง
ไม่ได้เลย."

ในกาลจบเทศนา จุลกาลตั้งอยู่แล้วในโศดาปัตติผล. พระธรรม-
เทศนาได้มีประโยชน์แม้แก่บริษัทผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

เรื่องอุบาสกชื่อจุลกาล จบ.

๑๐. เรื่องพระอัครทัตถเถระ [๑๓๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระอัคร-
ทัตถเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อคฺคตฺตถฺถํ ปฺรคฺคเณ " เป็นต้น.

พระเถระพยายามบำเพ็ญประโยชน์

ความพิสดารว่า เมื่อพระศาสดาตรัสในกาลที่จวนจะปรินิพพานว่า
" ภิกษุทั้งหลาย โดยกาลล่วงไป ๔ เดือนแล้ววันนี้ เราจักปรินิพพาน. "
ภิกษุประมาณ ๓๐๐ รูปซึ่งยังเป็นปุถุชน เกิดความสังเวช "ไม่ละสำนัก
พระศาสดาเขต เทียวปรึกษากันว่า " ท่านผู้มีอายุ พวกเราจะทำอะไร
หนอแล ? "

ส่วนพระอัครทัตถเถระ คิดว่า " ข่าว่า พระศาสดา จักปรินิพพาน
โดยกาลล่วงไป ๔ เดือน. ก็ตัวเรายังเป็นผู้มีราคะไม่ไปปราศ. เมื่อพระ-
ศาสดายังทรงพระชนม์มออยู่นี้แหละ เราจักพยายามเพื่อประโยชน์แก่พระ-
อรหันต์. " พระเถระนั้น ย่อมไม่ไปสำนักของภิกษุทั้งหลาย. ลำดับนั้น
ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะท่านว่า " ผู้มีอายุ ทำไม? ท่านจึงไม่มาสำนักของ
พวกกระผมเสียเลย. ท่านไม่ปรึกษาอะไร ๆ " ดังนี้แล้ว ก็นำไปสู่สำนัก
พระศาสดา กราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ภิกษุรูปนี้ ย่อมทำชื้ออย่างนี้. "

พระอัครทัตถเถระนั้น แม้พระศาสดาตรัสว่า " เหตุไร? เธอ
จึงทำอย่างนั้น " ก็กราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ข่าว่า พระองค์จัก
ปรินิพพานโดยกาลล่วงไป ๔ เดือน. ข้าพระองค์พยายามเพื่อบรรลुพระ-
อรหันต์ ในเมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์มออยู่นี้แหละ. "

ผู้ปฏิบัติธรรมชื่อว่าบูชาพระศาสดา

พระศาสดา ประทานสาธุการแก่พระเถระนั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีความศรัทธาในเรา. ผู้นั้นควรเป็นคู่อดิทัตตะ ด้วยว่าชนทั้งหลายบูชาอยู่ด้วยวัตถุต่าง ๆ มีของหอมเป็นต้น ย่อมไม่ชื่อว่าบูชาเรา, ส่วนผู้บูชาอยู่ด้วยการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมชื่อว่าบูชาเรา; เพราะฉะนั้น แม้ภิกษุรูปอื่นก็พึงเป็นเช่นอดิทัตตะ " ดังนี้แล้ว

ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑๐. อุตตทถถุถึ ปฺรตุเถน พหุนาปี น หาปเย

อุตตทถถุถุมภิญญาเย สทถุถปฺลุตฺโต สียา.

" บุคคลไม่พึงยังประโยชน์ของตน ให้เสื่อมเสีย
เพราะประโยชน์ของคนอื่นแม้มาก รู้จักประโยชน์
ของตนแล้ว พึงเป็นผู้ชวนช่วยในประโยชน์ของตน."

แก้อรรถ

เนื้อความแห่งพระคาถานั้นว่า.

" บุคคลผู้เป็นคฤหัสถ์ ไม่พึงยังประโยชน์ของตน แม้ประมาณ
กาคณิกหนึ่งให้เสื่อมเสีย เพราะประโยชน์ของคนอื่น แม้ประมาณค่าตั้ง
พันทีเดียว. ด้วยว่าประโยชน์ของตนแห่งบุคคลนั้นแล แม้ประมาณกาคณิก
หนึ่ง ก็ยังของควรเคี้ยวหรือของควรบริโภคนำให้สำเร็จได้, ประโยชน์ของ
คนอื่น หาให้สำเร็จไม่. ส่วนสองบาทพระคาถาเหล่านี้ พระผู้มีพระภาค
เจ้าไม่ตรัสอย่างนั้น ตรัสด้วยหัวข้อแห่งกัมมัญฐาน. เพราะฉะนั้น ภิกษุ
๑. เป็นชื่อของมาตราเงินอย่างต่ำที่สุด แทบไม่มีค่าเสียเลย แต่ในที่นี้ เป็นคุณบทของคำว่า
ประโยชน์ จึงหมายความว่า ประโยชน์ของตนแม้น้อย จนไม่รู้จะประมาณได้ว่าเท่าไหน ก็ไม่
ควรให้เสียไป.

ตั้งใจว่า 'เราจะไม่ยังประโยชน์ของตนให้เสื่อมเสีย' ดังนี้แล้ว ก็ไม่เพียง
ยังกึ่งมีการปฏิสังขรณ์พระเจดีย์เป็นต้น อันบังเกิดขึ้นแก่สงฆ์ หรือวัตรมี
อุปัชฌายวัตรเป็นต้นให้เสื่อมเสีย. ด้วยว่าภิกษุบำเพ็ญอุภยสมาจาริกวัตร
ให้สมบูรณ์อยู่แล ย่อมทำให้แจ้งซึ่งผลทั้งหลายมีอริยผลเป็นต้น. เพราะ-
ฉนั้น การบำเพ็ญวัตรให้บริบูรณ์แม่นี้ จึงชื่อว่าเป็นประโยชน์ของตนแท้.

อนึ่ง ภิกษุใด มีวิปัสสนาอันปรารถนียิ่งแล้ว ปรารถนาการแห่ง
ตลอดว่า 'เราจักแห่งตลอดในวันนี้ ๆ แหละ' ดังนี้แล้ว ประพฤติอยู่.
ภิกษุนั้น แม้ยังวัตรมีอุปัชฌายวัตรเป็นต้นให้เสื่อมแล้ว ก็พึงทำกิจของตน
ให้ได้. ก็ภิกษุรู้จักประโยชน์ของตนเห็นปานนั้น คือกำหนดได้ว่า 'นี่
เป็นประโยชน์ตนของเรา' พึงเป็นผู้เร่งชวนชวน ประกอบในประโยชน์
ของตนนั้น. "

ในกาลจบเทศนา พระเถระนั้น ได้ตั้งอยู่ในพระอรหัตผล เทศนา
ได้เป็นประโยชน์แม้แก่ภิกษุผู้ประชุมกันทั้งหลาย ดังนี้แล.

เรื่องพระอรรถทัตถเถระ จบ.

อัครวรรคกรรมนา จบ.

วรรคที่ ๑๒ จบ.

คาถาธรรมบท

โลกวรรคที่ ๑๓

ว่าด้วยเรื่องโลก

[๒๓] ๑. บุคคลไม่พึงเสพธรรมอันแล้ว ไม่พึงอยู่ร่วม
ด้วยความประมาท ไม่พึงเสพความเห็นผิด ไม่พึง
เป็นคนรกโลก.

๒. บรรพชิตไม่พึงประมาทในก้อนข้าว อันตน
พึงลุกขึ้นยืนรับ บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต
ผู้มีปกติประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้และ
โลกหน้า, บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่พึง
ประพฤติธรรมนั้นให้ทุจริต ผู้มีปกติประพฤติธรรม
ย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้และโลกหน้า.

๓. พระยามัจจุ ย่อมไม่เห็นบุคคลผู้พิจารณา
เห็นอยู่ซึ่งโลก เหมือนบุคคลพึงเห็นฟองน้ำ (และ)
เหมือนบุคคลพึงเห็นหยับแดด.

๔. ท่านทั้งหลายจงดูโลกนี้ อันตระการดูจรัส
ที่พวกคนเขลาหมกอยู่ (แต่) พวกผู้รู้หาข้องอยู่ไม่.

๕. ผู้ใดประมาทในก่อน ภายหลังไม่ประมาท
ผู้นั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่างได้ เหมือนดวงจันทร์พ้น
จากหมอกฉะนั้น.

๖. บุคคลใดละบาปกรรมที่ตนทำไว้แล้วได้ด้วย

๑. วรรคนี้ มีอรรถกถา ๑๐ เรื่อง.

กุศล บุคคลนั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง เหมือนดวง
จันทร์พ้นแล้วจากหมอกฉะนั้น.

๗. สัตว์โลกนี้เป็นเหมือนคนบอด ในโลกนี้น้อย
คนนักจะเห็นแจ้ง น้อยคนนักจะไปในสวรรค์ เหมือน
นกหลุดแล้วจากข่า (มีน้อย) ฉะนั้น.

๘. หงส์ทั้งหลาย ย่อมไปในทางแห่งดวงอาทิตย์
ท่านผู้มีฤทธิ์ทั้งหลายย่อมไปในอากาศด้วยฤทธิ์ ชีรชน
ชนะมารพร้อมทั้งพาหะแล้ว ย่อมออกไปจากโลกได้.

๙. บาบอันชนผู้ก้าวล่วงธรรมอย่างเอกเสียด ผู้
มักพูดเท็จ ผู้มีปรโลกอันล่วงเลยเสียแล้ว ไม่พึงทำ
ย่อมไม่มี.

๑๐. พวกคนตระหนี่ จะไปสู่เทวโลกไม่ได้เลย
พวกชนพาลแล ย่อมไม่สรรเสริญทาน ส่วนนัก-
ปราษฎ์อนุโมทนาทานอยู่ เพราะเหตุนั้นนั่นแล นัก-
ปราษฎ์นั้นจึงเป็นผู้มีสุขในโลกหน้า.

๑๑. โสดาปัตติผลประเสริฐกว่าความเป็นเอกราช
ในแผ่นดิน กว่า การไปสู่สวรรค์ และกว่าความเป็น
ใหญ่ในโลกทั้งปวง.

๑๓. โลกวรรคพรรณนา

๑. เรื่องภิกษุหนุ่ม [๑๓๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุหนุ่มรูปใดรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " หีนํ ฌมฺม " เป็นต้น.

ภิกษุทะเลาะกับหลานสาวนางวิสาขา

ได้ยินว่า พระเถระรูปใดรูปหนึ่งพร้อมทั้งภิกษุหนุ่ม ได้ไปสู่เรือนของนางวิสาขาแต่เช้าตรู่ ข้าวต้มประจำยอมเป็นของอันเขาตกแต่งไว้เป็นนิตย์ เพื่อภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ในเรือนของนางวิสาขา. พระเถระฉันทข้าวต้มแล้ว ให้ภิกษุหนุ่มนั่งอยู่บนเรือนของนางวิสาขานั้น ส่วนตนได้ไปเรือนหลังอื่น. ก็โดยสมัยนั้น ธิดาของบุตรของนางวิสาขาตั้งอยู่ในฐานะของย่า ทำการขวนขวายแก่ภิกษุทั้งหลาย. นางกรองน้ำเพื่อภิกษุหนุ่มนั้น เห็นเงาหน้าของคนในคุ่ม จึงหัวเราะ. แม้ภิกษุหนุ่มมองดูนางก็หัวเราะ. นางเห็นภิกษุหนุ่มนั้นหัวเราะอยู่ จึงกล่าวว่า " คนหัวขาดยอมหัวเราะ " ลำดับนั้นภิกษุหนุ่มค่านางว่า " เธอก็หัวขาด. ถึงมารดาบิดาของเธอก็หัวขาด." นางร้องให้ไปสู่สำนักของย่าในโรงครัวใหญ่. เมื่อนางวิสาขากล่าวว่า " นี้อะไร ? แม่ " จึงบอกเนื้อความนั้น. นางวิสาขานั้นมาสู่สำนักของภิกษุหนุ่มแล้ว พูคว่า " ท่านเจ้าข้า อย่าโกรธแล้ว. คำนั้นเป็นคำไม่หนักนักสำหรับพระผู้เป็นเจ้า ผู้มีผมและ

๑. หมายความว่า ทำแทนนางวิสาขาผู้เป็นย่า

เล็บอันตัดแล้ว ผู้มีฝ่าบุ้งฝ่าห่มอันตัดแล้ว ผู้ถือกระบือึงตัด ณ ท่ามกลาง
เที่ยวไปอยู่เพื่อศึกษา." ภิกษุหนุ่มพูดว่า "เออ อุบาสิกา ท่านยอม
ทราบความที่อาตมาเป็นผู้มีผมอันตัดแล้วเป็นต้น." การที่หลานของท่าน
นี้คำทำอาตมาว่า 'ผู้มีหัวขาด' ดังนี้ จักควรหรือ?" นางวิสาขา
ไม่ได้อาจ เพื่อให้ภิกษุหนุ่มยินยอมเลย (ทั้ง) ไม่ได้อาจเพื่อให้นางทาริกา
ยินยอม. ขณะนั้น พระเถระมาแล้ว ถามว่า "นี่อะไรกัน ? อุบาสิกา"
ฟังความนั้นแล้ว เมื่อจะกล่าวสอนภิกษุหนุ่ม จึงพูดว่า "ผู้มีอายุ เธอจง
หลีกไป, หญิงนี้ไม่ได้คำต่อเธอผู้มีผมเล็บและฝ่าอันตัดแล้ว ผู้ถือกระบือึง
ตัดในท่ามกลางเที่ยวไปอยู่เพื่อศึกษา, เธอจงเป็นผู้นิ่งเสีย."

ภิกษุหนุ่ม. อย่างนั้นขอรับ ท่านไม่คูกคามอุปฐายิกาของตน จัก
คูกคามกระผมทำไม ? การที่นางคำกระผมว่า 'ผู้มีหัวขาด' จักควรหรือ ?

ขณะนั้น พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า "นี่อะไรกัน ?" นาง-
วิสาขากราบทูลประพฤติเหตุนี้ตั้งแต่ต้น.

พระศาสดาประทานโอวาทแก่ภิกษุหนุ่ม

พระศาสดา ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติผลของภิกษุหนุ่มนั้น
แล้ว จึงทรงดำริว่า "เรากล้อยตามภิกษุหนุ่มนี้จะควร" ดังนี้แล้ว จึง
ตรัสกะนางวิสาขาว่า "วิสาขา ก็ทาริกาของท่านคำทำสาวกทั้งหลายของ
เราให้เป็นผู้มีศีรษะขาด ด้วยเหตุสักว่ามีผมอันตัดแล้วเป็นต้นนั้นแล ควร
หรือ?" ภิกษุหนุ่ม ลูกขึ้นประคองอัญชลีในทันใดนั้นแล กราบทูล
ว่า "พระเจ้าข้า พระองค์ยอมทราบปัญหานั้นด้วยดี. อุปัชฌาย์ของ
ข้าพระองค์และมหาอุบาสิกา ย่อมไม่ทราบด้วยดี." พระศาสดา ทรง
ทราบความที่พระองค์เป็นผู้อนุกุลแก่ภิกษุหนุ่มแล้ว ตรัสว่า "ชื่อว่าความ

เป็นคือการหัวเราะปรารภกามคุณเป็นธรรมอันแล้ว. อนึ่งการเสพธรรมที่
ชื่อว่าแล้ว และการอยู่ร่วมกับความประมาทย่อมไม่ควร " จึงตรัสพระคาถา
นี้ว่า :-

๑. หีนํ ฌมฺมํ น เสเวยฺย ปมาเทน น ถัวเส
มิจฺจาทิฏฺฐิํ น เสเวยฺย น ลียา โลกวฑฺฒโน.
" บุคคลไม่พึงเสพธรรมอันแล้ว, ไม่พึงอยู่ร่วม
ด้วยความประมาท, ไม่พึงเสพความเห็นผิด ไม่พึง
เป็นคนรกโลก. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า หีนํ ฌมฺมํ ได้แก้ ธรรม คือ
เบญจกามคุณ. แท้จริง ธรรมคือเบญจกามคุณนั้น อันชนแล้ว โดยที่สุด
แม้อูฐและโคเป็นต้นพึงเสพ. ธรรมคือเบญจกามคุณ ย่อมให้สัตว์ผู้เสพ-
บังเกิดในฐานะทั้งหลายมีนรกเป็นต้นอันแล้ว เพราะเหตุนั้น ธรรมคือ
เบญจกามคุณนั้น จึงชื่อว่าเป็นธรรมแล้ว : บุคคลไม่พึงเสพธรรมอันแล้ว
นั้น. บทว่า ปมาเทน ความว่า ไม่พึงอยู่ร่วมแม้ด้วยความประมาท มี
อันปล่อยสติเป็นลักษณะ บทว่า น เสเวยฺย ได้แก้ ไม่พึงถือความเห็น
ผิด. บทว่า โลกวฑฺฒโน ความว่า ก็ผู้ใดทำอย่างนี้. ผู้ที่นั้นย่อมชื่อว่า
เป็นคนรกโลก ; เพราะเหตุนั้น (ไม่) พึงเป็นคนรกโลก เพราะไม่ทำ
อย่างนั้น.

ในกาลจบเทศนา ภิกษุหนุ่มตั้งอยู่ในโศดาปัตติผลแล้ว. เทศนา
ได้เป็นประโยชน์แม้แก่ชนทั้งหลายผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุหนุ่ม จบ.

๒. เรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ [๑๓๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในนิโครธาราม ทรงปรารภพระบิดา ตรีศพระธรรมเทศนาว่า " อุตติฎฺเฐ นปฺปมฺหุเขยฺย " เป็นต้น.

พระศาสดาเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก

ความพิสดารว่า สมัยหนึ่ง พระศาสดาเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์บุรี โดยเสด็จไปครั้งแรก มีการต้อนรับอันพระญาติทั้งหลายทำแล้วเสด็จไปสู่ นิโครธาราม ทรงนิรมิตตนจกกรมในอากาศ จกกรมบนรัตนจกกรมนั้น ทรงแสดงธรรมเพื่อต้องการทำลายมานะของพระญาติทั้งหลายแล้ว. พระญาติทั้งหลายมีจิตเลื่อมใสแล้ว ถวายบังคมตั้งต้นแต่พระเจ้าสุทโธทนมหาราช. ฝนโบกขรพรรษตกในสมาคมแห่งพระญาตินั้น. เมื่อมหาชนปรารภ ฝนนั้น สนทนากันแล้วพระศาสดาตรัสว่า " ไซ้แต่ในบัดนี้เท่านั้นหามิได้ ภิภุทุกหลาย. ถึงในกาลก่อน ฝนโบกขรพรรษก็ตกในสมาคมแห่งญาติของเราเหมือนกัน " ดังนี้แล้ว จึงตรัสเวสสันดรชาดก*. บรรดาพระญาติ ซึ่งฟังพระธรรมเทศนาแล้วหลีกไปอยู่. แม้องค์หนึ่งก็ไม่นิมนต์พระศาสดาแล้ว. แม้พระราชาก็ไม่ทรงนิมนต์เลย ด้วยทรงดำริว่า " บุตรเราไม่มาสู่เรือนของเรา จักไปไหน ? " ดังนี้แล้ว ได้เสด็จไป ; ก็แลครั้นเสด็จไปแล้ว รับสั่งให้คนตกแต่งข้าวต้มเป็นต้น ให้ปูลาดอาสนะทั้งหลายไว้เพื่อ ภิภุผู้มีประมาณสองหมื่น ในพระราชมนเทียร.

๑. พุ. ชา. มหา. ๒๗/๓๖๕. อรรถกถา.๑๐/๓๑๕.

วันรุ่งขึ้น พระศาสดาเมื่อเสด็จเข้าไปสู่พระนครเพื่อบิณฑบาต ทรงใคร่ครวญว่า " พระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลาย เสด็จถึงพระนครแห่งพระบิดาแล้ว เสด็จตรงไปสู่ตระกูลแห่งพระญาติที่เดียวหรือหนอแล ? หรือว่าเสด็จเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต โดยลำดับ " ทรงเห็นว่า " เสด็จเที่ยวไปโดยลำดับ " ดังนี้แล้ว จึงเสด็จดำเนินไปเพื่อบิณฑบาตตั้งแต่เรือนหลังแรก. พระมารดาของพระราหุลประทับนั่งบนพื้นปราสาทแลเห็นแล้ว จึงกราบทูลประพฤติเหตุนั้นแด่พระราชา พระราชาทรงจัดแจงผ้าสาฎกริบเสด็จออกไป ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ตรัสว่า " ลูก เพราะเหตุไร ? ท่านจึงให้ข้าพเจ้าฉิบหาย. ท่านเที่ยวไปเพื่อภิกษา ให้ความละอายเกิดขึ้นแล้วแก่ข้าพเจ้าเหลือเกิน. ขึ้นชื่อว่ากรรมไม่ควรอันท่านทำแล้ว. การที่ท่านเที่ยวไปด้วยวอทองคำเป็นต้น เที่ยวไปเพื่อภิกษา ในนครนี้นั้นแหละจึงควร ; ท่านให้ข้าพเจ้าละอายทำไม ? "

การบิณฑบาตเป็นวงศ์ของพระพุทธเจ้า

พระศาสดา. มหาบพิตร อาตมภาพให้พระองค์ละอายหามิได้, แต่อาตมภาพยอมประพฤติตามวงศ์สกุลของตน.

พระราชา. พ่อ ก็การเที่ยวไปเพื่อภิกษาแล้วเป็นอยู่ เป็นวงศ์ของข้าพเจ้าหรือ ?

พระศาสดาตรัสว่า " มหาบพิตร นั้นมิใช่เป็นวงศ์ของพระองค์. แต่เป็นวงศ์ของอาตมภาพ ; เพราะพระพุทธเจ้ามิใช่พินหนึ่ง เสด็จเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตแล้วเป็นอยู่เหมือนกัน" ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรม ได้กัณฐิตพระคาถาเหล่านั้นว่า:-

๒. อุตฺตฺถิฏฺเฐ นปฺปมชฺเชยฺย   ฌมฺมํ สุจฺริตํ จเร
    ฌมฺมจาริํ สุขํ เสติ   อสุมฺมิ โลกํ ปรมฺหิ จ.
    ฌมฺมํ จเร สุจฺริตํ   น นํ ทฺวฺจฺริตํ จเร
    ฌมฺมจาริํ สุขํ เสติ   อสุมฺมิ โลกํ ปรมฺหิ จ.

" บรรพชิตไม่พึงประมาทในก้อนข้าว อันตนพึง
    ลุกขึ้นยืนรับ, บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต ผู้มี
    ปกติประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้และโลก
    หน้า, บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต, ไม่พึง
    ประพฤติธรรมนั้นให้ทุจริต, ผู้มีปกติประพฤติธรรม
    ย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้และโลกหน้า."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อุตฺตฺถิฏฺเฐ ความว่า ในก้อนข้าว อันตน
    พึงลุกขึ้นยืนรับที่ประตูเรือนของชนเหล่าอื่น. บทว่า นปฺปมชฺเชยฺย
    ความว่า ก็ภิกษุเมื่อให้ธรรมเนียมของผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นปกติเสื่อมแล้ว
    แสวงหาโภชนะอันประณีต ชื่อว่าย่อมประมาท ในก้อนข้าวอันตนพึงลุก
    ขึ้นยืนรับ. แต่ทว่าเมื่อเที่ยวไปตามลำดับตรอกเพื่อบิณฑบาต ชื่อว่าย่อมไม่
    ประมาท. ทำอยู่อย่างนั้น ชื่อว่าไม่พึงประมาท ในก้อนข้าวที่ตนพึงลุกขึ้น
    ยืนรับ.

บทว่า ฌมฺมํ ความว่า เมื่อละการแสวงหาอันไม่ควรแล้วเที่ยวไป
    ตามลำดับตรอก ชื่อว่าพึงประพฤติธรรม คือการเที่ยวไปเพื่อภิกษานั้น
    นั้นแลให้เป็นสุจริต. คำว่า สุขํ เสติ นั้น สักว่าเป็นเทศนา. อธิบายว่า

เมื่อประพฤติธรรมคือการเที่ยวไปเพื่อศึกษา ชื่อว่าประพฤติธรรมเป็นปกติ ย่อมอยู่เป็นสุขโดยอิริยาบถแม่ทั้ง ๔ ในโลกนี้และโลกหน้า.

สองบทว่า น ตํ ทุจฺจริตํ ความว่า เมื่อเที่ยวไปในอโคจร ต่างด้วยอโคจรมีหญิงแพศยาเป็นต้น ชื่อว่าย่อมประพฤติธรรม คือการเที่ยวไปเพื่อศึกษาให้เป็นทุจจริต. ไม่ประพฤติอย่างนั้น พึงประพฤติธรรมนั้นให้เป็นสุจริต, ไม่พึงประพฤติธรรมนั้นให้เป็นทุจจริต. คำที่เหลือ มีเนื้อความดังกล่าวแล้วเหมือนกัน.

ในเวลาจบเทศนา พระราชาทรงดำรงอยู่ในพระโศดาปัตติผลแล้ว. เทศนาได้มีประโยชน์แม้แก่ชนทั้งหลายผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

เรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ จบ.

๓. เรื่องภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา [๑๓๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้เจริญวิปัสสนามีประมาณ ๕๐๐ รูป ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ยถา ปุพฺพุกฺกํ ปสฺเส " เป็นต้น.

ภิกษุถือเอาพยับแดคเป็นอารมณ์

ได้ยินว่า ภิกษุเหล่านั้น เรียนกัมมัฏฐานในสำนักของพระศาสดาแล้ว เข้าไปสู่ป่า แม้พยายามอยู่ ก็ไม่ได้บรรลุคุณวิเศษ จึงคิดว่า " พวกเราจักเรียนกัมมัฏฐานให้วิเศษ " กำลังมาสู่สำนักของพระศาสดา เห็นพยับแดคในระหว่างทาง เจริญกัมมัฏฐานมีพยับแดคเป็นอารมณ์นั้นแหละมาแล้ว. ฝนตกในขณะที่แห่งภิกษุเหล่านั้นเข้าไปสู่วิหารนั่นเอง ภิกษุเหล่านั้นยืนที่หน้ามุขนั้น ๆ เห็นฟองน้ำทั้งหลายซึ่งตั้งขึ้นแล้ว แดกไปอยู่ด้วยความเร็วแห่งสายน้ำ ยึดเอาเป็นอารมณ์ว่า " อัฏฺฐาพเมนี " เป็นเช่นกับฟองน้ำ เพราะอรธว่าเกิดขึ้นแล้วแดกไปเหมือนกัน. " พระศาสดาประทับนั่งในพระคันธกุฏินั่นเอง ทรงแลดูภิกษุเหล่านั้นแล้ว ทรงแผ่พระโอภาส เหมือนตรัสกับภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๓. ยถา ปุพฺพุกฺกํ ปสฺเส ยถา ปสฺเส มริจิกํ

เอวํ โลกํ อเวกฺขนฺตุ มจฺจุราชา น ปสฺสตี.

" พระยามัจจุ ย่อมไม่เห็นบุคคลผู้พิจารณาเห็นอยู่ซึ่งโลก เหมือนบุคคลพึงเห็นฟองน้ำ (และ) เหมือนบุคคลพึงเห็นพยับแดค. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มริจิกิ คือพยัคฆะ จริงอยู่ พยัคฆะ แม้ปรากฏขึ้นแต่ที่ไกลเที่ยว ด้วยสามารถมีสัจฐานตั้งสัจฐานเรือนเป็นต้น เป็นของเข้าถึงความเป็นรูปที่ถือเอามิได้ เป็นของว่างเปล่าแท้ (ย่อมปรากฏ) แก่คนทั้งหลายผู้เข้าไปใกล้อยู่ เพราะเหตุนี้ จึงมีอธิบายว่า "พระยามัจจุ ย่อมไม่เห็นบุคคลผู้พิจารณาเห็นอยู่ซึ่งโลกมีขันธเป็นอาทิ เหมือนบุคคลพึงเห็นฟองน้ำ เพราะอรธว่าเกิดขึ้นแล้วแตกไป (และ) เหมือนบุคคลพึงเห็นพยัคฆะ เพราะความเป็นธรรมชาติว่างเปล่าเป็นอาทิ ฉะนั้น."

ในเวลาจบเทศนา ภิกษุเหล่านั้นบรรลุพระอรหัตแล้ว ในที่แห่ง ตณยีนนั่นเอง ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา จบ.

๔. เรื่องอภัยราชกุมาร [๑๔๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภอภัยราชกุมาร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " เออ ปุสฺสณิม โลก " เป็นต้น.

พระกุมารได้รับพระราชทานราชสมบัติ

ได้ยินว่า เมื่ออภัยราชกุมารนั้น ทรงปราบปรามปัจฉิมชนบทให้สงบมาแล้ว พระเจ้าพิมพิสารผู้พระบิดา ทรงพอพระทัยแล้ว พระราชทานหญิงพื่อนคนหนึ่ง ผู้ฉลาดในการพ้อนและการขับแล้ว ได้พระราชทานราชสมบัติสิ้น ๗ วัน. อภัยราชกุมารนั้น ไม่เสด็จออกภายนอกพระราชมณฑิรเลย. เสวยสิริแห่งความเป็นพระราชาลิ้น ๗ วัน เสด็จไปสู่ท่าแม่น้ำในวันที่ ๘ ทรงสร่งสนานแล้ว เสด็จเข้าไปสู่พระอุทยาน ประทับนั่งทอดพระเนตรการพ้อนและการขับของหญิงนั้น คุณสันตติมหาอำมาตย์. ในขณะที่ตนเอง แม้นางนั้นได้ทำกาลละ ด้วยอำนาจกองลมกล้าดุจศัสตรา คุณหญิงพื่อนของสันตติมหาอำมาตย์ พระกุมารมีความโศกเกิดขึ้นแล้ว เพราะกาลกิริยาของหญิงพื่อนนั้น ทรงดำริว่า " ผู้อื่น เว้นพระศาสดาเสียจักไม่อาจเพื่อความโศกนี้ของเราดับได้ " ดังนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดากราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ขอพระองค์จงให้ความโศกของข้าพระองค์ดับเถิด. "

อุบายระงับความโศก

พระศาสดา ทรงปลอบพระกุมารนั้นแล้วตรัสว่า " กุมาร ก็ประมาณแห่งน้ำตาทั้งหลาย ที่เธอร้องให้อยู่ในกาลแห่งหญิงนี้ตายแล้ว อย่างนี้ นี้แลให้เป็นไปแล้ว ย่อมไม่มีในสงสาร ซึ่งมีที่สุคอันใคร ๆ ภูมิไม่ได้ "

ทรงทราบความที่ความโศกเป็นภาพเบาบาง เพราะเทศนานั้นแล้วจึง
ตรัสว่า " กุมาร เธออย่าโศกเลย, ข้อนั้นเป็นฐานะเป็นที่จมลงของชน
พาลทั้งหลาย ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๔. เอต ปสุตถิม โลกํ จิตฺตํ ราชรถูปมํ

ยตุถ พาลา วิสีทนุติ นตุถิ สฺงฺโค วิชานตํ

" ท่านทั้งหลายจงมาดูโลกนี้ อันตระการ ดู
ราชรถ, ที่พวกคนเขลาหมกอยู่, (แต่) พวกผู้รู้หา
ข้องอยู่ไม่."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า เอต ปสุตถ พระศาสดาตรัสหมาย
เอาพระราชกุมารนั่นเอง, สอนบทว่า อิม โลกํ ได้แก่ อัฐภาพ กล่าวคือ
ขันธโลกเป็นต้นนี้. บทว่า จิตฺตํ ความว่า อันวิจิตรด้วยเครื่องประดับ
มีเครื่องประดับคือผ้าเป็นต้น ดูราชรถอันวิจิตรด้วยเครื่องประดับมีแก้ว
๗ ประการเป็นอาทิ. สอนบทว่า ยตุถ พาลา ความว่า พวกคนเขลา
เท่านั้นหมกอยู่ในอัฐภาพใด. บทว่า วิชานตํ ความว่า แต่สำหรับพวก
ผู้รู้คือบัณฑิตทั้งหลาย หามีความข้องในกิเลสเครื่องข้อง คือราคะเป็นต้น
แม้อย่างหนึ่งในอัฐภาพนั้นไม่.

ในเวลาจบเทศนา พระราชกุมารตั้งอยู่ในโศดาปัตติผลแล้ว, พระ-
ธรรมเทศนาได้มีประโยชน์แก่ผู้ประชุมกัน ดังนี้แล.

เรื่องอภัยราชกุมาร จบ.

๑. พระศาสดาตรัสสอนบทว่า เอต ปสุตถ ในพระคาถานั้น ทรงหมายเอาเจ้าพะพระราชกุมาร.

๕. เรื่องพระสัมมชชนเถระ [๑๔๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระสัมมชชนเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย จ ปุพฺเพ ปมฺหุชิตฺวา " เป็นต้น.

ผู้ไม่ประมาทย่อมยังโลกให้สว่าง

ได้ยินว่า พระเถระนั้นไม่ทำเวลาให้เป็นประมาณว่า " เข้าหรือเย็น " ย่อมเที่ยวกวาดอยู่เนื่อง ๆ. วันหนึ่ง พระเถระนั้น ถือไม้กวาดไปสู่สำนักของพระเรวตเถระ ผู้นั่งในที่พักกลางวันแล้ว กล่าวว่า " พระเถระนี้เป็นผู้เกียจคร้านมาก. บริโภคของที่ชนถวายด้วยศรัทธา แล้วมานั่งอยู่; การที่พระเถระนั้นถือเอาไม้กวาดแล้วกวาดที่แห่งหนึ่ง จะไม่ควรหรือ? " พระเถระคิดว่า " เราจักให้โอวาทแก่เธอ " ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า " มานี้แน่ะ คุณ."

พระสัมมชชนเถระ. อะไร? ขอรับ.

พระเรวตเถระ. ท่านจงไป. อาบน้ำแล้วจงมา.

พระสัมมชชนเถระนั้น ได้ทำอย่างนั้นแล้ว.

ลำดับนั้น พระเถระให้เขอนั่ง ณ ส่วนสุดข้างหนึ่งแล้ว เมื่อจะกล่าวสอน จึงกล่าวว่า " คุณ ธรรมดาภิษุเที่ยวกวาดอยู่ตลอดทุกเวลา ไม่ควร, ก็การที่ภิษุกวาดแต่เช้าตรู่แล้ว เทียบภิษุขบถ กลับจากภิษุขบถแล้วมานั่งในที่พักกลางคืนหรือในที่พักกลางวัน สาธยายอาการ ๓๒ เริ่มตั้งความสิ้นความเสื่อมในอรรถภาพแล้ว ลูกขึ้นกวาดในเวลาเย็น จึงควร. อัน

ภิกษุไม่กวาดตลอดกาลเป็นนิตย์ แล้วพึงทำโอกาส ชื่อแม่แก่ตน." พระสัมมาชชนเถระนั้นตั้งอยู่ในโอวาทของพระเถระแล้ว ไม่นานเท่าไรก็บรรลุพระอรหัต. ที่นั่น ๆ ได้รุกรุงแล้ว.

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะพระสัมมาชชนเถระนั้นว่า " สัมมาชชนเถระผู้มีอายุ ที่นั่น ๆ รุกรุง. เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่กวาด ? "

พระสัมมาชชนเถระ. ท่านผู้เจริญ กระผมทำแล้วอย่างนั้น ในเวลาประมาณ, บัดนี้ กระผมเป็นผู้ไม่ประมาณแล้ว.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลแต่พระศาสดาว่า " พระเถระนี้ พยากรณ์อรหัตผล. " พระศาสดาตรัสว่า " อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย บุตรของเราเที่ยวกวาดอยู่ในเวลาประมาณในก่อน. แต่บัดนี้ บุตรของเรายับยั้งอยู่ด้วยความสุขซึ่งเกิดแต่มรรคผล จึงไม่กวาด " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๕. โย จ ปุ่พุเพ ปมชชิตวา ปจฺจนา โส นปฺปมชชติ
โส อิมิ โลกิ ปภาเสติ อพุภา มุตฺโตว จนฺทิมมา.

" ผู้ใดประมาณในก่อน ภายหลังไม่ประมาณ,
ผู้นั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่างได้ เหมือนดวงจันทร์พ้น
แล้วจากหมอกฉะนั้น."

แก้อรธ

บัณฑิตพึงทราบเนื้อความแห่งพระคาถานั้นว่า :-

บุคคลใดประมาณแล้วในก่อน ด้วยการทำวัตรและวัตรตอบ หรือด้วยการสาธยายเป็นต้น ภายหลังยับยั้งอยู่ด้วยสุขซึ่งเกิดแต่มรรคผล ชื่อว่า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 242

ย่อมไม่ประมาท. บุคคลนั้น ย่อมยังโลกมีจันทร์เป็นต้นนี้ให้สว่าง คือยอม
ทำให้แสงสว่างเป็นอันเดียวกันได้ด้วยมรรคญาณ เหมือนดวงจันทร์พ้นแล้ว
จากหมอกเป็นต้น ยังโอกาสโลกให้สว่างอยู่ ฉะนั้น.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระสัมมาชชนเถระ จบ.

๖. เรื่องพระอังคูลิมลเถระ [๑๔๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระอังคูลิมลเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ยสุส ปาปี กตัม กมัม" เป็นต้น.

ต้นคดีปลายตรงใช้ได้

เนื้อเรื่องบัณฑิตพึงทราบด้วยสามารถแห่งอังคูลิมลสูตรนั้นแล. ก็พระเถระบวชในสำนักของพระศาสดา บรรลุพระอรหัตแล้ว. ครั้งนั้นแล ท่านพระอังคูลิมลไปแล้วในที่ลับหลีกเร้นอยู่ เสวยวิมุตติสุขแล้ว, เปลี่ยนอุทานนี้ในเวลานั้นว่า :-

"ก็ผู้ใด ประมาทแล้วในก่อน ภายหลังไม่ประมาท, ผู้นั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์
พ้นแล้วจากหมอกฉะนั้น."

ครั้นเปลี่ยนอุทานแล้ว ก็ปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ. ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า "ผู้มีอายุ พระเถระบังเกิดแล้ว ณ ที่ไหนหนอแล? พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอเป็นผู้นั่งประชุมกันด้วยถ้อยคำอะไรหนอ?" เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "ด้วยถ้อยคำปรารภถึงที่บังเกิดของพระอังคูลิมลเถระ. พระเจ้าข้า." จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บุตรของเราปรินิพพานแล้ว." เมื่อภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า "พระอังคูลิมลเถระฆ่ามนุษย์มีประมาณเท่านี้ ปรินิพพานแล้วหรือ? พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย เพราะอังคูลิมลนั้นไม่ได้กัลยามิตรสักคนหนึ่ง จึงได้ทำบาปมีประมาณ

เท่านั้นในกาลก่อน. แต่ภายหลังเธอได้กัลยาณมิตรเป็นปัจจัย จึงได้เป็น
ผู้ไม่ประมาท; เหตุนั้น บาปกรรมนั้นอันบุตรของเราละได้แล้วด้วยกุศล"
ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า:-

๖. ยสุส ปาปี กตํ กมฺมํ กุสเลน ปีถียติ

โส อิมํ โลกํ ปภาเสติ อพฺภา มุจฺโตว จนฺทิตฺมา

"บุคคลใด ละบาปกรรมที่ตนทำไว้แล้วได้ด้วย

กุศล, บุคคลนั้น ย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง เหมือน

ดวงจันทร์พ้นแล้วจากหมอก ฉะนั้น."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กุสเลน พระศาสดาตรัสหมายเอาพระ-
อรหันตมรรค. คำที่เหลือ มีเนื้อความตื้นตื้นนั้น.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น.

เรื่องพระอังกุลิมาลเถระ จบ.

๓. เรื่องธิดานายช่างหูก [๑๔๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในเจดีย์ชื่อว่าอัคคาพะวะ ทรงปรารภ ธิดาของนายช่างหูกคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อนุชฎโต อโย โลโก " เป็นต้น.

คนเจริญมรณสติไม่กลัวตาย

ความพิสดารว่า วันหนึ่ง พวกชาวเมืองอาฬวี เมื่อพระศาสดา เสด็จถึงเมืองอาฬวีแล้ว ได้ทูลนิมนต์ถวายทานแล้ว. พระศาสดาเมื่อจะ ทรงทำอนุโมทนาในเวลาเสร็จภัตกิจ จึงตรัสว่า " ท่านทั้งหลายจงเจริญ มรณสติอย่างนี้ว่า 'ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน, ความตายของเราแน่นอน, เรา พึงตายแน่แท้. ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด. ชีวิตของเราไม่เที่ยง. ความตายเที่ยง; ก็มรณะอันชนทั้งหลายใดไม่เจริญแล้ว, ในกาลที่สุด ชนทั้งหลายนั้น ย่อมถึงความสะอึด ร้องอย่างขลาดกลัวอยู่ท่ากาะ เหมือน บุรุษเห็นอสรพิษแล้วกลัวฉะนั้น; ส่วนมรณะอันชนทั้งหลายใดเจริญแล้ว ชนทั้งหลายนั้น ย่อมไม่สะอึดในกาลที่สุด คุณบุรุษเห็นอสรพิษแต่ไกล เทียว แล้วก็เอาท่อนไม้เขี่ยทิ้งไปยืนอยู่ฉะนั้น; เพราะฉะนั้นมรณสติอัน ท่านทั้งหลายพึงเจริญ. "

พระศาสดาเสด็จประพาสโอวาธิดาช่างหูก

พวกชนที่เหลื่อฟังพระธรรมเทศนานั้นแล้ว ได้เป็นผู้ชวนชวายนใน กิจของตนอย่างเดียว. ส่วนธิดาของนายช่างหูกอายุ ๑๖ ปีคนหนึ่ง คิดว่า " โอ ธรรมคำถ้อยคำของพระพุทธเจ้าทั้งหลายอัศจรรย์, เราเจริญมรณสติ

จึงควร " ดังนี้แล้ว ก็เจริญมรณสติอย่างเดียวตลอดทั้งกลางวันกลางคืน. ฝ่ายพระศาสดาเสด็จออกจากเมืองอาฬวีแล้ว ก็ได้เสด็จไปพระเชตวัน. นางกุมาริกาแม้นั้น ก็เจริญมรณสติสิ้น ๓ ปีทีเดียว. ต่อมาวันหนึ่ง พระศาสดาทรงตรวจดูโลก ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นนางกุมาริกานั้น เข้าไปในภายในข่าย คือพระญาติของพระองค์ ทรงใคร่ครวญว่า " เหตุอะไรหนอ? จักมี " ทรงทราบว่ นางกุมาริกานี้เจริญมรณสติแล้วสิ้น ๓ ปี ตั้งแต่วันที่พึงกรรมเทศนาของเรา. บัดนี้ เราไปในที่นั่นแล้ว ถ้ามปัญหา ๔ ข้อของนางกุมาริกานี้ เมื่อนางแก้ปัญหายุ่ง จักให้สฤการในฐานะ ๔ แล้วภยิตคานี้. ในเวลาจบคาถา นางกุมาริกานั้น จักตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล, เพราะอาศัยนางกุมาริกานั้น เทศนาจักมีประโยชน์แม่แก่มหาชน ดังนี้แล้ว มีภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปเป็นบริวาร ได้เสด็จออกจากพระเชตวัน ไปสู่อัคคาพาววิหารโดยลำดับ. ชาวเมืองอาฬวีทราบว่ " พระศาสดาเสด็จมาแล้ว " จึงไปวิหาร ทูลนิมนต์แล้ว. แม้นางกุมาริกานั้น ทราบการเสด็จมาของพระศาสดา มีใจยินดีว่ " ข่าวว่ พระมหาโคดมพุทธเจ้า ผู้พระบิดา ผู้เป็นใหญ่ เป็นพระอาจารย์ ผู้มีพระพักตร์ดั่งพระจันทร์เพ็ญของเราเสด็จมาแล้ว " จึงคิดว่ " พระศาสดา ผู้มีวรรณะดั่งทองคำ อันเราเคยเห็น ในที่สุด ๓ ปี แต่วันนี้. บัดนี้ เราจักได้เห็นพระสรณะซึ่งมีวรรณะดั่งทองคำ และพึงกรรมอันเป็นโอวาท ซึ่งโอชะอันไพเราะ (จับใจ) ของพระศาสดานั้น. "

ฝ่ายบิดาของนาง เมื่อจะไปสู่โรงหูก ได้สั่งไว้ว่ " แม่ ผ้าสาฎก ซึ่งเป็นของคนอื่น เรายกขึ้นไว้ (กำลังทอ), ผ้านั้นประมาณคืบหนึ่ง ยัง

ไม่สำเร็จ; เราจะให้ฝ้านั้นเสร็จในวันนี้. เจ้ากรอด้ยหลุดแล้ว ฟังนำมาให้แก่พ่อโดยเร็ว." นางกุมาริกานั้นคิดว่า "เราใคร่จะฟังธรรมของพระศาสดา ก็บิดาสั่งเราไว้อย่างนี้; เราจะฟังธรรมของพระศาสดาหรือหนอแล หรือจะกรอด้ยหลุดแล้วนำไปให้แก่บิดา?" ครั้งนั้น นางกุมาริกานั้น ได้มีความปริวิตกอย่างนั้นว่า "เมื่อเราไม่นำด้ยหลุดไปให้บิดาฟังโบายเราบ้าง ฟังดีเราบ้าง. เพราะฉะนั้น เรากรอด้ยหลุดให้แก่ท่านแล้ว จึงจักฟังธรรมในภายหลัง" ดังนี้แล้ว จึงนั่งกรอด้ยหลุดอยู่บนตั่ง แม้พวกชาวเมืองอาฬวีอังคาสพระศาสดาแล้ว ได้รับบาตร ยืนอยู่เพื่อต้องการอนุโมทนา. พระศาสดาประทับนั่งแล้ว ด้วยทรงดำริว่า "เราอาศัยกุลลิดาไคมาแล้วสิ้นทาง ๓๐ โยชน์, กุลลิดานั้น ไม่มีโอกาสแม้ในวันนี้. เมื่อกุลลิดานั้นได้โอกาสเราจักทำอนุโมทนา." ก็ใครๆในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ย่อมไม่อาจเพื่อจะทูลอะไรๆ กะพระศาสดา ผู้ทรงนั่งอย่างนั้นได้. แม้นางกุมาริกานั้นแล กรอด้ยหลุดแล้วใส่ในกระเช้าเดินไปสู่สำนักของบิดา ถึงที่สุดของบริษัทแล้ว ก็ได้เดินแลดูพระศาสดาไป. แม้พระศาสดา ก็ทรงชะเง้อทอดพระเนตรนางกุมาริกานั้น. ถึงนางกุมาริกานั้นก็ได้ทราบแล้ว โดยอาการที่พระศาสดาทอดพระเนตรเหมือนกันว่า "พระศาสดา ประทับนั่งอยู่ในท่ามกลางบริษัทเห็นปานนั้น ทอดพระเนตรเราอยู่ ย่อมทรงหวังการมาของเรา ย่อมทรงหวังการมาสู่สำนักของพระองค์ทีเดียว." นางวางกระเช้าด้ยหลุด แล้วได้ไปยังสำนักของพระศาสดา.

๑. คีว อุกุขิปิตฺวา.

ถามว่า " ก็เพราะเหตุอะไร ? พระศาสดา จึงทอพระเนตรนาง กุมาริกานั้น."

แก้ว่า " ได้ยินว่า พระองค์ได้ทรงปริวิตกอย่างนี้ว่า " นางกุมาริกานั้น เมื่อไปจากที่นี่ ทำกาลกิริยาอย่างปฤชชนแล้ว จักเป็นผู้มีคติไม่แน่นอน. แต่มาสู่สำนักของเราแล้วไปอยู่ บรรลุโศดาปัตติผลแล้ว จักเป็นผู้มีคติแน่นอน เกิดในคฤสตีวิมาน." นัยว่า ในวันนั้น ชื่อว่าความพ้นจากความตายไม่มีแก่นางกุมาริกานั้น.

นางกุมาริกานั้น เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ด้วยเครื่องหมายอันพระศาสดาทอดพระเนตรนั้นแล เข้าไปสู่ระหว่างแห่งรัศมี มีพระณะ ๖ ถวายบังคมแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง.

พระศาสดาตรัสถามปัญหากะธิดาช่างหูก

ในขณะที่นางกุมาริกานั้น ถวายบังคมพระศาสดาผู้ประทับนั่งนิ่งในท่ามกลางบริษัทเห็นปานนั้นแล้ว ยืนอยู่นั้นแล พระศาสดาตรัสกะนางว่า " กุมาริกา เธอมาจากไหน ? "

กุมาริกา. ไม่ทราบ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เธอจักไปที่ไหน ?

กุมาริกา. ไม่ทราบ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เธอไม่ทราบหรือ ?

กุมาริกา. ทราบ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เธอทราบหรือ ?

กุมาริกา. ไม่ทราบ พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสถามปัญหา ๔ ข้อแก่นางกุมาริกานั้น ด้วยประการ
ดังนี้.

มหาชนโพนทะนาว่า " ผู้เจริญทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดู, ธิดา
ของช่างหูกนี้ พุดคำอันตนปรารถนาแล้ว ๆ กับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า;
เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ' เธอมาจากไหน ? ' ธิดาของช่างหูกนี้
ควรพุดว่า ' จากเรือนของช่างหูก, ' เมื่อตรัสว่า ' เธอ จะไปไหน ? '
ก็ควรกล่าวว่า ' ไปโรงของช่างหูก ' มิใช่หรือ ? . พระศาสดาทรงกระทำ
มหาชนให้เจียบเสียดแล้ว ตรัสถามว่า ' กุมาริกา เธอ เมื่อเรากล่าวว่า
' มาจากไหน ? ' เพราะเหตุไรเธอจึงตอบว่า ' ไม่ทราบ '

กุมาริกา. " พระเจ้าข้า พระองค์ย่อมทรงทราบความที่หม่อมฉันมา
จากเรือนช่างหูก. แต่พระองค์เมื่อตรัสถามว่า ' เธอมาจากไหน ? ' ย่อม
ตรัสถามว่า ' เธอมาจากที่ไหน จึงเกิดแล้วในที่นี้ ? ' แต่หม่อมฉัน
ย่อมไม่ทราบว่า ' ก็เรามาแล้วจากไหน จึงเกิดในที่นี้ ? '

ลำดับนั้น พระศาสดาประทานสาธุการเป็นครั้งแรกแก่นางกุมาริกา
นั้นว่า " ดีละ ดีละ กุมาริกา ปัญหาอันเรถามแล้วนั้นแล อันเธอแก้
ได้แล้ว " แล้วตรัสถามแม้ข้อต่อไปว่า " เธอ อันเรถามแล้วว่า ' เธอ
จะไป ณ ที่ไหน ? ' เพราะเหตุไร จึงกล่าวว่า ' ไม่ทราบ ? '

กุมาริกา. " พระเจ้าข้า พระองค์ทรงทราบหม่อมฉันผู้ถือกระเช้า
ด้ายตลอดเดินไปยังโรงของช่างหูก, พระองค์ย่อมตรัสถามว่า ' ก็เธอไป
จากโลกนี้แล้ว จักเกิดในที่ไหน ? ' ก็หม่อมฉันจูดิจจากโลกนี้แล้วย่อม
ไม่ทราบว่า ' จักไปเกิดในที่ไหน ? "

ลำดับนั้น พระศาสดา ประทานสาธุการแก่นางเป็นครั้งที่ ๒ ว่า " ปัญหาอันเรากลามแล้วนั้นแล เธอแก้ได้แล้ว " แล้วตรัสถามแม่ขื่อต่อไปว่า " เมื่อเช่นนั้น. เธอ อันเรากลามว่า 'ไม่ทราบหรือ ?;' เพราะเหตุไร จึงกล่าวว่ 'ทราบ? "

กุมาริกา. พระเจ้าข้า หม่อมฉันยอมทราบภาวะคือความตายของ หม่อมฉันเท่านั้น, เหตุนั้น จึงทราบทูลอย่างนั้น.

ลำดับนั้น พระศาสดาประทานสาธุการแก่นางเป็นครั้งที่ ๓ ว่า " ปัญหาอันเรากลามแล้วนั้นแล เธอแก้ได้แล้ว " แล้วตรัสถามแม่ขื่อต่อไปว่า " เมื่อเป็นเช่นนั้น, เธอ อันเรากลามว่า 'เธอยอมทราบหรือ ?' เพราะเหตุไร จึงพูดว่า 'ไม่ทราบ ?' "

กุมาริกา. หม่อมฉันยอมทราบแต่ภาวะคือความตายของหม่อมฉัน เท่านั้น พระเจ้าข้า แต่ยอมไม่ทราบว่า จักตายในเวลากลางคืน กลางวัน หรือเวลาเช้าเป็นต้น ในกาลชื่อนั้น เพราะเหตุนั้น จึงพูดอย่างนั้น. "

คนมีปัญญาเชื่อว่ามีจักขุ

ลำดับนั้น พระศาสดาประทานสาธุการครั้งที่ ๔ แก่นางว่า " ปัญหาอันเรากลามแล้วนั้นแล เธอแก้ได้แล้ว " แล้วตรัสเตือนบริษัทว่า พวกท่านยอมไม่ทราบถ้อยคำชื่อมีประมาณเท่านี้ ที่นางกุมาริกานี้กล่าวแล้ว, ย่อมโพนทะนาอย่างเดิวนั้น; เพราะจักขุ คือปัญญาของชนเหล่าใดไม่มี. ชนเหล่านั้นเป็น (จุจ) คนบอดที่เดียว; จักขุคือปัญญาของชนเหล่าใดมีอยู่. ชนเหล่านั้นนั้นแล เป็นผู้มียักขุ " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๗. อนุชฺฐโต อัย โลกิ ตนุเกตุล วิปสุตติ
สตฺถุโตะ ชาลมุตฺโตว อปฺโป สกฺกาย คจฺจติ.
" สัตว์โลกนี้เป็นเหมือนคนตาบอด, ในโลกนี้
น้อยคนนัก จะเห็นแจ้ง, น้อยคนนักจะไปในสวรรค์
เหมือนนกหลุดแล้วจากข่าย (มีน้อย) ฉะนั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบ่ว่า อัย โลกิ ความว่า โลกิยมหาชนนี้
ชื่อว่าเป็นเหมือนคนบอด เพราะไม่มีจักขุคือปัญญา. สอนบ่ว่า ตนุ-
เกตุล ความว่า ชนในโลกนี้น้อยคน คือไม่มาก จะเห็นแจ้งด้วยสามารถ
แห่งไตรลักษณ์มีไม่เที่ยงเป็นต้น. บว่า ชาลมุตฺโตว ความว่า บรรดาฝูง-
นกกระจาบที่นายพรานนกผู้ฉลาดตลบด้วยข่ายจับเอาอยู่ นกกระจาบบางตัว
เท่านั้น ย่อมหลุดจากข่ายได้. ที่เหลือย่อมเข้าไปสู่ภายในข่ายทั้งนั้น ฉนฺใด;
บรรดาสัตว์ที่ข่ายคือมารรวบไว้แล้ว สัตว์เป็นอันมาก ย่อมไปสู่อบาย.
น้อยคนคือบางคนเท่านั้น ไปในสวรรค์ คือยอมถึงสุคติหรือนิพพาน
ฉนฺฉนฺ.

ในเวลาจบเทศนา นางกุมาริกานั้น ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล.
เทศนาได้มีประโยชน์แม่แก่มหาชน.

ธิดาช่างหูกตายไปเกิดในคฤติภาพ

แม้นางกุมาริกานั้น ได้ถือกระเช้าด้ายหลอดไปสู่สำนักของบิดาแล้ว.
แม้บิดานั้น ก็นั่งหลับแล้ว. เมื่อนางไม่กำหนดแล้ว น้อมกระเช้าด้ายหลอด
เข้าไปอยู่ กระเช้าด้ายหลอดกระทบที่สุคพิม ทำเสียงตกไป. บิดานั้น
ตื่นขึ้นแล้ว จุคที่สุคพิมไป ด้วยนิมิตที่ตนจับเอาแล้วนั่นเอง. ที่สุคพิม

๑. อรรถถา เป็น สกฺโณ.

ไปประหารนางกุมาริกานั้นที่อก. นางทำกาละ ณ ที่นั้นนั่นเอง บังเกิด
แล้วในที่สุดภพ. ลำดับนั้น บิดาของนางเมื่อแลดูนาง ได้เห็นนางมีสรีระ
ทั้งสิ้นเปื้อนด้วยโลหิตล้นลงตายแล้ว. ลำดับนั้น ความโศกใหญ่บังเกิดขึ้น
แก่บิดานั้น. เขาร้องให้อยู่ด้วยคิดว่า "ผู้อื่นจักไม่สามารถเพื่อยังความ
โศกของเราให้ดับได้" จึงไปสู่สำนักของพระศาสดา กราบทูลเนื้อความ
นั้นแล้ว กราบทูลว่า "พระเจ้าข้า ขอพระองค์จงยังความโศกของข้า
พระองค์ให้ดับ." พระศาสดาทรงปลอบเขาแล้ว ตรัสว่า "ท่านอย่า
โศกแล้ว, เพราะว่าน้ำตาของท่านอันไหลออกแล้ว ในกาลเป็นที่ตายแห่ง
ธิดาของท่านด้วยอาการอย่างนั้นนั่นแล ในสงสารมีที่สุด ที่ใคร ๆ ไม่รู้แล้ว
เป็นของยิ่งกว่าน้ำแห่งมหาสมุทรทั้ง ๔ " ดังนี้แล้ว จึงตรัสอนมตคคสูตร.
เขามีความโศกเบาบาง ทูลขอบรรพชาจะพระศาสดา ได้อุปสมบทแล้ว
ต่อกาลไม่นานบรรลुพระอรหัตแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องธิดาของนายช่างหูก จบ.

๘. เรื่องภิกษุ ๓๐ รูป [๑๔๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุ ๓๐ รูป ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " หังสา อาทิจอุปเถ ยนฺตุติ " เป็นต้น.

ผู้เจริญอุทฺธิบาทย่อมเหาะไปได้

ความพิสดารว่า ในวันหนึ่ง ภิกษุผู้มีปกตಿಯู่ในทิศประมาณ ๓๐ รูป เข้าไปเฝ้าพระศาสดา. พระอานนทเถระมาในเวลาที่ทำวัตรแต่พระศาสดา เห็นภิกษุเหล่านั้นแล้วคิดว่า " เมื่อพระศาสดาทรงทำปฏิสันถารกับด้วย ภิกษุเหล่านี้แล้ว, เราจักทำวัตร " ดังนี้แล้ว จึงได้ยืนอยู่ที่ซุ้มประตู. แม้พระศาสดาทรงทำปฏิสันถารกับด้วยภิกษุเหล่านั้นแล้ว ก็ตรัสกถาอัน ปรารภธรรมซึ่งเป็นเครื่องให้ระลึกถึงกัน แก่ภิกษุเหล่านั้น. ภิกษุเหล่านั้น แม้ทั้งหมดพึงธรรมกถานั้นแล้ว บรรลุพระอรหัต ได้เหาะไปทางอากาศ. พระอานนทเถระ เมื่อภิกษุเหล่านั้นชักเข้าอยู่ จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลถามว่า " พระเจ้าข้า ภิกษุมีประมาณ ๓๐ รูปมาแล้ว ฌ ที่นี้. ภิกษุเหล่านั้น ไปไหน ? "

พระศาสดา. ไปแล้ว อานนท.

พระอานนท. ไปโดยทางไหน ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ทางอากาศ อานนท.

พระอานนท. ก็ภิกษุเหล่านั้นเป็นพระจีณาสพหรือ ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. อย่างนั้น อานนท. ภิกษุเหล่านั้นพึงธรรมในสำนักเรา บรรลุพระอรหัตแล้ว.

ก็ในขณะนั้น หงส์ทั้งหลายไปโดยอากาศแล้ว. พระศาสดาตรัสว่า
" อานนท์ อิทธิบาท ๔ อันผู้ใดแลเจริญดีแล้ว. ผู้นั้น ย่อมไปโดยอากาศ
ดุจหงส์นั้น " ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๘. หัสสา อทิจุจปเล ยนฺติ อากาเส ยนฺติ อิทธิยา
นียนฺติ ชีรา โลกมฺหา เขตฺวา มารี สวาหฺน.

" หงส์ทั้งหลาย ย่อมไปในทางแห่งดวงอาทิตย์.
ท่านผู้มีฤทธิ์ทั้งหลายย่อมไปในอากาศด้วยฤทธิ์, ชีร-
ชนชนะมารพร้อมทั้งพาหนะแล้ว ย่อมออกไปจาก
โลกได้. "

แก้อรธ

บัณฑิตพึงทราบเนื้อความแห่งพระคาถานั้นว่า :-

" หงส์เหล่านี้ ย่อมไปในทางแห่งดวงอาทิตย์คือในอากาศ. ก็
อิทธิบาทอันชนเหล่าใดเจริญดีแล้ว. ชนแม่เหล่านั้น ย่อมไปในอากาศ
ด้วยฤทธิ์. แม้ริรชนทั้งหลายคือบัณฑิต ชนะมารพร้อมทั้งพาหนะแล้ว
ย่อมออกไป คือยอมสลัดออกจากโลกคือวัฏฏะนี้ ได้แก่ถึงพระนิพพาน."

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุ ๓๐ รูป จบ.

๕. เรื่องนางจัญจมาณวิกา [๑๔๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภนางจัญจมาณวิกา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "เอกมมมตีสสุ" เป็นต้น.

พวกเดียรถีย์ริษยาพระพุทธศาสนา

ความพิสดารว่า ในปฐมโพธิกาล เมื่อสาวกของพระพุทธพลมีมากหาประมาณมิได้. เมื่อพวกเทวดาและมนุษย์หยั่งลงสู่อริยมุณี, เมื่อการเกิดขึ้นแห่งพระคุณของพระศาสดาแผ่ไปแล้ว. ลากสักการะเป็นอันมากเกิดขึ้นแล้ว. พวกเดียรถีย์ เป็นผู้เซ่นกับแสงหิ่งห้อยในเวลาดวงอาทิตย์ขึ้น เป็นผู้เลื่อมลากสักการะ. พวกเดียรถีย์เหล่านั้น ยืนในระหว่างถนน แม้ประกาศให้พวกมนุษย์รู้แจ้งอยู่อย่างนั้นว่า "พระสมณโคดมเท่านั้นหรือ เป็นพระพุทธเจ้า." แม้พวกเราที่เป็นพระพุทธเจ้า; ทานที่เขาให้แล้วแก่พระสมณโคดมนั้นเท่านั้นหรือ มีผลมาก. ทานที่เขาให้แล้วแก่เราทั้งหลายก็มีผลมากเหมือนกัน; ทานทั้งหลาย จงให้ จงทำ แก่เราทั้งหลายบ้าง" ดังนี้แล้ว ไม่ได้ลากสักการะแล้ว ประชุมคิดกันในที่ลับว่า "พวกเรา พึงยังโทษให้เกิดขึ้นแก่พระสมณโคดม ในระหว่างมนุษย์ทั้งหลาย พึงยังลากสักการะให้ฉิบหายโดยอุบายอะไรหนอแล?" กาลนั้น ในกรุงสาวัตถี มีนางปริพาชิกาคนหนึ่ง ชื่อว่าจัญจมาณวิกา เป็นผู้ทรงรูปอันเลอโฉม ถึงความเลิศด้วยความงาม เหมือนนางเทพอัปสรจะนั้น, รัศมีย่อมเปล่งออกจากสรีระของนางนั้น.

๑. พระไตรปิฎก เป็น เอก มมม อตีสสุ.

นางจิณฺจมาณวิกา รับอาสาพวกเดียรฉิย

ลําคับนั้น เดียรฉิยผู้มีความรู้เฉียบแหลมคนหนึ่ง กล่าวอย่างนั้นว่า "เราทั้งหลายอาศัยนางจิณฺจมาณวิกา พึงยังโทษให้เกิดขึ้นแก่พระสมณโคดม ยังลภสัฏกการะ (ของเธอ) ให้ฉิบหายได้." เดียรฉิยเหล่านั้น รับรองว่า "อุบายนี้ มีอยู่." ต่อมา นางจิณฺจมาณวิกานั้น ไปสู่อารามของเดียรฉิย ไหว้แล้วได้ขึ้นอยู่. พวกเดียรฉิยไม่พูดกับนาง. นางจึงคิดว่า "เรามีโทษอะไรหนอแล?" แม้พูดครั้งที่ ๓ ว่า "พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ดิฉัน ไหว้" ดังนี้แล้วจึงพูดว่า "พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย ดิฉันมีโทษอะไรหนอแล? เพราะเหตุอะไร ท่านทั้งหลาย จึงไม่พูดกับดิฉัน?"

เดียรฉิย. น้องหญิง เจ้ายอมไม่ทราบซึ่งพระสมณโคดม ผู้เบียดเบียนเราทั้งหลาย เทียวทำเราทั้งหลายให้เสื่อมลภสัฏกการะหรือ?

นางจิณฺจมาณวิกา. ดิฉันยังไม่ทราบ เจ้าข้า. ก็ในเรื่องนี้ดิฉันควรทำอย่างไรเล่า?

เดียรฉิย. น้องหญิง ถ้าเจ้าปรารถนาความสุขแก่เราทั้งหลายไซ้, จึงยังโทษให้เกิดขึ้นแก่พระสมณโคดมแล้ว ยังลภสัฏกการะให้ฉิบหาย เพราะอาศัยตน.

นางกล่าวว่า "ดีละ พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย. ข้อนี้จึงเป็นภาระของดิฉันเอง. ท่านทั้งหลายอย่าคิดแล้ว" ดังนี้แล้ว หลีกไป ห่มผ้ามีสีดุจแมลงค่อมทอง มีของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้นในมือ มุ่งหน้าตรงพระเชตวัน ไปอยู่ในสมัยเป็นที่พึงธรรมกถาแห่งชนชาวเมืองสาวัตถี แล้วออกไปจากพระเชตวัน ตั้งแต่กาลนั้น เพราะความที่นางเป็นผู้ฉลาดในมารยาทของหญิง. เมื่อผู้อื่นถามว่า "นางจะไปไหนในเวลานี้?" จึง

กล่าวว่า " ประโยชน์อะไรของท่านทั้งหลายด้วยที่ที่เราไป " พักอยู่ในวัดของเดียรถีย์ในที่ใกล้พระเชตวัน เมื่อคนผู้เป็นอุบาสกออกจากพระนครแต่เช้าตรู่ ด้วยหวังว่า " จักถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า " (นาง) ทำเหมือนอยู่ในพระเชตวัน เข้าไปสู่พระนคร เมื่อคนผู้เป็นอุบาสกถามว่า " ท่านอยู่ ณ ที่ไหน ? " แล้วจึงกล่าวว่า " ประโยชน์อะไรของท่านทั้งหลายด้วยที่ที่เราอยู่ " โดยกาลล่วงไป ๑ - ๒ เดือน เมื่อถูกถามจึงกล่าวว่า " เราอยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระสมณโคดม ในพระเชตวัน " ยังความสงสัยให้เกิดขึ้นแก่ปุถุชนทั้งหลายว่า " ชื่อนั้นจริงหรือไม่หนอ ? " โดยกาลล่วงไป ๓ - ๔ เดือน เอาท่อนผ้าพันท้อง แสดงเพศของหญิงมีครรภ์ ให้เหล่าชนอันธพาลถือเอาว่า " ครรภ์บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยพระสมณโคดม " โดยกาลล่วงไป ๘ - ๙ เดือน ผูกไม้กลมไว้ที่ท้องห่มผ้าทับข้างบน ให้ทูปหลังมือและเท้าด้วยไม้คางโค แสดงอาการบวมขึ้น มีอินทรีย์บอบช้ำ เมื่อพระตถาคตประทับนั่งแสดงธรรมบนธรรมาสน์ที่ประดับแล้วในเวลาเย็น, ไปสู่ธรรมสภา ยืนตรงพระพักตร์ของพระตถาคตแล้ว กล่าวว่า " มหาสมณะ พระองค์ (ดีแต่) แสดงธรรมแก่มหาชนเท่านั้น. เสียงของพระองค์ไพเราะ. พระโอรสของพระองค์สนิท; ส่วนหม่อมฉัน อาศัยพระองค์ได้เกิดมีครรภ์ครบกำหนดแล้ว พระองค์ไม่ทรงทราบเรือนเป็นที่คลอดของหม่อมฉัน, ไม่ทรงทราบเครื่องครรภ์บริหารมีเนยใสและน้ำมันเป็นต้น, เมื่อไม่ทรงทำเอง ก็ไม่ตรัสบอกพระเจ้าโกศล หรืออนาถบิณฑิกะ หรือนางวิสาขามหาอุบาสิกา คนใดคนหนึ่ง แม้บรรดาอุปัฏฐากทั้งหลายว่า 'ท่านจงทำกิจที่ควรทำแก่นาง-จิตฺยมาณวิกาณี, พระองค์ทรงรู้แต่จะอภิรมย์เท่านั้น, ไม่ทรงรู้ครรภ์บริหาร ' "

เหมือนพยายามจับก้อนอุล ปามณฑลพระจันทร์ระนั้น ค่าพระตถาคต
ในท่ามกลางบริษัทแล้ว.

พระตถาคต ทรงงดธรรมกถาแล้ว เมื่อจะทรงบันลือเยี่ยงอย่างสีหะ
จึงตรัสว่า " นื่องหญิง ความที่คำอันเจ้ากล่าวแล้ว จะจริงหรือไม่ เรา
และเจ้าเท่านั้น ย่อมรู้."

นางจิณฺจมาณวิกา. อย่างนั้น มหาสมณะ ชื่อนั้น เกิดแล้วโดยความ
ที่ท่านและหม่อมจันทราบแล้ว .

เทพบุตรทำลายกลอุบายของนางจิณฺจมาณวิกา

ขณะนั้น อาสนะของท้าวสักกะแสดงอาการร้อน. ท้าวเธอทรง
ใคร่ครวญอยู่ ก็ทราบว่ " นางจิณฺจมาณวิกา ย่อมค่าพระตถาคตด้วยคำ
ไม่เป็นจริง " แล้วทรงดำริว่า " เราจักชำระเรื่องนี้ให้หมดจด " จึงเสด็จ
มากับเทพบุตร ๔ องค์. เทพบุตรทั้งหลายแปลงเป็นลูกหนูกัดเชือกที่ผูก
ท่อนไม้กลม ด้วยอันแทะที่เดียวเท่านั้น. ลมพัดเว็กฝ้าห่มขึ้น. ไม้กลม
พลัดตกลงบนหลังเท้าของนางจิณฺจมาณวิกานั้น. ปลายเท้าทั้ง ๒ ข้างแตก
แล้ว. มนุษย์ทั้งหลายพูดว่า " แน่ะนางกาลกรรณี เจ้าค่าพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้า " ถ่มเขพะลงบนศีรษะ มีมือถือก้อนดินและท่อนไม้ นุดลาก
ออกจากพระเชตวัน.

นางจิณฺจมาณวิกาถูกแผ่นดินสูบ

ครั้นในเวลานางล่วงคลองพระเนตรของพระตถาคตไป แผ่นดิน
ใหญ่แตกแยกช่องให้แล้ว. เปลวไฟตั้งขึ้นจากอเวจี. นางจิณฺจมาณวิกานั้น
ไปเกิดในอเวจี เป็นเหมือนห่มฝ้ากัมพลที่ตระกอลให้. ลากสักการะของ
พวกเดียรถีย์เสื่อมแล้ว (แต่กลับ) เจริญแก่พระทศพลโดยประมาณยิ่ง.

ในวันรุ่งขึ้น พวกภิกษุสนทนากันในธรรมสภาว่า "ผู้มีอายุทั้งหลาย นางจิญจมาณวิกาตำพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ควรทักษิณอันเลิศ ผู้มีคุณอันยิ่งยงนี้ ด้วยคำไม่จริง จึงถึงความพินาศใหญ่แล้ว." พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งประชุมกันด้วยถ้อยคำอะไรหนอ? เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "ด้วยถ้อยคำชื่อนี้." แล้วตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เท่านั้นห้ามมิได้. ถึงในกาลก่อน นางจิญจมาณวิกา นั้น ก็ตำเราด้วยคำไม่จริง ถึงความพินาศแล้วเหมือนกัน " ดังนี้แล้ว จึงตรัสมหาปทุมชาดก*ในทวารทศกนิบาตนี้ให้พิสดารว่า :-

**" ผู้เป็นใหญ่ไม่เห็นโทษน้อยใหญ่ ของผู้อื่นโดย
ประการทั้งปวงแล้ว ไม่ทันพิจารณาเห็นเอง ไม่ฟัง
ลงอาญา."**

พระโพธิสัตว์ถูกทิ้งลงเหวแต่ไม่ตาย

(พระองค์ตรัสว่า) " ได้ยินว่า ในกาลนั้น นางจิญจมาณวิกา นั้น เป็นผู้ร่วมสามีของพระมารดาของพระโพธิสัตว์ ทรงนามว่ามหาปทุมกุมาร เป็นอัครมเหสีของพระราชา เญยชวันพระมหาสัตว์ด้วยยศธรรม ไม่ได้ความยินยอมของพระโพธิสัตว์นั้นแล้ว ทำประการแปลกในตนด้วยตนเอง แสดงอาการลงว่าเป็นไข้ จึงกราบทูลแต่พระราชาว่า " พระราชโอรสของพระองค์ ยังหม่อมฉันผู้ไม่ปรารถนาอยู่ ให้ถึงประการแปลกนี้." พระราชากริ้ว ทิ้งพระมหาสัตว์ไปในเหวเป็นที่ทิ้งโจร.

ลำดับนั้น เทวดาผู้สิงอยู่ที่ท้องแห่งภูเขา (หุบเขา) รับพระมหาสัตว์ นั้นแล้ว ให้ประดิษฐานอยู่ในห้องพังพานของพระยานาค. พระยานาค นำพระมหาสัตว์นั้นไปสู่ภพนาค ทรงรับรองด้วยราชสมบัติกึ่งหนึ่ง. พระมหาสัตว์นั้นอยู่ในภพนาคนั้นสิ้นปีหนึ่ง ใครจะบวช จึงมาสู่หิมวันต-ประเทศ บวชแล้ว ให้มานและอภิญญาบังเกิดแล้ว.

พระโพธิสัตว์ถวายพระโอวาทแก่พระราชา

ต่อมา พรานไพรผู้หนึ่งเห็นพระมหาสัตว์นั้น จึงกราบทูลแด่ พระราชา. พระราชาเสด็จไปสู่สำนักของพระมหาสัตว์นั้นแล้ว มีปฏิสันถาร อันพระมหาสัตว์ทำแล้ว ทรงทราบประพฤติเหตุนั้นทั้งหมด ทรงเชื่อเชิญ พระมหาสัตว์ด้วยราชสมบัติ อันพระมหาสัตว์นั้นถวายโอวาทว่า " กิจด้วย ราชสมบัติของหม่อมฉันไม่มี, ก็พระองค์จงอย่าให้ราชธรรม ๑๐ ประการ กำเริบ ทรงละการถึงอกติเสียแล้ว เสวยราชสมบัติโดยธรรมเถิด " ดังนี้ แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะ ทรงกันแสง เสด็จไปสู่พระนคร จึงตรัสถาม อำมาตย์ทั้งหลายในระหว่างหนทางว่า " เราถึงความพลัดพรากจากบุตร ซึ่งสมบูรณ์ด้วยอาการอย่างนั้นเพราะอาศัยใคร ? "

อำมาตย์. เพราะอาศัยพระอักรมเหสี พระเจ้าข้า.

พระราชารับสั่งให้จับพระอักรมเหสีนั้น ให้มีเท้าขึ้นแล้ว ทิ้งไป ในเหวที่ทิ้งโจร เสด็จเข้าไปสู่พระนคร เสวยราชสมบัติโดยธรรม มหาปทุมกุมารในกาลนั้น ได้เป็นพระมหาสัตว์. หึงร่วมสามีของ พระมารดา ได้เป็นนางจิญจมาณวิกา.

พระศาสดากรั้นทรงประกาศเนื้อความนี้แล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ก็ขึ้นชื่อว่าบาปกรรม อันบุคคลผู้ละคำสัตย์ ซึ่งเป็นธรรมอย่าง

เอกแล้ว ตั้งอยู่ในมุสาวาท ผู้มีปรโลกอันสละแล้ว ไม่พึงทำยอมไม่มี
ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๕. เอกัม ฌมมํ อติตฺตสฺส มุสาวาทิสฺส ชนฺตุโน
วิตฺถณฺนปรโลกสฺส นตฺถิ ปาปํ อการิยฺ.

" บาบอันชนผู้ก้าวล่วงธรรมอย่างเอกเสียด ผู้มัก
พูดเท็จ ผู้มีปรโลกอันล่วงเลยเสียดแล้ว ไม่พึงทำ
ยอมไม่มี. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เอกัม ฌมมํ คือ ซึ่งคำสัตย์. บทว่า มุสาวาทิสฺส ความว่า บรรดาคำพูด ๑๐ คำ คำสัตย์แม้สักคำหนึ่งยอมไม่มีแก่
ผู้ใด อันผู้เห็นปานนี้ ชื่อว่าผู้มักพูดเท็จ. บทว่า วิตฺถณฺนปรโลกสฺส ได้แก่ ผู้มีปรโลกอันปล่อยเสียดแล้ว. ก็บุคคลเห็นปานนี้ ย่อมไม่
พบสมบัติ ๓ อย่างเหล่านั้น คือ มนุษยสมบัติ เทพสมบัติ นิพพานสมบัติ
ในอวสาน. สองบทว่า นตฺถิ ปาปํ ความว่า ความสงสัยว่า บาบชื่อนี้
อันบุคคลนั้น คือผู้เห็นปานนั้น ไม่พึงทำดังนี้ยอมไม่มี.

ในเวลาจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องนางฉิณฺณจมาณวิกา จบ.

๑๐. เรื่องอสทิสถาน [๑๔๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภอสทิสถาน ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " น เว กถรียา เทวโลภํ วชนุตติ " เป็นต้น.

พระราชาถวายทานแข่งกับราษฎร

ความพิสดารว่า สมัยหนึ่ง พระศาสดาเสด็จจาริกไปแล้ว มีภิกษุประมาณ ๕๐๐ เป็นบริวาร เสด็จเข้าไปในพระเชตวัน. พระราชาเสด็จไปวิหาร ทูลนิมนต์พระศาสดา ในวันรุ่งขึ้น ทรงตระเตรียมอาคันตุกทานแล้ว จึงตรัสเรียกชาวพระนครว่า " จงดูทานของเรา. " ชาวพระนครมาเห็นทานของพระราชาแล้ว ในวันรุ่งขึ้น ทูลนิมนต์พระศาสดา ตระเตรียมทานแล้ว ส่ง (ข้าวไปกราบทูล) แต่พระราชาว่า " ขอพระองค์ผู้เป็นสมมติเทพ จงทอดพระเนตรทานของพวกข้าพระองค์. " พระราชาเสด็จไปทอดพระเนตรทานของชาวพระนครเหล่านั้นแล้ว ทรงดำริว่า " ทานอันยิ่งกว่าทานของเราอันชนเหล่านี้ทำแล้ว. เราจักทำทานอีก " จึงรับสั่งให้ตระเตรียมทานแล้ว แม้ในวันรุ่งขึ้น. แม้ชาวพระนครเห็นทานนั้นแล้ว ในวันรุ่งขึ้น จึงตระเตรียม (ทาน) แล้ว ด้วยประการฉะนี้. ด้วยอาการอย่างนี้ พระราชาไม่ทรงอาจเพื่อให้ชาวพระนครแพ้ได้โดยชาวพระนครก็ไม่อาจเพื่อให้พระราชาแพ้ได้. ต่อมาในวาระที่ ๖ ชาวพระนครเพิ่มขึ้นร้อยเท่าพันเท่า ตระเตรียมทาน โดยประการที่ใคร ๆ ไม่อาจจะพุดได้ว่า " วัตถุชิ้นนี้ ไม่มีในทานของชาวพระนครเหล่านี้. " พระราชาทอดพระเนตรทานนั้นแล้ว ทรงดำริว่า " ถ้าเราจักไม่อาจเพื่อ

ทำทานให้ยิ่งกว่าทานของชาวพระนครเหล่านั้นไซ้. ประโยชน์อะไร
ของเราด้วยชีวิตเล่า" ดังนี้แล้ว ได้บรรทมคำริถึงอุบายอยู่.

พระนางมัลลิกาทรงจัดทาน

ลำดับนั้น พระนางมัลลิกาเทวีเข้าไปเฝ้าท้าวเธอแล้ว ทูลถามว่า
" ข้าแต่มหาราชเจ้า. เพราะเหตุไร พระองค์จึงเป็นผู้บรรทมอย่างนี้? "
พระราชตรัสว่า " เทวี บัดนี้ เธอยังไม่ทราบหรือ? "

พระเทวี. หม่อมฉันยังไม่ทราบ พระเจ้าข้า.

ท้าวเธอตรัสบอกเนื้อความนั้นแก่พระนางแล้ว.

ลำดับนั้น พระนางมัลลิกากราบทูลท้าวเธอว่า " ข้าแต่สมมติเทพ
พระองค์อย่าทรงดำริเลย. พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน อันชาวพระนคร
ทั้งหลายให้พ่ายแพ้อยู่ พระองค์เคยทอดพระเนตรหรือ หรือเคยสดับแล้ว
ที่ไหน? หม่อมฉันจักจัดแจงทานแทนพระองค์."

พระนางกราบทูลแต่ท้าวเธออย่างนี้ เพราะความที่พระนางเป็น
ผู้ใคร่จะจัดแจงอสังกทาน แล้วกราบทูลว่า " ข้าแต่พระมหาราชเจ้า ขอ
พระองค์จงรับสั่งให้เขาทำมณฑปสำหรับนั่งภายในวงเวียน เพื่อภิกษุ
ประมาณ ๕๐๐ รูป ด้วยไม้เรียบที่ทำด้วยไม้สาละและไม้ขนาง พวกภิกษุ
ที่เหลือจักนั่งภายนอกวงเวียน; ขอจงรับสั่งให้ทำเสวตฉัตร ๕๐๐ คัน.
ข้างประมาณ ๕๐๐ เชือก จักถือเสวตฉัตรเหล่านั้น ยืนกันอยู่เบื้องบน
แห่งภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป. ขอจงรับสั่งให้ทำเรือสำเร็จด้วยทองคำอันมี
สีสุก ลัก ๘ ลำ หรือ ๑๐ ลำ, เรือเหล่านั้นจักมี ฌ ท่อมกลางมณฑป.
เจ้าหญิงองค์หนึ่ง ๆ จักนั่งบนของหอมอยู่ในระหว่างภิกษุ ๒ รูป ๆ, เจ้า
หญิงองค์หนึ่ง ๆ จักถือพัดขึ้นพัดภิกษุ ๒ รูป ๆ, เจ้าหญิงที่เหลือ จักนำ

ของหอมที่บดแล้ว ๆ มาใส่ในเรือทองคำทั้งหลาย. บรรดาเจ้าหญิงเหล่านั้น เจ้าหญิงบางพวกจักถือกำดอกอุบลเขียว เกล้าของหอมที่ใส่ไว้ในเรือทองคำแล้ว จักให้ภิกษุรับเอาไปอบ; เพราะเจ้าหญิงไม่มีแก่ชาวพระนครเลยทีเดียว. เสวตฉัตรก็ไม่มี. ช้างก็ไม่มี. ชาวพระนครจักพ่ายแพ้ด้วยเหตุเหล่านี้, ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์จงรับสั่งให้ทำอย่างนี้เถิด. " พระราชาทรงรับว่า " คีละ พระเทวี เรื่องอันงาม เจ้าบอกแล้ว " จึงรับสั่งให้ทำกิจทั้งสิ้น โดยทำนองที่พระนางกราบทูลแล้วทีเดียว. ก็ช้างเชือกหนึ่ง ยังไม่พอแก่ภิกษุรูปหนึ่ง.

ลำดับนั้น พระราชาตรัสกับพระนางมัลลิกาว่า " นางผู้เจริญ ช้างเชือกหนึ่ง ยังไม่พอแก่ภิกษุรูปหนึ่ง. เราจักทำอย่างไร ? "

พระเทวี. ช้าง ๕๐๐ เชือกไม่มีหรือ ? พระเจ้าข้า.

พระราชา. มีอยู่ เทวี, แต่ช้างที่เหลือ เป็นช้างครุร้าย. ช้างเหล่านั้นพอเห็นภิกษุทั้งหลายเข้า ย่อมเป็นสัตว์ครุร้าย เหมือนลมเวรัมภา. "

พระเทวี. ข้าแต่สมมติเทพ หม่อมฉันทราบที่เป็นที่ยืนถือฉัตรของลูกช้างซึ่งครุร้ายเชือกหนึ่ง.

พระราชา. เราจักเอาช้างยืน ณ ที่ไหน ?

พระเทวี. ยืน ณ ที่ใกล้ของพระผู้เป็นเจ้าชื่อว่าอังคูลิมาล.

พระราชารับสั่งให้ราชบุรุษทำแล้วอย่างนั้น. ลูกช้างสอดหางเข้าไปในระหว่างขา ได้ปรับหูทั้งสอง กลับตายืนอยู่แล้ว. มหาชนแลดูช้างที่ทรงเสวตฉัตรเพื่อพระเถระเท่านั้น ด้วยคิดว่า " นี่เป็นอาการของช้างครุร้ายชื่อเห็นปานนี้ (ท่าน) พระอังคูลิมาลเถระย่อมทำได้. " พระราชาทรงอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยอาหารอันประณีตแล้ว

ถวายบังคมพระศาสดา กราบทูลว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิ่งใดเป็น
กัปปิยภัณฑ์หรือเป็นอกัปปิยภัณฑ์ ในโรงทานนี้ หม่อมฉันจักถวายสิ่งนั้น
ทั้งหมดแด่พระองค์ท่านั้น. "

ทานที่พระนางมัลลิกาจัดซื้ออสทิสทาน

ก็ในทานนั้นแล ทรัพย์มีประมาณ ๑๔ โกฏิ เป็นอันพระราชาทรง
บริจาคโดยวันเดียวเท่านั้น. ก็ของ ๔ อย่าง คือเสวตฉัตร ๑ บัลลังก์
สำหรับนั่ง ๑ เเชิงบาตร ๑ ตั้งสำหรับเช็ดเท้า ๑ เป็นของหาค่ามิได้เทียบ
เพื่อพระศาสดา. ใคร ๆ ผู้สามารถเพื่อทำทานเห็นปานนี้ได้ เทียว
แด่พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ได้มีแล้วอีก; เพราะเหตุนั้นนั่นแล ทานนั้น
จึงปรากฏว่า " อสทิสทาน. " ได้ยินว่า อสทิสทานนั้น มีแต่พระพุทธเจ้า
ทุก ๆ พระองค์ ครั้งเดียวเท่านั้น. สตรีท่านั้นยอมจัดแจง (ทาน) เพื่อ
พระศาสดาและภิกษุทั้งปวง.

ลักษณะของคนดีคนชั่ว

ก็อำมาตย์ของพระราชาก็ได้มีสองคน คือกาฬะ ๑ ชุนหะ ๑. บรรดา
อำมาตย์สองคนนั้น กาฬอำมาตย์คิดว่า " โอ ความเสื่อมรอบแห่งราช-
ตระกูล, ทรัพย์ประมาณ ๑๔ โกฏิ ถึงความสิ้นไปโดยวันเดียวเท่านั้น,
ภิกษุเหล่านี้ บริโภคทานแล้วจักไปนอนหลับ; โอ ราชตระกูลฉิบหาย
แล้ว. " ส่วนชุนหอำมาตย์คิดว่า " โอ ทานของพระราชาก็ใคร ๆ ไม่
ดำรงในความเป็นพระราชาก็อาจเพื่อถวายทานเห็นปานนี้ได้. พระราชา
ชื่อว่าไม่ให้ส่วนบุญแก่สัตว์ทั้งปวงยอมไม่มี; ก็เราอนุโมทนาทานนี้. "

ในที่สุดกัฏกกิจแห่งพระศาสดา พระราชาทรงรับบาตรเพื่อต้องการ
อนุโมทนา. พระศาสดาทรงดำริว่า " พระราชาถวายมหาทาน เหมือน

ให้ห้วงน้ำใหญ่เป็นไปอยู่. มหาชนได้อาจเพื่อยังจิตให้เลื่อมใสหรือไม่
หนอ ? " พระองค์ทรงทราบวาระจิตของอำมาตย์เหล่านั้นแล้ว ทรงทราบ
ว่า ถ้าเราจักทำอนุโมทนาให้สมควรแก่ทานของพระราชาไซริ: ศิริยะ
ของกาฬอำมาตย์จักแตก ๗ เลียง, ชุณหอำมาตย์จักตั้งอยู่ในโศคาปีตติผล "
ทรงอาศัยความอนุเคราะห์ในกาฬอำมาตย์ จึงตรัสพระคาถา ๔ บาทเท่านั้น
แต่พระราชาผู้ทรงถวายทานเห็นปานนี้ ประทับยืนอยู่แล้ว เสด็จลุกจาก
อาสนะไปสู่พระวิหาร.

ตรัสสรรเสริญพระอังคูลิมล

ภิกษุทั้งหลาย ถ้ามพระอังคูลิมลเถระว่า "ผู้มีอายุ ท่านเห็นช้าง
คร่ำยยืนทรงฉัตร ไม่กลัวหรือหนอแล ? "

พระอังคูลิมล. ผู้มีอายุทั้งหลาย กระผมไม่กลัว.

ภิกษุเหล่านั้น เข้าไปเฝ้าพระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า " ข้าแต่พระ-
องค์ผู้เจริญ พระอังคูลิมล ย่อมพยากรณ์อรรถผล. " พระศาสดาตรัสว่า
" ภิกษุทั้งหลาย อังคูลิมลย่อมไม่กลัว. เพราะว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้เช่นกับ
บุตรของเรา เสมอด้วยโคผู้ตัวประเสริฐ ในระหว่างแห่งโคผู้คือพระ-
ชีณาสพทั้งหลาย ย่อมไม่กลัว ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถาในพราหมณ-
วรรคว่า :-

" เรากล่าวบุคคลผู้องอาจ ผู้ประเสริฐ ผู้แก้ว-

กล้า ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ผู้ชนะโดยวิเศษ ผู้ไม่
หวั่นไหว ผู้ล้างแล้ว ผู้ตรัสรู้แล้วนั้น ว่าเป็น
พราหมณ์. "

แม้พระราชาก็ความโถมนี้ว่า " พระศาสดาไม่ทรงทำอนุโมทนา ให้สมควรแก่เราผู้ถวายทานแล้วยืนอยู่ในท่ามกลางบริษัทเห็นปานนี้ ตรัสเพียงพระคาถาเท่านั้นแล้ว เสด็จลุกจากอาสนะไป, เราจักเป็นอันไม่ทำทานให้สมควรแก่พระศาสดา ทำทานอันไม่สมควรเสียแล้ว. เราจักเป็นอันไม่ถวายกับปิยภัณฑ์ ถวายแต่กับปิยภัณฑ์ถ่ายเดียวเสียแล้ว. เราพึงเป็นผู้อันพระศาสดาทรงชુંเคืองเสียแล้ว, การทำอนุโมทนาอันสมควรแก่ทาน ซึ่งผู้ใดผู้หนึ่งนั้นแล จึงควร " ดังนี้แล้ว จึงเสด็จไปสู่วิหาร ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ได้กราบทูลคำนี้ว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทานที่ควรจะถวาย หม่อมฉันมิได้ถวายแล้วหรือหนอ หรือหม่อมฉันมิได้ถวายกับปิยภัณฑ์อันสมควรแก่ทาน ถวายแต่กับปิยภัณฑ์เท่านั้น ? "

พระศาสดา. นี้อย่างไร ? มหาบพิตร.

พระราชาก็. พระองค์ไม่ทรงทำอนุโมทนา ที่สมควรแก่ทานของหม่อมฉัน.

พระศาสดา. มหาบพิตร พระองค์ถวายทานอันสมควรแล้วทีเดียว ก็ทานนั้นชื่อว่าอสทิสทาน. ใครๆ อาจเพื่อถวายแด่พระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ครั้งเดียวเท่านั้น. ธรรมดาทานเห็นปานนี้ เป็นของยากที่บุคคลจะถวายอีก.

พระราชาก็. เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร พระองค์จึงไม่ทรงทำอนุโมทนา ให้สมควรแก่ทานของหม่อมฉัน ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เพราะบริษัทไม่บริสุทธิ์ มหาบพิตร.

พระราชาก็. โทษอะไรหนอแล ของบริษัท ? พระเจ้าข้า.

พระราชาทรงเนรเทศอำมาตย์ชั่ว

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสบอกวาระจิต ของอำมาตย์ทั้งสองคนแล้ว ตรัสบอกความที่อนุโมทนา เป็นอันพระองค์อาศัยความอนุเคราะห์ในภาพอำมาตย์ จึงไม่ทรงทำแล้วแก่ท้าวเธอ. พระราชาตรัสถามว่า " กาพะ ได้ยินว่า ท่านคิดอย่างนี้จริงหรือ ? " เมื่อเขาทูลว่า "จริง" จึงตรัสว่า " เมื่อเราพร้อมกับบุตรภรรยาของเรา มิได้ถือเอาของมีอยู่ของท่าน ให้ของมีอยู่ของตน, เบียดเบียนอะไรท่าน ? สิ่งใดที่เราให้แก่ท่านแล้ว สิ่งนั้นจงเป็นอันให้เลยทีเดียว; แต่ท่านจงออกไปจากแคว้นแคว้นของเรา " ดังนี้แล้ว จึงทรงเนรเทศกาฬอำมาตย์นั้นออกจากแคว้นแคว้น แล้วรับสั่งให้เรียกชุนหอำมาตย์มา ตรัสถามว่า " ได้ยินว่า ท่านคิดอย่างนี้ จริงหรือ ? เมื่อเขาทูลว่า "จริง" จึงตรัสว่า " คีละ ลุง, เราเลื่อมใส (ชอบใจ). ท่านจงรับราชสมบัติของเราแล้ว ให้ท่านสิ้น ๗ วัน โดยทำนองที่เราให้แล้วนั้นแล " ทรงมอบราชสมบัติแก่เขาสิ้น ๗ วันแล้ว จึงกราบทูลพระศาสดาว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงทอดพระเนตรการทำของคนพาล. เขาได้ให้ความลบหลู่ในทาน ที่หม่อมฉันถวายแล้วอย่างนี้. "

คนตระหนี่ไปเทวโลกไม่ได้

พระศาสดาตรัสว่า " อย่างนั้น มหาบพิตร, ขึ้นชื่อว่าพวกคนพาล ไม่ยินดีทานของผู้อื่น เป็นผู้มีทุกขเป็นที่ไป ณ เบื้องหน้า. ส่วนพวกนักปราชญ์อนุโมทนาทานแม้ของชนเหล่าอื่น จึงเป็นผู้มีสวรรค์เป็นที่ไป ณ เบื้องหน้าโดยแท้ " ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑๐. น เว กทริยา เทวโลกั วชนุตติ

พาลา หเว นปฺปัสสนุตติ ทานั

ซีโร จ ทานั อนุโมทนาโน

เตเนว โส โหติ สุขี ปรตฺถ.

" พวกคนตระหนี่จะไปสู่เทวโลกไม่ได้เลย, พวกคนพาลแล ย่อมไม่สรรเสริญทาน, ส่วนนักปราชญ์อนุโมทนาทานอยู่ เพราะเหตุที่นั่นนั่นเอง นักปราชญ์นั้น จึงเป็นผู้มีสุขในโลกหน้า. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กทริยา คือผู้มีความตระหนี่เหนียวแน่น. ผู้ไม่รู้จักประโยชน์โนโลกนี้และโลกหน้า ชื่อว่าพวกพาล บัณฑิตชื่อว่า ซีรชน, สองบทว่า สุขี ปรตฺถ ความว่า ซีรชนนั้น เมื่อเสวยทิพยสมบัติ ชื่อว่าเป็นผู้มีความสุขในโลกหน้า เพราะบุญอันสำเร็จแต่การอนุโมทนาทานนั่นเอง.

ในเวลาจบเทศนา ชุณหอ้ามาตย์ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล. เทศนาได้มีประโยชน์แม้แก่บริษัทผู้ประชุมกันแล้ว. ชุณหอ้ามาตย์ ครั้นเป็นพระโศดาบันแล้ว ได้ถวายทานโดยทำนองที่พระราชาถวายแล้วสิ้น ๗ วันเหมือนกัน ดังนี้แล.

เรื่องอสทิสถาน จบ.

๑๑. เรื่องนายกาละบุตรของอนาถบิณฑิกเศรษฐี [๑๔๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภบุตรของท่านอนาถบิณฑิกะ ชื่อว่า กาละ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ปรพฺยาเอกรชฺเชน" เป็นต้น.

บิดาจ้างบุตรให้ฟังธรรม

ได้ยินว่า นายกาละนั้นเป็นบุตรเศรษฐี ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศรัทธา เช่นนั้น ก็ไม่ปรารถนาจะไปสู่สำนักของพระศาสดาเลย. ไม่ปรารถนาจะฟังธรรม. ไม่ปรารถนาจะทำการขวนขวายแก่สงฆ์; แม้ถูกบิดาพูดว่า "เจ้าอย่าทำอย่างนี้ พ่อ" ก็ไม่ฟังคำของท่าน.

ลำดับนั้น บิดาของเขาคิดว่า เจ้ากาละนี้ เมื่อถือทักขณิเห็นปานนี้ เทียวไป จักเป็นผู้มีอเวจีเป็นที่ไปในเบื้องหน้า; ก็เมื่อเรายังเห็นอยู่ บุตรของเราฟังไปส่วนรก, ข้อนั้นไม่สมควรแก่เราเลย; ก็ขึ้นชื่อว่าสัตว์ผู้ไม่ฟังเสียงเพราะการให้ทรัพย์ ไม่มีในโลกนี้เลย, เราจักทำลายทักขณิของบุตรนั้น ด้วยทรัพย์."

ลำดับนั้น เศรษฐีพูดกะนายกาละนั้นว่า "พ่อ เจ้าจงเป็นผู้รักษาอุโบสถ ไปสู่วิหารฟังธรรมแล้วมาเถิด เราจักให้กหาปณะ ๑๐๐ แก่เจ้า."

กาละ. จักให้หรือ? พ่อ.

เศรษฐี. จักให้ ลูก.

นายกาละนั้น รับปฏิญญา ๓ ครั้งแล้ว เป็นผู้รักษาอุโบสถ ได้ไป

สูวิหารแล้ว. แต่กิจด้วยการฟังธรรมของเขาไม่มี; เขานอนในที่ตามความ
ตำราอยู่แล้ว ได้ไปบ้านแต่เช้าตรู่. ลำดับนั้น บิดาของเขาพูดว่า "บุตร
ของเราได้เป็นผู้รักษาอุโบสถ, ท่านทั้งหลายจงนำข้าวต้มเป็นต้นมาแก่เขา
เร็ว" ดังนี้แล้ว ก็สั่งคนใช้ให้ ๆ. นายกาละนั้นห้ามอาหารเสีย ด้วย
พูดว่า "เรายังมิได้รับกหาปณะจักไม่บริโภค." ลำดับนั้น บิดาของเขา
เมื่ออดทนการรบกวนไม่ได้ จึงให้หอกหาปณะแล้ว. นายกาละนั้น ต่อ
รับกหาปณะนั้นไว้ด้วยมือแล้ว จึงบริโภคอาหาร.

ต่อมาในวันรุ่งขึ้น เศรษฐีส่งเขาไป ด้วยพูดว่า "พ่อเราจักให้
กหาปณะพันหนึ่งแก่เจ้า. เจ้ายื่นตรงพระพักตร์ของพระศาสดา เรียนเอา
บทแห่งธรรมให้ได้บทหนึ่งแล้วฟังมา. เขาไปวิหาร ยื่นตรงพระพักตร์
ของพระศาสดา ได้เป็นผู้ใคร่จะเรียนเอาบทแห่งธรรม บทเดียวเท่านั้น
แล้วหนีไป. ลำดับนั้น พระศาสดาได้ทรงทำอาการ คือการกำหนดไม่ได้
แก่เขา. เขากำหนดบทนั้นไม่ได้แล้ว จึงได้ยื่นฟังแล้วเที่ยว ด้วยคิดว่า
"เราจักเรียนบทต่อไป." นัยว่าชนทั้งหลาย ต่อฟังอยู่ ด้วยคิดว่า "เรา
จักเรียนให้ได้ ชื่อว่าฟังโดยเคารพ.

ก็ธรรมดา เมื่อชนทั้งหลายฟังอยู่อย่างนี้, ธรรมย่อมให้โศคา-
ปัตติมรรคเป็นต้น. ถึงนายกาละนั้นก็ฟังอยู่ด้วยคิดว่า "จักเรียนให้ได้."
แม้พระศาสดาก็ทรงทำอาการคือการกำหนดไม่ได้แก่เขา. เขากำลังยื่นฟัง
อยู่เที่ยว ด้วยคิดว่า "จักเรียนต่อไป" จึงตั้งอยู่ในโศคาปัตติผล.

บรรลุนโศคาปัตติผลแล้วรับค่าจ้าง

ในวันรุ่งขึ้น นายกาละนั้นไปสู่กรุงสาวัตถี พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์

มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขทีเดียว. มหาเศรษฐีพอเห็นเขาก็คิดว่า "วันนี้เราชอบใจอาการของบุตร." แม้นายกาละนั้นก็ได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า "โอหนอ วันนี้ บิดาของเราไม่พึงให้กหาปณะในที่ใกล้พระศาสดา พึงปกปิดความที่เราเป็นผู้รักษาอุโบสถเพราะเหตุแห่งกหาปณะไว้." แต่พระศาสดา ได้ทรงทราบความที่นายกาละนั้น เป็นผู้รักษาอุโบสถ เพราะเหตุแห่งกหาปณะแล้วในวันวาน มหาเศรษฐีให้ถวายข้าวต้มแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขแล้ว จึงสั่งให้ ๆ แม่แก่บุตร. นายกาละนั้นเป็นผู้นั่งนิ่งเที่ยว คิมข้าวต้ม เคี้ยวของควรเคี้ยว บริโภคภัต.

ในเวลาเสร็จภารกิจของพระศาสดา มหาเศรษฐีให้บุคคหลวงห่อ กหาปณะพันหนึ่งไว้ตรงหน้าบุตรแล้ว พูกว่า "พ่อ พ่อพุดว่า 'จักให้' กหาปณะพันหนึ่งแก่เจ้า' จึงให้เจ้าสมาทานอุโบสถ ส่งไปวิหาร นีกหาปณะพันหนึ่งของเจ้า." นายกาละนั้น เห็นกหาปณะที่บิดาให้เฉพาะพระพักตร์ของพระศาสดา ละอายอยู่ จึงพุดว่า "ผมไม่ต้องการด้วยกหาปณะทั้งหลาย" แม้ถูกบิดาพุดว่า "จงรับเถิด พ่อ" ก็ไม่รับแล้ว.

โสดาปัตติผลเลิศกว่าสมบัติทุกอย่าง

ลำดับนั้น บิดาของเขาถวายบังคมพระศาสดาแล้ว กราบพุดว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้ ข้าพระองค์ ชอบใจอาการของบุตร" เมื่อพระศาสดาตรัสถามว่า "อะไร? มหาเศรษฐี" จึงกราบพุดว่า "ในวันก่อน บุตรของข้าพระองค์นี้ อันข้าพระองค์พุดว่า 'เราจักให้กหาปณะ ๑๐ แก่เจ้า' แล้วส่งไปวิหาร ในวันรุ่งขึ้น ยังไม่ได้รับกหาปณะแล้ว

ไม่ปรารถนาจะบริโภคะ; แต่วันนี้ เขาไม่ปรารถนาหาปณะแม่ที่ข้าพระองค์ให้." พระศาสดาตรัสว่า "อย่างนั้น มหาเศรษฐี. วันนี้ โสดาปัตติผล นั้นเลขของบุตรของท่าน ประเสริฐแม้ว่าสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ แม้กว่าสมบัติในเทวโลก และพรหมโลก " ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถา นี้ว่า :-

๑๑. ปจฺพฺยา เอกฺรชฺเชน สกฺคสุตฺต คมเนน วา
สพฺพโลกาธิปจฺเจเน โสตาปัตติผลํ วริ.

" โสดาปัตติผล ประเสริฐกว่าความเป็นเอกราช
ในแผ่นดิน กว่า การไปสู่สวรรค์ และกว่าความเป็น
ใหญ่ในโลกทั้งปวง. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า ปจฺพฺยา เอกฺรชฺเชน คือ
กว่าความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ. บทพระคาถาว่า สกฺคสุตฺต คมเนน วา
ความว่า กว่า การกล่าวถึงสวรรค์ ๒๖ ชั้น. บทพระคาถาว่า สพฺพโลกา
ธิปจฺเจเน ความว่า กว่าความเป็นใหญ่ในโลก มีประมาณเท่านั้น ๆ คือ
ในโลกทั้งปวง พร้อมด้วยนาค ครุฑ และเวมานิกเปรต. บทพระคาถาว่า
โสตาปัตติผลํ วริ ความว่า เพราะพระพระราชา แม้เสวยราชสมบัติในที่มี
ประมาณเท่านั้น ก็เป็นผู้ไม่พ้นจากนรกเป็นต้นได้เลย ส่วนพระโสดาบัน
เป็นผู้มีประตือบายอันปิดแล้ว แม้มีกำลังเพลากว่าพระโสดาบันทั้งสิ้น ก็
๑. พระโสดาบัน ๓ พวก คือ สัตตักขัตตปุระมะ ๑ โกลังโกละ ๑ เอกพิชี ๑. พวกแรกมีกำลัง
เพลากว่า ๒ พวกหลัง.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 274

ไม่เกิดในภพที่ ๘; ฉะนั้น โสดาปัตติผลนั้นแล จึงประเสริฐ คือสูงสุด.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอรุณิยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องนายกาละบุตรของอนาถบิณฑิกเศรษฐี จบ.

โลกวรรคกรรมนา จบ.

วรรคที่ ๑๓ จบ.

คาถาธรรมบท

พุทธวรรคที่ ๑๔

ว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้า

[๒๔] ๑. กิเลสชาติมีรากะเป็นต้น อันพระสัมมาสัม-
พุทธเจ้า พระองค์ใดชนะแล้ว อันพระองค์ยอมไม่-
กลับแพ้ กิเลสหน้อยหนึ่งในโลกยอมไปหากิเลสชาติ
ที่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นชนะแล้วไม่ได้ พวกเจ้าจัก
นำพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้มีอารมณ์ไม่มีที่สุด ไม่มี
ร่องรอยไปด้วยร่องรอยอะไร ตัณหามีข้าย่านไปตาม
อารมณ์ต่าง ๆ ไม่มีแก่พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เพื่อ
นำไปในภพไหนๆ พวกเจ้าจักนำพระพุทธเจ้าพระ-
องค์นั้น ผู้มีอารมณ์ไม่มีที่สุด ไม่มีร่องรอยไปด้วย
ร่องรอยอะไร.

๒. พระสัมพุทธเจ้าเหล่าใดเป็นปราชญ์ ขวน-
ขวายในฌาน ยินดีแล้วในธรรมที่เข้าไปสงบ ด้วย-
สามารถแห่งการออก แม้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ก็ย่อมรักใคร่ต่อพระสัมพุทธเจ้าผู้มีสติเหล่านั้น.

๓. ความได้อัตภาพเป็นมนุษย์เป็นการยาก ชีวิต
ของสัตว์ทั้งหลายเป็นอยู่ยาก การฟังพระสัทธรรม

๑. วรรคนี้ มีอรรถกถา ๕ เรื่อง.

เป็นของยาก การอุปบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
เป็นการยาก.

๔. ความไม่ทำบาปทั้งสิ้น ความยังกุศลให้ถึง
พร้อม ความทำจิตของตนให้ผ่องใส นี่เป็นคำ
สอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ความอดทนต่อความ
อดกลั้น เป็นธรรมเผาบาปอย่างยิ่ง ท่านผู้รู้ทั้งหลาย
ย่อมกล่าวพระนิพพานว่าเป็นเยี่ยม ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่
ชื่อว่าบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ไม่ชื่อว่าเป็น
สมณะ ความไม่กล่าวร้าย ๑ ความไม่ทำร้าย ๑
ความดำรวมในพระปาติโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้ประ-
มาณในภัตตาหาร ๑ ที่นั่งที่นอนอันสงัด ๑ ความ
ประกอบโดยเอื้อเฟื้อในอธิจิต ๑ นี่เป็นคำสอนของ
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย.

๕. ความอิมในกามทั้งหลาย ย่อมไม่มีเพราะฝน
คือกหาปณะ กามทั้งหลายมีรสอร่อยน้อย มีทุกข์
มาก บัณฑิตรู้แจ้งดังนี้แล้ว ย่อมไม่ถึงความยินดีใน
กามทั้งหลาย แม้ที่เป็นทิพย์ พระสาวกของพระ-
สัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมเป็นผู้ยินดีในความสิ้นไปแห่ง
ตัณหา.

๖. มนุษย์เป็นอันมากถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อมถึง
ภูเขา ป่า อาราม และรุกขเจดีย์ ว่าเป็นที่พึ่ง ธรรมะ

นั่นแลไม่เกษม ธรรมนั้นไม่อุดม เพราะบุคคลอาศัย
ธรรมนั้นย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ส่วนบุคคล
ใดถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง
ย่อมเห็นอริยสัจ ๔ (คือ) ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์
ความกำวล่วงทุกข์ และมรรคมีองค์ ๘ อันประเสริฐ
ซึ่งยังสัตว์ให้ถึงความสงบแห่งทุกข์ ด้วยปัญญาชอบ
ธรรมนั้นแลของบุคคลนั้นเกษม ธรรมนั้นอุดม
เพราะบุคคลอาศัยธรรมนั้น ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง
ได้.

๓. บุรุษอาชาไนยหาได้ยาก (เพราะว่า) บุรุษ
อาชาไนยนั้น ย่อมไม่เกิดในที่ทั่วไป บุรุษอาชาไนย
นั้นเป็นนักปราชญ์ย่อมเกิดในตระกูลใด ตระกูลนั้น
ย่อมถึงความสุข.

๔. ความเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็น
เหตุนำสุขมา การแสดงธรรมของสัตบุรุษเป็นเหตุนำ
สุขมา ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นเหตุนำสุขมา
ความเพียรของชนผู้พร้อมเพรียงกัน เป็นเหตุนำสุข
มา.

๕. ใครๆไม่อาจเพื่อจะนับบุญของบุคคลผู้บูชาอยู่
ซึ่งท่านผู้ควรบูชา คือพระพุทธเจ้า หรือว่าพระสาวก
ทั้งหลายด้วย ผู้กำวล่วงปัญญาธรรม เครื่องเน้นซ้ำ
ได้แล้ว ผู้มีความเศร้าโศกและความคร่ำครวญ อัน

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 278

ข้ามพ้นแล้ว (หรือว่า) ของบุคคลผู้บูชาอยู่ ซึ่งท่าน
ผู้ควรรูชาเช่นนั้นเหล่านั้น ผู้นิพพานแล้ว ไม่มีภัย
แต่ที่ไหน ๆ ด้วยการนับแม้วิธีใด ๆ ก็ตาม ว่าบุญนี้
มีประมาณเท่านี้.

จบพุทธวรรคที่ ๑๔

๑๔. พุทธวรรคพรรณนา

๑. เรื่องมารชิดา [๑๔๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่โพธิมณฑลสถาน ทรงปรารภชิดามาร
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ยสฺส ชิดํ " เป็นต้น.

พราหมณ์หาสามีให้ลูกสาว

ก็พระศาสดา ทรงยังพระธรรมเทศนาให้ตั้งขึ้นที่กรุงสาวัตถีแล้ว
ตรัสแก่พราหมณ์ชื่อมากันทียะ ในแคว้นกุรุทีก.

ทราบว่า ในแคว้นกุรุ ชิดาของมากันทียพราหมณ์ ชื่อว่ามากันทียา
เหมือนกัน ได้เป็นผู้มีรูปร่างงามเลอโฉม. พราหมณ์มหาศาลเป็นอันมาก
และเหล่าชัตติยมหาศาลอยากได้นางมากันทียนั้น จึงส่งข่าวไปแก่มากัน-
ทียะว่า " ขอจงให้ชิดาแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายเถิด. " แม้มากันทียพราหมณ์
ก็ห้ามพราหมณ์มหาศาล และชัตติยมหาศาลเสียทั้งหมดเหมือนกันว่า " พวก
ท่าน ไม่สมควรแก่ชิดาของข้าพเจ้า. " ต่อมาวันหนึ่ง ในเวลาใกล้รุ่ง
พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลก ทรงเห็นมากันทียพราหมณ์เข้าไปภายใน
แห่งข้ายคือพระญาณของพระองค์ จึงทรงใคร่ครวญว่า " จักมีเหตุอะไร
หนอ ? " ได้ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งมรรคและผลทั้ง ๓ ของพราหมณ์และ
นางพราหมณี. ฝ่ายพราหมณ์ก็บำเรอไฟอยู่เป็นนิตย์ ภายนอกบ้าน. พระ-
ศาสดาได้ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จไปยังที่นั่นแต่เช้าตรู่. พราหมณ์
ตรวจดูรูปสรีระของพระศาสดา พลังคิดว่า " ขึ้นชื่อว่าบุรุษในโลกนี้ ที่จะ

เหมือนด้วยบุรุษคนนี่ไม่มี. บุรุษคนนี่ เป็นผู้สมควรแก่ธิดาของเรา, เราจะให้ธิดาแก่บุรุษคนนี่" แล้วกราบทูลพระศาสดาว่า " สมณะ เรามีธิดาอยู่คนหนึ่ง. เรายังไม่เห็นบุรุษผู้สมควรแก่นาง จึงไม่ได้ให้นางแก่ใครๆ เลย, ส่วนท่านเป็นผู้สมควรแก่นาง, เราใครจะให้ธิดาแก่ท่าน ทำให้เป็นหญิงบำเรอบาท ท่านจงรออยู่ในที่นี้แหละ จนกว่าเราจะนำธิดานั้นมา. " พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของเขาแล้วไม่ทรงยินดีเลย (แต่) ไม่ทรงห้าม.

รอยพระบาทจะปรากฏเพราะทรงอธิษฐาน

ฝ่ายพราหมณ์ ไปเรือนแล้ว บอกกะนางพราหมณีว่า " นางผู้เจริญวันนี้ เราเห็นบุรุษผู้สมควรแก่ธิดาของเราแล้ว, พวกเราจักให้ธิดานั้นแก่เขา " ให้ธิดาคตกแต่งกายแล้ว ได้พาไปยังที่นั่นพร้อมด้วยนางพราหมณี. แม้มหาชนก็ตื่นตื่นพากันออกไป (ดู). พระศาสดาไม่ได้ประทับยืนอยู่ในที่ที่พราหมณ์บอกไว้ ทรงแสดงเจดีย์ คือรอยพระบาทไว้ในที่นั่นแล้ว ได้ประทับยืนเสียในที่อื่น. ทราบว่าเจดีย์ คือ รอยพระบาทของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมปรากฏในที่ที่พระองค์ทรงอธิษฐานว่า " บุคคลชื่อโน้น จงเห็นเจดีย์ คือรอยเท้านี้ " แล้วทรงเหยียบไว้เท่านั้น. ชื่อว่า ผู้ที่จะเห็นเจดีย์ คือรอยพระบาทนั้นในที่ที่เหลือไม่มี. พราหมณ์ ลูกนางพราหมณี ผู้ไปกับตนถามว่า " บุรุษนั้นอยู่ที่ไหน " จึงบอกว่า " ฉันได้สั่งเขาไว้แล้วว่า ' ท่านจงรออยู่ที่นี้ ' พลังมองหาอยู่ พบรอยพระบาทแล้ว จึงชี้ว่า นี่รอยเท้าของเขา. "

รอยเท้าเป็นเครื่องแสดงลักษณะของคน

นางพราหมณีนั้นกล่าวว่า " พราหมณ์ นี้ ไม่ใช่รอยเท้าของบุคคลผู้บริโศกคาม " เพราะความที่นางเป็นคนฉลาดในมนต์เครื่องทำนาย

ลักษณะ, เมื่อพราหมณ์พูดว่า "นางผู้เจริญ เจ้าเห็นอะไรในคุ่มน้ำ. สมณะนั้นเราบอกแล้วว่า 'เราจักให้ธิดาแก่เขา' ถึงเขาก็ก้มค้ำของเราแล้ว," กล่าวว่า "พราหมณ์ ท่านบอกอย่างนั้นก็จริง. ถึงดังนั้น รอยเท้านี้ เป็นรอยเท้าของผู้หมกคิเลสทีเดียว ดังนี้แล้ว กล่าวคานานี้ว่า:-

" ก็คนเจ้าราชา ฟังมีรอยเท้ากระโหรง (เว้า
กลาง) คนเจ้าโทสะ ย่อมมีรอยเท้าอันสั้นบีบ (หนัก
สั้น) คนเจ้าโมหะย่อมมีรอยเท้าจิกลง (หนักทาง
ปลายเท้า) คนมีกิเลสเครื่องมุงบังอันเปิดแล้วมีรอย
เท้าเช่นนี้ นี้. "

ที่นั่น พราหมณ์จึงบอกนางพราหมณีว่า "นางผู้เจริญ เจ้าอย่าอิงไป. จงเป็นผู้หนึ่งมาเถิด " ไปพบพระศาสดาแล้ว จึงแสดงแก่นางพราหมณีนั้นว่า " นี้ คือ บุรุษคนนั้น. " แล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลว่า " สมณะเราจะให้ธิดา. " พระศาสดา ไม่ตรัสว่า " เราไม่ต้องการด้วยธิดาของท่าน " (กลับ) ตรัสว่า " พราหมณ์ เราจักบอกเหตุสักอย่างหนึ่งแก่ท่าน. ท่านจักฟังไหม ? " เมื่อพราหมณ์ทูลว่า " สมณะผู้เจริญ ท่านจงกล่าว, ข้าพเจ้าจักฟัง. จึงทรงนำเรื่องอดีต ตั้งแต่ครั้งออกมหาภิเนษกรรมมาแล้ว. "

กถาโดยย่อในเรื่องนั้น ดังต่อไปนี้ :-

" พระมหาสัตว์ ทรงละสิริราชสมบัติ ทรงขึ้นม้ากัณฐกะ (ม้าสีขาว) มีนายฉันทะเป็นสหาย เสด็จออกมหาภิเนษกรรม เมื่อมารยั้งอยู่ที่ประตูแห่งพระนคร กล่าวว่า " สิทธิชณะ ท่านจงกลับเสียเถิด แต่วันนี้ไปใน

วันที่ ๗ จักรรัตนะจักปรากฏแก่ท่าน. จึงตรัสว่า " มาร ถึงเรารู้จักรรัตนะนั้น. แต่เราไม่มีความต้องการด้วยจักรรัตนะนั้น. "

มาร. เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านออกไปเพื่อประโยชน์อะไร ?

พระมหาสัตว์. เพื่อประโยชน์แก้สัพพัญญุตญาณ.

มาร. ถ้าเช่นนั้น ตั้งแต่วันนี้ไป บรรดาวิตกทั้งสามมีกามวิตกเป็นต้น ท่านจะต้องตริกวิตกแม่สั๊กอย่างหนึ่ง เราจักรู้จักที่ควรทำแก่ท่าน.

ตั้งแต่นั้นมา มารนั้นคอยเฟ่งจับผิด ติดตามพระมหาสัตว์ไป ๗ ปี แม้พระศาสดาทรงประพฤติทุรกิริยาสิ้น ๖ ปี ทรงอาศัยการกระทำ (ความเพียร) ของบุรุษ เฉพาะพระองค์ ทรงแทงตลอดซึ่งพระสัพพัญญุตญาณ เสวยวิมุตติสุข (สุขอันเกิดจากความพ้นกิเลส) ที่ควงไม้โพธิ ใน ตำบลาห์ที่ ๕ ประทับนั่งที่ควงไม้ชบาลนิโครธ.

มารเสียใจเพราะพระองค์ตรัสรู้

ในสมัยนั้น มารถึงความโทมนัสแล้ว นั่งที่หนทางใหญ่ พลังรำพึงว่า " เราติดตามมาตลอดกาลมีประมาณเท่านี้ แม้คอยเฟ่งจับผิด ก็ไม่ได้เห็นความพลั้งพลาดอะไร ๆ ของสิทธัตถะนี้, บัดนี้ เธอก้าวล่วงวิสัยของเราไปเสียแล้ว. " ที่นั่น ธิดาของมารนั้นสามคนเหล่านี้ คือ นางคันทา นางอรดี นางราคา คำริว่า " บิดาของเราไม่ปรากฏ. บัดนี้ ท่านอยู่ที่ไหนหนอ? เทียมมองหาอยู่ จึงเห็นบิดานั้นผู้นั่งแล้วอย่างนั้น จึงเข้าไปหาแล้วไต่ถามว่า " คุณพ่อ เพราะเหตุไร คุณพ่อจึงมีทุกข์เสียใจ " มารนั้น จึงเล่าเนื้อความแก่ธิดาเหล่านั้น. ลำดับนั้น ธิดาเหล่านั้น จึงบอกมารผู้บิดานั้นว่า " คุณพ่อ คุณพ่ออย่าคิดเลย. พวกดิฉันจักทำเขาให้อยู่ในอำนาจของตนแล้วนำมา. "

มาร. แม่ทั้งหลาย ใคร ๆ ก็ไม่อาจทำเขาไว้ในอำนาจได้.

ธิดา. คุณพ่อ พวกดิฉันเชื่อว่าเป็นหญิง. พวกดิฉันจักผูกเธอไว้ด้วย บ่วง มีบ่วงคือราคะเป็นต้นแล้วนำมา ในบัดนี้แหละ, คุณพ่ออย่าคิดเลย " แล้วพากันเข้าไปเฝ้าพระศาสดากราบทูลว่า " ข้าแต่พระสมณะ พวกหม่อมฉันจักบำเรอพระบาทของพระองค์."

ธิดามารประเล้าประโลมพระศาสดา

พระศาสดา มิได้ทรงเฝ้าพระหฤทัยถึงถ้อยคำของธิดามารเหล่านั้นเลย. ไม่ทรงลืมพระเนตรทั้งสองขึ้นดูเลย. พวกธิดามาร คิดกันอีกว่า " ความประสงค์ของพวกบุรุษ สูง ๆ ต่ำ ๆ แล. บางพวกมีความรักในเด็กหญิงรุ่นทั้งหลาย บางพวกมีความรักในพวกหญิงที่ตั้งอยู่ในปฐมวัย. บางพวกมีความรักในพวกหญิงที่ตั้งอยู่ในมัชฌิมวัย. บางพวกมีความรักในพวกหญิงที่ตั้งอยู่ในปัจฉิมวัย; พวกเราจักประเล้าประโลมเธอโดยประการต่าง ๆ คนหนึ่ง ๆ นิรมิตอรรถาภาพได้ร้อยหนึ่ง ๆ ด้วยสามารถแห่งเพศมีเพศเด็กหญิงรุ่นเป็นต้น เป็นเด็กหญิงรุ่นทั้งหลาย เป็นหญิงยังไม่คลอด คลอดแล้วคราวหนึ่ง คลอดแล้วสองคราว เป็นหญิงกลางคน และเป็นหญิงแก่. เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า " ข้าแต่พระสมณะ พวกหม่อมฉันจักบำเรอพระบาททั้งสองของพระองค์ " ดังนี้ถึง ๖ ครั้ง. พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงเฝ้าพระหฤทัยถึงถ้อยคำของธิดามารเหล่านั้น โดยประการที่ทรงน้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นอุปธิอันยอดเยี่ยม ด้วยประการฉะนี้.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะธิดามารผู้ติดตามมา แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นว่า " พวกเจ้าจงหลีกไป, พวกเจ้าเห็นอะไรจึงพยายามอย่างนี้ ?

การทำกรรมชื่อเห็นปานนี้ต่อหน้าของพวกที่มีราคะไม่ไปปราศจึงจะควร,
ส่วนตถาคตละกิเลสทั้งหลายมีราคะเป็นต้นได้แล้ว, พวกเจ้าจักนำเราไปใน
อำนาจของตน ด้วยเหตุอะไรเล่า?" ดังนี้ แล้วได้ทรงภยิตพระคาถา
เหล่านี้ว่า :-

๑. ยสุส ชิตํ นาวชียติ

ชิตมสุส โนยาติ โภจิ โลเก

ตํ พุทฺธํ อนนุตฺตโคจรํ

อปทํ เกน ปเทน เนสุสส.

ยสุส ชาลีนี วิสตุติกา

ตณฺหา นตุถิ กุหิณฺจึ เนตเว

ตํ พุทฺธํ อนนุตฺตโคจรํ

อปทํ เกน ปเทน เนสุสส.

" กิเลสชาติมีราคะเป็นต้น อันพระสัมมาสัม-
พุทธเจ้าพระองค์ใดชนะแล้ว อันพระองค์ย่อมไม่
กลับแพ้, กิเลสหน้อยหนึ่งในโลก ย่อมไปหากิเลส-
ชาติที่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นชนะแล้วไม่ได้. พวก
เจ้าจักนำพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นผู้มีอารมณ์ไม่มีที่
สุด ไม่มีร่องรอยไปด้วยร่องรอยอะไร? ตัณhamี
ย้ายชานไปตามอารมณ์ต่าง ๆ ไม่มีแก่พระพุทธเจ้า
พระองค์ใด เพื่อนำไปในภพไหน ๆ, พวกเจ้าจักนำ
พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้มีอารมณ์ไม่มีที่สุด ไม่มี
ร่องรอยไป ด้วยร่องรอยอะไร? "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า ยสุธ ชิต นาวชียติ ความว่า
กิเลสชาติมีรากะเป็นต้น อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดทรงชนะแล้ว
ด้วยมรรคนั้น ๆ อันพระองค์ ย่อมไม่กลับแพ้ คือชื่อว่าชนะแล้วไม่ตี
หามิได้ เพราะไม่กลับฟุ้งขึ้นอีก.

บทว่า โนยาติ ตัดเป็น น อูยยาติ แปลว่า ย่อมไม่ไปตาม.
อธิบายว่า บรรดาภิเลสมีรากะเป็นต้น แม้กิเลสอย่างหนึ่งใด ๆ ในโลก
ชื่อว่ากลับไปข้างหลังไม่มี คือไม่มีความกิเลสชาติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์ใดทรงชนะแล้ว.

บทว่า อนนุกโลจริ ความว่า ผู้มีอารมณ์ไม่มีที่สุด ด้วยสามารถ
แห่งพระสัพพัญญุตญาณ มีอารมณ์หาที่สุดมิได้.

สองบทว่า เกน ปเทน เป็นต้น ความว่า บรรดาอรรถมีรอย คือ
รากะเป็นต้น แม้อรรถหนึ่ง ไม่มีแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใด, พวก
เจ้าจักนำพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นไป ด้วยร่องรอยอะไร ก็ ก็
แม้อรรถสักอย่างหนึ่ง ไม่มีแก่พระพุทธรเจ้า, พวกเจ้าจักนำพระพุทธรเจ้า
นั้น ผู้ไม่มีร่องรอยไป ด้วยร่องรอยอะไร ?

วินิจฉัยในคาถาที่สอง. ขึ้นชื่อว่าตณหานั้น ชื่อว่า ซาลินี เพราะ
วิเคราะห์ว่า มีข่ายบ้าง มีปกติทำซึ่งข่ายบ้าง เปรียบด้วยข่ายบ้าง เพราะ
อรธว่า รวบริตตริงตราสุกมัตไวั, ชื่อว่า วิสตุติกา เพราะเป็นธรรม-
ชาติมักชานไปในอารมณ์ทั้งหลาย มีรูปเป็นต้น เพราะเปรียบด้วยอาหาร
อันมีพิษ เพราะเปรียบด้วยดอกไม้มีพิษ เพราะเปรียบด้วยผลไม่มีพิษ

๑. กิเลสเหล่าอื่น ติดตามกิเลสที่ทรงชนะแล้วเนื่องกันเป็นสาย ๆ ไม่มี.

เพราะเปรียบด้วยเครื่องบริโภคมีพิษ. อธิบายว่า ตัณหาเห็นปานนั้น ไม่มีแก่พระพุทธเจ้าพระองค์ใด เพื่อนำไปในภพไหน ๆ. พวกเจ้าจักนำพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นผู้ไม่มีร่องรอยไปด้วยร่องรอยอะไร ?

ในกาลจบเทศนา ชัมมาภิสมัยได้มีแก่เทวดาเป็นอันมาก. แม้ธิดามารก็อันตรธานไปในที่นั้นนั่นแล.

พระศาสดากรั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า " มาคันทิยะ ในกาลก่อน เราได้เห็นธิดามารทั้งสามเหล่านี้ผู้ประกอบด้วยอัธภาพ เช่นกับแห่งทอง ไม่แปดเปื้อนด้วยของโสโครก มีเสมหะเป็นต้น. แม้ในกาลนั้น เราไม่ได้มีความพอใจในเมถุนเลย. ก็สตรีระแห่งธิดาของท่านเต็มไปด้วยซากศพ คืออาการ ๓๒ เหมือนหม้อที่ใส่ของไม่สะอาด อันตระการตา ณ ภายนอก. แม้ถ้าเท้าของเราพึงเป็นเท้าที่แปดเปื้อนด้วยของไม่สะอาดไซ้. และธิดาของท่านนี้พึงยืนอยู่ที่ธรณีประตุ; ถึงอย่างนั้นเราก็ไม่พึงถูกต้องสตรีระของนางด้วยเท้า " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" แม้ความพอใจในเมถุน ไม่ได้มีแล้ว เพราะ

เห็น นางตัณหา นางอรดี และนางราดา, เพราะ

เห็นสตรีระ แห่งธิดาของท่านนี้ ซึ่งเต็มไปด้วยมูล

และกรีธ. (เรายังมีความพอใจในเมถุนอย่างไรได้ ?)

เราย่อมไม่ปรารถนาเพื่อจะแตะต้องสตรีระธิดาของท่าน

นั้น แม้ด้วยเท้า."

ในเวลาจบเทศนา เมียผู้ทั้งสองตั้งอยู่แล้วในอนาคามิผล ดังนี้แล.

เรื่องมารธิดา จบ.

๒. เรื่องยมกปาฏิหารย์ [๑๔๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาทรงปรารภเทวดาและพวกมนุษย์เป็นอันมาก ที่พระ-
ทวารแห่งสังกัสสนคร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " เย ฌานปุปฺผสุตา
ธีรา " เป็นต้น.

ก็เทศนาตั้งขึ้นแล้วในกรุงราชคฤห์.

เศรษฐีได้ไม้จันทน์ทำบาตร

ความพิสดารว่า สมัยหนึ่ง เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ ให้จึงข่ามี
สังฆฐานคล้ายขวด เพื่อความปลอดภัย* และเพื่อรักษาอาภรณ์เป็นต้น ที่
หลุดไปด้วยความพลั้งเผลอแล้ว เล่นกีฬาทางน้ำในแม่น้ำคงคา.

ในกาลนั้น ต้นจันทน์แดงต้นหนึ่ง เกิดขึ้นที่ริมฝั่งตอนเหนือของ
แม่น้ำคงคา มีรากถูkn้ำในแม่น้ำคงคาเซาะโคนหักกระจัดกระจายอยู่บน
หินเหล่านั้น ๆ. ครั้งนั้นปุม ๆ หนึ่งมีประมาณเท่าหม้อ ถูกหินครูดสี ถูก
คลื่นน้ำซัด เป็นของเกลี้ยงเกลา ลอยไปโดยลำดับ อันสำหรับยรวบรัด
มาคิดที่ข่าของเศรษฐีนั้น.

เศรษฐีกล่าวว่า " นั่นอะไร ? " ได้ยินว่า " ปุ่มไม้ " จึงให้นำ
ปุ่มไม้นั้นมาให้ถากด้วยปลายมีด เพื่อจะพิจารณาว่า " นั่นชื่ออะไร ? "

ในทันใดนั่นเอง จันทน์แดงมีสีดังครั้งสดก็ปรากฏ. ก็เศรษฐียัง
ไม่เป็นสัมมาทิฐิ. ไม่เป็นมิจฉาทิฐิ. วางตนเป็นกลาง; เขาคิดว่า
" จันทน์แดงในเรือนของเรามีมาก. เราจะเอาจันทน์แดงนี้ทำอะไรหนอ
แล ? " ที่นั่นเขาได้มีความคิดอย่างนี้ว่า " ในโลกนี้ พวกที่กล่าวว่า 'เรา
๑. เพื่อปลี้อองอันตราย.

เป็นพระอรหันต์' มีอยู่มาก. เราไม่รู้จักพระอรหันต์แม้สักองค์หนึ่ง; เรา
จักให้ประกอบเครื่องกลิ้งไว้ในเรือน ให้กลิ้งบาตรแล้ว ใส่น้ำเสกห้อย
ไว้ในอากาศประมาณ ๖๐ สอก โดยเอาไม้ไผ่ต่อกันขึ้นไปแล้ว จะบอกว่า
'ถ้าว่า พระอรหันต์มีอยู่, จงมาทางอากาศแล้ว ถือเอาบาตรนี้; ผู้ใดจัก
ถือเอาบาตรนั้นได้ เราพร้อมด้วยบุตรภรรยา จักถึงผู้นั้นเป็นสรณะ."
เขาให้กลิ้งบาตรโดยทำนองที่คิดไว้นั้นแหละ ให้ยกขึ้นโดยเอาไม้ไผ่ต่อ ๆ
กันขึ้นไปแล้ว กล่าวว่า " ในโลกนี้ ผู้ใดเป็นพระอรหันต์. ผู้นั้นจงมา
ทางอากาศ ถือเอาบาตรนี้. "

ครุทั้ง ๖ อยากรู้ได้บาตรไม้จันทร์

ครุทั้งหกกล่าวว่า " บาตรนั้น สมควรแก่พวกข้าพเจ้า. ท่านจง
ให้บาตรนั้นแก่พวกข้าพเจ้าเสียเถิด." เศรษฐีนั้นกล่าวว่า " พวกท่าน
จดมาทางอากาศแล้วเอาไปเถิด. "

ในวันที่ ๖ นิครนถ์นาถบุตรส่งพวกอันเตวาสิกไปด้วยสั่งว่า " พวก
เจ้าจงไป. จงพูดกะเศรษฐีอย่างนั้นว่า " บาตรนั้น สมควรแก่อาจารย์ของ
พวกข้าพเจ้า. ท่านอย่าทำการมาทางอากาศเพราะเหตุแห่งของเพียงเล็กน้อย
เลย. นัยว่า ท่านจงให้บาตรนั้นเถิด." พวกอันเตวาสิกไปพูดกะเศรษฐี
อย่างนั้นแล้ว. เศรษฐีกล่าวว่า " ผู้ที่สามารถมาทางอากาศแล้วถือเอาได้
เท่านั้น จงเอาไป. "

นาถบุตรออกอุบายเอาบาตร

นาถบุตรเป็นผู้ปรารถนาจะไปเอง จึงได้ให้สัญญาแก่พวกอันเต-
วาสิกว่า " เราจักยกมือและเท้าข้างหนึ่ง เป็นที่ว่าปรารถนาจะเหาะ,
พวกเจ้าจงร้องบอกเราว่า " ท่านอาจารย์ ท่านจะทำอะไร ? ท่านอย่าแสดง
ความเป็นพระอรหันต์ที่ปกปิดไว้ เพราะเหตุแห่งบาตรไม้ แกมมหาชนเลย "

ดังนี้แล้ว จึงพากันจับเราที่มือและเท้าดึงไว้ให้ล้มลงที่พื้นดิน." เขาไปในที่นั้นแล้ว กล่าวกะเศรษฐีว่า "มหาเศรษฐี บาดรนี้สมควรแก่เรา. ไม่สมควรแก่ชนพวกอื่น. ท่านอย่าชอบใจการเหาะขึ้นไปในอากาศของเรา เพราะเหตุแห่งของเพียงเล็กน้อย. จงให้บาดรแก่เราเถิด."

เศรษฐี. ผู้เจริญ ท่านต้องเหาะขึ้นไปทางอากาศแล้ว ถือเอาเถิด.

ลำดับนั้น นาฏบุตรกล่าวว่า "ถ้าเช่นนั้น พวกเจ้าจงหลีกไป ๆ" กันพวกอันเตวาสิกออกไปแล้ว กล่าวว่า "เราจักเหาะขึ้นไปในอากาศ ดังนี้แล้ว ก็ยกมือและเท้าขึ้นข้างหนึ่ง. ที่นั้น พวกอันเตวาสิกกล่าวกับอาจารย์ว่า "ท่านอาจารย์ ท่านจะทำอะไรกันนั้น ? ประโยชน์อะไร ด้วยคุณที่ปกปิดไว้ อันท่านแสดงแก่มหาชน เพราะเหตุแห่งบาดรไม้นี้" แล้วช่วยกันจับนาฏบุตรนั้นที่มือและเท้า ดึงมาให้ล้มลงแผ่นดิน. เขาบอกกะเศรษฐีว่า "มหาเศรษฐี อันเตวาสิกเหล่านี้ ไม่ให้เหาะ, ท่านจงให้บาดรแก่เรา."

เศรษฐี. ผู้เจริญ ท่านต้องเหาะขึ้นไปถือนเอาเถิด.

พวกเดียรถีย์ แม้พยายามด้วยอาการอย่างนั้นสิ้น ๖ วันแล้ว ยังไม่ได้บาดรนั้นเลย.

ชาวกรุงเข้าใจว่าไม่มีพระอรหันต์

ในวันที่ ๗ ในกาลที่ท่านพระมหาโมคคัลลานะและท่านพระปิณโฑลภารทวชะไปยืนบนหินลาดแห่งหนึ่งแล้วห่มจีวร ด้วยตั้งใจว่า "จักเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ พวกนักเลงคุยกันว่า "ชาวเราเอ๋ย ในกาลก่อน ครุฑทั้ง ๖ กล่าวว่า 'พวกเราเป็นพระอรหันต์ในโลก. ก็เมื่อเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ให้ยกบาดรขึ้นไว้แล้วกล่าวว่า 'ถ้าว่า พระอรหันต์มีอยู่,

จงมาทางอากาศแล้ว ถือเอาเถิด' วันนี้เป็นวันที่ ๗ แม้สักคนหนึ่งชื่อว่า
เหาะขึ้นไปในอากาศด้วยแสดงตนว่า 'เราเป็นพระอรหันต์' ก็ไม่มี; วันนี้
พวกเราผู้ความที่พระอรหันต์ไม่มีในโลกแล้ว. "

ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ยืนถ้อยคำนั้นแล้ว จึงกล่าวกะท่าน
พระปิณโฑลภารทวาชะว่า " อาวุโส ภารทวาชะ ท่านได้ยืนถ้อยคำของ
พวกนักเลงเหล่านั้นไหม " พวกนักเลงเหล่านี้ พุคเป็นที่ว่าจะย้ายพระพุทธ-
ศาสนา; ก็ท่านมีฤทธิ์มากมีอำนาจมาก, ท่านจงไปเถิด จงมาทางอากาศ
แล้วถือเอาบาตรนั้น. "

ปิณโฑลภารทวาชะ. อาวุโส โมคคัลลานะ ท่านเป็นผู้เลิศกว่าบรรดา
สาวกผู้มีฤทธิ์ ท่านจงถือเอาบาตรนั้น. แต่เมื่อท่านไม่ถือเอา ผมจักถือเอา.

พระปิณโฑลภารทวาชะแสดงปาฏิหาริย์

เมื่อพระมหาโมคคัลลานะกล่าวอย่างนั้นว่า " ท่านจงถือเอาเถิดผู้มี
อายุ " ท่านปิณโฑลภารทวาชะก็เข้าจตุตถฌาน มีอภิญญาเป็นบาท ออก
แล้ว เอาปลายเท้าคืบหินดาตประมาณ ๑ คาจตุต ให้ขึ้นไปในอากาศเหมือน
ปยุ่นุ่น แล้วหมุนเวียนไปในเบื้องบนพระนครราชคฤห์ ๗ ครั้ง. หินดา
นั้นปรากฏดังฝ่าละมีสำหรับปิดพระนครไว้ประมาณ ๓ คาจตุต. พวกชาว
พระนครกลัว ร้องว่า " หินจะตกทับข้าพเจ้า " จึงทำเครื่องกั้นมีกระดิ่ง
เป็นต้นไว้บนกระหม่อม แล้วชุกซ่อนในที่นั้น ๆ. ในวาระที่ ๗ พระ-
เถระทำลายหินดาต แสดงตนแล้ว.

มหาชนเห็นพระเถระแล้ว กล่าววว่า " ท่านปิณโฑลภารทวาชะผู้
เจริญ ท่านจงจับหินของท่านไว้ให้มั่น, อย่าให้พวกข้าพเจ้าทั้งหมด
พินาศเสียเลย. "

พระเถระเอาปลายเท้าเหยียดทิ้งไป. แผ่นหินนั้นไปตั้งอยู่ในที่เดิมนั่นเอง. พระเถระได้ยืนอยู่ในที่สุดแห่งเรือนของเศรษฐี. เศรษฐีเห็นท่านแล้ว หมอบลงแล้ว กราบเรียนว่า " ลงเถิด พระผู้เป็นเจ้า " นิมนต์พระเถระผู้ลงจากอากาศให้นั่งแล้ว. ให้นำบาตรลง กระทำให้เต็มด้วยวัตถุอันมีรสหวาน ๔ อย่างแล้ว ได้ถวายแก่พระเถระ. พระเถระรับบาตรแล้ว บ่ายหน้าสู่วิหาร ไปแล้ว.

ลำดับนั้น ชนเหล่าใดที่อยู่ในป่าข้าง อยู่ในบ้านข้าง ไม่เห็นปาฏิหาริย์ของพระเถระ, ชนเหล่านั้นประชุมกันแล้ววิงวอนพระเถระว่า " ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงแสดงปาฏิหาริย์แก่พวกผม " ดังนี้แล้ว ก็พากันติดตามพระเถระไป. พระเถระนั้น แสดงปาฏิหาริย์แก่ชนเหล่านั้น ๆ พลังได้ไปยังพระวิหารแล้ว.

พระศาสดาทรงห้ามไม่ให้ภิกษุทำปาฏิหาริย์

พระศาสดา ทรงสดับเสียงมหาชนที่ติดตามพระเถระนั้นอ้ออิงอยู่ จึงตรัสถามว่า " อานนท์ นั้นเสียงใคร " ทรงสดับว่า " พระเจ้าข้า พระปิณโฑลภารทวาชะเหาะขึ้นไปในอากาศแล้ว ถือเอาบาตรไม้จันทน์, นั้นเสียงในสำนักของท่าน " จึงรับสั่งให้เรียกพระปิณโฑลภารทวาชะมา ตรัสถามว่า " ได้ยินว่า เธอทำอย่างนั้นจริงหรือ " เมื่อท่านกราบทูลว่า " จริง พระเจ้าข้า " จึงตรัสว่า " ภารทวาชะ ทำไม เธอจึงทำอย่างนั้น ? " ทรงติเตียนพระเถระ แล้วรับสั่งให้ทำลายบาตรนั้น ให้เป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ แล้ว รับสั่งให้ประทานแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อประโยชน์แก่อันบดผสมยาตา แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวกทั้งหลาย เพื่อต้องการไม่ให้ทำปาฏิหาริย์. ฝ่ายพวกเดียรถีย์ได้ยินว่า " ทราบว่า พระสมณโคดมให้ทำลาย

บาตรนั้นแล้ว ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อต้องการมิให้ทำปาฏิหาริย์" จึงเที่ยวบอกกันในถนนในพระนครว่า " สาวกทั้งหลายของพระสมณโคดม ไม่ก้าวล่วงสิกขาบทที่ทรงบัญญัติแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต. ถึงพระสมณโคดมก็จักรักษาสิกขาบทที่ทรงบัญญัตินั้นเหมือนกัน. บัดนี้พวกเรา ได้โอกาสแล้ว" แล้วกล่าวว่า " พวกเรารักษาคุณของตน จึงไม่แสดงคุณของตนแก่มหาชนเพราะเหตุแห่งบาตรไว้ในกาลก่อน เหล่าสาวกของพระสมณโคดมแสดงคุณของตนแก่มหาชนเพราะเหตุแห่งบาตร. พระสมณโคดมรับสั่งให้ทำลายบาตรนั้นแล้ว ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่เหล่าสาวก เพราะพระองค์เป็นบัณฑิต. บัดนี้ พวกเราจักทำปาฏิหาริย์กับพระสมณโคดมนั่นแล. "

พระศาสดาทรงประสงค์จะทำปาฏิหาริย์

พระเจ้าพิมพิสารทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้ว เสด็จไปยังสำนักพระศาสดา กราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ได้ทราบว่าคุณทรงบัญญัติสิกขาบทแก่เหล่าสาวก เพื่อต้องการมิให้ทำปาฏิหาริย์เสียแล้วหรือ ? "

พระศาสดา. ขอถวายพระพร มหาบพิตร.

พระราชา. บัดนี้ พวกเดียรถีย์พากันกล่าวว่า ' พวกเราจักทำปาฏิหาริย์กับด้วยพระองค์.' บัดนี้ พระองค์จักทรงทำอย่างไร ?

พระศาสดา. เมื่อเดียรถีย์เหล่านั้นกระทำ อาตมภาพก็จักกระทำมหาบพิตร.

พระราชา. พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้วมิใช่หรือ ?

พระศาสดา มหาบพิตร อาตมภาพมิได้บัญญัติสิกขาบทเพื่อตน. สิกขาบทนั้นนั่นแล อาตมภาพบัญญัติไว้เพื่อสาวกทั้งหลาย.

พระราชา. ลิกขาบท เป็นอันชื่อว่าอันพระองค์ทรงบัญญัติในสาวกทั้งหลายอื่น เว้นพระองค์เสียหรือ ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. มหาบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักย้อนถามพระองค์นั้นแหละในเพราะเรื่องนี้, มหาบพิตร ก็พระอุทยานในแวนแคว้นของพระองค์มีอยู่หรือ ?

พระราชา. มี พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. มหาบพิตร ถ้าว่ามหาชนพึงบริโภคผลไม้ เป็นต้นว่า ผลมะม่วงในพระอุทยานของพระองค์, พระองค์พึงทรงทำอะไร แก่เขา ?

พระราชา. พึงลงอาชญา พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ก็พระองค์ยอมได้เพื่อเสวยหรือ ?

พระราชา. พระเจ้าข้า อาชญาไม่มีแก่หม่อมฉัน, หม่อมฉันยอมได้เพื่อเสวยของ ๆ ตน.

พระศาสดา. มหาบพิตร อาชญาแม่ของอาตมภาพยอมแผ่ไปในแสนโกฏิจักรวาล เหมือนอาชญาของพระองค์ที่แผ่ไปในแวนแคว้นประมาณ ๓๐๐ โยชน์. อาชญาไม่มีแก่พระองค์ผู้เสวยผลไม้ทั้งหลาย เป็นต้นว่าผลมะม่วงในพระอุทยานของพระองค์. แต่มีอยู่แก่ชนเหล่าอื่น. ขึ้นชื่อว่า การก้าวล่วงบัญญัติ คือ ลิกขาบท ย่อมไม่มีแก่ตน, แต่ยอมมีแก่สาวกเหล่าอื่น, อาตมภาพจึงจักทำปาฏิหาริย์.

พวกเดียรถีย์ฟังถ้อยคำนั้นแล้ว ประทึษกันว่า "บัดนี้ พวกเราฉิบหายแล้ว. ได้ยินว่า พระสมณโคดมทรงบัญญัติลิกขาบทเพื่อเหล่าสาวกเท่านั้น, ไม่ทรงบัญญัติไว้เพื่อตน; ได้ยินว่า ท่านปรารถนาจะทำปาฏิหาริย์

เองทีเดียว; พวกเราจักทำอย่างไรกันเล่า? พระราชาทูลถามพระศาสดาว่า "เมื่อไร พระองค์จักทรงทำปาฏิหาริย์? พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. มหาบพิตร โดยล่วงไปอีก ๔ เดือน ต่อจากนี้ไป วันเพ็ญเดือน ๘ จักทำ.

พระราชา. พระองค์จักทรงทำที่ไหน? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. อาตมภาพจักอาศัยเมืองสาวัตถีทำ มหาบพิตร.

มีคำถามสอดเข้ามาว่า "ก็ทำไม พระศาสดาจึงอ้างที่ไกลอย่างนี้?"

แก้ว่า "เพราะที่นั่นเป็นสถานที่ทำมหาปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์; อีกอย่างหนึ่ง พระองค์อ้างที่ไกลทีเดียว แม้เพื่อประโยชน์จะให้มหาชนประชุมกัน."

พวกเดียรถีย์ฟังถ้อยคำนั้นแล้ว กล่าวว่ "ได้ยินว่า ต่อจากนี้ โดยล่วงไป ๔ เดือน พระสมณโคดมจักทำปาฏิหาริย์ ณ เมืองสาวัตถี. บัดนี้ พวกเราไม่ละเที่ยว จักติดตามพระองค์ไป. มหาชนเห็นพวกเราแล้ว จักถามว่า "นี่อะไรกัน?" ที่นั่นพวกเราจักบอกแก่เขาว่า "พวกเราพูดไว้แล้วว่า 'จักทำปาฏิหาริย์กับพระสมณโคดม.' พระสมณโคดม นั้นยอมหนีไป, พวกเราไม่ให้พระสมณโคดมหนีจึงติดตามไป." พระศาสดาเสด็จเที่ยวไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ออกมาแล้ว. ถึงพวกเดียรถีย์ก็ออกมาข้างหลังของพระองค์นั้นแล อยู่ใกล้ที่ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำภักติก. ในวันรุ่งขึ้นพวกเดียรถีย์บริโภคอาหารเช้าในที่ ๆ ตนอยู่แล้ว. เดียรถีย์เหล่านั้น ถูกรวมมนุษย์ถามว่า "นี่อะไรกัน?" จึงบอกโดยนัยแห่งคำที่กล่าวแล้วในหนหลังนั้นแล. ฝ่ายมหาชนคิดว่า "พวกเราจัก

คูปาฏิหาริย์ ดังนี้แล้วได้ติดตามไป. พระศาสดาบรรลุถึงพระนครสาวัตถี โดยลำดับ.

เดียรฉิยฺ์เตรียมทำปาฏิหาริย์แข่ง

แม้พวกเดียรฉิยฺ์ ก็ไปกับพระองค์เหมือนกัน ชักชวนอุปัฏฐากได้ ทรัพย์แสนหนึ่งแล้ว ให้ทำมณฑปด้วยเสาไม้ตะเคียน* ให้มุงด้วยอุบลเจีรว นั่งพูดกันว่า " พวกเราจักทำปาฏิหาริย์ในที่นี้. "

ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระศาสดา กราบทูล ว่า " พวกเดียรฉิยฺ์ให้ทำมณฑปแล้ว พระเจ้าข้า แม้ข้าพระองค์จะให้ทำ มณฑปเพื่อพระองค์. "

พระศาสดา. อย่าเลยมหาบพิตร. ผู้ทำมณฑปของอาตมภาพมี.

พระราชา. คนอื่นใครเล่า เว้นข้าพระองค์เสีย จักอาจทำได้ พระเจ้าข้า ?

พระศาสดา. ท้าวสักกเทวราช.

พระราชา. ก็พระองค์จักทรงทำปาฏิหาริย์ที่ไหนเล่า ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ที่คองไม้คันทามพพฤกษฺ์ มหาบพิตร.

พวกเดียรฉิยฺ์ได้ยินว่า " ได้ข่าวว่า พระสมณโคดมจักทำปาฏิหาริย์ ที่คองไม้มะม่วง " จึงบอกพวกอุปัฏฐากของตน ให้ถอนต้นมะม่วงเล็กๆ โดยที่สุดแม้งอกในวันนั้น ในที่ระหว่างโยชน์หนึ่ง แล้วให้ทิ้งไปในป่า.

ในวันเพ็ญเดือน ๘ พระศาสดาเสด็จเข้าไปภายในพระนคร. ผู้ รักษาสวนของพระราชา ชื่อคันทะ เห็นมะม่วงสุกผลใหญ่ผลหนึ่งใน ระหว่างกลุ่มใบที่มดค้ำมดแดงทำรังไว้. ไล่กาที่มาชุมนุมด้วยความโลภใน ๑. ขทริ ในที่บางแห่งแปลว่า ไม้สะแก.

กลืนและรสแห่งมะม่วงนั้นให้หนีไปแล้ว ถือเอาเพื่อประโยชน์แก่พระ-
ราชา เดินไปเห็นพระศาสดาในระหว่างทาง คิดว่า " พระราชาเสวยผล
มะม่วงนี้แล้ว พึงพระราชทานกหาปณะแก่เรา ๘ กหาปณะ หรือ ๑๖
กหาปณะ, กหาปณะนั้นไม่พอเพื่อเลี้ยงชีพในอัตภาพหนึ่งของเรา; ก็ถ้า
ว่า เราจักถวายผลมะม่วงนี้แก่พระศาสดา. นั้นจักเป็นคุณนำประโยชน์
เกื้อกูลมาให้แก่เราตลอดกาลไม่มีสิ้นสุด." เขาน้อมถวายผลมะม่วงนั้นแก่
พระศาสดา.

พระศาสดาทอดพระเนตรดูพระอนนทเถระแล้ว. ลำดับนั้นพระ-
เถระนำบาตรที่ท้าวมหाराชทั้ง ๔ ถวายออกมาแล้ว วางที่พระหัตถ์ของ
พระองค์.

พระศาสดา ทรงน้อมบาตรเข้าไปรับมะม่วงแล้ว ทรงแสดงอาการ
เพื่อประทับนั่งในที่นั่นนั่นแหละ. พระเถระได้ปุจฉาถวายแล้ว. ลำดับนั้น
เมื่อพระองค์ประทับนั่งบนจิวรนั้นแล้ว พระเถระกรองน้ำดื่ม แล้วขยำ
มะม่วงสุกผลนั้น ได้ทำให้เป็นน้ำปานะถวาย. พระศาสดาเสวยน้ำปานะ
ผลมะม่วงแล้วตรัสกะนายคณทนะว่า " เธอจงคู้ยดินร่วนขึ้นแล้ว ปลูก
เมล็ดมะม่วงนี้ในที่นี้แหละ. " เขาได้ทำอย่างนั้นแล้ว.

ประวัติคณทามพพฤกษ์

พระศาสดาทรงล้างพระหัตถ์บนเมล็ดมะม่วงนั้น. พอเมื่อพระหัตถ์
อันพระองค์ทรงล้างแล้วเท่านั้น, ต้นมะม่วงมีลำต้นเท่าศิรยะไถ (งอนไถ)
มีประมาณ ๕๐ ศอกโดยส่วนสูงงอกขึ้นแล้ว. กิ่งใหญ่ ๕ กิ่ง คือใน
๔ ทิศ ๆ ละกิ่ง เบื้องบนกิ่งหนึ่ง ได้มีประมาณกิ่งละ ๕๐ ศอกเทียว.

ต้นมะม่วงนั้นสมบูรณ์ด้วยช่อและผล ได้ทรงไว้ซึ่งพวงแห่งมะม่วงสุกในที่
แห่งหนึ่ง ในขณะที่นั้นนั่นเอง.

พวกภิกษุผู้มาข้างหลัง มาขบฉันผลมะม่วงสุกเหมือนกัน.

พระราชาทรงสดับว่า " ข้าว่า ต้นมะม่วงเห็นปานนี้เกิดขึ้นแล้ว "
จึงทรงตั้งอารักขาไว้ด้วยพระดำรัสว่า " ใคร ๆ อย่าตัดต้นมะม่วงนั้น "
ก็ต้นมะม่วงนั้น ปรากฏชื่อว่า " คันทามพพฤกษ์ " เพราะความที่นาย
คันทะปลูกไว้. แม้พวกนักเลงเที่ยวกินผลมะม่วงสุกแล้วพูดว่า " เจ้าพวก
เดียรถีย์ถ่อยเว้ย พวกเจ้ารู้ว่า 'พระสมณ โคดมจักทรงทำปาฏิหาริย์ที่โคน
ต้นคันทามพพฤกษ์ จึงสั่งให้ถอนต้นมะม่วงเล็ก ๆ แม้ที่เกิดในวันนั้นใน
ร่วมในที่โยชน์หนึ่ง, ต้นมะม่วงนี้ ชื่อว่าคันทามพะ " แล้วเอาเมล็ด
มะม่วงที่เป็นเดนประหารพวกเดียรถีย์เหล่านั้น.

ท้าวสักกะทำลายพิธีของพวกเดียรถีย์

ท้าวสักกะทรงสั่งบังคับว่าตวลาหกเทวบุตรว่า " ท่านจงถอนมณฑป
ของพวกเดียรถีย์เสียด้วยลม แล้วให้ลม (หอบไป) ทิ้งเสียบนแผ่นดินที่ทิ้ง
หยากเยื่อ. เทวบุตรนั้นได้ทำเหมือนอย่างนั้นแล้ว. ท้าวสักกะสั่งบังคับ
สุริยเทวบุตรว่า " ท่านจงขยำมณฑลพระอาทิตย์ ยัง (พวกเดียรถีย์) ให้
เร้าร้อน. " แม้เทวบุตรนั้นก็ได้ทำเหมือนอย่างนั้นแล้ว. ท้าวสักกะทรงสั่ง
บังคับว่าตวลาหกเทวบุตรอีกว่า " ท่านจงยังมณฑลแห่งลม (ลมหัวด้วน)
ให้ตั้งขึ้นไปเกิด. " เทวบุตรนั้นทำอยู่เหมือนอย่างนั้น โปริยเกลิยวุธูลิง
ที่สระของพวกเดียรถีย์ที่มีเหงื่อไหล. พวกเดียรถีย์เหล่านั้นได้เป็นเช่นกับ
จอมปลวกแดง. ท้าวสักกะทรงสั่งบังคับแม่วัสวลาหกเทวบุตรว่า " ท่าน
จงให้หยาดน้ำเมล็ดใหญ่ ๆ ตก. " เทวบุตรนั้นได้ทำเหมือนอย่างนั้นแล้ว.

ที่นั่น ภายของพวกเขาเดียรถีย์เหล่านั้น ได้เป็นเช่นกับแม่โคต่างแล้ว. พวกเขาแตกหมู่อัน หนีไปในที่เฉพาะหน้า ๆ นั้นเอง. เมื่อพวกเขาหนีไปอยู่ อย่างนั้น ชาวบางคนหนึ่งเป็นอุปัฏฐาก องปุณณกัสสป คิดว่า " บัดนี้ เป็นเวลาทำปาฏิหาริย์แห่งพระผู้เป็นเจ้าของเรา, เราจักดูปาฏิหาริย์นั้น " แล้วปล่อยโค ถือหม้อยาสูบและเชือก ซึ่งตนนำมาแต่เช้าตรู่เดินมาอยู่ เห็น ปุณณะหนีไปอยู่เช่นนั้น จึงกล่าวว่า " ท่านขอรับ ผมมาด้วยหวังว่า ' จักดูปาฏิหาริย์ของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า, ' พวกท่านจะไปที่ไหน ? "

ปุณณะ. ท่านจะต้องการอะไรด้วยปาฏิหาริย์. ท่านจงให้หม้อและเชือกนี้แก่เรา.

เขาถือเอาหม้อและเชือกที่อุปัฏฐากนั้นให้แล้ว ไปยังฝั่งแม่น้ำ เอาเชือกผูกหม้อเข้ากับคอของตนแล้ว กระโดดลงไปในห้วงน้ำ ยังฟองน้ำให้ตั้งขึ้นอยู่ ทำกาละในอเวจีแล้ว.

พระศาสดาทรงนิรมิตจงดวงแก้วในอากาศ. ที่สุดด้านหนึ่งของจงดวงนั้น ได้มีที่ขอบปากจักรวาลด้านปาจิณทิศ. ด้านหนึ่งได้มีที่ขอบปากจักรวาลด้านปีศิมทิศ. พระศาสดา เมื่อบริษัทธิประมาณ ๓๖ โยชน์ ประชุมกันแล้ว. ในเวลาบ่ายเสด็จออกจากพระคันธกุฎี ด้วยทรงดำริว่า " บัดนี้เป็นเวลาทำปาฏิหาริย์ " แล้ว ได้ประทับยืนที่หน้ามุข.

สาวกสาวิการับอาสาทำปาฏิหาริย์แทน

ครั้งนั้น อนาคตามีอุบาสิกาคนหนึ่ง ผู้นันทมารดา ชื่อฉรรณี เข้าไปเฝ้าพระองค์แล้วกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า เมื่อธิดาเช่นหม่อมฉันมีอยู่. กิจที่พระองค์ต้องลำบากยอมไม่มี, หม่อมฉันจักทำปาฏิหาริย์. "

พระศาสดา. ฆรณี เธอจักทำอะไร ?

ฆรณี. พระเจ้าข้า หม่อมฉันจักทำแผ่นดินใหญ่ในท้องแห่งจักรวาลหนึ่งให้เป็นน้ำแล้วค้ำลงเหมือนนางนงเปิดน้ำ แสดงคนที่ขอบปากแห่งจักรวาลด้านปาจิณฑิ. ที่ขอบปากแห่งจักรวาลด้านปีศิมทิส อุตริทิส และทักษิณฑิก็เช่นนั้น, ตรงกลางก็เช่นนั้น; เมื่อเป็นเช่นนั้น มหาชนเห็นหม่อมฉันแล้ว. เมื่อใคร ๆ พุดขึ้นว่า 'นั่นใคร' ก็จะบอกว่า 'นั่นชื่อนางฆรณี. อานุภาพของหญิงคนหนึ่งยังเพียงนี้ก่อน. ส่วนอานุภาพของพระพุทธเจ้า จักเป็นเช่นไร ?' พวกเดียรฉีย์ไม่ทันเห็นพระองค์เลยก็จักหนี ไปด้วยอาการอย่างนี้.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะนางว่า " ฆรณี เราย่อมทราบความที่เธอเป็นผู้สามารถทำปาฏิหาริย์เห็นปานนี้ได้. แต่พวกดอกไม้นี้เรามีได้ผูกไว้เพื่อประโยชน์แก่เธอ " แล้วทรงห้ามเสีย.

นางฆรณีนึกคิดว่า " พระศาสดาไม่ทรงอนุญาตแก่เรา. คนอื่นผู้สามารถทำปาฏิหาริย์ยิ่งขึ้นไปกว่าเราจะมีแน่แท้ " ดังนี้ แล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ส่วนข้างหนึ่ง.

ฝ่ายพระศาสดาทรงดำริว่า " คุณของสาวกเหล่านั้นจักปรากฏด้วยอาการอย่างนี้แหละ " ทรงสำคัญอยู่ว่า " พวกสาวกจะบันลือสีหนาทท่ามกลางบริษัทมีประมาณ ๓๖ โยชน์ ด้วยอาการอย่างนี้ " จึงตรัสถามสาวกแม้พวกอื่นอีกว่า " พวกเธอจักทำปาฏิหาริย์อย่างไร ? สาวกเหล่านั้นก็กราบทูลว่า " พวกข้าพระองค์จักทำอย่างนี้และอย่างนี้ พระเจ้าข้า " แล้วยืนอยู่เฉพาะพระพักตร์ของพระศาสดานั้นแหละ บันลือสีหนาท.

บรรดาสาวกเหล่านั้น ได้ยินว่า ท่านจุลอนาถบิณฑิกะ คิดว่า "เมื่ออนาคามีอุบาสกผู้เป็นบุตรเช่นเรามีอยู่. กิจที่พระศาสดาต้องลำบาก ย่อมไม่มี " จึงกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จัก ทำปาฏิหาริย์ ถูกพระศาสดาตรัสถามว่า " เธอจักทำอย่างไร ? " จึงกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จักนิรมิตอัทธภาพเหมือนพรหมมีประมาณ ๑๒ โยชน์ จักปรบคูดังพรหมด้วยเสียงเช่นกับมหาเมฆกระหึ่มในท่ามกลางบริษัทนี้, มหาชนจักถามว่า 'นี่ชื่อว่าเสียงอะไรกัน ? ' แล้วจักกล่าวกันเองว่า ' นัยว่า นี่ชื่อว่าเป็นเสียงแห่งการปรบคูดังพรหมของท่านจุลอนาถบิณฑิกะ.' พวกเดียรถีย์จักคิดว่า " อานุภาพของคฤหบดียังถึงเพียงนี้ก่อน. อานุภาพของพระพุทธเจ้าจะเป็นเช่นไร ? ยังไม่ทันเห็นพระองค์เลยก็จักหนีไป." พระศาสดาตรัสเช่นนั้นเหมือนกัน แม้แก่ท่านจุลอนาถบิณฑิกะนั้นว่า " เราทราบอานุภาพของเธอ " แล้วไม่ทรงอนุญาตการทำปาฏิหาริย์.

ต่อมา สามเณรชื่อว่า วีรา มีอายุได้ ๗ ขวบ บรรลุปฏิสัมภิตารูปหนึ่ง ถวายบังคมพระศาสดาแล้วกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า หม่อมฉันจักทำปาฏิหาริย์. "

พระศาสดา. วีรา เธอจักทำอย่างไร.

วีรา. พระเจ้าข้า หม่อมฉันจักนำภูเขาสิเนรุ ภูเขาจักรวาล และภูเขาคิมพานต์ตั้งเรียงไว้ในที่นี้ แล้วจักออกจากภูเขานั้น ๆ ไปไม่ขัดข้อง คุณนางหงส์. มหาชนเห็นหม่อมฉันแล้วจักถามว่า ' นั่นใคร ? ' แล้วจักกล่าวว่า ' วีราสามเณร. พวกเดียรถีย์คิดกันว่า อานุภาพของสามเณรผู้มีอายุ ๗ ขวบ ยังถึงเพียงนี้ก่อน, อานุภาพของพระพุทธเจ้าจักเป็น

เช่นไร ? ยังไม่ทันเห็นพระองค์เลยก็จักหนีไป. เบื้องหน้าแต่หนีไป พึงทราบคำเห็นปานนี้ โดยทำนองดังที่กล่าวแล้วนั้นแล. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแม่แก่สามเณรนั้นว่า " เราทราบอนุภาพของเธอ " ดังนี้แล้ว ก็ไม่ทรงอนุญาตการทำปาฏิหาริย์."

ลำดับนั้น สามเณรชื่อจุนทะผู้เป็นจีณาสพ บรรลุปฏิสัมภิทารูปหนึ่ง มีอายุ ๙ ขวบแต่เกิดมา เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า " ข้าพระองค์จักทำปาฏิหาริย์ พระเจ้าข้า. " ถูกพระศาสดาตรัสถามว่า " เธอจักทำอะไร ? " จึงกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จักจับต้นหว้าใหญ่ที่เป็นธงแห่งชมพูทวีปที่ลำต้นแล้วเขย่า นำผลหว้าใหญ่มาให้บริษัทนี้เกี่ยวกิน. และข้าพระองค์จักนำดอกแกลฝอยมาแล้ว ถวายบังคมพระองค์. พระศาสดาตรัสว่า " เราทราบอนุภาพของเธอ " ดังนี้แล้ว ก็ทรงห้ามการทำปาฏิหาริย์ แม่ของสามเณรนั้น.

ลำดับนั้น พระเถรีชื่ออุบลวรรณา ถวายบังคมพระศาสดาแล้วกราบทูลว่า " หม่อมฉันจักทำปาฏิหาริย์ พระเจ้าข้า " ถูกพระศาสดาตรัสถามว่า " เธอจักทำอะไร ? " จึงกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า หม่อมฉันจักแสดงบริษัทมีประมาณ ๓๒ โยชน์โดยรอบ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ อันบริษัทมีประมาณ ๓๖ โยชน์โดยกลมแควดล้อมแล้วมาถวายบังคมพระองค์. " พระศาสดาตรัสว่า " เราทราบอนุภาพของเธอ " แล้วก็ทรงห้ามการทำปาฏิหาริย์ แม่ของพระเถรีนั้น.

ลำดับนั้น พระมหาโมคคัลลานเถระ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วกราบทูลว่า " ข้าพระองค์จักทำปาฏิหาริย์ พระเจ้าข้า " ถูกพระศาสดาตรัสถามว่า " เธอจักทำอะไร ? " จึงกราบทูลว่า " ข้าพระองค์

จักวางเขาหลวงชื่อสินรุไว้ในระหว่างฟินแล้ว เกี่ยวกินภูเขานั้นคุดพีช
เมล็ดผักกาด พระเจ้าข้า."

พระศาสดา. เธอจักทำอะไร ? อย่างอื่น.

มหาโมคคัลลานะ. ข้าพระองค์จักม้วนแผ่นดินใหญ่นี้คุดเพื่อลำแพน
แล้วใส่เข้าไว้(หนีบไว้) ในระหว่างนิ้วมือ.

พระศาสดา. เธอจักทำอะไร. อย่างอื่น.

มหาโมคคัลลานะ. ข้าพระองค์จักหมุนแผ่นดินใหญ่ให้เป็นเหมือน
เป็นหมุนภาชนะดินของช่างหม้อ แล้วให้มหาชนเกี่ยวกินโอชะแผ่นดิน.

พระศาสดา. เธอจักทำอะไร ? อย่างอื่น.

มหาโมคคัลลานะ. ข้าพระองค์จักทำแผ่นดินไว้ในมือเบื้องซ้ายแล้ว
วางสัตว์เหล่านั้นไว้ในทวีปอื่นด้วยมือเบื้องขวา.

พระศาสดา. เธอจักทำอะไร ? อย่างอื่น.

มหาโมคคัลลานะ. ข้าพระองค์จักทำเขาสินรุให้เป็นด้ามร่ม ยก
แผ่นดินใหญ่ขึ้นวางไว้ข้างบนของภูเขาสินรุนี้ เอามือข้างหนึ่งถือไว้
คล้ายภิกขุมิร่มในมือ จงกรมไปในอากาศ.

พระศาสดาตรัสว่า " เราทราบอนุภาพของเธอ " ดังนี้แล้วก็ไม่
ทรงอนุญาตการทำปาฏิหาริย์ แม่ของพระเถระนั้น. พระเถระนั้นคิดว่า
" ชะรอยพระศาสดาจะทรงทราบผู้สามารถทำปาฏิหาริย์ยิ่งกว่าเรา " จึงได้
ยืนอยู่ ณ ที่ส่วนข้างหนึ่ง.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะพระเถระนั้นว่า " โมคคัลลานะ พวง
ดอกไม้นี้เขามิได้ผูกไว้เพื่อประโยชน์แก่เธอ, ด้วยว่า เราเป็นผู้มีฤทธิ์ที่หา
ผู้เสมอมิได้. ผู้อื่นที่ชื่อว่าสามารถนำฤทธิ์ของเราไปได้ไม่มี; การที่ผู้สามารถ

นำธุระของเราไปได้ไม่พียงมีในบัดนี้ไม่เป็นของอศจรรย, แม้ในกาลที่เรา
เกิดในกำเนิดสัตว์เดียรัจฉานที่เป็นอเหตุกกำเนิด ผู้อื่นที่สามารถนำธุระของ
เราไป ก็มีได้มีแล้วเหมือนกัน " อันพระเถระทูลถามว่า " ในกาลไรเล่า ?
พระเจ้าข้า " จึงทรงนำอดีตนิทานมาตรัสกัณหอุสภชาดกนี้ให้พิสดารว่า :-

**" ธุระหนักมีอยู่ในกาลใด ๆ, ทางไปในที่ลุ่มลึก
มีอยู่ในกาลใด ในกาลนั้นแหละ พวกเจ้าของยอม
เทียมโคซื้อกัณหะ; โคซื้อกัณหะนั้นแหละ ย่อมนำ
ธุระนั้นไป. "**

เมื่อจะทรงแสดงเรื่องนั้นนั้นแหละให้พิเศษยิ่งขึ้นไปอีก จึงตรัส
นันทวิสาลชาดกนี้ให้พิสดารว่า :-

**" บุคคลพึงกล่าวคำเป็นที่พอใจเท่านั้น, ไม่พียง
กล่าวคำไม่เป็นที่พอใจในกาลไหน ๆ; (เพราะ) เมื่อ
พราหมณ์กล่าวคำเป็นที่พอใจอยู่, โคนันทวิสาลเข็น
ภาระอันหนักไปได้; ยังพราหมณ์นั้นให้ได้ทรัพย์,
และพราหมณ์นั้นได้เป็นผู้มีใจเบิกบาน เพราะการได้
ทรัพย์นั้น."**

ก็แล พระศาสดาครั้นตรัสแล้ว จึงเสด็จขึ้นสู่จอมกรมแก้วนั้น. ข้าง
หน้าได้มีบริษัทประมาณ ๑๒ โยชน์. ข้างหลัง ข้างซ้าย และข้างขวา
ก็เหมือนอย่างนั้น, ส่วนโดยตรง มีประมาณ ๒๔ โยชน์ พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าได้ทรงทำยมกปาฏิหาริย์ ในท่ามกลางบริษัท. ยมกปาฏิหาริย์นั้น
บังเกิดพียงทราบตามพระบาลีอย่างนี้ก่อน.

ลักษณะของยมกปาฏิหาริย์

"๐ ญาณในยมกปาฏิหาริย์ของพระตถาคตเป็นไฉน ? ในญาณนี้ พระตถาคตทรงทำยมกปาฏิหาริย์ ไม่ทั่วไปด้วยพวกสาวก; ท่อไฟพุ่ง ออกแต่พระกายเบื้องบน, สายน้ำไหลออกแต่พระกายเบื้องล่าง; ท่อไฟ พุ่งออกแต่พระกายเบื้องล่าง, สายน้ำไหลออกแต่พระกายเบื้องบน; ท่อ ไฟพุ่งออกแต่พระกายเบื้องหน้า, สายน้ำไหลออกแต่พระกายเบื้องหลัง; ท่อไฟพุ่งออกแต่พระกายเบื้องหลัง, สายน้ำไหลออกแต่พระกายเบื้อง หน้า; ท่อไฟพุ่งออกแต่พระเนตรเบื้องขวา, สายน้ำไหลออกแต่พระเนตร เบื้องซ้าย; ท่อไฟพุ่งออกแต่พระเนตรเบื้องซ้าย, สายน้ำไหลออกแต่ พระเนตรเบื้องขวา; ท่อไฟพุ่งออกแต่ช่องพระกรรณเบื้องขวา, สายน้ำ ไหลออกแต่ช่องพระกรรณเบื้องซ้าย; ท่อไฟพุ่งออกแต่ช่องพระกรรณ เบื้องซ้าย; สายน้ำไหลออกแต่ช่องพระกรรณเบื้องขวา, ท่อไฟพุ่งออก แต่ช่องพระนาสิกเบื้องขวา; สายน้ำไหลออกแต่ช่องพระนาสิกเบื้องซ้าย; ท่อไฟพุ่งออกแต่ช่องพระนาสิกเบื้องซ้าย, สายน้ำไหลออกแต่ช่องพระ- นาสิกเบื้องขวา; ท่อไฟพุ่งออกแต่จะงอยพระอังสาเบื้องขวา, สายน้ำไหล ออกแต่จะงอยพระอังสาเบื้องซ้าย; ท่อไฟพุ่งออกแต่จะงอยพระอังสาเบื้อง ซ้าย, สายน้ำไหลออกแต่จะงอยพระอังสาเบื้องขวา; ท่อไฟพุ่งออกแต่ พระหัตถ์เบื้องขวา, สายน้ำไหลออกแต่พระหัตถ์เบื้องซ้าย; ท่อไฟพุ่ง ออกแต่พระหัตถ์เบื้องซ้าย, สายน้ำไหลออกแต่พระหัตถ์เบื้องขวา; ท่อไฟ พุ่งออกแต่พระปรัศว์เบื้องขวา; สายน้ำไหลออกแต่พระปรัศว์เบื้องซ้าย;

๑. บ. ปฎิ. ๓๐/๑๘๓.

ทอไฟพลุ่งออกแต่พระปรัศว์เบื้องซ้าย, สายน้ำไหลออกแต่พระปรัศว์เบื้องขวา; ทอไฟพลุ่งออกแต่พระบาทเบื้องขวา, สายน้ำไหลออกแต่พระบาทเบื้องซ้าย; ทอไฟพลุ่งออกแต่พระบาทเบื้องซ้าย, สายน้ำไหลออกแต่พระบาทเบื้องขวา; ทอไฟพลุ่งออกแต่พระองค์ลี, สายน้ำไหลออกแต่ช่องพระองค์ลี; ทอไฟพลุ่งออกแต่ช่องพระองค์ลี, สายน้ำไหลออกจากพระองค์ลี; ทอไฟพลุ่งออกแต่ขุมพระโลมาขุมหนึ่ง ๆ. สายน้ำไหลออกแต่พระโลมาเส้นหนึ่ง ๆ, ทอไฟพลุ่งออกแต่พระโลมาเส้นหนึ่ง ๆ, สายน้ำไหลออกแต่ขุมพระโลมาขุมหนึ่ง ๆ. รัศมีทั้งหลาย ย่อมเป็นไปด้วยความสามารถแห่งสี ๖ อย่าง คือ เขียว เหลือง แดง ขาว หงสบาท ปกัสสร; พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจงดกรม. พระพุทธรูปนิรมิตย่อมยืนหรือนั่งหรือสำเร็จการนอน; (พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับยืน พระพุทธรูปนิรมิตย่อมจงดกรม นั่งหรือสำเร็จการนอน, พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่ง พระพุทธรูปนิรมิตย่อมจงดกรม ยืนหรือนั่งหรือสำเร็จการนอน; พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสำเร็จสีหไสยา พระพุทธรูปนิรมิตย่อมจงดกรม ยืนหรือนั่ง; พระพุทธรูปนิรมิตจงดกรม. พระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมทรงยืน ประทับนั่ง หรือสำเร็จสีหไสยา; พระพุทธรูปนิรมิตทรงยืน. พระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมทรงจงดกรม ประทับนั่งหรือทรงสำเร็จสีหไสยา;). พระพุทธรูปนิรมิตประทับนั่ง, พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมทรงจงดกรม ประทับยืน หรือสำเร็จสีหไสยา พระพุทธรูปนิรมิตสำเร็จสีหไสยา. พระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมทรงจงดกรม ประทับยืน หรือประทับนั่ง. นี้เป็นญาณในยมกปาฏิหาริย์ของพระตถาคต. "

ก็พระศาสดาเสด็จจรงกรมบนที่จรงกรมนั้น ได้ทรงทำปาฏิหาริย์นี้แล้ว. เพื่อจะแสดงเนื้อความนั้น " ท่อไฟย่อมปลุ่งออกแต่พระกายเบื้องบน ด้วยอำนาจเตโชกสิณสมบัติของพระศาสดานั้น. สายน้ำไหลออกแต่พระกายเบื้องล่าง ด้วยอำนาจอาโปกสิณสมบัติ; ท่อไฟปลุ่งออกแต่ที่ ๆ สายน้ำไหลออกแล้วอีก, และสายน้ำก็ไหลออกแต่ที่ ๆ ท่อไฟปลุ่งออก พระสารีบุตรเถระจึงกล่าวว่า " เภฏฐิมกายโต อูปริมกายโต. " นัยในบททั้งปวงก็เช่นนี้. ก็ในยมกปาฏิหาริย์นี้ ท่อไฟมิได้เจือปนกับสายน้ำเลย, อนึ่ง สายน้ำก็มิได้เจือด้วยท่อไฟ, ก็นัยว่าท่อไฟและสายน้ำทั้งสองนี้ ปลุ่งขึ้นไปตลอดถึงพรหมโลก แล้วก็ลุลกลามไปที่ขอบปากจักรวาล. ก็เพราะเหตุที่พระสารีบุตรเถระกล่าวไว้ว่า " ฉนฺน วณฺณํ " พระรัศมีพระณะ ๖ ประการของพระศาสดานั้น ปลุ่งขึ้นไปจากห้องแห่งจักรวาลหนึ่ง จุจทองคำละลายคว้าง ซึ่งกำลังไหลออกจากเบ้า และจุจสายน้ำแห่งทองคำที่ไหลออกจากทะนายนนต์ จดพรหมโลกแล้วสะท้อนกลับมาจดขอบปากจักรวาลตามเดิม. ห้องแห่งจักรวาลหนึ่ง ได้เป็นจุจเรือด้นโพธิที่ตรึงไว้ด้วยซี่กลอนอันคด มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกัน.

ในวันนั้น พระศาสดาเสด็จจรงกรมทรงทำ (ยมก) ปาฏิหาริย์แสดงธรรมกถาแก่มหาชนในระหว่าง ๆ, และเมื่อทรงแสดงไม่ทรงทำให้มหาชนให้หนักใจ ประทานให้เบาใจยิ่ง. ในขณะนั้น มหาชนยังสาธการให้เป็นไปแล้ว. ในเวลาที่สาธการของมหาชนนั้นเป็นไป พระศาสดาทรงตรวจดูจิตของบริษัทซึ่งใหญ่ถึงเพียงนั้น ได้ทรงทราบวาระจิตของคนหนึ่ง ๆ ด้วย

๑. นิสฺสาสิ ให้มีความโล่งใจออกแล้ว.

อำนาจอาการ ๑๖ อย่าง. จิตของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นไปเร็วอย่างนี้, บุคคลใด ๆ เลื่อมใสในธรรมใด และในปาฏิหาริย์ใด. พระศาสดาทรง แสดงธรรม และได้ทรงทำปาฏิหาริย์ด้วยอำนาจอภัยยศแห่งบุคคลนั้น ๆ. เมื่อพระองค์ทรงแสดงธรรม และทรงทำปาฏิหาริย์ด้วยอาการอย่างนี้ ธรรมาภิสมัยได้มีแก่มหาชนแล้ว. ก็พระศาสดาทรงกำหนดจิตของพระองค์ ไม่ทรงเห็นคนอื่นผู้สามารถจะถามปัญหาในสมาคมนั้น จึงทรงนิรมิตพระพุทธรูปนิรมิต. พระศาสดาทรงเฉลยปัญหาที่พระพุทธรูปนิรมิตนั้นถามแล้ว. พระพุทธรูปนิรมิตนั้นก็เฉลยปัญหาที่พระศาสดาตรัสถามแล้ว. ในเวลาที่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจงกรม พระพุทธรูปนิรมิตสำเร็จอิริยาบถมีการขึ้น เป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง. ในเวลาที่พระพุทธรูปนิรมิตจงกรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสำเร็จอิริยาบถ มีการประทับยืน เป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง. เพื่อจะแสดงเนื้อความนั้น พระธรรมสังคากาจารย์จึงกล่าวคำ เป็นต้นว่า " พระพุทธรูปนิรมิตย่อมจงกรมบ้าง " เป็นต้น .

ธรรมาภิสมัยได้มีแก่สัตว์ ๒๐ โภคิในสมาคมนั้น เพราะเห็น ปาฏิหาริย์ของพระศาสดา ผู้ทรงทำอย่างนั้น และเพราะได้ฟังธรรมกถา.

พระศาสดาเสด็จจำพรรษาขึ้นดาวดึงส์

พระศาสดากำลังทรงทำปาฏิหาริย์อยู่นั้นแล ทรงรำพึงว่า " พระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลาย ทำปาฏิหาริย์นี้แล้ว จำพรรษาที่ไหนหนอแล ? " ทรงเห็นว่า " จำพรรษาในภพดาวดึงส์ แล้วทรงแสดงอภิธรรมปิฎก แก่พระพุทธรูปรดา " ดังนี้แล้ว ทรงยกพระบาทขวาเหยียบเหนือยอด ภูเขาเขาคันทร ทรงยกพระบาทอีกข้างหนึ่งเหยียบเหนือยอดเขาสิเนรุ วาระที่ ย่างพระบาท ๓ ก้าว ได้มีแล้วในที่ ๖๘ แสนโยชน์อย่างนี้. ช່องพระบาท

๒ ช่อง "ได้ต่างออกเช่นเดียวกันกับการย่างพระบาทตามปกติ. ใคร ๆ ไม่พึงกำหนดว่า " พระศาสดาทรงเหยียบพระบาทเหยียบแล้ว. เพราะในเวลาทีพระองค์ทรงยกพระบาทนั้นแหละ ภูเขาเหล่านั้นก็มาสู่ที่ใกล้พระบาทรับไว้แล้ว, ในเวลาที่พระศาสดาทรงเหยียบแล้ว ภูเขาเหล่านั้นก็ตั้งประดิษฐานในที่เดิม. ท้าวสักกะทอดพระเนตรเห็นพระศาสดาแล้ว ทรงดำริว่า " พระศาสดาจักทรงเข้าจำพรรษานี้ ในท่ามกลางบัณฑุกัมพลศิลา. อุปการะจักมีแก่เหล่าเทพตามากหนอ. แต่เมื่อพระศาสดาทรงจำพรรษาที่นั่น เทพคนอื่น ๆ จักไม่อาจหุยมือได้; ก็แลบัณฑุกัมพลศิลานี้ ยาว ๖๐ โยชน์ กว้าง ๕๐ โยชน์ หนา ๑๕ โยชน์ แม้เมื่อพระศาสดาประทับนั่งแล้ว ก็คงคล้ายกับว่างเปล่า." พระศาสดาทรงทราบอัยาศัยของท้าวเธอ ทรงโยนสังฆาฏิกของพระองค์ไปให้คลุมพื้นศิลาแล้ว. ท้าวสักกะทรงดำริว่า " พระศาสดาทรงโยนจีวรมาให้คลุมไว้ก่อน. ก็พระองค์จักประทับนั่งในที่นิคหน้อยด้วยพระองค์เอง." พระศาสดาทรงทราบอัยาศัยของท้าวเธอ จึงประทับนั่งทำบัณฑุกัมพลศิลาไว้ภายในขณดจิรนั้นเอง ประหนึ่งภิกษุผู้ทรงฝ่ามหาบังสุกุล ทำตั้งเตี้ยไว้ภายในขณดจิรจะนั้น. ขณะนั้นเอง แม้มหาชนแลดูพระศาสดาอยู่ ก็มีให้เห็น. กาลนั้น ได้เป็นประหนึ่งเวลาพระจันทร์ตก. และได้เป็นเหมือนเวลาพระอาทิตย์ตก. มหาชนคร่ำครวญกล่าวคาถานี้ว่า :-

" พระศาสดาเสด็จไปสู่เขาจิตรกภู หรือสู่เขา
ไกรลาส หรือสู่เขายุคันธร, เราทั้งหลายจึงไม่เห็น
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้โลกเชษฐ์ ผู้ประเสริฐ
กว่านระ. "

อีกพวกหนึ่งกำลังคร่ำครวญว่า "ชื่อว่าพระศาสดา ทรงยินดีแล้ว
ในวิเวก, พระองค์จักเสด็จไปสู่แว่นอื่น หรือชนบทอื่นเสียแล้ว เพราะ
ทรงละอายว่า 'เราทำปาฏิหาริย์เห็นปานนี้' แก่บริษัทเห็นปานนี้,' บัดนี้
เราทั้งหลายคงไม่ได้เห็นพระองค์" ดังนี้ กล่าวคานี้ว่า:-

**"พระองค์ผู้เป็นปราชญ์ ทรงยินดีแล้วในวิเวก
จักไม่เสด็จกลับมาโลกนี้อีก. เราทั้งหลายจะไม่เห็น
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้โลกเชษฐ์ ผู้ประเสริฐ
กว่านระ" ดังนี้.**

ชนเหล่านั้นถามพระมหาโมคคัลลานะว่า "พระศาสดาเสด็จไปที่
ไหน ? ขอรับ" ท่านแม่ทราบอยู่เอง ก็ยังกล่าวว่า "จงถามพระอนรุท
เถิด" ด้วยมุ่งหมายว่า "คุณแม่ของสาวกอื่น ๆ จงปรากฏ" ดังนี้.
ชนเหล่านั้นถามพระเถระอย่างนั้นว่า "พระศาสดาเสด็จไปที่ไหน"
ขอรับ."

อนรุท. เสด็จไปจำพรรษาที่บ้นทุกัมพลลิตา ในภพดาวดึงส์
แล้วทรงแสดงอภิธรรมปิฎกแก่พระมารดา.

มหาชน. จักเสด็จมาเมื่อไร ? ขอรับ.

อนรุท. ทรงแสดงอภิธรรมปิฎกตลอด ๓ เดือนแล้ว จักเสด็จมา
ในวันมหาปวารณา.

ชนเหล่านั้นพูดกันว่า "พวกเราไม่ได้เห็นพระศาสดา จักไม่ไป"
ดังนี้แล้ว ทำที่พักอยู่แล้วในที่นั้นนั่นเอง. ได้ยินว่า ชนเหล่านั้นได้มี
อากาศนั่นเอง เป็นเครื่องมุ่งเครื่องบัง ชื่อว่าเหงื่อที่ไหลออกจากตัวของ
บริษัทใหญ่ถึงเพียงนั้น มิได้ปรากฏแล้ว. แผ่นดินได้แหวกช่องให้แล้ว.

พื้นแผ่นดินในที่ทุกแห่ง ได้เป็นที่สะอาดทีเดียว. พระศาสดาได้ตรัสสั่งพระมหาโมคคัลลานะไว้ก่อนทีเดียวว่า " โมคคัลลานะ เธอพึงแสดงธรรมแก่บริษัทนั้น, จุลอนาถบิณฑิกะจักให้อาหาร. " เพราะเหตุนั้น จุลอนาถบิณฑิกะแล ได้ให้แล้วซึ่งข้าวต้ม ข้าวสวย ของเคี้ยว ของหอม ระเบียบและเครื่องประดับ แก่บริษัทนั้น ทุกเวลาทั้งเช้าและเย็นตลอดไตรมาสนั้น. พระมหาโมคคัลลานะแสดงธรรมแล้ว วิชันาปัญหาที่เหล่าชนผู้มาแล้ว ๆ เพื่ออุปาฏิหาริย์ถามแล้ว.

พระสัมพุทธเจ้าไพโรจน์ล่องเหล่าเทวดา

เทวดาในหมื่นจักรวาล แวดล้อมแม่พระศาสดา ผู้ทรงจำพรรษาที่บัณฑุกัมพลศิลา เพื่อทรงแสดงอภิธรรมแก่พระมารดา เหตุนั้นพระธรรมสังคากาจารย์จึงกล่าว :-

" ในกาลใด พระพุทธเจ้า ผู้เป็นยอดบุรุษประทับอยู่เหนือบัณฑุกัมพลศิลา ณ ควงไม้ปาริฉัตตะ ในภพดาวดึงส์, ในกาลนั้น เทพดาทั้งหลายในหมื่นโลกธาตุ ประชุมพร้อมกันแล้วเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ประทับอยู่บนยอดเขา, เทพดาองค์ไหน ๆ ก็หาไพโรจน์กว่าพระสัมพุทธเจ้าโดยวาระไม่, พระสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ย่อมไพโรจน์ล่องปวงเทพดาทั้งหมด. "

ก็เมื่อพระศาสดานั้น ประทับนั่งครอบงำเทพดาทุกหมู่เหล่า ด้วยรัศมีพระสรีระของพระองค์อย่างนี้ พระพุทธมารดาเสด็จมาจากวิมาน

ชั้นดุสิต ประทับนั่ง ณ พระปรักษ์เบื้องขวา. แม้อินทกเทพบุตร ก็มานั่ง ณ พระปรักษ์เบื้องขวาเหมือนกัน. อังกรเทพบุตรมานั่ง ณ พระปรักษ์เบื้องซ้าย. อังกรเทพบุตรนั้น เมื่อเทพดาทั้งหลายผู้มีศักดิ์ใหญ่ประชุมกัน ร่นออกไปแล้ว ได้โอกาสในที่มีประมาณ ๑๒ โยชน์. อินทกเทพบุตรนั่งในที่นั่นเอง. พระศาสดาทอดพระเนตรดูเทพบุตรทั้งสองนั้นแล้ว มีพระประสงค์จะขยับบริษัทให้ทราบความที่ท่านอันบุคคลถวายแล้วแก่ทักษิณบุคคลในศาสนาของพระองค์ เป็นกุศลมีผลมาก จึงตรัสอย่างนั้นว่า " อังกระ เธอทำแถวเตาไฟยาว ๑๒ โยชน์ให้ท่านเป็นอันมาก ในกาลประมาณหมื่นปี ซึ่งเป็นระยะเวลานาน. บัดนี้เธอมาสู่สมาคมของเรา ได้โอกาสในที่ไกลตั้ง ๑๒ โยชน์ ซึ่งไกลกว่าเทพบุตรทั้งหมด; อะไรหนอแล เป็นเหตุในข้อนี้ ? " แท้จริงพระธรรมสังคากาจารย์ทั้งหลาย ก็ได้กล่าวไว้ดังนี้ว่า:-

" พระสัมพุทธเจ้า ทอดพระเนตรอังกรเทพบุตร และอินทกเทพบุตรแล้ว เมื่อจะทรงยกย่องทักษิณบุคคล ได้ตรัสพระพุทฺพจน์นี้ว่า ' อังกระ เธอให้ท่านเป็นอันมาก ในระหว่างกาลนาน, เธอเมื่อมาสู่สำนักของเรา นั่งเสียไกลลิบ. "

พระศาสดาตรัสได้ยืนถึงมนุษย์โลก

พระสุรเสียงนั้น (ดัง) ถึงพื้นปฐพี. บริษัททั้งหมดนั้น ได้ยินพระสุรเสียงนั้น.

เมื่อพระศาสดาตรัสอย่างนั้นแล้ว อังกรเทพบุตร อันพระศาสดาผู้มีพระองค์อันอบรมแล้วตรัสเตือนแล้ว ได้กราบทูลคำนี้ว่า:-

" ข้าพระองค์จะต้องการอะไร ด้วยทานอันว่าง
เปล่าจากทักษิณบุคคล ยักษ์ชื่ออินทกะนี้นั้น ถวาย
ทานแล้วนิดหน่อย ยังรุ่งเรืองยิ่งกว่าข้าพระองค์ดูจ
พระจันทร์ในหมู่ดาว."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทชฺชา แก่เป็น ทตุวา (แปลว่า
ให้แล้ว).

เมื่ออังกุรเทพบุตรกราบทูลอย่างนั้นแล้ว พระศาสดาตรัสกะอินทก-
เทพบุตรว่า " อินทกะ เธอนั่งข้างขวาของเรา. ไฉนจึงไม่ต้องร่นออก
ไปนั่งเล่า ? " อินทกเทพบุตรกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ได้
ทักษิณสมบัติแล้ว ดูชวานาหว่านพีชนิดหน่อยในนาดี " ดังนี้แล้ว
เมื่อจะประกาศทักษิณบุคคล จึงกราบทูลว่า :-

" พีชแม่่มาก อันบุคคลหว่านแล้วในนาดอน
ผลย่อมไม่ไผบุลย์ ทั้งไม่ยังชวานาให้ยินดี ฉันใด,
ทานมากมาย อันบุคคลตั้งไว้ในหมู่ชนผู้ทุศีล ผล
ย่อมไม่ไผบุลย์ ทั้งไม่ยังทายกให้ยินดี ฉันนั้น
เหมือนกัน; พีชแม่เล็กน้อย อันบุคคลหว่านแล้วในนา
ดี เมื่อฝนหลังสายน้ำถูกต้อง (ตามกาล) ผลก็ย่อม
ยังชวานาให้ยินดีได้ ฉันใด, เมื่อสักการะแม่เล็กน้อย
อันทายกทำแล้วในเหล่าท่านผู้มีศีล ผู้มีคุณคงที่
ผลก็ย่อมยังทายกให้ยินดีได้ ฉันนั้นเหมือนกัน."

๑. เทพบุตรอันบุคคลพึงบูชา.

ทานที่ให้ในทักษิไณยบุคคลมีผลมาก

ถามว่า " บุรพกรรมของอินทเทพบุตรนั้น เป็นอย่างไร ? "

แก้วว่า " ได้ยินว่า อินทเทพบุตรนั้นได้ให้ถวายภิกษาทัฬหีหนึ่ง ที่เขานำมาแล้วเพื่อตน แก่พระอนิรุทธเถระผู้เข้าไปบิณฑบาตภายในบ้าน บุญของเขานั้น มีผลมากกว่าทานที่อังกูรเทพบุตร ทำแถวเตาไฟยาวตั้ง ๑๒ โยชน์ ให้แล้วตั้งหมื่นปี, เพราะเหตุนั้น อินทเทพบุตรจึงกราบทูล อย่างนั้น. " เมื่ออินทเทพบุตรกราบทูลอย่างนั้นแล้ว พระศาสดาตรัสว่า " อังกูระ การเลือกเสียก่อนแล้วให้ทานจึงควร, ทานนั้นย่อมมีผลมากด้วย อาการอย่างนี้ คุณพืชที่เขาหว่านดีในนาดีจะนั้น; แต่เธอหาได้ทำอย่าง นั้นไม่, เหตุนั้น ทานของเธอจึงไม่มีผลมาก " เมื่อจะทรงประกาศเนื้อ ความนี้ให้แจ่มแจ้งจึงตรัสว่า :-

" ทานอันบุคคลให้แล้วในเขตใด มีผลมาก, บุคคลพึงเลือกให้ทานในเขตนั้น; การเลือกให้ อัน พระสุตตทรงสรรเสริญแล้ว, ทานที่บุคคลให้แล้วใน ทักษิไณยบุคคลทั้งหลาย ที่มีอยู่ในโลกคือหมู่มัตถ์ ที่ยังเป็นอยู่นี้ มีผลมาก เหมือนพืชที่บุคคลหว่านแล้ว ในนาดีจะนั้น. "

เมื่อจะทรงแสดงธรรมให้ยิ่งขึ้นไป ได้ตรัสพระคาถาเหล่านั้นว่า:-

" นาทั้งหลายมีหญ้าเป็นเครื่องประทุษร้าย หมู่ มัตถ์นี้มีรากจะเป็นเครื่องประทุษร้าย, เพราะเหตุนั้นแล ทานที่บุคคลให้แล้ว ในท่านที่มีรากจะไปปราศแล้ว ทั้งหมด จึงมีผลมาก. นาทั้งหลายมีหญ้าเป็นเครื่อง

ประทุษร้าย หมู่สัตว์นี้มีโทษะเป็นเครื่องประทุษร้าย เพราะเหตุนั้นแล ทานที่บุคคลให้แล้วในท่านผู้มีโทษะไปปราศแล้วทั้งหลาย จึงมีผลมาก. นาทังหลาย มีหญาเป็นเครื่องประทุษร้าย หมู่สัตว์นี้มีโทษะเป็นเครื่องประทุษร้าย. เพราะเหตุนั้นแล ทานที่บุคคลให้แล้วในท่านผู้มีโทษะไปปราศแล้วทั้งหลาย จึงมีผลมาก. นาทังหลายมีหญาเป็นเครื่องประทุษร้าย หมู่สัตว์นี้มีความอยากเป็นเครื่องประทุษร้าย เพราะเหตุนั้นแล ทานที่บุคคลให้แล้ว ในท่านผู้มีความอยากไปปราศแล้วทั้งหลาย จึงมีผลมาก. "

ในกาลจบเทศนา อังคุรเทพบุตรและอินทกเทพบุตร ดำรงอยู่แล้ว ในโศดาปัตติผล. (ธรรมเทศนาได้มีประโยชน์แม้แก่มหาชนแล้ว).

พระศาสดาเสด็จไปโปรดพระมารดาชั้นดาวดึงส์

ลำดับนั้น พระศาสดาประทับนั่งในท่ามกลางเทวบริษัท ทรงปรารภพระมารดาเริ่มตั้งอุกิธรรมปิฎกว่า " กุสลา ฐมา อกุสลา ฐมา, อพฺยากตา ฐมา " ดังนี้เป็นต้น. ทรงแสดงอุกิธรรมปิฎกโดยนัยนี้ เรื่อยไปตลอด ๓ เดือน. ก็แลทรงแสดงธรรมอยู่ ในเวลาภิษาจาร ทรงนิรมิตพระพุทธรนิรมิต ด้วยทรงอธิษฐานว่า " พุทธรนิรมิตนี้จึงแสดงธรรมชื่อเท่านี้ จนกว่าเราจะมา " แล้วเสด็จไปป่าหิมพานต์ ทรงเคี้ยวไม้สีฟันชื่อนาคลดา บ้วนพระโอษฐ์ที่สระอโนดาต นำบิณฑบาตมาแต่ อดตกรุกทวิป ได้ประทับนั่งทำกัตถกิจในโรงกว้างใหญ่แล้ว. พระสารีบุตร-

เถระไปทำวัตรแต่พระศาสดาในที่นั้น. พระศาสดาทรงทำกัตกิจแล้ว ตรัสแก่พระเถระว่า " สารีบุตร วันนี้เราภายิตธรรมชื่อเท่านี้. เธอจงบอกแก่ (ภิกษุ ๕๐๐) นิสิตของตน." ได้ทราบว่ กุลบุตร ๕๐๐ เลื่อมใสยมกปาฏิหาริย์ บวชแล้วในสำนักของพระเถระ. พระศาสดาตรัสแล้วอย่างนั้น ทรงหมายเอาภิกษุเหล่านั้น. ก็แลครั้นตรัสแล้ว เสด็จไปสู่เทวโลก ทรงแสดงธรรมเอง ต่อจากที่พระพุทธริมิตแสดง. แม้พระเถระก็ไปแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น. ภิกษุเหล่านั้น เมื่อพระศาสดาเสด็จอยู่ในเทวโลกนั้นแล ได้เป็นผู้ชำนาญในปกรณ์ ๗ แล้ว.

ได้ยินว่า ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสป ภิกษุเหล่านั้นเป็นค้ำคาวหนู ห้อยอยู่ที่เงื้อมแห่งหนึ่ง เมื่อพระเถระ ๒ รูป จงกรมแล้วท่องอภิธรรมอยู่ ได้ฟังถ้อยเอานิมิตในเสียงแล้ว. ค้ำคาวเหล่านั้นไม่รู้ว่า " เหล่านั้น ชื่อว่าขันธ. เหล่านี้ ชื่อว่าธาตุ " ด้วยเหตุสักว่าถ้อยเอานิมิตในเสียงเท่านั้น จุติจากอัทธานั้น แล้วเกิดในเทวโลก เสวยทิพยสมบัติสิ้นพุทธรันดรหนึ่ง จุติจากเทวโลกนั้นแล้ว เกิดในเรือนตระกูลในกรุงสาวัตถี เกิดความเลื่อมใสในยมกปาฏิหาริย์ บวชในสำนักของพระเถระแล้ว ได้เป็นผู้ชำนาญในปกรณ์ ๗ ก่อนกว่าภิกษุทั้งปวง. แม้พระศาสดาก็ทรงแสดงอภิธรรมโดยทำนองนั้นแล ตลอด ๓ เดือนนั้น.

ในกาลจบเทศนา ธรรมาภิสมัยได้มีแก่เทวดา ๘ หมื่น โภกฺกิ. แม้พระมหามายาก็ตั้งอยู่แล้วใน โสดาปัตตติผล.

พระโมคคัลลานเถระขึ้นไปทูลถามข่าวเสด็จลง

บริษัทธิปริมณฑล ๓๖ โยชน์ แม้นั้นแล คิดว่า " แต่บัดนี้ไปในวันที่ ๗ จักเป็นวันมหาปวารณา " แล้วเข้าไปหาพระมหาโมคคัลลาน-

เถระ กล่าวว่า " ท่านเจ้าข้า ควรจะทราบวันเสด็จลงของพระศาสดา. เพราะข้าพเจ้าทั้งหลาย ไม่เห็นพระศาสดาแล้ว จักไม่ไป." ท่านพระ-
มหาโมคคัลลานะ ฟังถ้อยคำนั้นแล้วรับว่า " ดีละ." แล้วดำลงในแผ่นดิน
ตรงนั้นเอง อธิษฐานว่า " บริษัทจงเห็นเรา ผู้ไปถึงเชิงเขาสิเนรุแล้ว
ขึ้นไปอยู่ " มีรูปปรากฏดุจค้ำกัมพลเหลืองที่ร้อยไว้ในแก้วมณีเทียว ขึ้น
ไปแล้วโดยท่ามกลางเขาสิเนรุ. แม้พวกมนุษย์ก็แลเห็นท่านว่า " ขึ้นไป
แล้ว ๑ โยชน์ ขึ้นไปแล้ว ๒ โยชน์ " เป็นต้น. แม้พระเถระขึ้นไปถวาย
บังคมพระบาทยุคลของพระศาสดา ดุจเห็นไว้ด้วยเศียรเกล้า กราบทูล
อย่างนั้นว่า " พระเจ้าข้า บริษัทประสงค์จะเฝ้าพระองค์ก่อนแล้วไป.
พระองค์จักเสด็จลงเมื่อไร ? "

พระศาสดา. โมคคัลลานะ ก็สารีบุตร พี่ของเธอ อยู่ที่ไหน.

โมคคัลลานะ พระเจ้าข้า ท่านจำพรรษาอยู่ ในสังกัสสนคร.

พระศาสดา. โมคคัลลานะ ในวันที่ ๗ แต่วันนี้ (ไป) เราจักลง
ที่ประตูเมืองสังกัสสะ ในวันมหาปวารณา ผู้ใครจะพบเราก็จงไปที่นั่นเถิด;
ก็แลสังกัสสนครจากกรุงสาวัตถี มีประมาณ ๓๐ โยชน์ ในทางเท่านั้น
กิจที่จะต้องเตรียมเสปียง ย่อมไม่มีแก่ใคร ๆ. เธอพึงบอกแก่คนเหล่านั้น
ว่า ' ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้รักษาอุโบสถไป ดุจไปสู่วิหารใกล้เพื่อ
ฟังธรรมเถิด.'

พระพุทธองค์ทรงเปิดโลก

พระเถระทูลว่า " ดีละ พระเจ้าข้า " แล้วได้บอกตามรับสั่ง.

พระศาสดาเสด็จจำพรรษาปวารณาแล้ว ตรัสบอกแก่ท้าวสักกะว่า " มหา-
บพิตร อาตมภาพจักไปสู่ถิ่นของมนุษย์." ท้าวสักกะทรงนิรมิตบันได

๓ ชนิด คือบันไดทองคำ บันไดแก้วมณี บันไดเงิน. เจริงบันไดเหล่านั้น
ตั้งอยู่แล้วที่ประตูสังกัสสนคร. หัวบันไดเหล่านั้น ตั้งอยู่แล้วที่ยอดเขา
สิเนรุ. ในบันไดเหล่านั้น บันไดทอง ได้มีในข้างเบื้องขวา เพื่อพวก
เทวดา. บันไดเงิน ได้มีในข้างเบื้องซ้าย เพื่อมหาพรหมทั้งหลาย.
บันไดแก้วมณีได้มีในท่ามกลาง เพื่อพระตถาคต. พระศาสดาประทับยืนอยู่
บนยอดเขาสิเนรุ. ทรงทำยมกปาฏิหาริย์ในกาลที่เสด็จลงจากเทวโลก ทรง
แลดูข้างบนแล้ว. สถานที่อันพระองค์ทรงแลดูแล้วทั้งหลาย ได้มีเนิน
เป็นอันเดียวกันจนถึงพรหมโลก; ทรงแลดูข้างล่าง, สถานที่อันพระองค์
ทรงแลดูแล้ว ได้มีเนินเป็นอันเดียวกันจนถึงอเวจี; ทรงแลดูทิศใหญ่และ
ทิศเฉียงทั้งหลาย. จักรวาลหลายแสน ได้มีเนินเป็นอันเดียวกัน; เทวดา
เห็นพวกมนุษย์. แม้พวกมนุษย์ก็เห็นพวกเทวดา. พวกเทวดาและมนุษย์
ทั้งหมด ต่างเห็นกันแล้วเฉพะหน้าทีเดียว. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่ง
พระฉัพพรรณรังสีไปแล้ว. มนุษย์ในบริษัทซึ่งมีปริมณฑล ๓๖ โยชน์แม่
คนหนึ่ง เมื่อแลดูสิริของพระพุทธเจ้าในวันนั้นแล้ว ชื่อว่าไม่ปรารถนา
ความเป็นพระพุทธเจ้า มิได้มีเลย. พวกเทวดาลงทางบันไดทอง. พวก
มหาพรหมลงทางบันไดเงิน; พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จลงทางบันได
แก้วมณี. เทพบุตรนักพื่อนชื่อปัญจสิขะ ถือพิณสีเหลืองคัจฉลมะตุมยืนอยู่
ณ ข้างเบื้องขวา ทำบูชาด้วยการพื่อนแต่พระศาสดาลงมา มาตลิสังกาห-
เทพบุตรยืน ณ ข้างเบื้องซ้าย ถือของหอมระเบียบและดอกไม้อันเป็นทิพย์
นัมัสการอยู่ ทำบูชาแล้วลงมา. ทำวมหาพรหมกัณฑ์ตร. ทำวสุยามถือพัค
วาลวิชนี. พระศาสดาเสด็จลงพร้อมด้วยบริวารนี้ หยุดประทับอยู่ที่ประตู
สังกัสสนคร. แม้พระสารีบุตรเถระ มาถวายบังคมพระศาสดาแล้ว เพราะ

พระศาสดาเสด็จลงด้วยพุทธสิริเห็นปานนั้น อันท่านไม่เคยเห็นแล้ว ในกาลก่อนแต่เนี่. เพราะฉะนั้น จึงประกาศความยินดีของตน ด้วยคาถาทั้งหลายเป็นต้นว่า :-

" พระศาสดา ผู้มีล้อยคำอันไพเราะ ทรงเป็น
อาจารย์แห่งคณะ เสด็จมาจากดุสิตอย่างนี้ เรายัง
ไม่เห็น หรือไม่ได้ยินต่อใคร ในกาลก่อนแต่เนี่ "

แล้วทูลว่า " พระเจ้าข้า วันนี้เทวดาและมนุษย์แม่ทั้งหมดย่อมกระหึ่ม
ปรารภนาต่อพระองค์. "

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะท่านว่า " สารีบุตร ชื่อว่าพระพุทธรเจ้า
ผู้ประกอบพร้อมด้วยคุณเห็นปานนี้ ย่อมเป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลายโดยแท้. " เมื่อจะทรงแสดงธรรม จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๒. เย ฌานปฺปสุตา ธีรา เนกขมฺมุปสเม รตา
เทวาปิ เตสํ ปิหฺยนฺติ สมฺพุทฺธานํ สติมตฺ.

" พระสัมพุทธเจ้าเหล่าใด เป็นปราชญ์ ขวน
ขวายในฌาน ยินดีแล้วในธรรมที่เข้าไปสงบด้วย
สามารถแห่งการออก, แม้เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ก็ย่อมกระหึ่มต่อพระสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น ผู้มีสติ. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า เย ฌานปฺปสุตา ความว่า ประกอบ
แล้ว ขวนขวายแล้วในฌาน ๒ อย่างเหล่านี้ คือ ลักขณฺุปนฺนิชฌาน อารัม-
๑. คณฺิมาคโตะ ตตฺตบพฺเป็น คณฺิ อาคโตะ. อรธกถาว่า.....คณาจริยาตฺตา คณฺิ.....

มณูปนิชฌาน ด้วยการนึกรการเข้าการอธิษฐานการออกและการพิจารณา.
บรรพชา อันผู้ศึกษาไม่พึงถือว่า "เนกขัมมะ" ในคำว่า **เนขมฺมฺอุปสเม**
รตา นี้. ก็คำ "เนกขัมมะ" นั้น พระองค์ตรัส หมายเอาความยินดี
ในนิพพาน อันเป็นที่เข้าไปสงบกิเลส. บทว่า **เทวาปี** ความว่า เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลายย่อมกระหิ้ม คือปรารถนาต่อพระสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น.
บทว่า **สติมุตฺ** ความว่า เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ปรารถนาความเป็น
พระพุทธรเจ้าว่า "น่าชมจริงหนอ แม้เราพึงเป็นพระพุทธรเจ้า" ดังนี้
ชื่อว่าย่อมกระหิ้มต่อพระสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น ผู้มีพระคุณเห็นปานนี้ ผู้
ประกอบพร้อมแล้วด้วยสติ.

ในกาลจบเทศนา ธรรมาภิสมัยได้มีแก่สัตว์ประมาณ ๓๐ โภกวิ.
ภิกษุ ๕๐๐ สัททวิหาริกของพระเถระ ตั้งอยู่แล้วในพระอรหัต.

สังกัสสนครเป็นที่เสด็จลงจากดาวดึงส์

ได้ยินว่า การทำยมกปาฏิหาริย์แล้วจำพรรษาในเทวโลก แล้วเสด็จ
ลงที่ประตูลังกัสสนคร อันพระพุทธรเจ้าทุก ๆ พระองค์ไม่ทรงละแล้วแล.
ก็สถานที่พระบาทเบื้องขวาประดิษฐาน ณ ที่เสด็จลงนั้น มีนามว่าจล-
เจตียสถาน. พระศาสดาประทับยืน ณ ที่นั้น ตรัสถามปัญหาในวิสัยของ
ปุถุชนเป็นต้น. พวกปุถุชนแก้ปัญหได้ในวิสัยของตนเท่านั้น ไม่สามารถ
จะแก้ปัญหในวิสัยของพระโสดาบันได้. พระอริยบุคคลทั้งหลายมีพระ-
โสดาบันเป็นต้นก็เหมือนกัน ไม่สามารถจะแก้ปัญหในวิสัยของพระอริย-
บุคคลทั้งหลาย มีพระสกทาคามีเป็นต้น. พระมหาสาวกที่เหลือไม่สามารถจะ
แก้ปัญหในวิสัยของพระมหาโมคคัลลานะ. พระมหาโมคคัลลานะไม่

สามารถจะแก้ปัญหานี้ในวิสัยของพระสารีบุตรเถระได้. แม้พระสารีบุตรเถระ
ก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหานี้ในวิสัยของพระพุทธเจ้าได้เหมือนกัน. พระศาสดา
ทรงแลดูทิศทั้งปวง ตั้งต้นแต่ปาจิณทิศ. สถานที่ทั้งปวง ได้มีเนินเป็นอัน
เดียวกันทีเดียว เทวดาและมนุษย์ใน ๘ ทิศ และเทวดาเบื้องบนจรด
พรหมโลก และยักษ์นาคและสุบรรณผู้อยู่ ณ ภาคพื้นเบื้องต่ำ ประคอง
อัญชลีกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า ชื่อว่าผู้วิสัยนาปัญหานี้มิได้มีในสมาคมนี,
ขอพระองค์โปรดใคร่ครวญในสมาคมนีที่เดียว."

พระสารีบุตรเถระมีปัญญามาก

พระศาสดาทรงดำริว่า " สารีบุตรย่อมลำบาก. ด้วยว่าเธอได้ฟัง
ปัญหาที่เราถามแล้วในพุทธวิสัยนี้ว่า :-

**" ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ เธอมีปัญญารักษาตน
อันเราถามถึงความเป็นไปของท่าน ผู้มีธรรมอันนับ
พร้อมแล้วทั้งหลาย และพระเสขะทั้งหลาย ซึ่งมี
อยู่มากในโลกนี้ จงบอกความเป็นไปนั้นแก่เรา "**

ดังนี้,เป็นผู้หมดความสงสัยในปัญหาว่า ' พระศาสดาย่อมตรัสถามถึงปฏิบัติ
เป็นที่มา (มรรคปฏิบัติ) ของพระเสขะและอเสขะกะเรา ' ดังนี้ก็จริง,
ถึงอย่างนั้นก็ยังหวังอหยาตย์ของเราอยู่ว่า ' เราเมื่อกล่าวปฏิบัติด้วยมุข
ไหน ๆ ในธรรมทั้งหลายมีขั้นเป็นต้น จึงจักอาจถือเอาอหยาตย์ของ
พระศาสดาได้; สารีบุตรนั้นเมื่อเราไม่ให้นัย จักไม่อาจแก้ได้, เรา
จักให้นัยแก่เธอ " เมื่อจะทรงแสดงนัย ตรัสว่า " สารีบุตร เธอจง

พิจารณาเห็นความเป็นจริงนี้." ได้ยินว่า พระองค์ได้ทรงดำริอย่างนี้ว่า " สารีบุตรเมื่อถือเอาอหังการของเราแก่ จักแก้ด้วยสามารถแห่งจันทร์ " ปัญหานี้ปรากฏแก่พระเถระตั้งร้อยนัย พันนัย พร้อมกับการประทานนัย. ท่านตั้งอยู่ในนัยที่พระศาสดาประทาน แก่ปัญหานี้ได้แล้ว. ได้ยินว่า คนอื่นยกพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสีย ชื่อว่าสามารถเพื่อจะทันปัญญาของ พระสารีบุตรเถระหามิได้. นัยว่า เหตุนั้นแล พระเถระจึงยืนตรงพระพักตร์ พระศาสดา บันลือสีหนาทว่า " พระเจ้าข้า เมื่อฝนตกเม็ดตลอดกลีบทั้งสิ้น ข้าพระองค์ก็สามารถเพื่อจะนับ แล้วยกขึ้นซึ่งกะเนนว่า ' หยาดน้ำทั้งหลาย ตกในมหาสมุทรเท่านั้นหยาด, ตกบนแผ่นดินเท่านั้นหยาด, บนภูเขาเท่านั้น หยาด.' แม้พระศาสดาก็ตรัสกะท่านว่า " สารีบุตร เราก็ทราบความที่ เธอสามารถจะนับได้." ชื่อว่าข้ออุปมาเปรียบด้วยปัญญาของท่านนั้น ย่อม ไม่มี. เหตุนั้นแล ท่านจึงกราบทูลว่า :-

          " ทรายในแม่น้ำคงคา ฟิงสิ้นไป น้ำในห้วงน้ำ
ใหญ่ ฟิงสิ้นไป ดินในแผ่นดิน ฟิงสิ้นไป การแก้
ปัญหาด้วยความรู้ของข้าพระองค์ ย่อมไม่สิ้นไปด้วย
กะเนน. "

มีคำอธิบายไว้ดังนี้ว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้ เป็นที่พึงของโลก ก็ถ้าว่า เมื่อข้าพระองค์แก้ปัญหาข้อหนึ่งแล้ว บุคคล ฟิงใส่ทรายเมล็ดหนึ่งหรือหยาดน้ำหยาดหนึ่ง หรือดินร่วนก้อนหนึ่ง เมื่อ ข้าพระองค์แก้ปัญหาร้อย หรือพัน หรือแสนข้อ ฟิงใส่กะเนนทั้งหลายมี ทรายเป็นต้น ทีละหนึ่ง ๆ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ในแม่น้ำคงคา, กะเนนทั้งหลาย

มีทราายเป็นต้นในแม่น้ำคงคาเป็นต้น ฟังถึงความลื่นไปเร็วกว่า: การแก้
ปัญหาของข้าพระองค์ ย่อมไม่ลื่นไป."

ภิกษุแม้มีปัญญามากอย่างนี้ ก็ยังไม่เห็นเงื่อนต้นหรือเงื่อนปลาย
แห่งปัญหาที่พระศาสดาถามแล้วในพุทธวิสัย ต่อตั้งอยู่ในนัยที่พระศาสดา
ประทานแล้ว จึงแก้ปัญหาได้ ภิกษุทั้งหลายฟังดังนั้นแล้ว สนทนากัน
ว่า "แม้ชนทั้งหมด อันพระศาสดาตรัสถามปัญหาใด ไม่อาจแก้ได้,
พระสารีบุตรเถระผู้เป็นธรรมเสนาบดีผู้เดียวเท่านั้น แก้ปัญหานั้นได้."
พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้วตรัสว่า "สารีบุตรแก้ปัญหาที่มหาชน
ไม่สามารถจะแก้ได้ ในบัดนี้เท่านั้นหามิได้; แม้ในภพก่อน เธอก็แก้ได้
แล้วเหมือนกัน" ดังนี้แล้วทรงนำอดีตนิทานมา ตรัสชาดกนี้โดยพิสดาร
ว่า :-

"คนที่มาประชุมกันแล้ว แม้ตั้งพันเป็นกำหนด
คนเหล่านั้นหาปัญญามีได้ ฟังคร่ำครวญตั้ง ๑๐๐ ปี,
บุรุษใดผู้รู้ชัดซึ่งอรรถแห่งภาษิตได้ บุรุษผู้นั้นซึ่งเป็น
ผู้มีปัญญาคนเดียวเท่านั้น ประเสริฐกว่า" ดังนี้แล.

เรื่องยมกปาฏิหาริย์ จบ.

๓. เรื่องนาคราชชื่อเอรกปัตตะ [๑๕๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา ทรงอาศัณครพาราณสี ประทับอยู่ที่โคนไม้ชีก ๗ ต้น ทรงปรารภพระยานาคชื่อเอรกปัตตะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " กิจฺโจ มนุสฺสปฏิลาโห " เป็นต้น.

อَابัติเล็กน้อยไม่แสดงเสียก่อนให้โทษ

ทราบว่า ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าในกาลก่อน พระยานาคนั้นเป็นภิกษุหนุ่ม จื่นเรือไปในแม่น้ำคงคา ยึดใบตะไคร้น้ำ กอหนึ่ง เมื่อเรือแม่แล่นไปโดยเร็ว, ก็ไม่ปล่อย. ใบตะไคร้น้ำขาดไปแล้ว. ภิกษุหนุ่มนั้นไม่แสดงอาบัติ ด้วยคิดเสียว่า " นี่เป็นโทษเพียงเล็กน้อย " แม้ทำสมณกรรมในป่าสิ้น ๒ หมื่นปี ในกาลมรณภาพ เป็นประจุใบ ตะไคร้น้ำผูกคอ เมื่ออยากจะแสดงอาบัติ เมื่อไม่เห็นภิกษุอื่น ก็เกิดความเดือดร้อนขึ้นว่า " เรามีศีลไม่บริสุทธิ์ " จุติจากอัฐภาพนั้นแล้ว บังเกิดเป็นพระยานาค ร่างกายประมาทเท่าเรือโกลน. เขาได้มีชื่อว่า " เอรกปัตตะ " นั้นแล. ในขณะที่เกิดแล้วนั่นเอง พระยานาคนั้นแลดูอัฐภาพแล้ว ได้มีความเดือดร้อนว่า " เราทำสมณกรรมตลอดกาลชื่อมีประมาณเท่านี้ เป็นผู้บังเกิดในที่มิถกบเป็นอาหาร ในกำเนิดแห่งอเหตุกสัตว์."

ในกาลต่อมาเขาได้ธิดาคณหนึ่ง แม่พังพานใหญ่บนหลังน้ำในแม่น้ำคงคา วางธิดาไว้บนพังพานนั้น ให้พ่อนรำขับร้องแล้ว.

พระยานาคออกอุบายเพื่อทราบการอุบัติแห่งพระพุทธเจ้า

ทราบว่า เขาได้มีความคิดอย่างนี้ว่า " เมื่อพระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น

เราจักได้ยินความที่พระพุทธเจ้านั้นบังเกิดขึ้น ด้วยอุบายนี้แน่ละ; ผู้ใด
นำเพลงขับ แก่เพลงขับของเราได้, เราจักให้ธิดากับด้วยนาคพิภพอันใหญ่
แก่ผู้นั้น," วางธิดานั้นไว้บนพังพาน ในวันอุโบสถทุกกึ่งเดือน. ธิดา
นั้นยืนฟ้อนอยู่บนพังพานนั้น ขับเพลงขับนี้ว่า :-

" ผู้เป็นใหญ่อย่างไรเล่า ชื่อว่าพระราชา ?

อย่างไรเล่า พระราชาชื่อว่ามีธูลิบนพระเศียร ?

อย่างไรเล่า ชื่อว่าปราศจากธูลิ, อย่างไร ? ท่าน

จึงเรียกว่า 'คนพาล.' "

ชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น พากันมาด้วยหวังว่า " เราจักพาเอานางนาค-
มาณวิกา " แล้วทำเพลงขับแก่ ขับไปโดยกำลังปัญญาของตน ๆ. นาง
ยอมห้ามเพลงขับตอบนั้น. เมื่อนางยืนอยู่บนพังพานทุกกึ่งเดือน ขับเพลง
อยู่อย่างนี้เท่านั้น พุทธันดรหนึ่งล่วงไปแล้ว .

พระศาสดาทรงผูกเพลงขับแก่

ครั้งนั้น พระศาสดาทรงอุบัติขึ้นแล้วในโลก วันหนึ่งเวลาใกล้รุ่ง
ทรงตรวจดูโลก ทำเอรกปัตตนาราชให้เป็นต้น ทรงเห็นมาณพชื่อ
อุตตระ ผู้เข้าไปภายในข่ายคือพระญาณของพระองค์ ทรงใคร่ครวญดูว่า
" จักมีเหตุอะไร ? " ได้ทรงเห็นแล้วว่า " วันนี้เป็นวันที่เอรกปัตตนาราช
ทำธิดาไว้บนพังพานแล้วให้ฟ้อน อุตตระมาณพนี้เรียนเอาเพลงขับแก่ที่เรา
ให้แล้วจักเป็นโสดาบัน เรียนเอาเพลงขับนั้นไปสู่สำนักของนาคราชนั้น,
นาคราชนั้นฟังเพลงขับแก่นั้นแล้ว จักทราบว่ ' พระพุทธเจ้าทรงอุบัติ
ขึ้นแล้ว ' จักมาสู่สำนักของเรา, เมื่อนาคราชนั้นมาแล้ว, เราจักกล่าว

กาลาในสมาคมอันใหญ่, ในกาลจบคาถา สัตว์ประมาณ ๘ หมื่น ๔ พัน
จักรัสสุธรรม"

พระศาสดาเสด็จไปในที่นั้นแล้ว ประทับนั่ง ณ โคนต้นชีกต้นหนึ่ง
บรรดาคันชีก ๗ ต้นที่มีอยู่ในที่ไม่ไกลแต่เมืองพาราณสี. ชาวชมพูทวีป
พาเอาเพลงขับแก้เพลงขับไปประชุมกันแล้ว. พระศาสดาทอดพระเนตร
เห็นอุตตรมาณพกำลังไปในที่ไม่ไกล จึงตรัสว่า "อุตตระ."

อุตตระ. อะไร? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เธอจงมานีก่อน.

ที่นั่น พระศาสดาตรัสกะอุตตรมาณพนั้น ผู้มาถวายบังคมนั่งลงแล้ว
ถามว่า "เธอจะไปไหน?"

อุตตรมาณพ. จักไปยังที่ที่ธิดาของเฮอร์กปัตตนาคราช ขับเพลง.

พระศาสดา. ก็เธอรู้เพลงขับแก้เพลงขับหรือ?

อุตตรมาณพ. ข้าพระองค์ทราบ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เธอจงกล่าวเพลงเหล่านั้นก่อน.

ที่นั่น พระศาสดาตรัสกะอุตตรมาณพผู้กล่าวตามธรรมดาความรู้ของ
ตนเท่านั้นว่า "แน่ะอุตตระ นั้น ไม่ใช่เพลงขับแก้, เราจักให้เพลงขับ
แก้แก่เธอ, เธอต้องเรียนเพลงขับแก้ฉันให้ได้"

อุตตรมาณพ. ดิละ พระเจ้าข้า.

อุตตรมาณพเรียนเพลงแก้จากพระศาสดา

ที่นั่น พระศาสดาตรัสกะเขาว่า "อุตตระ ในกาลที่นางนาคมาณ
วิกาขับเพลง เธอพึงขับเพลงแก้ฉันว่า :-

" ผู้เป็นใหญ่ในทวาร ๖ ชื่อว่าเป็นพระราช,
พระราชผู้กำหนดอยู่ ชื่อว่าฐลิบนพระเศียร, ผู้ไม่
กำหนดอยู่ ชื่อว่าปราศจากฐลี, ผู้กำหนดอยู่ ท่าน
เรียกว่า คนพาล."

ก็เพลงขับของนางนาคมาณวิกา มีอธิบายว่า:

บาทคาถาว่า **กิสู อธิปตี** ราชา ความว่า ผู้เป็นใหญ่อย่างไรเล่า
จึงชื่อว่าพระราช?

คาถาว่า **กิสู** ราชา **รชสุสิโร** ความว่า อย่างไรพระราช่า ย่อม
เป็นผู้ชื่อว่า มีฐลิบนพระเศียร?

บทว่า **กถิสู** ความว่า อย่างไรกันเอ๋ย พระราชานั้นเป็นผู้ชื่อว่า
ปราศจากฐลี?

ส่วนเพลงขับแก้ มีอธิบายว่า :

บาทคาถาว่า **ฉทวารธิปตี** ราชา ความว่า ผู้ใดเป็นผู้ใหญ่แห่ง
ทวาร ๖ อันอรรถทั้ง ๖ มีรูปเป็นต้นครอบงำไม่ได้ แม้ในทวารหนึ่ง
ผู้นี้ชื่อว่า เป็นพระราช่า.

บาทคาถาว่า **รชมาโน** **รชสุสิโร** ความว่า ก็พระราช่าใดกำหนด
อยู่ในอรรถเหล่านั้น, พระราช่าผู้กำหนดอยู่นั้น ชื่อว่ามีฐลิบนพระเศียร.

บทว่า **อรัช** ความว่า ส่วนพระราช่าผู้ไม่กำหนดอยู่ ชื่อว่าเป็นผู้
ปราศจากฐลี.

บทว่า **รัช** ความว่า พระราช่าผู้กำหนดอยู่ ท่านเรียกว่า " เป็น
คนพาล"

พระศาสดาครั้นประทานเพลงขับแก้ แก่ผู้ตรมาณนั้นอย่างนี้

แล้ว ตรัสว่า " อดุตตระ " เมื่อเธอขับเพลงขับนี้ (นาง) จักขับเพลงขับแก้ เพลงขับของเธออย่างนี้ว่า:-

" คนพาลอันอะไรเอ๋ย ย่อมพัดไป, บัณฑิตย่อม
บรรเทาอย่างไร, อย่างไร จึงเป็นผู้มีความเกษมจาก
โยคะ, ท่านผู้อันเราถามแล้ว โปรดบอกข้อนั้นแก่เรา "
ที่นั่น ท่านฟังขับเพลงขับแก้นี้แก่นางว่า :-

" คนพาลอันห้วงน้ำ (คือกามโธมะเป็นต้น) ย่อม
พัดไป, บัณฑิตย่อมบรรเทา (โธมะนั้น) เสียด้วย
ความเพียร, บัณฑิตผู้ไม่ประกอบด้วยโยคะทั้งปวง
ท่านเรียกว่า ผู้มีความเกษมจากโยคะ "
เพลงขับแก้ที่นั่น มีเนื้อความว่า :-

" คนพาลอันโธมะ (กิเลสดุจห้วงน้ำ) ๔ อย่าง
มีโธมะคือกามเป็นต้น ย่อมพัดไป, บัณฑิตย่อม
บรรเทาโธมะนั้น ด้วยความเพียร กล่าวคือสัมมัป-
ปธาน (ความเพียรอันตั้งไว้ชอบ), บัณฑิตนั้นไม่
ประกอบด้วยโยคะทั้งปวง มีโยคะคือกามเป็นต้น ท่าน
เรียกชื่อว่า ' ผู้มีความเกษมจากโยคะ. "

อุตรมาณพ เมื่อกำลังเรียนเพลงขับแก้นี้เทียว ดำรงอยู่ในโศดา-
ปัตติผล. เขาเป็นโศดาบัน เรียนเอาคานันไปแล้ว กล่าวว่า " ผู้เจริญ
ฉันนำเพลงขับแก้เพลงขับมาแล้ว, พวกท่านจงให้โอกาสแก่ฉัน " ได้
คุกเข้าไปในท่ามกลางมหาชนที่ยืนอัดเขียดกันอยู่แล้ว. นางนาคมาณวิกา
ยืนพื่อนอยู่บนพังพานของพระบิดา แล้วขับเพลงขับว่า

" ผู้เป็นใหญ่ อยากรู้แล้ว ชื่อว่าเป็นพระราชา ? " เป็นต้น.

อุตตฺรมาณพ ขับเพลงแก้วว่า

" ผู้เป็นใหญ่ในทวาร ๖ ชื่อว่าเป็นพระราชา " เป็นอาทิ. นาง-
นาคมาณวิกา ขับเพลงโต้แก่อุตตฺรมาณพนั้นอีกว่า

" คนพาล อันอะไรเอ๋ย ย่อมพัดไป ? " เป็นต้น.

ทีนั้น อุตตฺรมาณพเมื่อจะขับเพลงแก้แก่นาง จึงกล่าวคานี้ว่า :-

" คนพาลอันห้วงน้ำย่อมพัดไป " ดังนี้ เป็นต้น.

นาคราชทราบว่พระพุทธเจ้าอุบัติแล้ว

นาคราชพองังคาคานันั้น ทราบความที่พระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น ดีใจ
ว่า " เราไม่เคยฟังชื่อบทเห็นปานนี้ ตลอดพุทธันดรหนึ่ง, " ผู้เจริญ
พระพุทธเจ้า บังเกิดขึ้นในโลกแล้วหนอ " จึงเอาหางฟาดน้ำ, คลื่นใหญ่
เกิดขึ้นแล้ว. ฟังทั้งสองฟังลงแล้ว. พวกมนุษย์ในที่ประมาณอุสกะหนึ่ง
แต่ฝั่งข้างนี้และฝั่งข้างโน้น จมลงไปใต้น้ำ. นาคราชนั้น ยกมหาชนมี
ประมาณเท่านั้นวางไว้บนฝั่งพาน แล้วตั้งไว้บนบก. นาคราชนั้นเข้าไป
หาอุตตฺรมาณพ แล้วถามว่า " แน่นาย พระศาสดาประทับอยู่ที่ไหน ? "

อุตตฺระ. ประทับนั่งที่โคนไม้ต้นหนึ่ง มหาราช.

นาคราชนั้นกล่าวว่า " มาเถิดนาย พวกเราจะพากันไป " แล้ว
ได้ไปกับอุตตฺรมาณพ. ฝ่ายมหาชนก็ได้ไปกับเขาเหมือนกัน. นาคราชนั้น
ไปถึง เข้าไปสู่ระหว่างพระรัศมีมีพระณะ ๖ ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว
ได้ยื่นร้องให้อยู่. ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะนาคราชนั้นว่า " นี่อะไร
กัน ? มหาบพิตร. "

นาคราช. พระเจ้าข้า ข้าพระองค์เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้

เช่นกับด้วยพระองค์ ได้ทำสมณธรรมสิ้น ๒ หมื่นปี แม้สมณธรรมนั้น
ก็ไม่อาจเพื่อจะช่วยให้พระองค์ได้. ข้าพระองค์อาศัยเหตุสักว่าให้ใบตะไคร้
นำขาดไปมีประมาณเล็กน้อย ถือปฏิสนธิในอเหตุกสัตว์ เกิดในที่ที่ต้อง
เลื้อยไปด้วยอก. ย่อมไม่ได้ความเป็นมนุษย์เลย. ไม่ได้ฟังพระธรรม,
ไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้า ผู้เช่นกับด้วยพระองค์ตลอดพุทธันดรหนึ่ง.

พระศาสดาทรงสดับถ้อยคำของนาคราชนั้นแล้ว ตรัสว่า "มหา-
บพิตร ชื่อว่าความเป็นมนุษย์หาได้ยากนัก, การฟังพระสัทธรรม ก็
อย่างนั้น การอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้า ก็หาได้ยากเหมือนกัน ; เพราะ
ว่าทั้งสามอย่างนี้ บุคคลย่อมได้โดยลำบากยากเย็น " เมื่อจะทรงแสดง
ธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๓. กิจฺโง มนุสฺสปฏิลาโง กิจฺจํ มจฺจาน ชีวิตํ

กิจฺจํ สทฺธมฺมสฺสวณํ กิจฺโง พุทฺธานมูปาปาโ.

" ความสำเร็จภาพเป็นมนุษย์ เป็นการยาก, ชีวิต
ของสัตว์ทั้งหลาย เป็นอยู่ยาก, การฟังพระสัทธรรม
เป็นของยาก การอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
เป็นการยาก."

แก้รรถ

เนื้อความแห่งพระคาถานั้น ฟังทราบดังนี้ว่า " ก็ขึ้นชื่อว่า ความ
ได้ภาพเป็นมนุษย์ ชื่อว่าเป็นการยาก คือหาได้ยากเพราะความเป็น
มนุษย์ บุคคลต้องได้ด้วยความพยายามมาก ด้วยกุศลมาก, ถึงชีวิตของ
สัตว์ทั้งหลาย ก็ชื่อว่าเป็นอยู่ยาก เพราะทำกรรมมีกสิกรรมเป็นต้นเนื่อง ๆ
แล้วสืบต่อความเป็นไปแห่งชีวิตบ้าง เพราะชีวิตเป็นของน้อยบ้าง, แม้

การฟังพระสัทธรรม ก็เป็นการยาก เพราะค่าที่บุคคลผู้แสดงธรรมหาได้ยาก ในกัมมัมมิชฌน้อย. อนึ่ง ถึงการอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก็เป็นการยากเหมือนกัน คือได้ยากยิ่งนัก เพราะอภินิหารสำเร็จด้วยความพยายามมาก และเพราะการอุบัติขึ้นแห่งท่านผู้มีอภินิหารอันสำเร็จแล้ว เป็นการได้โดยยาก ด้วยพันแห่งโกฏิกับ แม้มิชฌน้อย."

นาคราชไม่บรรลุนิโศคาบัน

ในกาลจบเทศนา เหล่าสัตว์ ๘ หมื่น ๔ พัน ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว. ฝ่ายนาคราชควรจะได้โศคาปัตติผลในวันนั้น แต่ก็ไม่ได้ เพราะค่าที่ตนเป็นสัตว์ดิรัจฉาน. นาคราชนั้นถึงภาวะคือความไม่ลำบากในฐานะทั้ง ๕ กล่าวคือการถือปฏิสนธิ การลอกคราบ การวางใจแล้วก้าวลงสู่ความหลับ การเสพเมถุนกับด้วยนางนาคผู้มีชาติเสมอกัน และจุด ที่พวกนาคถือเอา สรีระแห่งนาคนั้นแหละ แล้วลำบากอยู่ ย่อมได้เพื่อเที่ยวไปด้วยรูปแห่งมานพนั้นแล ดังนี้แล.

เรื่องนาคราชชื่อเอรคปัตตะ จบ.

๔. เรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ [๑๕๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภปัญหาของพระอานนทเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " สพฺพปาปสฺส อกรรม " เป็นต้น.

กาลแห่งพระพุทธเจ้าต่างกัน แต่คำสอนเหมือนกัน

ได้ยินว่า พระเถระนั่งในที่พักกลางวัน คิดว่า " พระศาสดาตรัสบอกเหตุแห่งพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ทุกอย่าง คือ พระชนนีและพระชนก การกำหนดพระชนมายู ไม้เป็นที่ตรัสรู้ สวางสันนิบาต อัครสาวกอุปัฏฐาก. แต่อุโบสถมิได้ตรัสบอกไว้; อุโบสถแห่งพระพุทธเจ้าแม่เหล่านั้นเหมือนอย่างนี้ หรือเป็นอย่างอื่น. " ท่านจึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดาแล้วทูลถามเนื้อความนั้น. ก็เพราะความแตกต่างแห่งกาลแห่งพระพุทธเจ้าเหล่านั้นเท่านั้น ได้มีแล้ว, ความแตกต่างแห่งกาลไม่มี; ด้วยว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้ทรงกระทำอุโบสถในทุก ๆ ๗ ปี, เพราะพระโอวาทที่พระองค์ประทานแล้วในวันหนึ่งเท่านั้น พอไปได้ ๗ ปี, พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขีและเวสสภู ทรงกระทำอุโบสถในทุก ๆ ๖ ปี. (เพราะพระโอวาทที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๒ พระองค์นั้น ทรงประทานในวันหนึ่งเท่านั้น พอไปได้ ๖ ปี) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากุกสันธะ และ โจนาคมนะ ได้ทรงกระทำอุโบสถทุก ๆ ปี, (เพราะพระโอวาทที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์นั้น ทรงประทานในวันหนึ่งเท่านั้น พอไปได้ปีหนึ่ง ๆ); พระกัสสปทสพล ได้ทรงกระทำอุโบสถทุก ๆ ๖ เดือน, เพราะพระโอวาทที่พระองค์ทรงประทานในวัน

หนึ่ง พอไปได้ ๖ เดือน; ฉะนั้น พระศาสดาจึงตรัสความแตกต่างกัน
แห่งกาลนี้ของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า " ส่วนโอวาทคาถาของ
พระพุทธเจ้าเหล่านั้น เป็นอย่างนี้แหละ." ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงกระทำ
อุโบสถแห่งพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ ซึ่งเป็นอันเดียวกันทั้งนั้นให้
แจ่มแจ้ง จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

๔. สพุพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสุปสมฺปทา

สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ.

ขนฺติ ปรมํ ตโป ตีติกฺขา

นิพฺพานํ ปรมํ วทฺหฺติ พุทฺธา

น หิ ปพฺพชิตฺโต ปฐฺปนฺมาตี

สมโณ โหตี ปรี วิหฺลฺยฺนฺโต.

อนฺุปฺวาโท อนฺุปฺมาโต ปาติโมกฺเข จ ลวโร

มตฺตตฺถยฺจ จ ภตฺตสฺสุมิ ปนฺุตฺถยฺจ สยนาสนํ

อริจิตฺเต จ อาโยโค เอตํ พุทฺธาน สาสนํ.

" ความไม่ทำบาปทั้งสิ้น ความยังกุศลให้ถึง
พร้อม ความทำจิตของตนให้ผ่องใส นี่เป็นคำสอน
ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย. ความอดทนคือความอด
กลั้น เป็นธรรมเผาบาปอย่างยิ่ง ท่านผู้รู้ทั้งหลาย
ย่อมกล่าวพระนิพพานว่าเป็นเยี่ยม, ผู้ทำร้ายผู้อื่น
ไม่ชื่อว่าบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ไม่ชื่อว่าเป็น
สมณะ. ความไม่กล่าวร้าย ๑ ความไม่ทำร้าย ๑
ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้ประมาณ

ในภัตตาคาร ๑ ที่นอนที่นั้งอันสงัด ๑ ความประกอบ
โดยเอื้อเพื่อในอริจิต ๑ นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า
ทั้งหลาย. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สพุพปาปสุส ได้แก้ อกุศลกรรมทุก
ชนิด. การยังกุศลให้เกิดขึ้น ตั้งแต่ออกบวชจนถึงพระอรหันตมรรค และ
การยังกุศลที่ตนให้เกิดขึ้นแล้วให้เจริญ ชื่อว่า อุปสมุปทา. การยังจิตของ
ตนให้ผ่องใสจากนิเวศทั้ง ๕ ชื่อว่า สจิตตปริโยทปน.

บาทพระคาถาว่า เอตํ พุทฺธานสาสนํ โดยอรธว่า นี่เป็นวาจา
เครื่องปราสาธของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์.

บทว่า ขนฺติ ความว่า ขึ้นชื่อว่าความอดทน กล่าวคือ ความอด
กลั้นนี้ เป็นตบะอย่างยอดเยี่ยม คืออย่างสูงสุดในพระศาสนา.

บาทพระคาถาว่า นิพฺพานํ ปรมํ วทฺนฺติ พุทฺธา ความว่า พุทธ-
บุคคลทั้ง ๓ จำพวกนี้ คือ พระพุทธเจ้า ๑ พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑
พระอนุพุทธเจ้า ๑ ย่อมกล่าวพระนิพพานว่า " เป็นธรรมชาติอัน
สูงสุด. "

บทว่า น หิ ปพฺพชฺโติ โดยความว่า บุคคลผู้ที่ล้างผลาญบีบคั้น
สัตว์อื่นอยู่ ด้วยเครื่องประหารต่าง ๆ มีฝ่ามือเป็นต้น ชื่อว่า ผู้ทำร้ายผู้อื่น
ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต. บทว่า สมโณ ความว่า บุคคลผู้ยังเบียดเบียนสัตว์
อื่นอยู่ โดยนัยที่กล่าวแล้วนั้นแหละ ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะด้วยเหมือนกัน.
การไม่คิดเตียนเอง และการไม่ยังผู้อื่นให้คิดเตียน ชื่อว่า อณุปวาโท. การ
ไม่ทำร้ายเอง และการไม่ใช้ผู้อื่นให้ทำร้าย ชื่อว่า อณุปมาโต.

๑. บาลี เป็น พุทฺธาน สาสนํ

บทว่า ปาติโมกฺเข ได้แก่ ศีลที่เป็นประธาน. การปิด ชื่อว่า ลัวโร.
ความเป็นผู้รู้จักพอดี คือความรู้จักประมาณ ชื่อว่า มตฺตญฺญตา. บทว่า
ปนฺนติ ได้แก่ เฌยบ. บทว่า อธิจิตฺเต ความว่า ในจิตอันยิ่ง กล่าวคือ
จิตที่สหระคด้วยสมาบัติ ๘. การกระทำความเพียร ชื่อว่า อาโยโค. บทว่า
เอตํ ความว่า นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์. ก็ในพระ-
คาถานี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสศีลอันเป็นไปทางวาจา ด้วยอนุปวาท
ตรัสศีลอันเป็นไปทางกาย ด้วยอนุปมาต. ตรัสปาติโมกขศีลกับอินทริย-
สังวรศีล ด้วยคำนี้ว่า ปาติโมกฺเข จ ลัวโร. ตรัสอาชีวปาริสุทธิศีลและ
ปัจฉยสันนิสิตศีล ด้วยมัตตญฺญตา, ตรัสเสนาสนะอันสัปปายะ ด้วยป็นต-
เสนาสนะ, ตรัสสมาบัติ ๘ ด้วยอธิจิต. ด้วยประการนี้ ศึกษาแม่ทั้ง ๓
ย่อมเป็นอันพระองค์ตรัสแล้วด้วยพระคาถานี้ทีเดียว ฉะนั้นแล.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอรุณผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ฉะนั้นแล.

เรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ จบ.

๕. เรื่องภิกษุผู้ไม่ยินดี [๑๒๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้ไม่ยินดี (ในพรหมจรรย์) รูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " น กหาปณวุธเสน " เป็นต้น.

ภิกษุหนุ่มกระสันอยากสึก

ได้ยินว่า ภิกษุนั้นบรรพชาแล้วในศาสนา ได้อุปสมบทแล้ว อันพระอุปัชฌาย์ส่งไป ด้วยคำว่า " เธอจงไปที่ชื่อนั้นแล้ว เรียนอุทเทส " ได้ไปในที่นั้นแล้ว. ครั้งนั้นโรคเกิดขึ้นแก่บิดาของท่าน เขาเป็นผู้ใคร่จะให้เห็นบุตร (แต่) ไม่ได้ใคร ๆ ที่สามารถจะเรียกบุตรนั้นมาได้ จึงบ่นเพ้ออยู่ เพราะความโศกถึงบุตรนั้นแล เป็นผู้มีความตายอันใกล้เข้ามาแล้ว จึงสั่งน้องชายว่า " เจ้าพึงทำทรัพย์นี้ให้เป็นค่าบาตรและจีวรแก่บุตรของเรา " แล้วให้ทรัพย์ ๑๐๐ กหาปณะไว้ในมือของน้องชาย ได้ทำกาละแล้ว.

ในกาลที่ภิกษุหนุ่มมาแล้ว น้องชายนั้น จึงหมอบลงแทบเท้าร้องไห้ กิ่งเกลือออกไปมา พลังกล่าวว่า " ท่านผู้เจริญ บิดาของท่านทั้งหลาย บ่นถึงอยู่เที่ยว ทำกาละแล้ว. ก็บิดานั้นได้มอบกหาปณะไว้ ๑๐๐ ในมือของผม. ผมจักทำอะไร ? ด้วยทรัพย์นั้น. " ภิกษุหนุ่มจึงห้ามว่า " เราไม่มีความต้องการด้วยกหาปณะ " ในกาลต่อมาจึงคิดว่า " ประโยชน์อะไรของเรา ด้วยการเที่ยวไปบิณฑบาตในตระกูลอื่นเลี้ยงชีพ, เราอาจเพื่อจะอาศัยกหาปณะ ๑๐๐ นั้นเลี้ยงชีพได้. เราจักสึกละ. " เธอถูกความไม่ยินดีบีบคั้นแล้ว จึงสละการสาธยายและพระกัมมัฏฐาน ได้เป็นเหมือนผู้มีโรค

ผอมเหลือง, ครั้งนั้น ภิกษุหนุ่มและสามเณรถามเธอว่า "นี่อะไรกัน ?
เมื่อเธอตอบว่า " ผมเป็นผู้กระสัน " จึงพากันเรียนแก่อาจารย์และ
อุปัชฌาย์. ที่นั่นอาจารย์และอุปัชฌาย์เหล่านั้น จึงนำเธอไปยังสำนักของ
พระศาสดา แสดงแก่พระศาสดาแล้ว.

พระศาสดาตรัสว่า " ภิกษุ ได้ยินว่า เธอกระสันจริงหรือ ? " เมื่อ
เธอกราบทูลรับว่า " อย่างนั้น พระเจ้าข้า " ตรัสว่า " เพราะเหตุไร ?
เธอจึงได้ทำอย่างนั้น. ก็อะไร ๆ ที่เป็นปัจจัยแห่งการเลี้ยงชีพของเธอมีอยู่
หรือ ? "

ภิกษุ. มี พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. อะไร ? ของเธอมีอยู่.

ภิกษุ. กหาปณะ ๑๐๐ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ถ้ากระนั้น เธอจงนำก้อนกรวดมา แม้เพียงเล็กน้อย
ก่อน. เธอลองนับดูก็จักรู้ได้ว่า ' เธออาจเลี้ยงชีวิตได้ด้วยกหาปณะจำนวน
เท่านั้นหรือ. หรือไม่อาจเลี้ยงชีวิตได้.' "

ภิกษุหนุ่มนั้น จึงนำก้อนกรวดมา.

ความอยากให้เต็มได้ยาก

ที่นั่น พระศาสดาจึงตรัสกะเธอว่า " เธอจงตั้งไว้ ๕๐ เพื่อประโยชน์
แก่เครื่องบริโภคก่อน, ตั้งไว้ ๒๘ เพื่อประโยชน์แก่โค ๒ ตัว, ตั้งไว้ชื่อ
มีประมาณเท่านี้ เพื่อประโยชน์แก่พืช, เพื่อประโยชน์แก่แอกและไถ,
เพื่อประโยชน์แก่จอบ, เพื่อประโยชน์แก่พริ้วและขวาน. " เมื่อเธอนับ
อยู่ด้วยอาการอย่างนี้ กหาปณะ ๑๐๐ นั้น ย่อมไม่เพียงพอ. ครั้งนั้น

พระศาสดาจึงตรัสกะเธอว่า " ภิกษุ กหาปณะของเธอมีน้อยนัก, เธออาศัย กหาปณะเหล่านั้น จักให้ความทะยานอยากเต็มขึ้นได้อย่างไร ? ได้ยินว่า ในอดีตกาล บัณฑิตทั้งหลายครองจักรพรรดิราชสมบัติ สามารถจะยัง ฝนคือรัตนะ ๗ ประการให้ตกลงมาเพียงสะเอวในที่ประมาณ ๑๒ โยชน์ ด้วยอาการสักว่าปรบมือ แม้ครองราชสมบัติในเทวโลก ตลอดกาลที่ ท้าวสักกะ ๓๖ พระองค์จุติไป ในเวลาตาย (ก็) ไม่ยังความอยากให้เต็ม ได้เลย ได้ทำกาละแล้ว " อันภิกษุนั้นทูลวิงวอนแล้ว ทรงนำอดีตนิทาน มา ยังมันธาตุราชชาดกให้พิสดารแล้ว ในลำดับแห่งพระคาถานี้ว่า :-

" พระจันทร์และพระอาทิตย์ (ย่อมนมุนเวียนไป)

ส่องทิสให้สว่างไสวอยู่กำหนดเพียงใด, สัตว์ทั้งหลาย

ผู้อาศัยแผ่นดินทั้งหมดเทียว ย่อมเป็นทาสของพระ-

เจ้ามันธาตุราชกำหนดเพียงนั้น."

ได้ทรงภายิต ๒ พระคาถานี้ว่า :-

๕. น กหาปณวสุเสน   ติตฺติ กามesu วิชฺชติ

อปฺปสุสทาทา ทุกฺขา กามา   อิติ วิญฺญาเย ปณฺหิโต

อปี ทิพฺเพสุ กามesu   รตี โส นาธิกจฺจติ

ตณฺหุขุยฺรโต โหติ   สมฺมาสมฺพุทฺธสวโก.

" ความอิม่ในกามทั้งหลาย   ย่อมไม่มีเพราะฝน

คือกหาปณะ, กามทั้งหลาย มีรสอร่อยน้อย ทุกข์

มาก บัณฑิตรู้แจ้งดังนี้แล้ว ย่อมไม่ถึงความยินดีใน

กามทั้งหลายแม่ที่เป็นทิพย์, พระสาวกของพระสัมมา
สัมพุทธเจ้า ย่อมเป็นผู้ยินดีในความสิ้นไปแห่ง
ตัณหา. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กหาปณวสุเสน ความว่า บัณฑิตนั้น
ปรบมือแล้ว ยังฝนคือรัตนะ ๗ ประการให้ตกลงได้, ฝนคือรัตนะ ๗
ประการนั้น ตรัสให้ชื่อว่า กหาปณวสุส ในพระกาลานี้, ก็ขึ้นชื่อว่า
ความอิมในวัตถุคามและกิเลสคาม ย่อมไม่มี แม้เพราะฝนคือรัตนะทั้ง ๗
ประการนั้น; ความทะยานอยากนั้น เต็มได้ยากด้วยอาการอย่างนี้.

บทว่า อปฺปสฺสทาธา คือ ชื่อว่ามีสุขนิดน้อย เพราะค่าที่กามี
อุปมาเหมือนความฝันเป็นต้น.

บทว่า ทุกฺขา คือ ชื่อว่ามีทุกข์มากแท้ ด้วยสามารถแห่งทุกข์อัน
มาในทุกข์กัณฑ์รสสูตรเป็นต้น.

บทว่า อิติ วิญญา ย คือ รู้กามทั้งหลายเหล่านั้น ด้วยอาการ
อย่างนี้.

บทว่า อปี ทิพฺเพสุ ความว่า ก็ถ้าใคร ๆ พึงเธอเชษฐด้วยกามอัน
เข้าไปสำเร็จแก่เทวดาทั้งหลาย. ถึงอย่างนั้นท่านย่อมไม่ประสบความสำเร็จ
ในกามเหล่านั้นเลย เหมือนท่านพระสมิทธิ ที่ถูกเทวดาเธอเชื่อเชษฐนั้น.

บทว่า ตณฺหุขฺยโรโต ความว่า เป็นผู้ยินดียิ่ง ในพระอรหัตและ
ในพระนิพพาน คือปรารถนาพระอรหัตและพระนิพพานอยู่.

๑. ม. ม. มหาทุกข์กัณฑ์รสสูตร ๑๒/๑๖๖. จุฬทุกข์กัณฑ์รสสูตร ๑๒/๑๗๕.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 339

ภิกษุโยคาวจรผู้เกิดในที่สุดแห่งการฟังธรรม ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงแสดงแล้ว ชื่อว่าพระสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

ในกาลจบเทศนา ภิกษุนั้นดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล. เทศนาได้มี
ประโยชน์แม้แก่บริษัทที่ประชุมกันแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุผู้ไม่ยินดี จบ.

๖. เรื่องปุโรหิตชื่ออัคคิทัต. [๑๕๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา (เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน) ประทับนั่งบนกองทราย ทรงปรารภปุโรหิตของพระเจ้าโกศล ชื่ออัคคิทัต ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " พหุ เว ธรรม ยนุติ " เป็นต้น.

อัคคิทัตได้เป็นปุโรหิตถึง ๒ รัชกาล

ดังได้สดับมา อัคคิทัตนั้น ได้เป็นปุโรหิตของพระเจ้ามหาโกศล ครั้นเมื่อพระราชบิดาสวรรคตแล้ว พระราชาทรงพระนามว่า ปเสนทิโกศล ทรงดำริว่า " ผู้นี้เป็นปุโรหิตแห่งพระชนกของเรา " จึงตั้งเขาไว้ในตำแหน่งนั้นนั้นแล ด้วยความเคารพ ในเวลาเขามาสู่ที่บารุงของพระองค์ ทรงทำการเสด็จลุกรับ. รับสั่งให้พระราชทานอาสนะเสมอกัน ด้วยพระดำรัสว่า " อาจารย์ เจริญนั่งบนอาสนะนี้. "

อัคคิทัตออกบวชนอกพระพุทธศาสนา

อัคคิทัตนั้น คิดว่า " พระราชานี้ทรงทำความเคารพในเราอย่างเหลือเกิน, แต่เราก็ไม่อาจเอาใจของพระราชาทั้งหลายได้ตลอดกาลเป็นนิตย์เทียว; อนึ่ง พระราชาก็เยาว์วัย ยังหนุ่มน้อย, ชื่อว่าความเป็นพระราชากับด้วยคนผู้มีวัยเสมอกันนั้นแล เป็นเหตุให้เกิดสุข; ส่วนเราเป็นคนแก่, เราควรบวช " เขากราบทูลให้พระราชาราชทานพระบรมราชานุญาตการบรรพชาแล้ว ให้คนตีกลองเทียวไปในพระนครแล้ว สละทรัพย์ของตนทั้งหมดในเพราะการให้ทานเป็นใหญ่ตลอด ๗ วันแล้ว บวชเป็นนักบวชภายนอก. บรูษหมื่นหนึ่งอาศัยอัคคิทัตนั้น บวชตามแล้ว. อัคคิทัต

นั้นพร้อมด้วยนักบวชเหล่านั้น สำเร็จการอยู่ในระหว่างแคว้นอังคะ แคว้นมคธและแคว้นกुरु (ต่อกัน) ให้โอวาทนี้ว่า " พ่อทั้งหลาย บรรดาเธอทั้งหลาย ผู้ใดมีกามวิตกเป็นต้น เกิดขึ้น, ผู้นั้นจงขณหม้อทรายหม้อหนึ่ง ๆ จากแม่น้ำ (มา) เกลี่ยลง ณ ที่นี้. " พวกนักบวชเหล่านั้นรับว่า " คีละ " ในเวลากามวิตกเป็นต้นเกิดขึ้นแล้ว ก็ทำอย่างนั้น. โดยสมัยอื่นอีก ได้มีกองทรายใหญ่แล้ว. นาคราชชื่อ อหิฉัตตะ หวงแหนกองทรายใหญ่นั้น. ชาวอังคะ มคธ และชาวแคว้นกुरु นำเครื่องสักการะเป็นอันมากไป ถวายทานแก่พวกนักบวชเหล่านั้นทุกๆเดือน.

อภิกิทัตสอนประชาชนให้ถึงสรณะ

ครั้งนั้น อภิกิทัตได้ให้โอวาทแก่ชนเหล่านั้น ดังนี้ว่า " พวกท่านจงถึงภูเขาสรณะ, จงถึงป่าเป็นสรณะ, จงถึงอารามเป็นสรณะ, จงถึงต้นไม้เป็นสรณะ; พวกท่านจักพ้นจากทุกข์ทั้งสิ้นได้ด้วยอาการอย่างนี้ " กล่าวสอนแม้ซึ่งอันเตวาสิกของตน ด้วยโอวาทนี้เหมือนกัน.

พระมหาโมคคัลลนะไปทรมานอภิกิทัต

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ เสด็จออกมหาภิเนษกรรมณ์ ทรงบรรลุสัมมาสัมโพธิแล้ว ในสมัยนั้น ทรงอาศัยกรุงสาวัตถี ประทับอยู่ในพระเชตะวัน. ในเวลาจวนรุ่งทรงตรวจดูสัตว์โลก ทรงเห็นอภิกิทัตพราหมณ์พร้อมด้วยอันเตวาสิก ผู้เข้าไปภายในข่ายคือพระญาณของพระองค์แล้ว ทรงทราบ ว่า " ชนเหล่านั้นแม้ทั้งหมด เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยแห่งพระอรหัต " ในตอนเย็น ตรัสกะพระมหาโมคคัลลนเถระว่า " โมคคัลลนนะ เธอเห็นอภิกิทัตพราหมณ์ผู้ยังมหาชนให้แล่นไปโดยทางไม่ใช่ท่าใหม่? เธอจงไป, ให้โอวาทแก่มหาชนเหล่านั้น. "

พระเถระ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชนเหล่านั้นเป็นอันมาก ข้าพระองค์ผู้เดียวฟังข่มขี้ไม่ได้ ถ้าแม้พระองค์จักเสด็จมาไซริ้. ชนเหล่านั้นจักเป็นอันฟังข่มขี้ได้.

พระศาสดา. โมคคัลลานะ แม้เราก็จักมา. เธอจงล่วงหน้าไปก่อน.

พระเถระ กำลังเดินไปเที่ยว พลังคิดว่า "ชนเหล่านั้น ทั้งมีกำลัง ทั้งมีมาก, ถ้าเราจักพูดอะไรๆในที่ประชุมของชนทั้งปวงไซริ้; ชนแม้ทั้งหมดฟังลุกขึ้น โดยความเป็นพวกๆ กัน " ยังฝนมีเมฆหยาบให้ตกลงแล้ว ด้วยอานุภาพของตน. ชนเหล่านั้น เมื่อฝนมีเมฆหยาบตกอยู่, ต่างก็ลุกขึ้นแล้ว ๗ เข้าไปยังบรรณศาลาของตน ๗. พระเถระยืนอยู่ที่ประตู บรรณศาลาของอัคริทัตกล่าวว่า อัคริทัต. เขาได้ยินเสียงของพระเถระแล้ว กล่าวว่ " นั่นเป็นใคร ? " เพราะความเป็นผู้กระด้างเพราะมานะว่า " ในโลกนี้ใคร ๗ ชื่อว่าผู้สามารถเรียกเราโดย (ออก) ชื่อ ไม่มี, ใครหนอแล ? เรียกเราโดย (ออก) ชื่อ. "

พระเถระ. ข้าพเจ้า พราหมณ์.

อัคริทัต. ท่านพูดอะไร ?

พระเถระ. ขอท่านจงบอกสถานที่พักอยู่ในที่นี้แก่ข้าพเจ้าสิ้นคืนหนึ่ง ในวันนี้.

อัคริทัต. สถานที่พักอยู่ในที่นี้ ไม่มี, บรรณศาลาหลังหนึ่งก็สำหรับคนหนึ่งเท่านั้น.

พระเถระ. อัคริทัต ธรรมดาพวกมนุษย์ ย่อมไปสู่สำนักของพวกเขา

มนุษย์. พวกโคก็ไปสู่สำนักของโค พวกบรรพชิตก็ไปสู่สำนักของพวกเขา
บรรพชิต, ท่านอย่าทำอย่างนั้น, ขอจงให้ที่พักอยู่แก่ข้าพเจ้า.

อัคริทัต. ก็ท่านเป็นบรรพชิตหรือ ?

พระเถระ. เออ ข้าพเจ้าเป็นบรรพชิต.

อัคริทัต. ถ้าท่านเป็นบรรพชิตไซ้. สิ่งของคือสาแหรกบริการแห่ง
บรรพชิต ของท่านอยู่ไหน ?

พระเถระ. บริการของข้าพเจ้ามีอยู่. ข้าพเจ้าคิดเห็นว่า ' ก็การถือ
บริการนั้นเป็นแผนก เทียวไป ลำบาก ' ดังนี้แล้ว จึงถือบริการนั้นไว้
โดยภายในนั้นแลเทียวไป พราหมณ์. "

พราหมณ์นั้นโกรธพระเถระว่า " ท่านจักถือบริการนั้นเทียวไป
หรือ ? " ลำคับนั้น พระเถระจึงพูดกะเขาว่า " (จงหลีกไป) อัคริทัต
ท่านอย่าโกรธ (ข้าพเจ้า). จงบอกสถานที่พักอยู่แก่ข้าพเจ้า. "

อัคริทัต. สถานที่พักอยู่ที่นี่ไม่มี.

พระเถระ. ก็ใคร ? อยู่บนกองทรายนั้น.

อัคริทัต. นาคราชตัวหนึ่ง.

พระเถระ. ท่านจงให้ที่นั้น แก่ข้าพเจ้า.

อัคริทัต. ข้าพเจ้าไม่อาจให้ได้. กรรมของนาคราชนั้นร้ายกาจ.

พระเถระ. ช่างเถอะ, ขอท่านจงให้แก่เราเถิด.

อัคริทัต. ถ้าเช่นนั้น ท่านจงรู้เองเถิด.

พระเถระผจญกับนาคราช

พระเถระ ผินหน้าตรงกองทรายไปแล้ว. นาคราชเห็นพระเถระ
นั้นมา จึงดำริว่า " พระสมณะนี้มาข้างนี้, เห็นจะไม่ทราบความที่เรามีอยู่;

เราจะบังหวนควัน ให้สมณะนั้นตาย " บังหวนควันแล้ว.

พระเถระคิดว่า " นาคราชนี้เห็นจะเข้าใจว่า ' เราเท่านั้นอาจบังหวนควันได้. พวกอื่นยอมไม่อาจ ' ดังนี้แล้ว บังหวนควันแม้อเอง. ควันทั้งหลายพุ่งออกจากสรีระแห่งนาคราชและพระเถระ แม้ทั้งสองฝ่าย ตั้งขึ้นจนถึงพรหมโลก. ควันทั้งสองฝ่ายไม่เบียดเบียนพระเถระ เบียดเบียนแต่นาคราชฝ่ายเดียว. นาคราชไม่อาจอดทนกำลังแห่งควันได้ จึงให้ลูกโพลง (เป็นไฟ). ฝ่ายพระเถระเข้าสมาบัติมีเตโชธาตุเป็นอารมณ์แล้ว ให้ลูกโพลง (เป็นไฟ) พร้อมกับนาคราชนั้นเหมือนกัน. เปลวไฟพุ่งขึ้นไปจนถึงพรหมโลก. เปลวไฟแม้ทั้งสองฝ่ายไม่เบียดเบียนพระเถระ เบียดเบียนแต่นาคราชฝ่ายเดียว.

นาคราชแพ้พระเถระ

ลำดับนั้น สรีระทั้งสิ้นของนาคราชนั้น ได้เป็นราวกะว่าถูกคอบเพลิงทั้งหลายจนทั่วแล้ว. หมู่ฤๅษีแลดูแล้วคิดว่า " นาคราชเผาสมณะ, สมณะคนดีหนอ ไม่เชื่อฟังคำของพวกเรา จึงฉิบหายแล้ว. "

พระเถระ ทรมานนาคราชทำให้หมดพยศแล้ว นั่งบนกองทราย. นาคราชเอาขนควนกองทราย แผ่พังพานประมาณเท่าห้องโถงแห่งเรือนยอด กั้นอยู่แล้วเบื้องบนแห่งพระเถระ. หมู่ฤๅษีไปยังสำนักของพระเถระ แต่เข้าตรู ด้วยคิดว่า " พวกเราจักรู้ความที่สมณะตายแล้วหรือยังไม่ตาย " เห็นท่านนั่งอยู่บนยอดกองทรายแล้ว ประคองอัญชลิขมเขยอยู่ กล่าวว่ " สมณะ นาคราชไม่เบียดเบียนท่านแลหรือ ? "

พระเถระ. ท่านทั้งหลายไม่เห็นนาคราชแผ่พังพานดำรงอยู่เบื้องบนแห่งเราหรือ ?

ฤๅษีเหล่านั้น พูdkันว่า " น้าอัศจรรยั๑หนอ ! ท่านผู้เจริญ, อานุภาพแห่งสมณะ ชื้อเห็นปานนี้, พระสมณะนี้๑ทรมานนาคราชได้แล้๑ว " ได้ยื่นลื้อมพระเถระอยู่แล้๑ว.

ในขณะนั้น พระศาสดาเสด็จมาแล้๑ว. พระเถระเห็นพระศาสดาแล้๑ว ลุกขึ้นถวายบังคม. ลำดับนั้น ฤๅษีทั้งหลาย พูdkะพระเถระนั้นว่า " สมณะนี้๑ เป็นใหญ่เมื่๑กว่าท่านหรือ ? "

พระเถระ. พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น๑ เป็นพระศาสดา, ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านี้๑.

พวกฤๅษีชมเชยพระศาสดา

พระศาสดาประทับนั่งบนยอดคองทรายแล้๑ว. หมู่ฤๅษีประคองอั๑นุชลีชมเชยพระศาสดาว่า " อานุภาพของสาวกยังถึงเพียงนี้, ส่วนอานุภาพของพระศาสดานี้๑ จักเป็นเช่นไร ? "

พระศาสดาตรัสเรียกอั๑คคิทัตมาแล้ว ตรัสว่า " อั๑คคิทัต ท่านเมื่๑ให้โอวาทแก่สาวกและอั๑ป๑นุช๑ากทั้งหลายของท่าน ย่อมกล่าวว้า ' อยา๑งไร ? ' ให้. "

อั๑คคิทัต. ข้าพระองค์ให้โอวาทแก่สาวกและอั๑ป๑นุช๑ากเหล่านั้น อยา๑งนี้ว่า ' ท่านทั้งหลาย จงถึงภูเขานั้นว้าเป็นที่พึง, จงถึงป่า อาราม, จงถึงต้นไม้ ว้าเป็นที่พึง; ด้วยว้าบุคคลถึงวัตถุทั้งหลาย มีภูเขาเป็นต้นนั้นว้าเป็นที่พึงแล้๑ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้. '

สรวณะที่เกษมและไม่เกษม

พระศาสดาตรัสว้า " อั๑คคิทัต บุคคลถึงวัตถุทั้งหลายมีภูเขาเป็นต้นนั้นว้าเป็นที่พึงแล้๑ว ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ได้เลย, ส่วนบุคคลถึงพระพุท๑ธ

พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึง ย่อมพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะทั้งสิ้นได้ "
 ดังนี้แล้ว ได้ทรงภายิตพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

๖. พหุ เว ธรรม ยนุติ	ปพุตตานิ วนานิ จ
อารามรูกฺขเจตฺยานิ	มฺหุสฺสา กยตฺตชฺชิตา
เนตฺ โข ธรรม เขมฺ	เนตฺ ธรรมมุตฺตมํ
เนตฺ ธรรมมากมฺม	สพฺพทฺทฺชา ปมฺจจติ.
โย จ พุทฺธลฺลจ ชมฺมลฺลจ	สงฺฆลฺลจ ธรรม คโต
จตฺตาริ อริยสจฺจานิ	สมฺมปฺปญฺญา ย ปสฺสติ
ทฺกฺขํ ทฺกฺขสมฺมปฺปาทํ	ทฺกฺขสฺส จ อติกฺกมํ
อริยลฺลจฺจฺจจฺจิกํ มคฺคํ	ทฺกฺขุปสฺมคฺคามินํ
เอตฺ โข ธรรม เขมฺ	เอตฺ ธรรมมุตฺตมํ
เอตฺ ธรรมมากมฺม	สพฺพทฺทฺชา ปมฺจจติ.

" มนุษย์เป็นอันมาก ถูกภัยคุกคามแล้ว ย่อม
ถึงภูเขา ป่า อาราม และรูกฺขเจตีย์ว่าเป็นที่พึ่ง;
ธรรมะนั้นแลไม่เกษม, ธรรมะนั้นไม่อุดม, เพราะ
บุคคลอาศัยธรรมะนั้น ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้.
ส่วนบุคคลใดถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์
ว่าเป็นที่พึ่ง ย่อมเห็นอริยสัจ ๔ (คือ) ทุกข์
เหตุให้เกิดทุกข์ ความก้าวล่วงทุกข์ และมรรค
มีองค์ ๘ อันประเสริฐ ซึ่งยังสัตว์ให้ถึงความสงบ
แห่งทุกข์ ด้วยปัญญาชอบ; ธรรมะนั้นแลของ

บุคคลนั้นเกษม, ธรรมะนั้นอุดม, เพราะบุคคลอาศัย
ธรรมะนั้น ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า พหุ ได้แก่ พหุ แปลว่ามาก. บทว่า
ปพฺพทานิ เป็นต้น ความว่า มนุษย์เหล่านั้นๆ อันภยนั้นๆ คุกคามแล้ว
อยากพ้นจากภัย หรือปรารถนาลาภทั้งหลาย มีการได้บุตร เป็นต้น ย่อม
ถึงภูเขา มีภูเขาชื่ออิสิคิลิ เวปุลละและเวภาระ เป็นต้น ป่าทั้งหลาย มีป่า
มหาวัน ป่าโคสิงคสาวัน เป็นต้น อารามทั้งหลาย มีเวฬุวันและชีวกัมพวัน
 เป็นต้น และรุกขเจดีย์ทั้งหลาย มีอุเทนเจดีย์และโคตมเจดีย์ เป็นต้นในที่
นั้นๆ ว่าเป็นที่พึง.

สองบทว่า เนติ ธรรม์ ความว่า ก็ธรรมะแม้ทั้งหมดนั้นไม่เกษม
ไม่อุดม. ด้วยว่าบรรดาสัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นต้น เป็นธรรมดาแม้
ผู้หนึ่ง อาศัยธรรมะนั้น ย่อมไม่พ้นจากทุกข์ทั้งปวง มีชาติเป็นต้นได้.

คำว่า โย จ เป็นต้นนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมอันไม่
เกษม ไม่อุดมแล้ว ปรารภไว้เพื่อจะทรงแสดงธรรมอันเกษม อุดม.

เนื้อความแห่งคำว่า โย จ เป็นต้นนั้น (ดังต่อไปนี้) :-

ส่วนบุคคลใด เป็นคฤหัสถ์ก็ตาม เป็นบรรพชิตก็ตาม อาศัยกัมมัญ-
ฐาน คือการตามระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้นว่า
" แม้เพราะอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระอรหันตสัมมา-
สัมพุทธเจ้า ถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึง ด้วย
สามารถแห่งความเป็นวัตถุอันประเสริฐ, การถึงธรรมะนั้น ของบุคคลแม้
นั้น ยังกำเริบ ยังหวั่นไหว ด้วยกิจทั้งหลายมีการไหว้อัญเจียรณีย์ เป็นต้น,

แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อจะทรงแสดงธรรมที่การถึงธรรมนั้นไม่หวั่นไหว เมื่อจะทรงประกาศธรรมอันมาแล้วโดยมรรคนั้นแล จึงตรัสว่า 'ยอมเห็น อริยสัจ ๔ ด้วยปัญญาชอบ.' ด้วยว่าบุคคลใดถึงรัตนะทั้งหลาย มีพระพุทธรัตนะเป็นต้นนั้นว่า เป็นที่พึง ด้วยสามารถแห่งการเห็นสัจจะเหล่านั้น, ธรรมนั้นของบุคคลนั้น เกษมและอุดม. และบุคคลนั้นอาศัยธรรมนั้น ย่อมพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะแม่ทั้งสิ้นได้; เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า **เอตัง โข ธรรมัง เขมัม** เป็นต้น

ในกาลจบเทศนา ฤๅษีเหล่านั้นแม่ทั้งหมด บรรลุพระอรหัตพร้อม ด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลายแล้ว ถวายบังคมพระศาสดา ทูลขอบรรพชาแล้ว.

พระศาสดา ทรงเหยียดพระหัตถ์ออกจากกلبีจิวร ตรัสว่า " ท่านทั้งหลาย จงเป็นภิกษุมาเถิด จงประพฤติพรหมจรรย์."

ชาวเมืองเข้าใจว่าอัคริทัตใหญ่กว่าพระศาสดา

ในขณะนั้นเอง ฤๅษีเหล่านั้นได้เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งบริวาร ๘ คู่พระเถระมีพรรษาตั้งร้อย. ก็วันนั้นได้เป็นวันที่ชาวแคว้นอังคะ แคว้นมคธ และแคว้นกुरु แม่ทั้งปวงถือเครื่องสักการะมา. ชนเหล่านั้นถือเครื่องสักการะมาแล้ว เห็นฤๅษีเหล่านั้นแม่ทั้งหมดบวชแล้ว คิดว่า " อัคริทัต พราหมณ์ของพวกเราเป็นใหญ่ หรือพระสมณโคดมเป็นใหญ่หนอแล ? " ได้สำคัญว่า " อัคริทัต เป็นใหญ่แน่ เพราะเหตุที่พระสมณโคดมมาหา."

อัคริทัตตัดความสงสัยของชาวเมือง

พระศาสดา ทรงตรวจดูอัคริทัตของชนเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า " อัคริทัต เธอจงตัดความสงสัยของบริษัท. " พระอัคริทัตนั้นกราบทูลว่า " แม่ข้าพระองค์ ก็หวังเหตุมีประมาณเพียงนั้นเหมือนกัน " ดังนี้แล้ว

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 349

เหาะขึ้น ไปสู่เวหาสด้วยกำลังฤทธิ์ แล้วลงมาถวายบังคมพระศาสดาบ่อย ๆ
ถึง ๗ ครั้งแล้ว กล่าวประกาศความที่ตนเป็นสาวกว่า " ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นศาสดาของข้าพระองค์. ข้าพระองค์เป็น
สาวก " ดังนี้แล.

เรื่องปุโรหิตชื่ออัคคิทัต จบ.

๗. เรื่องปัญหาพระอนนทเถระ [๑๕๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภปัญหาของพระอนนทเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ทูลโล ปุริสาชฌโย " เป็นต้น.

พระเถระรำพึงถึงที่เกิดของบุรุษอาชาไนย

ความพิสดารว่า วันหนึ่งพระเถระนั่งในที่พักกลางวัน คิดว่า " พระศาสดาเมื่อตรัสคำว่า ' ช้างอาชาไนย เกิดขึ้นในตระกูลช้างฉัททันต์ หรือในตระกูลช้างอุโบสถ, ม้าอาชาไนยเกิดขึ้นในตระกูลม้าสินธพ หรือในตระกูลพระยาม้าลาหก, โคอาชาไนย เกิดขึ้นในทักษิณาปถชนบท ' เป็นต้น เป็นอันตรัสสถานที่เกิดขึ้นแห่งสัตว์ประเสริฐ มีช้างอาชาไนย เป็นต้นแล้ว, ส่วนบุรุษอาชาไนย ย่อมบังเกิดขึ้นในที่ไหนหนอ ? "

พระเถระเข้าไปทูลถามพระศาสดา

พระเถระนั้น เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้วทูลถามเรื่องนั้น. พระศาสดาตรัสว่า " อนนท ชี้ขึ้นชื่อว่าบุรุษอาชาไนย ย่อมไม่บังเกิดในที่ทั่วไป, แต่บังเกิดขึ้นในที่อันเป็นมัชฌิมประเทศ (วัด) โดยตรงยาว ๓๐๐ โยชน์ โดยรอบประมาณ ๕๐๐ โยชน์ ก็เมื่อจะบังเกิดขึ้นก็ย่อมไม่บังเกิดขึ้นในตระกูลสามัญ, ย่อมบังเกิดขึ้นในตระกูลขัตติยมหาศาลและพราหมณมหาศาล ตระกูลใดตระกูลหนึ่งเท่านั้น " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๗. ทูลโล ปุริสาชฌโย   น โส สพุพ ชายติ
      ยตุถ โส ชายตี ธีโร   ตံ กุลลํ สุขเมธติ.

" บुरुษาชาไนยหาได้ยาก, (เพราะว่า) บुरुษ
อาชาไนยนั้น ย่อมไม่เกิดในที่ทั่วไป; บुरुษาชาไนย
นั้นเป็นนักปราชญ์ ย่อมเกิดในตระกูลใด, ตระกูล
นั้น ย่อมถึงความสุข. "

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ทูลโลก** เป็นต้น ความว่า บुरुษาชา-
ไนยแล เป็นผู้อันบุคคลหาได้ยาก. คือหาได้ง่ายเหมือนช้างอาชาไนยเป็น
ต้นก็หาไม่. บुरुษาชาไนยนั้น ย่อมไม่เกิดในที่ทั่วไปคือ ในปัจฉิมต-
ประเทศ หรือในตระกูลต่ำ, แต่ย่อมเกิดในตระกูลใดตระกูลหนึ่ง บรรดา
ตระกูลกษัตริย์และตระกูลพราหมณ์ ในที่ทำสักการะมือภิวัตเป็นต้น
แห่งมหาชนในมัชฌิมประเทศเท่านั้น. ก็บुरुษาชาไนยนั้นเป็นนักปราชญ์
คือเป็นผู้มีปัญญาสูงสุด ได้แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อจะเกิดอย่างนั้น
ย่อมเกิดในตระกูลใดตระกูลนั้น ย่อมถึงความสุข คือย่อมเป็นตระกูลที่
บรรลุความสุขแท้.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอรุณิผลทั้งหลาย มีโศดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ จบ.

๘. สุโข พุทธานํ อุปฺปาโท สุขา สทฺธมฺมเทสนา

สุขา สฺขมสฺส สฺสามคฺคิ สฺสมคฺคานํ ตโป สุโข.

" ความเกิดขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็น
เหตุนำสุขมา, การแสดงธรรมของสัตบุรุษ เป็นเหตุ
นำสุขมา, ความพร้อมเพรียงของหมู่ เป็นเหตุนำสุข
มา, ความเพียรของชนผู้พร้อมเพรียงกัน เป็นเหตุนำ
สุขมา."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า พุทธานมฺอุปฺปาโท ความว่า พระ-
พุทธเจ้าทั้งหลาย เมื่อทรงอุบัติขึ้น ย่อมยังมหาชนให้ข้ามจากความกัณดาร
ทั้งหลาย มีความกัณดารคือราคะเป็นต้น เหตุใด เหตุนี้ ความเกิดขึ้น
แห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จึงชื่อว่าเป็นเหตุนำสุขมา. สัตว์ทั้งหลายผู้มีทุกข์
มีชาติเป็นต้นเป็นธรรม. อาศัยการแสดงธรรมของสัตบุรุษ ย่อมพ้นจาก
ทุกข์ทั้งหลาย มีชาติเป็นต้น เหตุใด เหตุนี้ การแสดงธรรมของสัตบุรุษ
จึงชื่อว่าเป็นเหตุนำสุขมา. ความเป็นผู้มีจิตเสมอกัน ชื่อว่าสามัคคี. แม้
สามัคคินั้น ก็ชื่อว่าเป็นเหตุนำสุขมาโดยแท้. อนึ่ง การเรียนพระพุทธพจน์
ที่ดี การรักษาธุดงค์ทั้งหลายที่ดี การทำสมณธรรมที่ดี ของเหล่าชนผู้
พร้อมเพรียงกัน คือผู้มีจิตเป็นอันเดียวกัน เป็นเหตุนำสุขมา เหตุใด,
เหตุนี้ พระศาสดาจึงตรัสว่า " สมคฺคานํ ตโป สุโข. " เพราะเหตุนี้
นั้นแหละ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ว่า " ภิกษุทั้งหลาย ก็พวก
ภิกษุจักพร้อมเพรียงกันประชุม, จักพร้อมเพรียงกันเล็ก (ประชุม), จัก
พร้อมเพรียงกันทำกิจที่ควรทำของหมู่, ตลอดกาลเพียงใด; ภิกษุทั้งหลาย

๑. บาลีเป็น พุทธานํ อุปฺปาโท. ๒. ชัง. สัตตค. ๒๓/๒๑.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 354

ความเจริญฝ่ายเดียว อันภิกษุทั้งหลายพึงหวังได้, ความเสื่อมอันภิกษุ
ทั้งหลายไม่พึงหวังได้ ตลอดกาลเพียงนั้น."

ในกาลจบเทศนา ภิกษุเป็นอันมากตั้งอยู่ในอภิปัสสัณโณแล้ว. เทศนา
ได้มีประโยชน์แม้แก่มหาชนแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องสัมพหุลภิกขุ จบ.

๕. เรื่องพระเจดีย์ทองของพระกัสสปทสพล [๑๕๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระบรมศาสดาเมื่อเสด็จจาริกไป ทรงปรารภพระเจดีย์ทองของพระกัสสปทสพล จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ปุซารเห " เป็นต้น.

ความพิสดารว่า พระตถาคตเจ้ามีพระสงฆ์หมู่ใหญ่เป็นพุทธบริวารเสด็จออกจากเมืองสาวัตถีแล้วเสด็จไปเมืองพาราณสีโดยลำดับ เสด็จถึงเทวสถานแห่งหนึ่ง ในที่ใกล้บ้านโตไทยคาม ในระหว่างทาง. พระสุคตเจ้าได้ประทับใกล้เทวสถานนั้น ทรงส่งพระธรรมกัณฐาคาริก (คือพระอานนที่ผู้เป็นขุนคลังแห่งพระธรรม) ให้บอกพราหมณ์ซึ่งกำลังทำกรรมอยู่ในที่ไม่ไกลมาเฝ้า. พราหมณ์นั้นมาแล้วไม่ถวายอภิวัตต์แต่พระตถาคตแต่ให้ไหว้เทวสถานนั้นอย่างเดียว แล้วยืนอยู่. แม้พระสุคตเจ้าก็ตรัสว่า " คุณก่อนพราหมณ์ ท่านสำคัญประเทศนี้ว่าเป็นที่อะไร ? " พราหมณ์จึงกราบทูลว่า " ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ข้าพเจ้าไหว้ด้วยตั้งใจว่า ที่นี่เป็นเจดีย์สถานตามประเพณีของพวกข้าพเจ้า. " พระสุคตเจ้าจึงให้พราหมณ์นั้นชื่นชมยินดีว่า " คุณก่อนพราหมณ์ ท่านไหว้สถานที่นี่ ได้ทำกรรมที่ดีแล้ว." ภิกษุทั้งหลายได้สดับพระพุทธานุญาตนั้นแล้วจึงเกิดสงสัยขึ้นว่า " พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงให้พราหมณ์ชื่นชมยินดีอย่างนี้ ด้วยเหตุอะไรหนอ." ลำดับนั้น พระตถาคตเจ้า เพื่อทรงปลดเปลื้องความสงสัยของภิกษุเหล่านั้น จึงตรัสเทศนา ฏกการสูตร ในมัชฌิมนิกาย แล้วทรงนิรมิตพระเจดีย์ทองของพระกัสสปทสพล สูงหนึ่งโยชน์ และพระเจดีย์ทองอีกหนึ่งองค์ไว้ใน

อากาศ ทรงแสดงให้มหาชนเห็นแล้วตรัสว่า "ดูก่อนพราหมณ์ การบูชา
ซึ่งบุคคลควรบูชาชนิดเช่นนี้ ย่อมสมควรกว่าแท้" ดังนี้แล้ว จึงทรง
ประกาศปูชารบุคคล ๔ จำพวก มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น โดยนัยดังที่ตรัส
ไว้ในมหาปริณิพพานสูตรนั่นเอง แล้วทรงแสดงโดยพิเศษถึงพระเจดีย์ ๓
ประเภทคือ สรีรเจดีย์ ๑ อุทกเจดีย์ ๑ ปริโภคเจดีย์ ๑ (ครั้นแล้ว) ได้
ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า.

๕. ปูชารहे पुच्यते   พุทุเช ยति ज सावके
    प्लवजसमदिकगुते   तिणुणोसकप्रितुत्तवे
    ते तातिसे पुच्यते   निपुत्ते अकुत्तये
    न सका पुणुं सखातुं   अमेत्तमपि केनचि.

"ใคร ๆ ไม่อาจเพื่อจะนับบุญของบุคคลผู้บูชาอยู่
ซึ่งท่านผู้ควรบูชา คือพระพุทธเจ้า หรือว่าพระสาวก
ทั้งหลายด้วย ผู้กล่าวล่วงปญฺจธรรมเครื่องนินชาได้
แล้ว ผู้มีความเศร้าโศก และความคร่ำครวญ อันข้าม
พ้นแล้ว (หรือว่า) ของบุคคลผู้บูชาอยู่ ซึ่งท่านผู้ควร
บูชาเช่นนั้นเหล่านั้น ผู้นิพพานแล้ว ไม่มีภัยแต่ที่
ไหน ๆ ด้วยการนับแม้วิธีไร ๆ ก็ตาม ว่าบุญนี้มี
ประมาณเท่านี้ " ดังนี้.

แก้orro

บุคคลผู้ควรเพื่อบูชา อธิบายว่า ผู้ควรแล้วเพื่อบูชา ชื่อว่าปูชารห-
บุคคลในพระคานานั้น. คำว่าของบุคคลผู้บูชาอยู่ซึ่งท่านผู้ควรบูชา ความ

ว่า ผู้บูชาอยู่ด้วยการนอบน้อมมีกราบไหว้เป็นต้นและด้วยปัจจัย ๔.
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงปฐารหบุคคลด้วยคำว่า พุทุเช คือ พระพุทธรู
ทั้งหลาย. บทว่า พุทุเช ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า. ศัพท์นิบาตว่า ยทิ
ได้แก่ ยทิชา อธิบายว่า อถวา คือ ก็หรือว่า. คำว่า ซึ่งพระปัจเจกพุทธรู
ทั้งหลายก็เป็นอันตรัสไว้แล้วในพระคานานั้น. (หรือว่า) พระสาวกทั้งหลาย
ด้วย. บทว่า ผู้ก้าวล่วงปปัญจธรรมได้แล้ว หมายความว่าปปัญจธรรมคือ
ตัณหา ทิฏฐิ มานะ ทานก้าวล่วงได้แล้ว. คำว่าผู้มีความเศร้าโศกความ
คร่ำครวญอันข้ามพ้นแล้ว ได้แก่ผู้มีความโศกและความรำไรอันล่วงพ้น
แล้ว. อธิบายว่า ข้ามล่วงได้ทั้งสองอย่าง. ความเป็นผู้ควรแก่บูชา พระผู้มี
พระภาคเจ้าตรัสด้วยบทวิเสสนะ (คุณบท) เหล่านั้น. คำว่าเหล่านั้น ได้แก่
พระพุทธรูเป็นต้น. คำว่าผู้เช่นนั้น ได้แก่ผู้ประกอบด้วยคุณเช่นนั้น ด้วย
อำนาจแห่งคุณดังกล่าวแล้ว. คำว่านิพพานแล้ว ได้แก่นิพพานด้วยการดับ
กิเลสมีรากเป็นต้น. ภัยแต่ที่ไหน ๆ คือจากภพหรือจากอารมณ์ย่อมไม่มี
แก่ท่านผู้ควรบูชาเหล่านั้น ฉะนั้นท่านเหล่านั้นจึงชื่อว่าไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ.
ซึ่งท่านผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ เหล่านั้น. คำว่าอันใคร ๆ ไม่อาจเพื่อจะนับ
บุญได้ หมายความว่า ไม่อาจเพื่อคำนวณบุญได้. หากมีคำถามสอดมาว่า นับ
อย่างไร ? พึงแก้ว่า อันใคร ๆ ไม่อาจเพื่อนับบุญว่านี้มีประมาณเท่านี้ อธิบาย
ว่า อันใคร ๆ ไม่อาจเพื่อจะนับว่า บุญนี้มีประมาณเท่านี้ บุญนี้มีประมาณ
เท่านี้. อปัสพท์พึงเชื่อมในบทว่า เณจ. อธิบายว่า อันบุคคลไร ๆ หรือ
ว่าด้วยการนับวิธีไร ๆ ในสองคำนั้น คำว่าอันบุคคล ได้แก่อันบุคคลนั้น
มีพระพรหมเป็นต้น. คำว่าด้วยการนับ ได้แก่ด้วยการนับ ๓ อย่างคือ ด้วย

การคะเน ด้วยการชั่งและด้วยการตวง. การคะเนโดยนัยว่าของนี้มีประมาณเท่านี้ ชื่อว่าคะเน การชั่งด้วยเครื่องชั่ง ชื่อว่าชั่ง การทำให้เต็ม (ตวง) ด้วยสามารถแห่งกึ่งพายมือ พายมือ แล่ง และทะนนานเป็นต้น ชื่อว่าตวง. อันบุคคลใด ๆ ไม่อาจเพื่อนับบุญของผู้บูชาอยู่ ซึ่งท่านผู้ควรบูชามีพระพุทธรูปเจ้าเป็นต้น ด้วยการนับทั้ง ๓ วิธีเหล่านี้ ด้วยสามารถแห่งวิบากคือผล เพราะเว้นจากที่สุดคะเนนี้.

ผลทานของผู้บูชาในสถานะทั้งสอง เป็นอย่างไรกัน ? บุญของผู้บูชาพระพุทธรูปเจ้าเป็นต้น ผู้ยังทรงพระชนม์อยู่ใคร ๆ ไม่อาจนับได้ก็พอทำเนา. บุญของผู้บูชาพระพุทธรูปเจ้าเป็นต้นผู้เช่นนั้นแม้นิพพานแล้วด้วยขันธปรินิพพาน อันมีกิเลสปรินิพพานเป็นนิमित ใคร ๆ ก็ไม่อาจนับได้อีกเล่า เพราะฉะนั้น ควรจะแตกต่างกันบ้าง. เพราะเหตุ (ที่จะมีข้อสงสัย) นั้นแหละ ทำวสัฏกะจึงกล่าวไว้ในวิมานวัตถุว่า

" เมื่อพระสัมพุทธเจ้าเป็นต้น ยังทรงพระชนม์
อยู่ก็ดี นิพพานแล้วก็ดี เมื่อจิตเสมอกัน ผลก็ย่อม
เท่ากัน ในเพราะเหตุคือความเลื่อมใสแห่งใจ สัตว์
ทั้งหลาย ย่อมไปสู่สุคติ " ดังนี้.

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนา พราหมณ์นั้นได้เป็นพระโสดาบันแล้วแล.

พระเจดีย์ทองสูงตั้งโยชน์ ได้ตั้ง (เด่น) อยู่ในอากาศนั้นแลตลอด ๗ วัน. ก็สมาคมได้มีแล้วด้วยชนเป็นอันมาก พวกเขาบูชาพระเจดีย์ด้วย

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 359

ประการต่าง ๆ ตลอด ๗ วัน. ต่อนั้นมาความแตกต่างแห่งลัทธิของผู้มีลัทธิต่างกัน ได้เกิดมีแล้ว.

พระเจดีย์นั้นได้ไปสู่ที่เดิมแห่งตนด้วยพุทธานุภาพ, ในขณะนั้นพระเจดีย์ศิลาใหญ่ ได้มีขึ้นแล้วในที่นั้นนั้นแล.

ประชาสัตว์ ๘๔,๐๐๐ ได้บรรลุธรรมมาภิสมัย (คือตรัสรู้ธรรม) แล้วในสมาคมนั้น.

เรื่องพระเจดีย์ทองของพระกัสสปทสพล จบ.

พุทธวรรควรรณนา จบ.

วรรคที่ ๑๔ จบ.

คาถาธรรมบท

สุขวรรคที่ ๑๕

ว่าด้วยความสุขที่แท้จริง.

[๒๕] ๑. ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีเวรกัน พวกเราไม่มี
เวร เป็นอยู่สบายดีหนอ ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีเวรกัน
พวกเราไม่มีเวรอยู่ ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความเดือด-
ร้อนกัน พวกเราไม่มีความเดือดร้อน เป็นอยู่สบายดี
หนอ ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความเดือดร้อนกัน พวก
เราไม่มีความเดือดร้อนอยู่ ในมนุษย์ทั้งหลายผู้ชวน
ขวายกัน พวกเราไม่มีความชวนขวาย เป็นอยู่สบาย
ดีหนอ ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความชวนขวายน้อย
พวกเราไม่มีความชวนขวายอยู่.

๒. เราผู้ซึ่งไม่มีกิเลสชาติเครื่องกังวล ย่อมเป็น
อยู่สบายดีหนอ เราจักเป็นผู้มีปีติเป็นรักษา เหมือน
เหล่าเทวดาชั้นอภัสสระ.

๓. ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ผู้
สงบระงับละความชนะและความแพ้ได้แล้ว ย่อมอยู่
เป็นสุข.

๔. ไฟเสมอด้วยราคะย่อมไม่มี โทษเสมอด้วย
โทสะย่อมไม่มี ทุกข์ทั้งหลายเสมอด้วยขันธย่อมไม่
มี สุขอื่นจากความสงบย่อมไม่มี.

๕. ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารทั้งหลาย

๑. วรรคนี้มีอรรถกถา ๘ เรื่อง.

เป็นทุกข์อย่างยิ่ง บัณฑิตทราบเนื้อความนั้นตามความจริงแล้ว (กระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน) เพราะพระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง.

๖. ลากทั้งหลายมีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง ทรัพย์มีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง ญาติมีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง.

๗. บุคคลดีมีรสอันเกิดแต่วิเวก และรสพระนิพพานเป็นที่เข้าไปสงบ ดีมีรสปีติอันเกิดแต่ธรรม ย่อมเป็นผู้ร่วมความกระวนกระวาย ไม่มีบาป.

๘. การพบเห็นเหล่าอริยบุคคลเป็นการดี การอยู่ร่วม (ด้วยเหล่าอริยบุคคล) ให้เกิดสุขทุกเมื่อ บุคคลพึงเป็นผู้มีความสุขเป็นนิตย์แท้จริง เพราะไม่พบเห็นพวกคนพาล เพราะว่าคนเที่ยวสมาคมกับคนพาล ย่อมโศกเศร้าตลอดกาลยี่ดยาวนาน ความอยู่ร่วมกับพวกคนพาล ให้เกิดทุกข์เสมอไป เหมือนความอยู่ร่วมด้วยศัตรู ปราชญ์มีความอยู่ร่วมกันเป็นสุข เหมือนสมาคมแห่งญาติ เพราะฉะนั้นแล ท่านทั้งหลายจงคบหาผู้ที่เป็นปราชญ์ และมีปัญญา ทั้งเป็นพหูสูต นำธุระไปเป็นปกติ มีวัตร เป็นอริยบุคคล เป็นสัตบุรุษ มีปัญญาดีเช่นนั้น เหมือนพระจันทร์ ช้องเสพลดลงแห่งนักษัตรฤกษ์ฉะนั้น.

๑๕. สุขวรรควรรณา

๑. เรื่องระงับความทะเลาะแห่งหมู่พระญาติ [๑๕๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในแคว้นของชาวสักกะ ทรงปรารภหมู่พระญาติ เพื่อระงับความทะเลาะ จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " สุตฺตมฺหิตฺต " เป็นต้น.

ความวิวาทเกิดเพราะแย่งน้ำ

ดังได้ยินมาว่า พวกเจ้าสากยะและพวกเจ้าโกลิยะ ให้กันแม่น้ำชื่อว่าโรหิณี ด้วยทำนบอันเดียวกัน ในระหว่างนครกบิลพัสดุ์กับนครโกลิยะแล้วให้ทำข้าวกกล้า. ถึงต้นเดือนเชษฐมาส เมื่อข้าวกกล้าเหี่ยว, พวกกรรมกรแม่ของชาวนครทั้งสองประชุมกัน. ในชาวนครทั้งสองนั้นชาวนครโกลิยะกล่าวว่า " น้ำนี้ เมื่อถูกพวกเรานำไปแต่ข้างทั้งสองจักไม่พอแก่พวกท่าน, เมื่อถูกพวกท่านนำไปแต่ข้างทั้งสอง. ก็จักไม่พอแก่พวกข้าพเจ้า; แต่ข้าวกกล้าของพวกข้าพเจ้า จักสำเร็จด้วยน้ำคราวเดียวเท่านั้น พวกท่านจงให้น้ำนี้แก่พวกข้าพเจ้าเถิด. " ฝ่ายพวกชาวสากยะนอกนี้ กล่าวอย่างนี้ว่า " เมื่อพวกท่านทำฉางให้เต็มตั้งไว้แล้ว พวกข้าพเจ้าจักไม่อาจถือเอาทงมีสีสุก แก้วสีเขียว แก้วสีดำและกหาปณะ แล้วมีกระเช้าและกระสอบ เป็นต้นในมือเที่ยวไปที่ประตูเรือนของพวกท่าน, ข้าวกกล้าแม่ของพวก

๑. เดือนมิถุนายน เดือน ๗.

ข้าพเจ้า ก็จักสำเร็จด้วยน้ำคราวเดียวเหมือนกัน, พวกท่านจงให้น้ำนี้แก่พวกข้าพเจ้าเถิด."

โกถิยะ. พวกข้าพเจ้าจักไม่ให้.

ศากยะ. แม้พวกข้าพเจ้าก็จักไม่ให้.

ชาวเมืองทั้งสอง ยังถ้อยคำให้เจริญขึ้นอย่างนั้นแล้ว ประหารซึ่งกันและกันอย่างนี้ คือคนหนึ่งลุกขึ้นแล้วได้ให้ประหารแก่คนหนึ่ง. แม้ชนผู้ถูกประหารนั้น ก็ได้ให้ประหารแม่แก่คนอื่น กระทบกระทั่งถึงชาติแห่งราชตระกูลทั้งหลาย ก่อความทะเลาะให้เจริญขึ้นแล้ว. พวกกรรมกรชาวโกถิยะกล่าวว่า " พวกเจ้าจงพาเด็กชาวเมืองกบิลพัสดุ์ไปเสียเถิด, ชนเหล่าใด อยู่ร่วมกับพวกพี่สาวน้องสาวของตน ๆ เหมือนสุนัขบ้านและสุนัขจิ้งจอกเป็นต้น; ช้าง ม้า โกล่และอาวุธทั้งหลายของชนเหล่านั้นจักทำอะไรแก่พวกข้าพเจ้าได้."

ฝ่ายพวกกรรมกรชาวศากยะกล่าวว่า " บัดนี้ พวกเจ้าจงพาพวกเด็กที่เรือนไปเสียเถิด, ชนเหล่าใด ไม่มีที่พึ่ง ไม่มีคดี อยู่ที่ต้นกระเบาคุจสัตว์ดิรัจฉาน; ช้าง ม้า โกล่และอาวุธของชนเหล่านั้นจักทำอะไรแก่พวกข้าพเจ้าได้." ชนเหล่านั้น ไปบอกแก่พวกอำมาตย์ผู้ประกอบในกรรมนั้น. พวกอำมาตย์ทูลแก่ราชตระกูลทั้งหลาย.

ลำดับนั้น เจ้าศากยะทั้งหลายคิดว่า " พวกเราจักแสดงเรี่ยวแรงและกำลัง ของเหล่าชนผู้อยู่ร่วมกับพวกพี่สาวน้องสาว " แล้วตระเตรียมการยุทธ์ ออกไปแล้ว. ฝ่ายเจ้าโกถิยะทั้งหลายคิดว่า " พวกเราจักสำแดงเรี่ยวแรงและกำลัง ของเหล่าชนผู้อยู่ที่ต้นกระเบาคุจ " ดังนี้แล้ว ตระเตรียมการยุทธ์ ออกไปแล้ว.

พระศาสดาเสด็จห้ามพระญาติ

แม้พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ทอดพระเนตรเห็นหมู่พระญาติแล้ว ทรงดำริว่า "เมื่อเราไม่ไป. พวกญาติเหล่านี้จักฉิบหาย. การที่เราไปก็ควร " ดังนี้แล้ว จึงเสด็จทางอากาศพระองค์เดียวเท่านั้น ประทับนั่งโดยบัลลังก์ในอากาศ ณ ท่ามกลางแม่น้ำโรหิณี. พระญาติทั้งหลาย เห็นพระศาสดาแล้วถึงอาวุช ถวายบังคม. ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะพระญาติเหล่านั้นว่า " มหาบพิตร นี้ชื่อว่าทะเลาะอะไรกัน ? "

พวกพระญาติ. พวกข้าพระองค์ ไม่ทราบ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. บัดนี้ ใครจักทราบเล่า ?

พระญาติเหล่านั้น ถามตลอดถึงพวกทาสและกรรมกร โดยอุบายนี้ว่า " อุปราช จักทราบ, เสนาบดี จักทราบ " เป็นต้น แล้วกราบทูลว่า " ทะเลาะกันเพราะน้ำ พระเจ้าข้า. "

พระศาสดา. น้ำดีราคาเท่าไร ? มหาบพิตร.

พวกพระญาติ. มีราคาน้อย พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. กษัตริย์ทั้งหลาย ราคาเท่าไร.

พวกพระญาติ. ขึ้นชื่อว่า กษัตริย์ทั้งหลาย หาค่ามิได้ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ก็การที่ท่านทั้งหลาย ยังพวกกษัตริย์ซึ่งหาค่ามิได้ให้ฉิบหาย เพราะอาศัยน้ำ ซึ่งมีประมานน้อย ควรแล้วหรือ ?

พระญาติเหล่านั้น ได้นิ่งแล้ว. ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสเตือนพระญาติเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า " มหาบพิตร เพราะเหตุไร ? พวกท่านจึงกระทำการเห็นปานนี้, เมื่อเราไม่มีอยู่. ในวันนี้ แม่น้ำคือโลหิตจักไหลนอง, ท่านทั้งหลาย ทำกรรมไม่สมควรแล้ว, ท่านทั้งหลาย เป็นผู้

มีเวรด้วยเวร ๕ อยู่, เราไม่มีเวรอยู่; ท่านทั้งหลายเป็นผู้มีความเดือดร้อน
ด้วยกิเลสอยู่, เราไม่มีความเดือดร้อนอยู่; ท่านทั้งหลายเป็นผู้มีความ
ขวนขวายในอันแสวงหากามคุณอยู่, เราไม่มีความขวนขวายอยู่" แล้วได้
ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

๑. สุตฺตํ วัต ชีวาม	เวรีเนสฺส อเวรีโน
เวรีเนสฺส มนุสฺเสสฺส	วิหราม อเวรีโน.
สุตฺตํ วัต ชีวาม	อาตุเรสฺส อนาตุรา
อาตุเรสิ มนุสฺเสสฺส	วิหราม อนาตุรา.
สุตฺตํ วัต ชีวาม	อฺสุตฺเตสฺส อนฺสุตฺตกา
อฺสุตฺเตสฺส มนุสฺเสสฺส	วิหราม อนฺสุตฺตกา.

"ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีเวรกัน พวกเราไม่มีเวร
เป็นอยู่สบายดีหนอ, ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีเวรกัน
พวกเราไม่มีเวรอยู่, ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความ
เดือดร้อนกัน พวกเราไม่มีความเดือดร้อน เป็นอยู่
สบายดีหนอ, ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความเดือดร้อน
กัน พวกเราไม่มีความเดือดร้อนอยู่, ในมนุษย์
ทั้งหลายผู้ขวนขวายกัน พวกเราไม่มีความขวนขวาย
เป็นอยู่สบายดีหนอ, ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความ
ขวนขวายกัน พวกเราไม่มีความขวนขวายอยู่."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สุตฺตํ ได้แก่ สบายดี. พระผู้มีพระภาค-
เจ้าตรัสคำอธิบายนี้ไว้ว่า "ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีเวรกัน ด้วยเวร ๕ พวก

เราไม่มีเวร ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความเดือดร้อนด้วยกิเลส (พวกเรา) ชื่อว่าไม่มีความเดือดร้อนเพราะความเป็นผู้ไม่มีกิเลส ในมนุษย์ทั้งหลายผู้มีความขวนขวายในอันแสวงหากามคุณ ๕ (พวกเรา) ชื่อว่าไม่มีความขวนขวาย เพราะไม่มีการแสวงหา นั่น จึงเป็นอยู่สบายดี กว่าพวกคลุกหัด ผู้ยังความเป็นไปแห่งชีวิตให้บังเกิดขึ้น ด้วยสามารถแห่งการตัดที่ต่อเป็นต้น หรือกว่าพวกบรรพชิต ผู้ยังความเป็นไปแห่งชีวิตให้บังเกิดขึ้น ด้วยสามารถแห่งเวชกรรมเป็นต้นแล้ว กล่าวว่ 'เราเป็นอยู่โดยความสบาย.' บทที่เหลือมีธรรมดาอันง่ายทั้งนั้น.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องระงับความทะเลาะแห่งหมู่พระญาติ จบ.

๒. เรื่องมาร [๑๕๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในบ้านพรหมมณเฑียรชื่อปัญจศาลา ทรงปรารภมาร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " สุตฺถัม วัต " เป็นต้น.

เด็กหญิง ๕๐๐ เล่นนักษัตร

ความพิสดารว่า ในวันหนึ่งพระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโศดา-
ปัตติมรรคขอเด็กหญิง ๕๐๐ จึงเสด็จเข้าไปอาศัยบ้านนั้นอยู่. แม่เด็กหญิง
เหล่านั้น ในวันนักษัตรวันหนึ่ง ไปสู่ม่าน้ำอาบแล้ว ประดับตกแต่งแล้ว
พ่ายหน้าสูบ้านไปแล้ว. แม้พระศาสดาเสด็จเข้าไปสูบ้านนั้น เทียวไปเพื่อ
บิณฑบาต. มารเข้าถึงในสรีระของชาวบ้านทั้งสิ้น, ได้ทำอย่างทีพระ-
ศาสดาไม่ได้แม้มาตรว่าภิกษาทัฬหีหนึ่ง ยืนอยู่ที่ประตูบ้าน ทูลพระศาสดา
ซึ่งเสด็จออกมาด้วยทั้งบาตรตามที่ล้างไว้แล้วว่า " ข้าแต่พระสมณะ ท่าน
ได้ก้อนข้าวบ้างไหม ? "

พระศาสดา. มารผู้มีบาป ก็ท่านได้ทำโดยอาการที่เราไม่พึงได้ภิกษา

มาร. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้ากระนั้นขอพระองค์เสด็จเข้าไปอีก
เถิด.

ได้ยินว่า มารได้มีความคิดอย่างนี้ว่า " หากว่าพระสมณะจะเสด็จ
เข้าไปอีก. เราจักเข้าถึงในสรีระของชนทั้งปวง แล้วปรบฝ่ามือกระทำการ
หัวเราะเยาะเย้ย ข้างหน้าพระสมณะนี้." ในขณะนั้น เด็กหญิงเหล่านั้น
ถึงประตูบ้าน เห็นพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

ฝ่ายมารทูลกะพระศาสดาว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์เมื่อไม่ได้
ก่อนข้าว จะเป็นผู้อันความทุกข์อันเกิดจากความหิวบีบคั้นบ้างไหม ? "

ผู้ไม่มีความกังวลเสวยปิติแทนอาหาร

พระศาสดาตรัสว่า " มารผู้มีบาป ในวันนี้ เราแม้ไม่ได้อะไร ๆ
ก็จักยังกาลให้น້อมล่วงไปด้วยความสุขอันเกิดจากปิติเท่านั้น จุจพรหมใน
เทวโลกชั้นอาภัสระ " แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๒. สุธัมม วัต ชีวาม เยสฺสนุโน นตฺถิ กิณฺจณฺ

ปีติภฺกฺขา ภฺวิสุตฺตม เทวา อภิสฺสุตฺตา ยถา.

" เรา ผู้ซึ่งไม่มีกิเลสชาติเป็นเครื่องกังวล ย่อม
เป็นอยู่สบายดีหนอ, เรา จักเป็นผู้มีปิติเป็นภักษา
เหมือนเหล่าเทวดาชั้นอาภัสระ. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เยสฺสนุโน ความว่า บรรดาภิเลสชาติ
เครื่องกังวล มีรากะเป็นต้น กิเลสชาติเครื่องกังวลแม้อย่างหนึ่ง โดย
อรธว่าเครื่องพัวพัน ไม่มีแก่เราเหล่าใด.

บทว่า ปีติภฺกฺขา ความว่า เหล่าเทวดาชั้นอาภัสระ เป็นผู้มีปิติเป็น
ภักษา ยิ่งกาลให้น້อมล่วงไปฉนั้นใด, แม้เราก็จักเป็นฉนั้นนั้น.

ในกาลจบเทศนา เด็กหญิงทั้ง ๕๐๐ เหล่านั้น ตั้งอยู่ในโศคาปัตติ-
ผล ดังนี้แล.

เรื่องมาร จบ.

๓. เรื่องปราชัยของพระเจ้าโกศล [๑๕๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปราชัยความปราชัยของพระเจ้าโกศล ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ชย เวรี " เป็นต้น.

อาเพ็หลาน

ได้ยินว่า พระเจ้าโกศลนั้นทรงอาศัยกาสิกคาม ครอบงำพระเจ้าอชาตศัตรู ผู้เป็นพระเจ้าหลาน อันพระเจ้าอชาตศัตรูนั้นให้แพ้แล้ว ๓ ครั้ง ในครั้งที่๓ ทรงดำริว่า " เราไม่อาจจะยังเด็กซึ่งมีปากยังไม่ลิ้นกลืนน้ำนมให้แพ้ได้, ประโยชน์อะไร ด้วยความเป็นอยู่ของเรา? " ท้าวเธอทรงตัดพระกระยาหาร เสด็จบรรทมบนพระแท่น. ครั้งนั้น ความเป็นไปอันนั้นของท้าวเธอ กระทบใจไปทั่วพระนคร. ภิกษุทั้งหลายกราบทูลแต่พระศากยวงศ์ผู้เจริญ ได้ยินว่า พระราชาทรงอาศัยกาสิกคาม อันพระเจ้าอชาตศัตรูให้ทรงปราชัยแล้ว ๓ ครั้ง, บัดนี้ ท้าวเธอทรงปราชัย (กลับ) มาแล้ว ทรงตัดพระกระยาหารบนพระแท่น ด้วยทรงดำริว่า ' เราไม่อาจจะยังเด็กซึ่งมีปากยังไม่ลิ้นกลืนน้ำนมให้แพ้ได้, ประโยชน์อะไร ด้วยความเป็นอยู่ของเรา? '

พระศาสดา ทรงสดับกถาของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย แม้ผู้ชนะย่อมก่อเวร, ฝ่ายผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์เหมือนกัน " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๓. ชย เวรี ปสวติ   ทุกข์ เสติ ปราชิโต
    อุปสนฺโต สฺย เสติ   หิตฺวา ชยปราชย์.

" ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์, ผู้สงบ
ระงับ ละความชนะและความแพ้ได้แล้ว ย่อมอยู่
เป็นสุข."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ขย** ความว่า ผู้ชนะผู้อื่น ย่อมกลับ
ได้เวร. บทว่า **ปราชิโต** ความว่า ผู้อันคนอื่นให้แพ้แล้ว ย่อมอยู่เป็น
ทุกข์ คือยอมอยู่ลำบาก ในอิริยาบถทั้งปวงทีเดียว ด้วยคิดว่า " ในกาล
ไรเล่าหนอ เราอาจเห็นหลังของปัจฉามิตร ? "

บทว่า **อุปสนฺโต** ความว่า พระชีณาสพ ผู้มีกิเลสมีราคะเป็นต้น
ในภายในสงบระงับ ละความชนะและความแพ้ได้ ย่อมอยู่เป็นสุข คือ
ยอมอยู่สบายแท้ ในอิริยาบถทั้งปวง.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องปราชัยของพระเจ้าโกศล จบ.

๔. เรื่องเด็กหญิงแห่งตระกูลคนใดคนหนึ่ง [๑๖๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภกุมาริกาคนใดคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " นตฺถิ รากสโม อคฺคิ " เป็นต้น.

พระศาสดาเสด็จในงานอวาหมงคล

ได้ยินว่า มารดาของกุมาริกานั้นกระทำอวาหมงคล นิมนต์พระศาสดาในวันมงคล. พระศาสดา อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมเสด็จไปในที่นั้น ประทับนั่งแล้ว. หญิงสาวแม่คนนั้นแล กระทำการกรองน้ำเป็นต้นเพื่อหมู่แห่งภิกษุ เทียวไป ๆ มา ๆ อยู่. ฝ่ายสามีของนางได้ขึ้นแลดูนางอยู่แล้ว. เมื่อเขาแลดูอยู่ ด้วยอำนาจแห่งรากะ, กิเลสในภายในย่อมฟุ้งซ่าน. เขาถูกความไม่รู้ (ไม่รู้สึกรู้) กรอบงำแล้ว จึงไม่บำรุงพระพุทธเจ้า, ไม่บำรุงพระมหาเถระ ๘๐, แต่ได้กระทำจิตไว้ว่า " เราจักเหยียดมือออกจับ (หญิงสาว) นั้น. " พระศาสดาทรงเล็งเห็นอชฌาสัยของเขาแล้ว. ได้ทรงกระทำอย่างที่เขาไม่เห็น (หญิง) นั้น. เขาไม่เห็นหญิงนั้นแล้ว จึงได้ขึ้นแลดูพระศาสดา. ในกาลที่เขาขึ้นแลดูอยู่ พระศาสดาตรัสว่า " แน่กุมารก็ชื่อว่าไฟ เช่นกับไฟคือรากะ ไม่มี, ชื่อว่าโทษ เช่นกับโทษคือโทสะ ไม่มี, ชื่อว่าทุกข์ เช่นกับทุกข์เพราะการบริหารชั้น ไม่มี, แม้สุขเช่นกับนิพพานสุข ไม่มีเหมือนกัน " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๔. นตฺถิ รากสโม อคฺคิ   นตฺถิ โทสสโม กถิ

นตฺถิ ขนฺธาทิสสา ทุกฺขา   นตฺถิ สนฺตปิปริ สุขํ.

" ไฟเสมอด้วยราคะ ย่อมไม่มี, โทษเสมอด้วย
โทสะ ย่อมไม่มี, ทุกข์ทั้งหลายเสมอด้วยขันธ ย่อม
ไม่มี, สุขอื่นจากความสงบ ย่อมไม่มี. "

แก้orro

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า นตฺถิ รากฺสโม ความว่า ชื่อว่าไฟ
อื่นเสมอด้วยราคะ ซึ่งสามารถเพื่อจะไม่แสดงควัน เปลว หรือถ่าน ไหม
ในภายในเท่านั้น แล้วจึงกระทำกองเต้า ย่อมไม่มี.

บทว่า กลิ ความว่า แม้โทษ เสมอด้วยโทสะ ย่อมไม่มี.

บทว่า ขนฺธสฺมา ได้แก้เสมอด้วยขันธทั้งหลาย. อธิบายว่า ชื่อว่า
ทุกข์อย่างอื่น เหมือนอย่างขันธทั้งหลายที่บุคคลบริหารอยู่เป็นทุกข์ ย่อม
ไม่มี.

สอนบทว่า สนฺตปิปรํ สุขํ ความว่า แม้สุขอื่นยิ่งกว่าพระนิพพาน
ย่อมไม่มี. อธิบายว่า ความจริง สุขอย่างอื่นก็เป็นสุขเหมือนกัน แต่
พระนิพพานเป็นบรมสุข.

ในกาลจบเทศนา กุมาริกาและกุมารตั้งอยู่ในโศคาปีตติผลแล้ว. ใน
ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทำอาการคืออันเห็นซึ่งกันและกัน แก่
คนทั้งสองนั้นดังนี้แล.

เรื่องเด็กหญิงแห่งตระกูลคนใดคนหนึ่ง จบ.

๑. บาลีเป็น ขนฺธาทิสฺวา.

๕. เรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง [๑๖๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในเมืองอาฬวี ทรงปรารภอุบาสกคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ชิมจฺฉา " เป็นต้น.

เสด็จโปรดคนเข็ญใจ

ความพิสดารว่า ในวันหนึ่ง พระศาสดาประทับนั่งในพระคันธกุฎี ในพระเชตวันทิยว ทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นมนุษย์เข็ญใจคนหนึ่ง ในเมืองอาฬวี ทรงทราบความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยของเขา มีภิกษุ ๕๐๐ เป็นบริวาร ได้เสด็จไปสู่เมืองอาฬวี. ชาวเมืองอาฬวีนิมนต์พระศาสดา. มนุษย์เข็ญใจเมื่อนั้นได้ยืนว่า " พระศาสดาเสด็จมา " ดังนี้แล้ว ได้ตั้งใจไว้ว่า " เราจักฟังธรรมในสำนักของพระศาสดา." แลในวันนั้นเอง โคของเขาตัวหนึ่งหนีไป เขาคิดว่า " เราจักค้นหาโคหรือจะฟังธรรม " แล้วคิดว่า " เราค้นหาโคก่อนให้เข้าไปสู่ฝูงโคแล้ว จึงจักฟังธรรมภายหลัง " ดังนี้แล้ว จึงออกจากเรือนแต่เช้าตรู่. แม้ชาวเมืองอาฬวีนิมนต์ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรเจ้าเป็นประธานให้นั่งแล้วอังกาส รับบาตร เพื่อประโยชน์แก่อนุโมทนา. พระศาสดาได้ทรงนั่งเสียบ ด้วยหมายพระเหตุที่ยว่า " เราอาศัยบุคคลใดมาแล้ว ตลอดหนทาง ๓๐ โยชน์, บุคคลนั้นเข้าไปสู่ป่า เพื่อแสวงหาโค; เมื่อเขามาแล้วนั้นแหละ เราจึงจักแสดงธรรม. " มนุษย์เมื่อนั้น เห็นโคในกลางวัน ต้อนเข้าฝูงโคแล้วคิดว่า " แม่ถ้าของอื่นไม่มี. เราจักกระทำกิจสักว่าการถวายบังคมพระศาสดา " แม้ถูกความหิวบีบคั้นก็ไม่ใส่ใจจะไปเรือน มาสู่สำนักพระศาสดาโดยเร็ว ถวายบังคม

พระศาสดาแล้ว ได้ยืนอยู่ที่ส่วนข้างหนึ่ง. ในเวลาที่เขายืนอยู่ พระศาสดา
ตรัสกะผู้ชวนขวายนานว่า " ของอะไรที่เป็นเดนของภิกษุสงฆ์ มีอยู่
หรือ ? "

ผู้ชวนขวายนาน. มีอยู่ทุกอย่าง พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ถ้ากระนั้น เองจงเลี้ยงดูผู้นี้.

พระศาสดายังถูกโพนทะนา

เขาให้มนุษย์นั้นนั่งในที่ที่พระศาสดาตรัสสั่งนั้นแหละ แล้วเลี้ยง
ดูด้วยข้าวยาจุก ของควรเคี้ยว และของควรรบริโภค โดยเคารพ. มนุษย์
ผู้นั้นบริโภครัดเสร็จ บ้วนปากแล้ว. ได้ยืนว่า ชื่อว่าการจัดภัตของพระ-
ตถาคต ย่อมไม่มีในที่อื่น ในปิฎก ๓ เว้นที่นี้เสีย. จิตของเขามีความ
กระวนกระวายสงบแล้ว ได้เป็นจิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว. ครั้งนั้น พระ-
ศาสดาตรัสอนุப்புพิกถาแล้ว ทรงประกาศสั่งจะทั้งหลายแก่เขา. ในที่สุด
แห่งเทศนา เขาตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล แม้พระศาสดาทรงกระทำอนุโมทนา
แล้ว เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป. มหาชนตามส่งเสด็จพระศาสดาแล้ว
ก็กลับ.

ภิกษุทั้งหลายที่ไปกับพระศาสดานั้นแหละ ยกโทษว่า " ผู้มีอายุ
ทั้งหลาย พวกท่านจงดูกรรมของพระศาสดาเถิด. กรรมเห็นปานนี้ ย่อม
ไม่มีในวันทั้งหลายอื่น, แต่วันนี้ พระศาสดาทรงอาศัยมนุษย์คนหนึ่ง
รับสั่งให้คนจัดแจงข้าวยาจุกเป็นต้นให้ให้แล้ว. " พระศาสดาเสด็จกลับ
ประทับยืนอยู่แล้วเทียว ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดอะไร
กัน ? " ทรงสดับเนื้อความนั้นแล้ว ตรัสว่า " อย่างนั้นภิกษุทั้งหลายเรา

คิดว่า 'เราเมื่อมาสิ้นทางกันดาร ๓๐ โยชน์ เห็นอุปนิสัยของอุบาสกคนนั้น แล้วจึงมา. อุบาสกนั้นหิวยิ่งนัก ลูกขึ้นแต่เช้าตรู่แล้วเที่ยวไปหาโคในป่า แม้เมื่อเราแสดงธรรมอยู่ ก็ไม่อาจบรรลุได้ เพราะความเป็นทุกข์อันเกิดแต่ความหิว. จึงได้กระทำอย่างนี้; ภิกษุทั้งหลาย ด้วยว่าชื่อว่าโรค เช่น กับโรค คือความหิวไม่มี" ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๕. ชิมจฺจฺฉา ปรมฺหา โรคา   สงฺขารา ปรมฺหา ทุกฺขา
เอตฺตํ อุตฺตวา ยถาภฺตํ   นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ.

" ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง, สังขารทั้งหลาย เป็นทุกข์อย่างยิ่ง, บัณฑิตทราบเนื้อความนั้น ตามความจริงแล้ว (กระทำให้อาเจียงซึ่งพระนิพพาน) เพราะพระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า ชิมจฺจฺฉา ปรมฺหา โรคา ความว่า เพราะโรคอย่างอื่นรักษาคราวเดียวก็หาย หรือว่าอันบุคคลย่อมบำบัดได้ ด้วยความสามารถแห่งองค์นั้น ๆ (คือเป็นครั้งคราว). ส่วนความหิวต้องรักษาจนสิ้นกาลเป็นนิตย์ทีเดียว เหตุนั้น ความหิวนี้จึงจัดเป็นเยี่ยมกว่าโรคที่เหลือ.

ชั้น ๕ ชื่อว่า สังขารทั้งหลาย. สองบทว่า เอตฺตํ อุตฺตวา ความว่า บัณฑิตทราบเนื้อความตามเป็นจริงว่า " โรคเสมอด้วยความหิว ย่อมไม่มี, ชื่อว่าทุกข์ เสมอด้วยการบริหารชั้น ย่อมไม่มี, " แล้วกระทำพระนิพพานให้อาเจียง.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 376

บาทพระคาถาว่า นิพพานํ ปรมํ สุขํ ความว่า เพราะพระนิพพาน
นั้น เป็นสุขอย่างยอดเยี่ยม คืออย่างสูงสุดกว่าสุขทั้งหมด.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอรุณิยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง จบ.

๖. เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล [๑๖๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระเจ้าปเสนทิโกศล ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อโรคฺยุปรมา ลาภา " เป็นต้น.

พระราชาสเวยพระกระยาหารจุ

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง พระราชาสเวยพระกระยาหารตั้งทานแห่งข้าวสาร ด้วยสุปะและพยัญชนะอันสมควรแก่พระกระยาหารนั้น. วันหนึ่ง ท้าวเธอสเวยพระกระยาหารเข้าแล้ว ยังไม่บรรเทาความเมาเพราะภักตเลย เสด็จไปสู่สำนักของพระศาสดา มีพระรูปอืดอืด ทรงพลิกกลับไปมาข้างโน้นข้างนี้อยู่ แม้ถูกความหลับครอบงำ เมื่อไม่สามารถจะทรงผทมตรงได้ จึงประทับนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง. ครั้งนั้นพระศาสดาตรัสกะท้าวเธอว่า " มหาบพิตร พระองค์ยังไม่ทันพักผ่อนเลย เสด็จมาแล้วหรือ ? "

พระราชา. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ตั้งแต่เวลาบริโภคน้ำแล้วหม่อมฉันมีทุกข์มาก.

อุบายแก้การบริโภคน้ำ

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะท้าวเธอว่า " มหาบพิตร การบริโภคน้ำมากเกินไป เป็นทุกข์อย่างนี้ " ดังนี้แล้ว ตรัสสอนด้วยพระคาถานี้ว่า :-

" ในกาลใด บุคคลเป็นผู้กินจุ มั่งงว่ง และมัก
นอนหลับ กระสับกระส่าย เป็นดุจสุกรใหญ่ที่เขา

เลี้ยงด้วยอาหาร, ในกาลนั้น เขาเป็นคนมีนซึม ย่อม

เข้าห้องบ่อย ๆ."

แล้วตรัสว่า " มหาบพิตร การบริโภคโภชนะแต่พอประมาณ จึงควร, เพราะผู้บริโภคพอประมาณ ย่อมมีความสุข " เมื่อจะทรงโอวาทให้ยิ่ง จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

" คนมีสติทุกเมื่อ รู้ประมาณในโภชนะที่ได้แล้ว

นั้น มีเวทนาเบาบาง, (อาหารที่บริโภคแล้ว) เลี้ยง

อายุอยู่ ค่อย ๆ ย่อยไป "

พระราชานี้ไม่อาจจะทรงเรียนพระคาถาได้. แต่ตรัสกะเจ้าหลานชื่อ สุกตสนะ ซึ่งยืนอยู่ในที่ใกล้ว่า " พ่อ เธอจงเรียนคาถานี้. " สุกตสนะนั้น ทรงเรียนคาถานั้นแล้ว ทูลถามพระศาสดาว่า " ข้าพระองค์จะกระทำอย่างไร พระเจ้าข้า? " ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสกะเธอว่า " เมื่อพระราชานี้เสวยอยู่ ท่านพึงกล่าวคาถานี้ในกาลเสวยก่อนที่สุด, พระราชาทรงกำหนดเนื้อความได้แล้ว จักทรงหึ่งก่อนข้าวนั้น, ในการหุงกัณฑ์เพื่อพระราชานี้ เธอพึงให้ลดข้าวสารมีประมาณเท่านั้น ด้วยอันนับเมล็ดข้าวในก้อนข้าวนั้น. " สุกตสนะนั้นทูลรับว่า " ดิละ พระเจ้าข้า เมื่อพระราชานี้เสวยเวลาเช้าก็ตาม เวลาเย็นก็ตาม ก็กล่าวคาถานี้ขึ้น ในการเสวยก่อนสุดท้าย แล้วให้ลดข้าวสาร ด้วยอันนับเมล็ด ในก้อนข้าวที่พระราชานี้ทรงหึ่ง. แม้พระราชานี้ทรงสดับคาถาของสุกตสนะนั้นแล้ว รับสั่งให้พระราชทานทรัพย์ครั้งละพัน.

๑. แปลกันมาอย่างนี้. คือเดิม กุตุตาหาโร เป็นประธาน แต่น่าจะหมายความว่า..... มีโรคภัยไข้เจ็บน้อย, เขาแก่ช้ำอายุยืน.

พระราชาดพระกระยาหารได้แล้ว

โดยสมัยอื่นอีก พระราชานั้นทรงตั้งอยู่ในความเป็นผู้มีพระกระยาหารแห่งข้าวสารทะนนานหนึ่งเป็นอย่างยิ่ง ทรงถึงความสุขแล้ว ได้มีพระสรีระอันเบา.

ภายหลังวันหนึ่ง ท้าวเธอเสด็จไปสำนักพระศาสดา ถวายบังคมพระศาสดาแล้วทูลว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ความสุขเกิดแก่หม่อมฉันแล้ว หม่อมฉันเป็นผู้สามารถ จะติดตามจับเนื้อก็ได้ ม้าก็ได้, เมื่อก่อนหม่อมฉันมีการยุทธ์กับหลาน; บัดนี้หม่อมฉันให้ธิดาชื่อว่าวชิรกุมารีแก่หลานแล้ว ให้บ้านนั้น ทำให้เป็นค่าน้ำอาบของธิดานั้นนั่นแล. ความทะเลาะกับหลานนั้นสงบแล้ว, สุขแท้เกิดแล้วแก่หม่อมฉัน เพราะเหตุแม่นี้. แม่แก้วมณีของพระเจ้ากุสะ ซึ่งหายไปแล้วในเรือนของหม่อมฉันในวันก่อน; บัดนี้แก้วมณีแม่นั้นมาสู่เงื้อมมือแล้ว, ความสุขแท้เกิดแล้วแก่หม่อมฉัน เพราะเหตุแม่นี้, หม่อมฉันปรารถนาความคุ้นเคยกับเหล่าสาวกของพระองค์ จึงทำแม่ธิดาแห่งญาติของพระองค์ไว้ในเรือน, ความสุขแท้เกิดแล้วแก่หม่อมฉัน เพราะเหตุแม่นี้." พระศาสดาตรัสว่า " มหาบพิตร ชื่อว่าความไม่มีโรค เป็นลาภอย่างยิ่ง, ทรัพย์แม้เช่นกับความเป็นผู้สันโดษ ด้วยวัตถุตามที่ตนได้แล้ว ไม่มี, ชื่อว่าญาติเช่นกับด้วยผู้คุ้นเคยกัน ไม่มี, ชื่อว่าความสุขอย่างยิ่ง เช่นกับด้วยพระนิพพานไม่มี " จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๖. อโรคฺยปรมา ลาภา	สนฺตุฏฺฐิจิปรมฺ ฐนํ
วิสุตฺตาสปรมา ญาติ	นิพฺพานํ ปรมฺ สุขํ.

" ลากทั้งหลาย มีความไม่มีโรค เป็นอย่างยิ่ง,
ทรัพย์มีความสันโดษ เป็นอย่างยิ่ง, ญาติมีความ
คุ้นเคย เป็นอย่างยิ่ง, พระนิพพาน เป็นสุขอย่างยิ่ง."

แก้orro

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อโรคุยปรมา ความว่า มีความเป็นผู้
ไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง. จริงอยู่ ลากทั้งหลาย แม้มืออยู่แก่คนมีโรค ไม่จัด
เป็นลากแท้, เพราะฉะนั้น ลากทั้งปวงจึงมาถึงแก่คนไม่มีโรคเท่านั้น; เหตุ
นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า " อโรคุยปรมา ลากา. "

บาทพระคาถาว่า สนตุฏฐปรมม ฌน ความว่า ภาวะคืออันยินดี
ด้วยวัตถุที่ตนได้แล้วซึ่งเป็นของมีอยู่แห่งตน ของคฤหัสถ์หรือบรรพชิต
นั้นแล ชื่อว่าสันโดษ, สัน โดษนั้น เป็นทรัพย์อันยิ่งกว่าทรัพย์ที่เหลือ.

บาทพระคาถาว่า วิสุตาสปรมา ฌาตี ความว่า มารดาก็ตาม บิดา
ก็ตามจงยกไว้. ไม่มีความคุ้นเคยกับคนใด. คนนั้นไม่ใช่ญาติแท้: แต่มี
ความคุ้นเคยกับคนใด, คนนั้นแม้ไม่เนื่องกัน ก็ชื่อว่าเป็นญาติอย่างยิ่ง
คืออย่างสูง; เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า " วิสุตาสปรมา
ฌาตี. "

อนึ่ง ชื่อว่าความสุข เหมือนพระนิพพาน ไม่มี, เหตุนี้ พระ-
ผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า " นิพพาน ปรมม สุข. "

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล จบ.

๑. บาลีเป็น ฌาตี.

๓. เรื่องพระติสสเถระ [๑๖๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในเมืองไพศาลี ทรงปรารภภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ปริเวกรธ" เป็นต้น.

ได้ทราบข่าวปรินิพพานแล้วบำเพ็ญสมณธรรม

ความพิสดารว่า เมื่อพระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลายโดยเดือน ๔ เดือน" จากนี้ เราจักปรินิพพาน. "ภิกษุ ๑๐๐ ในสำนักของพระศาสดาถึงความสะดุ้งแล้ว. ธรรมสังเวชเกิดขึ้นแก่พระชินาสพทั้งหลาย. ภิกษุปุถุชนทั้งหลายไม่สามารถจะอดกลั้นน้ำตาได้. ภิกษุทั้งหลายเป็นพวก ๆ เทียวปรึกษากันว่า "พวกเราจักทำอะไรหนอ ?" ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งชื่อว่าติสสเถระคิดว่า "ได้ยินว่า พระศาสดาจักปรินิพพาน โดยล่วงไป ๔ เดือน ก็เราเป็นผู้มีราคะยังไม่ไปปราศ, เมื่อพระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่นั้นแหละ, เราควรถือเอาพระอรหัต (ให้ได้)" แล้วจึงอยู่ผู้เดียวเท่านั้นในอิริยาบถ ๔. การไปสู่สำนักของภิกษุทั้งหลาย หรือการสนทนาปราศรัยกับผู้ใดผู้หนึ่ง ย่อมไม่มี. ครั้งนั้นภิกษุทั้งหลายกล่าวกะท่านว่า "คุณติสสเหตุไร ? คุณจึงทำอย่างนี้." ท่านไม่ฟังถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้น. ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลความเป็นไปนั้นแก่พระศาสดาแล้ว กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระติสสเถระไม่มีความรักในพระองค์." พระศาสดา ๑. น่าจะเป็น ๓ เดือน แต่ว่าในที่นี้เห็นจะนับโดยเดือน.

รับสั่งให้หาท่านมาแล้ว ตรัสถามว่า " คิสสะ เหตุไร ? เธอจึงทำอย่างนี้. " เมื่อท่านกราบทูลความประสงค์ของตนแล้ว ประทานสาธุการว่า " คิสสะ คิสสะ " แล้วตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ผู้มีความรักในเรา จงเป็นเหมือน คิสสะเถิด; แม้คนกระทำการบูชาอยู่ด้วยของหอมและระเบียบดอกไม้เป็นต้น ไม่เชื่อว่าบูชาเราเลย, แต่คนผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้นแหละ ชื่อว่าบูชาเรา. " แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๗. ปวิเวกรถํ ปิตฺวา รถํ อุปสมฺมุตฺต จ

นิทฺทโร โหติ นิปฺปาโป ฌมฺมปีติรถํ ปิว.

" บุคคลดื่มรสอันเกิดแต่วิเวกและรสพระนิพพาน
เป็นที่เข้าไปสงบ ดื่มรสปีติอันเกิดแต่ธรรม ย่อมเป็น
ผู้ไม่มีความกระวนกระวาย ไม่มีบาป."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปวิเวกรถํ ความว่า ซึ่งรสอันเกิดแล้ว
แต่วิเวก, อธิบายว่า ซึ่งความสุขอันเกิดแต่ความเป็นผู้เดียว.

บทว่า ปิตฺวา ความว่า ดื่มแล้วด้วยความสามารถแห่งอันเป็นผู้ทำกิจ
มีอันกำหนดรู้ทุกข์เป็นต้น ทำให้แจ้งโดยความเป็นอารมณ์.

บาทพระคาถาว่า รถํ อุปสมฺมุตฺต จ ความว่า ดื่มแล้วซึ่งรสแห่ง
พระนิพพาน อันเป็นที่เข้าไปสงบกิเลสด้วย.

สองบทว่า นิทฺทโร โหติ ความว่า ภิกษุผู้ขีณาสพ ชื่อว่าเป็นผู้
ไม่มีความกระวนกระวาย และไม่มีบาป เพราะความไม่มีความกระวน
กระวาย คือราคะเป็นต้นในภายใน เพราะดื่มรสทั้งสองอย่างนั้น.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 383

สองบทว่า รลํ ปิว ความว่า แม่เมื่อคัมภีร์แห่งปิติ อันเกิดขึ้นแล้ว
ด้วยสามารถแห่งโลกุตระธรรม ๕ ย่อมเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย และ
ไม่มีบาป.

ในกาลจบเทศนา พระติสสเถระบรรลุพระอรหัตแล้ว. เทศนาได้
มีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล.

เรื่องพระติสสเถระ จบ.

๘. เรื่องท้าวสักกะ [๑๖๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในเวฬุวคาม ทรงปรารภท้าวสักกะ ตรีศพระธรรมเทศนานี้ว่า " สาธุ ทสฺสนิ " เป็นต้น.

ความพิสดารว่า ท้าวสักกเทวราชทรงทราบความที่พระอาพาธ มีอันเล่นไปแห่งพระโลหิตเป็นสมุฏฐาน* เกิดขึ้นแล้วแก่พระตถาคต ในเมื่อพระองค์ทรงปลงอายุสังขารแล้ว ทรงดำริว่า " การที่เราไปสู่สำนักของพระศาสดาแล้ว ทำกิจานุปฏิญาณยอมควร " ทรงละอรรถภาพประมาณ ๓ คาวุตเสีย เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ทรงนวดพระบาทด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง, ครั้งนั้นพระศาสดาตรัสกะท้าวสักกะนั้นว่า " นั่นใคร ? "

ท้าวสักกะ. ข้าพระองค์ คือท้าวสักกะ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ท่านมาทำไม ?

ท้าวสักกะ. มาเพื่อบำรุงพระองค์ผู้ประจวบ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ท้าวสักกะ กลิ่นมนุษย์ยอมปรากฏแก่เทวดาทั้งหลาย เหมือนซากศพที่ผูกไว้ที่คอ ตั้งแต่ ๑๐๐ โยชน์ขึ้นไป, ท่านจงไปเกิด, ภิกษุผู้ศิลาปฏิญาณของเรามี.

ท้าวสักกะกราบทูลว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้าพระองค์ดำรงอยู่ในที่สุดแห่ง ๘ หมื่น ๔ พัน โยชน์ สุดกลิ่นแห่งศีลของพระองค์มาแล้ว. ข้าพระองค์นี้แหละจักบำรุง " แล้วไม่ให้นुकคตอื่นถูกต้องภาชนะพระบังคนหนักของพระศาสดาแม้ด้วยมือ ทรงทูนไว้บนพระเศียรทีเดียว

๑. อาพาธลงพระโลหิต.

นำไปอยู่ ไม่ได้กระทำแม้อาการสักว่าการสยิวพระพักตร์, ได้เป็นคุณนำ
ภาชนะของหอมไป. ท้าวเธอปฏิบัติพระศาสดาอย่างนี้แล้ว ในเวลา
พระศาสดามีความสำราญนั้นแหละ จึงได้เสด็จไป.

ภิกษุสรรเสริญท้าวสักกะ

ภิกษุประชุมพูดกันขึ้นว่า " นำสรรเสริญ ท้าวสักกเทวราชมีความ
สึเนหาในพระศาสดา, ท้าวเธอทรงละทิพยสมบัติ เห็นปานละนี้เสีย ทรง
นำภาชนะสำหรับรองพระบังคนหนักของพระศาสดาออกไปด้วยพระเสียร
หาทรงทำพระอาการมาตราว่าสยิวพระพักตร์ไม่ คุณบุรุษผู้นำภาชนะอัน
เต็มด้วยของหอมออกไปอยู่ละนั้น ได้ทรงกระทำอุปัฏฐากแล้ว " พระศาสดา
ทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวก
เธอพูดอะไรกัน ? " ครั้นภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า " เรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า "
จึงตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ข้อซึ่งท้าวสักกเทวราชทำสึเนหาในเรานั้น
ไม่น่าอัศจรรย์. เพราะท้าวสักกเทวราชนี้ ฟังธรรมเทศนาแล้วเป็นโสดาบัน
ละความเป็นท้าวสักกะชรา ถึงความเป็นท้าวสักกะหนุ่ม เหตุอาศัยเรา;
แท้จริงเมื่อท้าวเธอเสด็จนั่งในท่ามกลางเทพบริษัท ณ อินทศาลคูหา ใน
กาลเมื่อตนถูกมรณภัยคุกคาม ทำคนธรรพ์เทพบุตรชื่อปัญจสิขะข้างหน้า
เสด็จมา เราได้กล่าวว่า :-

" ดูก่อนท้าววาสวะ ท่านจงถามปัญหาของเรา,
ท่านปรารถนาปัญหาข้อใดข้อหนึ่งในพระหฤทัย เรา
จะทำที่สุดแห่งปัญหานั้น ๆ ของท่านได้แน่แท้ "

เมื่อจะบรรเทาความสงสัยของท้าวเธอ จึงได้แสดงธรรมเทศนา, ในกาลจบเทศนา ธรรมาสัทมัยได้มีแก่สัตว์ทั้งหลายประมาณ ๑๔ โภคิ. ส่วนท้าวสักกเทวราชบรรลุโสดาปัตติผล ตามที่ประทับนั่งแล้วนั่นเอง เป็นท้าวสักกะหนุ่มแล้ว; เรามีอุปการะเป็นอันมากแก่ท้าวสักกเทวราชนั้น ด้วยประการอย่างนี้, ชื่อว่าความเสนาหาในเราของท้าวสักกเทวราชนั้น ไม่น่าอัศจรรย์; ภิกษุทั้งหลาย ก็การพบเห็นเหล่าอริยบุคคลก็ดี การอยู่ ณ ที่เดียวกันกับเหล่าอริยบุคคลก็ดี ให้เกิดสุข, แต่ว่า กิจเช่นนั้นกับพวกคนพาล ให้เกิดทุกข์ทั้งนั้น " แล้วจึงได้ทรงภายิตคาถาเหล่านี้ว่า :-

๘. สาธุ ทสุสนมรียานัน สนวนิวาโส สทา สุโข
อทสุสนน พาลานัน นิจุจเม สุชี ลียา.
พาลสงฺกตจาริ หิ ทิมมทุชาน โสจติ
ทุกุโข พาลลหิ สฺวาโส อมิตฺเตเนว สพุพทา.
ธีโร จ สุขสฺวาโส ฌาตีนิว สมากโม
ตสุมา หิ

ธีรลฺลจ ปลฺลลลจ พหุสุตฺตลฺลจ

โชรฺยหฺลลิตฺตํ วตฺตวนฺตมรียํ

ตํ ตาทิสํ สปุริสํ สุเมธํ

ภเชถ นกฺขตฺตปถํว จนฺทิมมา.

" การพบเห็นเหล่าอริยบุคคล เป็นการดี, การอยู่รวม (ด้วยเหล่าอริยบุคคล) ให้เกิดสุขทุกเมื่อ, บุคคลพึงเป็นผู้มีสุข เป็นนิตย์แท้จริง เพราะไม่พบเห็นพวกคนพาล, เพราะว่า คนที่เวิวสมากมกับคนพาล

ย่อมโศกเศร้าตลอดกาลยี่ดียวนาน, ความอยู่ร่วมกับ
พวกคนพาลให้เกิดทุกข์เสมอไป เหมือนความอยู่ร่วม
ด้วยศัตรู, ปราชญ์มีความอยู่ร่วมกันเป็นสุข เหมือน
สมาคมแห่งญาติ. เพราะฉะนั้น แล

ท่านทั้งหลาย จงคบหาผู้ที่เป็นปราชญ์ และมี
ปัญญาทั้งเป็นพหูสูต นำฐานะไปเป็นปกติ มีวัตร เป็น
อริยบุคคล เป็นสัตบุรุษมีปัญญาดี เช่นนั้น เหมือน
พระจันทร์ ช้องเสพลดลงแห่งนักขัตฤกษ์ฉะนั้น."

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สาหุ ได้แก่ เป็นการยังประโยชน์
ให้สำเร็จ คือว่าเป็นความงาม ได้แก่กรรมอันเจริญ.

บทว่า สนุนิวาโส ความว่า หาใช่เพียงการพบพระอริยบุคคล
เหล่านั้นอย่างเดียวเป็นการดีไม่ ถึงความเป็น คือเป็นต้นว่าความนั่งร่วม
กับพระอริยบุคคลเหล่านั้น ณ ที่เดียวกันก็ดี ความเป็นคืออันได้เพื่อจะ
กระทำวัตรและปฏิวัตรแก่พระอริยบุคคลเหล่านั้นก็ดี เป็นการดีโดยแท้.

บทว่า พาลสงฺกตจาริ หิ ความว่า เพราะผู้ใดเที่ยวร่วมกับคนพาล.

ประชุมบทว่า ทิมมทฺธานัน เป็นต้น ความว่า ผู้นั้นถูกสหายนพาล
พูดว่า "เจ้าจงมา, พวกเราจะกระทำความผิด มีอันตัดต่อเป็นต้น " เป็น
ผู้ร่วมฉันทะกับสหายนพาลนั้น กระทำความผิดเหล่านั้นต้องกรรมกรรมหลาย
อย่าง มีถูกตัดมือเป็นต้น ชื่อว่าย่อมโศกเศร้าสิ้นกาลยาวนาน.

บทว่า สพฺพทา ความว่า ขึ้นชื่อว่า การอยู่ ณ ที่เดียวกัน กับผู้เป็น
ศัตรูมีมือถือดาบก็ดี พวกสัตว์ร้ายมีอสรพิษเป็นต้นก็ดี ให้เกิดทุกข์เป็นนิตย์
ฉันทะ, การอยู่ร่วมกับคนพาล (ก็) ฉันทะเหมือนกัน.

ในบาทพระคาถาว่า **ธีโร จ สุขสวาโต** นี้ มีวิเคราะห์ว่า การอยู่ร่วมด้วยปราชญ์นั้น เป็นสุข เหตุนั้นก็จึงชื่อว่า มีการอยู่ร่วมให้เกิดสุข, อธิบายว่า การอยู่ ณ ที่เดียวกันกับด้วยบัณฑิตให้เกิดสุข.

ถามว่า " การอยู่ร่วมด้วยปราชญ์ ให้เกิดสุขอย่างไร ? " แก้วว่า " เหมือนสมาคมแห่งหมู่ญาติจะนั้น, " อธิบายว่า การสมาคมแห่งหมู่ญาติอันเป็นที่รักให้เกิดสุขฉันใด ; การอยู่ร่วมด้วยปราชญ์ให้เกิดสุขฉันนั้น.

บทว่า **ตสุมา** ความว่า เพราะการอยู่ร่วมกับคนพาลให้เกิดทุกข์, กับด้วยบัณฑิตให้เกิดสุข; ฉะนั้นแล ท่านทั้งหลายจงคบหา คือว่าเข้าไปนั่งใกล้ ท่านที่เป็นปราชญ์สมบูรณ์ด้วยปัญญา และผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา เป็นโลกิยะและโลกุตระ ซึ่งชื่อว่าผู้มีปัญญา และผู้ถึงพร้อมด้วยอาคมและอริคมที่ชื่อว่าพหุสูต ผู้ซึ่งว่านารุระไปเป็นปกติ เพราะความเป็นผู้มีอันนำรุระไปเป็นปกติ คือให้ถึงพระอรหันต์ ผู้ซึ่งว่ามีวัตร เพราะวัตรคือศีล และวัตรคือธุดงค์ ผู้ซึ่งว่าอริยะ เพราะความเป็นผู้ไกลจากกองกิเลส ผู้สัจบุรุษ ผู้มีปัญญางามเห็นปานนั้น, เหมือนพระจันทร์ช่องเสฟอากาศที่กล่าวกันว่าคลองแห่งนักขัตฤกษ์ อันไม่มัวหมองจะนั้น.

ในกาลจบเทศนา คนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดาปัตติผลเป็นต้นแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องทำวสักกะ จบ.

สุขวรรคพรรณนา จบ.

วรรคที่ ๑๕ จบ.

คาถาธรรม

ปิยวรรคที่ ๑๖

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นที่รัก

[๒๖] ๑. บุคคลประกอบตนไว้ในสิ่งอันไม่ควรประกอบ

และไม่ประกอบไว้ในสิ่งอันควรประกอบ ละเสียแล้ว
ซึ่งประโยชน์ ถือเอาอารมณ์อันเป็นที่รัก ย่อมทะเยอ
ทะยานต่อบุคคลผู้ตามประกอบตน บุคคลอย่าสมาคม
กับสัตว์และสังขารทั้งหลายอันเป็นที่รัก (และ) ไม่
เป็นที่รักในกาลไหน ๆ (เพราะว่า) การไม่เห็นสัตว์
และสังขารอันเป็นที่รัก และการเห็นสัตว์และสังขาร
อันไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์ เพราะเหตุนั้น บุคคลไม่พึง
กระทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่รัก เพราะความพราด
จากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก เป็นการดำทราวม
กิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลาย ของเหล่าบุคคลผู้ไม่มี
อารมณ์อันเป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก ย่อมไม่มี.

๒. ความโศกย่อมเกิดแต่ของที่รัก ภยย่อมเกิด
แต่ของที่รัก ความโศกย่อมไม่มีแก่ผู้ปลดเปลื้องได้
จากของที่รัก ภยจักมีแต่ที่ไหน.

๓. ความโศกย่อมเกิดแต่ความรัก ภยย่อมเกิด
แต่ความรัก ความโศกย่อมไม่มีแก่ผู้พ้นวิเศษแล้วจาก
ความรัก ภยจักมีแต่ที่ไหน.

๑. วรรคนี้ มีอรรถกถา ๕ เรื่อง.

๔. ความโศกยอมเกิดแต่ความยินดี ภัยยอมเกิดแต่ความยินดี ความโศกยอมไม่มีแก่ผู้พ้นวิเศษ แล้วจากความยินดี ภัยจักมีแต่ที่ไหน

๕. ความโศกยอมเกิดแต่กาม ภัยยอมเกิดแต่กาม ความโศกยอมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้วจากกาม ภัยมีภัยแต่ที่ไหน.

๖. ความโศกยอมเกิดเพราะตัณหา ภัยยอมเกิดเพราะตัณหา ความโศกยอมไม่มีแก่ผู้พ้นวิเศษแล้วจากตัณหา ภัยจักมีแต่ที่ไหน.

๗. ขนยอมทำท่านผู้สนบรูณ์ด้วยศีลและทัสสนะ ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ผู้มีปกติกถาว่าแต่วาจาสัตย์ ผู้กระทำการงานของตนนั้นให้เป็นที่รัก.

๘. ภิกษุผู้มีฉันทะเกิดแล้ว ในพระนิพพาน อันใคร ๆ บอกไม่ได้ พึงเป็นผู้อันใจถูกต้องแล้วก็ดี ผู้มีจิตไม่เกาะเกี่ยวในกามทั้งหลายก็ดี ท่านเรียกว่า ผู้มีกระแสในเบื้องบน.

๙. ญาติ มิตร และคนมีใจดีทั้งหลาย เห็นบุรุษ ผู้ไปอยู่ต่างถิ่นมานาน มาแล้วแต่ที่ไกลโดยสวัสดิ์ ย่อมยินดียิ่งว่ามาแล้ว ฉันทใด บุญทั้งหลายก็ยอมต้อนรับแม้บุคคลผู้กระทำบุญไว้ ซึ่งจากโลกนี้สู่โลกหน้า ดูพวกเขาติเห็นญาติที่รักมาแล้วต้อนรับอยู่นั้นนั้น.

๑๖. ปิยวรรคพรรณนา

๑. เรื่องบรรพชิต ๓ รูป [๑๖๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภบรรพชิต ๓ รูป ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " อโยเค ยุณฺฆมตฺตานํ " เป็นต้น

ตระกูลที่มีลูกชายคนเดียวและหนีไปบวช

ได้ยินว่า มารดาบิดาในตระกูล ในกรุงสาวัตถี ได้มีบุตรน้อยคนเดียวเท่านั้น เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจ. วันหนึ่งบุตรน้อยนั้นฟังธรรมกถาของพวกภิกษุที่นิมนต์มาในเรือน ทำอนุโมทนาอยู่ อยากจะบวช จึงขอบวชกะมารดาบิดา. มารดาบิดาเหล่านั้นไม่อนุญาต ครั้งนั้นเขาได้มีความคิดขึ้นว่า " เมื่อมารดาบิดาไม่เห็นนั่นแล เราจัก (ออก) ไปข้างนอก แล้วบวชเสีย, " ต่อมา บิดาของเขาเมื่อจะออกไปข้างนอก ได้มอบหมายกะมารดาว่า " เธอพึงรักษามุตรน้อยนี้, " มารดาเมื่อจะออกไปข้างนอก ก็มอบหมายกะบิดา (เช่นกัน).

ภายหลังวันหนึ่ง เมื่อบิดาของเขาไปข้างนอก มารดาตั้งใจว่า " จักรักษามุตร " พิงบานประตูข้างหนึ่ง (อีก) ข้างหนึ่งเอาเท้าทั้งสองยันไว้แล้ว นั่งลงที่แผ่นดินปั้นค้ำยอยู่.

เขาคิดว่า " เราจักลวงมารดานี้ แล้ว (หนี) ไป " ดังนี้แล้ว กล่าวว่ " แม่จ๋า หลีกฉันหน่อยก่อนเถิด, ฉันจักถ่ายอุจจาระ " ครั้นมารดานั้น หดเท้าแล้ว, ก็ออกไปสู่วิหารโดยเร็ว เข้าไปหาภิกษุทั้งหลาย อ้อนวอนว่า

" ท่านผู้เจริญ ขอท่านบวชให้ผมเถิด " แล้วบรรพชาในสำนักของภิกษุ
เหล่านั้น.

บิดาออกบวชตามบุตร

ลำดับนั้น บิดาของเขา (กลับ) มาแล้ว ถ้ามารดาว่า " ลูกของ
เราไปไหน ? " มารดาตอบว่า " นาย เมื่อกี้นี้อยู่ที่นี้ " บิดานั้นก็ค้นดู
เพื่อรู้ว่า " บุตรของเราอยู่ที่ไหนหนอแล ? " ไม่เห็นเขาแล้ว " คิดว่า
ลูกของเราจักไปวิหาร " จึงไปสู่วิหารแล้ว เห็นบุตรบวชแล้ว คร่ำครวญ
ร้องไห้แล้ว กล่าวว่ " พ่อ ทำไมเจ้าจึงทำให้เราพินาศ ? " ดังนี้แล้ว
คิดว่า " ก็เมื่อบุตรของเราบวชแล้ว บัดนี้ เราจักทำอะไรในเรือน "
ดังนี้ ตนเองก็บวชแล้วในสำนักของภิกษุทั้งหลาย.

มารดาออกบวชตามบุตรและสามี

ลำดับนั้น มารดาของเขาคิดว่า " ทำไมหนอ ลูกและตัวของเรา
จึงซ้กซ้ออยู่, จักไปวิหารบวชเสียแล้วกรรมัง ? " มองหาชนทั้งสองนั้น
พลางไปวิหารเห็นชนแม่ทั้งสองบวชแล้ว คิดว่า " ประโยชน์อะไร ด้วย
เรือนของเรา ในกาลแห่งชนทั้งสองนี้บวชแล้ว ? " แม้ตนเอง ก็ไปสู่
สำนักภิกษุณี บวชแล้ว.

ชนทั้งสามแม่บวชก็ยังคงลูกคลีกัน

ชนทั้งสามนั้นแม่บวชแล้ว ก็ไม่อาจแยกกันอยู่ได้. นั่งสนทนา
รวมกันเที่ยว ปล่อยวันให้ล่วงไปทั้งในวิหาร ทั้งในสำนักภิกษุณี. เหตุนี้
ทั้งพวกภิกษุ ทั้งพวกภิกษุณี จึงเป็นอันถูกเบียดเบียนแล้ว. ต่อมาวันหนึ่ง
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลการกระทำของชนทั้งสามนั้น แด่พระศาสดา.

พระศาสดาตรัสเรียกมาเตือน

พระศาสดา รับสั่งให้เรียกชนทั้งสามนั้นมาแล้ว ตรัสถามว่า " ได้ยินว่า พวกเธอทำอย่างนั้นจริงหรือ ? " เมื่อชนเหล่านั้นทูลว่า " จริงพระเจ้าข้า, " ตรัสถามว่า " ทำไม พวกเธอจึงทำอย่างนั้น ? เพราะว่านั่นไม่ใช่ความเพียรของพวกบรรพชิต. "

ชนทั้งสามกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า พวกข้าพระองค์ไม่อาจจะอยู่แยกกัน. " พระศาสดาตรัสว่า " ชื่อว่าการทำอย่างนั้น จำเดิมแต่กาลแห่งตนบวชแล้ว ไม่ควร, เพราะว่า การไม่เห็นสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก และการเห็นสัตว์และสังขารอันไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์โดยแท้; เหตุนั้น การทำบรรดาสัตว์และสังขารทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้เป็นที่รัก หรือไม่ให้เป็นที่รัก ย่อมไม่สมควร " ดังนี้แล้วได้ทรงภายิตพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

๑. อโยเค ยุลุชมตุตตานํ โยคสุมิญจ อโยชยํ
อตุลํ หิตฺวา ปิยคฺคาหิ ปิเหตุตฺตานุโยคินํ.
มา ปิเยหิ สมากฺคณฺธิ อปฺปิเยหิ กุทาจนํ
ปิยานํ อทฺสุสนํ ทฺกฺขํ อปฺปิยานนฺจ ทฺสุสนํ
ตฺสุมา ปิยํ กยิราถ ปิยาปาโย หิ ปาปโก
คฺคณฺธา เตสํ น วิหฺขนฺตฺติ เยสํ นตฺถิ ปิยาปฺปิยํ.

" บุคคล ประกอบตนไว้ในสิ่งอันไม่ควรประกอบ
และไม่ประกอบไว้ในสิ่งอันควรประกอบ ละเสียแล้ว
ซึ่งประโยชน์ ถือเอาอารมณ์อันเป็นที่รัก ย่อมทะเยอ
ทะยาน ต่อบุคคลผู้ตามประกอบตน, บุคคลอย่า
สมาคมกับสัตว์และสังขารทั้งหลาย อันเป็นที่รัก

(และ)อันไม่เป็นที่รักในกาลไหน ๆ, (เพราะว่า) การ
ไม่เห็นสัตว์และสังขารอันเป็นที่รัก และการเห็นสัตว์
และสังขารอันไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์; เพราะเหตุนั้น
บุคคลไม่พึงกระทำสัตว์หรือสังขาร ให้เป็นที่รัก.
เพราะความพราจจากสัตว์ และสังขารอันเป็นที่รักเป็น
การต่ำทราม. กิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลาย ของ
เหล่าบุคคลผู้ไม่มีอารมณ์อันเป็นที่รัก และไม่เป็นที่รัก
ย่อมไม่มี."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อโยเค ความว่า ในสิ่งอันไม่ควรประกอบ
คือการทำในใจโดยไม่แยบคาย. อธิบายว่า ก็การเสพอโคจร ๖ อย่าง
ต่างโดยอโคจรมือโคจรคือหญิงแพศยาเป็นต้น ชื่อว่าการทำในใจโดยไม่
แยบคายในที่นี้. บุคคลประกอบตนในการทำในใจโดยไม่แยบคายนั้น.

บทว่า โยคสุมี ความว่า และไม่ประกอบ (ตน)ในโยนิโสมนสิการ
อันผิดแผกจากอโยนิโสมนสิการนั้น.

สองบทว่า อตุถํ หิตฺวา ความว่า หมวด ๓ แห่งสิกขามือธีสลสิกขา
เป็นต้น จำเดิมแต่กาล [แห่งตน] บวชแล้ว ชื่อว่าประโยชน์. ละเสียแล้ว
ซึ่งประโยชน์นั้น.

บทว่า ปิยคุลาหิ ความว่า ถือเอาอยู่ซึ่งอารมณ์อันเป็นที่รักกล่าว
คือกามคุณ ๕ เท่านั้น.

บทว่า ปีหตฺตฺตานุโยคินิ ความว่า บุคคลเคลื่อนแล้วจากศาสนา
เพราะความปฏิบัตินั้น ถึงความเป็นคฤหัสถ์แล้ว ภายหลังย่อมทะเยอทะยาน

ต่อบุคคลทั้งหลาย ผู้ตามประกอบตน ยังคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้นให้ถึงพร้อมแล้ว. สักการะจากสำนักเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คือยอมปรารถนาว่า " โอหนอ แม้เราก็จึงเป็นผู้เช่นนี้. "

บทว่า มาปิเยหิ ความว่า บุคคลไม่พึงสมาคมด้วยสัตว์หรือสังขารทั้งหลายอันเป็นที่รัก ในกาลไหนๆ คือแม่ชั่วขณะหนึ่ง, สัตว์หรือสังขารทั้งหลายอันไม่เป็นที่รัก ก็เหมือนกัน. ถามว่า เพราะเหตุไร? แก้วว่า เพราะว่าการไม่เห็นสัตว์และสังขารทั้งหลายอันเป็นที่รัก ด้วยอำนาจความพลัดพราก และการเห็นสัตว์และสังขารทั้งหลายอันไม่เป็นที่รัก ด้วยอำนาจเข้าไปใกล้ เป็นทุกข์.

บทว่า ตสฺมา ความว่า และการเห็นและไม่เห็นทั้งสองนี้เป็นทุกข์. เหตุนั้น บุคคลไม่พึงทำสัตว์หรือสังขารไร ๆ ให้เป็นที่รักเลย.

ความไปปราศ คือความพลัดพรากจากสัตว์และสังขารทั้งหลาย อันเป็นที่รัก ชื่อว่า ปิยาปายो. บทว่า ปาปโก ได้แก่ ลามก.

บาทพระคาถาว่า คนฺธา เตสํ น วิชฺชุนฺติ ความว่า ชนเหล่าใด มีอารมณ์เป็นที่รัก. ชนเหล่านั้น ย่อมละกิเลสเครื่องร้อยรัดทางกายคือ อภิชฌาเสียได้. ชนเหล่าใด ไม่มีอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก. ชนเหล่านั้น ย่อมละกายคันณะคือพยาบาทเสียได้ ก็เมื่อละกิเลส ๒ อย่างนั้นได้แล้ว แม้กิเลสเครื่องร้อยรัดที่เหลือ ก็เป็นอันชื่อว่าละได้แล้ว (เหมือนกัน); เหตุนั้น บุคคลไม่พึงทำอารมณ์ให้เป็นที่รักหรือไม่ให้เป็นที่รัก.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 396

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอรุณผลทั้งหลาย มีโศดา-
ปัตติผลเป็นต้น. ฝ่ายชนทั้งสามนั้นคิดว่า " พวกเราไม่อาจอยู่พรากกัน
ได้ " ดังนี้แล้วได้สึกไปสู่เรือนตามเดิม ดังนี้แล.

เรื่องบรรพชิต ๓ รูป จบ.

๒. เรื่องกุกุมพินใดคนหนึ่ง [๑๖๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภกุกุมพินใดคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "ปิยโต ชายตี" เป็นต้น.

พระศาสดาเสด็จไประงับความโศกของพราหมณ์

ความพิสดารว่า กุกุมพินั้น ครั้นบุตรของตนทำกาละแล้ว. อันความโศกถึงบุตรครอบงำ ไปสู่ป่าช้า ร้องไห้อยู่, ไม่อาจที่จะหักห้ามความโศกถึงบุตรได้.

พระศาสดาทรงพิจารณาอุสัต์ว์โลก ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นอุปนิสัยโศกาปัตติมรรคของกุกุมพินั้น กลับจากบิณฑบาตแล้ว ได้ทรงพาภิกษุผู้เป็นปัจฉาสมณะรูปหนึ่ง เสด็จไปประตู่เรือนของกุกุมพินั้น กุกุมพินั้นได้ฟังความที่พระศาสดาเสด็จมา คิดว่า "พระศาสดาจักทรงประสงค์เพื่อทำปฏิสันถารกับด้วยเรา" จึงอัญเชิญพระศาสดาให้เสด็จไปสู่เรือน ปูอาสนะไว้ในท่ามกลางเรือน เมื่อพระศาสดาประทับนั่งแล้ว, ก็มาถวายบังคมแล้วนั่ง ส่วนข้างหนึ่ง.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสถามกุกุมพินั้นว่า "อุบาสก ท่านต้องทุกข์เพราะเหตุอะไรหนอแล?" เมื่อกุกุมพินั้น กราบทูลทุกข์เพราะพลัดพรากจากบุตรแล้ว. ตรัสว่า "อย่าคิดเลย อุบาสก. ชื่อว่าความตายนี้ มิใช่มีอยู่ในที่เดียว. และมีใช่มีจำเพาะแก่บุคคลผู้เดียว, ก็ชื่อว่าความเป็นไปแห่งภพ ยังมีอยู่เพียงใด. ความตายก็ย่อมมีแก่สรรพสัตว์เพียงนั้นเหมือนกัน; แม้สังขารอันหนึ่ง ที่ชื่อว่าเที่ยงย่อมไม่มี; เพราะเหตุนี้

๑. โบราณว่า ชายเต.

ท่านพึงพิจารณาโดยอุบายอันแบบคายนว่า 'ธรรมชาติมีความตายเป็นธรรมดา ตายเสียแล้ว, ธรรมชาติมีความแตกเป็นธรรมดา แตกเสียแล้ว,' ไม่พึงเศร้าโศก; เพราะว่าโบราณกบัณฑิตทั้งหลาย ในกาลที่ลูกรักตายแล้ว พิจารณาว่า 'ธรรมชาติมีความตายเป็นธรรมดา ตายเสียแล้ว. ธรรมชาติมีความแตกเป็นธรรมดา แตกเสียแล้ว' ดังนี้แล้ว ไม่ทำความเศร้าโศก เจริญมรณัสสดีอย่างเดียว " อังกูฎมพิทุลอันวอนว่า " ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ บัณฑิตพวกไหน ได้ทำแล้วอย่างนั้น; และได้ทำในกาลไร? ขอพระองค์จงตรัสบอกแก่ข้าพระองค์ " เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนั้น จึงทรงนำอดีตนิทานมา ยังอุรชชาดกในปัญจกนิบาตนี้ให้พิสดารว่า :-

**“ บุตรของเรา เมื่อสรีระใช้ไม่ได้ ละสรีระของ
ตนไป ดุจงูลอกคราบเก่าฉะนั้น, เมื่อบุตรของเราตาย
จากไปแล้ว, เขาถูกเผาอยู่ ย่อมไม่รู้ปริเวทนาการ
ของพวกญาติ เพราะฉะนั้น เราจึงไม่เศร้าโศกถึงบุตร
นั้น; เขามีคติเช่นใด ก็ไปสู่คติเช่นนั้น (เอง) ”**

ดังนี้แล้ว จิงตรัส (ต่อไปอีก) ว่า " บัณฑิตในกาลก่อนเมื่อลูกรักทำกาละแล้วอย่างนั้น. ไม่ประพฤตอย่างท่าน ผู้ทอดทิ้งการงานแล้วอดอาหาร เที่ยวร้องไห้อยู่เดี๋ยวนี้ ไม่ทำความโศก ด้วยอำนาจมรณัสสติภาวนา รับประทานอาหาร และอธิษฐาน (ตั้งใจทำ) การงาน, เพราะฉะนั้น ท่านอย่าคิดว่า 'ลูกรักของเรากระทำกาละแล้ว,' แท้จริง ความโศกก็ดี กิเลสก็ดี เมื่อจะเกิดย่อมอาศัยของที่รักนั่นเองเกิด " ดังนี้แล้ว จิงตรัสประกาศานี้ว่า :-

๑. พุ. ชา. อรรถกถา. ๔/๔๓๐.

๒. ปิยโต ชายตี โสโก ปิยโต ชายตี ภย

ปิยโต วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโธ ภย.

" ความโศกย่อมเกิดแต่ของที่รัก, ภย ย่อมเกิด
แต่ของที่รัก; ความโศก ย่อมไม่มีแก่ผู้ปลดเปลื้อง
ได้จากของที่รัก, ภยจักมีแต่ไหน. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่าปิยโต เป็นต้น ความว่า ก็ความโศก
ก็ดี ภยก็ดี อันมีวิภูฏะเป็นมูล เมื่อจะเกิดขึ้น ย่อมอาศัยสัตว์หรือสังขาร
อันเป็นที่รักเท่านั้นเกิด, แต่ความโศกและภยแม้ทั้งสองนั้นย่อมไม่มีแก่ผู้
ปลดเปลื้องจากสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักนั้นได้แล้ว.

ในกาลจบเทศนา กุฎุมพีตั้งอยู่แล้วในโศดาปัตติผล. เทศนาได้มี
ประโยชน์แก่ชนผู้ประชุมกันแล้ว ดังนี้แล.

เรื่องกุฎุมพีคนใดคนหนึ่ง จบ.

๓. เรื่องนางวิสาขาอุบาสิกา [๑๖๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภนางวิสาขาอุบาสิกา ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " เปมโต ชายดี " เป็นต้น.

นางวิสาขาโศกถึงนางสุทตติที่ท่ากालะ

ได้ยินว่า นางวิสาขานั้นตั้งกุมาริกาชื่อว่าสุทตติ ผู้เป็นธิดาของบุตรไว้ในหน้าที่ของตน ให้ทำความขวนขวายแก่ภิกษุสงฆ์ในเรือน.

โดยสมัยอื่น กุมาริกานั้นได้ท่ากาละแล้ว, นางวิสาขาให้ทำการฝังสรีระ (ศพ) นางแล้ว ไม่อาจจะอดกลั้นความโศกไว้ได้ มีทุกข์เสียใจไปสู่สำนักพระศาสดา ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

พระศาสดาตรัสอุบายระงับความโศก

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะนางว่า " วิสาขา ทำไมหนอเธอจึงมีทุกข์เสียใจ มีหน้าชุ่มด้วยน้ำตา นั่งร้องไห้อยู่? " นางจึงทูลข้อความนั้น แล้วกราบทูลว่า " พระเจ้าข้า นางกุมาริฉันเป็นที่รักของหม่อมฉัน เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวัตร, บัดนี้หม่อมฉันไม่เห็นใครเช่นนั้น. "

พระศาสดา. วิสาขา ก็ในกรุงสาวัตถีมีมนุษย์ประมาณเท่าไร ?

วิสาขา. พระเจ้าข้า พระองค์นั่นแหละ ตรัสแก่หม่อมฉันว่า ' ในกรุงสาวัตถี มีชน ๗ โภฏี. '

พระศาสดา. ก็ถ้าชนมีประมาณเท่านั้น ๆ ฟังเป็นเช่นกับหลานสาวของเธอไซ้ เธอพึงปรารถนาเขาหรือ ?

นางวิสาขา. อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ก็ชนในกรุงสาวัตถีทำกาละวันละเท่าไร ?

นางวิสาขา. มาก พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เมื่อเป็นเช่นนี้ เวลาที่เธอจะเส้ราโสภก็จะไม่เพียงมีมิใช่หรือ ? เธอพึงที่ยวร้องไห้อยู่ทั้งกลางคืนและกลางวันทีเดียวหรือ ?

นางวิสาขา. ยกไว้เถิด พระเจ้าข้า. หม่อมฉันทราบแล้ว.

ลำดับนั้น พระศาสดา ตรัสกะนางว่า " ถ้ากระนั้น เธออย่าเส้ราโสภ. ความโสภก็ดี ความกลัวก็ดี ย่อมเกิดแต่ความรัก " ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๓. เปมโต ชายตี โสภ เปมโต ชายตี ภยั

เปมโต วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสภ กุโธ ภยั.

" ความโสภย่อมเกิดแต่ความรัก ภยัย่อมเกิดแต่

ความรัก; ความโสภย่อมไม่มีแก่ผู้พ้นวิเศษแล้วจาก

ความรัก, ภยัจักมีแต่ไหน. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เปมโต ความว่า เพราะอาศัยความรัก ที่ทำไว้ในบุตรและธิดาเป็นคั่นนั่นเอง.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอรุณผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นคั่น ดังนี้แล.

เรื่องนางวิสาขาอุบาสิกา จบ.

๔. เรื่องเจ้าลิจฉวี [๑๖๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อทรงอาศัยเมืองเวสาลี ประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ทรงปรารภพวกเจ้าลิจฉวี ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " รติยา ชายตี " เป็นต้น.

พวกเจ้าลิจฉวีแต่งกายประกวดกัน

ได้ยินว่า ในวันมหรสพวันหนึ่ง เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ต่างองค์ต่างประดับด้วยเครื่องประดับไม่เหมือนกัน ออกจากพระนครเพื่อทรงประสงค์จะเสด็จไปอุทยาน. พระศาสดาเสด็จเข้าไปบิณฑบาต ทรงเห็นเจ้าลิจฉวีเหล่านั้น จึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงดูพวกเจ้าลิจฉวี, พวกที่ไม่เคยเห็นเทวดาชั้นดาวดึงส์ ก็จงดูเจ้าลิจฉวีเหล่านี้เถิด " ดังนี้แล้ว เสด็จเข้าสู่พระนคร.

พวกเจ้าลิจฉวีวิวาทกันเพราะหญิงนครโสภณีย์

แม้เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น เมื่อไปสู่อุทยาน พาหญิงนครโสภณีย์คนหนึ่ง อาศัยหญิงนั้น อันความริษยาครอบงำแล้ว ประหารกันและกัน ยังเลือดให้ไหลนองคูดงแม่น้ำ.

ครั้งนั้น พวกเจ้าพนักงานเอาเตียงหามเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นมาแล้ว. ฝ่ายพระศาสดา ทรงทำภารกิจเสร็จแล้ว ก็เสด็จออกจากพระนคร. พวกภิกษุเห็นพวกเจ้าลิจฉวี อันเจ้าพนักงานนำไปอยู่อย่างนั้น จึงกราบทูลพระศาสดาว่า " พระเจ้าข้า พวกเจ้าลิจฉวีเมื่อเข้าประตู ประดับประดาแล้วออกจากพระนครราวกะพวกเทวดา. บัดนี้อาศัยหญิงคนหนึ่งถึงความพินาสนี้แล้ว."

พระศาสดาทรัสโทษของความยินดีในกาม

พระศาสดาทรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ความโสภกัฏฐิ ภักฐิ เมื่อจะเกิด ย่อมอาศัยความยินดีนั้นเองเกิด ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๔. รติยา ชายตี โสโก รติยา ชายตี ภยั

รติยา วิปฺมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโธ ภยั.

" ความโสภกัฏฐิ ย่อมเกิดแต่ความยินดี ภักฐิ ย่อมเกิดแต่ความยินดี; ความโสภกัฏฐิ ย่อมไม่มีแก่ผู้พ้นวิเศษแล้ว จากความยินดี. ภักฐิ จักมีแต่ไหน. "

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า รติยา ความว่า แต่ความยินดีในกามคุณ ๕ คือเพราะอาศัยความยินดีในกามคุณ ๕ นั้น.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอรุณผลทั้งหลาย มีโสดาปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องเจ้าลิจฉวี จบ.

๕. เรื่องอนิตติกันธกุมาร [๑๖๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภอนิตติกันธกุมาร ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " กามโต ชายดี " เป็นต้น.

อนิตติกันธกุมารให้ช่างหล่อรูปสตรี

ได้ยินว่า อนิตติกันธกุมารนั้น เป็นสัตว์ที่จุติจากพรหมโลก เกิดในตระกูลมีโภคะมาก ในกรุงสาวัตถี ตั้งแต่วันเกิดมาแล้วไม่ปรารถนาจะเข้าไปใกล้หญิง ถูกผู้หญิงจับก็ร้องไห้. มารดา(ต้อง) อุ้มกุมารนั้นด้วยเทริดผ้าแล้วจึงให้คัมม.

กุมารนั้นเจริญวัยแล้ว เมื่อมารดาบิดากล่าวว่า " พ่อ เราจักทำอวามงคลแก่เจ้า. " ก็ห้ามว่า " ฉันไม่มีความต้องการด้วยหญิง " เมื่อถูกอ่อนวอนบ่อยเข้า จึงให้เรียกช่างทองมา ๕๐๐ คน แล้วให้ ๆ ทองคำ มีสีสุกพันนิกษะ ให้ทำรูปหญิง บุษอย่างหนา น่าเลื่อมใสยิ่งนัก, เมื่อมารดาบิดากล่าวอีกว่า " พ่อ เมื่อเจ้าไม่ทำอวามงคล, ตระกูลวงศ์จักตั้งอยู่ไม่ได้, เราจักนำกุมาริกามาให้เจ้า " ก็กล่าวว่า " ถ้ากระนั้น ถ้าท่านทั้งสองจะนำกุมาริกาเช่นนั้นมาให้ฉัน, ฉันจักทำตามคำของท่านทั้งสอง " ดังนี้แล้ว จึงแสดงรูปทองคำนั้น.

ส่งพรหมณ์ไปหาคู่ครองบุตร

ลำดับนั้น มารดาบิดาของเขา ให้พาพวกพรหมณ์มีชื่อเสียงมาแล้วบอกว่า " บุตรของเรามีบุญมาก, คงจักมีกุมาริกาผู้ทำบุญร่วมกับบุตรนี้เป็นแน่; พวกท่านจงไป, จงพาเอารูปทองคำนี้ไปแล้วนำนางกุมาริกา

ผู้มีรูปเช่นนี้มา " ดั่งนี้แล้วส่ง (พราหมณ์เหล่านั้น) ไป. พราหมณ์เหล่านั้น
รับว่า " ดีละ " เทียวจาริกไป ไปถึงสาครนคร ในแคว้นช็อมัททะ.

พราหมณ์พบหญิงมีรูปคุดรูปหล่อแล้วกลับมา

ก็ในนครนั้น ได้มีกุมาริกาคนหนึ่งมีรูปสวย มีอายุรุ่นราว ๑๖ ปี.
มารดาบิดาให้นางอยู่ที่พื้นชั้นบนแห่งปราสาท ๗ ชั้น พราหมณ์แม่เหล่านี้นั้นแล คิดกันว่า " ถ้าในนครนี้ จักมีกุมาริกาเห็นปานนี้, ชนทั้งหลาย
เห็นรูปทองคำนี้แล้ว ก็จักกล่าวว่า รูปจำลองนี้สวยเหมือนธิดาของตระกูล
โน้น " ดั่งนี้แล้ว จึงตั้งรูปทองคำนั้นไว้ริมทางไปสู่ทำนน้ำ นัง (คอยเฝ้า)
ณ ที่ควรข้างหนึ่ง.

ลำดับนั้น หญิงแม่นมของกุมาริกานั้น ให้กุมาริกานั้นอาบน้ำแล้ว
ใครจะอาบเองบ้าง จึงไปสู่ทำนน้ำ เห็นรูปนั้นสำคัญว่า " ธิดาของเรา "
จึงกล่าวว่า " โอ แม่หัวคือ, เราให้เจ้าอาบน้ำแล้วออกมาเมื่อคืนนี้เอง, เจ้า
ถ่วงหน้ามาที่นี้ก่อนเรา " ดั่งนี้แล้ว จึงตีด้วยมือ รู้ความที่รูปนั้นแข็งและ
ไม่มีวิการ จึงกล่าวว่า " เราได้ทำความเข้าใจว่า 'นางนี้เป็นธิดาของเรา
นั้นอะไรกันเล่า? "

ลำดับนั้น พราหมณ์เหล่านั้น ถามหญิงแม่นมนั้นว่า " แม่ ธิดา
ของท่าน เห็นปานนี้หรือ? "

หญิงแม่นม. นี้จะมีค่าอะไร ในสำนักธิดาของเรา.

พราหมณ์. ถ้ากระนั้น ท่านจงแสดงธิดาของท่าน แก่พวกเรา.

หญิงแม่นมนั้น ไปสู่เรือนพร้อมด้วยพราหมณ์ทั้งหลายนั้นแล้ว ก็
บอกแก่นาย (เจ้าบ้าน). นายทำความชื่นชมกับพวกพราหมณ์แล้ว ให้ธิดา

ลงมาขึ้นอยู่กับที่ใกล้รูปทองคำ ณ ปราสาทชั้นล่าง. รูปทองคำได้เป็นรูป
หมดศรีศรีแล้ว. พวกพราหมณ์ ให้รูปทองคำนั้นแก่นายนั่นแล้วมอบหมาย
กุมาริกาไว้ แล้วไปบอกแก่มารดาบิดาของอนิตถิคันธกุมาร.

คูครองของอนิตถิคันธกุมารตายในระหว่างทาง

มารดาบิดานั้นมีใจยินดีแล้ว กล่าวว่ " ท่านทั้งหลายจงไป, นำ
กุมาริกานั้นมาโดยเร็ว " ดังนี้แล้ว ส่งไปด้วยสักการะเป็นอันมาก.

ฝ่ายกุมาร ได้ยินข่าวนั้น ก็ยังความรักให้เกิดขึ้นด้วยสามารถการ
ได้ยินว่า " มีเด็กหญิงรูปร่างสวยยิ่งกว่ารูปทองคำอีก " จึงกล่าวว่ " ท่าน
ทั้งหลายจงนำมาโดยเร็วเถิด. " กุมาริกาแม้นั้นแล อันเขยยกขึ้นสู่ยาน นำ
มาอยู่ มีโรคลมอันความกระทบกระทั่งแห่งยานให้เกิดขึ้นแล้ว ได้ทำกาละ
ในระหว่างทางนั่นเอง เพราะความที่นางเป็นผู้ละเอียดอ่อนยิ่งนัก.

ความรักก่อให้เกิดระทมทุกข์

แม่กุมาร ก็ถามอยู่เสมอว่า " มาแล้วหรือ ? " จนทั้งหลายไม่บอก
แก่กุมารนั้น ซึ่งถามอยู่ด้วยความสืเนหาอันยิ่ง โดยพลันทีเดียว ทำการ
อำพรางเสีย ๒ - ๓ วันแล้วจึงบอกเรื่องนั้น. กุมารนั้นเกิดโทมนัสขึ้นว่
" เราไม่ได้สมาคมกับหญิงชื่อเห็นปานนั้นเสียแล้ว " ได้เป็นผู้ถูกทุกข์คือ
โศกประหนึ่งภูเขาท่วมทับแล้ว.

พระศาสดาทรงแสดงอุบายระงับความโศก

พระศาสดา ทรงเห็นอุปนิสัยของกุมารนั้น เมื่อเสด็จไปบิณฑบาต
จึงได้เสด็จไปยังประตูเรือนนั้น. ลำดับนั้น มารดาบิดาของกุมารนั้น
อัญเชิญพระศาสดาเสด็จเข้าไปภายในเรือน แล้วอังกาสโดยเคารพ.

ในเวลาเสร็จภัตกิจ พระศาสดาตรัสถามว่า " อนิตถิคันธกุมารไปไหน ? "

มารดาบิดา. พระเจ้าข้า อนิตถิคันธกุมารนั้น อดอาหารนอนอยู่ในห้อง.

พระศาสดา. จงเรียกเธอมา.

อนิตถิคันธกุมารนั้น มาถวายบังคมพระศาสดาแล้ว นั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง. เมื่อพระศาสดาตรัสถามว่า " กุมาร ความโสภณกำลังเกิดขึ้นแล้วแก่เธอหรือ ? " จึงกราบทูลว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า. ความโสภณกำลังเกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์ เพราะได้ยินว่าหญิงชื่อเห็นปานนี้ ทำกาละในระหว่างทางเสียแล้ว แม้กัต ข้าพระองค์ก็ไม่หิว. "

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะเขาว่า " กุมาร ก็เธอรู้ใหม่่ว่าความโสภณเกิดแก่เธอ เพราะอาศัยอะไร ? "

อนิตถิคันธกุมาร. ไม่ทราบ พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า " กุมาร ความโสภณกำลังเกิดขึ้นแก่เธอ เพราะอาศัยกาม. เพราะความโสภณก็ดี ภัยก็ดี ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยกาม " ดังนี้แล้ว จรัสพระคาถานี้ว่า :-

๕. กามโต ชายตี โสโก กามโต ชายตี ภัย

กามโต วิปฺปมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโต ภัย.

" ความโสภณย่อมเกิดแต่กาม ภัยย่อมเกิดแต่

กาม; ความโสภณย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษแล้ว

จากกาม, ภัยจักมีแต่ไหน. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กามโต ความว่า จากวัตถุคามและกิเลส-
คาม. อธิบายว่า ความโสภณก็ดี ภัยก็ดี ย่อมอาศัยคามแม่ทั้งสองอย่างนั้น
เกิด.

ในกาลจบเทศนา อนัตถิคันธกุมารตั้งอยู่แล้วใน โสคาปัตติผล ดังนี้
แล.

เรื่องอนัตถิคันธกุมาร จบ.

๖. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง [๑๗๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " ตณฺหยา ชายตี " เป็นต้น.

พระศาสดาเสด็จไปหาพราหมณ์ผู้มีจลาทิกฺขิ

ได้ยินว่า พราหมณ์นั้นเป็นมิจลาทิกฺขิ วันหนึ่งไปสู່ฝั่งแม่น้ำแล้วถางนาอยู่. พระศาสดาทรงเห็นความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยของเขา จึงได้เสด็จไปสู่สำนักของเขา. เขาแม่เห็นพระศาสดา ก็ไม่ทำสามิยกรรมเลยได้นิ่งเสีย.

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสทักเขาก่อนว่า " พราหมณ์ ท่านกำลังทำอะไร ? "

พราหมณ์. พระโคดมผู้เจริญ ข้าพเจ้ากำลังไถ่ถางนาอยู่.

พระศาสดาตรัสเพียงเท่านั้นแล้วก็เสด็จไป แม้ในวันรุ่งขึ้น พระศาสดาเสด็จไปสำนักของเขาผู้มาแล้วเพื่อจะไถนา ตรัสถามว่า " พราหมณ์ ท่านทำอะไรอยู่ ? " ทรงสดับว่า " พระโคดมผู้เจริญ ข้าพเจ้ากำลังไถนา " ดังนี้แล้ว ก็เสด็จหลีกไป แม้ในวันต่อมา เป็นต้น พระศาสดาก็เสด็จไปตรัสถามเหมือนอย่างนั้น ทรงสดับว่า " พระโคดมผู้เจริญ ข้าพเจ้ากำลังหว่าน กำลังไถน้ำ กำลังรักษานา " ดังนี้แล้ว ก็เสด็จหลีกไป.

พราหมณ์นับถือพระองค์อุสหาย

ครั้นในวันหนึ่ง พราหมณ์กราบทูลพระองค์ว่า " พระโคดมผู้เจริญ ท่านมาแล้ว ตั้งแต่วันที่ข้าพเจ้าเฝ้าถางนา, ถ้าข้าวก้าวของข้าพเจ้าจัก เผล็ดผล, ข้าพเจ้าจักแบ่งปันแก่ท่านบ้าง, ยังไม่ให้คุณ ข้าพเจ้าเองก็ จักไม่เกี่ยวกิน; ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป ท่านเป็นสหายของเรา. "

ข้าวก้าวเสียหาย

ครั้นโดยสมัยอื่นอีก ข้าวก้าวของพราหมณ์นั้น เผล็ดผลแล้ว. เมื่อ พราหมณ์นั้นทำกิจทั้งปวงเพื่อการเกี่ยว ด้วยตั้งใจว่า ข้าวก้าวของเรา เผล็ดผลแล้ว, เราจักให้เกี่ยวตั้งแต่พรุ่งนี้ไป " มหาเมฆยังฝนให้ตกตลอด ค่ำ พาเอาข้าวก้าวไปหมด. นาได้เป็นเช่นกับที่อันเขาถางเอาไว้.

พราหมณ์เสียใจเพราะทำนาไม่ได้ผล

ก็พระศาสดา ได้ทรงทราบแล้วในวันแรกทีเดียวว่า " ข้าวก้าวนั้น จักไม่เผล็ดผล. " พราหมณ์ไปแล้วแต่เช้าตรู่ ด้วยคิดว่า " เราจักตรวจดู ข้าวก้าว " เห็นแต่หน้าเปล่า เกิดความโศกเป็นกำลังจึงคิดว่า " พระ-สมณโคดมมาสู่ของเรา ตั้งแต่คราวที่เฝ้าถางนา, แม้เราก็ได้กล่าว กะท่านว่า " เมื่อข้าวก้าวเผล็ดผลแล้ว จักแบ่งส่วนให้แก่ท่านบ้าง, ยัง ไม่ให้คุณแล้วเราเองก็จักไม่เกี่ยวกิน, ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป ท่านเป็นสหาย ของเรา, ความปรารถนาในใจของเราแม้นั้น "ไม่ถึงที่สุดเสียแล้ว. " พราหมณ์ นั้นทำการอดอาหาร นอนบนเตียงน้อยแล้ว.

พระศาสดาเสด็จไปตรัสถามข่าวพราหมณ์

ลำดับนั้น พระศาสดาได้เสด็จไปสู่ประตูเรือนของพราหมณ์นั้น.

พราหมณ์นั้น ทราบการเสด็จมาของพระศาสดา จึงสั่ง (ชนผู้เป็นบริวาร) ว่า " พวกเธอจงนำสหายของเรามาแล้ว ให้นำที่นั่งนี้. " ชนผู้เป็นบริวารได้ ทำอย่างนั้นแล้ว. พระศาสดาประทับนั่งแล้ว ตรัสถามว่า " พราหมณ์ ไปไหน ? " เมื่อเขากราบทูลว่า " นอนในห้อง. " ก็รับสั่งหาด้วยพุทธดำรัส ว่า " พวกเธอ จงเรียกพราหมณ์นั้นมา. " แล้วตรัสกะพราหมณ์ผู้มานั่ง แล้ว ฦ ส่วนข้างหนึ่งว่า " เป็นอะไร ? พราหมณ์. "

พราหมณ์. พระโคดมผู้เจริญ ท่านมาสู่มาขาของข้าพเจ้าตั้งแต่วันที่ แผลวต่าง. แม้ข้าพเจ้าก็ได้พูดไว้ว่า " เมื่อข้าวกด้าเผด็จผลแล้ว จักแบ่งส่วน ถวายท่านบ้าง, ความปรารถนาในใจของข้าพเจ้าไม่สำเร็จเสียแล้ว; เพราะ เหตุนั้น ความโศกจึงเกิดแล้วแก่ข้าพเจ้า, แม้กัตข้าพเจ้าก็ไม่หิว. "

ตรัสเหตุแห่งความโศกและอุบายระงับความโศก

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสถามพราหมณ์นั้นว่า " พราหมณ์ ก็ท่าน ฐึใหม่ว่า ความโศกเกิดแล้วแก่ท่าน เพราะอาศัยอะไร ? " เมื่อพราหมณ์ กราบทูลว่า " พระโคดมผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่ทราบ, ก็ท่านทราบหรือ ? " จึงตรัสว่า " อย่างนั้น พราหมณ์ ความจริง ความโศกก็ดี กัยก็ดี เมื่อ จะเกิด ย่อมอาศัยตัณหาเกิดขึ้น " ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๖. ตณฺหยา ชายตี โสโก ตณฺหยา ชายตี ภยั

ตณฺหยา วิปฺมุตฺตสฺส นตฺถิ โสโก กุโธ ภยั.

" ความโศก ย่อมเกิดเพราะตัณหา, กัยย่อมเกิด เพราะตัณหา; ความโศกย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้พ้นวิเศษ แล้วจากตัณหา. กัยจักมีแต่ไหน. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตถุหยา ได้แก่ ตัณหาอันเป็นไป
ในทวาร ๖. อธิบายว่า ความโศกเป็นต้น ย่อมอาศัยตัณหานั้นเกิดขึ้น.
ในกาลจบเทศนา พราหมณ์ตั้งอยู่แล้วในโศคาปัตติผล ดังนี้แล.
เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง จบ.

๓. เรื่องเด็ก ๕๐๐ คน [๑๗๑]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภเด็ก ๕๐๐
ในระหว่างทาง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " สีสทสนสมฺปนฺนํ "
เป็นต้น.

พระศาสดาเสด็จบิณฑบาต พบเด็ก ๕๐๐ คน

ความพิสดารว่า วันหนึ่งพระศาสดามีภิกษุ ๕๐๐ เป็นบริวารพร้อม
ด้วยพระอสีติมหาเถระ เสด็จเข้าไปกรุงราชคฤห์ เพื่อบิณฑบาต ได้ทอด
พระเนตรเห็นเด็ก ๕๐๐ คน ยกกระเช้าขนมออกจากเมืองแล้วไปสวน ใน
วันมหรรสพวันหนึ่ง แม่เด็กเหล่านั้น ถวายบังคมพระศาสดาแล้วก็หลีกไป.
ไม่กล่าวกะภิกษุแม้สักรูปหนึ่งว่า " ขอท่าน รับเอาขนม ? "

พระศาสดาตรัสกะภิกษุทั้งหลาย ในกาลที่ภิกษุเหล่านั้นไปแล้ว ว่า
" ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจักฉันขนมไหม ? "

ภิกษุ. ขนมที่ไหน ? พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เธอทั้งหลายไม่เห็นพวกเด็กถือกระเช้าขนมเดินผ่านไป
แล้วดอกหรือ ?

ภิกษุ. พวกเด็กเห็นปานนั้น ไม่ถวายขนมแก่ใคร ๆ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ภิกษุทั้งหลาย เด็กเหล่านั้นไม่นิมนต์เราหรือพวกเธอ
ด้วยขนมก็จริง. ถึงกระนั้น ภิกษุผู้เป็นเจ้าของขนม ก็กำลังมาข้างหลัง
ฉันขนมเสียก่อนแล้วไป จึงควร.

ตามธรรมดา พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่มีความริษยาหรือความ
ประทุษร้ายแม้ในบุคคลคนหนึ่ง; เพราะฉะนั้น พระศาสดาตรัสคำนี้แล้ว
จึงพากันยกขุมไม้ไปประทับนั่งได้ร่มเงาโคนไม้ต้นหนึ่ง.

พวกเด็ก เห็นพระมหากัสสปเถระเดินมาข้างหลัง เกิดความรักขึ้น
มีสรีระเต็มเปี่ยมด้วยกำลังแห่งปีติ วางกระเช้า ไหว้พระเถระด้วยเบญ-
จางคประดิษฐ์ ยกขนมพร้อมทั้งกระเช้าทีเดียวแล้ว กล่าวกะพระเถระว่า
" นิมนต์รับเถิด ขอรับ. "

ลำดับนั้น พระเถระกล่าวกะเด็กเหล่านั้นว่า " นั้น พระศาสดาพา
พระภิกษุสงฆ์ไปประทับนั่งแล้วที่โคนไม้, พวกเธอจงถือไทยธรรมไป
แบ่งส่วนถวายภิกษุสงฆ์." พวกเด็กรับคำว่า " ดีละ ขอรับ " แล้วกลับ
ไปพร้อมกับพระเถระทีเดียว ถวายขนมแล้ว ยืนมองดูอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง
แล้ว ได้ถวายน้ำในเวลาฉับเสร็จ.

พวกภิกษุโพทะนาพวกเด็กผู้ถวายขนม

ภิกษุทั้งหลายโพทะนาว่า " พวกเด็กถวายภิกษาเพราะเห็นแก่หน้า,
ไม่ต้อนรับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระมหาเถระทั้งหลายด้วยขนม เห็น
พระมหากัสสปเถระแล้ว ถือเอาขนมพร้อมด้วยกระเช้านั้นแลมาแล้ว."

พระศาสดาทรงยกพระมหากัสสปเป็นนิตฺตนะ

พระศาสดา ทรงสดับถ้อยคำของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุผู้เช่นกับมหากัสสปผู้บุตรของเรา ย่อมเป็นที่รักของเหล่า
เทวดาและมนุษย์ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมทำบูชาด้วยปัจจัย ๔ แก่
เธอโดยแท้ " ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๗. สีลทสฺสนสมฺปนฺนํ   ฌมฺมกุจฺจ สจฺจวาทีนํ
อตุตฺตโน กมฺมกุพฺพานํ   ตณฺชโน กุรุเต ปิยํ.

" ชน ย่อมทำท่านผู้สมบูรณ์ด้วยศีลและทัสสนะ
ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ผู้มีปกติกล่าวแต่วาจาสัตย์ ผู้กระทำ
การงานของตนนั้น ให้เป็นที่รัก. "

แก้เอรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สีลทสฺสนสมฺปนฺนํ ความว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยจตุปาริสุทธิศีล และความเห็นชอบอันสัมปยุตด้วยมรรคและผล.

บทว่า ฌมฺมกุจฺจ ความว่า ผู้ตั้งอยู่ในโลกุตระธรรม ๘ ประการ. อธิบายว่า ผู้มีโลกุตระธรรมอันทำให้แจ้งแล้ว.

บทว่า สจฺจวาทีนํ ความว่า ชื่อว่าผู้มีปกติกล่าววาจาสัตย์ด้วยสติญาณ เพราะความที่สัจจะ ๔ อันท่านทำให้แจ้งแล้ว ด้วยอาการ ๑๖.

บาทพระคาถาว่า อตุตฺตโน กมฺมกุพฺพานํ ความว่า สิกขา ๓ ชื่อว่าการงานของตน, ผู้บำเพ็ญสิกขา ๓ นั้น.

สองบทว่า ตํ ชโน ความว่า โลกิยมหาชน ย่อมทำบุคคลนั้น ให้เป็นที่รัก คือเป็นผู้ใคร่จะเห็น ใคร่จะไหว้ ใคร่จะบูชาด้วยปัจจัย ๔ โดยแท้.

ในกาลจบเทศนา เด็กเหล่านั้นแม่ทั้งหมด ตั้งอยู่แล้วในโศดา-ปัตติผล ดังนี้แล.

เรื่องเด็ก ๕๐๐ คน จบ.

๘. เรื่องพระอนาคามีเถระ [๑๗๒]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภพระเถระผู้
อนาคามีองค์หนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " จนุทชาโต " เป็นต้น.

พระเถระบรรลุอนาคามีผล

ความพิสดารว่า วันหนึ่ง พวกสัทธวิहारิกถามพระเถระนั้นว่า
" ท่านขอรับ ก็การบรรลุธรรมพิเศษของท่าน มีอยู่หรือ ? "

พระเถระ ละอายอยู่ว่า " แม้กฤหัสถชนก็ยังบรรลุพระอนาคามีผล
ได้, ในเวลาบรรลุพระอรหัตต์แล้วนั้นแล เราจักบอกกับสัทธวิहारิกเหล่า
นั้น " ดังนี้แล้ว ไม่กล่าวอะไร ๆ เลย ทำกาลแล้วเกิดในเทวโลกชั้น
สุทธาวาส.

ลำดับนั้น พวกสัทธวิहारิกของท่าน ร้องให้คร่ำครวญไปสู่สำนัก
พระศาสดา ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว ร้องให้อยู่ที่เดียว นั่งแล้ว ณ
ส่วนข้างหนึ่ง.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะภิกษุเหล่านั้นว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวก
เธอร้องให้ทำไม ? "

ภิกษุ. อุปัชฌายะของข้าพระองค์ทำกาลแล้ว พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ช่างเกิด ภิกษุทั้งหลาย, เธอทั้งหลายอย่าคิดเลย,
นั่นชื่อว่าเป็นธรรมที่ยั่งยืน.

ภิกษุ. พระเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้าพระองค์ก็ทราบอยู่,
แต่พวกข้าพระองค์ ได้ถามถึงการบรรลุธรรมพิเศษ กะพระอุปัชฌายะ,

ท่านไม่บอกอะไร ๆ เลย ทำกาละแล้ว, เหตุนั้น พวกข้าพระองค์จึงถึงความทุกข์.

ลักษณะของผู้ชื่อว่ามิกระแสน์ในเบื้องบน

พระศาสดาตรัสว่า "อย่าคิดเลย ภิกษุทั้งหลาย, อุปัชฌายะของพวกเธอ บรรลุอนาคามีผลแล้ว, เธอละอายอยู่ว่า 'แม้พวกคฤหัสถ์ก็บรรลุอนาคามีผลนั้น.' เราต่อบรรลุรหัตแล้ว จึงจับบอกแก่พวกสัททวิหาริกนั้น ไม่บอกอะไร ๆ แก่พวกเธอเลย ทำกาละแล้วเกิดในชั้นสุทธาวาส; วางใจเสียเถิด ภิกษุทั้งหลาย อุปัชฌายะของพวกเธอถึงความเป็นผู้มีจิต ไม่เกี่ยวเกาะในกามทั้งหลาย มิกระแสน์ในเบื้องบน " ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๘. ฉ. ฉนุทชาโต อนุทขาเต มนุสา จ สุโจ สียา

กามะ จ อปฺปฏิพฺพุทฺตจิตฺโต อุทฺธฺโสโตติ วุจฺจติ.

" ภิกษุ ผู้มีฉันทะเกิดแล้ว ในพระนิพพานอัน

ใคร ๆ บอกไม่ได้ พึงเป็นผู้อันใจถูกต้องแล้วก็ดี ผู้

มีจิตไม่เกี่ยวเกาะในกามทั้งหลายก็ดี ท่านเรียกว่า

ผู้มีมิกระแสน์ในเบื้องบน."

แก้เอรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ฉนุทชาโต ความว่า มีฉันทะเกิดแล้ว ด้วยอำนาจความพอใจ ในความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะทำ คือถึงความอุตสาหะแล้ว.

บทว่า อนุทขาเต คือ ในพระนิพพาน. แท้จริง พระนิพพานนั้น ชื่อว่า อนุทขาเต เพราะความเป็นธรรมชาติอันใคร ๆ บอกไม่ได้ว่า

"อันปัจฉัยโน้นทำ หรือบรรดาสิ่งต่าง ๆ มีสีเขียวเป็นต้น เห็นปานนี้."

บาทพระคาถาว่า มนุสฺสํ อสุภํ สียา ความว่า พึงเป็นผู้อัน
จิตที่สัมปยุตด้วยมรรคผล ๓ เบื้องต่ำถูกต้องแล้ว คือให้เต็มแล้ว.

บทว่า อปฺปฏิพทฺชจิตฺโต ความว่า มีจิตไม่เกี่ยวเกาะในกาม
ทั้งหลาย ด้วยอำนาจแห่งพระอนาคามีมรรคก็ดี.

บทว่า อุตฺตรโสตฺโต ความว่า ภิกษุเห็นปานนี้ เกิดแล้วในภพ
อวิหา ถัดนั้นไป ก็ไปสู่อกนิษฐภพ ด้วยอำนาจปฏิสันธิ ท่านเรียกว่า
'ผู้มีกระแสในเบื้องบน' พระอุปัชฌาย์ของพวกเธอ ก็เป็นผู้เช่นนั้น.

ในกาลจบเทศนา ภิกษุเหล่านั้นตั้งอยู่แล้วในอรหัตผล. เทศนาได้
มีประโยชน์แม้แก่มหาชน ดังนี้แล.

เรื่องพระอนาคามีเถระ จบ.

๑. บาลีเป็น ผโจ.

๕. เรื่องนายนันทียะ [๑๗๓]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในป่าอิสิปตนะ ทรงปรารภนายนันทียะ
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " จิรปุปวาสี " เป็นต้น.

นันทียะเป็นอนุชาบุตร

ได้ยินว่า ในกรุงพาราณสี ได้มีบุตรแห่งตระกูลซึ่งถึงพร้อมด้วย
ศรัทธาคนหนึ่งชื่อนันทียะ, เขาได้เป็นผู้สมบรูณ์ด้วยศรัทธาบำรุงสงฆ์แท้
อนุรูปแก่มารดาบิดาเทียว. ครั้นในเวลาที่เขาเจริญวัยมารดาบิดาได้มี
ความจำนงจะนำธิดาของลุงชื่อว่าเรวดี มาจากเรือนอันตรงกันข้าม. แต่
นางเป็นคนไม่มีศรัทธา ไม่มีการให้ปันเป็นปกติ, นายนันทียะจึงไม่
ปรารถนานาง.

ลำดับนั้น มารดาของเขากล่าวกะนางเรวดีว่า " แม่ เจ้าจงฉาบทา
สถานที่นั้นของภิกษุสงฆ์ แล้วปลุกอาสาสะไว้ในเรือนนี้, จงตั้งเชิง
บาตรไว้. ในเวลาภิกษุทั้งหลายมาแล้ว จงรับบาตร นิมนต์ให้นั่ง เอา
ธมกรกรองน้ำฉันถวาย แล้วล้างบาตรในเวลาฉันเสร็จ; เมื่อเจ้าทำได้
อย่างนี้ ก็จักเป็นที่พึงใจแก่บุตรของเรา." นางได้ทำอย่างนั้นแล้ว. ต่อมา
มารดาบิดาเล่าถึงความประพฤตินางนั้นแก่บุตร ว่า " นางเป็นผู้อดทน
ต่อโอวาท " เมื่อเขาเรียกว่า " คีละ " จึงกำหนดวันแล้ว ทำอาวาหมงคล.

ลำดับนั้น นายนันทียะกล่าวกะนางว่า " ถ้าเธอจักบำรุงภิกษุสงฆ์
และมารดาของฉัน, เป็นเช่นนี้ เธอก็จักได้พัศดูในเรือนนี้, จงเป็นผู้ไม่
ประมาทเถิด. " นางรับว่า " คีละ " แล้วทำที่เป็นผู้มีศรัทธาบำรุงอยู่ ๒ - ๓

วัน จนตลอดบุตร ๒ คน. มารดาบิดาแม่ของนายนั้นทียะ ได้ทำกาละแล้ว. ความเป็นใหญ่ทั้งหมดในเรือน ก็ตกอยู่แก่นางเรวดีนั้นคนเดียว.

นั้นทียะดำรงตำแหน่งทานบดี

จำเดิมแต่มารดาบิดาทำกาละ แม้นายนั้นทียะก็เป็นมหาทานบดี เตรียมตั้งทานสำหรับภิกษุสงฆ์. และเริ่มตั้งค่าอาหารแม่สำหรับคนกำพร้า และคนเดินทางเป็นต้น ไว้ที่ประตูเรือน. ในกาลต่อมาเขาฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดา กำหนดอานิสงส์ในการถวายอาวาสได้แล้ว ให้ทำศาลา ๔ มุข ประดับด้วยห้อง ๔ ห้อง ในมหาวิหารในป่าอิสิปตนะแล้ว ให้แลกเตียงและตั้งเป็นต้น เมื่อจะมอบถวายอาวาสนั้น ได้ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วถวายน้ำทักษิโณทก แต่พระตถาคต. ปราสาททิพย์สำเร็จโดยรัตนะ ๗ ประการ สมบูรณ์ด้วยหมูนารี มีประมาณ ๑๒ โยชน์ในทิศทั้งปวง เบื้องบนสูงประมาณ ๑๐๐ โยชน์ ผุดขึ้นในเทวโลกชั้นดาวดึงส์ พร้อมด้วยที่ตั้งน้ำทักษิโณทก ในพระหัตถ์ของพระศาสดาทีเดียว.

พระมหาโมคคัลลานะไปเยี่ยมสวรรค

ภายหลังวันหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะจะไปสู่ที่จาริกในเทวโลก ยืนอยู่แล้วในที่ที่ไม่ไกลจากปราสาทนั้น ถามเทวบุตรทั้งหลายซึ่งมาสู่สำนักของตนว่า "ปราสาททิพย์ เต็มด้วยหมู่นางอัปสรนั้น เกิดแล้วเพื่อใคร."

ลำดับนั้น พวกเทวบุตรนั้นเมื่อจะบอกเจ้าของวิมานแก่พระเถระนั้น จึงกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ วิมานนั้นเกิดแล้วเพื่อประโยชน์แก่บุตรกฤหบดีชื่อนั้นทียะ ผู้สร้างวิหารถวายพระศาสดา ในป่าอิสิปตนะ." ฝ่ายหมู่นางอัปสร เห็นพระเถระนั้นแล้ว ลงจากปราสาทกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ พวก

ดิฉันเกิดในที่นี้ ด้วยหวังว่า 'จักเป็นนางบำเรอของนายนั้นทึยะ' แต่เมื่อไม่พบเห็นนายนั้นทึยะนั้น เป็นผู้ระอาเหลือเกิน; ด้วยว่าการละมนุษยสมบัติ แล้วถือเอาทิพยสมบัติ ก็เช่นกับการทำลายถาดดินแล้วถือเอาถาดทองคำฉะนั้น พระผู้เป็นเจ้าพึงบอกเขา เพื่อประโยชน์แก่การมา ณ ที่นี้."

ทิพยสมบัติเกิดรอผู้ทำบุญ

พระเถระกลับมาจากเทวโลกนั้นแล้ว เขาไปเฝ้าพระศาสดาทูลถามว่า "พระเจ้าข้า ทิพยสมบัติย่อมเกิดแก่บุคคลผู้ทำความดีที่ยังอยู่มนุษย์โลกนี้เอง หรือหนอแล?"

พระศาสดา โมคคัลลานะ ทิพยสมบัติที่เกิดแล้วแก่นายนั้นทึยะในเทวโลก อันเธอเห็นแล้วเองมิใช่หรือ? ไฉนจึงถามเราเล่า?

โมคคัลลานะ. ทิพยสมบัติเกิดได้อย่างไรนั้นหรือ? พระเจ้าข้า.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะพระเถระนั้นว่า โมคคัลลานะ เธอพูดอะไรนั้น? เหมือนอย่างว่า ใคร ๆ ยืนอยู่ที่ประตูเรือน เห็นบุตรพี่น้อง ผู้ไปอยู่ต่างถิ่นมานาน (กลับ) มาแต่ถิ่นที่จากไปอยู่ พึงมาสู่เรือนโดยเร็ว บอกว่า 'คนชื่อโน้น มาแล้ว.' เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกญาติของเขา ก็ยินดีร่าเริงแล้ว ออกมาโดยขมิ้มมัน พึงยินดียังกะผู้เห็นว่า 'พ่อมาแล้ว พ่อ มาแล้ว' ฉนั้นใด; เหล่าเทวดา (ต่าง) ถือเอาเครื่องบรรณาการ อันเป็นทิพย์ ๑๐ อย่างต้อนรับด้วยคิดว่า 'เราก่อน เราก่อน' แล้วยอมยินดียังกะสตรีหรือบุรุษ ผู้ทำความดีไว้ในโลกนี้ ซึ่งละโลกนี้แล้วไปสู่โลกหน้าฉันนั้นเหมือนกัน ดังนี้แล้ว" ได้ทรงภายิตพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

๕. จิรปฺปวาส ปุริสํ   ทูโรโต โสตุถิมาคตํ

ธวาตี มิตฺตา สุหฺชฺชา จ อภินนฺทนฺติ อากตํ

ตถเว กตปฺลฺญมฺปิ อสุมา โลกา ปรี คตฺ

ปฺลฺญานิ ปฏฺคณฺหฺนฺติ ปิยฺ ญาตีว อาคตฺ.

" ญาติ มิตร และคนมีใจดีทั้งหลาย เห็นบุรุษผู้
ไปอยู่ต่างถิ่นมานาน มาแล้วแต่ที่ไกลโดยสวัสดิ
ย่อมยินดียิ่งว่า 'มาแล้ว' ฉันทิ. บุญทั้งหลายก็ย่อม
ต้อนรับแม้บุคคลผู้กระทำบุญไว้ ซึ่งไปจากโลกนี้สู่
โลกหน้า ดูจพวกญาติเห็นญาติที่รักมาแล้ว ต้อนรับ
อยู่ ฉันทันแล.

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า จิรปฺปวาสี คือจากไปแล้วนาน.

บาทพระคาถาว่า ทูโรโต โสตุถิมาคตฺ ความว่า ผู้ได้ลาภคือมี
สมบัติอันสำเร็จแล้วเพราะทำปาณิชยกรรม หรือเพราะทำหน้าที่ราชบุรุษ
มาแล้วแต่ที่ไกล ไม่มีอุปัทวะ.

บาทพระคาถาว่า ญาตี มิตุตา สุหฺชฺชา จ ความว่า เหล่าชน
ที่ชื่อว่าญาติ เพราะสามารถเกี่ยวเนื่องกันด้วยตระกูล และชื่อว่ามิตร
เพราะภาวะมีเคยเห็นกันเป็นต้น แล้วชื่อว่ามีใจดี เพราะความเป็นผู้
มีหทัยดี.

บาทพระคาถาว่า อภินนฺทฺนฺติ อาคตฺ ความว่า ญาติเป็นต้น เห็น
เขาแล้ว ย่อมยินดียิ่ง ด้วยอาการเพียงแต่พูดว่า 'มาดีแล้ว' หรือด้วย
อาการเพียงทำอัญชลี, อนึ่ง ย่อมยินดียิ่งกะเขาผู้มาถึงเรือนแล้ว ด้วย
สามารถนำไปเฉพาะซึ่งบรรณาการมีประการต่าง ๆ.

บทว่า **ตถ** เป็นต้น ความว่า บุญทั้งหลาย ตั้งอยู่ในฐานะ
คุณมารดาบิดา นำเครื่องบรรณาการ ๑๐ อย่างนี้คือ "อายุ วรรณะ สุข
ยศ ความเป็นอธิบดีอันเป็นทิพย์; รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อัน
เป็นทิพย์ เพลินยังอยู่ เชื่อว่าย่อมรับรองบุคคลแม้ผู้ทำบุญไว้แล้ว ซึ่ง
ไปจากโลกนี้สู่โลกหน้า ด้วยเหตุนี้แน่นอนแล.

สองบทว่า **ปิย ณาตี** ความว่า คุณพวกญาติที่เหลือ เห็นญาติ
ที่รักมาแล้ว รับรองอยู่ในโลกนี้จะนั่น.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผล เป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องนายนั้นทียะ จบ.

ปิยวรรคพรรณนา จบ.

วรรคที่ ๑๖ จบ.

คาถาธรรมบท

โกธวรรคที่ ๑๗

ว่าด้วยเรื่องความโกรธ

[๒๗] ๑. บุคคลพึงละความโกรธ สละความถือตัว ล่วง

สังโยชน์ทั้งสินได้ ทุกข์ทั้งหลายย่อมไม่ตกต้องบุคคล

นั้น ผู้ไม่ข้องในนามรูป ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล.

๒. ผู้ใดแล พึงสกัดความโกรธที่พลุ่งขึ้น

เหมือนคนห้ามรถที่กำลังแล่นไปได้ เราเรียกผู้นั้นว่า

สารถิ ส่วนคนนอกนี้เป็นเพียงผู้ถือเชือก.

๓. พึงชนะคนโกรธ ด้วยความไม่โกรธ พึงชนะ

คนไม่ดี ด้วยความดี พึงชนะคนตระหนี่ ด้วยการให้

พึงชนะคนพูดเหลวไหล ด้วยคำจริง.

๔. บุคคลควรกล่าวคำสัตย์ ไม่ควรโกรธ ถึงถูก

เขาขอร้อย ก็พึงให้ บุคคลพึงไปในสำนักของเทวดา

ทั้งหลายได้ ด้วยฐานะ ๓ นั้น.

๕. มุนีเหล่าใด เป็นผู้ไม่เบียดเบียน ตำรวม

แล้วด้วยกายเป็นนิตยฺ มุนีเหล่านั้นย่อมไปสู่ฐานะ

อันไม่จุติ ซึ่งเป็นที่คนทั้งหลายไปแล้วไม่เศร้าโศก.

๖. อาสวะทั้งหลายของผู้ตื่นอยู่ทุกเมื่อ มีปกติ

ตามศึกษาทั้งกลางวันกลางคืน น้อมไปแล้วสู่พระ-

นิพพาน ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้.

๑. วรรคนี้มีอรรถกถา ๘ เรื่อง.

๓. อตุละ การนิทาและสรรเสริญนั้นเป็นของ
เก่า นั้นไม่ใช่เป็นเหมือนมีในวันนี้ คนทั้งหลายย่อม
นิทาผู้หนึ่งบ้าง ย่อมนิทาผู้พูดมากบ้าง ย่อม
นิทาผู้พูดพอประมาณบ้าง ผู้ไม่ถูกนิทาไม่มีใน
โลก คนผู้ถูกนิทาโดยส่วนเดียว หรือว่าอันเขา
สรรเสริญโดยส่วนเดียว ไม่ได้มีแล้ว จักไม่มี และ
ไม่มีอยู่ในบัดนี้ หากว่าวิญญูชนใคร่ครวญแล้วทุก ๆ
วัน สรรเสริญผู้ใด ซึ่งมีความประพฤติกไม่ขาดสาย
มีปัญญา ผู้ตั้งมั่นด้วยปัญญาและศีล ใครเล่าย่อมควร
เพื่อติเตียนผู้นั้น ผู้เป็นดังแท่งทองชมพูนุท แม้เทวดา
ทั้งหลายก็สรรเสริญเขา ถึงพรหมก็สรรเสริญแล้ว.

๔. พึงรักษาความกำเริบทางกาย พึงเป็นผู้
สำรวมทางกาย พึงละกายทุจริตแล้ว พึงประพฤติ
สุจริตทางกาย พึงรักษาความกำเริบทางวาจา พึงเป็น
ผู้สำรวมทางวาจา พึงละวจีทุจริต พึงประพฤติสุจริต
ทางวาจา พึงละความกำเริบทางใจ พึงเป็นผู้สำรวม
ทางใจ พึงละมโนทุจริตแล้ว พึงประพฤติสุจริตทาง
ใจ ชีรชนทั้งหลายสำรวมทางกาย สำรวมทางวาจา
สำรวมทางใจ ชีรชนเหล่านั้นแล ชื่อว่าสำรวม
รอบคอบดีแล้ว.

จบโกชวรรคที่ ๑๗.

๑๗. โกชวรรคพรรณนา

๑. เรื่องเจ้าหญิงโรหิณี [๑๗๔]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในนิโครธาราม ทรงปรารภเจ้าหญิงโรหิณี ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โกธ ชเห " เป็นต้น.

สร้างโรงฉันทายจากโรคผิวหนังได้

ได้ยินว่า สมัยหนึ่ง พระอนุรุธผู้มีอายุได้ไปเมืองกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐. ครั้งนั้น พวกพระญาติของท่าน ทรงสดับว่า พระเถระมา จึงได้ไปสู่สำนักพระเถระ เว้นแต่พระน้องนางของพระเถระชื่อโรหิณี.

พระเถระถามพวกพระญาติว่า " พระนางโรหิณีอยู่ไหน ? "

พวกพระญาติ. อยู่ในตำหนัก เจ้าข้า.

พระเถระ. เหตุไร ? จึงไม่เสด็จมา.

พวกพระญาติ. พระนางไม่เสด็จมาเพราะทรงละอายว่า ' โรคผิวหนังเกิดที่สรีระของเขา ' เจ้าข้า.

พระเถระ กล่าวว่ " ท่านทั้งหลายจงเชิญพระนางเสด็จมาเถิด " ให้ไปเชิญพระนางเสด็จมาแล้ว จึงกล่าวอย่างนี้ กะพระนางผู้ทรงฉลองพระองค์เสด็จมาแล้วว่า " โรหิณี เหตุไร ? เธอจึงไม่เสด็จมา. "

พระนางโรหิณี. ท่านผู้เจริญ โรคผิวหนังเกิดขึ้นที่สรีระของหม่อมฉัน; เหตุนั้น หม่อมฉันจึงมิได้มาด้วยความละอาย.

พระเถระ. ก็เธอทรงทำบุญไม่ควรหรือ ?

พระนางโรหิณี. จะทำอะไร ? เจ้าข้า.

พระเถระ. จงให้สร้างโรงฉัน.

พระนางโรหิณี. หม่อมฉันจะเอาอะไรทำ ?

พระเถระ. ก็เครื่องประดับของเธอไม่มีหรือ ?

พระนางโรหิณี. มีอยู่ เจ้าข้า.

พระเถระ. ราคาเท่าไร ?

พระนางโรหิณี. จักมีราคาหมื่นหนึ่ง.

พระเถระ. ถ้ากระนั้น จงขายเครื่องประดับนั้น ให้สร้างโรงฉันเถิด.

พระนางโรหิณี. ใครเล่า ? จักทำให้หม่อมฉัน เจ้าข้า.

พระเถระ. แลดูพระญาติซึ่งยืนอยู่ในที่ใกล้แล้ว กล่าวว่ " ขอจงเป็นภาระของพวกท่านทั้งหลาย."

พวกพระญาติ. ก็พระคุณเจ้าจักทำอะไรหรือ ? เจ้าข้า.

พระเถระ. แม้อาตมภาพก็จักอยู่ในที่นี้เหมือนกัน, ถ้ากระนั้นพวกท่านจงนำทัพพสัมภาระมาเพื่อโรงฉันนี้.

พวกพระญาตินั้น ตรัสว่า " คีละ เจ้าข้า " จึงนำมาแล้ว.

พระเถระ. เมื่อจะจัดโรงฉัน จึงกล่าวกะพระนางโรหิณีว่า " เธอจงให้ทำโรงฉันเป็น ๒ ชั้น จำเดิมแต่กาลที่ให้พื้นชั้นบนเรียบแล้วจงกวาดพื้นล่าง แล้วให้ปูอาสนะไว้เสมอ ๆ, จงให้ตั้งหมอน้ำดื่มไว้เสมอ ๆ."

พระนางรับคำว่า " คีละ เจ้าข้า " แล้วจำหน่ายเครื่องประดับ ให้ทำโรงฉัน ๒ ชั้น เริ่มแต่กาลที่ให้พื้นชั้นบนเรียบแล้ว ได้ทรงทำกัมมีการกวาดพื้นล่างเป็นต้นเนื่อง ๆ. พวกภิกษุก็นั่งเสมอ ๆ.

ลำดับนั้น เมื่อพระนางกวาดโรงฉันอยู่นั้นแล. โรคผิวหนังก็ราบ

ไปแล้ว. เมื่อโรงฉันเสร็จ พระนางนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็น
ประมุขแล้ว ได้ถวายขาทนียะและโภชนียะที่ประณีตแก่ภิกษุสงฆ์มีพระ-
พุทธเจ้าเป็นประมุขซึ่งนั่งเต็มโรงฉัน.

พระศาสดา ทรงทำภักติกิจเสร็จแล้ว ตรัสถามว่า " นี่เป็นทาน
ของใคร ? "

พระอนุรุธ. ของโรหิณีพระน้องนางของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. ก็นางไปไหน ?

พระอนุรุธ. อยู่ในตำหนัก พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. พวกท่านจงไปเรียกนางมา.

พระนางไม่ประสงค์จะเสด็จมา. ที่นั่น พระศาสดารับสั่งให้เรียก
พระนางแม้ไม่ปรารถนา (จะมา) จนได้. ก็แลพระศาสดาตรัสกะพระนาง
ผู้เสด็จมาถวายบังคม ประทับนั่งแล้วว่า " โรหิณี เหตุไรเธอจึงไม่มา ? "

พระนางโรหิณี. " โรคผิวหนังมีที่สรีระของหม่อมฉัน พระเจ้าข้า
หม่อมฉันละอายด้วยโรคนั้น. จึงมิได้มา. "

พระศาสดา. ก็เธอรู้ไหมว่า 'โรคนั้น' อาศัยกรรมอะไรของเธอ จึง
เกิดขึ้น ? "

พระนางโรหิณี. หม่อมฉันไม่ทราบ พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. โรคนั้น อาศัยความโกรธของเธอ จึงเกิดขึ้นแล้ว.

พระนางโรหิณี. ก็หม่อมฉันทำกรรมอะไรไว้? พระเจ้าข้า.

บุรพกรรมของพระนางโรหิณี

ลำดับนั้น พระศาสดาทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัสแก่พระนาง)ว่า:-

ในอดีตกาล พระอักรมเหสีของพระเจ้าพาราณสี ผูกอาฆาตในหญิงนักฟ้อนของพระราชองค์หนึ่ง ทรงดำริว่า "เราจักให้ทุกข์เกิดแก่หญิงนั้น " แล้วให้เขานำลูกเต่าร้างใหญ่มารับสั่งให้เรียกหญิงนักฟ้อนนั้นมา ยังสำนักของตนแล้ว. ให้ใส่ผงเต่าร้างบนที่นอน ที่ผ้าห่ม และที่ระหว่างเครื่องใช้ มีผ้าปูที่นอนเป็นต้น ของหญิงนักฟ้อนนั้น โดยประการที่นางไม่ทันรู้ตัว. ไปรยลงแม่ที่ตัวของนาง รวากะทำความเขี่ยหย่นเล่น ทันใดนั่นเอง สรีระของหญิงนั้นได้พองขึ้นเป็นคุ่มน้อยคุ่มใหญ่. นางเกาอยู่ไปนอนบนที่นอน. เมื่อนางถูกผงเต่าร้างกัดแสบบนที่นอนนั้น เวทนาเกล้า ยิ่งนักเกิดขึ้นแล้ว. พระอักรมเหสีในกาลนั้นได้เป็นพระนางโรหิณี.

พระศาสดา ครั้นทรงนำอดีตนิทานนั้นมาแล้ว ตรัสว่า "โรหิณี ก็กรรมนั้นที่เธอทำแล้วในกาลนั้น, ก็ความโกรธก็ดี ความริษยาที่ดี แม้มีประมาณเล็กน้อย ย่อมไม่ควรทำเลย " ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๑. โภชํ ชเห วิปฺปชฺชเหยฺย มานํ

สญฺโฆชนํ^๑ สพฺพมตฺติกุกเมยฺย

ตณฺหามรฺอุปฺสุมิ อสชฺชมานํ

อกฺกิญฺจํ นานุปตฺนติ ทุกฺขา.

" บุคคลพึงละความโกรธ, ละความถือตัว
ล้างสังโยชน์ทั้งสิ้นได้ ทุกทั้งหลายย่อมไม่ตกต้อง,
บุคคลนั้น ผู้ไม่ข้องในนามรูป ไม่มีกิเลสเครื่อง
กัณฑ์. "

๑. แปลว่า หามุขใหญ่ ก็มี. ๒. อรรถกถา เป็น สังโยชน์.

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โภช ความว่า พึงละความโกรธทุกๆ
อาการก็ดี มานะ ๕ อย่างก็ดี.

บทว่า ลโยชน ความว่า พึงล่วงสังโยชน์ทั้ง ๑๐ อย่าง มีกาม
ราคสังโยชน์เป็นต้น.

บทว่า อสขุขมานิ ความว่า ไม่ข้องอยู่. อธิบายว่า ก็ผู้ใดยึดถือ
นามรูปโดยนัยว่า "รูปของเรา, เวทนาของเรา เป็นต้น และเมื่อ
นามรูปนั้นแตกไป. ย่อมเศร้าโศกเดือดร้อน; ผู้นี้ชื่อว่าข้องอยู่ในนามรูป;
ส่วนผู้ไม่ยึดถืออย่างนั้น ชื่อว่ายอมไม่ขัดข้อง; ขึ้นชื่อว่าทุกข์ทั้งหลาย
ย่อมไม่ตกต้องบุคคลนั้น ผู้ไม่ข้องอยู่อย่างนั้น ผู้ชื่อว่าไม่มีกิเลสเครื่อง
กัณฑ์ เพราะไม่มีราคะเป็นต้น.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอุริยผลทั้งหลาย มีโศดา-
ปัตติผลเป็นต้น.

แม้พระนางโรหิณี ก็ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล. สรีระของพระนาง
ได้มีวรรณะดุจทองคำ ในขณะนั่นเอง. พระนางจุติจากอภัพนั้นแล้ว
เกิดในระหว่างเขตแดนของเทพบุตร ๔ องค์ ในภพดาวดึงส์ ได้เป็นผู้
นำเลื่อมใส ถึงความเป็นผู้มีรูปงามเลิศ เทพบุตรทั้ง ๔ องค์เห็นนางแล้ว
เป็นผู้เกิดความสันทนา วิวาทกันว่า "นางเกิดภายในแดนของเรา, นาง
เกิดภายในแดนของเรา." ไปสู่สำนักของท้าวสักกเทวราช กราบทูลว่า
"ข้าแต่เทพเจ้า ข้าพระองค์ทั้งสี่เกิดคดีขึ้น เพราะอาศัยเทพธิดานี้, ขอ
พระองค์ทรงวินิจฉัยคดีนั้น." แม้ท้าวสักกะ แต่พอได้ทรงเห็นพระนางก็
เป็นผู้เกิดความสันทนา ตรัสอย่างนั้นว่า "จำเดิมแต่กาลที่พวกท่านเห็นเทพธิดา

นี้แล้ว จิตเกิดขึ้นอย่างไร.?"

ลำดับนั้น เทพบุตรองค์หนึ่งกราบทูลว่า "จิตของข้าพระองค์
เกิดขึ้นจากกลองในคราวสงครามก่อน ไม่อาจสงบลงได้เลย."

องค์ที่ ๒ จิตของข้าพระองค์ [เกิดขึ้น] เหมือนแม่น้ำตกจากภูเขา
ย่อมเป็นไปเร็วพลันทีเดียว.

องค์ที่ ๓. จำเดิมแต่กาลที่ข้าพระองค์เห็นนางนี้แล้ว ตาทั้งสอง
ถลนออกแล้ว จูจตาของปู.

องค์ที่ ๔. จิตของข้าพระองค์ประคองที่เขายกขึ้นบนเจดีย์ ไม่
สามารถจะดำรงนิ่งอยู่ได้.

ครั้งนั้น ท้าวสักกะตรัสกะเทพบุตรทั้งสี่นั้นว่า "พ่อทั้งหลาย จิต
ของพวกท่านยังพอมได้ก่อน ส่วนเราเมื่อได้เห็นเทพธิดานี้ จึงจักเป็น
อยู่ เมื่อเราไม่ได้ จักต้องตาย."

พวกเทพบุตรจึงทูลว่า "ข้าแต่มหाराช พวกข้าพระองค์ไม่มีความ
ต้องการด้วยความตายของพระองค์" แล้วต่างสละเทพธิดานั้นถวายท้าว
สักกะแล้วหลีกไป. เทพธิดานั้นได้เป็นที่รักที่พอพระหฤทัยของท้าวสักกะ.
เมื่อนางกราบทูลว่า "หม่อมฉันจักไปสู่สนามเล่นชื่อ โนน " ท้าวสักกะก็
ไม่สามารถจะทรงขัดคำของนางได้เลย ดังนี้แล.

เรื่องเจ้าหญิงโรหิณี จบ.

๒. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง [๑๗๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่อัคคาพเวเจตีย์ ทรงปรารภภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง* ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " โย เว อุปฺปติตฺตํ โภจ " เป็นต้น.

ภิกษุตัดต้นไม้ที่เทวดาสงอยู่

ความพิสดารว่า เมื่อพระศาสดาทรงอนุญาตเสนาสนะแก่ภิกษุสงฆ์แล้ว* (และ) เมื่อเสนาสนะทั้งหลาย อันคฤหัสถ์ทั้งหลายมีเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์เป็นต้น กำลังให้สร้าง, ภิกษุชาวเมืองอาฬวีรูปหนึ่ง สร้างเสนาสนะของตนอยู่ เห็นต้นไม้ที่พอใจต้นหนึ่งแล้ว เริ่มจะตัด ก็เทพดามีลูกอ่อนองค์หนึ่งเกิดที่ต้นไม้ นั้น อุ้มบุตรด้วยสะเอว ยืนอ่อนวอนว่า " พระคุณเจ้า ขอท่านอย่าได้ตัดวิมานของข้าพเจ้าเลย, ข้าพเจ้าไม่มีที่อยู่ ไม่อาจอุ้มบุตรเที่ยวเร่ร่อนไปได้."

ภิกษุนั้นคิดว่า " เราจักไม่ได้ต้นไม้เช่นนี้ ในที่อื่น " จึงไม่เอื้อเพื่อคำพูดของเทวดานั้น.

เทวดานั้นคิดว่า " ภิกษุนี้ เห็นทารกนี้แล้วจักงัดเป็นแท้ " จึงวางบุตรไว้บนกิ่งไม้. ฝ่ายภิกษุนั้นไม่อาจยั้งขวานที่ตนเงื้อขึ้นแล้วได้ จึงตัดแขนทารกนั้นขาดแล้ว เทพดาเกิดความโกรธมีกำลัง ยกมือทั้งสองขึ้นด้วยเจตนาว่า " จะฟาดภิกษุรูปนั้นให้ตาย " แต่พลันคิดได้อย่างนี้ว่า " ภิกษุนี้เป็นผู้มีศีล ถ้าเราจักฆ่าภิกษุนี้เสีย ก็จักเป็นผู้ไปนรก; แม้เทพธิดาที่เหลือ ได้พบภิกษุตัดต้นไม้ของตน จักถือเอาเป็นประมาณบ้าง

๑. น่าจะปรารภเทพดา เพราะเป็นเรื่องของเทพดาได้ทำและเข้าเฝ้าเอง. ๒. ก่อนอนุญาตเสนาสนะ ผู้บวชแล้วต้องอยู่โคนไม้หรือถ้ำเขา.

ว่า 'เทพดาองค์โน้นฆ่าภิกษุเสีย ก็อย่างนี้เหมือนกัน ' แล้วจักฆ่าภิกษุทั้งหลายเสีย; ก็ภิกษุนี้มีเจ้าของ เราจักต้องบอกกล่าวเธอแก่เจ้าของทีเดียว." ลคมมือที่ยกขึ้นแล้ว ร้องให้ไปสู่น้ำของพระศาสดา ถวายบังคมแล้วยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะเธอว่า " ทำไมหรือ? เทพดา " เขาทูลว่า " พระเจ้าข้า สาวกของพระองค์แหละ ทำกรรมชื่อนี้. แม้ข้าพระองค์ก็ใครจะฆ่าเธอ แต่คิดข้อนี้ได้ จึงไม่ฆ่า แล้วรีบมาที่นี้เทียว " ดังนี้แล้ว กราบทูลเรื่องนั้นทั้งหมดโดยพิสดาร.

พระศาสดาทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ตรัสว่า " ถูกแล้ว ๆ เทพดา เธอข่มความโกรธที่เกิดขึ้นอย่างนั้นไว้อยู่ เหมือนห้ามรถกำลังหมุนไว้ได้ชื่อว่าทำความดีแล้ว " ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๒. โย เว อุปฺปติตฺ โภชํ รตฺถํ ฆนฺตํ ชารเย

ตมฺหํ สารถิ พุรุมิ รตฺถมิกฺคาโห อิตโร ชโน.

" ผู้ใดแล ฟังสะกดความโกรธที่พลุ่งขึ้นเหมือน

คนห้ามรถที่กำลังแล่นไปได้, เราเรียกผู้นั้นว่า

' สารถิ ' ส่วนคนนอกนี้เป็นเพียงผู้ถือเชือก. "

แก้รถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อุปฺปติตฺ ได้แก่ ที่เกิดขึ้นแล้ว.

สองบทว่า รตฺถํ ฆนฺตํ ความว่า เหมือนอย่างนายสารถิผู้ฉลาดห้ามรถที่แล่นอยู่โดยกำลังเร็ว หยุดไว้ได้ตามต้องการ ชื่อฉันใด; บุคคลใด ฟังสะกด คืออาจข่มความโกรธที่เกิดขึ้นไว้ได้ ก็ฉันนั้น.

บทว่า ตมฺหํ ความว่า เราเรียกบุคคลนั้นว่า สารถิ.

สองบทว่า **อิติโร ชโน** ความว่า ส่วนชนนอกนี้คือสารีรถ
ของอิสรชนมีพระราชและอุปราชเป็นต้น ย่อมชื่อว่าเป็นเพียงผู้ถือเชือก
หาใช่สารีรชนชั้นเยี่ยมไม่.

ในกาลจบเทศนา เทพดาดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล, เทศนาได้มี
ประโยชน์แก่บริษัทที่ประชุมกันแล้ว ดังนี้แล.

ฝ่ายเทพดา แม้เป็นพระโศดาบันก็ยังมีเรื่องให้อยู่. ครั้งนั้น พระ-
ศาสดาตรัสถามเธอว่า "ทำไมหรือ เทพดา ?" เมื่อเทพดาทูลว่า
"พระเจ้าข้า วิมานของข้าพระองค์ล้มหายเสียแล้ว, บัดนี้ข้าพระองค์จะ
ทำอย่างไร?" จึงตรัสว่า "อย่าเลย เทพดา ท่านอย่าคิด เราจักให้
วิมานแก่ท่าน" แล้วทรงชี้ต้นไม้ต้นหนึ่ง ซึ่งเทพดาจUDIไปเมื่อวันก่อน
ใกล้กับพระคันธกุฎีในพระเชตะวัน ตรัสว่า "ต้นไม้โน้นในโอกาสโน้น
ว่าง, เธอจงเข้าสถิต ณ ต้นไม้นั้นเถิด." เทพดานั้นเข้าสถิตที่ต้นไม้
แล้ว. ตั้งแต่นั้น แม้เทพดาที่ทรงศักดิ์ใหญ่ ทราบว่า "วิมานของเทพดา
นี้ อันพระพุทธรเจ้าประทาน" ก็ไม่อาจมาทำให้เธอหวั่นไหวได้.

พระศาสดาทรงทำเรื่องนั้นให้เป็นเหตุเกิดขึ้นแล้ว ทรงบัญญัติ
ภูตคามสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง จบ.

๓. เรื่องอุตตราอุบาสิกา [๑๗๖]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงทำภักติกิจในเรือนของนางอุตตราแล้ว ทรงปรารภอุบาสิกาชื่ออุตตรา ครัสทพระธรรมเทศนานี้ว่า " อุกุโธเรน ชินเ โภธ " เป็นต้น.

นายปุณณะยากจนต้องรับจ้างสุมนเศรษฐี

อนุปุพพิกตา ในเรื่องอุตตราอุบาสิกา นั้น ดังต่อไปนี้ :-

ได้ยินว่า คนขัดสนชื่อปุณณะ อาศัยสุมนเศรษฐี รับจ้างเลี้ยงชีพอยู่ในกรุงราชคฤห์. ในเรือน (ของเขา) มีคน ๒ คนเท่านั้น คือภรรยาของเขาคนหนึ่ง ธิดาชื่อนางอุตตราคนหนึ่ง.

ต่อมาวันหนึ่ง พวกราชบุรุษทำการโฆษณาในกรุงราชคฤห์ว่า " ชาวพระนครพึงเล่นนักษัตรกันตลอด ๗ วัน. " สุมนเศรษฐีได้ยินคำโฆษณานั้นแล้ว จึงเรียกนายปุณณะผู้มาแต่เช้าตรู่กล่าวว่า " พ่อ ปรีชนของฉันทน์ ประสงค์จะเล่นนักษัตรกัน, แกจักเล่นนักษัตร (กะเขา) หรือหรือว่าจักทำการรับจ้างเล่า? "

นายปุณณะ. นาย ชื่อว่าการเล่นนักษัตร ย่อมเป็นของพวกท่านผู้มีทรัพย์. ก็ในเรือนของผมนั้น แม้ข้าวสารจะเต็มข้าวเต็มเพื่อรับประทานในวันพรุ่งนี้ก็ไม่มี. ผมจะต้องการอะไรด้วยนักษัตรเล่า? ผมได้โคแล้ว ก็จักไปไถนา.

สุมนเศรษฐี. ถ้าเช่นนั้น แกจงรับโคไปเถิด.

เขารับโคตัวทรงกำลังและไถแล้ว พุคกะภรรยาว่า " นางผู้เจริญ

ชาวพระนครเล่นนักษัตรกัน. ฉันต้องไปทำการรับจ้าง เพราะความที่เราเป็นคนจน. วันนี้เจ้าฟิงต้มผักสัก ๒ เตา แล้วนำภัตไปให้เราก่อน " แล้วจึงได้ไปนา.

พระสารีบุตรเถระไปสงเคราะห์นายปุลณะ

ในกาลนั้น พระสารีบุตรเถระเข้านิโรธสมาบัติตลอด ๗ วันแล้ว ในวันนั้นออกแล้ว ตรววจูว่า " วันนี้ เราควรจะทำความสงเคราะห์แก่ใครหนอแล? " เห็นนายปุลณะซึ่งเข้าไปในข่ายคือญาณของตนแล้ว จึงตรววจูว่า " นายปุลณะนี้ มีศรัทธาหรือหนอ? เขาจักอาจทำการสงเคราะห์แก่เราหรือไม่? " ทราบความที่เขามีศรัทธา มีความสามารถจะทำการสงเคราะห์ได้ และเขาจะได้รับสมบัติใหญ่เพราะบุญนั้นเป็นปัจจัยแล้ว จึงถือบาตรและจีวรไปยังที่ไถนาของเขา ได้ยื่นแลดูพุ่มไม้ที่ริมบ่อ. นายปุลณะเห็นพระเถระแล้ว จึงวางไถ ให้อาหารด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว คิดว่า " พระเถระคงจักต้องการไม้สีฟัน " จึงได้ทำไม้สีฟันให้เป็นกบปิยะถวาย.

ลำดับนั้น พระเถระได้นำเอาบาตรและผ้ากรองน้ำออกมาให้เขา. เขาคิดว่า " พระเถระจักมีความต้องการด้วยน้ำดื่ม " จึงถือเอาบาตรและผ้ากรองน้ำนั้นแล้ว ได้กรองน้ำดื่มถวาย.

พระเถระคิดว่า " นายปุลณะนี้ อยู่เรือนหลังท้ายของชนเหล่าอื่น, ถ้าเราจักไปสู่เรือนของเขา, ภรรยาของนายปุลณะนี้จักไม่ได้เห็นเรา; เราจักต้องอยู่ ณ ที่นี้แหละ จนกว่าภรรยาของเขาจักเดินทางนำภัตมาให้เขา. " พระเถระได้ยั้งเวลาให้ล่วงไปเล็กน้อย ณ ที่นั้นเอง ทราบความที่ภรรยาของนายปุลณะนั้นขึ้นสู่ทางแล้ว จึงเดินมุ่งหน้าไปภายในพระนคร.

ภรรยานายปุณณะถวายเป็นภัตแก่พระเถระ

นางพบพระเถระในระหว่างทางแล้ว คิดว่า " บางคราว เมื่อมี
ไทยธรรม, เราก็ไม่พบพระผู้เป็นเจ้าของ, บางคราว เมื่อเราพบพระผู้เป็น
เจ้า, ไทยธรรมก็ไม่มี, ก็วันนี้เราได้พบพระผู้เป็นเจ้าของแล้ว, ทั้งไทยธรรม
ก็มีอยู่; พระผู้เป็นเจ้าของ จักทำความอนุเคราะห์แก่เราหรือหนอแล " นาง
วางภาชนะใส่ภัตลงแล้ว ไหว้พระเถระด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว กล่าว
ว่า " ท่านผู้เจริญ ขอพระผู้เป็นเจ้าของอย่าคิดว่า ' ภัตนี้ เสร้าหมองหรือ
ประณีต ' จงทำความสงเคราะห์แก่ทาสของพระผู้เป็นเจ้าของเถิด. "

พระเถระน้อมบาตรเข้าไป เมื่อนางเอามือข้างหนึ่งรองภาชนะ อีก
ข้างหนึ่งถวายเป็นภัตอยู่, เมื่อถวายเป็นภัตครั้งหนึ่ง จึงเอามือปิดบาตรด้วยพูดว่า
" พอแล้ว. " นางกล่าวว่า " พระคุณเจ้า ส่วนเพียงส่วนเดียว ดิฉันไม่
อาจทำให้เป็นสองส่วนได้ พระผู้เป็นเจ้าของไม่ต้องทำความสงเคราะห์แก่ทาส
ของพระผู้เป็นเจ้าของในโลกนี้ จงทำความสงเคราะห์ในปรโลกเถิด, ดิฉัน
ประสงค์จะถวายเป็นภัตให้เหลือเศษเลย " ดังนี้แล้ว ก็ได้ใส่ภัตทั้งหมดลงใน
บาตรของพระเถระ แล้วทำความปรารถนาว่า " ดิฉันพึงเป็นผู้มีส่วนแห่ง
ธรรมที่พระผู้เป็นเจ้าของเห็นแล้วนั้นแหละ. "

พระเถระกล่าวว่า " จงสำเร็จอย่างนั้นเถิด " ยืนอยู่นั้นแหละ ทำ
อนุโมทนาแล้ว ได้นั่งทำภัตกิจ ณ ที่สะดวกด้วยน้ำแห่งหนึ่ง.

ฝ่ายนางกลับไปหาข้าวสารหุงเป็นภัตแล้ว. แม้นายปุณณะที่ได้
ประมาณครึ่งกิส ไม่อาจทนความหิวได้ จึงปล่อยโค เข้าไปยังร่มไม้
แห่งหนึ่ง นั่งคอยดูทางอยู่.

ลำดับนั้น ภรรยาของเขาถือภัตเดินไป พอเห็นเขาก็คิดว่า " เขา

ถูกความหิวบีบคั้น นั่งคอยดูเราอยู่แล้ว; ถ้าว่าเขาจักคุกคามเราว่า 'เจ้า
ซักช้าเหลือเกิน' แล้วเอาค้ำปฏักฟาดเรา, กรรมที่เราทำแล้วจักเป็น
ของไร้ประโยชน์, เราจักต้องชิงบอกแก่เขาก่อนทีเดียว" ดังนี้แล้ว จึง
กล่าวอย่างนั้นว่า "นาย ท่านจงทำจิตให้ผ่องใสสักวันหนึ่งเถิด วันนี้,
อย่าได้ทำกรรมที่ดิฉันทำแล้วให้ไร้ประโยชน์, ก็ดิฉันนำภัตมาให้ท่านแต่
เช้าตรู่ พบพระธรรมเสนาบดีในระหว่างทาง จึงถวายภัตของท่านแก่
พระเถระนั้น แล้วไปหุงภัตมาใหม่, จงทำจิตให้เลื่อมใสเถิดนาย." เขา
ถามว่า "เจ้าพูดอะไร? นางผู้เจริญ" ได้สดับเรื่องนั้นซ้ำอีกแล้ว จึง
พูดว่า "นางผู้เจริญ เจ้าถวายภัตของเราแก่พระผู้เป็นเจ้า ทำความดีแล้ว
เทียว, เจ้าตรู่วันนี้ แม้เราก็ได้ถวายไม้สีฟัน และน้ำบ้วนปากแก่พระผู้
เป็นเจ้าแล้ว" มีใจเลื่อมใสเปลิดเปลิบถ้อยคำนั้นแล้ว เป็นผู้มีกายอ่อน
เปลี้ย เพราะได้ภัตในเวลาสาย พาดศิระษะบนตักของภรรยา นั้นแล้วก็
หลับไป.

ทานของสามีภรรยาอำนวยผลในวันนั้น

ครั้งนั้น ที่ที่เขาได้ไว้แต่เช้าตรู่ ได้เป็นทองคำเนื้อสุกทั้งหมด จน
กระทั่งฝุ่นละอองดิน ตั้งอยู่คงามดุจดอกกัณฐิกา. เขาตื่นขึ้น แลเห็น
แล้ว จึงพูดกะภรรยาว่า "นางผู้เจริญ ที่ที่ฉันได้แล้วนั้น ปราภฏ
แก่ฉันเป็นทองคำทั้งหมด, เพราะฉันได้ภัตสายเกินไป ตาจะลายไปกระมัง
หนอ?"

แม้ภรรยาของเขาที่รับรองว่า "ที่นั่น ก็ย่อมปราภฏแม้แก่ดิฉัน
อย่างนั้นเหมือนกัน."

เขาลุกขึ้นไปในที่นั้น จับก้อนหนึ่งตีทิ้งจนไกลแล้ว ทราบว่าเป็น

ทองคำ จึงคิดว่า " โอ ทานที่เราถวายแก่พระผู้เป็นเจ้าของธรรมเสนาบดี แสดงผลในวันนี้เอง ก็เราไม่อาจที่จะช้อนทรัพย์ประมาณเท่านี้ไว้ใช้สอยได้ " จึงเอาทองคำใส่เต็มถาดข้าวที่ภรรยานำมาแล้ว ได้ไปสู่ราชตระกูล มีโอกาสอันพระราชาราชทานแล้ว จึงเข้าไปถวายบังคมพระราชา, เมื่อพระองค์ตรัสว่า " อะไร ? พ่อ " จึงกราบทูลว่า " ข้าแต่สมมติเทวราช ที่ที่ข้าพระองค์ไถแล้วในวันนี้ทั้งหมด เป็นที่เต็มไปด้วยทองคำ ทั้งนั้นตั้งอยู่แล้ว, พระองค์ควรจะรับสั่งให้ขนทองคำมาไว้. "

พระราชา. ท่านเป็นใคร ?

นายปุณณะ. ข้าพระองค์ชื่อปุณณะ.

พระราชา. ก็วันนี้ ท่านทำอะไรเล่า ?

นายปุณณะ. เช้าตรู่วันนี้ ข้าพระองค์ได้ถวายไม้สีฟันและน้ำบ้วนปากแก่พระธรรมเสนาบดี. ส่วนภรรยาของข้าพระองค์ได้ถวายภัตที่เขานำมาให้ข้าพระองค์แก่พระธรรมเสนาบดีนั้นเหมือนกัน.

พระราชา ทรงสดับคำนั้นแล้วตรัสว่า " พ่อผู้เจริญ ได้ยินว่า ทานที่ท่านถวายพระธรรมเสนาบดี แสดงวิบากในวันนี้เอง " แล้วตรัสถามว่า " พ่อ เราจะทำอย่างไร ? "

นายปุณณะ ขอพระองค์จงส่งเกวียนไปหลาย ๆ พัน ให้นำทองคำมาเถิด.

พระราชาทรงส่งเกวียนทั้งหลายไปแล้ว. เมื่อพวกราชบุรุษพูดว่า " เป็นของพระราชา " ถือเอาอยู่. ทองคำที่เขาถือเอาแล้ว ๆ ย่อมเป็นดินอย่างเดิม. พวกเขาไปทูลพระราชา อันพระองค์ตรัสถามว่า " ก็พวกเจ้าพูดว่ากระไร ? จึงถือเอา " จึงทูลว่า " พูดว่า ' เป็นราชทรัพย์

ของพระองค์."

พระราชา. หาใช้ทรัพย์ของเราไม่, พวกเจ้าจงไป, จงพูดว่า
'เป็นทรัพย์ของนายปุลณะ' ถือเอาเถิด.

พวกเขาทำอย่างนั้น. ทองคำที่เขาถือแล้ว ๆ ได้เป็นทองคำแท้.
พวกเขาจึงขนทองคำนั้นทั้งหมดมาทำเป็นกองไว้ที่ห้องพระลานหลวง.
(ทองคำทั้งหมดนั้น) ได้กองสูงประมาณ ๘๐ ศอก.

นายปุลณะได้รับตำแหน่งเศรษฐี

พระราชาทรงรับสั่งให้ชาวพระนครประชุมกันแล้ว ตรัสถามว่า
"ในพระนครนี้ ใครมีทองคำถึงเพียงนี้บ้าง "

ชาวพระนคร. ไม่มี พระเจ้าข้า.

พระราชา. ก็เราควรจะให้อะไรแก่นายปุลณะเล่า ?

ชาวพระนคร. ฉัตรสำหรับเศรษฐี พระเจ้าข้า.

พระราชา. ตรัสว่า " นายปุลณะจงเป็นเศรษฐีชื่อพหุชนเศรษฐี "
แล้ว ได้พระราชทานฉัตรสำหรับเศรษฐีแก่เขา พร้อมด้วยโภคะมากมาย.

ครั้งนั้น เขากราบทูลพระราชนั้นว่า " ข้าแต่สมมติเทวราช ข้า-
พระองค์ทั้งหลายอาศัยอยู่ในตระกูลอื่น ตลอดเวลาถึงเพียงนี้, ขอพระองค์
ได้โปรดประทานที่อยู่แก่ข้าพระองค์เถิด. "

พระราชาตรัสว่า " ถ้ากระนั้น ท่านจงดู, กอไม้ที่ปรากฏอยู่
ทางด้านทักษิณ, จงนำกอไม้ที่นั้นออก ให้ช่างทำเรือนเถิด " ดังนี้แล้ว
ก็ตรัสบอกที่เรือนของเศรษฐีเก่า.

เขาให้ช่างทำเรือนในที่นั้น โดย ๒ - ๓ วันเท่านั้น ทำเคหะปเวสน-

มงคล* และจักรมงคล* เป็นงานเดียวกัน ได้ถวายทานแด่ภิกษุสงฆ์ มี พระพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอด ๗ วัน. ครั้งนั้น พระศาสดาเมื่อจะทรง ทำอนุโมทนาแก่เขา จึงตรัสอนุบุพพิกาแล้ว.

ในกาลจบธรรมกถา ชนทั้ง ๓ คือ ปุณณเศรษฐี ๑ ภรรยาของ เขา ๑ นางอุตตราผู้เป็นธิดา ๑ ได้เป็นพระโสดาบันแล้ว.

ธิดาปุณณเศรษฐีได้เป็นภรรยาบุตรสุมนเศรษฐี

ในกาลต่อมา เศรษฐีในกรุงราชคฤห์ ขอธิดาของปุณณเศรษฐีให้ บุตรของตน. เขาพูดว่า "ผมให้ไม่ได้." เมื่อเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ พูดว่า "จงอย่าทำอย่างนั้น, ท่านอาศัยฉันอยู่ตลอดเวลาถึงเพียงนี้ทีเดียว จึงได้สมบัติ, จงให้ธิดาแก่บุตรของฉันเถิด " จึงกล่าวว่า "บุตรของ ท่านนั้นเป็นมิจฉาทิฎฐิ, ส่วนธิดาของผมเห็นห่างจากพระรัตนะทั้งสามแล้ว ไม่อาจเป็นไปได้, ผมจึงจักยกธิดาให้บุตรของท่านไม่ได้เลย. "

ครั้งนั้น กุลบุตรทั้งหลายมีเศรษฐีและคฤหบดีเป็นต้น เป็นอันมาก วิงวอนเขาว่า "อย่าทำลายความสนิทสนมกับด้วยเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ นั้น, จงยกธิดาให้บุตรของเขาเถิด." เขารับคำของกุลบุตรเหล่านั้นแล้ว ได้ยกธิดาให้ในคติเพ็ญเดือนอาสาฬหะ.

จำเดิมแต่เวลาไปสู่เรือนตระกูลสามีแล้ว นางมิได้เพื่อจะเข้าไปหาภิกษุ หรือภิกษุณี หรือเพื่อถวายทานหรือฟังธรรมเลย. เมื่อล่วงไปได้ประมาณ ๒ เดือนครึ่ง ด้วยอาการอย่างนี้, นางจึงถามสาวใช้ผู้อยู่ในสำนักว่า "เวลา นี้ภายในพรรษาที่เหลืออีกเท่าไร ? "

๑. มงคลอันบุคคลพึงทำในกาลเป็นที่เข้าไปสู่เรือน. ๒. มงคลอันบุคคลพึงทำแก่จักร ในกาล เป็นที่ฉลองจักร.

สาวใช้. ยังอยู่อีกครึ่งเดือน คุณแม่.

นางส่งข่าวไปให้บิดาว่า " เหตุไฉน บิดาจึงขังดิฉันไว้ในเรือน มีรูปอย่างนี้? การที่บิดาทำฉันให้เป็นคนเสียโฉม แล้วประกาศว่า เป็นทาสีของชนพวกอื่น ยังจะประเสริฐกว่า, การที่ยกให้แก่ตระกูลมัจฉาทิฎฐิเห็นปานนี้ ไม่ประเสริฐเลย, ตั้งแต่ดิฉันมาแล้ว ดิฉันไม่ได้ทำบุญแม้สักอย่างในประเภทบุญ มีการพบเห็นภิกษุเป็นต้นเลย. "

ลำดับนั้น บิดาของนางให้รู้สึกไม่สบายใจ ด้วยคิดว่า " ธิดาของเราได้รับทุกข์หนอ " จึงส่งทรัพย์ไป ๑๕,๐๐๐ กหาปณะ ด้วยสั่งว่า " ในนครนี้ มีหญิงคนชื่อนีริมา, เจ้าจงพูดว่า ' หล่อนจงรับทรัพย์วันละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ นำนางมาด้วยกหาปณะเหล่านี้ ทำให้เป็นนางบำเรอของสามีแล้ว ส่วนตัวเจ้าจงทำบุญทั้งหลายเถิด. "

นางให้เชิญนางนีริมามาแล้ว พูดว่า " สหาย เธอจงรับกหาปณะเหล่านั้นแล้ว บำเรอชาย สหายของเธอสักกึ่งเดือนนี้เถิด. "

นางนีริมานั้นรับรองว่า " คีละ " นางพาเขาไปสำนักของสามี เมื่อสามีนั้นเห็นนางนีริมาแล้ว กล่าวว่า " อะไรกันนี้? " จึงบอกว่า " นายขอให้หญิงสหายของดิฉันบำเรอนายตลอดกึ่งเดือนนี้, ส่วนดิฉันใครจะถวายทานและฟังธรรม ตลอดกึ่งเดือนนี้. "

เศรษฐีบุตรเห็นนางมีรูปงาม เกิดความเสียดใจ จึงรับรองว่า " คีละ. "

นางอุตตราได้โอกาสทำบุญ

แม้นางอุตตราแล นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขว่า " ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์อย่าเสด็จไปที่อื่น ฟังรับภิกษาใน

เรือนนี้แห่งเดียว ตลอดทั้งเดือนนี้." รับปฏิญญาของพระศาสดาแล้ว มีใจยินดีว่า " บัดนี้ เราจักได้เพื่ออุปัฏฐากพระศาสดาและฟังธรรมตั้งแต่นี้ไป ตลอดจนถึงวันมหาปวารณา " เทียวจัดแจงกิจทุกอย่างในโรงครัวใหญ่ว่า " พวกท่านจงต้มข้าวต้มอย่างนั้น จงนั่งขนมอย่างนี้. "

ครั้งนั้น สามีนางคิดว่า " พรุ่งนี้เป็นวันมหาปวารณา " ยืนตรงหน้าต่าง บ่ายหน้าไปทางโรงครัวใหญ่ ตรวจดูอยู่ด้วยคิดว่า " นางอันธพาลนั้น เทียวทำอะไรอยู่หนอแล ? " แลเห็นธิดาเศรษฐีนั้น จะมุกจะมอมไปด้วยเหงื่อ เปราะด้วยเถົา มอมเหมมด้วยถ่านและเขม่า เทียวจัดทำอยู่อย่างนั้น จึงคิดว่า " พุทโธ! หญิงอันธพาล ไม่เสวยสมบัติมีสิริเช่นนี้ ในฐานะเห็นปานนี้, กลับมีจิตยินดีว่า ' เราจักอุปัฏฐากศรัทธาโล้น. เทียวไปได้ " จึงหัวเราะแล้วหลบไป.

เมื่อเศรษฐีบุตรนั้นหลบไปแล้ว. นางสิริมาซึ่งยืนอยู่ในที่ใกล้ของเขาคิดว่า " เศรษฐีบุตรนั้นมองดูอะไรหนอแล จึงหัวเราะ " จึงมองลงไปทางหน้าต่างนั้นแหละ เห็นนางอุตตราแล้วคิดว่า " เศรษฐีบุตรนี้หัวเราะก็เพราะเห็นนางคนนี้, ความซิดขมของเศรษฐีบุตรนี้คงมีกับด้วยนางนี้เป็นแน่. "

นางสิริมาหึงนางอุตตราเอาเนยใสเดือดรด

ได้ยินว่า นางสิริมานั้นแม้อยู่เป็นพาทริกสตรีในเรือนนั้นตลอดทั้งเดือน เสวยสมบัตินั้นอยู่ ก็ยังไม่รู้ตัวว่าเป็นหญิงภายนอก ได้ทำความสำคัญว่า " ตัวเป็นแม่เจ้าเรือน. " นางผูกอาฆาตต่อนางอุตตราว่า " จักต้องยังทุกข์ให้เกิดแก่มัน " จึงลงจากปราสาท เข้าไปสู่โรงครัวใหญ่ เอา

ทัพพีตักเนยใสอันเดือดพล่านในที่ทอดขนมแล้ว ก็เดินมุ่งหน้าตรงไปหานางอุตตรา. นางอุตตราเห็นนางสิริมาเดินมา จึงแผ่เมตตาไปถึงนางว่า "หญิงสหายของเราทำอุปการะแก่เรามาก, จักรวาลก็แคบเกินไป, พรหมโลกก็ตื้นัก, ส่วนคุณของหญิงสหายเราใหญ่มาก; ก็เราอาศัยนางนั้น จึงได้เพื่อถวายทานและฟังธรรม; ถ้าเรามีความโกรธเหนือนางสิริมานั้น เนยใสนี้จึงลวกเราเถิด; ถ้าไม่มี อย่าลวกเลย." เนยใสซึ่งเดือดพล่านที่นางสิริมานั้นรดลงเบื้องบนนางอุตตรานั้น ได้เป็นเหมือนน้ำเย็น.

ลำดับนั้น พวกทาสีของนางอุตตรา เห็นนางผู้ตักเนยใสให้เต็มทัพพีอีกด้วยเข้าใจว่า "เนยใสนี้คงจกเย็น ถือเดินมาอยู่ จึงคุกคามว่า " นางหัวคือ เจ้าจงหลีกไป, เจ้าไม่ควรจะรดเนยใสที่เดือดพล่าน บนเจ้าแม่ของพวกเรา" แล้วต่างลุกขึ้นจากที่นี้บ้าง ที่นั่นบ้าง ไข่มือบ้าง เท้าบ้าง ทบตีบให้ล้มลงบนพื้น. นางอุตตราไม่สามารถจะห้ามปรามนางทาสีเหล่านั้นได้. ที่นั้นนางจึงห้ามทาสีทุกคน ที่ยืนคร่อมอยู่ข้างบนนางสิริมานั้นแล้วถามว่า "เพื่อประสงค์อะไร เธอจึงทำกรรมหนักถึงปานนี้ ?" ดังนี้แล้ว โอวาทนางสิริมา ให้อาบด้วยน้ำอุ่น ทาด้วยน้ำมันที่หุงตั้ง ๑๐๐ ครั้ง.

นางสิริมารู้สึกตัวขอโทษนางอุตตรา

ขณะนั้น นางสิริมานั้นรู้สึกตัวว่าเป็นหญิงภายนอกแล้ว คิดว่า "เรารดเนยใสที่เดือดพล่านลงเบื้องบนนางอุตตรานี้ เพราะเหตุเพียงความหัวเราะของสามี ทำกรรมหนักแล้ว, นางอุตตรานี้ไม่สั่งบังคับพวกทาสีว่า 'พวกเธอจงจับเขาไว้' กลับห้ามพวกทาสีทั้งหมด แม้ในเวลาที่ยมแห่งเรา ได้ทำกรรมที่ควรแก่เราทั้งนั้น; ถ้าเราไม่ขอให้นางอุตตรานี้ออดโทษให้, ศีรษะ

ของเราจะฟังแตกออก ๗ เสียง " ดังนี้แล้ว จึงหมอบลงแทบเท้าของนาง
อุตตรา นั้น แล้วกล่าวว่า " คุณแม่ ขอคุณแม่จงอดโทษให้ดิฉันเถิด. "

นางอุตตรา. ดิฉันเป็นธิดาที่มีบิดา เมื่อบิดาอดโทษให้. ก็จักอด
โทษให้.

นางสิริมา. คุณแม่ ข้อนั้นจงยกไว้เถิด. ดิฉันจักให้ท่านปูลณ-
เศรฐ์ผู้บิดาของคุณแม่อดโทษให้ด้วย.

นางอุตตรา. ท่านปูลณะ เป็นบิดาบังเกิดเกล้าของคุณแม่ในวิภูฏะ,
แต่เมื่อบิดาผู้บังเกิดเกล้าในวิภูฏะอดโทษให้ ดิฉันจึงจักอดโทษ.

นางสิริมา. ก็ใครเล่า? เป็นบิดาบังเกิดเกล้าของคุณแม่ในวิภูฏะ.

นางอุตตรา. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

นางสิริมา. ดิฉันไม่มีความคุ้นเคยกับพระองค์.

นางอุตตรา. ฉันจักทำเอง. พຽ່ງนี้ พระศาสดาจักทรงพากิษุสงฆ์
เสด็จมาที่นี่: เธอจงถือสักการะตามแต่จะได้มาที่นี่แหละ แล้วขอให้พระ-
องค์อดโทษเถิด.

นางสิริมาขอให้พระศาสดาทรงอดโทษ

นางสิรินั้นรับว่า " คีละ คุณแม่ " ลุกขึ้นแล้วไปสู่เรือนของตน
ตั้งหญิงบริวาร ๕๐๐ ให้ตระเตรียมขาทนียะและสุเปยยะต่าง ๆ อย่าง รุ่ง
ขึ้นก็ถือสักการะนั้นมาเรือนของนางอุตตรา ไม่กล้าจะใส่บาตรภิกษุสงฆ์
มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข จึงได้ยืนอยู่แล้ว. นางอุตตรารับเอาสิ่งของ
ทั้งหมดนั้นมาจัดแล้ว.

๑. สุเปยยะ วัตถุเป็นประโยชน์แก่กุลแก่สุปะ.

ในเวลาเสร็จภัตกิจ นางสิริมาพร้อมด้วยบริวาร หมอบลงแทบเบื้อง

พระบาทของพระศาสดา.

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสถามนางว่า " เจ้ามีความผิดอะไร ? "

นางสิริมา. พระเจ้าข้า วานนี้หม่อมฉันได้ทำกรรมชื่อนี้, เมื่อเป็นเช่นนั้น หญิงสหายของหม่อมฉัน ยังห้ามทาสีซึ่งเบียดเบียนหม่อมฉัน ได้ทำอุปการะแก่หม่อมฉันโดยแท้, หม่อมฉันนั้นรู้สึกถึงคุณของนางนี้ จึงขอให้นางนี้อุดโทษ, เมื่อเป็นเช่นนั้น นางกล่าวกะหม่อมฉันว่า 'เมื่อพระองค์ทรงอดโทษให้ จึงจักอดโทษให้.'

พระศาสดา. อุตตราได้ยินว่า อย่างนั้นหรือ ?

นางอุตตรา. อย่างนั้น พระเจ้าข้า วานนี้หญิงสหายของหม่อมฉัน ได้รคนยโสที่เคียดพล่าน บนศีรษะของหม่อมฉัน.

พระศาสดา. เมื่อเช่นนั้น เธอคิดอย่างไร ?

นางอุตตรา หม่อมฉันคิดอย่างนั้นว่า 'จักรวาลแคบนัก พรหมโลกก็ยิ่งต่ำเกินไป, คุณของหญิงสหายข้าพระองค์เท่านั้นใหญ่, เพราะหม่อมฉันอาศัยเขา จึงได้ถวายทานและฟังธรรม; ถ้าว่าหม่อมฉันมีความโกรธอยู่เหมือนนางนี้, เณยโสที่เคียดพล่านนี้ จงลวกหม่อมฉันเถิด, ถ้าหาไม่แล้ว, ขอย่าลวกเลย.' แล้วได้แผ่เมตตาไปยังนางสิริมานี้ พระเจ้าข้า.

พระศาสดาตรัสว่า " คีละ คีละ อุตตรา การชนะความโกรธอย่างนั้น สมควร; ก็กรรมดาคนมักโกรธ ฟังชนะด้วยความไม่โกรธ, คนค่าเขา ตัดพ้อเขา ฟังชนะได้ด้วยความไม่ค่า (ตอบ) ไม่ตัดพ้อ (ตอบ), คนตระหนี่จัด ฟังชนะได้ด้วยการให้ของตน, คนมักพูดเท็จ ฟังชนะได้ด้วยคำจริง " ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๓. อุกโกเชน ชิน โภธ อสากุ สาธนา ชิน

ชิน กทริย ทาเนน สจเจนาถิกวาทิน.

" ฟังชนะคนโกรธ ด้วยความไม่โกรธ, ฟังชนะคนไม่ดี ด้วยความดี ฟังชนะคนตระหนี่ ด้วยการให้ ฟังชนะคนพูดเหลวไหล ด้วยคำจริง. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อุกโกเชน ความว่า บุคคลผู้มักโกรธแล ฟังเป็นผู้อันบุคคลฟังชนะด้วยความไม่โกรธ. ผู้ไม่ดี คือผู้ไม่เจริญเป็นผู้อันบุคคลฟังชนะด้วยความดี, ผู้ตระหนี่ คือเหนียวแน่นจัด เป็นผู้อันบุคคลฟังชนะด้วยจิตคิดสละของของตน, คนพูดเหลวไหลและ อันบุคคลฟังชนะด้วยคำจริง; เพราะเหตุนี้ พระศาสดาจึงตรัสอย่างนี้ว่า " อุกโกเชน ชิน โภธ ๆ เป ๆ สจเจนาถิกวาทิน. "

ในกาลจบเทศนา นางสิริมาพร้อมด้วยญาติทั้ง ๕๐๐ ตั้งอยู่แล้วในโศคาปัตติผล ดังนี้แล.

เรื่องอุตตราอุบาสิกา จบ.

๕. เรื่องปัญหาของพระโมคคัลลานเถระ [๑๗๗]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภปัญหาของพระมหาโมคคัลลานเถระ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า " สจฺจํ ภณ " เป็นต้น.

พระโมคคัลลนะไปเทวโลก

ความพิสดารว่า สมัยหนึ่ง พระเถระไปยังเทวจาริก ยืนอยู่ที่ประตูวิมานของเทพธิดาผู้มีศักดิ์มากแล้ว จึงพูดอย่างนั้นกะเทพธิดาองค์นั้น ผู้มาสู่สำนักของตน " ใหว่แล้วยืนอยู่ว่า " เทพธิดา สมบัติของท่านมากมาย, ท่านได้เพราะทำกรรมอะไร ? "

เทพธิดา. อย่าถามดิฉันเลย เจ้าข้า.

นัยว่า เทพธิดาละอายอยู่ด้วยกรรมอันเล็กน้อยของตน จึงได้พูดอย่างนั้น. ก็เทพธิดานั้น อันพระเถระกล่าวอยู่ว่า " จงบอกเถิด " จึงพูดว่า " ท่านผู้เจริญ ทานดิฉันก็ได้ถวาย, การบูชาก็ได้ทำ, พระธรรมก็มีได้ฟัง, รักษาเพียงคำสัตย์อย่างเดียว. "

พระเถระ ไปยังประตูวิมานแม่อื่นแล้ว ก็ถามเทพธิดาแม่อื่นผู้มาแล้ว ๆ ถึงเมื่อเทพธิดาเหล่านั้น ไม่อาจเพื่อจะปกปิดเกียดกันพระเถระได้ อย่างนั้นนั่นแล, เทพธิดาองค์หนึ่งจึงพูดก่อนว่า " ท่านผู้เจริญ บรรดาบุญกรรมมีทานเป็นต้น ชื่อว่าบุญกรรมอันดิฉันทำแล้ว ไม่มี, แต่ในกาลของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสป ดิฉันได้เป็นทาสีของคนอื่น, นายของดิฉันนั้น คุร่ายหยาบคายเหลือเกิน ย่อมเอาไม้บั้ง ท่อนฟืนบั้ง ที่ตัว

ปล้นฉวยได้ ๆ ดีที่ศิระ, ดิฉันนั้นเมื่อความโกรธเกิดขึ้น, ก็นึกตัวเอง
เท่านั้นว่า ' นายของเจ้านี้ เป็นใหญ่ เพื่อจะทำเจ้าให้เสียโฉมก็ได้, เพื่อ
จะตัดอวัยวะมีงมุกเป็นต้น ของเจ้าก็ได้, เจ้าอย่าโกรธเลย ' ดังนี้แล้ว ก็ไม่
ทำความโกรธ; ด้วยเหตุนั้น ดิฉันจึงได้สมบัตินี้. "

เทพธิดาคืออื่น ต่างก็บอกทานเล็กน้อยอันตน ๆ ทำแล้ว โดยนัย
เป็นต้นว่า " ท่านผู้เจริญ ดิฉันรักษาไร้อ้อย ได้ถวายเป็นอ้อยลำหนึ่งแก่ภิกษุ
รูปหนึ่ง. " องค์อื่นบอกว่า ' ดิฉันถวายเป็นมะพลับผลหนึ่ง ' องค์อื่นบอกว่า
' ดิฉันได้ถวายเป็นฟักทองผลหนึ่ง ' องค์อื่นบอกว่า ' ดิฉันได้ถวายเป็นผลลิ้นจี่
ผลหนึ่ง ' องค์อื่นบอกว่า ' ดิฉันได้ถวายเป็นหังน้ำมันกำมือหนึ่ง ' องค์อื่นบอก
ว่า ' ดิฉันได้ถวายเป็นสะเดากำมือหนึ่ง ' ดังนี้แล้ว ก็บอกว่า ' ด้วยเหตุนี้
พวกดิฉันจึงได้สมบัตินี้. "

กล่าวคำสัตย์เท่านั้นก็ได้ไปสวรรค์ได้

พระเถระ ฟังกรรมที่เทพธิดาเหล่านั้นทำแล้ว จึงลงจากสวรรค์
เข้าไปเฝ้าพระศาสดาแล้วทูลถามว่า " พระเจ้าข้า บุคคลอาจใหม่หนอแล
เพื่อจะได้ทิพยสมบัติ ด้วยเหตุเพียงกล่าวคำสัตย์ เพียงดับความโกรธ เพียง
ถวายเป็นผลมะพลับเป็นต้น อันเล็กน้อยเหลือเกิน ? "

พระศาสดา. โมกคัลลานะ เพราะเหตุไร เธอจึงถามเรา? พวก
เทพธิดาบอกเนื้อความนี้แก่เธอแล้ว มิใช่หรือ?

โมกคัลลานะ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า บุคคลเห็นจะได้ทิพยสมบัติ
ด้วยกรรมมีประมาณเท่านั้น.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะพระโมกคัลลานะนั้นว่า " โมกคัลลานะ
บุคคลกล่าวเพียงคำสัตย์ก็ดี ละเพียงความโกรธก็ดี ถวายเป็นเพียงเล็ก

น้อยก็ดี ย่อมไปเทวโลกได้แท้" ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๔. **สตจฺจํ ภณฺเณ น กุชฺฌเมยฺย ทชฺชา อปฺปสุมิ ยาจิโต**

เอเตหิ ตีหิ ฌานฺเหิ คจฺเจ เทวาน สนฺตฺติเก.

"บุคคลควรกล่าวคำสัตย์ ไม่ควรโกรธ, ถึงถูก
เขาข่มขู่ ก็พึงให้, บุคคลพึงไปในสำนักของเทวดา
ทั้งหลายได้ ด้วยฐานะ ๓ นั้น."

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น สอนบทว่า **สตจฺจํ ภณฺเณ** ความว่า พึงแสดง คือ
พึงกล่าวคำสัตย์, อธิบายว่า ควรตั้งมั่นอยู่ในคำสัตย์.

บทว่า **น กุชฺฌเมยฺย** ได้แก่ ไม่ควรโกรธต่อบุคคลอื่น.

บทว่า **ยาจิโต** ความว่า บรรพชิตผู้มีศีล ชื่อว่าผู้ขอ. ความจริง
บรรพชิตเหล่านั้น ไม่ขอเลยว่า "ขอท่านจงให้" ย่อมยืนอยู่ที่ประตูเรือน
ก็จริง. ถึงกระนั้น โดยอรรถก็ชื่อว่าข่มขู่ที่เดียว บุคคลอันผู้มีศีลขอแล้ว
อย่างนั้น เมื่อไทยธรรมแม้เล็กน้อยมีอยู่ ก็พึงให้แม้เพียงเล็กน้อย.

สอนบทว่า **เอเตหิ ตีหิ** ความว่า บรรดาเหตุเหล่านั้น ด้วยเหตุแม้
เพียงอย่างเดียว บุคคลพึงไปเทวโลกได้.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอรุณผลทั้งหลาย มีโศคา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องปัญหาของพระโมคคัลลานเถระ จบ.

๕. เรื่องปัญหาที่ภิกษุทูลถาม [๑๗๘]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อทรงอาศัยเมืองสาเกต ประทับอยู่ที่อัญชนวัน ทรงปรารภปัญหาที่ภิกษุทั้งหลายทูลถาม ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า "อหีสกเย" เป็นต้น.

สองผู้เมียแสดงตนเป็นพุทธบิดาและพุทธมารดา

ดังได้สดับมา ในกาลที่พระผู้มีพระภาคเจ้ามีภิกษุสงฆ์แวดล้อม เสด็จเข้าไปในเมืองสาเกต เพื่อบิณฑบาต พราหมณ์เฒ่าชาวเมืองสาเกตคนหนึ่ง กำลังเดินออกไปจากพระนคร พบพระทศพลที่ระหว่างประตู จึงหมอบลงแทบพระบาททั้งสองแล้ว จับที่ข้อพระบาทไว้แน่น พลังกล่าวว่า "พ่อธรรมคามารดาและบิดา อันพวกลูกชายพึงประคบประหงม ในเวลาที่ท่านชราแล้วมิใช่หรือ? เหตุไรเล่า พ่อจึงไม่แสดงตน (ให้ปรากฏ) แก่ข้าพระองค์สิ้นกาลประมาณเพียงนี้? พระองค์อันข้าพระองค์เห็นก่อน, ขอพระองค์จงเสด็จมาเยี่ยมมารดาบ้าง" ดังนี้แล้ว ก็ได้พาพระศาสดาไปสู่เรือนของตน. พระศาสดาเสด็จไปที่เรือนนั้นแล้ว ประทับนั่งเหนืออาสนะซึ่งปูลาดไว้กับด้วยภิกษุสงฆ์.

ฝ่ายพราหมณ์ มาหมอบแทบพระบาททั้งสองของพระศาสดาแล้ว ทูลว่า "พ่อ พ่อเป็นผู้ไปเสียที่ไหน สิ้นกาลประมาณเพียงนี้? ธรรมคามารดาและบิดา อันบุตรธิดาควรบำรุง ในเวลาที่ท่านแก่เฒ่ามิใช่หรือ? แล้วให้บุตรและธิดาทั้งหลายถวายบังคมด้วยคำว่า "พวกเจ้าจงมา, จงถวายบังคมพระพี่ชาย."

แม้สองสามีภรรยา นั้น มีใจยินดี เลี้ยงดูภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า เป็นประมุขแล้ว ทูลว่า " พระเจ้าข้า ขอพระองค์จงทรงรับภิกษาที่เรื่อนี้แหละเป็นนิตย์ " เมื่อพระศาสดาตรัสว่า " ธรรมดาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่ทรงรับภิกษาเป็นนิตย์ ในที่แห่งเดียวเท่านั้น. " จึงกราบทูลว่า " ถ้ากระนั้น ขอพระองค์พึงส่งพวกคนที่มาเพื่อนิมิตต์พระองค์ไปที่สำนักของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า."

จำเดิมแต่นั้น พระศาสดาทรงส่งพวกคนที่มาเพื่อนิมิตต์ไป ด้วยพระดำรัสว่า " พวกท่านจงไปบอกแก่พราหมณ์เถิด. " คนที่มานิมนต์เหล่านั้น ย่อมไปบอกกะพราหมณ์ว่า " เราทั้งหลาย ย่อมนิมนต์พระศาสดาเพื่อฉันในวันพรุ่งนี้. "

ในวันรุ่งขึ้น พราหมณ์ย่อมถือภาชนะภัตและภาชนะแกง จากเรือนของตนไปสู่สถานที่พระศาสดาประทับนั่งอยู่. ก็ในเมื่อการนิมนต์ไป (ฉัน) ในที่อื่นไม่มี พระศาสดาย่อมทรงทำภักติกิจที่เรือนของพราหมณ์นั้นแล. แม้สองสามีภรรยา นั้น ถวายไทยธรรมของตนแต่พระตถาคตอยู่ ฟังธรรมกถาอยู่ตลอดกาลเป็นนิตย์ บรรลุอนุคามิผลแล้ว.

พระศาสดาตรัสบุรพประวัติของพราหมณ์

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมว่า " ผู้มีอายุทั้งหลาย พราหมณ์ชื่อโน้น รู้ว่า ' พระเจ้าสุทโธทนะเป็นพระบิดาของพระตถาคต, พระนางเจ้ามหายาเป็นพระมารดา ' ทั้งรู้ (อย่างนั้น) แล และ พร้อมกับพราหมณ์เรียกพระตถาคตว่า ' บุตรของเรา. ' ฝ่ายพระศาสดาก็ทรงรับรองอย่างนั้นเหมือนกัน; จักมีเหตุอะไรหนอแล ?

พระศาสดา ทรงสดับกถาของภิกษุเหล่านั้นแล้ว ตรัสว่า " ภิกษุทั้งหลาย ทั้งสองสามีภริยานั้น ย่อมเรียกบุตรของตนเท่านั้นว่า 'บุตร' ดังนี้แล้ว จึงทรงนำอดีตนิทานมา ทรงแสดงความจริงที่พระองค์เป็นบุตรของพราหมณ์ผู้เมียทั้งสองนั้นสิ้น ๓,๐๐๐ ชาติว่า " ภิกษุทั้งหลาย ในอดีตกาล พราหมณ์นี้ได้เป็นบิดาของเรา ๕,๐๐๐ ชาติติด ๆ กัน, เป็นอาของเร ๕๐๐ ชาติ, เป็นลูก ๕๐๐ ชาติ, ถึงพราหมณ์นั้นก็ได้เป็นมารดาของเรา ๕๐๐ ชาติติด ๆ กัน, เป็นน้ำของเรา ๕๐๐ ชาติ, เป็นป่าของเรา ๕๐๐ ชาติ; เราเป็นผู้เจริญแล้วในมือของพราหมณ์ ๑,๕๐๐ ชาติ; เจริญแล้วในมือพราหมณ์ ๑,๕๐๐ ชาติอย่างนี้. " แล้วได้ทรงภายิตพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

" ใจย่อมจดจ่อ, แม้จิตก็เสื่อมใสในบุคคลใด,
เขาย่อมสนิทสนมในบุคคลเมื่อนั้น ซึ่งตนไม่เคยเห็น
โดยแท้ ความรักนั้นย่อมเกิด เพราะอาศัยเหตุ ๒
ประการอย่างนี้ คือเพราะการอยู่ร่วมกันในกาลก่อน ๑,
เพราะการเกื้อกูลกันในปัจจุบัน ๑ เปรียบเหมือน
ดอกบัวเกิดในน้ำได้ (เพราะอาศัยเปลือกตมและน้ำ)
ฉะนั้น."^๑

พระศาสดาเสด็จไปสู่ที่เผาศพของพราหมณ์

พระศาสดาทรงอาศัยตระกูลนั้น ประทับอยู่แล้วสิ้นไตรมาสนั้นแล ฝ่ายพราหมณ์และพราหมณ์ทั้งสองนั้น ทำให้แจ้งซึ่งพระอรหัตผลแล้วก็

๑. พุ. ชา. ๒๗/๒๒. สากตชาดก. อรรถกถา. ๒/๑๐๕.

๒. พุ. ชา. ๒๗/๕๑. อรรถกถา. ๓/๓๐๒.

ปรีนิพพาน คราวนั้นชนทั้งหลายทำสักการะอย่างมากมายแก่พราหมณ์และพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว ก็ยกทั้งสองขึ้นสู่เรือนยอดหลังเดียวกันนั้นแหละนำไปแล้ว.

แม้พระศาสดา มีภิกษุ ๕๐๐ รูปเป็นบริวาร ได้เสด็จไปยังป่าช้ากับชนเหล่านั้นเหมือนกัน.

มหาชนออกไปแล้ว ด้วยคิดว่า " ได้ยินว่าพระมารดาและพระบิดาของพระพุทธเจ้าทำกาละเสียแล้ว. พระศาสดาได้เสด็จเข้าไปยังศาลาหลังหนึ่ง ในที่ใกล้ป่าช้าประทับยืนแล้ว. พวกมนุษย์ถวายบังคมพระศาสดาแล้วยืน ณ ส่วนข้างหนึ่ง ทำปฏิสันถารกับพระศาสดา ด้วยทูลว่า " พระเจ้าข้า ขอพระองค์อย่าทรงคิดว่า " พระมารดาและพระบิดาของพระองค์ทำกาละแล้ว. "

พระศาสดาตรัสชราสูตร

พระศาสดา ไม่ทรงห้ามคนเหล่านั้นเลยว่า " พวกเธออย่าได้กล่าวอย่างนั้น " ทรงตรวจดูอักษาศัยของบริษัทแล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมให้เหมาะแก่ขณะนั้น จึงตรัสชราสูตรนี้ โดยนัยเป็นต้นว่า :-

" ชีวิตนี้น้อยหนอ สัตว์ย่อมตายหย่อนแม้ว่า

๑๐๐ ปี, แม้หากผู้ใดเป็นอยู่เกินไป, ผู้นั้นย่อมตาย

แม้เพราะชราโดยแท้. "

ในกาลจบเทศนา ชรรมาภิสมัยได้มีแก่สัตว์ ๘ หมื่น ๔ พันแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อไม่ทราบความที่พราหมณ์และพราหมณ์ปริ-

นิพพานแล้ว จึงทูลถามว่า " ภพหน้าของพราหมณ์และพราหมณีนั้นเป็น
อย่างไร ? พระเจ้าข้า. "

พระอเสขมุนีไปสู่ฐานะที่ไม่จตุติ

พระศาสดาทรงว่า " ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าอภิสัมปรายภพของพระ-
อเสขมุนีทั้งหลายผู้เห็นปานนั้น ย่อมไม่มี, เพราะว่าพระอเสขมุนีผู้เห็น
ปานนั้น ย่อมบรรลุมหานิพพานอันไม่จตุติ อันไม่ตาย " ดังนี้แล้ว จึงตรัส
พระคาถานี้ว่า :-

๕. อหีสกา เย มุนโย   นิจุจํ กาเยน ลํวุดา
เต ยนุติ อจุจตุจํจัน   ยตุถ คนตุวา น โสจเร.
" มุนีเหล่าใด เป็นผู้ไม่เบียดเบียน ดำรงแล้ว
ด้วยกายเป็นนิตยํ มุนีเหล่านั้น ย่อมไปสู่ฐานะอัน
ไม่จตุติ ซึ่งเป็นที่คนทั้งหลายไปแล้วไม่เศร้าโศก. "

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มุนโย คือ พระอเสขมุนีทั้งหลายบรรลุ
มรรคและผลด้วยโมไนยปฏิบัติ.

บทว่า กาเยน นั้น สักว่าเป็น (หัวข้อ) เทศนาเท่านั้น. อธิบายว่า
ดำรงแล้วด้วยทวารแม่ทั้ง ๓.

บทว่า อจุจตุ ได้แก้เพียง.

บทว่า จัน ได้แก้ฐานะที่ไม่กำเริบ คือฐานะที่ยั่งยืน.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 456

บทว่า ยตุธ เป็นต้น ความว่า มุนีทั้งหลาย ย่อมไปสู่ฐานะ คือ
พระนิพพาน ซึ่งเป็นที่คนทั้งหลายไปแล้วไม่เสร้างโศก คือไม่เดือดร้อน.

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผล เป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องปัญหาที่ภิกษุทูลถาม จบ.

๖. เรื่องนางปุลณทาสี [๑๗๕]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่เขาคิชฌกูฏ ทรงปรารภทาสีของเศรษฐีกรุงราชคฤห์ชื่อนางปุลณา ครัสพระธรรมเทศานี้ว่า " สทา ชาคร-
มานาน " เป็นต้น.

นางปุลณาถวายขนมรำแด่พระพุทธเจ้า

ดังได้สดับมา ในวันหนึ่ง เศรษฐีได้ให้ข้าวเปลือกเป็นอันมากแก่นางปุลณานั้น เพื่อประโยชน์แก่อันซ่อม. นางตามประทีปในกลางคืน ซ่อมข้าวเปลือกอยู่ มีตัวชุ่มด้วยเหงื่อ จึงได้ไปยืนตากลมอยู่ ณ ภายนอก เพื่อต้องการพักผ่อน.

ในสมัยนั้น พระทัฬหฬลบุตรเป็นผู้จัดแจงเสนาสนะเพื่อภิกษุทั้งหลาย ท่านยังนิ้วมือให้สว่างเพื่อภิกษุทั้งหลาย ผู้ฟังธรรมแล้วไปสู่เสนาสนะของตน ๆ นิรมิตภิกษุทั้งหลายผู้ไปข้างหน้า ๆ เพื่อประโยชน์แก่การแสดงทาง. นางปุลณา เห็นภิกษุทั้งหลายผู้เที่ยวไปบนภูเขา ด้วยแสงสว่างนั้น จึงคิดว่า " เราถูกทุกข์ของตัวเบียดเบียน จึงไม่เข้าถึงความหลับในเวลาเมื่อก่อน. เพราะเหตุไร ท่านผู้เจริญทั้งหลาย " จึงไม่หลับ ? " ดังนี้แล้ว ก็ทำความเข้าใจเอาเองว่า " ความไม่ผาสุก จักมีแก่ภิกษุบางรูป, หรืออุปัทวเหตุเพราะงู^๑ จักมีในที่นั้นเป็นแน่ " แต่เข้ารู้ จึงหยิบรำชุบน้ำให้ชุ่มแล้ว ทำขนมบนฝ่ามือ ปิ้งที่ถ่านเพลิง ห่อไว้ในพก คิดว่า " จักกินขนมที่ทางไปสู่ท่าน้ำ " จึงถือหม้อ เดินบ่ายหน้าไปยังท่าน้ำ.

๑. ที่มชาติเคน = สัตว์มีชาติแห่งสัตว์ยาว.

แม้พระศาสดา ก็เสด็จดำเนินไปทางนั้นเหมือนกัน เพื่อเข้าบ้าน.
นางเห็นพระศาสดาแล้ว คิดว่า " ในวันอื่น ๆ ถึงเมื่อเราพบพระศาสดา,
ไทยธรรมของเราก็ไม่มี, เมื่อไทยธรรมมี, เราก็ไม่พบพระศาสดา; ก็บัดนี้
ไทยธรรมของเราก็มี, ทั้งพระศาสดาก็ปรากฏเฉพาะหน้า, ถ้าพระองค์ไม่
ทรงคิดว่า " ทานของเราเศร้าหมองหรือประณีต แล้วพึงรับไซ้, เรา
พึงถวายขมนี " ดังนี้แล้ว จึงวางหม้อไว้ ณ ส่วนข้างหนึ่ง ถวายบังคม
พระศาสดา กราบทูลว่า " ขอพระองค์จงทรงรับทานอันเศร้าหมองนี้ ทำ
การสงเคราะห์แก่หม่อมฉันเถิด พระเจ้าข้า. "

พระศาสดา ทอดพระเนตรดูพระอานนทเถระแล้ว ทรงน้อมบาตร
ที่ทำวมหाराชถวายไว้ อันพระอานนทเถระนำออกถวาย รับขนม. แม้
นางปุลณณา วางขมนั้นลงในบาตรของพระศาสดาแล้ว ถวายบังคมด้วย
เบญจางคประดิษฐ์ กราบทูลว่า " ขอธรรมที่พระองค์ทรงเห็นแล้วนั้น-
แหละ จงสำเร็จแก่หม่อมฉันเถิด พระเจ้าข้า. " พระศาสดา ประทับยืน
อยู่นั้นแหละ ได้ทรงกระทำอนุโมทนาว่า " จงสำเร็จอย่างนั้น. "

พระศาสดาเสวยขนมของนางปุลณณา

แม้นางปุลณณาก็คิดว่า " พระศาสดา ทรงทำการสงเคราะห์แก่เรา
รับขนมก็จริง, ถึงกระนั้น พระองค์ก็จักไม่เสวยขมนั้น; คงประทาน
ให้แก่กาหรือสุนัขข้างหน้า เสด็จไปยังพระราชมณเฑียรของพระราชาหรือ
เรือนของมหาอำมาตย์แล้ว จักเสวยโภชนะอันประณีตแน่แท้. "

แม้พระศาสดาก็ทรงดำริว่า " นางปุลณณานั้น คิดอย่างไรหนอแล ? "
ทรงทราบวาระจิตของนางแล้ว จึงทอดพระเนตรดูพระอานนทเถระ แล้ว

ทรงแสดงอาการที่จะประทับนั่ง. พระเถระได้ปลุกจิรวาย. พระศาสดาได้ประทับนั่งทำกัตถิณ ภายนอกพระนครนั่นเอง. เทพดาในห้องแห่งจักรวาลทั้งสิ้น บีบโอฆารสอันสมควรแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย ให้เหมือนรวงผึ้งแล้ว ใสลงในขมนั้น. ส่วนนางปุลณณาได้ยืนแลดูอยู่.

ในเวลาเสร็จกัตถิณ พระเถระได้ถวายน้ำ. พระศาสดาทรงทำกัตถิณเสร็จแล้ว ตรัสเรียกนางปุลณณา มา ตรัสว่า " ปุลณณา เพราะเหตุไร เจ้าจึงคูหมั่นสาวกทั้งหลายของเรา? "

นางปุลณณา. หม่อมฉันมิได้คูหมั่น พระเจ้าข้า.

พระศาสดา. เมื่อเป็นเช่นนั้น เจ้าแลดูสาวกทั้งหลายของเราแล้ว คิดอย่างไร ?

นางปุลณณา. หม่อมฉันคิดเท่านั้นว่า เราไม่ถึงความหลับ ก็เพราะอุปัทวันตรายคือทุกข์นี้ก่อน ท่านผู้เจริญทั้งหลายไม่เข้าถึงความหลับ เพื่ออะไรกัน, ความไม่ผาสุกจักมีแก่ภิกษุบางรูป หรืออุปัทวันตรายเพราะงูจักมีเป็นแน่ พระเจ้าข้า.

สาวกของพระพุทธเจ้าตื่นเสมอ

พระศาสดาทรงสดับคำของนางปุลณณานั้นแล้ว จึงตรัสว่า " ปุลณณา เจ้าไม่หลับ เพราะอันตรายคือทุกข์ของตัวก่อน, ส่วนสาวกทั้งหลายของเรา ไม่หลับ เพราะความเป็นผู้ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมเครื่องตื่นอยู่ทุกเมื่อ " ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า :-

๖. สทา ชาครมานานัน อโหระตทานุสิกุจัน
นิพพานัน อธิมุตทานัน อตุถิ กจฺจนฺติ อาสวา.

" อาสวะทั้งหลาย ของผู้ตื่นอยู่ทุกเมื่อ มีปกติ
ตามศึกษาทั้งกลางวันกลางคืน น้อมไปแล้วสู่พระ-
นิพพาน ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า อโหระตฺตานุสิกฺขินํ ได้แก้
ศึกษาไตรสิกขาอยู่ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน.

บาทพระคาถาว่า นิพฺพานํ อธิมุตฺตานํ ได้แก้ ผู้มีอัธยาศัยในพระ-
นิพพาน.

สองบทว่า อภฺจํ จจนฺติ ความว่า อาสวะทั้งหลายแม้ทั้งปวงของ
ผู้เห็นปานนั้น ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ คือความฉิบหาย ได้แก้ ความ
ไม่มี.

ในกาลจบเทศนา นางปุลณฺณายืนอยู่ตามเดิมนั้นเอง คำรองอยู่ใน
โศคาปตติผลแล้ว. เทศนาได้มีประโยชน์แม้แก่บริษัทผู้ประชุมกันแล้ว.

ภิกษุพากันสรรเสริญพระศาสดา

พระศาสดา ครั้นทรงทำกัตติจด้วยขนมปิ้งที่ถ่านเพลิง ซึ่งทำด้วย
รำแล้ว ได้เสด็จไปวิหาร.

ภิกษุทั้งหลาย สนทนากันในโรงธรรมว่า " ผู้มีอายุทั้งหลาย กรรม
ที่ทำได้ยากอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงทำกัตติจ ด้วยขนมปิ้งซึ่งทำด้วย
รำ อันนางปุลณฺณาถวาย ทรงทำแล้ว. "

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า " ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอนั่ง
ประชุมกันด้วยกถาอะไรหนอแล? " เมื่อภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า " ด้วย
เรื่องชื่อนี้ " ดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า " ไม่ใช่ในบัดนี้เท่านั้น ภิกษุทั้งหลาย;

ถึงในก่อน เราก็บริโภครำที่นางปุลณานี้ให้แล้วเหมือนกัน แล้วทรงนำ
อดีตนิทานมา ตรัสคุณทกสินธวโปตกชาดกนี้ ให้พิสดารว่า :-

พระโพธิสัตว์เมื่อจะทดลอง(ถาม) ลูกม้าสินธพนั้น จึงกล่าวคาถา
ที่ ๑ ว่า

" เจ้ากินหญ้าอันเป็นเดน, เจ้ากินข้าวตังและรำ
(มาจนโต) นี่เป็นอาหารเดิมของเจ้า เพราะเหตุไร
บัดนี้ เจ้าจึงไม่กิน ? "

ลูกม้าสินธพฟังดังนั้นแล้ว จึงได้กล่าว ๒ คาถานอกนี้ว่า

" ในที่ใด ชนทั้งหลาย "ไม่รู้จักสัตว์ผู้ควรเลี้ยง
โดยชาติหรือโดยวินัย, ท่านมหาพราหมณ์เอาก็ใน
ที่นั่น มีข้าวตังและรำมาก, ส่วนท่านแล ย่อมรู้จัก
ข้าพเจ้าดีว่า ม้าเช่นใดนี้เป็นม้าสูงสุด ข้าพเจ้ารู้อยู่
อาศัยท่านผู้รู้ จึงไม่กินรำของท่าน. "

ดังนี้แล.

เรื่องนางปุลณทาสี จบ.

๓. เรื่องอตุลอุบาสก [๑๘๐]

ข้อความเบื้องต้น

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวัน ทรงปรารภอุบาสก ชื่อ อตุล ตรีศพระธรรมเทศนานี้ว่า " โปราณเมต " เป็นต้น.

อตุลโอรชพระเวตะเพราะท่านไม่พูดด้วย

ความพิสดารว่า อตุลนั้นเป็นอุบาสกชาวกรุงสาวัตถี มีอุบาสก เป็นบริวาร ๕๐๐ คน วันหนึ่ง พาพวกอุบาสกเหล่านั้นไปวิหาร เพื่อ ต้องการฟังธรรม ใครจะฟังธรรมในสำนักพระเวตะเถระ ใหว่พระเวตะ-เถระแล้วนั่ง.

ก็ท่านผู้มีอายุนั้น เป็นผู้ยินดีในการหลีกเร้น เทียวไปผู้เดียวเหมือน ราชสีห์, ฉะนั้น ท่านจึงไม่กล่าวอะไรกับอุบาสกนั้น เขาโอรชว่า " พระ-เถระนี้ " ไม่กล่าวอะไร " จึงลุกขึ้น ไปยังสำนักพระสารีบุตรเถระ ยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง. เมื่อพระเถระกล่าวว่า " พวกท่านมาด้วยต้องการอะไร ? " จึงกล่าวว่า " ท่านขอรับ ผมพาอุบาสกเหล่านี้เข้าไปหาพระเวตะเถระ เพื่อ ต้องการฟังธรรม, พระเถระไม่กล่าวอะไรแก่ผมนั่นเลย, ผมนั้นโอรชท่าน จึงมาที่นี่, ขอท่านจงแสดงธรรมแก่ผมเถิด. "

ลำดับนั้น พระเถระกล่าวว่า " ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงนั่งเถิด อุบาสกทั้งหลาย " แล้วแสดงอภิธรรมกถาอย่างมากมาย.

อตุลโอรชคนผู้พูดมาก

อุบาสกโอรชว่า " ชื่อว่าอภิธรรมกถา ละเอียดยิ่งนัก สุขุมยิ่งนัก, พระเถระแสดงอภิธรรมอย่างเดี๋ยวมาย, พวกเราต้องการอะไรด้วย

พระอภิธรรมนี้" ดังนี้แล้ว ได้พาบริษัทไปยังสำนักพระอนนทเถระ; แม่เมื่อพระเถระกล่าวว่า "ทำไม? อุบาสก," จึงกล่าวว่า "ท่านขอรับ พวกผมเข้าไปหาพระเวตเถระ เพื่อต้องการฟังธรรม, ไม่ได้แม้แต่การ สนทนาและปราศรัยในสำนักของท่าน เลยโกธ แล้วจึงมายังสำนักของ พระสารีบุตรเถระ, แม่พระเถระนั้น ก็แสดงอภิธรรมอย่างเดี่ยวละเอียด นึก มากมายแก่พวกผม, พวกผมโกธแม่ต่อพระเถระนั้นว่า 'พวกเรา ต้องการอะไรด้วยอภิธรรมนี้ แล้วจึงมาที่นี่; ขอท่านจงแสดงธรรมกถา แก่พวกผมเถิด ขอรับ."

พระเถระ. ถ้าอย่างนั้น ขอพวกท่านจงนั่งฟังเถิด.

พระเถระแสดงธรรมแก่พวกเขาแต่น้อย ๆ ทำให้เข้าใจง่าย.

อตุลโกธคนผู้พูดน้อย

พวกเขาโกธแม่ต่อพระเถระแล้ว ก็ไปยังสำนักพระศาสดา ถวาย บังคมแล้วนั่ง ณ ส่วนข้างหนึ่ง.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกะพวกเขาว่า "อุบาสกทั้งหลาย พวก ท่านมาทำไมกัน."

พวกอุบาสก. เพื่อต้องการฟังธรรม พระเจ้าข้า.

พระศาสดา ก็พวกท่านฟังธรรมแล้วหรือ?

พวกอุบาสก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เบื้องต้น พวกข้าพระองค์ เข้าไปหาพระเวตเถระ, ท่านไม่กล่าวอะไรกับพวกข้าพระองค์, พวก ข้าพระองค์โกธท่านแล้ว จึงไปหาพระสารีบุตรเถระ, พระเถระนั้น แสดงอภิธรรมแก่พวกข้าพระองค์มากมาย, พวกข้าพระองค์กำหนด

อภิธรรมนั้นไม่ได้ จึงโกรธ แล้วเข้าไปหาพระอานนทเถระ พระเถระ
นั้น แสดงธรรมแก่พวกข้าพระองค์น้อยนัก, พวกข้าพระองค์โกรธแม่ต่อ
ท่าน แล้วมาในที่นี้.

การนิทาสรรเสริญเป็นของเก่า

พระศาสดา ทรงสดับถ้อยคำของเขาแล้ว จึงตรัสว่า " อตุละ ข้อ
นั้น เขาเคยประพฤติกันมาตั้งแต่โบราณทีเดียว, ชนทั้งหลายติเตียน ทั้ง
คนนึ่ง ทั้งคนพุดมาก ทั้งคนพุดน้อยทีเดียว, ด้วยว่าผู้อันเขาพึงติเตียน
อย่างเดียวกันเท่านั้น หรือว่าผู้อันเขาพึงสรรเสริญอย่างเดียวกันไม่มีเลย; แม้
พระราชาทรงหลาย คนบางพวกก็นินทา บางพวกก็สรรเสริญ, แผ่นดิน
ใหญ่ก็ดี, พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ดี, ชาติผู้มีอากาศเป็นต้นก็ดี, คน
บางพวกนินทา บางพวกสรรเสริญ, แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ประทับ
นั่งแสดงธรรมในท่ามกลางบริษัท ๔ บางพวกนินทา บางพวกสรรเสริญ;
ก็การนินทาและสรรเสริญของพวกอันชพาลไม่เป็นประมาณ; แต่ผู้ที่ถูก
บัณฑิตผู้มีปัญญาติเตียน จึงชื่อว่า เป็นอันติเตียน ผู้อันบัณฑิตสรรเสริญ
แล้ว ชื่อว่าเป็นอันสรรเสริญ " ดังนี้แล้ว ได้ทรงภายิตพระคาถาเหล่านี้
ว่า :-

๗. โปราณเมต อตุล   เนต อชฺชตนามิว
นิหฺนฺหฺติ ตฺถุหฺมิมาสีนํ   นิหฺนฺหฺติ พหุภาณินํ
मितฺภาณิมฺปิ นิหฺนฺหฺติ   นตฺถิ โลเก อนินฺหฺติโต
น จาหุ น จ ภวิสฺสติ   น เจตฺรหิ วิชฺชติ
เอกนฺติ นิหฺนฺหฺติโต โปโส   เอกนฺตํ วา ปัสสีโต
ยลฺเจ วิญญู ปัสสนฺติ   อนฺหฺวิจฺจ สฺสเว สฺสเว

อจฺฉิทฺตวตฺตํ เมธาวิ ปญฺญาสึลลสมาหิ
เนกขํ ชมฺโพนทสุเสว โก ตํ นิหฺนฺทิตฺตมรหติ
เทวาปิ นํ ปถฺสสนฺติ พุรหฺมุนาปิ ปถฺสสิโต.

" อตุลละ การนินทาและสรรเสริญนั้น เป็นของ
เก่า, นั้นมิใช่เป็นเหมือนมีในวันนี้, ชนทั้งหลาย
ย่อมนินทาผู้หนึ่งบ้าง, ย่อมนินทาผู้พูดมากบ้าง,
ย่อมนินทาผู้พูดพอประมาณบ้าง.° ผู้ไม่ถูกนินทาไม่มี
ในโลก คนผู้ถูกนินทาโดยส่วนเดียว หรือว่าอันเขา
สรรเสริญโดยส่วนเดียวไม่ได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่
มีอยู่ในบัดนี้; หากว่าวิญญูชนใคร่ครวญแล้วทุก ๆ วัน
สรรเสริญผู้ใด ซึ่งมีความประพฤติไม่ขาดสาย มี
ปัญญา ผู้ตั้งมั่นด้วยปัญญาและศีล, ใครเล่าย่อมควร
เพื่อติเตียนผู้นั้นผู้เป็นดังแท่งทองชมพูท", แม้เทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย ก็สรรเสริญเขา ถึงพรหมก็สรร-
เสริญแล้ว. "

แก้อรธ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โปราณเมตฺตํ คือการนินทาและสรรเสริญ
นั่นเอง เป็นของเก่า.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกอุบาสนั้นว่า " อตุลละ. "

บาทพระคาถาว่า เนตฺตํ อชฺชตนาหิวิ ความว่า การนินทาหรือ
สรรเสริญนี้ เป็นเหมือนมีในวันนี้ คือเกิดขึ้นเมื่อตะกั้ หามีได้. อธิบายว่า
๑. ตามพยัญชนะว่า ผู้พูดพอนับได้. ๒. ทองพิเศษชนิดหนึ่งซึ่งได้มาจากแม่น้ำชมพู.

จริงอยู่ คนทั้งหลายย่อมจินตนาการกันว่า "ทำไม? คนนี้จึงนั่งนิ่ง เหมือนคนใบ้ เหมือนคนหนวก เหมือนไม่รู้อะไร ๆ เสียเลย" ดังนี้บ้าง, ย่อมจินตนาการพูดมากกว่า "ทำไม? คนนี้จึงประพาศเสียงกุกะกุกะ เหมือน กับใบตาลถูกลมพัด, คำพูดของผู้นี้ไม่มีที่สิ้นสุด" ดังนี้บ้าง, ย่อม จินตนาการผู้พูดพอประมาณว่า "ทำไม? คนนี้จึงสำคัญคำพูดของตนเหมือน ทองคำและเงิน พูดคำสองคำแล้วนั่งเสีย" ดังนี้บ้าง; คนชื่อว่าไม่ถูก จินตนาการ ย่อมไม่มีในโลกนี้ แม้โดยประการทั้งปวง ด้วยประการอย่างนั้น.

บทว่า น จาหุ เป็นต้น ได้แก่ ไม่ได้มีแล้วแม้ในอดีต. ทั้งจัก ไม่มีในอนาคต.

สองบทว่า ยลฺเจ วิญญู ความว่า การจินตนาการหรือสรรเสริญของ พวกชนพาล ไม่เป็นประมาณ แต่บัณฑิตทั้งหลาย ใคร่ครวญแล้ว คือ ทราบเหตุแห่งจินตนาการหรือเหตุแห่งสรรเสริญแล้วทุก ๆ วัน ย่อมสรรเสริญ บุคคลใด ผู้ชื่อว่า มีความประพาศไม่ขาดสาย เพราะความเป็นผู้ประกอบ ด้วยสิกขาอันไม่ขาดสาย หรือด้วยความเป็นไปแห่งชีวิตไม่ขาดสาย ผู้ชื่อว่า มีปัญญา เพราะความเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาอันรุ่งเรืองในธรรม ชื่อว่า ผู้ตั้งมั่นด้วยปัญญาและศีล เพราะความเป็นผู้ประกอบด้วยปัญญาอันเป็น โลกิยะและโลกุตระ และด้วยปาริสุทธิศีล ๔, ใครเล่า ย่อมควรเพื่อ จินตนาการบุคคลนั้น ผู้เป็นจุดตั้งแห่งทองชมพูท อันเว้นจากโทษแห่งทองคำ อันควรเพื่อจะบูและจัด.

บทว่า เทวาปิ เป็นต้น ได้แก่ เทพดาที่ดี มนุษย์ผู้เป็นบัณฑิตที่ดี ย่อมลุกขึ้นชมเชย สรรเสริญ ซึ่งภิกษุนั้น.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 467

บทว่า **พฺรหฺมุนาปี** ความว่า ไม่ใช่เทพดาและมนุษย์อย่างเดียว (ย่อมสรรเสริญ). ถึงมหาพรหมในหมื่นจักรวาล ก็สรรเสริญบุคคลนั้น เหมือนกัน.

ในกาลจบเทศนา อุบาสกเหล่านั้นทั้ง ๕๐๐ ดำรงอยู่แล้วในโศคา-
ปัตติผล ดังนี้แล.

เรื่องอตุลอุบาสก จบ.

๘. เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ [๑๘๑]

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภภิกษุฉัพพัคคีย์
ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า " กายปุปโกป " เป็นต้น.

มูลบัญญัติการสวมเชิงเท้า

ความพิสดารว่า วันหนึ่ง พระศาสดาทรงสดับเสียง " ขฎะขฎะ ก๊อก ๆ " แห่งภิกษุเหล่านั้น ผู้ถือไม้เท้าทั้งสองมือ สวมเชิงเท้าไม้ จงกรมอยู่บนหลังแผ่นดิน ตรัสถามว่า " อานนท์ นั่นชื่อ เสียงอะไรกัน ? " ทรงสดับว่า " เป็นเสียงขฎะขฎะแห่งพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ผู้สวมเชิงเท้าไม้จงกรมอยู่ " จึงทรงบัญญัติสิกขาบท แล้วตรัสว่า " ธรรมคาถิกษุ ควรรักษาทวารมีกายทวาร เป็นต้น " ดังนี้แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรม จึงได้ทรงภาษิตพระคาถาเหล่านี้ว่า :-

๘. กายปุปโกป รุกเขยฺย	กาเยน	ถัมภูโต	ธिया
กายทุจฺจริตํ หิตฺวา	กาเยน	สุจฺริตํ	จเร
วชิปโกปํ รุกเขยฺย	วาจาย	ถัมภูโต	ธिया
วชิทุจฺจริตํ หิตฺวา	วาจาย	สุจฺริตํ	จเร
มโนปโกปํ รุกเขยฺย	มนสา	ถัมภูโต	ธिया
มโนทุจฺจริตํ หิตฺวา	มนสา	สุจฺริตํ	จเร
กาเยน ถัมภูตา ธีรา	อโธ	วาจาย	ถัมภูตา
มนสา ถัมภูตา ธีรา	เต	เว	สุปริถัมภูตา.

" พึงรักษาความกำเริบทางกาย พึงเป็นผู้สำรวจรวม
ทางกาย, พึงละกายทุจฺจริตแล้ว ประพฤติสุจฺจริตทาง
กาย; พึงรักษาความกำเริบทางวาจา, พึงเป็นผู้สำรวจรวม

ทางวาจา พึงละวจีทุจริตแล้ว ประพฤติสุจริตทาง
วาจา; พึงละความกำเริบทางใจ, พึงเป็นผู้สำรวม
ทางใจ, พึงละมโนทุจริตแล้ว ประพฤติสุจริตทางใจ,
ธีรชนทั้งหลายสำรวมทางกาย, อนึ่งสำรวมทางวาจา,
สำรวมทางใจ, ธีรชนเหล่านั้นแล ชื่อว่าสำรวม
รอบคอบดีแล้ว. "

แก้อรรถ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กายปุปฺโกปี ได้แก่ พึงรักษากาย-
ทุจริตสามอย่าง.

สองบทว่า กายน ลฺลฺวโต ความว่า พึงห้ามการเข้าไปแห่งทุจริต
ในกายทวาร สำรวมไว้แล้ว คือมีทวารปิดแล้ว; ก็เพราะบุคคลละกาย
ทุจริตอยู่ประพฤติกายสุจริต ชื่อว่า ย่อมกระทำความนั้น แม้ทั้งสองอย่าง;
ฉะนั้น พระองค์จึงตรัสว่า " กายทุจริตํ หิตฺวา กายน สุจริตํ จเร. "
แม้ในคาถาเป็นลำดับไป ก็นัยนี้เหมือนกัน.

บาทพระคาถาว่า กายน ลฺลฺวตา ธีรา ความว่า บัณฑิตเหล่าใด
เมื่อไม่ทำกายทุจริตมีปาณาติบาตเป็นต้น ชื่อว่า สำรวมแล้วทางกาย, เมื่อ
ไม่ทำวจีทุจริตมีมุสาวาทเป็นต้น ชื่อว่า สำรวมแล้วทางวาจา, เมื่อไม่ให้
มโนทุจริตมีอกิษณาเป็นต้นตั้งขึ้น ชื่อว่า สำรวมแล้วทางใจ; บัณฑิต
เหล่านั้น ชื่อว่า สำรวมรอบคอบดีแล้ว คือ รักษาดีแล้ว คຸ້ມครองดีแล้ว
มีทวารอันปิดดีแล้ว ในโลกนี้.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๑ ภาค ๒ ตอน ๓ - หน้าที่ 470

ในกาลจบเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลทั้งหลาย มีโสดา-
ปัตติผลเป็นต้น ดังนี้แล.

เรื่องภิกษุพัทศิษย์ จบ.

โกชวรรคพรรณนา จบ.

วรรคที่ ๑๗ จบ.